تسهيل الهداية

پښتو شرح د هدايه

مع

المرآة الصافيه لتخريج احاديث الهدايه

الاقوال الواضحة لمسائل الهداية

حل لغات الهداية

تاليف

مولانا پروفیسر شاه فیصل

فاضل امداد العلوم

فيصل كتب خانه

محله جنگی پیښور

📚 کفایت دینی کتب خانه 📚
په دی چینل کی دټیلیگرام کتابونه نشرکیږی
دحنفی مذهب په رڼاکی
لکه تفاسیر شریف
اوفقه شریفه
اوفتاوی؟
د درجوں کتابونه
اوداسی نور کتابونه لکه.
صرف اونحو
اومنطق
اوعقائد
نوهیله لرم چی دالینک دثواب په خاطر نشر کړی
https://t.me/kafayat2395

کفایت الله واٹس ایپ نمبر 03052488551

توجه وکړي ما دا زیمه پر غاړه اخیستي له واتسپ
له لاړي یا له ټیلي ګرام له لاړي تر مسلمانانو پوري pdf
کتابونه رسوم خاص د الله تعالی د رضا په خاطر چې
مسلمانان ورونه استفاده زینی واخلي نو دا کتابونه یو
نامعلومو کسانو pdf کړي ما ته له مختلفو لارو په

لاس راغلي نو دا نمبر ما ځکه ورکړي چې یو مسلمانان
ورور زما سه استفاده واخلي یا د کتاب یا سه بل داسې
نور د دین خدمت تر سو چې زموږ په وسه یې نو کم
ملګري څی دا ګمان کوي چې دا کتابونه دي بغیر له
اجازېpdf کوي نو داسې نده چې زه دی بغیر له اجازې
داسې کار وکړم
که بیا هم تاسو معلومات کول غواړي نو تاسې په دا
نمبر رابطه کولي شي

👆👆

نوی تصحیح شده او اضافه شده ایډیشن

تسهیل الهدایه

په قندهاریٔ او یوسفزیٔ پښتو کي شرح

هدایه

تالیف :مولانا شا ه فیصل فاضل وفا ق المدارس وامداد العلوم

جلد: ۲

خصوصیات او اضافات

① په هدایه کښې ذکرشوې حدیث باندې لاندې حاشیه کښې د هغې تخریج

② داحنافو په مینځ کښې په مختلف فیها مسئله کښې د راجح قول تعین

③ د قندهاریٔ او یوسفزیٔ پښتو ګډون او امتزاج

④ د هدایه د مشکلو لغاتو حل

⑤ دهدایه متن ته اعراب ورکول

⑥ د مضمون په لحاظ سره د هدایه متن تقسیمول

⑦ د هدایه د هرې جملې سره متصل دهغې ترجمه

⑧ د هدایه عبارتونو ته د موضوع په لحاظ سره عنوانات ورکول

⑨ شرحې ته په عربیٔ ژبه کښې مناسب عنوانات ورکول

⑩ د کتاب په اول کښې د فقه په ضروری مباحثو مشتمله جامع مقدمه

ناشر

فیصل کتب خانه محله جنګی پېښور موبائیل: ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د يوم النحر روژې ماتولو حكم

وَعَنْ أَصْبَحَ يَوْمَ النَّحْرِ صَائِمًا ثُمَّ أَفْطَرَ لَاشَيْءَ عَلَيْهِ چا چې دلوئې اختر په ورځ په حالت د روژې كښې سهار كړو بيائې ماته كړه نو ده څه نشته دې

تشريح:- قضاء فساد صوم يوم النحر⊛صورت د مسئلې دادې. كه يوكس په ،منهی عنها، ورځو كې د كومې يوې ورځې د روژې نيت اوكړو. او روژه ئې پيل كړه. بيا ئې دا فاسد كړه.① نو په ده به د دې روژې قضاء واجب نه وی. هم دا ظاهرالرواية دې.

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللهُ فِي النَّوَادِرِ أَنَّ عَلَيْهِ الْقَضَاءَ او دصاحبينو ﷫ نه په ،نوادر، كې روايت دې چې پده قضا ده لِأَنَّ الشُّرُوعَ مُلْزِمٌ كَالنَّذْرِ، وَصَارَ كَالشُّرُوعِ فِي الصَّلَاةِ فِي الْوَقْتِ الْمَكْرُوهِ ځكه چې پيل كول په مثل د نذر لازم كوونكی دی اودا په مكروه وخت كې دلمانځه پيل كوونكي په څېر شو

تشريح:- اود صاحبينو ﷫ نه د ،نوادر، روايت دادې چه په ده قضاء واجب ده.

دليل الصاحبين ﷫⊛د صاحبينو ﷫ دليل دادې چه نفلی روژه په پيل كولوسره لازمېږي. نو هركله چې په پيل كولوسره لازم شوه. نود فاسدولو په صورت كې به ددې قضاء لازم وی. مثلاً كه يوكس د ،منهی عنها، ورځو روژو نذر اوكړو. نودا روژه به ددې ورځو نه علاوه كې واجب وی. لكه څنګه كه يوكس په مكروه وخت كې نفل لمونځ پيل كړو. او بيا ئې فاسد كړو. نو په ده به ددې لمونځ قضاء واجب وی.

وَالْفَرْقُ لِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ، وَهُوَ ظَاهِرُ الرِّوَايَةِ أَنَّ بِنَفْسِ الشُّرُوعِ فِي الصَّوْمِ يُسَمَّى صَائِمًا او وجه دفرق داده چې امام صاحب ﷫ لپاره اودا ظاهر الروايه دې چې په نفس پيل كولوسره په روژه كښې مسمی كولای شی په صائم باندې حَتَّى يَحْنَثَ بِهِ الْحَالِفُ عَلَى الصَّوْمِ تر دې چې په روژه قسم كوونكې په پيل كولوسره حانث كيږي فَيَصِيرُ مُرْتَكِبًا لِلنَّهْيِ نو په شرو كاوه سره دنهي مرتكب شو ،فَيَجِبُ إِبْطَالُهُ فَلَا تَجِبُ صِيَانَتُهُ وَوُجُوبُ الْقَضَاءِ يُبْتَنَى عَلَيْهِ، اوددې ابطال ضروری شو نو ساتنه ئې واجب نشو اود قضا وجوب پدې مبنی ده.

تشريح:- وجه عدم قضاء صوم يوم النحر⊛اود امام ابوحنيفه ﷫ د مذهب مطابق د يوم نحر د روژې نذر، اود نحر په ورځ كې د روژې پيل كاوه په مينځ كې ،اود نحر په ورځ كې د روژې پيل كولو، اوپه مكروهه وختونوكې د مونځونو پيل كاوه په مينځ كې ، وجه د توپير داده. چه روژه پيل كولوسره فوراً سړی ته صائم ونيلی شی. تردې كه يوكس قسم اوخوړلو. چه زه به نفلی روژه نه نيسم. بيا ده په يوم نحر كې د روژې په نيت سره روژه پيل كړه. نو په پيل كولوسره به حانث وی. نو معلومه شوه. چه په ،يوم نحر، كې څنګه دې روژه پيل كړې. نودا ،صائم، روژه نيونكې شو. اودا معلومه ده. چه ،يوم نحر، په هغه پنځه ورځوكې يوه ده. په كومو كې چې د روژو نيولو ممانعت شوې دې. نو په ،يوم نحر، كې روژه پيل كولوسره به دا كس د ،منهی عنه، فعل مرتكب شی. اوچونكه د ،منهی عنه، فعل باطلول واجب دی. په دې وجه ددې روژې اتمام، او پوره كول واجب پاتې نشو. نو ددې قضاء به هم واجب نه وی. ځكه چې د قضاء وجوب د اتمام په وجوب باندې مبنی وی. يعنی د كوم شی اتمام چې واجب وی. په فاسد كولوسره به ددې قضاء واجب وی. اود كوم شی چې اتمام واجب نه وی. هغه كه فاسد كړې شی. نو د هغې قضاء به هم واجب نه وی. نو ثابته شوه. چه په ، يوم نحر، كې نفلی روژه پيل كاوه نه روسته كه فاسد كړې شوه. نو ددې قضاء به واجب نه وی.

وَلَا يَصِيرُ مُرْتَكِبًا لِلنَّهْيِ بِنَفْسِ النَّذْرِ وَهُوَ الْمُوجِبُ اود نفس نذر په امله سره نهي مرتكب كيږی نه اوواجبوتكې نذر دې،

تشريح:- نذر صوم يوم النحر⊛او پاتې شو، د ، يوم نحر، د روژې نذر كول، نو په نفس نذر سره به د ،منهی عنه، فعل نه مرتكب كيږي. ځكه چې په ،يوم نحر، كې روژه نيول ممنوع دی. د روژې نذر كول ممنوع نه دی. او دا خبره هم منلې شوې ده. چه د نذر روژې واجب كوونكې نذر دې. نو موجب د صوم نذر شو. او په نفس نذر سره

د ،منهی عنه، فعل ارتكاب كول، نه لازمېږي. نو ددې نذر پوره كول واجب دی. خو چونكه په ،يوم نحر، كې روژه نيول ګناه ده. په دې وجه به ددې نذر روژې په بله يوه ورځ ادا كوی.

وَلَا بِنَفْسِ الشُّرُوعِ فِي الصَّلَاةِ حَتَّى يُتِمَّ رَكْعَةً، اونه صرف په لمونځ پيل كاوه سره دنهي مرتكب كيږی تر دې چې يو ركعت پوره كړي وَلِهَذَا لَا يَحْنَثُ بِهِ الْحَالِفُ عَلَى الصَّلَاةِ پدې وجه په لمانځه كښې قسم كوونكې پدې سره نه حانث كيږي فَتَجِبُ صِيَانَةُ الْمُؤَدَّى وَيَكُونُ مَضْمُونًا بِالْقَضَاءِ نو د فعل مودی ساتنه واجب پاتې شو نو دې دقضا كاوه ضامن كيږی

تشريح:- وجوب القضاء بفساد ماشرعه فی الاوقات المكروهة من الصلاة⊛دغه ډول په مكروه وختونوكې ئې لمونځ پيل كړو. اوبيا ئې فاسد كړو. نو په دې صورت كې به هم قضاء واجب وی. ځكه چې لمونځ پيل كاوه سره ده ته لمونځ كوونكې نشی ونيلې كيدلې. بلكه د لمونځ اطلاق به هغه وخت كيږي. كله چې يو ركعت پوره شی. يعنی چې يو ركعت په سجده سره مقيد كړي. هم دغه وجه ده. چه كه يوكس اوونيل چه زه به نفل لمونځ نه كوم. بيا ده نفل لمونځ پيل كړلو. نو صرف په پيل كاوه سره به نه حانث كيږي. نو هركله چې په مكروه وخت كې نفل لمونځ پيل كړي. او لاوس ئې ركوع اوسجده نه دی كړي. نو دې ته به لمونځ نشی ونيلې كيدلې. اوهركله چې په دې د لمونځ اطلاق نه كيږي. نو په دې مكروه وخت كې د ،منهی عنه، فعل مرتكب هم نشو. او هر كله چې د ،منهی عنه، فعل مرتكب نشو. نود مؤدی (يعنی كومه برخه چې ئې اداكړې ده) ساتنه واجب دې. اود كوم شی چې ساتنه او اتمام واجب وی. په فاسد كاوه سره ددې قضاء واجب وی. په دې وجه كه دا مؤدی ئې فاسد كړه. نو ددې قضاء به واجب وی. ددې تقرير نه معلومېږي. كه په مكروه وخت كې ئې نفل لمونځ پيل كړو. اود يو ركعت پوره كاوه نه پس، يعنی د سجده كاوه نه روسته ئې دا فاسد كړو. نو ددې قضاء به واجب نه وی. ځكه چې د يو ركعت پوره كيدلو نه روسته به په دې باندې د لمونځ اطلاق كيږي. او په دې مكروه وخت كې لمونځ كول ممنوع دی. نو ددې باطلول به واجب وی. اوكوم شی چې باطلول وی. د هغې به فاسد كولوسره ددې قضاء نه واجبيږي. په دې وجه به په دې صورت كې قضاء واجب نه وی.

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ: أَنَّهُ لَا يَجِبُ الْقَضَاءُ فِي فَصْلِ الصَّلَاةِ أَيْضًا، وَالْأَظْهَرُ هُوَ الْأَوَّلُ، وَاللهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ او امام صاحب ﷫ نه روايت دې. چې دلمانځه په صورت كې هم قضا واجب نه ده اوليكن اظهر اولنې روايت دې.

تشريح:- الرواية الثانية فی عدم قضاء ما افسده من الصلاة فی الوقت المكروه⊛د حضرت امام ابوحنيفه ﷫ نه يو روايت دادې. چه په مكروه وخت كې نفل لمونځ پيل كاوه نه پس، د فاسد كولوپه صورت كې به هم قضاء واجب نه وی. خود امام صاحب ﷫ رومبنې قول زيات ښكاره دی. والله اعلم بالصواب،

باب الإعتكاف

(دا) باب د اعتكاف (په بيان كې) دې.

الربط بما قبله⊛روژه ئې په اعتكاف باندې په دې وجه مقدم كړې ده. چه روژه د اعتكاف لپاره شرط دې. او شرط د شئ، په شئ باندې مقدم وی. ځكه ئې روژه په اعتكاف باندې مقدم كړه.

معنی الاعتكاف⊛اعتكاف د ،باب افتعال، مصدر دې. د ،عكف، نه ماخوذ دې. او ،عكف، متعدی دې. او ،عكوف، لازم دې. د شريعت په اصطلاح كې اعتكاف په نيت سره جمات كې ايساريدلو ته وائی.

د اعتكاف حكم

قَالَ (الِاعْتِكَافُ مُسْتَحَبٌّ) وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ سُنَّةٌ مُؤَكَّدَةٌ اعتكاف مستحب دې. او صحيح دا ده چې سنت مؤكده دې.

تشريح: نية الاعتكاف فی العشر الاواخر من رمضان⊛صاحب د قدوری ﷫ فرمائی. چه د رمضان د آخری عشرې اعتكاف مستحب دې. خوصحيح خبره داده. چه د رمضان د آخری عشرې اعتكاف سنت مؤكده دې.

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَاظَبَ عَلَيْهِ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ (١) ځکه چې نبی کریمﷺ د رمضان په آخری عشره کې په دې مواظبت فرمائیلی دی.

حل اللغة: ① مواظبت: همیشه والې

تشریح: - دلیله◉ دلیل دا دی چه نبی کریمﷺ په دې باندې مواظبت کړې دی. لکه ارشاد دی چه ﴿قالت عائشة رضي الله عنها أن رسول اللهﷺ كان يعتكف فى العشر الأخير من رمضان حين قدم المدينة إلى أن توفاه الله تعالى﴾ حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی چه کله نبی کریمﷺ مدینې ته تشریف راوړلو. نو د وفاته پورې ئې د رمضان په آخری عشره کې اعتکاف کولو

والمواظبة دليل السنة او مواظبت دلیل د سنتوالی دی.

تشریح: - او د نبی کریمﷺ په یوځیز باندې مداومت کول، ددې د مسنون کیدلو دلیل دی. په دې وجه د رمضان په آخری عشره کې اعتکاف سنت مؤکده دی.

السوال◉ خو دلته کې دا اعتراض کیدلې شی. چه د رسول اللهﷺ مواظبت کول، د وجوب علامت دی. نو د رمضان د آخری عشرې اعتکاف واجبیدل پکار دی.

الجواب◉ ددې ځواب دادې چه رسول اللهﷺ به کوم شی واجب ګرځول غوښتل، نو په هغې به ئې مواظبت کولو. او د مواظبت نه روسته به ئې د هغې د کولو حکم فرمائیلو. او په پریخودونکی به ئې نکیر فرمائیلو. حالانکه نبی کریمﷺ خو نه ددې حکم فرمائیلې دی. او نه ئې ددې په پریښولو باندې نکیر فرمائیلې دی. نو که د رمضان د آخری عشرې اعتکاف واجب وې. نو نبی کریمﷺ به خلګو ته ددې حکم فرمائیلې وې. او په پریخودونکی به ئې نکیر فرمائیلې وې. نو ثابته شوه. چه دا واجب نه دی.

دلیل عدم وجوب الاعتکاف◉ د اعتکاف د عدم وجوب دلیل دا هم دې. چه یو ځلې نبی کریمﷺ د اعتکاف کاوه لپاره په مسجد کې خیمې لګولو یعنی د پرده اچولو حکم اوکړلو. بیا جومات ته داخل شو. نو دوی [دوه] خیمې ئې نورې هم اولیدلې. ددې اړه کې ئې پوښتنه اوکړه. نو معلومه شوه. چه یوه خیمه د عائشه رضي الله عنها ده. او یوه د حفصه رضي الله عنها ده. چه دا ئې اولیدلې. نو نبی کریمﷺ په غصه شو. نو د خپلې خیمې لرې کاوه حکم ئې اوکړو. او دې کال ئې اعتکاف پریښولو. ددې نه هم معلومیږی. چه اعتکاف واجب نه دې. ځکه چې د وجوب دلیل بغیر د پریښولو مواظبت کول دی.

د اعتکاف تعریف، رکن او شرط

وَهُوَ اللُّبْثُ فِي الْمَسْجِدِ مَعَ الصَّوْمِ وَنِيَّةِ الْاِعْتِكَافِ او دغه پاتې کیدل دی په مسجد کې سره د روژې او د نیت داعتکاف نه.

تشریح: الاعتکاف لغة وشرعا◉ په لغت کې اعتکاف مطلق ایساریدلو ته وائی. که هرځائی کې وی. او چې د کوم مقصد لپاره وی. الله تعالی فرمائیلی دی [إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ] یعنی څه دی دا تمائیل (بوتان) چه دې سره خواکې تاسو پراته ئې. او د شریعت په اصطلاح کې اعتکاف نوم دې. د اعتکاف په نیت، د روژې سره په جمات کې قیام کول، ګویا د اعتکاف لپاره څلور شیان (څیزونه) ضروری دی. ① ایساریدل ② جومات ③ د اعتکاف نیت ④ روژه.

أَمَّا اللُّبْثُ فَرُكْنُهُ لِأَنَّهُ يُنْبِئُ عَنْهُ فَكَانَ وُجُودُهُ بِهِ هرچه پاتې کیدل دی نو دانې رکن دې ځکه چې لفظ داعتکاف دې لره ښائی نو داعتکاف وجود به پدې سره وی

(١) من حديث عائشة رضى الله عنها أخرجه البخارى فى الإعتكاف باب ١ رقم ٢٠٢٦ ومسلم فى الإعتكاف رقم ٢ وأبوداود فى الصوم باب ٧٧ رقم ٢٤٦٢ والترمذى فى الصوم باب ٧١ وأحمد فى المسند (٥٠/٦)_

تشریح: رکنه◉ علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی. چه ایساریدل خود اعتکاف رکن دی. ځکه چې د اعتکاف لفظ په لغت کې د ایساریدلو په معنی باندې دلالت کوی. په دې وجه د ایساریدلو موجودیدل ضروری دی.

وَالصَّوْمُ مِنْ شَرْطِهِ عِنْدَنَا او روژه ئې شرط ده په نزد زمونږ خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رحمه الله خلاف دې امام شافعی رحمه الله لره

تشریح: روژه زمونږ په نیز د اعتکاف لپاره شرط دې خود امام شافعی او امام احمد رحمهما الله په نیز شرط نه دې. په دې مسئله کې حضرت امام مالک رحمه الله هم زمونږ سره دې.

دلیل الشافعی رحمه الله◉ امام شافعی او د امام احمد رحمهما الله دلیل دادې چه روژه یو عبادت دې. او په خپله اصل دې. او کوم شی چې په خپله اصل وی. هغه د نورو لپاره شرط نه وی. ځکه به روژه د اعتکاف لپاره شرط نه وی.

دلیلنا◉ زمونږ دلیل ① د عائشه رضي الله عنها حدیث دې. ﴿قالت قال رسول اللهﷺ لا إعتكاف إلا بصوم﴾ یعنی بغیر د روژې نه اعتکاف صحیح نه دې.

وَالنِّيَّةُ شَرْطٌ فِي سَائِرِ الْعِبَادَاتِ او نیت شرط دې په ټولو عبادتونو کې

تشریح: او نیت چونکه د عادت او عبادت په مینځ کې د توپیر پیدا کاوه په ټولو مقصودی عبادتونو کې شرط دې. نو د اعتکاف لپاره به هم شرط وی

هُوَ يَقُولُ: إِنَّ الصَّوْمَ عِبَادَةٌ وَهُوَ أَصْلٌ بِنَفْسِهِ امام شافعی رحمه الله فرمائی. چه روژه عبادت دې او پخپله اصل دې فَلَا يَكُونُ شَرْطًا لِغَيْرِهِ نو د بل عبادت لپاره به شرط نه وی.

دلیل الشافعی رحمه الله◉ امام شافعی او د امام احمد رحمهما الله دلیل دادې چه روژه یو عبادت دې. او په خپله اصل دې. او کوم شی چې په خپله اصل وی. هغه د نورو لپاره شرط نه وی. ځکه به روژه د اعتکاف لپاره شرط نه وی.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {لَا اعْتِكَافَ إِلَّا بِالصَّوْمِ} (١) زمونږ دلیل د نبی کریمﷺ ارشاد دې چې اعتکاف نشته دې مګر د روژې سره

دلیلنا◉ زمونږ دلیل ① د عائشه رضي الله عنها حدیث دې. ﴿قالت قال رسول اللهﷺ لا إعتكاف إلا بصوم﴾ یعنی بغیر د روژې نه اعتکاف صحیح نه دې.

وَالْقِيَاسُ فِي مُقَابَلَةِ النَّصِّ الْمَنْقُولِ غَيْرُ مَقْبُولٍ او قیاس په مقابله د نص منقول کې دې

الجواب عن قیاس الشافعی رحمه الله◉ د حضرت امام شافعی رحمه الله د قیاس ﴿أن الصوم عبادة......إلخ﴾ ځواب دادې چه قیاس د صحیح حدیث په مقابله کې پریخودلې شی. په دې وجه د عائشه رضي الله عنها حدیث ﴿لا إعتكاف إلا بصوم﴾ په مقابله کې به د امام شافعی رحمه الله قیاس پریخودلې شی.

ثُمَّ الصَّوْمُ شَرْطٌ لِصِحَّةِ الْوَاجِبِ مِنْهُ رِوَايَةً وَاحِدَةً بيا روژه شرط ده د واجب اعتکاف د صحت لپاره په یو روایت کې.

تشریح: - وجوب الصوم للاعتکاف الواجب◉ صاحب د هدایه رحمه الله فرمائی چه د واجب اعتکاف لپاره په اتفاق د روایاتو روژه شرط ده. یعنی د احنافو رحمهم الله واړه عالمان په دې متفق دی. چه د واجب اعتکاف لپاره روژه نیول شرط دی. د واجب اعتکاف صورت دادې. چه یو کس د یومیاشت یا د یو ورځ اعتکاف نذر اوکړی. یا دا روایې. که زما دا کار اوشو. نو په ما د دومره مودې اعتکاف دې.

(١) من حديث عائشة رضى الله عنها أخرجه الدارقطنى فى سننه (٢٠٠/٢) والبيهقى فى السنن الكبرى (٥٢١/٤) رقم ٨٥٨٠_

وَلِصِحَّةِ التَّطَوُّعِ فِيمَا رَوَى الْحَسَنُ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ لِظَاهِرِ مَا رَوَيْنَا او د نفلي اعتكاف د صحيح والي لپاره په روايت د حسن كښې د امام ابوحنيفه رحمه الله نه د ظاهر حديث په امله سره **وَعَلَى هَذِهِ الرِّوَايَةِ لَا أَقَلَّ مِنْ يَوْمٍ** او په دې روايت به اعتكاف كم نه وي. د يوې ورځې نه

تشريح:- **الروايتان في وجوب الصوم للاعتكاف النفلي** او د نفلي اعتكاف د صحيح كيدلو لپاره د روژې په شرطيت كې دوې [دوه] روايتونه دي. ① يو روايت كوم چې حسن بن زياد رحمه الله د حضرت امام اعظم رحمه الله نه روايت كړې دې. چه د نفلي اعتكاف لپاره هم روژه شرط ده. ځكه چې حديث «لا إعتكاف إلا بصوم» مطلق دې. په دې كې د واجب او نفلي اعتكاف هيڅ تفصيل نشته. بلكه د هريو اعتكاف لپاره روژه ضروري ده. خودا په ذهن كې ساتل پكاردي. چه ددې روايت په بنا (بنياد) باندې نفلي اعتكاف د يو ورځ نه كم نشي كيدلې. ځكه چې د نفلي اعتكاف لپاره ددې روايت مطابق روژه شرط ده. او روژه د يو ورځ نه كم ممكن نه دي.

وَفِي رِوَايَةِ الْأَصْلِ. وَهُوَ قَوْلُ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى أَقَلُّهُ سَاعَةٌ[1] او په روايت د اصل كې او دغه قول د امام محمد رحمه الله دې چې كم تر اعتكاف يو ساعت دې **فَيَكُونُ مِنْ غَيْرِ صَوْمٍ لِأَنَّ مَبْنَى النَّفْلِ عَلَى الْمُسَاهَلَةِ أَلَا تَرَى أَنَّهُ يَقْعُدُ فِي صَلَاةِ النَّفْلِ مَعَ الْقُدْرَةِ عَلَى الْقِيَامِ** نو دا به دروژې نه بغير وي ځكه چې د نفلونو بنا په سهولت وركولو ده. آيا ته نه ګورې چې په نفل لمونځ كې كيناستلې شي سره د قدرت نه په قيام باندې

تشريح:- دوهم روايت په مبسوط كې دې. او هم دا ظاهر الرواية دې. او هم دا د امام محمد رحمه الله يو قول دې. چې د نفلي اعتكاف لپاره روژه شرط نه ده. ددې روايت په بناء باندې د نفلي اعتكاف لپاره هيڅ وخت مقرر نه دې. بلكه د اعتكاف په نيت سره چې څومره وخت په جمات كې تيره وي. هغه به اعتكاف وي. كه يوه ساعت (لمحه) (يعنى ډيرلږ وخت) ولې نه وي. دليل دادې. چه د نفل مدار په سهولت او اسانۍ باندې دې. تاسو اوګورئ. چه لمونځ كې قيام فرض دې. خو نفل لمونځ د ، قدرت على القيام ، باوجود ، كه په ناسته اوكړې شي. نو جائز دې. نو ددې نه معلومه شوه. چه د نفلو بنا (بنياد) په سهولت او آسانۍ باندې دې. او سهولت د اعتكاف وخت (اندازه) په نه مقررولو كې دې. په دې وجه موږ وايو. چه د نفلي اعتكاف لپاره هيڅ وخت (اندازه) مقرر نه دې.

وَلَوْ شَرَعَ فِيهِ ثُمَّ قَطَعَهُ لَا يَلْزَمُهُ الْقَضَاءُ فِي رِوَايَةِ الْأَصْلِ لِأَنَّهُ غَيْرُ مُقَدَّرٍ او كه اعتكاف ئې پيل كړو بيا ئې مات كړو نو قضا پرې لازم نه ده په روايت د اصل كې ځكه چې ددې څه مقدار مقرر نه دې. **فَلَمْ يَكُنِ الْقَطْعُ إِبْطَالًا** نو ماتول ئې باطلول نه دي. **وَفِي رِوَايَةِ الْحَسَنِ يَلْزَمُهُ لِأَنَّهُ مُقَدَّرٌ بِالْيَوْمِ كَالصَّوْمِ** او په روايت د حسن كښې قضا لازم ده ځكه چې دغه د روژې په شان په يوې ورځې سره مقدر دې.

تشريح:- ① **ثمرة الاختلاف بين الروايتين** په دواړو روايتونو كې د اختلاف ثمره ښكاره كاوه لپاره فرمائي. كه يو كس نفلي اعتكاف پيل كړو. او بيا ئې دا قطع كړو. نو د ، مبسوط ، روايت مطابق به په ده باندې قضاء لازم نه وي. ځكه چې د نفلي اعتكاف هيڅ اندازه مقرر نه ده. په دې وجه به قطع كول، باطلول نه وي. بلكه پوره كول به وي. او د يو څيز پوره كاوه په صورت كې ددې قضاء نه واجبيږي. او د حسن بن زياد رحمه الله د روايت مطابق به په ده باندې قضاء لازم وي. ځكه چې ددې روايت مطابق نفل اعتكاف (اندازه) كم از كم د يو ورځ سره مقرر ده. لكه څنګه چې روژه يوه ورځ وي. نو هركله چې ده يوه ورځ پوره كيدلو نه مخكې دا قطع كړو. نو دا باطل شو. او نفلي عبادتونه كه د پوره كاوه نه مخكې فاسد كړې شي. نو ددې قضاء لازم وي. په دې وجه ددې روايت مطابق په ده به هم د اعتكاف قضاء لازم وي.

[1] القول الراجح هو هذا رواية الأصل كذا في العناية (٣٠٨\٢) والدر المختار (١٤٢\٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٠٥\١)-

ثُمَّ الْاعْتِكَافُ لَا يَصِحُّ إِلَّا فِي مَسْجِدِ الْجَمَاعَةِ بيا اعتكاف صحيح نه دې مګر په جمات كې **لِقَوْلِ حُذَيْفَةَ رضي الله عنه لَا اعْتِكَافَ إِلَّا فِي مَسْجِدِ جَمَاعَةٍ**[1] په دليل د قول د حذيفه رضي الله عنه چې اعتكاف نشته دې مګر په جمات د جماعت كښې

تشريح:- **شرطية المسجد لصحة الاعتكاف** د اعتكاف د جواز په شرطونو كې د جامع جمات كيدل هم دي. يعنى اعتكاف به په هغه جمات كې صحيح وي. په كوم چې امام او مؤذن مقرر وي. او پنځه واړه مونځونه په جماعت سره اداكيږي. يا بعض مونځونه په جماعت سره اداكيږي. ددې دليل د حضرت حذيفه رضي الله عنه حديث «لا إعتكاف إلا في مسجد جماعة» او د ابن عباس رضي الله عنه قول دې. «إن أبغض الأمور إلى الله تعالى البدع، وإن من البدع الإعتكاف في المساجد التي في الدور» يعنى د الله تعالى په نيز هر مبغوض ترين شى بدعتونه دي. او په بدعتونو كې په هغه جماتونو كې اعتكاف كول هم دي. كوم چې په كورونو كې دي. ددې دواړه روايتونو نه معلوميږي. چه د اعتكاف لپاره د داسې جمات كيدل ضروري دي. چه په هغې كې په جماعت سره لمونځ ادا كيږي.

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ أَنَّهُ لَا يَصِحُّ إِلَّا فِي مَسْجِدٍ يُصَلَّى فِيهِ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ او د امام ابوحنيفه رحمه الله نه روايت دې چې نه صحيح كيږي مګر په داسې مسجد كې چې پنځه وخته مونځونه پكې نه كيږي، **لِأَنَّهُ عِبَادَةُ انْتِظَارِ الصَّلَاةِ فَيَخْتَصُّ بِمَكَانٍ تُؤَدَّى فِيهِ** ځكه چې اعتكاف دلمانځه د انتظار عبادت دې نو په داسې ځائې پورې به مختص وي په كوم كې چې لمونځ كيږي.

تشريح:- ① **شرطية المسجد الجامع للاعتكاف في رواية** او د امام ابوحنيفه رحمه الله نه يو روايت دا دې. چه د اعتكاف د صحت لپاره داسې جمات كيدل شرط دى. چه په هغې كې پنځه واړه مونځونه په جماعت سره ادا كيږي. هم دا د امام محمد رحمه الله يو قول دې. ددې دليل دادې. چه اعتكاف د لمونځ د انتظار عبادت دې. نو د اعتكاف عبادت به د هغه ځائې لپاره خاص وي. كوم ځائې كې چې لمونځ اداكيږي. يعنى هر لمونځ اداكيږي.

أَمَّا الْمَرْأَةُ هر چه ښځه ده **فَتَعْتَكِفُ** نو دا به اعتكاف كوي **فِي مَسْجِدِ بَيْتِهَا** په جمات د خپل كور كښې

تشريح:- **صحة اعتكاف المرأة في مسجد بيتها** ① او د ښځې لپاره زموږ په نيز افضل دا دى. چه دوى د خپل كور په جمات كې اعتكاف اوكړي. يعنى په كور كې د لمانځه لپاره چې كوم ځائې مقرر دې. په هغې كې اعتكاف كول د ښځې لپاره افضل دى.

لِأَنَّهُ هُوَ الْمَوْضِعُ لِصَلَاتِهَا ځكه هر چې ښځه ده دا به د خپل كور په مسجد كې اعتكاف كوى ځكه چې ددې دلمانځه لپاره دغه ځائې دې **فَيَتَحَقَّقُ انْتِظَارُهَا فِيهِ** نو متحقق كيږي انتظار دلمانځه ددې په ذريعه پدغې كښې

تشريح:- **دليله** دليل دا دې. چه موږ وړاندې ونيلي دى. چه اعتكاف د لمونځ د انتظار عبادت دې. او ښځه د كور په جومات كې د لمونځ انتظار كوي. په شرعى جمات كې نه كوي. نو هركله چې په كور كې د لمونځ انتظار كوي. نو اعتكاف به هم په دې كې كوي.

ولو لم يكن لها في البيت مسجد تجعل موضعا فيه فتعتكف فيه او كه ددې په كور كې مسجد نه وو نو په كور كې دې يو ځائې جوړ كړي نو په هغې كې دې اعتكاف كوي.

تشريح:- او كه په كور كې د لمونځ لپاره څه مقرر نه وي. نو يو ځائې دې مقرر كړي. په هغې كې دې اعتكاف اوكړي.

[1] من أثر حذيفة رضي الله عنه أخرجه الدارقطني في سننه (٢/٢٠٠)_

د جمات نه د معتكف لپاره د وتلو د اجازت عذرونه.

وَلَا يَخْرُجُ مِنَ الْمَسْجِدِ إِلَّا لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ أَوِ الْجُمُعَةِ اونه به اوځي دمسجد نه مګر د حاجت انساني لپاره اويا دجمعې دلمانځه دپاره.

تشريح: **جواز الخروج من المسجد للضرورة**⊛صورت د مسئلې دادې.چه د معتكف لپاره د اعتكاف د جمات نه وتل جائز نه دى.سوې د دوې [دوه] ضرورتو نه،چه ① يو طبعى اړتيا دې.لكه د تش او ډك اودس ماتى ضرورت،② دوهم دينى اړتيا لكه د جمعې اود جنابت د غسل ضرورت.

أَمَّا الْحَاجَةُ فَلِحَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا هرچه حاجت دې دحديث د عائشې بي‌بي په امله سره كَانَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَا يَخْرُجُ مِنْ مُعْتَكَفِهِ چې.نبى كريم ﷺ به دخپل خانې داعتكاف نه نه وتلو {إِلَّا لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ}[1] مګر دحاجت انسانى دپاره.

حل اللغة: ① معتكف:اسم ظرف، باب افتعال: دَ اعتكاف ځاى

تشريح:- **دلائله**⊛بهرحال د طبعى او انسانى اړتيا لپاره د وتلو په جواز باندې دليل① د عائشه رضي الله عنها حديث دې.يعنى «كان النبي ﷺ لا يخرج من معتكفه إلا لحاجة الإنسان» يعنى رسول الله ﷺ به د خپل معتكف نه بهرتشريف نه اوړلو.سوې د انسانى او طبعى اړتيا پوره كاوه لپاره يعنى د وړوكى او غټ اودس ماتى دپاره،

لِأَنَّهُ مَعْلُومٌ وُقُوعُهَا،وَلَابُدَّ مِنَ الْخُرُوجِ فِي تَقْضِيَتِهَا اوخكه چې ددې وقوع معلومه ده دكوم دپوره كاوه لپاره چې دوتلو نه بغير چاره نشته دې وَفَيَصِيرُ الْخُرُوجُ لَهَا مُسْتَثْنًى نوددې لپاره وتل به مستثنا وى.،وَلَا يَمْكُثُ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ الطُّهُورِ اووخت به نه تيروى روسته دَ اوزګاريدلو د اودس نه لِأَنَّ مَا ثَبَتَ بِالضَّرُورَةِ يَتَقَدَّرُ بِقَدْرِهَا دغه په قدر د اړتيا وى.

تشريح:- دوهم دليل دادې.چه د انسانى ضروورياتو واقع كيدل د مخكې نه معلوم دى.اودا هم معلومه ده.چه ددې د پوره كاوه لپاره وتل ضرورى دى.ددې نه بغير خلاصې نشته.نو ددې ضرورتونو لپاره به وتل پخپله مستثنى وى.خكه چې دغير اختيارى أمورو انسان مكلف نه وى.خو دومره خبره ضرور ده.چه د انسانى اړتيا پوره كيدلو نه پس،د طهارت نه د فارغيدلو نه فوراً روسته خپل معتكف ته لاړشى.د طهارت نه د فارغيدلو نه روسته دې په خپل كوركي نه ايساريږى.خكه چې د انسانى حاجتونو لپاره وتل ضرورةً ثابت دى.او كوم شى چې ضرورةً ثابت وى.نو هغه د اړتيا په اندازه ثابت وى.په دې وجه د اړتيا په اندازه د اعتكاف د جمات نه د بهر پاتې كيدلو اجازت دې.ددې نه زيات اجازت نشته.

وَأَمَّا الْجُمُعَةُ فَلِأَنَّهَا مِنْ أَهَمِّ حَوَائِجِهِ وَهِيَ مَعْلُومٌ وُقُوعُهَا اوهرچه جمعه ده نودا د مهمو ضرورتونو دده ده اوددې وقوع هم معلوم دي.

حل اللغة: ① تقضيتها: مصدر باب تفعيل: پوره كول

تشريح:- **الخروج لصلاة الجمعة**⊛او پاتى شو د جمعې د لمانځه لپاره وتل.① نو دا زموږ مذهب دې.

[1] غربه الزيلعى رحمة الله بهذا اللفظ ثم قال وأخرج الأئمة الستة (أي البخارى فى الإعتكاف باب ۳ ومسلم فى الحيض رقم ۶ وأبوداود في الصوم باب ۷۹ رمق ۲۴۶۷ والترمذى فى الصوم باب ۷۹ رقم ۸۰۵ والنسائى فى السنن الكبرى (۲/۲۶۶) وابن ماجه فى الصوم رقم ۱۷۷۸ ومالك فى ا لإعتكاف رقم ۱ وأحمد فى المسند (۶/۱۸۱) والبيهقى فى السنن الكبرى (۴/۵۱۸) رقم ۴۵۷۰) عن عائشة رضى الله عنها قال كان رسول الله ﷺ إذا إعتكف يدنى إلى رأسه فأرجله وكان لا يدخل البيت إلا لحاجة الإنسان (نصب الرأية ۲/۵۱۸)_

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: الْخُرُوجُ إِلَيْهَا مُفْسِدٌ لِأَنَّهُ يُمْكِنُهُ الْاعْتِكَافُ فِي الْجَامِعِ امام شافعى رحمه الله وائى چې جمعې ته وتل مفسد داعتكاف دى خكه چې ده لره په جامع مسجد كښې اعتكاف كول ممكن دى

تشريح:- د امام شافعى او امام مالك رحمهما الله په نيزد جمعې لپاره وتل جائز نه دى.تردې كه د جمعې د لمانځه لپاره او وتلو.نو اعتكاف به فاسد وى.

تشريح:- **دليله**⊛ددې دواړو حضراتو دليل دادې.چه خروج د اعتكاف يعنى په بوخانې كې د وخت تيرولو ضد دې.او شى د خپل ضد په راتلوسره فاسديږى.په دې وجه اعتكاف په ،خروج من المسجد ،سره فاسديږى.خو په دې صورتونوكي به نه فاسديږى.په كومو صورتونوكې چې خروج متحقق دې.لكه واړه اوغټ بول(اودس ماتى) لپاره وتل،اود جمعې د لمانځه لپاره د وتلو هيڅ اړتيا نشته.خكه كه ده د اووه ورخو نه كم اعتكاف كړې دې.نو په كوم جمات كې چې غواړى.اعتكاف دې اوكړى.اوكه د اووه ورخو نه زيات اعتكاف نې كړې دې.نوپه جامع مسجد كې دې اعتكاف اوكړى.نو په دې دواړوصورتونوكې څه داسې اړتيا موجود نشو.چه د جمعې د لمانځه لپاره خروج جائز اوګرځوى.او هركله چې داسې اړتيا متحقق نشو.نود جمعې د لمانځه لپاره به د وتلو هم اجازت نه وى.

وَنَحْنُ نَقُولُ:الْاعْتِكَافُ فِي كُلِّ مَسْجِدٍ مَشْرُوعٌ موږ وايو چې اعتكاف په هر جمات كې مشروع دې وَإِذَا صَحَّ الشُّرُوعُ فَالضَّرُورَةُ مُطْلَقَةٌ فِي الْخُرُوجِ اوكله چې پيل كول صحيح شو نو اړتيا دوتلو اجازت وركوى.

تشريح:- **دليل الاحناف** رحمهم الله⊛زموږ دليل دادې.چه په دليل سره داخبره ثابته شوې ده.چه اعتكاف په هرجمات كې مشروع دې.لكه چې د الله تعالى ارشاد دې [وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ] نو هركله چې په هر جمات كې اعتكاف مشروع دې.نود جمعې لپاره وتل به دده د نذر اعتكاف لپاره داسې مستثنى وى.لكه څنګه چې د انسانى اړتيا لپاره وتل مستثنى دى.خكه چې د اعتكاف د ساتنه لپاره د جمعې لمونځ پريښول قطعاً جائز نه دى.خكه چې د نذر په وجه د اعتكاف وجوب د جمعې د لمانځه د وجوب نه كمتر دې.اود جمعې د لمانځه د وجوب نه كمتر خكه دې.چه د جمعې لمونځ د الله تعالى په واجبولوسره واجب شوې دې.او اعتكاف د بنده په واجبولوسره واجبيږى.په دې طريقه چې ده د اعتكاف نذر كړې دې.اود بنده لپاره د الله تعالى واجب كړې وظيفه ساقطولو اجازت نشته.نو ثابته شوه.چه د اعتكاف په وجه د جمعې لمونځ نشى پريخودلې.اوهركله چې د جمعې لمونځ نشى پريخودلې.نود جمعې د لمانځه لپاره به د وتلو هم اجازت وى.

فَيَخْرُجُ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ لِأَنَّ الْخِطَابَ يَتَوَجَّهُ بَعْدَهُ او اوځي به دنمر دزوال په وخت خكه چې خطاب ددې نه بعد متوجه كيږى

تشريح:- **وقت الخروج لصلاة الجمعة**⊛اوس پاتې شوه داخبره چې د جمعې د لمانځه لپاره كوم وخت وتلو اجازت دې.نو ددې حكم دادې.چه د اعتكاف خانې كه جامع جوماتٍ سره نژدې وى.نود زوال نه روسته دې اوځى.خكه چې د جمعه ادا كاوه خطاب د زوال نه روسته متوجه كيږى.اوهركله چې دا خطاب متوجه شى.نو هله به اړتيا لاحق كيږى.او هركله چې اړتيا لاحق شى.نو هله به د جمعې د لمانځه لپاره وتل هم جائزوى.نو چونكه د جمعه ادا كاوه اړتيا د زوال نه روسته متحقق شوې دې.خكه به د زوال نه روسته اوځى.

وَإِنْ كَانَ مَنْزِلُهُ بَعِيدًا عَنْهُ يَخْرُجُ فِي وَقْتٍ يُمْكِنُهُ إِدْرَاكُهَا وَيُصَلِّي قَبْلَهَا أَرْبَعًا اوكه دده خانې د اعتكاف دجامع مسجد نه لرې وو نوداسې وخت به اوځى چې جمع موندل ممكن وى او لمونځ اوكړى مخكې تر څلوررو ركعتونه وَفِي رِوَايَةٍ سِتًّا، الْأَرْبَعُ سُنَّةٌ،وَالرَّكْعَتَانِ تَحِيَّةُ الْمَسْجِدِ اوپه روايت شپږ.څلور سنت اودوې [دوه] تحيه المسجد ،وَبَعْدَهَا أَرْبَعًا أَوْ سِتًّا عَلَى حَسَبِ الْاخْتِلَافِ فِي سُنَّةِ الْجُمُعَةِ اودجمعې نه بعد څلور يا شپږ ركعتونه اوكړى دمغې اختلاف موافق كوم چې دجمعې دسنتو په اړه كې دي

تشريح:- خوکه د اعتکاف ځائې د جامع جمات نه لرې وی.نو دومره مخکښې دوتلو اجازت دې.چه دده لپاره د جمعې لمونځ سره د خطبې نه رارسېدو.دې کول ممکن وی.اود خطبې نه مخکښې څلور رکعته سنت اوکړی.اوپه يو روايت کښې دی.چه د جمعې نه مخکښې شپږ رکعته اوکړې شي.څلور سنت،او دوې [دوه] رکعته تحية المسجد، او ددې معتکف لپاره اجازت دې.چه دې د جمعې نه روسته څلور رکعته سنت په جامع مسجد کښې اداکړی.لکه څنګه چې د امام ابوحنيفه رحمه الله قول دې.يا شپږ رکعته اوکړی.لکه چې ابويوسف رحمه الله فرمائي

وَسُنَّتُهَا تَوَابِعُ لَهَا فَأُلْحِقَتْ بِهَا اودجمعې سنت ددې تابع دی نودجمعې سره لاحق شو

تشريح:- ددې دليل دادې.چه د جمعې سنت د جمعې تابع دی.نو سنت به هم د جمعې د لمانځه سره لاحق کولې شي.يعنی لکه څنګه چې د جمعې د لمانځه لپاره دينی ارتيا متحقق دې.دغه ډول به ددې د سنتو لپاره هم متحقق وی.

وَلَوْ أَقَامَ فِي مَسْجِدِ الْجَامِعِ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ لَا يَفْسُدُ اعْتِكَافُهُ اوکه پاتې شو په جامع مسجد کښې زيات ددې نه نونه فاسد وی اعتکاف دده لِأَنَّهُ مَوْضِعُ اعْتِكَافٍ إِلَّا أَنَّهُ لَا يُسْتَحَبُّ ځکه چې دغه هم داعتکاف ځائې دې مګر داسې کول مستحب نه دی لِأَنَّهُ الْتَزَمَ أَدَاءَهُ فِي مَسْجِدٍ وَاحِدٍ فَلَا يُتِمُّهُ فِي مَسْجِدَيْنِ مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ ځکه چې ده په يو مسجد کښې دادا کاوه التزام کړې دې نوپه دوؤ مسجدونو کښې دې ٥ پوره کوی بغير د ارتيا نه.

تشريح:- خلاصة الكلام◉ددې تقرير نه ښکاره شوه.چه د جامع جومات نه په علاوه کښې اعتکاف کونکی کس لپاره په جامع جومات کښې د جمعې مونځ،خطبه او ددې دسنتو په اندازه د قيام کاوه اجازت دې.خوکه ددې نه ئې زيات قيام اوکړو.نو دده اعتکاف فاسد خو به نه وی.البته خلاف اولی او غيرمستحب به وی.اعتکاف خو به فاسد ځکه نه وی.چه جامع جمات هم د اعتکاف مقام دې.او خلاف اولی ځکه دې.چه ده په يوجمات کښې اعتکاف اداکول په خپل ځان باندې لازم کړې وو.نو بې ضرورته به ئې په دوې [دوه] جماتونوکښې نه پوره کوی.ددې عبارت نه معلوميږی.که ده په جامع جومات پوره کړو.يا زيات وخت ايسار شو.نو اعتکاف اوشو.خو مکروه شو.اودا هم معلومه شوه.چه دعذر په وجه د يوجمات نه بل جمات ارخ ته منتقل کيدل جائز دی.مثلاً په کوم جمات کښې چې معتکف وو.د هغې چهت پريوتلو.يا په هغې کښې د ځان خطره ده.نو ددې نه منتقل کيدل،او بل جمات ته تلل جائز دی.والله اعلم،

بغير عذر د جمات نه دوتلو حکم

وَلَوْ خَرَجَ مِنَ الْمَسْجِدِ سَاعَةً بِغَيْرِ عُذْرٍ فَسَدَ اعْتِكَافُهُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى [1] که د مسجد نه اووتلو يو ساعت بغير د عذر نه نواعتکاف ئې فاسد شو په نيز د امام ابوحنيفه رحمه الله لِوُجُودِ الْمُنَافِي دمنافی امر د موندو په امله سره وَهُوَ الْقِيَاسُ، وَقَالَا: لَا يَفْسُدُ حَتَّى يَكُونَ أَكْثَرَ مِنْ نِصْفِ يَوْمٍ او قياس هم دادې.او صاحبين رحمهما الله فرمائي چې نه فاسديږی تر دې چې دنيمې ورځې نه زيات شي وَهُوَ الِاسْتِحْسَانُ لِأَنَّ فِي الْقَلِيلِ ضَرُورَةً او دا استحسان دې ځکه چې په لږه وقفه کښې ارتيا دې.

تشريح: المذهبان فی فساد الاعتكاف بالخروج من غير عذر◉مسئله داده.که معتکف بغير د عذره د جومات نه اووتلو.اګرچه د يو لمحه.. لپاره وتلې وی.نود امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دده اعتکاف فاسد شو.او قياس هم

[1] القول الراجح هو هذا قول أبی حنيفة رحمه الله كذا فی فتح القدير(٣١٠|٢) وردالمحتار(١٤٥|٢) والخانية (١٠٧|١) وشرح الوقاية (ص،٤٥٥) والفقه الإسلامی وأدلته (٧١٩|٢) والهندية (٢١٢|١) نقلاً عن القول الراجح (٢٠٦|١)

دا دې.او صاحبين رحمهما الله فرمائي.چه اعتکاف به فاسد نه وی.خوکه د نيمې ورځې نه ئې زياته بغير د عذره د جمات نه بهر تيره کړه.نو اعتکاف به فاسد وی.او استحسان هم دا دې.

دليل ابی حنيفة رحمه الله◉د حضرت امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې.چه د اعتکاف رکن،لبث فی المسجد، (په جومات کښې ايسارېدل)دی.اود جمات نه وتل ددې منافی دی.او شئ د خپل منافی اود ضد په موجود کيدلو سره فوت کيږی.په دې وجه اعتکاف په ،خروج من المسجد ،سره فوت کيږی.خروج که د لږ وخت لپاره وی.اوکه د زيات وخت لپاره وی.لکه د روژې په حالت کښې خوراك روژه فاسدوی.که لږه ئې خوړلې وی.اوکه زياته ئې خوړلې وی.دغه ډول لکه څنګه چې مطلقاً حدث ناقض د اودس دې.حدث که لږ وی.اوکه زيات وی.

دليل الصاحبين رحمهما الله◉دصاحبينو رحمهما الله دليل دادې.چه د لږ وخت لپاره د جومات نه وتل،د حرج لرې کاوه لپاره معاف دی.اود زيات وخت لپاره وتل معاف نه دی.اود قليل او کثير په مينځ کښې حد فاصل نيمه ورځ نه زياتی ده.يعنی د نيمې ورځ نه زيات ته کثير ونيلې شي.او نيمه او ددې نه کم ورځې ته به قليل ونيلې شي.لکه څنګه چې په رمضان کښې د نيمې ورځ نه زياتی کښې که نيت موجود شو.نو روژه به معتبر وی.ګني معتبر به نه وی.

په اعتکاف کښې خوراك

قال وَأَمَّا الْأَكْلُ وَالشُّرْبُ وَالنَّوْمُ يَكُونُ فِي مُعْتَكَفِهِ اود معتکف خوړل څښل اوخوب کول به پخپل ځائې داعتکاف کښې کوی

تشريح: جواز الاكل والشرب فی الاعتكاف◉ مسئله:د معتکف لپاره په جومات کښې خوراك څکاك او اوده کيدل جائز دی.

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَأْوَى إِلَّا الْمَسْجِدَ [1] ځکه چې د .نبی کريم ﷺ هيڅ ټکانه نه وه سوې د جمات نه

تشريح:- دليل دادې.چه د رسول الله ﷺ د اعتکاف په حالت کښې سوې د جمات نه هيڅ ځائې نه وو.او هرکله چې د جومات نه علاوه ئې هيڅ ځائې نه وو.نو ښکاره خبره ده.چه خوراك څکاك او اوده کيدل به ئې هم هلته کښې وو

وَلِأَنَّهُ يُمْكِنُ قَضَاءُ هَذِهِ الْحَاجَةِ فِي الْمَسْجِدِ فَلَا ضَرُورَةَ إِلَى الْخُرُوجِ اوځکه چې دې حاجت لره په مسجد کښې پوره کول ممکن دی نوهيڅ ارتيا نشته دې وتلوته.

تشريح:- . دوهم دليل دادې.چه ددې خوراك څکاك اود اوده کيدلو ارتيا په جومات کښې پوره کيدل ممکن هم دی.نو دده لپاره د وتلوهيڅ ارتيا نشته.

د معتکف لپاره د بيع اوشراء حکم

وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَبِيعَ وَيَبْتَاعَ فِي الْمَسْجِدِ وڅه باك نشته دې په اخستلو خرڅولو کښې په مسجد کښې دننه مِنْ غَيْرِ أَنْ يُحْضِرَ السِّلْعَةَ [1] لِأَنَّهُ قَدْ يَحْتَاجُ إِلَى ذَلِكَ بغير د راوړ د سامان نه مسجد ته دننه.ځکه چې کله دې ته ارتيا وی بِأَنْ لَا يَجِدَ مَنْ يَقُومُ بِحَاجَتِهِ پدې طور چې دې خپل حاجت پوره کوونکې نه مومی.

حل اللغة: ①سلعة: د تجارت سامان

تشريح: جواز البيع والشراء للمعتكف◉مسئله:د معتکف لپاره په جومات کښې دننه په اخستلو خرڅولو کښې هيڅ باك نشته.په دې شرط چې سامان جومات ته رانوړی.ځکه چې ډير خله معتکف لپاره د اخستلو خرڅولو

[1] قال الزيلعی رحمة الله هذا معلوم من الأحاديث والنصوص المتطابقة (نصب الرأية ٥١٩/٢)_

اړتيا پيښيږي. او هيڅ څوک داسې كس دده سره موجود نه وي. چه دده بندوبست اوكړي. نو د دې اړتيا په لحاظ سره معتكف ته ددې اجازت وركړې شوې دې.

إِلَّا أَنَّهُمْ قَالُوا: يُكْرَهُ إِحْضَارُ السِّلْعَةِ لِلْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ ليكن مشائخو ويلي دي چې مكروه دي سامان حاضرول اخستلو او خرڅولو دپاره. لِأَنَّ الْمَسْجِدَ مُحَرَّرٌ عَنْ حُقُوقِ الْعِبَادِ، وَفِيهِ شَغْلُهُ بِهَا ځكه چې جوماتونه دبندګانو حقوقو نه محفوظ ساتلې شوې دي او په حاضرولو دمتاع كې مسجد ته پدې سره مشغولول دي

تشريح:- **كراهة الاحضار المبيع**◉خو فقهاؤ د اخستلو خرڅولو لپاره په جومات كې دننه سامان راوړل مكروه ګرځولي دي. ځكه چې جمات خالص د الله ﷻ لپاره وي. او د بنده ګانو دحقونو نه ئې دا محفوظ ساتلې دې. نوچونكه جمات ته دننه په سامان راوړلوكې دا د بندګانو د حقونو او سامان سره مشغولول لازميږي. په دې وجه به جمات ته دننه د اخستلو خرڅولو سامان راوړلو، او ايخودلو اجازت نه وي.

وَيُكْرَهُ لِغَيْرِ الْمُعْتَكِفِ الْبَيْعُ وَالشِّرَاءُ فِيهِ او دغير معتكف لپاره په جماعت كې اخستل خرڅول مكروه دي لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {جَنِّبُوا مَسَاجِدَكُمْ صِبْيَانَكُمْ دارشاد نبوي ﷺ په امله سره چې خپلو جوماتونو ته دخپلو بچونه اوساتئ إِلَى أَنْ قَالَ وَبَيْعَكُمْ وَشِرَاءَكُمْ (1) تر دې پورې چې دخپلو اخستلو خرڅولو نه.

تشريح:- **كراهة البيع والشراء لغير المعتكف ودلائله**◉علامه مرغيناني رحمه الله فرمائي. چه دغير معتكف لپاره په جمات كې دننه اخستل خرڅول هم مكروه دي. دليل دادې ① چه ابن ماجه په خپل سنن كې د واثله بن الاسقع نه روايت كړې دې. چه دهغې الفاظ دادي. (أن النبي ﷺ قال جنبوا مساجدكم صبيانكم ومجانينكم وشرائكم وبيعكم وخصوماتكم ورفع اصواتكم وإقامة حدودكم وسل سيوفكم.. واتخذوا على أبوابها المطاهر وجمروها في الجمع) يعني رسول الله ﷺ اوفرمائيل. چه د خپلوجماتونو نه لرې ساتئ: خپل ماشومان، او ليوني، او اخستل خرڅول، او خپلې جګړې، او خپل آوازونه اوچتول، او سزاګانې قائمول، او توري بربنډې كول، (راوښكل) او د خپلو جماتونو په دروازوكې د طهارت ځايونه جوړوئ. او په جمعو كې دې له خوشبوئي وركوئ.

په اعتكاف كې دخبرو چوپ اوسيدل

قَالَ وَلَا يَتَكَلَّمُ إِلَّا بِخَيْرٍ وَيُكْرَهُ لَهُ الصَّمْتُ او خبرې به نه كوي مګر راسته خبرې او مكروه دي دده لپاره چوپ اوسيدل

تشريح: **كراهة الصمت للمعتكف**◉معتكف له پكار دي. چه غلطې خبرې نه كوي. بلكه نيكې اوښې خبرې كوي. او د عبادت په خيال باندې بالكل خاموش اوسيدل، هم مكروه دي.

لِأَنَّ صَوْمَ الصَّمْتِ لَيْسَ بِقُرْبَةٍ فِي شَرِيعَتِنَا ځكه چې روژه دسكوت د قربت نه دې زمونږ په شريعت كې لَكِنَّهُ يَتَجَانَبُ مَا يَكُونُ مَأْثَمًا ليكن ددې سې خبرونه به لرې اوسي كومې چې ګناه وي.

تشريح:- **المطالب الثلاثة للسكوت**◉ ① ددې يو مطلب خو دادې. چه بالكل د خبرو نه كولو نذر اوكړي. لكه څنګه چې مخكېنو شريعتونو كې وو. ② او يو مطلب دادې. چه بغير د نذر نه خاموش اوسيږي. او خبرې بالكل نه كوي. ③ او يو مطلب دادې. چه د روژې نيت اوكړي. يعني د ،مفطرات ثلاثه، نه د بنديدلو نيت اوكړي. او دې سره د كلام نه كولوهم نيت اوكړي. دلته كې هم دا دريم صورت مناسب دې. ځكه چې علامه مرغيناني رحمه الله دليل بيان كړې دې. چه د خاموش اوسيدلو روژه زمونږ په شريعت كې عبادت نه دې. بلكه د مجوسيانو فعل دې. نو د مجوسيانو دمشابهت نه د بچ كيدلو لپاره بالكل خاموش اوسيدل مكروه دي. خود ګناه خبرونه جلا اوسيږي.

(1) من حديث واثلة رضي الله عنه أخرجه ابن ماجه في سننه في المساجد باب ٥ رقم ٧٥٠_

په حالت د اعتكاف كې د وطې حرمت

وَحَرُمَ عَلَى الْمُعْتَكِفِ الْوَطْءُ او په معتكف وطې كول حرام دي. لِقَوْلِهِ تَعَالَى {وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ} د امله د ارشاد د الله ﷻ نه مباشرت مه كوئې د ښځو سره چې تاسو په جماعتونوكې معتكف يئ:

تشريح: **حرمة الجماع على المعتكف**◉مسئله: معتكف كه د انساني حاجت لپاره د جومات نه بهر اووتلو. او دانساني حاجت پوره كولونه روسته ئې د ښځې سره جماع هم اوكړه. نو دده دا فعل حرام دې. يعنى د اعتكاف په حالت كې جماع كول حرام دي. ځكه چې د رسول الله ﷺ په زمانه كې د خلګو عادت دا وو. چې دوى به د اعتكاف په حالت كې د جمات نه وتل. او د خپلو ښځو سره به ئې جماع كوله. بيا به ئې غسل اوكړو. او خپل معتكف ته به راتګ. نو د الله تعالى دا قول [وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ] نازل شو. په دې كې د اعتكاف په حالت كې دجماع كاوه نه منع كړې شوې ده.

وَكَذَا اللَّمْسُ وَالْقُبْلَةُ لِأَنَّهُ مِنْ دَوَاعِيهِ فَيَحْرُمُ عَلَيْهِ دغه ډول مسح كول او ښكلول دي ځكه چې دا دواعي د وطې دي. نو حرام به وي پده. إِذْ هُوَ مَحْظُورٌ كَمَا فِي الْإِحْرَامِ چې وطې ددې دممنوعاتو نه ده لكه په احرام كې

تشريح:- **حرمة القبلة والمس**◉او د معتكف لپاره ښځې سره لاس لګول، او مچې كول (ښكلول) هم حرام دي. ځكه چې دا دواړه خبرې د جماع دواعي (مقدمات يا اسباب) دي. او جماع چونكه د اعتكاف د ممنوعاتو ځنې ده. په دې وجه به ددې دواعي هم د اعتكاف په ممنوعاتو كې ګڼ وي. او كوم شى چې ممنوع وي. هغه حرام وي. په دې وجه به دا دواړه خبرې په معتكف باندې حرامې وي. لكه څنګه چې د احرام په حالت كې مباشرت حرام دي. دغه ډول د مباشرت دواعي هم حرام دي.

بِخِلَافِ الصَّوْمِ لِأَنَّ الْكَفَّ رُكْنُهُ لَا مَحْظُورُهُ فَلَمْ يَتَعَدَّ إِلَى دَوَاعِيهِ په خلاف د روژې نه. ځكه چې دوطې نه منع كيدل ددې ركن دې نه كه محظور نو دواعي ته به متعدي نه وي.

تشريح: **جواز القبلة فى الصوم**◉په خلاف د روژې چې د روژې په حالت كې مباشرت حرام او مفسد د صوم دې. خو لاس لګول، او مچې كول (ښكلول) د صوم مفسد نه دي. ځكه چې جماع د روژې د ممنوعاتو ځنې نه ده. بلكه د جماع نه ځان ژغورل د روژې ركن دې. او ركن د شئ غير اړخ ته نه متعدي كيږي. په دې وجه به جماع په روژه كې ،د روژې دواعي اړخ ته نه متعدي كيږي. يعنى داسې به نه وي. چه څنګه د جماع نه ځان ژغورل د روژې ركن دې. دغه ډول د لاس لګول، او ښكلول نه بنديدل به هم د روژې ركن وي. او هر كله چې ددې دواړو څيزونو نه ځان ساتل، د روژې ركن نه دې. نو ددې جرم په كولو به روژه هم نه فاسديږي.

په هيره يا په قصد به جماع كولو د اعتكاف فساد

فَإِنْ جَامَعَ لَيْلًا أَوْ نَهَارًا عَامِدًا أَوْ نَاسِيًا بَطَلَ اعْتِكَافُهُ او كه جماع ئې اوكړه دشپې يا دورځې په قصد سره يا په هيره سره نو باطل شو اعتكاف دده. لِأَنَّ اللَّيْلَ مَحَلُّ الِاعْتِكَافِ بِخِلَافِ الصَّوْمِ ځكه چې شپه محل داعتكاف دې په خلاف د روژې

تشريح: **حرمة الجماع على المعتكف**◉مسئله: كه معتكف په شپه كې يا په ورځ كې ،قصداً يا په هيره جماع اوكړه. نو دده اعتكاف باطل شو. كه انزال شوې وي. او كه نه وي شوې. ځكه چې شپه هم د اعتكاف محل دې. نو كوم شى چې د اعتكاف په وجه په ورځ كې ممنوع وي. هغه په شپه كې هم ممنوع وي. په خلاف د روژې، چه شپه د روژې محل نه دې. نو د روژې په وجه چې كوم شى په ورځ كې ممنوع وي. هغه به د روژې په وجه شپه كې ممنوع نه وي. نو د غير معتكف لپاره د رمضان په شپوكې جماع كول حلال دي. خو د معتكف لپاره حلال نه دي.

وَحَالَةُ الْعَاكِفِيْنَ مُذَكِّرَةٌ فَلَا يُعْذَرُ بِالنِّسْيَانِ اوداعتکاف کوټنکو حالت يادوټنکو دې نو معذور به نه وی په هيرو سره.

تشريح:- السوال۞خوکه څوك دا اعتراض اوکړی.چه اعتکاف د روژې فرع ده.او فرع په حکم کې اصل سره لاحق کيږی.نولکه څنګه چې د رمضان په ورځ کې په هيره جماع کاوه سره روژه نه فاسديږی.دغه ډول په هيره جماع کولوسره اعتکاف هم فاسديدل نه پکار نه دی.حالانکه ستاسو په قول اعتکاف فاسديږی.

الجواب۞نو خواب دادې.چه حالت د اعتکاف مذکر(يادونکې)دې.يعنی د اعتکاف حالت هروخت سړی ته دا ياد راولی.چه ته په اعتکاف کې ئې.اود روژې حالت مذکر نه دې.څکه چې په ښکاره روژه دار دواړه برابر وی.نو چونکه د اعتکاف حالت مذکر دې.په دې وجه د اعتکاف په حالت کې نسيان عذر اونه ګرځولې شو.اود روژې حالت چونکه غير مذکر دې.په دې وجه د روژې په حالت کې نسيان عذر اوګرځولې شو.

د دخول نه سوې په بله طريقه د انزال کيدلو حکم

وَلَوْ جَامَعَ فِيمَا دُونَ الْفَرْجِ فَأَنْزَلَ أَوْ قَبَّلَ أَوْ لَمَسَ فَأَنْزَلَ بَطَلَ اعْتِكَافُهُ) اوکه جماع ئې اوکړه په ماسوې د فرج کې نوانزال ئې اوشو يائې ښکل کړه يا ئې مسحه کړه نو انزال ئې اوشو باطل شو اعتکاف دده. لِأَنَّهُ فِي مَعْنَى الْجِمَاعِ حَتَّى يَفْسُدَ بِهِ الصَّوْمُ څکه چې دا په معنا د جماع کې دی تردې چې فاسديږی په دې روژه.

تشريح: فساد الاعتكاف بالانزال بمقدمات الجماع۞صورت د مسئلې دادې.که معتکف د فرج نه علاوه په ورون وغيره کې جماع اوکړه.او انزال اوشو.يا ئې ښځې سره لاس اولګولو.يا ئې ښکل کړه.او انزال اوشو.نو په دې صورتونو کې به هم اعتکاف باطل وی.څکه چې په دې طريقه شهوت پوره کول دجماع په معنی کې دی.هم دغهوجه ده.چه په دې سره روژه فاسديږی.او جماع کول اعتکاف فاسدوی.نوکوم يز چې ددې په معنی کې وی.هغه به هم اعتکاف فاسدوی.

وَلَوْ لَمْ يُنْزِلْ لَا يَفْسُدُ وَإِنْ كَانَ مُحَرَّمًا اوکه انزال ئې اونشو نونه فاسديږی اګرچه داسې کول حرام دی لِأَنَّهُ لَيْسَ فِي مَعْنَى الْجِمَاعِ وَهُوَ الْمُفْسِدُ څکه چې دا نه دی په معنا د جماع کې .او جماع مفسده ده وَلِهَذَا لَا يَفْسُدُ بِهِ الصَّوْمُ په دې وجه پدې سره روژه نه فاسديږی.

تشريح:- عدم فساد الاعتكاف بمقدمات الجماع من غير انزال۞اوکه په ذکر شوی صورتونو کې انزال اونشو.نو اعتکاف به فاسد نه وی.اګرچه د اعتکاف په حالت کې دا فعل حرام دې.څکه چې بغير د انزال نه دا فعل د جماع په معنی کې نه دې.حالانکه د اعتکاف مفسد جماع ده.او بغير د انزال نه په ،مادون الفرج، کې مباشرت د جماع په معنی کښې نه دې.په دې وجه دې سره روژه نه فاسديږی.

د ورځو د اعتكاف په نذر سره د شپو شامليدل

قَالَ (وَمَنْ أَوْجَبَ عَلَى نَفْسِهِ اعْتِكَافَ أَيَّامٍ لَزِمَهُ اعْتِكَافُهَا بِلَيَالِيهَا) اوچا چې واجب کړو په ځان اعتکاف دورځو نولازم دې پده باندې اعتکاف دشپو سره

تشريح: وجوب اعتكاف الليل بنذر اعتكاف الايام۞صورت د مسئلې دادې.که يوکس د څو ورځو اعتکاف په خپل ځان باندې لازم کړو.په دې طريقه چې وې ونيل،د الله لپاره په ما باندې د لسو ورځو اعتکاف لازم دې،نود لسو ورځو اعتکاف به ددې د شپوسره لازم وی.او بلا ناغه به لازم وی.اګرچه د بلا ناغه والی شرط ئې نه وی کړې.

لِأَنَّ ذِكْرَ الْأَيَّامِ عَلَى سَبِيلِ الْجَمْعِ يَتَنَاوَلُ مَا بِإِزَائِهَا مِنَ اللَّيَالِي ,څکه چې ورځو لره په طريقه دجمعې ذکر کول خپلو مقابلو شپولره شاملې دی. يُقَالُ: مَا رَأَيْتُكَ مُنْذُ أَيَّامٍ وَالْمُرَادُ بِلَيَالِيهَا ونيلې شی چې ماته دڅو ورځو نه وې ليدلې اومراد ترې سره دشپو وی.

تشريح:- القاعدة۞د ورځو په ذکر کاوه سره به شپې څکه ګډ وی.چه قاعده ده.چه د جمع په صيغه سره ،ايام، ذکر کول،ددې په مقابل کې شپو ته هم شامليږی.مثلاً که يوکس دا اووائی. «ما رأيتك منذ أيام» ماته د څوورځو داسې اونه ليدلې.نو مراد دادې.چه د څو ورځو،سره ددې د شپو ئې نه دې ليدلې.دا مطلب هيڅ کله نه دې.چه ماته د څو ورځو يعنی په ورځ کې اونه ليدلې.البته د شپې مې کتلې وې.دغه ډول که يوکس قسم اوکړی.چه زه به د فلانی کس سره يوميashت خبرې نه کوم.نودا قسم به ،ايام او ليالی، دواړو ته ګډ وی.

دليل شمول الليالی فی الايام۞لکه تاسو د حضرت زکريا ﷺ قصه اوګورئ.چه دوی ته يو ځلې الله تعالی اوفرمائيل.﴿قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا﴾ او يوځلې ئې اوفرمائيل.﴿قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا﴾ په دې دواړو آيتونو کې يوه قصه ذکر ده.خو په يو ځائې کې د ،ايام ،لفظ دې.او يوځائې د ،ليال، لفظ دې.نو ددې هم دادې.چه ،ايام مع ليالی، مراد دې.او،ليالی مع ايام، مراد دې. بهرحال ثابته شوه.چه د، ايام، ذکر د جمع په صيغه ددې شپو ته هم ګډ وی.نو هرکله چې څوك د څو ورځو د اعتکاف نذر اوکړی.نودا اعتکاف به سره د شپو واجب وی.

وَكَانَتْ (مُتَتَابِعَةً وَإِنْ لَمْ يَشْتَرِطِ التَّتَابُعَ:) اودا د اعتکاف ورځې به بلا ناغه وی اګر چې واړه وختونه ددې قابل دی لِأَنَّ مَبْنَى الِاعْتِكَافِ عَلَى التَّتَابُعِ ,په خلاف د روژې څکه چې مبنی دروژې لِأَنَّ الْأَوْقَاتَ كُلَّهَا قَابِلَةٌ له او دا د اعتکاف ورځې به بلا ناغه وی اګر چې واړه وختونه ددې قابل دی

دليل وجوب التتابع۞ او بلا ناغه به په دې وجه لازم وی.چه د اعتکاف بنا (بنياد) په تتابع او تسلسل باندې دې.څکه چې د شپې ورځې واړه وختونه د اعتکاف قابل دی.

بِخِلَافِ الصَّوْمِ په دې تتابع وضاحت اوکړی. ،لِأَنَّ مَبْنَاهُ عَلَى التَّفَرُّقِ څکه چې بناء د دې په جداوالی ده لِأَنَّ اللَّيَالِي غَيْرُ قَابِلَةٍ لِلصَّوْمِ څکه چې شپې نه دی قابلې لپاره د روژې فَيَجِبُ عَلَى التَّفَرُّقِ نوواجبيږی به جلا جلا حَتَّى يَنُصَّ عَلَى التَّتَابُعِ البته دا صراحت اوکړی (په پرله پسې روژې نيولو باندې

تشريح:- ددې په خلاف روژه ده.که د يوڅو ورځو د روژو نذر ئې کړې وی.نو دا روژې به بلا ناغه لازم نه وی.بلکه ده ته به اختيار وی.چه بلا ناغه ئې نيسی.يا ئې جلا جلا نيسی.څکه چې د روژې بنا (بنياد) په تفرق(جداوالی) باندې دې.څکه چې شپې د روژو قابل نه دی.بلکه روژه صرف په شپوکې کيږی.لکه چې د الله تعالی ارشاد دې [ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ]نو هرکله چې د روژې بنا (بنياد) په تفرق باندې دې.نود څو ورځو نذر کولوسره به دا روژې په متفرق طور باندې واجب وی.بلا ناغه به واجب نه وی.خوکه په روژو کې هم د تتابع او تسلسل شرط اولګولې شی.نو بلاشبه به بلا ناغه لازم وی.

وَإِنْ نَوَى الْأَيَّامَ خَاصَّةً صَحَّتْ نِيَّتُهُ) لِأَنَّهُ نَوَى الْحَقِيقَةَ اوکه خاص کړ د ورځو نيت ئې اوکړو نو صحيح دې نيت دده څکه چې نيت ئې اوکړو دحقيقت.

تشريح:- عدم دخول الليالی فی اعتكاف الايام خاصة۞اوکه يوکس د څوورځو د اعتکاف نذر اوکړو.اود ورځو نه ئې خاص طور باندې د دواړو نيت اوکړو.نو دده نيت صحيح دې.څکه چې ده د حقيقت نيت کړې دې. مثلاً وې ونيل،چه په ما باندې د لسو ورځو اعتکاف واجب دی،اوپه لسو ورځو ئې د ورځو نيت اوکړو. د شپو ئې اونکړو .نو په ده به د لسو ورځو پورې صرف د ورځو اعتکاف واجب وی.د شپې اعتکاف به واجب نه وی.

د دوي [دوه] ورځو د اعتكاف په نذر سره د شپو د اعتكاف وجوب

مَنْ أَوْجَبَ عَلٰى نَفْسِهِ اعْتِكَافَ يَوْمَيْنِ اوچا چې لازم كړو اعتكاف په ځان باندې ددوو ورځو **وَيَلْزَمُهُ بِلَيْلَتَيْهِمَا** نو دشپو ورسره لازم شو.

تشريح: **الروايتان فى دخول الليل فى نذر اعتكاف اليومين**◉مسئله داده. كه يوكس د دوې [دوه] ورځو د اعتكاف نذر اوكړو. نو① په ده به دوې [دوه] ورځې اعتكاف سره ددې د شپو لازم وي.

وَقَالَ أَبُوْيُوْسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ: لَاتَدْخُلُ اللَّيْلَةُ الْأُوْلٰى امام يوسف رحمه الله فرمائي چې اوله شپه پكې داخله نه ده. **لِأَنَّ الْمُثَنّٰى غَيْرُ الْجَمْعِ** ځكه چې تثنيه دجمعې نه علاوه ده، **وَفِى الْمُتَوَسِّطَةِ ضَرُوْرَةُ الْإِتِّصَالِ** اوپه درمياني شپه كې داتصال اړتيا دې.

تشريح:- او امام ابويوسف رحمه الله فرمائي. چه اوله شپه به داخل نه وي. نو ګويا د ابويوسف رحمه الله په نيز دوې [دوه] ورځې اود يوې شپې اعتكاف لازم دې.

دليل ابى يوسف رحمه الله ◉د امام ابويوسف رحمه الله دليل دادې. چه په تثنيه اوجمع كې مغايرت وي. نود مثنى او مفرد دواړه لفظونه به برابر وي. يعنى كوم حكم چې د لفظ مفرد وي. هم هغه به د لفظ مثنى وي. او مفرد لفظ يعنى ،يوماً، ونيلو په صورت كې به اوله شپه د نذر په حكم كې داخل نه وي. يعنى صرف د لمر راختلو نه ترد لمر پريوتلو پورې به اعتكاف واجب وي. اود شپې اعتكاف به واجب نه وي. نوهم دغه ډول لفظ مثنى يعنى ،يومين، ونيلو په صورت كې به هم ړومبۍ شپه دې خل نه وي. او پاتې شوه مينځمۍ شپه، نو هغه به داخل وي. ځكه چې د اعتكاف لپاره اتصال ضروري دې. او اتصال هغه وخت ممكن دې. چې د مينځمۍ شپې اعتكاف هم اوكړې شي. نود اتصال د اړتيا په وجه به مينځمۍ شپه دې خل وي. اودا اړتيا په ړومبۍ شپه كې موجود نه دې. په دې وجه به ړومبۍ شپه دې خل نه وي.

وَجْهُ الظَّاهِرِ أَنَّ فِى الْمُثَنّٰى مَعْنَى الْجَمْعِ دظاهر الروايه وجه داده چې تثنيه كې معنا دجمعې ده **فَيُلْحَقُ بِهِ احْتِيَاطًا لِأَمْرِ الْعِبَادَةِ، وَاللّٰهُ أَعْلَمُ** نو عبادت په كاركې داحتبياط په وجه دجمعې سره لاحق كولې شي.

تشريح: **دليل ظاهر الرواية**◉اود ظاهر الروايۀ وجه داده. چه په تثنيه كې د جمع معنى موجود ده. هم دغه وجه ده. چه نبى كريم ﷺ فرمائيلي دي. «الإثنان فما فوقهما جماعة»نوچونكه په تثنيه كې د جمع معنى پرته ده. او اعتكاف يو عبادت دې. په دې وجه دعبادت كيدلو په وجه احتياطاً تثنيه د جمع سره لاحق كړې شوه. اود جمع(يعنى د لفظ،ايام،) په صورت كې چې د څومره ورځو اعتكاف واجبيږي. هم د دومره شپو هم واجبيږي. نود تثنيه په صورت كې هم دواړو سره د دوې [دوه] شپو اعتكاف واجب وي. والله اعلم

جمع(يعنى د لفظ،ايام،) په صورت كې چې د څومره ورځو اعتكاف واجبيږي. هم د دومره شپو هم واجبيږي. نود تثنيه په صورت كې هم دواړو سره د دوې [دوه] شپو اعتكاف واجب وي. والله اعلم

كتاب الحج

دا كتاب دحج په بيان كښې دې.

تشريح:- **وجه تاخيرالحج عن الصوم**◉① چې روژه هركال مكرر وي. اوحج مكرر نه وي. بلكه په عمر كې صرف يو خل فرض دې. د دې امله روژې ته احتياج زيات وي. په نسبت سره د حج، اوكوم شى ته چې احتياج زيات وي. هغه د تقديم زيات لائق وي. دې امله ئې روژه په حج باندې مقدمه كړه. او روستو ئې حج ذكر كړلو. ②دويمه وجه داده.

حج چونكه مركب دې. دعبادت بدنى او عبادت مالى نه. ځكه ئې د روژې نه روستو كړلو. كوم چې صرف عبادت بدنى دې. ځكه چې مركب د مفرد نه روستو وي.

معنى الحج لغة واصطلاحاً◉لفظ دحج «بفتح الحاء وبكسر الحاء» دواړه شان استعماليږي. بفتح الحاء لكه **[اَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُوْمٰتٌ ۚ فَمَنْ فَرَضَ فِيْهِنَّ الْحَجَّ]** الآية او بكسر الحاء لكه **[وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيْلًا]** الآية دې. د حج لغوى معنى څه معظم او لوئې شى ته اراده كول دي. اودشريعت په اصطلاح كې د مخصوص ځائې مخصوص فعل سره په خاص وخت كښ اراده كول دي.

تاريخ فرضية الحج◉پاتې شوه دا خبره چې حج كله فرض شوې دې. نو په دې اړه كښ په بذل المجحود كې متعدد اقوال مذكور دي. ①نهمه هجرى ②پنځمه هجرى③ شپږمه هجرى ④ د هجرت نه وړاندې ملا على قارى په شرح د ،نقايه، كښې ليكلي دي. چه رسول الله ﷺ د حج فريضه په لسمه هجرئ كې ادا كړې وه. كوم چې د حجة الوداع په نوم باندې يادولې شي. اوحضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه په نهم هجرى كې حج كړې وو. اوحج هم په دغه كال فرض شوې وو. او اتمه هجرئ كې د مكې د فتح په موقع باندې عتاب بن اسيد خلګو ته حج كړې وو. نبى ﷺ د مكې د فتحې نه روسته هم دوى امير مقرر كړى وو.

كم حج الرسول ﷺ قبل الهجرة؟◉په دې اړه كې ډير اختلاف دې. ①ابن الاثير رحمه الله فرمائي. چه د هجرت نه وړاندې نبى ﷺ به هر كال حج كولو. ②جابربن عبدالله رضي الله عنه فرمائي. چه رسول الله ﷺ صرف درې حجونه كړى دي. دوې [دوه] د هجرت نه وړاندې او يو د هجرت نه روسته په لسمه هجرئ كې حجة الوداع ③اوابن عباس رضي الله عنهما فرمائي. چه رسول الله ﷺ د هجرت نه وړاندې درې حجونه كړي وو④ ابن الجوزى رحمه الله فرمائي. چه رسول الله ﷺ ډير حجونه كړى وو. د هغې شمار موږ ته معلوم نه دې.

فرضية الحج على الامم السابقة◉پاتې شوه دا چې حج په پخوانو امتونو فرض وو. اوكه نه، نو په دې كې دوې [دوه] اقوال دي. ①په اولنو امتونو باندې هم حج فرض وو. حافظ ابن حجر رحمه الله دې ته ترجيح وركړې ده.

دليله◉ حافظ ابن حجر رحمه الله استدلال كوى. اوفرمائي. «ما من نبى إلا حج البيت» يعنى هيڅ يو پيغمبر نشته. مګر حج د بيت الله ئې كړې دې. او دا خبره هم شوې ده. چه حضرت آدم عليه السلام د هندوستان نه پيدل څلويښت حجونه كړى دي. جبرئيل عليه السلام آدم عليه السلام ته اووئيل. ستا نه اووه زره كاله وړاندې به فرتو د بيت الله طواف ته راتلې.

دوهم قول داد دې چې د حج وجوب د امت محمدى سره خاص دې. په اولنو امتونو حج فرض نه وو.

الجواب من مستدل القول الاول◉د دوهم قول قائلينو حضراتو ځواب وركړې دې. چه د وړاندينى دلائلونه صرف دومره معلوميږي. چه دپخوانو پيغمبرانو په زمانه كې حج مشروع وو. اود مشروعيت نه وجوب اوفرضيت نه لازميږي. او دا هم ممكن دى. چه حج په پخوانو پيغمبرانو واجب وو. خو د هغوى په امتونو واجب نه وو. نو په دې صورت كې حج د پيغمبرانو د خصوصياتو ځنې دې. او امت محمدى ته دا خصوصيت حاصل دې.

دلائل فرضية الحج◉دحج فرضيت د كتاب سنت او اجماع درې واړو نه ثابت دې. ①كتاب الله خو د الله تعالى ارشاد دې. **[وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيْلًا]** په ،على الناس، كښې كلمه د ،على، د ايجاب لپاره ده. ②او سنت د نبى ﷺ حديث دې. چه «بنى الإسلام على خمس..... الحديث»

د حج شرعي حيثيت او د وجوب شرطونه

اَلْحَجُّ وَاجِبٌ عَلَى الْأَحْرَارِ الْبَالِغِيْنَ الْعُقَلَاءِ الْأَصِحَّاءِ واجب دې په دې سې كسانو چې آزاد، بالغان عاقلان، تندرست وي. **إِذَا قَدَرُوْا عَلَى الزَّادِ وَالرَّاحِلَةِ فَاضِلًا عَنِ الْمَسْكَنِ وَمَا لَا بُدَّ مِنْهُ** چې قادر وي په توښې او سپرلۍ چې زياتى وي د استونګنې او هغه ځيزونو نه چې خلاصې ترې نه وي. **وَعَنْ نَفَقَةِ عِيَالِهِ إِلٰى حِيْنِ عَوْدِهِ** او د خرچ د عيال نه تر واپس راتلو **وَكَانَ الطَّرِيْقُ آمِنًا** دده پورې او وى لاره په امن

تشريح:- صاحب د قدوری رحمه الله فرمائي. چه حج په هغه چا واجب دې. چه ازاد عاقل، بالغ صحيح وي. په دې شرط چې په توښې او سپرلۍ قادر وي. اوتوښه او سپرلۍ د اوسيدو دخانې نه، اود كور د ضرورياتو او خپل كور ته د واپس راتلو پورې د خرچې نه زياتي وي. او لار په امن وي.

وصفه بالوجوب وهوفريضة محكمة او صفت ئې اوكړو ددې په وجوب سره حالانكه دا فرض يقيني دې. **ثبتت فرضيتها بالكتاب** ثابت شوې دې فرضيت ددې په كتاب سره **وهوقوله تعالى ((والله على الناس حج البيت)) الآية** او هغه قول د الله تعالى دې [وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] الايه.

تشريح:-وجه اطلاق الوجوب على الحج۞صاحب د هدايه رحمه الله فرمائي. چه قدوری د حج لپاره د وجوب لفظ استعمال كړلو. حالانكه د حج فرضيت قطعی دې. ددې فرضيت په كتاب الله [وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] سره ثابت دې.

الجواب۞ددې ځواب دا دې. چه د قدوری په عبارت كې وجوب اصطلاحی مراد نه دې. بلكه وجوب په معنی د ثبوت او لزوم سره مراد دې. يعنی حج ثابت او لازم دې. په آزاد عاقل بالغ اوصحيح باندې نو په دې صورت كې دا لفظ فرض ته هم ګډ دې.

د حج په ټول عمر كې يوځل فرضيت

وَلَا يَجِبُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا مَرَّةً وَاحِدَةً او نه واجبيږی (حج په ټول) عمر كې مگر يو ځل،

تشريح:- فرضية الحج في العمر مرة۞حج په ژوند كې صرف يو ځل فرض دې. هركال فرض نه دې.

أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قِيلَ لَهُ {الْحَجُّ فِي كُلِّ عَامٍ أَوْ مَرَّةً وَاحِدَةً؟ ځكه چې نبی ﷺ ، اووئيلی شو دوی ته آيا حج په هر كال كې (فرض دې) اوكه (په واړه عمركښ يو ځل، **لِ فَقَالَ لَا بَلْ مَرَّةً وَاحِدَةً فَمَا زَادَ فَهُوَ تَطَوُّعٌ**(1) نو نبی ﷺ اوفرمائيل. نه بلكه يو ځل (په واړه عمر كې فرض دې اوچه (د يو ځل نه) زيات وی. نو هغه نفلی دې.

تشريح:- دلائله۞او ددې دليل دا حديث دې. ①په صحيح مسلم كې دی. ﴿عن أبي هريرة ﷺ قال خطبنا رسول الله ﷺ فقال يا أيها الناس قد فرض عليكم الحج فحجوا فقال رجل أكل عام يا رسول الله ﷺ فسكت حتى قالها ثلاثاً فقال رسول الله ﷺ لو قلت نعم لوجبت ولما استطعتم ثم قال ذروني ما تركتم فإنما هلك من كان قبلكم بكثرة سوالهم وخلافهم على أنبيائهم فإذا أمرتكم بشئ فأتوا منه ما استطعتم وإذا نهيتكم عن شئ فدعوه﴾ ابوهريره ﷺ فرمائي. چه رسول الله ﷺ موږ ته خطبه وئيله. نو وې فرمائيل. اې خلكو په تاسو حج فرض دې. نو حج كوئ. يوكس اووئيل. اې د الله پيغمبره آيا هركال؟ نبی ﷺ چوپ شو. هغه دا پوښتنه درې ځله اوكړلو. نو نبی ﷺ اوفرمائيل. كه ما وئيلی وو. چه آو نو فرض شوې به وو. خوتاسوبه ئې توان نشو لرلې. بيا نبی ﷺ اوفرمائيل. تاسوما پريږدئ. ترڅو چې زه تاسو پريږدمه. ځكه چې هلاك شوی دی هغه څوك چې وړاندې ستاسو نه وود زياتو سوالونو او خپلو پيغمبرانو سره د اختلاف په وجه. نو كله چې زه تاسو ته د يو څيزحكم دركړم. اود خپل توان مطابق په هغې عمل كوئ. او كله چې تاسو د څه شی نه منع كړم. نو هغه پريږدئ. ددې حديث په لفظ كې ﴿لوقلت نعم لوجبت ولما استطعتم﴾ په دې دلالت كوی. چه په حج كښ تكرار نشته. فرضی حج په واړه ژوند كښ يو ځل دې. بار بار فرض نه دې.

وَلِأَنَّ سَبَبَهُ الْبَيْتُ او ځكه چې سبب د دې بيت الله دې. **وَأَنَّهُ لَا يَتَعَدَّدُ فَلَا يَتَكَرَّرُ الْوُجُوبُ** او بيت الله متعدد نه دې. نو نه مكرر كيږی وجوب.

(1) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه ابوداود فی المناسک باب ۱ رقم ۱۷۲۱ وابن ماجه فی المناسک باب ۲ رقم ۲۸۸۶ وأحمد فی المسند (۳۵۲/۱) والحاكم فی المستدرک (۴۴۱/۱)_

تشريح:- دوهم دليل دا دې. چه د حج د فرضيت سبب بيت الله دې. هم دا وجه ده. چه د حج نسبت بيت ته كيږی. او حج بيت الله وئيلی شی. او اضافت د سببيت نښانه ده. نو معلومه شوه. چه د حج سبب بيت الله دې. او بيت الله يو دې. ګنړيدې نشی. بلكه هم يو به پاتې وی. او دا معلومه ده. چه سبب كه مكرر نه وی. نو مسبب هم نه مكرر كيږی. ددې امله وئيلې شوی دی. چه حج په ژوند كې يو ځل فرض دې.

دحج د فوريت اوعلى التراخي حكم

ثُمَّ هُوَ وَاجِبٌ عَلَى الْفَوْرِ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ بيا دا واجب على الفور دې په نيز د ابويوسف. **وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ مَا يَدُلُّ عَلَيْهِ** (1) اود ابوحنيفه رحمه الله (نه هغه خبره نقل ده. كومه چې دلالت كوی په دې.

تشريح:- المذهبان في فرضية الحج على الفور اوعلى التراخي۞مسئله دا ده. چه كله په يو كس كې د حج د فرضيت واړه شرطونه موجود شی. نو حج به هم په دغه كال على الفور واجب وی اوكه على التراخی. ①د امام ابويوسف رحمه الله په نيز په دغه كال على الفور واجب دې. تردې كه بغير د عذره ئې روستو كړلو. نو ګناهګار به وی. هم دا د اما احمد رحمه الله قول دې. او هم ددې قائل امام كرخی رحمه الله دې. او امام اعظم رحمه الله نه هم ددې سې خبر روايت شوې دې. د كومې نه چې معلوميږی. چه حج على الفور واجب دې. نقل دی. چه يو ځل د امام ابوحنيفه رحمه الله نه پوښتنه اوشو. چه د يو كس سره مال وی. نو هغه حج اوكړی كه نكاح؟ حضرت امام صاحب رحمه الله ورته اوفرمائيل. چه حج دې اوكړی. ددې نه ښكاره كيږی. چه د امام صاحب رحمه الله په نيز حج على الفور واجب دې.

وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ وَالشَّافِعِيِّ رَحِمَهُمَا اللّٰهُ عَلَى التَّرَاخِي اوپه نيز د امام محمد او شافعی رحمهما الله (واجب دې على التراخی **لِأَنَّهُ وَظِيفَةُ الْعُمُرِ فَكَانَ الْعُمُرُ فِيهِ كَالْوَقْتِ فِي الصَّلَاةِ** ځكه چې دا عبادت د واړه عمر دې. نو شو (ټول) عمر په دې كې په څير د وخت په لمانځه كښې،

تشريح:- او امام محمد او امام شافعی رحمهما الله په نيز على التراخی واجب دې. كه په اولنی كال ئې حج اونكړلو. بلكه روستو ئې كړلو. نو د دوی په نيزنه ګناهګاريږی.

الفرق بين قول محمد والشافعي رحمهما الله۞او دامام محمد او امام شافعی رحمهما الله په قول كې هم توپير دې. هغه دا چې د امام صاحب رحمه الله په نيز په تاخير كې اجازت په دې شرط دې. چه د مرګ په وجه نه فوت كيږی. اوكه حج ئې روستو كړلو. اوبغير د حج ادا كاوه مړ شو. ګناهګار به وی. او امام شافعی رحمه الله په نيزدتاخير په وجه نه ګناهګاريږی. اګرچه مړ شی.

دليل الصاحبين رحمهما الله۞بهر حال ددې دواړو حضراتو دليل دا دې. چه د حج د فرضيت وخت واړه ژوند دې. نو د حج لپاره واړه ژوند داسې دې. لكه څنګه چې د لمانځه لپاره د لمونځ وخت دې. نو څنګه چې په آخر وخت كې لمونځ ادا كول جائز دی. دغه ډول حج هم په آخری عمر كې ادا كول جائز دی.

وَجْهُ الْأَوَّلِ أَنَّهُ يَخْتَصُّ بِوَقْتٍ خَاصٍّ، وجه د اولنی روايت دا ده. چه حج خاص دې په يو خاص وخت پورې. **وَالْمَوْتُ فِي سَنَةٍ وَاحِدَةٍ غَيْرُ نَادِرٍ** او مرګ په يو كال كې څه ناشنا نه دې. **فَيَتَضَيَّقُ احْتِيَاطًا** نو تنګولې به شی لپاره د احتياط.

تشريح:- دليل ابي يوسف رحمه الله۞اود امام ابويوسف رحمه الله د قول وجه دا ده. چه حج د يو خاص وخت يعنی اشهر حج (شوال ، ذی قعده ، ذی الجه سره مخصوص دې. او كوم شی چې د كوم خاص وخت سره مخصوص وی. اوهغه د خپل وخت نه فوت شی. نو هغه به دغه شی په مقرر وخت كې ادا كوی. اوس چې د حج وخت فوت شی. نو ددې نه روسته دوباره به يوكال روسته بيا راځی. او د كال موده ډيره لويه ده. په دې موده كې

(1) القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا فی ردالمحتار (۱۵۲/۲) والخانية (۱۳۵/۱) والبحرالرائق (۳۰۹/۲) والهندية (۲۱۶/۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۰۶/۱)_

مرګ او ژوند دواړه برابر دی.یعنی په دې موده کښې مرګ راتګ څه ناشنا نه دی.بلکه مرګ راتلې شی.خکه احتیاط هم په دې کې دې.چه د حج وخت تنګ کړې شی.او دا اوونیلی شی.چه په کوم کال کې شرطونه جمع شی.هم په هغه کال کې حج فرض دې.خو دا خیال ساتل پکار دی.که په دغه کال ئې اونه کی (اونکړې)،نوچه کله ئې هم کوی.هغه به ادا وی.قضا به نه وی.خکه چې د وخت دتنګئ دارومدار په احتیاط دې.په تحقیق نه دې

وَلِهٰذَا كَانَ التَّعْجِيلُ أَفْضَلَ او ددې امله تلوار غوره دې. بِخِلَافِ وَقْتِ الصَّلَاةِ لِأَنَّ الْمَوْتَ فِي مِثْلِهِ نَادِرٌ په خلاف د وخت دلمونځ خکه چې مرګ په مثل ددې کې (یعنی د لمونځ په وخت کې) ناشنا دې.

تشریح:- امام ابویوسف رحمه الله خپل دلیل مضبوطوی.او فرمائی.چه د حج په ادا کاوه کې جلتی کول په اتفاق سره غوره ده.په خلاف د لمونځ خکه چې د هغې په وخت کې د مرګ راتګ ناشنا دی.نو خکه لمونځ په خپل وخت کې روستو کول د احتیاط سره منافی نه دې.

دحریت ،بلوغ عقل او صحت د شرطونو دلائل

وَإِنَّمَا شُرِطَ الْحُرِّيَّةُ وَالْبُلُوغُ او یقیناً شرطیت د آزادئ او د بلوغ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { أَيُّمَا عَبْدٍ حَجَّ عَشْرَ حِجَجٍ ثُمَّ أُعْتِقَ فَعَلَيْهِ حَجَّةُ الْإِسْلَامِ نبی ﷺ د ارشاد د امله دې.چه هر هغه غلام چې حج اوکړی لس حجونه بیا آزاد شی.نو په ده باندې حج د اسلام (باقی) دې.

تشریح:- د حریت د شرطیت لپاره نقلی دلیل دا دې «أیما عبد حج عشر حجج ثم عتق فعلیه حجة الإسلام وأیما صبي حج عشر حجج ثم بلغ فعلیه حجة الإسلام» یعنی غلام که لس حجونه اوکړی.او بیا آزاد شی.نو په ده باندې د اسلام فرض حج لازم دې.یعنی د آزادئ نه وړاندې چې ئې کوم حجونه کړی وو.په هغې سره د حج فریضه نه اداکیږی. او د حدیث په دوهم جزء کې د بلوغ د شرطیت بیان دې یعنی کوم ماشوم چې لس حجوه اوکړل.بیا بالغ شو.نو په ده باندې فرض حج لازم دې.یعنی د بلوغ نه وړاندې چې ئې کوم حجونه کړی وو.په هغې سره فرض حج نه دې ساقط شوې.

وَأَيُّمَا صَبِيٍّ حَجَّ عَشْرَ حِجَجٍ ثُمَّ بَلَغَ فَعَلَيْهِ حَجَّةُ الْإِسْلَامِ [1] او هر هغه ماشوم چې حج اوکړی لس حجونه،بیا بالغ شی.نو په ده باندې حج د اسلام (باقی) دې.

تشریح:- د حریت د شرطیت لپاره عقلی دلیل دا دې چې حج بغیر دمال نه نشی کیدې.خکه چې د حج د فرضیت لپاره توښه او سپرلئ باندې قدرت شرط دې.او غلام د توښې او سپرلئ په ملکیت باندې قادر نه دې.نو خکه دې د وجوب حج اهل هم نه دې.

وَلِأَنَّهُ عِبَادَةٌ وَالْعِبَادَاتُ بِأَسْرِهَا مَوْضُوعَةٌ عَنِ الصِّبْيَانِ او بله دا چې دا (حج) عبادت دې.او عبادات پورته شوی دی.د ماشومانو نه(یعنی فرض پرې نه دی)

تشریح:- دوهم دلیل دا دې.چه حج یو عبادت دې.اود ماشومانو نه واړه عبادتونه پورته شوی دی .نوخکه حج هم په ماشومانو فرض نه دې.

وَالْعَقْلُ شَرْطٌ لِصِحَّةِ التَّكْلِيفِ او عقل شرط ددې دصحت د تکلیف وَكَذَا صِحَّةُ الْجَوَارِحِ لِأَنَّ الْعَجْزَ دُونَهَا لَازِمٌ او دغه دول د اندامونو صحت (شرط دې.) خکه چې بغیر د اندامونود صحت نه عجز لازمیږی.

تشریح:- شرط العقل ودلیله◉اودعقل شرط دې امله لګولې شوې دې.چه د عقل نه بغیر مکلف کول ټیک نه دی.
شرط الصحة ودلیله◉اودصحت شرط ددې امله لګولې شوې دې.چه بغیر د صحت نه عجز لازمیږی.و عاجز د هیڅ یو عبادت مکلف نه دې.نو خکه په ده حج فرض نه دې.

[1] من حدیث ابن عباس رضی الله عنهما أخرجه الحاکم فی المستدرک (۴۷۱/۱) والبیهقی فی السنن الکبری (۲۹۱/۵)رقم ۹۸۴۹۔

د ړوند د حج شرعی حیثیت

وَالْأَعْمَى إِذَا وَجَدَ مَنْ يَكْفِيهِ مُؤْنَةَ سَفَرِهِ او ړوند کله چې اومومی هغه څوک چې کافی کیږی د ده لپاره د مشقت د سفر دده نه. وَوَجَدَ زَادًا وَرَاحِلَةً لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْحَجُّ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ [1] اوموموی توښه او سپرلئ نو نه واجبیږی

تشریح:- المذهبان في وجوب الحج على الاعمى◉مسئله دا ده.چه ړوند کس که په زاد او راحله قادر وی.خو (قائد څوک چې په ده باندې د حج فریضه ادا کولې شی)نه پیدا کیږی.نو په دې صورت کښې په اتفاق سره په ړوند باندې حج فرض نه دې.①اوکه قائد موجود وی.نو د امام ابوحینفه رحمه الله په نیز په دې صورت کښې هم حج فرض نه دې.لکه څنګه چې په ړوند باندې چې قائد ئې وی نو هم د جمعې لمونځ فرض نه دې.②او د صاحبینو رحمهما الله په نیز واجب دې.ه ده باندې حج په نیز د ابوحنیفه

بِخِلَافِ أَهْمًا خلاف ثابت دې د صاحبینو رحمهما الله ، وَقَدْ مَرَّ فِي كِتَابِ الصَّلَاةِ او یقیناً تیر شوې دې.(ددې اختلاف بیان) په کتاب الصلاة کې-

تشریح:- بناء الاختلاف◉بنا (بنیاد) د اختلاف دا دې.چه د بل په قدرت سره کوم توان حاصلیږی.①د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز هغه معتبر نه دې.②او د صاحبینو رحمهما الله په نیز معتبر دې.اوس پاتې شوه دا خبره چې ړوند سره قائد نه وی.او دې په زاد او راحله باندې قادر وی.نو بل چا ته مال ورکول چې دده نه حج اوکړی په ده واجب دی.اوکه واجب نه دی.نو ددې حکم دا دې.چه امام اعظم رحمه الله په نیز واجب نه دی.او د صاحبینو رحمهما الله په نیز واجب دی.ددې تفصیل په کتاب الصلاة کې تیر شوې دې.

وَأَمَّا الْمُقْعَدُ، فَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ أَنَّهُ يَجِبُ [2] او هر چې شل دې.نو د امام ابوحنیفه رحمه الله نه (روایت دې چه) حج واجبیږی

تشریح:- الروایتان عن ابی حنیفة في فرضیة الحج على المقعد◉مسئله ،①د حضرت امام ابوحنیفه رحمه الله نه په ظاهر روایت کې نقل دی.چه په د ګډ ،شل او فالج وهلی او چې دواړه پښې ئې کټ شوی وی.حج فرض نه دې.اګرچه دې په زاد او راحله قادر وی.تردې چې په ده باندې په خپل مال سره په بل باندې حج کول هم واجب نه دی.خکه چې کله اصلی حج واجب نه دې.نو بدل به هم نه وی واجب (خکه بدل خو تقاضا کوی د مبدل منه د فرضیت) ②اوحسن بن زیاد رحمه الله د ابوحنیفه رحمه الله نه روایت کړې دې.چه په شل وغیره باندې حج واجبیږی.علامه مرغینانی هم دا روایت ذکر کړې دې.

لِأَنَّهُ مُسْتَطِيعٌ بِغَيْرِهِ (په ده باندې خکه چې دې توان لرونکې دې.(دحج په ادا کولو) د بل په ذریعه فَأَشْبَهَ الْمُسْتَطِيعَ بِالرَّاحِلَةِ نو مشابه شو د توان لرونکی سره (چه توان لری)د سپرلئ

تشریح:- دلیل الوجوب◉دلیل دا دې.چه شل د بل کس په ذریعه توان لرونکې او صاحب قدرت دې.نو دې د هغه چا سره مشابه شو.چه هغه د سپرلئ توان لری.او چې د سپرلئ توان لری.نو په هغه باندې حج فرض وی.نو په شل مستطیع به هم حج فرض وی.

[1] القول الراجح هو هذا قول أبی حنیفة رحمه الله فی اداء الحج بنفسه كذا فی ردالمحتار(۱۵۴/۲) والهندیة (۲۱۸/۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۰۸/۱) وفی وجوب الإحجاج عنه القول الراجح هو قول الصاحبین رحمهما الله أی الوجوب كذا فی ردالمحتار (۱۵۴/۲) والبحرالرائق (۳۱۱/۲) نقلاً عن القول الراجح (۲۰۸/۱)۔

[2] القول الراجح هو هذا ظاهرالروایة كذا فی الكفایة (۳۲۶/۱) والعنایة (۳۲۶/۲) وردالمحتار(۱۵۴/۲) والخانیة (۱۳۴/۱) والهندیة (۲۰۸/۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۰۹/۱)-

وَعَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالٰى أَنَّهُ لَا يَجِبُ او د امام محمد رحمه الله نه روايت دې چه نه واجبيږي (په ده باندې حج) لِأَنَّهُ غَيْرُ قَادِرٍ عَلَى الْأَدَاءِ بِنَفْسِهِ ځکه چې دې قادر نه دې په ادا کاوه په خپله

تشريح:- رواية عدم الوجوب عن محمد رحمه الله ◉ اود امام محمد رحمه الله نه نقل دی چه په شل باندې حج فرض نه دې. ځکه چې دې په خپل لاس او پښو باندې حج نشي کولې.

بِخِلَافِ الْأَعْمٰى لِأَنَّهُ لَوْ هُدِيَ په خلاف د ړوند ځکه چې دې ادا کوی (حج) په خپله (قائد صرف نيولې وی) يُؤَدِّي بِنَفْسِهِ فَأَشْبَهَ الضَّالَّ عَنْهُ نو مشابه شو د هغه چا سره چې د حج لاره ئې نه ورکه کړې وی.

تشريح:- الفرق بين الاعمى والمقعد ◉ ددې په خلاف ړوند که هغه سره رهبر وی.نو هغه په خپل لاس او پښو باندې د حج ارکان ادا کولې شی.نو ړوند د هغه چا سره مشابه شو.چه لار ترې ورکه شوې وی.که لار خودونکې ورته ملاؤ شی.نو په هغه باندې حج لازميږی.نو دغه ډول که ړوند ته هم قائد ملاو شی.نو په ده باندې حج فرض کيږی.

د توښه او سپرلۍ شرطيت

وَلَا بُدَّ مِنَ الْقُدْرَةِ عَلَى الزَّادِ وَالرَّاحِلَةِ او نشته خلاصيدل د قدرت نه په توښه او سپرلۍ باندې وَجَابِيًا وَهُوَ قَدْرُ مَا يَكْتَرِي بِهِ شِقَّ مَحْمَلٍ أَوْ رَأْسَ زَامِلَةٍ او دا (قدرت دا دې) چې په دومره مال قادر وی.چه په کرايه واخلی په هغې سره يو اړخ د کجاوۀ اويا (واخلی په کرايه) سر د زامله،، وَقَدْرَ النَّفَقَةِ ذَاهِبًا او د تګ راتګ په خرچه باندې قادر وی.

حل اللغة* ①زاملة: يو اړخ ته کجاوه

تشريح:- شرط القدرة على الراحلة ◉ په دې عبارت کې د توښه او سپرلۍ د قدرت بيان دې.يعنی د حج د وجوب لپاره توښه او سپرلۍ باندې قدرت شرط دې.

قسمي القدرة ◉ ①اوس دا قدرت به يا په طريقه د ملکيت وی.په دې طريقه چې د سپرلۍ مالك وی.②اويا به په طريقه د استيجار(کرايه)وی.يعنی چې ده سره دومره مال وی.چه دې د کجاوې يو اړخ په کرايه اخستې شی.ځکه چې د کجاوې دوې [دوه] طرفونه وی.او د يوې سپرلۍ لپاره يو اړخ کافی کيږی.او يا د زامله يوسر په کرايه باندې اخستې شی.زامله هغه اوښ ته وائی.چه مسافر خپل سامان وغيره په هغې بارکړی ددې تفصيل دا دې.که سرې کمزورې وی.او په خپله نې د کجاوې يو اړخ په کرايه باندې د اخستلو قدرت وی.اوکه په خپله نې طاقتور وی.نود سامان بارولو لپاره د يوې زاملۀ په کرايه باندې د اخستلو قدرت نې وی.اود تګ راتګ په خرچه باندې نې هم قدرت وی.

لِأَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ سُئِلَ عَنِ السَّبِيلِ إِلَيْهِ ځکه چې نبی ﷺ نه ((سبيل إلى الحج)) په اړه کې پوښتنه اوشو.فَقَالَ: الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ (۱) نو نبی ﷺ ووېل.چه دا زاد او راحله ده.

تشريح:- دليله ◉ ځکه چې د نبی ﷺ نه پوښتنه اوشو.د [مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيْلًا] په اړه کې ،نو نبی ﷺ اوفرمائيل.توښه او سپرلۍ

وَإِنْ أَمْكَنَهُ أَنْ يَكْتَرِيَ عُقْبَةً فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ او که ممکنه وی.چه په کرايه (سره سپرلۍ واخلی) په طريقه د نوبت (واريه وار چې کله پرې يو سوريږی اوکله بل) نو نشته څه شی په ده باندې. السَّفَرِ لِأَنَّهُمَا إِذَا كَانَا يَتَعَاقَبَانِ لَمْ تُوجَدِ الرَّاحِلَةُ فِي جَمِيعِ ځکه چې دا دواړه نفر کله نوبت په نوبت سوريږی.نو موجود نشوه سورلی په واړه سفر کې (ځکه چې د حج د فرضيت لپاره په واړه سفر کې د سپرلۍ قدرت ضروری دې).

(۱) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الترمذی فی الحج باب ٤ رقم ۸۱۳ وابن ماجه فی المناسک باب ٦ رقم ۲۸۹۶)_

حل اللغة* ① کترى:په کرايه اخستل

تشريح:- عدم الفرضية بالقدرة عقبة ◉ اوکه يو کس د واړه سفر لپاره په کرايۀ باندې د سپرلۍ اخستلو قدرت نه وی.البته د نوبت په طريقه په کرايۀ باندې د سپرلۍ اخستلو قدرت لری.په دې طريقه چې دوې [دوه] نفر ملاؤ شی.اويواوښ داسې په کرايه واخلی.چه يو منزل يو کس سورلی کوی او بل منزل بل کس سورلی کوی. نو په دې صورت کې په ده باندې حج فرض نه دې.

دليله ◉ ځکه چې دا دواړه نفر کله نوبت په نوبت سوريږی.نو په واړه سفر کښې سپرلۍ موجود نشوه.حالانکه د حج د فرضيت لپاره دا شرط دې.چه د واړه سفر په سپرلۍ باندې کاوه قدرت لری.

د زاد او راحله د ضروریاتو د ژوند نه زيادت

وَيُشْتَرَطُ أَنْ يَكُونَ فَاضِلًا عَنِ الْمَسْكَنِ وَعَمَّا لَا بُدَّ مِنْهُ او شرط کولای شی چې وی (دا زاد او راحله) زياتی د خانې د ستوګنې نه او د هغه څه نه چې خلاصې نه وی د هغې نه،(يعنی ضروری وی) وَكَالْخَادِمِ وَأَثَاثِ الْبَيْتِ وَثِيَابِهِ لکه خادم او سامان دکور او دده جامې

حل اللغة* ①المسكن: اسم ظرف د اوسيدو ځای يعنی کور ②الاثاث: د کور سامان

تشريح:- كون الزاد والراحلة زائدتان عن الحاجة الاصلية ◉ وړاندې تير شو.چه د حج د وجوب لپاره زاد او راحلۀ باندې قدرت شرط دې.خو په دې شرط کې دا هم دی.چه هغه مال په کوم چې زاد او راحله حاصلوی.دده د اوسيدو د کور او ضروری سامان نه زياتی وی.ضروری سامان لکه خادم ،دکور سامان لکه بستره ،توشك،د اخلی پخلی سامان اودده د استعمال جامې د سپرلۍ لپاره اس (او په موجوده وخت کې سائيکل موټرسائيکل وغيره او وسلۀ وغيره

لِأَنَّ هٰذِهِ الْأَشْيَاءَ مَشْغُولَةٌ بِالْحَاجَةِ الْأَصْلِيَّةِ ځکه چې دا شيان (څيزونه) بوخت دی په حاجت اصلی کې

تشريح:- ځکه چې دا واړه شيان (څيزونه) په حاجت اصلی کښ بوخت دی.اوکوم شی چې په حاجت اصلی کې بوخت وی.نو هغه دمعدوم په څير وی(لکه چې هغه هډو شته نه)

وَيُشْتَرَطُ أَنْ يَكُونَ فَاضِلًا عَنْ نَفَقَةِ عِيَالِهِ إِلَى حِيْنِ عَوْدِهِ او شرط کولای شی چې وی (دا زاد او راحله) زياتی د خرج د عيال دده نه تروخت د واپس کيدو دده

تشريح:- كون الزاد والراحلة زائدتان عن نفقة العيال الى العود ◉ اودا مال (په کوم چې زاد او راحله حاصلوی) دده د واپس راتلو پورې د اهل وعيال د نفقه نه زياتی وی.ځکه چې نفقه د ښځې واجب ده.اوحق د بنده په شريعت کې مقدم وی.

لِأَنَّ النَّفَقَةَ حَقٌّ مُسْتَحَقٌّ لِلْمَرْأَةِ ځکه چې نفقه (د خپل بال بچ)حق لازم دې لپاره د ښځې ،وَحَقُّ الْعَبْدِ مُقَدَّمٌ عَلٰى حَقِّ الشَّرْعِ بِأَمْرِهِ اوحق د بنده مقدم وی په حق د شريعت باندې په حکم د شريعت.

دليله ◉ لکه په قرآن پاك کې ارشاد دې[وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ] يعنی تاسو ته نې هغه واړه شيان (څيزونه) په تفصيل سره بيان کړل.کوم چې په تاسو حرام شوی دی.مګر دا چې تاسو ورته مجبوره شئ.اوګورئ په دې آيت کې الله رب العزت د بنده د مجبورئ د امله حرام شی دده لپاره مباح ګرځولې دې.او دده حق ئې په خپل حق باندې مقدم کړې دې.

د مکې د خلقو لپاره د زاد او راحلۀ عدم شرطيت

وَلَيْسَ مِنْ شَرْطِ الْوُجُوبِ عَلٰى أَهْلِ مَكَّةَ وَمَنْ حَوْلَهُمُ الرَّاحِلَةُ اونه دې شرط د وجوب خنې،دمکې په خلګو او په هغه چا چې شاو خوا دی د دوی نه (شرط د) سورلۍ

تشريح:- عدم شرطية الراحلة لاهل مكة ◉ وړاندې تير شو.چه د حج د وجوب په شرطونو کې زاد او راحله باندې

قدرت هم دې.خو د مکې او ددې په خواؤ شا کې اوسيدونکو باندې د حج د فرضيت لپاره د راحلۀ شرط نه دې.ځکه چې ددې ځاې اوسيدونکو کې که يو کس د راحله قدرت نه لرى.نو په هغه باندې بيا حج واجب دې.خو په دې شرط چې په پيدل تګ باندې قادر وى.البته دا شرط ضرورى دې.چه دده د تلو او واپس راتلو پورې د بال بچ نفقه لپاره خوراک کافى وى.

④من هم حوالى مکة④ پاتې شوه دا چې د حوالى مکه نه څه مراد دى.نو په دې کښې دوې [دوه] اقوال دى.يو دا چې کوم خلګ د مکې او ميقات په مينځ کښې آباد دې.هغې ټولو ته حوالى مکه وائى. دوهم دا چې ددوى او د مکې په مينځ کې د دريو ورځو نه کم مسافه وى.ددې خلګو لپاره د سپرلۍ شرط نشته.

لِأَنَّهُ لَا تَلْحَقُهُمْ مَشَقَّةٌ زَائِدَةٌ فِي الْأَدَاءِ فَأَشْبَهَ السَّعْيَ إِلَى الْجُمُعَةِ ځکه چې دوى پورې نه مولبنتى کيږى مشقت زياتى په اداکاوه (د حج کښې په سبب د تګ مناسك دحج ته) نو مشابه شو سعى د جمعې سره،

تشريح:-دليله④ دليل دا دې.چه دې خلګو ته بغير د سپرلۍ نه د حج په کاوه څه زيات مشقت نشته.نو د دوى حج ته تلل د جمعې لمانځه ته تګ سره مشابه شوه.او د جمعې لمانځه ته د تلو لپاره سپرلۍ شرط نه دې. اګرچه مشقت وى.نو دغه ډول د مکې او د حوالى مکه لپاره هم د حج د فرضيت لپاره راحله شرط نه دې.

وَلَا بُدَّ مِنْ أَمْنِ الطَّرِيقِ لِأَنَّ الْاِسْتِطَاعَةَ لَا تَثْبُتُ دُونَهُ او نشته خلاصې د امن د لارې نه،ځکه چې طاقت(تلو نه) ثابتيږى بغير د دې (امن د لارې) نه

تشريح:- شرط امن الطريق④ علامه مرغينانى رحمه الله فرمائى.چه د وجوب حج لپاره د لارې امن هم شرط دې.يعنى په دغه لار کې چې غالب ګمان د سلامتيا او د امن وى.ځکه چې د لارې امن نه وى.نو قدرت نه ثابتيږى.

ثُمَّ قِيلَ: هُوَ شَرْطُ الْوُجُوبِ حَتَّى لَا يَجِبَ عَلَيْهِ الْإِيصَاءُ بيا ونيلې شوى دى.چه دا شرط د وجوب (د حج دې) ترديې چې نه واجبيږى په ده باندې وصيت وهو مروى عن أبى حنيفة رحمه الله او دا (خبره) نقل ده.د ابوحنيفه رحمه الله نه، وَقِيلَ: هُوَ شَرْطُ الْأَدَاءِ دُونَ الْوُجُوبِ اوونيلې شوى دى.چه دا شرط د ادا دې.د وجوب نه دې.

تشريح:- المذهبان في نوعية شرط امن الطريق④ بيا په دې کې اختلاف دې.چه د لارې امنيت د وجوب حج لپاره شرط دې.او که د حج اداکاوه لپاره ،①نو بعضې مشائخو رحمهم الله فرمائيلى دى.چه د لارې امنيت د وجوب حج لپاره شرط دې.هم دا د حضرت امام صاحب رحمه الله نه د نوادر په روايت سره نقل دى.اوهم دا د امام کرخى او امام شافعى رحمه الله قول دې.بعضې مشائخو رحمهم الله فرمائيلى دى.چه د لارے امن د حج د اداکاوه لپاره شرط دې.هم دا د امام احمد رحمه الله قول دې.

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فَسَّرَ الْاِسْتِطَاعَةَ بِالزَّادِ وَالرَّاحِلَةِ لَا غَيْرُ (١) ځکه چې نبى ﷺ تفسير کړې دې د استطاعت په زاد او راحله سره نه په بل څيز.

حل اللغة:①الزاد: د سفر توښه ②الراحلة: سورلى

تشريح:-دليله④ د قول ثانى د قائلينو دليل بيانوى.او علامه مرغينانى رحمه الله فرمائى.چه رسول الله ﷺ د [وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] تفسير صرف په زاد او راحله سره کړې دې.که د لارې امن د وجوب لپاره شرط وې.نورسول الله ﷺ به د زاد او راحله سره د لارې امن هم ذکر کړې وو.نو چې نبى ﷺ د زاد او راحلۀ سره د لارې امن نه دې ذکر کړې.نو دا ددې خبرې دليل دې.چه د لارې امن د زاد او راحله په شان د حج لپاره شرط نه دې.بلکه د حج اداکاوه لپاره شرط دې.

⑤ثمرة اختلاف المذهبين④ د اختلاف ثمره به دا وى.که يو کس په زاد او راحله باندې قادر وى.او نور واړه

(١) يشيرالى الحديث السابق من حديث ابن عمر رضي الله عنهما_

شرطونه موجود وى.خو د لارې د عدم امن د امله دې حج نشى اداکولې.ترديې چې مرګ ته نزدې شى.نو د اولنى قول د قائلينو په نيز په ده باندې د حج وصيت واجب نه دې.ځکه چې د لارې د امن شرط نه دې موجود شوې.نو حج پرې واجب شوې نه دې.نو د حج د وصيت کاوه څه سوال پيدا کيږى؟ اود دوهم قول د قائلينو رحمهم الله په نيز په ده د حج وصيت واجب دې.ځکه چې نفس حج په ده باندې واجب شوې ووخودلارې دعدم امن په وجه ده ادا نکړې شو.نو ځکه دحج فريضه خپلې ذمې نه لرې کاوه لپاره به په خپل مال کې دحج کاوه وصيت کول ضرورى او لازمى وى.

د ښځې لپاره د خاوند يا محرم شرطيت

قَالَ: وَيُعْتَبَرُ فِي الْمَرْأَةِ أَنْ يَكُونَ لَهَا مَحْرَمٌ تَحُجُّ بِهِ صاحب د قدورى رحمه الله فرمائى.او معتبر دې په ښځه کې چې وى ددې لپاره محرم چې حج کوى دا د هغه په ذريعه أَوْ زَوْجٌ، وَلَا يَجُوزُ لَهَا أَنْ تَحُجَّ بِغَيْرِهِمَا او يا خاوند وى.او نه دې جائز ددې لپاره چې حج اوکړى بغير ددې دواړو خنې إِذَا كَانَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ مَكَّةَ مَسِيرَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ کله چې وى په مينځ د دې او د مکه کې مسافه د درې ورځو

تشريح:- شرط وجود الزوج او المحرم مع المراة④ صورت د مسئلې دا دې.که د ښځې د ښار او د مکې مکرمې په مينځ کې د درې ورځو يا ددې نه زيات مسافه وى.نو د ښځې لپاره د حج لپاره تلل په هغه وخت کې جائز دى.چه ددې سره محرم وى.يا ددې خاوند وى.

②تعريف المحرم④ محرم هغه چا ته وائى.چا سره چې هميشه لپاره نکاح نه کيږى.که د خپلوۍ په وجه وى اوکه د رضاعت په وجه وى.اوکه مصاهرت (سخرګنې) په وجه وى.خو د محرم لپاره شرط دې.چه هغه عاقل بالغ آزاد يا غلام وى.که کافر وى اوکه مسلمان.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: يَجُوزُ لَهَا الْحَجُّ إِذَا خَرَجَتْ فِي رُفْقَةٍ وَمَعَهَا نِسَاءٌ ثِقَاتٌ او فرمائى امام شافعى رحمه الله چې جائز دې ددې لپاره حج کله چې دا اوځى په قافله کې او ددې سره ښځې اعتبارى وى. لِحُصُولِ الْأَمْنِ بِالْمُرَافَقَةِ د امله د حاصليدو د امن نه په ملګرتيا سره

حل اللغة:①رفق انديوال ②ثقة: مضبوط عاقل

تشريح:- جوازسفرالمراة عند الشافعى رحمه الله④ حضرت امام شافعى رحمه الله فرمائى.که ښځه د ملګرو سره بوخانې د حج په سفر اوځى.چه ددې سره نيکانې بااعتماده ښځې وى.نو ددې لپاره حج ته تلل جائز دى.اګرچه ددې سره محرم او خاوند نه وى.ځکه چې د رفاقت په وجه امن حاصل دې.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ او زمونږ لپاره دليل قول د رسول الله ﷺ دې لَا تَحُجَّنَّ امْرَأَةٌ إِلَّا وَمَعَهَا مَحْرَمٌ (١) چه حج به نه کوى ښځه مګر دې سره به وى محرم

حل اللغة: ① حج يحج: حج کول

تشريح:-دلائل الاحناف رحمهم الله④ زمونږ دليل دا دې.چه نبى ﷺ فرمائيلى دى.بغير د محرم نه دې هيڅ يوه ښځه د حج لپاره نه ځى.او د (مسلم او ابوداؤد) روايت دې. ④لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر تسافر سفراً يكون ثلاثة أيام فصاعداً إلا ومعها أبوها أو إبنها أو زوجها أو أخوها أو محرم منها④ يعنى چې په الله او په ورځ د آخرت ايمان راوړى نو د هغه ښځې لپاره د درې ورځو يا ددې نه زيات سفر جائز نه دې.مګر دا چې ددې سره ددې پلاريا خوئې يا ددې خاوند يا ددې رور يا ددې محرم وى.ددې حديث نه هم معلومه شوه.چه بغير د محرم د ښځې لپاره سفر کول جائز نه دى.اګرچه هغه سفر د حج وى

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البزار فى مسنده والدارقطنى فى سننه (٢٢٢/٢) رقم (٣٠)_

وَلِأَنَّهَا بِدُونِ الْمَحْرَمِ يُخَافُ عَلَيْهَا الْفِتْنَةُ او بله دا چې بغير د محرم نه ويره كيداې شي په دې باندې د فتنه وَتَزْدَادُ بِانْضِمَامِ غَيْرِهَا إِلَيْهَا او زياتيږي په يو ځائې كيدو د بل چا دې سره، وَلِهَذَا تَحْرُمُ الْخَلْوَةُ بِالْأَجْنَبِيَّةِ وَإِنْ كَانَ مَعَهَا غَيْرُهَا او ددې امله حرام دې خانله والې د پردئ ښځې سره اګرچه وی ددې سره بل څوك هم

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه بغير د محرمه په ښځه باندې د فتنې ويره ده.اوكله چې دوی ګنړے شی.نودوی د عقل په اعتبار سره ناقصې هم دی.او د دين په اعتبار سره هم ناقصې دی.نو په فتنه كې به نوره هم اضافه اوشی.هم دا وجه ده.چه د سړی لپاره د پردې ښځې سره خانله والې حرام دې.اګرچه دغه ښځې سره بله ښځه هم موجود وی.ځكه چې اول يوه فتنه وه.او اوس دوې [دوه] فتنې شوې .نو حاصل دا شو.چه بغير محرمه د درې ورو په سفر د ښځې لپاره وتل جائز نه دی.

بِخِلَافِ مَا إِذَا كَانَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ مَكَّةَ أَقَلُّ مِنْ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ په خلاف د هغه چې كله وی په مينځ ددې او د مكه كې كم مسافه د درې ورځو نه. لِأَنَّهُ يُبَاحُ لَهَا الْخُرُوجُ إِلَى مَا دُونَ السَّفَرِ بِغَيْرِ مَحْرَمٍ ځكه چې مباح دی. د دې لپاره وتل ترهغه ځائې پورې چې حد د سفر شرعی ته نه رسی بغير دمحرم ځنې.

تشريح:- جوازالخروج في اقل من مسافة السفر۞البته كه د ښځې او مكې په مينځ كې د درې ورځو نه كم مسافه وی.نو د ښځې لپاره بغير محرمه او بغير خاونده حج ته تلل جائز دی.ځكه چې شريعت اسلامی بغير محرمه ښځې ته د سفر د مسافه نه په كمه اندازه د وتلو اجازت وركړې دې.او په دومره لږه موده كې د فتنې ويره هم نشته.

د محرم په وجود كې د خاوند منع كولوحكم

وَإِذَا وَجَدَتْ مَحْرَمًا لَمْ يَكُنْ لِلزَّوْجِ مَنْعُهَا اوكله چې موجود وی محرم نه دی جائز لپاره د خاوند منع كول ددې

تشريح:- المذهبان في خيارالمنع للزوج المراة من السفر۞صورت د مسئلې دا دې.چه كومه ښځه د حج اراده كوی.كه دې سره محرم وی.نو د خاوند اختيار نشته.چه دا د حج د فريضې ادا كاوه نه منع كړی. امام احمد رحمه الله هم ددې قائل دې.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: لَهُ أَنْ يَمْنَعَهَا لِأَنَّ فِي الْخُرُوجِ تَفْوِيتَ حَقِّهِ اووئيلی دی شافعی رحمه الله دده (خاوند لپاره جائزدی) ځكه چې ددې (ښځې) په وتلوكې فوت كيږی.حق دده،

تشريح:- او امام شافعی رحمه الله فرمائی.چه خاوند ته دا اختيار شته.چه دا منع كړی.

دليل الشافعی رحمه الله۞د امام شافعی رحمه الله دليل دا دې.چه د ښځې محرم سره په سفر تلو كې د خاوند حق فوت كيږی.او وړاندې تير شوی دی.چه حق د بنده د الله په حق باندې مقدم وی.نوځكه خاوند د خپل حق د ساتنه لپاره دا د حج د ارادې نه منع كولې شی.نودا داسې شوه لكه چې يوې ښځ د حج نذر كړې وی.نو خاوند ته دا اختيار شته.چه دا نذر پوره كاوه نه منع كړی.

وَلَنَا أَنَّ حَقَّ الزَّوْجِ لَا يَظْهَرُ فِي حَقِّ الْفَرَائِضِ اوزموږ دليل دادې.چه د خاوندحق نه ښكاره كيږی.په اړه د فرائضوكې، وَالْحَجُّ مِنْهَا او حج هم ددې (فرائضو)ځنې دې. حَتَّى لَوْ كَانَ الْحَجُّ نَفْلًا لَهُ أَنْ يَمْنَعَهَا تردې كه چرې وی دا حج نفل،نو(اختيار) شته دې (خاوند)ته چې منع كړی دابنځه،

دليل الاحناف رحمهم الله۞او زموږ دليل د دې.چه د خاوند حق د فرائضو په حق كې نه ظاهريږی.نو خاوند ته دا اختيار نشته.چه دا خپله ښځه د لمونځ كاوه نه منع كړی.يا د رمضان د روژې نه نې منع كړی. البته كه ښځې دنفلی حج اراده كړې وی.نو خاوند دا منع كولې شی.ځكه چې دا په فرائض كې نه دې.

وَلَوْ كَانَ الْمَحْرَمُ فَاسِقًا قَالُوا: لَا يَجِبُ عَلَيْهَا اوكه وی محرم فاسق نو(عالمانو)وئيلی دی. نه دې واجب په دې

باندې لِأَنَّ الْمَقْصُودَ لَا يَحْصُلُ بِهِ ځكه چې مقصود نه حاصليږی په ده باندې.

تشريح:- حكم الحج اذا كان المحرم فاسقاً۞اوكه د ښځې محرم فاسق وی.يعنی په بدكارئ كې بيباكه وی.نو مشائخو رحمهم الله فرمائيلی دی.چه په ښځه باندې حج نه فرض كيږی.ځكه چې د داسې محرم په وجود سره مقصود نه حاصليږی.(هغه ساتنه د ښځې دې.د فتنې نه او په دې صورت كې خو فتنه زياته ده.ځكه چې يوبل سره به نزديكت زيات وی)

د ليونی اوماشوم محرم سره دښځې حج

وَلَهَا أَنْ تَخْرُجَ مَعَ كُلِّ مَحْرَمٍ اوجائز دی ددې (ښځې) لپاره چې اوځی (د حج لپاره) د هرمحرم سره،

تشريح:- جوازالسفر مع المحرم۞مسئله دا ده.چه په سفر كې د ښځې لپاره د محرم سره وتل جائز دی.كه هغه آزاد وی اوكه غلام وی.مسلمان وی اوكه يا ذمی او كافر وی.

إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَجُوسِيًّا مګردا چې مجوسی وی. ځكه چې دې اعتقاد كوی. لِأَنَّهُ يَعْتَقِدُ إِبَاحَةَ مُنَاكَحَتِهَا اباحت د نكاح كاوه دې سره

تشريح:-عدم جوازالسفر مع المحرم المجوسی۞البته كه مجوسی وی.نو ده سره د وتلو اجازت نشته.ځكه چې د مجوسيانو دا عقيده ده.چه د خپلے مور او لور سره هم بغير نكاح نه جماع جائز ګنړی.او د نورو محارمو سره نكاح كول او جماع كول جائزدی.نو ددې فاسدې عقيده په صورت كې ښځې د فتنه نه چرته محفوظ پاتې كيداې شی.او كله چې د فتنے نه ساتنه نشته.نود مجوسی محرم سره سفر هم جائز نه دې.

وَلَا عِبْرَةَ بِالصَّبِيِّ وَالْمَجْنُونِ او نشته اعتبار ماشوم او ليونی لره. لِأَنَّهُ لَا تَتَأَتَّى مِنْهُمَا الصِّيَانَةُ ځكه چې نشی پوره كيداې په دې دواړو سره ساتنه وَالصَّبِيَّةُ الَّتِي بَلَغَتْ حَدَّ الشَّهْوَةِ بِمَنْزِلَةِ الْبَالِغَةِ اوماشومه هغه چې رسيدلې وی حد د شهوت ته په منزله د بالغې ده، حَتَّى لَا يُسَافِرَ بِهَا مِنْ غَيْرِ مَحْرَمٍ تردې چې سفر به نشی كولې په دې سره بغير د محرمه

حل اللغة: ①تتاتی: باب تفعل: حاصليدل ②الصيانة: ساتنه

تشريح:- عدم اعتبارالمحرم الصبی والمجنون۞او په محرم كې د نابالغه اوليونی څه اعتيار نشته.ځكه چې په دې دواړو باندې د ښځې ساتنه نه كيږی.او چې ساتنه نشی حاصليدې.نوددوی په وجود كې څه فائده ده.اوكومه ماشومه چې بالغه نه وی.خود شهوت حد ته رسيدلے وی.نو هغه به د بالغه په مرتبه كښې وی.تردې چې ددې به د محرم نه بغير سفر كول جائز نه وی.اګرچه په دې ماشومه حج فرض نه دې.

وَنَفَقَةُ الْمَحْرَمِ عَلَيْهَا او نفقه د محرم په دې باندې ده لِأَنَّهَا تَتَوَسَّلُ بِهِ إِلَى أَدَاءِ الْحَجِّ ځكه چې دا رسيږی په واسطه دده ادا كاوه د حج ته

تشريح:-نفقة المحرم علی المراة۞پاتې شوه دا خبره چې د سفر د انډيوالان محرم نفقه به په چا واجب وی.نو علامه مرغينانی رحمه الله فرمائی.چه د محرم نفقه په هغه ښځه ده.چا چې دې خپل انډيوال جوړ كړې دې.ځكه چې هم ښځې دې د حج ادا كاوه ذريعه جوړه كړې ده.ددې نه معلومه شوه.چه د ښځې په حق كې د توښه او سپرلئ د قدرت په اړه كې دا هم ګډه دی.چه د محرم د نفقه قدرت هم لری.

وَاخْتَلَفُوا فِي أَنَّ الْمَحْرَمَ شَرْطُ الْوُجُوبِ أَوْ شَرْطُ الْأَدَاءِ او اختلاف كړې دې عالمانو رحمهم الله په دې كې چې محرم شرط د وجوب دې او كه شرط د ادا دې. عَلَى حَسَبِ اخْتِلَافِهِمْ فِي أَمْنِ الطَّرِيقِ ، په څير د اختلاف د دوی په امن د لار كې.

تشريح:- اختلاف المشائخ في كون المحرم شرط الوجوب اوالاداء۞ د مشائخو رحمهم الله په دې كې اختلاف دې.چه د محرم وجود د حج د وجوب شرط دې.او كه د حج د ادا شرط دې.په دې كښې هم هغه اختلاف دې.كوم چې د لارې د امن په سلسله كې تير شوې دې.

ثمره د اختلاف دا ده.چه د كومو حضراتو په نيز د محرم وجود د حج د وجوب شرط نه دې.د هغوی په نيز مالداره ښځه كه د محرم د عدم وجود په وجه حج نشي كولې.نو د مرګ په وخت كښې به په خپل مال كې د حج كاوه وصيت كول په دې واجب نه وی.ځكه چې په دې باندې حج فرض شوې نه دې.نو بيا وصيت به څنګه واجب شي.او كوم حضرات چې د محرم وجود د حج د ادا لپاره شرط ګرځوی.نود هغوی په نيز په ښځه باندې وصيت كول واجب دی.ځكه چې د دوی په نيز په دې باندې ج فرض شوې دې.خو د محرم د عدم وجود د امله دې ادا نشوه كولې.نود حج فريضه د خپل خان نه ساقط كاوه لپاره په دې باندې وصيت كول واجب دی.چه زما په مال كښې دې بل كس حج بدل اوكړی.كه هغې وصيت اونكړو.نو ګناهګاره به وی.

د احرام نه روسته د ماشوم بالغ كيدل

> **وَإِذَا بَلَغَ الصَّبِيُّ بَعْدَمَا أَحْرَمَ أَوْعَتَقَ الْعَبْدُ** وكه د احرام تړلو نه روسته ماشوم بالغ شو.يا غلام آزاد كړې شو. **فَمَضَيَا** نودې دواړو خپل حج جاری اوساتلو **لَمْ يُجْزِهُمَا عَنْ حَجَّةِ الْإِسْلَامِ**.نه جائز كيږی د دې دواړو لپاره د اسلامی حج نه، **لِأَنَّ إِحْرَامَهُمَا انْعَقَدَ لِأَدَاءِ النَّفْلِ** ځكه چې د دوی احرام تړلې شوې وو لپاره ادا كاوه د نفلی حج **فَلَا يَنْقَلِبُ لِأَدَاءِ الْفَرْضِ** نو نه ګرځی.د ادا كولود فرض دپاره.

حل اللغة: ① مضيا: **مضى يمضى** (ض): تيريدل، پوره كول

تشريح:- عدم اداء فريضة الحج بالاحرام للنفل⊛مسئله دا ده.كه نابالغه ماشوم داحرام تړلو نه روسته بالغ شو. يا غلام د احرام تړلو نه روسته آزاد شو.بيا دې دواړو د حج اركان پوره كړل.نوفرض حج ادا نشو.بلكه د دوی د زاد او راحله قدرت وی.نو په هر يو باندې فرضی حج ادا كول لازم دی.لكه چې دې دواړو دنفلی حج لپاره احرام تړلې وو.نودا به د فرضی حج ادا كاوه باندې نه بدليږی.نو په دې احرام سره هم نفلی حج ادا كولې شی.د فرضی حج ادا كاوه لپاره به بيا سفر كوی.

السوال⊛دلته يو سوال كيږی.هغه دا چې په حج كې احرام شرط دې.لكه څنګه چې د لمانځه لپاره اودس شرط دې.اود بلوغ نه روسته په دغه اودس باندې لمونځ كول جائز دې.كوم چې نې د بلوغ نه وړاندې كړې وو.خودا په هغه وخت كې دې.چه هغه د عمر په اعتبار سره بالغ شوې وی.ځكه كه د احتلام په وجه بالغ شوې وی.نودده اودس ماتيږی.بهرحال لكه څنګه چې په دې اودس باندې فرض لمونځ كول جائز دې.كوم چې نې د بلوغ نه وړاندې كړې وو.دغه ډول په هغه احرام باندې فرض حج ادا كول بايد ده چې جائز شی.كوم احرام چې د بلوغ نه وړاندې تړلې شوې وی.

الجواب⊛ددې خواب دا دې.چه زموږ په نيز احرام په نيت سره متحقق كيږی.اود احرام تړلو سره دستی د حج افعال پيل كيږی.د حج د افعالو پيل كاوه لپاره د نوی نيت اړتيا نه وی.ددې په خلاف اودس ځكه چې دا د لمونځ پيل كاوه نه وړاندې متحقق كيږی.حاصل دا چې د احرام اودحج د افعالوشروع كاوه په مينځ كښې څه وخت فاصل نه وی.بلكه د احرام تړلو سره دستی د حج افعال پيل كيږی.اود اودس او لمونځ په مينځ كې وخت فاصل وی.نو ددې توپير باوجود يو په بل باندې قياس كول څنګه ټيك كيداې شی.ددې امله كه ماشوم د اودس پيل كاوه نه روسته دستی لمونځ باندې پيل اوكړله.او بيا دې د عمر په اعتبار بالغ شو.نوده د لمونځ نيت بدل كړلود فرض نيت نې اوكړلو.نو دا لمونځ فرض نه ګرځی.نو دغه شان چې كله ماشوم احرام اوتړی.او نفلی حج پيل كړی.بيا بالغ شی.اوده د فرضی حج ادا كاوه نيت اوكړلو.نودا نفلی حج په فرضی كې نه بدليږی.

د ماشوم د بلوغ نه وړاندې د نيت تجديد

> **وَلَوْجَدَّدَ الصَّبِيُّ الْإِحْرَامَ قَبْلَ الْوُقُوفِ** وكه نوې كړلو ماشوم احرام وړاندې د وقوف نه په عرفات، **وَنَوَى حَجَّةَ الْإِسْلَامِ جَازَ** اونيت نې اوكړلو.د فرضی حج نو جائز دې. **وَالْعَبْدُ لَوْفَعَلَ ذٰلِكَ لَمْ يَجُزْ** وغلام كه داسې اوكړلو.نو نه جائز كيږی

حل اللغة: ① جدد: د نوې سر نه كول

تشريح:- جواز تجديد احرام الصبى دون الغلام⊛صورت د مسئلې دا دې.چه ماشوم احرام اوتړلو.اوبيا بالغ شواودوقوف عرفه نه وړاندې نې احرام مات كړلو.اود فرض حج لپاره نې احرام اوتړلو.نوجائز دی.خو كه غلام احرام اوتړلو.اوبيا آزاد شو.كه ده احرام مات كړلو.اود وقوف عرفه نه وړاندې نې د فرضی حج لپاره احرام اوتړلو.نوجائز نه دی.

> **لِأَنَّ إِحْرَامَ الصَّبِيِّ غَيْرُ لَازِمٍ**.ځكه چې احرام دماشوم نه لازميږی. **لِعَدَمِ الْأَهْلِيَّةِ،** أمّا د امله د عدم اهليت نه. **إِحْرَامُ الْعَبْدِ لَازِمٌ** اواحرام د غلام لازميږی. **فَلَا يُمْكِنُهُ الْخُرُوجُ عَنْهُ** نو نه دی ممكن دده لپاره خروج ددې نه **بِالشُّرُوعِ فِي غَيْرِهِ وَاللهُ أَعْلَمُ** په پيل كاوه سره په بل (حج) كې.

تشريح:- وجه الفرق بينهما⊛وجه د توپير دا ده.چه د نابالغه احرام د هغه د عدم اهليت اود اسلام په احكامو د عدم تكليف د امله غيرلازم وو.هم دا وجه ده.كه ده د ممنوع فعل ارتكاب كړی وی.نو په ده باندې تاوان واجب نه دې.نوهركله چې دده احرام غير لازم شو.نوددې ماتول هم جائز شو.پاتې شوغلام نو دهغه احرام لازمونكې دې.ځكه چې هغه د شريعت په احكامو مكلف دې.هم دا وجه ده.كه ده د احرام په حالت كې ښكار اوكړلو.نوپه ده باندې روژې واجبيږی.ځكه ده ښكار اوويشتلو.نوددې په وجه نې په خپل احرام كې د جنايت ارتكاب اوكړلو.البته دومره خبره ضرور ده.چه دې كفاره په مال سره نشی ادا كولې.ځكه چې غلام د مال مالك نه وی.نو ددې امله په مال سره د كفاره ادا كاوه اهل هم نه دې .بهرحال كله چې د غلام احرام لازمونكې دې.نودا احرام نشی ماتولې چې ددې په ځائې بل احرام اوتړی.

د ميقات تعريف اوځايونه

> **فَصْلٌ وَالْمَوَاقِيتُ**: (دا فصل د مواقيتو (په بيان كې) دې. **الَّتِي لَا يَجُوزُ أَنْ يُجَاوِزَهَا الْإِنْسَانُ إِلَّا مُحْرِمًا خَمْسَةٌ** هغه (ځايونه) چې جائز نه دی چې تير شی د هغې نه انسان مګرپه حالت داحرام كښې پنځه دی.

حل اللغة: ① **مواقيت جمع ميقات:** معين وخت

تشريح:- الربط بما قبله⊛تراوسه پورې ددې بيان اوشو.چه حج په چا فرض دې او په چا نه دې.اود حج د فرضيت كوم كوم شرطونه دی.اوس په دې فصل كې ددې بيان كيږی.چه د حج پيل به د كوم ځائې نه كيږی.

معنى المواقيت⊛مواقيت جمع د ميقات ده.اوميقات د مقرر وخت لپاره راځی.خو دلته مجازاً د ځائې لپاره استعمال شوې دې.اوس دلته د مواقيت نه هغه ځايونه مراد دی.د كومو نه چې بغير داحرام نه تيريدل جائز نه دی.او مواقيت پنځه دی.

> **لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ ذُوالْحُلَيْفَةِ، وَلِأَهْلِ الْعِرَاقِ ذَاتُ عِرْقٍ. وَلِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَةُ، وَلِأَهْلِ نَجْدٍ قَرْنٌ، وَلِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمُ** د مدينې د خلګو لپاره ذوالحليفه اود عراق د خلګو لپاره ذات عرق، اودشام د خلګو لپاره جحفه اود نجد د خلګو لپاره قرن اود يمن د خلګو لپاره يلملم

تشريح:- المواقيت الخمسة⊛ ① د مدينې د خلګو ميقات ذوالحليفه دې.حليفه د حلفة تصغير دې.دلته وړاندې يوه وونه وه.او اوس پكې جمات جوړ شوې دې.دا د مدينې منورې نه شپږ ميله لرې دې. ② د عراقيانو لپاره ذات عرق ميقات دې.دا د مكې مكرمې نه په دوی [دوه] څلويښت ميله كې پروت دې.حضرت عمر ﷺ د كوفې او بصره د فتح كاوه نه روسته هم دا ځائې ميقات مقرر كړې وو.

السوال وجوابه⊙خو په دې باندې اعتراض کيږي.چه ﴿هکذا وقت رسول الله ﷺ هذه المواقيت﴾ څنګه ټيک دی.حالانکه د نبی ﷺ په وخت کې عراق فتح شوې نه وو.ددې ځواب دا دې.چه نبی ﷺ ته د وحی په ذريعه دا خبر ورکړې شوې وو.چه شام او عراق به فتح کيږي.او عراق به د شام په څير دارالاسلام وی. ددې امله نبی ﷺ د عراقيانو او شاميانو لپاره ميقات مقرر کړې وو.③د شاميانو ميقات جحفه ده. هم دا د مصريانو ميقات دې.ددې ځائې نه مکه ۸۲ ميله لرې ده.او مدينه منوره درې منزله او ،بحر قلزم، شپږ ميله لرې دې.④ د نجديانو ميقات،قرن، دې.⑤ د يمنيانو ميقات يلملم دې.دا د مکې نه د جنوب په اړخ ديرش ميله لرې دی.

هَكَذَا وَقَّتَ رَسُولُ اللهِ هَذِهِ الْمَوَاقِيتَ لِهَؤُلَاءِ (١) هم دغه ډول مقرر کړی دی رسول الله ﷺ دا مواقيت ددې خلګو دپاره،

تشريح:- دلائلها⊙صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی.چه مواقيت د احاديثو نه ثابت دی.د ذات عرق نه سوې د پاته څلورميقاتونو ثبوت په صحيحينوکي دې.اوذات عرق ثبوت په مسلم او ابوداودکي دې.①په صحيحينو کي د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما حديث دې.چه ﴿أن رسول الله ﷺ وقت لأهل المدينة ذالحليفة ولأهل الشام الجحفة ولأهل نجد قرن المنازل ولأهل اليمن يلملم هن لهن ولمن أتى عليهن من غير أهلهن من أراد الحج والعمرة ومن كان دون ذالك فمن حيث شاء حتى أهل مكة من مكة﴾ يعنی رسول الله ﷺ مقرر کړی دی.د مدينې د خلګو لپاره ذوالحليفه اود شاميانو لپاره جحفه اود نجديانو لپاره قرن منازل اود يمنيانو لپاره يلملم دا د دوی لپاره دی اود هغه چا لپاره چې په دوی باندې راځی سوې د دوی نه څوك چې اراده د حج او د عمره لري.اود دوی نه علاوه چې څوك په دې راشی.نو د کوم ځائې نه چې ئې خوښه وی.تردې چې د مکې د خلګو لپاره مکه ده.چه ددې نه دې احرام تړی.

وَفَائِدَةُ التَّأْقِيتِ الْمَنْعُ عَنْ تَأْخِيرِ الْإِحْرَامِ عَنْهَا او فائده د ميقات منع ده د روستو کاوه د احرام ددې ځايونو نه، لِأَنَّهُ يَجُوزُ التَّقْدِيمُ عَلَيْهَا بِالْإِتِّفَاقِ ځکه چې جائز دې تقديم (د احرام) په دې باندې په اتفاق سره.

حل اللغة ① **تاقيت**: د وخت تعين کول

تشريح:- علامه مرغينانی رحمه الله فرمائی.چه ددې ميقاتونود مقرر کاوه فائده دا ده.چه چې ددې ميقاتونو نه د احرام تاخير منع دې.دا مطلب نه دې.چه ددې ميقاتونو نه وړاندې احرام نشی تړلې.ځکه چې د ميقات نه وړاندې احرام تړل په اتفاق سره جائزدې.

د آفاقي لپاره بغير احرامه د ميقات نه د تيريدو حکم

ثُمَّ الْآفَاقِيُّ إِذَا انْتَهَى إِلَيْهَا عَلَى قَصْدِ دُخُولِ مَكَّةَ عَلَيْهِ أَنْ يُحْرِمَ بيا آفاقی چې کله اورسی دې ته په قصد د داخليدو د مکې،لازم ده په ده باندې چې احرام اوتړی قَصَدَ الْحَجَّ أَوِ الْعُمْرَةَ أَوْ لَمْ يَقْصِدْ عِنْدَنَا وَغَيْرُهُمَا که قصد ئې د حج کړې وی اوکه نه زموږ په نيز،

حل اللغة ①**آفاقي**: دمواقيت نه بهر اوسيدونکې

تشريح:- ميقات اهل مكة⊙آفاقی هغه خلګو ته وائی.چه د ميقات نه بهر اوسی.اوڅوك چې د ميقات دننه اوسی.هغه ته مکی وائی.دآفاقی کسانو ميقاتونه خو هغه دی.کوم چې موږ په تيرو شوو صفحاتو کې ذکر

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی الحج باب ۷ رقم ۱۵۲٤ ومسلم فی الحج رقم ۱۱ وابوداود فی المناسك باب ۸ رقم ۱۷۳۸ وأحمد فی المسند(۲۳۸/۱)_

کړل.اومکی يعنی دهغه خلګو ميقات چې د ذکر شوو ميقاتونو اود حرم په مينځ کې اوسيږی.،زمين حل، دې.يعنی د حرم پيل کيدو نه وړاندې وړاندې دې احرام اوتړی.

احرام المتجاوز عن الميقاتين وعن الميقات الواحد⊙ ①د صاحب عنايه رحمه الله بيان مطابق ضابطه دا ده.چه کوم کس د آفاقی او مکی دواړو ميقاتونو نه تيريدل غواړی.نود هغه لپاره داحرام نه بغيرتيريدل جائز نه دی.اوکوم کس چې صرف د يو ميقات يعنی د آفاقی د ميقات نه د تيريدو اراده لری.②او که د مکی د ميقات نه ئې دتيريدو اراده نه وی.نودده لپاره بغير احرامه تلل جائز دی.مثلاً چې يوکس په حل يا جده کې يوځائې ته د تلو اراده لری.نوپه ده باندې د احرام تړل واجب نه دی.

المذهبان في وجوب الاحرام على عازم المكة لغيرالحج والعمرة⊙ددې ضابطه په رڼا کې صورت د مسئلې دا دې.که يو آفاقی کس مکه مکرمه ته د داخليدو په اراده ميقات ته اورسيدلو.①نوزموږ په نيز په ده باندې احرام تړل واجب دی.که د ده اراده د حج کاوه وی اوکه دعمره،يا ددې نه علاوه د تجارت وغيره اراده ئې وی.هم دا د امام احمد رحمه الله مذهب دې.②اودامام شافعی رحمه الله په نيز که حج يا دعمرې ادا کاوه لپاره ئې د مکې دتلو اراده وی.نواحرام تړل به واجب وی.اوکه ددې نه علاوه بله څه اراده ئې وی. نوداحرام تړل واجب نه دی.

دلائل الشافعي رحمه الله ⊙ ①دامام شافعی رحمه الله دليل دا دې.چه احرام دحج يا عمرې لپاره مشروع شوې دې.نوچه په دې دواړو کې د کوم اراده لری.نواحرام به لازم وی.ګنی نه به وی.② دوهم دليل دا دې.چه رسول الله ﷺ فتح مکه په موقع مکې ته بغير احرامه داخل شوې وو.ځکه چې د فتح مکه په موقع د نبی ﷺ اراده نه د حج وه اونه دعمرې،بلکه فتح مکه ئې اراده وه.

الجواب من حديث الشافعي⊙اودامام شافعی رحمه الله د اړخه چې د فتح مکه کوم حديث پيش شوې دې. د هغې نه ځواب دا دې.چه د فتح مکه په ورځ د نبی ﷺ بغير داحرامه داخليدل دهغوی د خصوصياتو څخه دی.لکه څنګه چې نبی ﷺ د مکې د فتح په ورځ په خپله خطبه کې فرمائيلی وو. ﴿إن مكة حرام حرمها الله تعالى يوم خلق السموات والأرض وإنها لم تحل لأحد قبلی ولا تحل لأحد بعدی وإنما أحلت لی ساعة من نهار ثم عادت حراماً إلى يوم القيامة﴾ يعنی مکه معظمه الله تعالى د هغه ورځ نه محترم پيدا کړې ده.د کومې ورځې نه چې ئې ځمکه او آسمانونه پيدا کړی دی.نه زما نه وړاندې دچا لپاره حلاله شوې ده.او نه زما نه روسته به دچا لپاره حلاله شی.البته زما لپاره د ورځې په يو ساعت کې حلاله شوې وه.اوبيا ددې حرمت د قيامته پورې واپس شو.يعنی اوس که زه هم مکې ته داخليږم.نوزما لپاره به هم احرام تړل ضروری وی.

لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { لَا يُجَاوِزُ أَحَدٌ الْمِيقَاتَ إِلَّا مُحْرِمًا (١) د امله د وينا د رسول الله ﷺ نه دې تيريږی څوك د ميقات نه مګر په حالت د احرام کې،

دليل الاحناف رحمهم الله ⊙زموږ دليل دابن عباس رضي الله عنهما حديث دې. ﴿قال رسول الله ﷺ يقول لا يجاوز الميقات أحد إلا محرماً﴾فرمائی.چه ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلی دی.چه فرمائيل ئې.هيڅ کس دې د ميقات نه د احرام نه بغير نه تيريږی.ددې حديث اطلاق په دې دلالت کوی.چه د ميقات نه تيريږی اومکې ته ځی. نوکه هغه د حج يا عمرې اراده کړې وی.او يا ئې د تجارت وغيره اراده کړې وی.په هرصورت کې په ده باندې احرام واجب دی.

وَلِأَنَّ وُجُوبَ الْإِحْرَامِ لِتَعْظِيمِ هَذِهِ الْبُقْعَةِ الشَّرِيفَةِ او ځکه چې وجوب د احرام د تعظيم د دې ځمکې مقدسې لپاره دې.

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه ابن ابی شيبة فی مصنفه والطبرانی فی معجمه والشافعی فی مسنده والبيهقی فی المعرفة وفی السنن الکبری (٤٤/٥) رقم ۸۹۲٤)_

فَيَسْتَوِي فِيهِ الْحَاجُّ وَالْمُعْتَمِرُ نو برابر دي په دې كې حاجي اوغير د حاجي.

حل اللغة ① **يستوي،استوى يستوي:** برابر كيدل

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه احرام تړل د حرم د زمكې د عزت لپاره مقرر شوې دې.دحج يا عمرې د امله نه دې مقرر شوې .هم دا وجه ده.چه كوم نفر په حرم اومكه كښې اوسيږي .په هغوى باندې هم احرام واجب دې.بهرحال احرام تړل د مكې د زمكې د تعظيم لپاره مشروع شوې دې .اوپه تعظيم كښې واړه برابر دى.كه هغه د حج اراده كوى اوكه د عمرې.اويا ددې دواړو نه سوې د تجارت وغيره اراده كوى.

په ميقات كې د ننه اوسيدونكى لپاره بغير احرامه داخليدل

وَمَنْ كَانَ دَاخِلَ الْمِيقَاتِ لَهُ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ لِحَاجَتِهِ اوڅوك چې وى داخل په ميقات كې جائز دى ده لپاره چې داخل شى مكې ته بغيراحرامه،د امله د حاجت دده،

تشريح:- جوازدخول مكة بغيرالاحرام لداخل الميقات ◉ مسئله دا ده.چه كوم كس په ميقات كې دننه وى. برابره ده كه دې دهغه ځاني د اوسيدونكو ځني وى‌اوكه د څه حاجت لپاره هلته موجود وى.كه دا كس د څه حاجت لپاره مكې ته داخليږي.نوده لپاره بغيراحرامه داخليدل جائز دى.اګرچه د حرم دتعظيم اعتقاد په دې كس باندې واجب دې.خو په بدن باندې ددې اظهار دده نه پورته شوې دې.

لِأَنَّهُ يَكْثُرُ دُخُولُهُ مَكَّةَ ځكه چې زيات وى داخليدل دده مكې ته، وَفِي إِيجَابِ الْإِحْرَامِ فِي كُلِّ مَرَّةٍ حَرَجٌ بَيِّنٌ او په واجبولو د احرام كې په هرځل كې حرج ښكاره دې.

حل اللغة ① **يكثر:** زياتيدل ② **بين:** واضح

تشريح:- دليله ◉ ځكه چې انسانى حاجتونو او دنياوى ضروورياتوپوره كاوه لپاره دا كس زيات مكې ته داخليږي. او په ورځ كښې څو څو ځله تګ راتګ كيداې شى.نوكه په دې كس باندې هرځل داخليدو لپاره د احرام تړل واجب اوګرځولې شى.نو په دې كې ښكاره حرج دې.اوالله تعالى د بندګانو نه حرج پورته كړې دې. ارشاد دې.وَمَا [وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ]

فَصَارَ كَأَهْلِ مَكَّةَ حَيْثُ يُبَاحُ لَهُمُ الْخُرُوجُ مِنْهَا ثُمَّ دُخُولُهَا بِغَيْرِ إِحْرَامٍ لِحَاجَتِهِمْ نو شو په څير د اهل مكه په دې سې شان چې جائز دى ددوى لپاره وتل ددې نه او بيا داخليدل بغير احرامه،د امله دحاجت ددوى،

حل اللغة ① **يباح، باح يبوح (ن):** ښكاره كيدل

تشريح:- نظيره ◉ نوچه په ميقات كې دننه اوسيږي.دې په څير دهغه چا شو.چه په مكه كې دننه اوسيږي. نو لكه څنګه چې د مكې خلګو لپاره بغيراحرامه د مكې نه وتل او بيا ورته داخليدل مباح دى.دغه شان چې څوك په ميقات كې دننه اوسيږي.د هغه لپاره هم بغيراحرامه مكې ته داخليدل جائز دى.

بِخِلَافِ مَا إِذَا قَصَدَ أَدَاءَ النُّسُكِ لِأَنَّهُ يَتَحَقَّقُ أَحْيَانًا فَلَا حَرَجَ په خلاف ددې صورت چې قصد ئې كړې وى.د ادا كاوه د مناسك ،ځكه چې دا پيښيږى كله كله نو نشته حرج (په واجبولو د احرام كې)

تشريح:- وجوب الاحرام للميقاتى عند الدخول بقصدالحج اوالعمرة ◉ خوكه يو ميقاتى كس د حج يا د عمرې په اراده مكې ته داخليدل غواړي.نودده لپاره احرام تړل واجب دى.ځكه چې په دې اراده باندې تلل خو كله كله وى.اوكله كله احرام تړلو كې حرج نشته.نوځكه په دې اراده مكې ته د داخليدو لپاره احرام تړل واجب كړې شو.

استدلال صاحب العناية ◉ صاحب دعنايه رحمه الله فرمائى.چه اصل دا دې.چه د لركو راجمع كونكى ته رسول الله ﷺ بغيراحرامه مكې ته د اخليدو اجازت كړې وو.ددې نه معلومه شوه.چه په ميقات كې دننه او دمكې نه بهر وى.نود هغوى لپاره هم د خپلو ضرورياتو پوره كولوپه غرض بغيراحرامه مكې ته داخليدل جائز دى.

په ميقاتونو باندې د احرام د تقديم حكم

فَإِنْ قَدَّمَ الْإِحْرَامَ عَلَى هَذِهِ الْمَوَاقِيتِ جَازَ كه وړاندې ئې كړلو احرام په دې ميقاتونو جائز دې.

تشريح:- جوازتقديم الاحرام على الميقات ◉ مسئله وړاندې بيان شوې ده.چه د آفاقى لپاره ميقات ته په رسيدو احرام تړل واجب دى.ددې دا مطلب هيڅ كله نه دې.چه د ميقات نه وړاندې احرام تړل جائز نه دى.كه يو كس د خپل كور نه احرام اوتړلو.نوجائزده.بلكه غوره ده.

لِقَوْلِهِ تَعَالَى ((وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ)) د امله د قول د الله تعالى نه وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ} وَإِتْمَامُهُمَا أَنْ يُحْرِمَ بِهِمَا مِنْ دُوَيْرَةِ أَهْلِهِ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ،او اتمام ددې دواړو دا دې.چه احرام اوتړي. ددې دواړو لپاره د كورونو د خپل اهل نه، { كَذَا قَالَهُ عَلِيٌّ وَابْنُ مَسْعُودٍ رضي الله عنهما داسې وئيلى دى حضرت على او ابن مسعود وَالْأَفْضَلُ التَّقْدِيمُ عَلَيْهَا او غوره تقديم دې په دې ميقاتونو باندې

تشريح:- دليله ◉ دليل دا دې.چه دالله تعالى د قول(وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ)ګڼې تفسيرونه شوى دى.يو تفسيردا شوې دې.چه د حج اوعمرې لپاره دخپل وطن نه احرام اوتړئ.اوپوره ئې كړئ.هم دا تفسيرد حضرت علي اوعبدالله بن مسعود نه منقول دې.ددې تفسير نه معلومه شوه.چه احرام په ميقاتونو باندې مقدم كول جائز دې.

وجه تصغيرالدار ◉ په دې ځائې كې د (دار) تصغير راوړلو وجه دا ده.چه د بيت الله د عظمت په مقابله كې هر كور وركوټې دې.

لِأَنَّ إِتْمَامَ الْحَجِّ مُفَسَّرٌ بِهِ وَالْمَشَقَّةُ فِيهِ أَكْثَرُ وَالتَّعْظِيمُ أَوْفَرُ ځكه چې د اتمام د حج تفسير شوې دې په دې باندې(چه د كور نه احرام اوتړي) او مشقت په دې كې زيات دې.او تعظيم په كې ډير دې.

تشريح:- وجوه تقديم الاحرام على المواقيت ◉ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.چه په ميقاتونو باندې د احرام وړاندې كول افضل دى.① اول خو ددې امله چې په آيت (وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ)كې د آيت تفسير په دې سره شوې دې.② بله خبره دا ده.چه د كور نه احرام تړلو كې مشقت زيات دې.اوچه په كوم عبادت كې مشقت زيات وى.هغه افضل وى.لكه چې په حديث كې راغلى دى. «أفضل العبادات أحمضها» عبادت هغه غوره دې.چه په كوم كې مشقت زيات وى.③ دريمه خبره دا ده.چه په دې كې د بيت الله تعظيم ډيرزيات دې.اود حج او عمرې مقصد تعظيم د بيت الله دې.نود احرام په تقديم كې په دې تعظيم كې زياتوالي دې.

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ إِنَّمَا يَكُونُ أَفْضَلَ إِذَا كَانَ يَمْلِكُ نَفْسَهُ أَنْ لَا يَقَعَ فِي مَحْظُورٍ اود ابوحنيفه رحمه الله نه روايت دې.چه افضل دې خو په دې شرط چې مالك وى د نفس خپل چې اخته به نشى په محرماتو د احرام كې

تشريح:- فضل تقديم الاحرام بشرط الاجتناب عن المحظورات ◉ دامام ابوحنيفه رحمه الله نه يوروايت دا هم دې.چه په ميقات باندې د احرام تقديم په هغه صورت كې افضل دې.چه د سړي په خپل نفس باندې قابووى.چه دې به څه ناجائز كار اونكړي.كه دا قابو ئې نه وى.نوبيا ميقات ته په رارسيدو د احرام تړل غوره دى.

په ميقات كې د ننه خلقو ميقات

وَمَنْ كَانَ دَاخِلَ الْمِيقَاتِ فَوَقْتُهُ الْحِلُّ) اوڅوك چې وى دننه په ميقات كې نو ميقات دده زمين حل دې. ، مَعْنَاهُ الْحِلُّ الَّذِي بَيْنَ الْمَوَاقِيتِ وَبَيْنَ الْحَرَمِ لِأَنَّهُ يَجُوزُ إِحْرَامُهُ مِنْ دُوَيْرَةِ أَهْلِهِ مراد ددې (زمين)حل دې.هغه چې په مينځ د ميقات او حرم كې دې.ځكه چې جائز دې احرام دده د كورونود خپل اهل نه،وَمَا وَرَاءَ الْمِيقَاتِ إِلَى الْحَرَمِ مَكَانٌ وَاحِدٌ اود ميقات نه اخواه ترحرمه پورې يوځائې دې.

تشريح:- إحرام المكى من الحل ◉ مسئله دا ده.چه كوم كس په ميقات كې دننه اوسيدونكې وى.نودده د احرام تړلو ځائې زمين حل (بهردحرم) دې.اود ،حل، نه هغه برخه مراد ده.كومه چې د آفاقى خلګو د ميقاتونو او حرم

په مينځ کي ده.

دليله﴿دليل دا دی.چه وړاندي تير شوی دی.چه د حج يا عمري اراده کونکو لپاره د خپل وطن نه احرام تړل جائز دی.اودده وطن چونکه په ميقات کي دننه دی.نوځکه دده لپاره په ميقات کي دننه يعنی د زمين حل نه احرام تړل دی.اوچونکه دده لپاره د خپل وطن نه احرام تړل جائز وو.ځکه چي په زمين حِل کي اوسيږی.نوچه د کوم ځائي نه ئي خوښه وی.احرام تړلے شی.ځکه چي د ميقات دننه نه واخله تر حرم مکي پوري چي کوم حدود دی.دا واړه يو ځائي دي.

دمکی د حج او عمري داحرام ځايونه

وَمَنْ كَانَ بِمَكَّةَ فَوَقْتُهُ فِي الْحَجِّ الْحَرَمُ وَفِي الْعُمْرَةِ الْحِلُّ اوڅوك چي وی دننه په مکه کي نوميقات د ده په حج کي حرم دي اوپه عمره کي زمين حل دي

تشريح:- ميقات المكی للحج الحرم وللعمرة الحل ﴿ ① صورت د مسئلي دا دي.چه کوم کس په مکه کي موجود وی.برابره ده که هغه د مکي اوسيدونکي وی.اوکه وختی طور پکي ديره وی .نود حج کاوه په صورت کي د هغه د احرام تړلو ميقات حرم دي.يعنی د حرم په حدودو کي چي د کوم ځائي نه ئي خوښه وی.احرام دي اوتړی.② اوکه د عمري احرام تړی.نود حرم د حدودو نه دي بهر شی.چه د زمين حل نه دي احرام اوتړی.اود عمري ارکان دي ادا کړی.

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَمَرَ أَصْحَابَهُ أَنْ يُحْرِمُوا بِالْحَجِّ مِنْ جَوْفِ مَكَّةَ (1) ځکه چي نبی ﷺ حکم کړی وو صحابو رضي الله عنهم خپلو ته چي احرام اوتړی د حج لپاره د مکي د مينځ نه،

حل اللغة: ① جوف: دننه برخه

تشريح:- دليل ميقات الحج﴿دليل دا دي.چه نبی ﷺ د حجة الوداع په موقع صحابه کرامو رضي الله عنهم ته فرمائيلی وو.چه په تاسو کي چا څان سره هدی نه وی راوستے.هغه دي عمره اوکړی.اوحلال دي شی.نوهغوی هم داسي اوکړلو.بيا چي کله د ترويه ورځ شوه.نونبی ﷺ صحابو رضي الله عنهم ته حکم اوکړلو.چه په مکه کي دننه احرام اوتړی.هغوی ته ئي د مکي نه د وتلو حکم نه وو کړی.ددي نه معلومه شوه.چه کوم کس په مکه کي وی.د هغه لپاره په مکه کي د حج لپاره احرام تړل جائز دی.

وَأَمَرَ أَخَا عَائِشَةَ أَنْ يُعْمِرَهَا مِنَ التَّنْعِيمِ (2) او حکم ئي کړی وو رور د عائشه رضي الله عنها ته چي عمره اوکړی په هغي باندي د تنعيم نه، وَهُوَ فِي الْحِلِّ اودا (تنعيم) په زمين حل کي دي.

تشريح:- دليل ميقات العمرة﴿بيا دي دا خبره ښکاره وی.چه حضرت عائشي رضي الله عنها هم د نورو صحابو رضي الله عنهم سره د عمري لپاره احرام تړلي وو.خود هغي د حيض وينه راغله.نو نبی ﷺ ورته حکم اوکړلو.چه د عمري احرام پرانيزه.بيا چي کله د ترويه ورځ راغله.نو د حج د احرام حکم ئي ورته ورکړلو.بيا چي کله د حج نه فارغ شول.نوحضرت عائشي رضي الله عنها عرض اوکړلو.يا رسول الله ﷺ «تنطلقون بحجة وعمرة وأنطلق بحج فأمر عبدالرحمن بن ابي بكر رضي الله عنه أن يخرج معها إلى التنعيم فاعتمرت بعد الحج» يعنی حضرت عائشي رضي الله عنها عرض اوکړلو.يارسول الله ﷺ تاسو او ستاسو صحابو حج اوعمره دواړه اوکړل.او واپس کيږئ. او ما صرف حج اوکړلو.او خم.نو نبی ﷺ د ام المؤمنين رضي الله عنها ارمان پوره کاوه لپاره ددي رور حضرت عبدالرحمن بن ابی بكر رضي الله عنه ته حکم اوکړلو.چه په خور باندي د مقام تنعيم نه عمره ادا کړه.يعنی د عمري لپاره د مقام تنعيم نه احرام اوتړه.اوتنعيم د حدود

(1) من حديث جابر رضي الله عنه أخرجه مسلم فی الحج رقم ١٣٩ والبخاری فی الحج باب ٨٢ وأحمد فی المسند (٣/٣١٨، ٣٧٨)_

(2) من حديث عائشة (رض) أخرجه البخاری فی الحج باب ٦٣ ومسلم فی الحج رقم ١٣٢ وأبوداود فی المناسك باب ٢٣ وأحمد فی المسند (٦/١٢٤)_

د حرم نه بهر زمين حل دي.ددي نه معلومه شوه. چي د عمري لپاره به زمين حل ته خی.هلته ځخه به احرام تړی.اوبيا به حرم ته داخليږی.اوعمره به کوی.

وَلِأَنَّ أَدَاءَ الْحَجِّ فِي عَرَفَةَ وَهِيَ فِي الْحِلِّ فَيَكُونُ الْإِحْرَامُ مِنَ الْحَرَمِ هٰذَا اوبله دا چي ادا کول د حج په ډګر عرفات کي وی.اوهغه په حل کي دي.نوشی به احرام د حرم نه، لِيَتَحَقَّقَ نَوْعُ سَفَرٍ، دي لپاره چي ثابت شي يو ډول د سفر وَأَدَاءُ الْعُمْرَةِ فِي الْحَرَمِ فَيَكُونُ الْإِحْرَامُ مِنَ الْحِلِّ او ادا کول د عمري وی په حرم کي ،نووی به احرام دحل نه، ددي وجي،

تشريح:- الدليل الثانی العقلی للمسئلتين﴿ دوهم دليل دا دي.چه دحج او عمري لپاره څه سفرمتحقق کول پکار دی.اوس موږ اوکتل.چه حج په ډګر عرفات کي ادا کيږی.اوميدان عرفات په حل کي دي.نوځکه د حج احرام د حرم نه تړل پکار دی.چه يو ډول سفر متحقق شی.يعنی چي احرام اوتړی.اود حرم نه زمين حل ته تلل متحقق شی.اوچونکه عمره ادا کولای شی په حرم کي ،نو ددي امله د عمري احرام لپاره دي زمين حل ته لاړ شی.چه يو قسم سفر متحقق شی.

إِلَّا أَنَّ التَّنْعِيمَ أَفْضَلُ لِوُرُودِ الْأَثَرِ بِهِ مګر دومره ده چي تنعيم افضل دي.د امله د واردکيدو د اثر نه په دي کي ،والله اعلم،

تشريح:- فضل الاحرام من التنعيم﴿هسے خو د عمري احرام په زمين حل کي چي د کوم ځائي نه ئي خوښه وی.تړلي شی.خو د مقام تنعيم نه د عمري احرام تړل افضل دی.چه په پوره شان د نبی ﷺ د حديث اتباع اوشی.ځکه چي حضرت عائشي رضي الله عنها ته هم د مقام تنعيم نه د عمري لپاره د احرام تړلو حکم شوي وو.والله اعلم بالصواب

باب الإحرام

دا باب د احرام په بيان کي دي.

تشريح:- معنی الاحرام لغةً واصطلاحاً﴿دمواقيت د ذکر نه روسته دهغه احرام تړلو طريقه بيانوی.کوم چي په ميقاتونو باندي تړلي شی.احرام په لغت کي په حرمت کي داخليدو ته وائی.اوپه اصطلاح دفقهاؤ کي په خپل ځان باندي مباحات حرامول ددي لپاره چي په عبادت د حج يا په عبادت د صلاة کي داخل شی. په عباداتو کي حج او صلاة دواړه داسي عبادتونه دی.چه ددي لپاره تحريم او تحليل دی.اوروژه او زکاة دواړه داسي عبادتونه دی.چه ددي لپاره تحريم او تحليل نشته.

د احرام تړلو لپاره د غسل يا اودس کول

وَإِذَا أَرَادَ الْإِحْرَامَ اغْتَسَلَ أَوْ تَوَضَّأَ وَالْغُسْلُ أَفْضَلُ اوکله چي اراده اوکړی.د احرام نو غسل دي اوکړی، يا دي اودس اوکړی.اوغسل افضل دي. لِمَا رُوِيَ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اغْتَسَلَ لِإِحْرَامِهِ (1) ځکه روايت شوي دي.چه نبی ﷺ غسل کړی وو د احرام خپل دپاره،

تشريح:- الغسل اوالوضوء قبل الاحرام﴿کله چي يو کس د احرام تړلو اراده اوکړی.نوهغه دي اول غسل اوکړی يا دي اودس اوکړی.خوغسل کول افضل دی.

دليله﴿ځکه چي رسول الله ﷺ د احرام لپاره غسل کړي وو.

السوال ﴿که څوك دا سوال اوکړی.چه غسل افضل دي.نوبيا بايد ده چي اودس ددي قائم مقام نه وي.حالانکه علامه مرغينانی رحمه الله فرمائی.که غسل نه کوی نو اودس دي اوکړی.

الجواب﴿ددي ځواب دا دي.چه د احرام نه وړاندي د غسل کاوه حکم د وجوب د امله نه دي.بلکه د پاکئ حاصلولو لپاره دي.

(1) من حديث زيد بن ثابت رضي الله عنه أخرجه الترمذی فی الحج باب ١٦ رقم ٨٣٠)_

إِلَّا أَنَّهُ لِلتَّنْظِيفِ حَتَّى تُؤْمَرَ بِهِ الْحَائِضُ مګردومره ده چې دا د لپاره پاکۍ حاصلولو دې. تردې چې حکم به کولای شي په دې باندې حائضه ته، وَإِنْ لَمْ يَقَعْ فَرْضًا عَنْهَا فَيَقُومُ الْوُضُوءُ مَقَامَهُ اګرچه نه واقع کيږي فرض په ده باندې. اودريږي به اودس په مقام ددې، ،كَمَا فِي الْجُمُعَةِ لکه په جمعه کې

تشريح:- تائيده في ضوء المسئلة⊛هم دا وجه ده. چه د احرام تړلو نه وړاندې د ښځې دحيض يا نفاس وينه راغلې نو هغې ته به هم د غسل حکم کولې شي. اګرچه په دې غسل د ښځې فرض نه ادا کيږي. ځکه چې وينه نه وي ودريدلې. نوددې نه وړاندې داغسل هغه نشي پاکولې. نوچه د احرام نه وړاندې غسل کول د وجوب د امله نه دي. بلکه د پاکۍ حاصلولو لپاره دي. نواودس ددې قائم مقام ګرځيدې شي. لکه په جمعه کې که غسل اونکړي. نواودس ددې قائم مقام ګرځي.

لَكِنَّ الْغُسْلَ أَفْضَلُ ،خو غسل غوره دې. لِأَنَّ مَعْنَى النَّظَافَةِ فِيهِ أَتَمُّ ځکه چې معنى د پاکۍ په دې کې زياته ده. ،وَلِأَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اخْتَارَهُ اوبله دا چې نبي ﷺ غوره کړې دې دا (غسل)

تشريح:- فضل الغسل ودلائله⊛خو افضل هم غسل کول دی. ① اول ددې امله چې په غسل کې د اودس په نسبت نظافت زيات دې. ② دوهم ددې امله چې نبي ﷺ پخپله د احرام لپاره غسل کړې وو.

د احرام لپاره د جامو بدلول

قَالَ (وَلَبِسَ ثَوْبَيْنِ جَدِيدَيْنِ أَوْ غَسِيلَيْنِ إِزَارًا وَرِدَاءً) صاحب د قدورى رحمه الله فرمائي او وادې غوندى دوې [دوه] جامې نوې يا وينځلې شوې يو لنګ اوبل پټو (څادر)

حل اللغة" ① **غسيلين:** غسيل په معنى د **مغسول:** وينځلې شوې

تشريح:- لبس ثوبين جديدين او غسيلين⊛مسئله دا ده. چه دغسل نه روسته دې دوې [دوه] جامې لنګ اوڅادر واچوی. دواړه جامې که نوې وی اوکه وينځلې شوې وی. لنګ به د نامه نه واخله ترلاندې پنډو پورې وی. اوڅادر به داسې وی. چه په شا دواړو اوږو اوسينه باندې و.

، لِأَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ ائْتَزَرَ وَارْتَدَى عِنْدَ إِحْرَامِهِ[1] ځکه چې نبي ﷺ لنګ وهلې وو. اوڅادر ئې اچولې وو په وخت د احرام کې،

تشريح:- دلائله⊛ ① دليل دا دې. چه نبي ﷺ په احرام کې هم دا دوې [دوه] جامې اچولې وې.

وَلِأَنَّهُ مَمْنُوعٌ عَنْ لُبْسِ الْمَخِيطِ اوبله دا چې دې منع شوې دې د اغوستلو د ګنډلې شوو جامو نه، لَا بُدَّ مِنْ سَتْرِ الْعَوْرَةِ وَدَفْعِ الْحَرِّ وَالْبَرْدِ اوبله دا چې دا ستر د عورت دې، اولرې کول د ګرمۍ اويخنۍ دی. ،وَذَلِكَ فِيمَا عَيَّنَّاهُ اودا (خبره حاصليږي) په هغه جامو کومې چې موږ معين کړې.

تشريح:- عقلى دليل دا دې. چه د محرم لپاره ګنډلې شوې جامې اغوستل ممنوع دی. اودا هم معلومه ده. چه د ګرمۍ اويخنۍ لرې کول هم ضروري دی. نودا دواړه خبرې هم په دې صورت کې حاصليدې شي. کوم چې موږ بيان کړل. ځکه چې لنګ اوڅادر اچولو سره د ګنډلې شوو جامو د اغوستلو نه هم بچ شو. اود ګرمۍ اويخنۍ نه هم محفوظ شو.

وَالْجَدِيدُ أَفْضَلُ لِأَنَّهُ أَقْرَبُ إِلَى الطَّهَارَةِ اونوې افضل دی. ځکه چې دا زيات نژدې دی طهارت ته.

تشريح:- افضلية الثوبين الجديدين⊛صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي. چه وينځلې شوې جامې اګرچه کافي دی. خو نوې جامې اچول افضل دی ځکه چې دا پاکۍ ته زياتې نژدې دې. ځکه تراوسه پورې دې ته ظاهري مرداري نه ده لګيدلې.

[1]) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخارى فى الحج باب ۲۳)_

د احرام تړلو لپاره دخوشبو لګول

قَالَ وَمَسَّ طِيبًا إِنْ كَانَ لَهُ صاحب د قدورى رحمه الله فرمائي. او ودې لګوی خوشبوئي که وی دده سره،

حل اللغة" ① **مس:** باب (ن،س) **مس يمس مسا** : لاس لګول

تشريح:- المذهبان في التطيب ذات جرم⊛ ① امام قدورى رحمه الله فرمائي. که وی ورسره نو خوشبوئي دې اولګوی وړاندې د احرام نه،

عَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: أَنَّهُ يُكْرَهُ إِذَا تَطَيَّبَ بِمَا تَبْقَى عَيْنُهُ بَعْدَ الْإِحْرَامِ، اودامام محمد رحمه الله نه نقل دی. چه دا مکروه دی. چې داسې خوشبوئي اولګوی. چه پاته پاتې کيږی ذات د هغې روسته د احرام نه، وَهُوَ قَوْلُ مَالِكٍ وَالشَّافِعِيِّ رَحِمَهُمَا اللَّهُ اوهم دا قول د امام مالك اوامام شافعي رحمهما الله دې. ،لِأَنَّهُ مُنْتَفِعٌ بِالطِّيبِ بَعْدَ الْإِحْرَامِ ځکه چې دې نفع اخستونکې دې په خوشبوئي روسته د احرام نه،

حل اللغة" ① **تطيب باب تفعيل:** خوشبو لګول

تشريح:- اود امام محمد رحمه الله نه نقل دی. چه د داسې خوشبوئي لګول چې د هغې ذات اوجوثه د احرام نه روسته پاته وی مکروه دی. لکه مشك اوټينګ عطرلګول، هم دا د امام مالك اوامام شافعي رحمهما الله قول دې.

دليل امام محمد رحمه الله⊛دامام محمد رحمه الله دليل دا دې. چه د داسې خوشبوئي لګولو په صورت کې د احرام تړلو نه روسته هم د هغې نه فائده اخستې شي. حالانکه د احرام تړلو نه روسته د خوشبو استعمال منع دی.

وَوَجْهُ الْمَشْهُورِ حَدِيثُ {عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِإِحْرَامِهِ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ}[1] او وجه د مشهور روايت حديث دعائشې رضي الله عنها دې. فرمائي. ووم چې خوشبويه کاوه به مې رسول الله ﷺ د احرام لپاره وړاندې ددې چې احرام به ئې تړلو،

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله⊛زمونږ دليل دا دې. چه په صحيحينو کې دی. چه حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي. ما به رسول الله ﷺ ته د احرام تړلو لپاره خوشبوئي لګوله. يعنى اول به د نبي ﷺ په بدن پورې خوشبوئي اولګولې شوه. اوبيا به نبي ﷺ احرام اوتړلو.

طريق الاستدلال⊛صاحب دعنايه رحمه الله ليکلی دی. په حديث د عائشې رضي الله عنها کې داسې خوشبوئي مراد ده. چه د هغې اثر به د احرام لګولو نه روسته هم پاته وو. ځکه چې په بعضې رواياتو کې دا الفاظ هم دی. «ولقد رأيت وبيص الطيب في مفارق رسول الله ﷺ بعد إحرامه» يعنى عائشه رضي الله عنها فرمائي. چه ما به د رسول الله ﷺ د وېښتو په لاره کې د خوشبوئي اثر ليدلو. پس د احرام تړلو نه، نو ددې حديث نه ثابته شوه. چې د احرام نه وړاندې داسې خوشبوئي لګول چې د هغه ذات د احرام نه روسته هم پاته وی. مکروه نه دی

وَالْمَمْنُوعُ عَنْهُ التَّطَيُّبُ بَعْدَ الْإِحْرَامِ اوبله دا چې منع ترې شوې ده. هغه خوشبوئي لګول دی روسته د احرام نه،، وَالْبَاقِي كَالتَّابِعِ لَهُ لِاتِّصَالِهِ بِهِ اوپاته په څير د تابع دې د هغې، د امله د اتصال د هغې په ده پورې،

تشريح:- الدليل الثانى للاحناف رحمهم الله⊛ دوهم دليل دا دې. چه منع شوې خو د احرام تړلو نه روسته خوشبوئي لګول دی. کومه خوشبوئي چې د احرام نه وړاندې لګيدلې وی. دهغه نه فائده اخستل ممنوع نه دی. اوکومه خوشبوئي چې د احرام نه روسته پاته وی. هغه خو د محرم تابع شوه. ځکه چې هغه د محرم په بدن پورې مولښتې ه وی. لکه چې خوشبودارې کوټ ورپورې لګيدلې وی. بهرحال پاته خوشبوئي تابع ده. اود تابع لپاره څه حکم نه وی. نودا خوشبوئي په منزله د عدم شوه.

[1]) من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه البخارى فى الحج باب ۱۸ رقم ۱۵۳۹ ومسلم فى الحج رقم ۴۵ وابوداود فى المناسك باب ۱۰ رقم ۱۷۴۴۶ والترمذى فى الحج باب ۷۷ والنسائى فى المناسك باب ۴۱ وابن ماجه فى المناسك باب ۷۰)_

بِخِلَافِ الثَّوْبِ لِأَنَّهُ مُبَايِنٌ عَنْهُ په خلاف د جامې ځکه هغه خو جلا کیدونکی دی دده نه،

حل اللغة ① مباين: جدا، ځان له

تشريح:- وجه كراهة لبس الثوب المخيط: په خلاف دګنډلو جامو، یعنې چه یو کس د احرام نه وړاندې ګنډلې شوې جامې اغوستې وی.بیا هغه د احرام تړلو نه روسته هم دده په بدن وی.نودا ممنوع ده.اود اول نه ګنډلې شوې کالی د اغوستلو په مرتبه کې دی.تردې چې په ده به ددې په وجه جزا د جنایت واجب وی.وجه ددې دا ده.چه کالی چونکه د محرم د بدن نه جلا وی.نوځکه هغه د سرې دبدن تابع نه ده.

د احرام د دووه رکعتونو حکم

قَالَ وَصَلّٰى رَكْعَتَيْنِ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.اولمونځ دې اوکړی دوې [دوه] رکعته. لِمَا رَوٰى جَابِرٌ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ صَلّٰى بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ عِنْدَ إِحْرَامِهِ (١) ځکه چې روایت کړې دې جابر ﷺ.چه نبی ﷺ لمونځ کړې وو په ذی الحلیفه کې دوې [دوه] رکعته په وخت د احرام خپل

تشريح:- مسئله دا ده.چه دوې [دوه] رکعته لمونځ دې اوکړی.خودا دوې [دوه] رکعته به په مکروه وخت کې نه کوی.او که د احرام تړلو نه وړاندې ئې فرض لمونځ اوکړلو.نوهغه به ددې دوو رکعتونو نه کافی شی.

دليله: دلیل دا دې.چه حضرت جابر ﷺ فرمائی.رسول الله ﷺ د ذوالحلیفه په مقام د احرام تړلو نه وړاندې دوې [دوه] رکعته نفل کړی وو.

عدم ذكر الركعتين في حديث جابر ﷺ: علامه ابن همام رحمه الله فرمائی.چه په حدیث د جابر ﷺ خو کې دا مشهور دی.چه نبی ﷺ د ذوالحلیفه په جمات کې لمونځ کړې وو.خود رکعتونوتعداد ذکر نه دې. هم دا خبره ملاعلی قاری رحمه الله په شرح نقایه کې فرمائیلې ده.لکه چې د نبی ﷺ د ذوالحلیفه په جمات کې لمونځ کول ثابت دې.خودوې [دوه] رکعته ذکر نه دی.

ذكرالركعتين في حديث ابن عباس رضي الله عنهما: البته په ابوداود کې د ابن عباس رضي الله عنهما په حدیث کې د دوو رکعتونو ذکر هم شته.د ابن عباس رضي الله عنهما الفاظ دا دی. «قال خرج رسول الله حاجاً فلما صلى في مسجد بذي الحليفة ركعتين فأوجب في مجلسه» حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائی.چه رسول الله د حج په اراده باندې اووتلو.کله چې ئې د ذوالحلیفه په جمات کې دوې [دوه] رکعته اوکړل.نوهم په دغه ناسته کې ئې حج واجب کړلو.(یعنی احرام ئې اوتړلو.ددې نه دا ثابته شوه.چه د احرام نه وړاندې دوې [دوه] رکعته کول سنت دی.

ما يقرأ في ركعتي الاحرام: په دې دواړه رکعتونو کې ورته د فاتحه لوستلو نه روسته اختیار دې.چه د قرآن پاک کرمه برخه وانی.البته افضل دا دی.چه په اول رکعت کې د سورة فاتحه نه روسته سورة الکافرون او په دوهم رکعت کې د سورة فاتحه نه روسته سورة اخلاص اووائی.په دې طریقه به د نبی ﷺ د فعل برکت حاصل شی.

د حج د نیت په وخت کې دعا لوستل

قَالَ وَقَالَ: اَللّٰهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.اووائی دې اې الله زه اراده لرم د حج آسان ئې کړې ماته او قبول ئې کړې زما نه

تشريح:- الدعاء عندالاحرام: صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه دوې [دوه] رکعته اوکړی. اوکله د حج د احرام اراده اوکړی.نو دا دعا دې کوی.چه اې الله زه اراده کوم د حج ته ئې آسان کړې ماته او قبول ئې کړې مانه،

(١) غربه الزيلعى من حديث جابر ﷺ فى ذكرعدد الركعات ثم ذكرحديث ابن عمر رضي الله عنهما عند مسلم فى الحج بـاب التلبية) قال كان رسول الله ﷺ يركع بذى الحليفة ركعتين ثم إذا استوت به الناقة قائمة عند مسجد ذى الحليفة أهل بهولاء الكلمات الحديث (نصب الراية (٣/٢٥)_

لِأَنَّ أَدَاءَهَا فِي أَزْمِنَةٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَأَمَاكِنَ مُتَبَايِنَةٍ فَلَا يَعْرِىٰ عَنِ الْمَشَقَّةِ عَادَةً فَيَسْأَلُ التَّيْسِيرَ ځکه چې ادا کول ددې په وختونو مختلفو او ځایونوجلا جلا کې دی.نو نه خالی کیږی د مشقت نه عام طور،نو سوال دې کوی دآسانتیا

حل اللغة ① ازمنة: د زمن جمع: وخت ② اماكن دمكان جمع الجمع: ځائ ③ يعرى باب (س): بربنډيدل، خالی کیدل]

تشريح:- وجه دعاء تسهيل الحج: د آسانتیا دعا خو ددې امله کوی.چه حج یو عظیم عبادت دې. اوپه دې کې ډیر مشقت دې.مشقت ځکه زیات دې.چه حج په یو وخت کې نه ادا کیږی.بلکه د اتمې ذی الحجه نه واخله تر دیارلسمې څوارلسمې ذی الحجه پورې په مختلف وختونوکې ادا کیږی.او په یوځائې کې نه بلکه په مختلفو ځایونو او مقاماتو کې ادا کیږی.کله په ذکر عرفات کې د کولې د آسمان لاندې قیام وی.اوکله د صفا مروه په غرونو چکرې لګول وی.شپه په مزدلفه کې تیره شی.نو ورځ د منی په کانړیج خوړونو کې تیره شی.کله په ګڼړه اوبیړه کې د شیطانانو ویشتل وی اوکله په سخته ګرمئ کې د بیت الله نه طواف وی.هرکله چې په حج کولوکې دومره سختیانې او مشقتونه دی.نو د حج فریضه په آسانتیا او سهولت سره ادا کاوه لپاره دعا کول مستحب دی.

وجه دعاء قبول الحج: اود قبولیت دعا دې ځکه کوی.چه دهرعبادت قبلیدل ضروری نه دی.هم دا وجه ده.چه د خانه کعبه د جوړولو په وخت کې حضرت ابراهیم او حضرت اسماعیل علیهما السلام به بار بار دا دعا کوله چې [رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ]

وَفِي الصَّلَاةِ لَمْ يَذْكُرْ مِثْلَ هٰذَا الدُّعَاءِ او په لمانځه کې نه ده ذکر شوې په څیر ددې سې دعا لِأَنَّ مُدَّتَهَا يَسِيرَةٌ وَأَدَاءَهَا عَادَةً مُتَيَسِّرٌ ځکه چې ددې وخت کم وی.اوادا کول ددې په عامه توګه آسان وی.

تشريح:- البته د فرض مونځونو ادا کاوه په وخت کې داسې دعا منقول نه ده.ځکه چې په عامه توګه د لمونځ ادا کول آسان دی.نوچونکه د لمونځ ادا کول آسان دی.نود آسانتیا دعا کاوه ته څه اړتیا نشته.

د تلبیه حکم

قَالَ ثُمَّ يُلَبِّي عَقِيبَ صَلَاتِهِ صاحب د ،قدروی، رحمه الله فرمائی.چه بیا دې تلبیه اووائی.پس د لمانځه خپل نه، لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَبّٰى فِي دُبُرِ صَلَاتِهِ (١) ځکه چې نبی ﷺ تلبیه ونیلې وه روسته د لمانځه خپل نه،

تشريح:- الروايتان في ترتيب التلبية: ① شیخ ابوالحسن قدوری رحمه الله فرمائی.چه بیا دې تلبیه اووائی.د حج نیت دې اوکړی.ځکه چې هیڅ عبادت بغیر د نیت نه نه صحیح کیږی. ② ملاعلی قاری رحمه الله فرمائی. چې غوره دا ده.چه اول د احرام لمونځ اوکړی.بیا دعا اوکړی.بیا دا اووائی.چه ما دحج نیت اوکړلو.اود الله تعالی لپاره مې احرام اوتړلو.اوبیا تلبیه اووائی.

وَإِنْ لَبّٰى بَعْدَ مَا اسْتَوَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ جَازَ او که تلبیه ئې اوونیله روسته ددې نه چې برابر شوه په ده باندې سپرلئ د ده،(یعنی په سپرلئ کیناستلو)نو جائز ده. ،وَلٰكِنَّ الْأَوَّلَ أَفْضَلُ لِمَا رَوَيْنَا خواولنې صورت افضل دې.د هغه حدیث د وجې کوم چې موږ روایت کړلو.

حل اللغة ① راحلة: سورلی

تشريح:- ترجيح القول الاول: خو زموږ په نیز غوره دا ده.چه د احرام د لمونځ نه روسته دستی تلبیه اووائی.یعنی د لمونځ اوتلبیه په مینځ کې دې په بل شی سره جدائی نه راولی.ځکه رسول الله ﷺ د لمانځه نه

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الترمذى فى الحج باب ٩ رقم ٨١٩ والنسائى فى المناسک باب ٥٦)_

روسته تلبيه ونيلې وه.لكه څنګه چې نقل دي چې ﴿فقال ابن عباس رضي الله عنهما لبى دبر صلاته﴾ يعنى ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي.چه نبي ﷺ د لمانځه نه روسته تلبيه اوونيله.اوكه د سپرلئ حيوان (ښاروي) نيغ اودروي. اوبيا تلبيه اووائي.نو هم جائز ده.خو اول صورت د نبي ﷺ د عمل د امله افضل دي.يعنى د لمانځه نه روسته دستي تلبيه ونيل.

د حاجي مفرد په تلبيه كې نيت

فَإِنْ كَانَ مُفْرِدًا بِالْحَجِّ اوكه وي په حج خپل كې مفرد نو نيت به كوي په تلبيه خپله كښې دحج يَنْوِي بِتَلْبِيَةِ الْحَجِّ لِأَنَّهُ عِبَادَةٌ وَالْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ څكه چې حج عبادت دي.اوداعمالودارومدار په نيت دي.

حل اللغة: ① مفرد: حج افرادكونكي

تشريح:- نية المفرد بالحج ۞مسئله دا ده.كه يوكس حاجي مفرد وي.يعنى صرف د حج ادا كاوه اراده ئې وي.د عمرې اراده ئې نه وي.نودې به په خپله تلبيه كې صرف دحج نيت كوي.څكه چې حج عبادت دي.اود اعمالو اوعباداتوصحت په نيت باندې موقوف دي.

دتلبيه الفاظ اوپه دې كې كمې زيادت

وَالتَّلْبِيَةُ أَنْ يَقُولَ: اوتلبيه دا ده.چه اووائي، لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ) حاضر يم اې الله حاضر يم.تا سره څوك شريك نشته.حاضر يم بيشكه حمد اونعمت ستا لپاره دي.اوبادشاهي هم ستا لپاره ده.نشته څوك شريك ستا، وَقَوْلُهُ إِنَّ الْحَمْدَ بِكَسْرِ الْأَلِفِ لَا بِفَتْحِهَا دا وينا د ماتن چې (إِنَّ الحمد) په كسره د الف سره دې په فتحه سره نه دې. ابْتِدَاءً لَا بِنَاءً چې شي ابتداء نه بناء لِيَكُونَ إِذَا الْفَتْحَةُ صِفَةُ الْأُولَى څكه چې فتحه صفت اولى دې

تشريح:- الفاظ التلبية واعراب كلمة ان۞د مسنون تلبيه الفاظ دا دي. ﴿لبيك اللهم لبيك لبيك لا شريك لك لبيك إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك﴾صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.چه په ﴿إن الحمد﴾ كې په الف باندې كسره ده فتحه نه ده.څكه چې د كسره په صورت كې به دا جمله مستقله شي.د ما قبل سره به ئې څه تعلق نه وي.اود فتحه په صورت كې به دا د لومړني كلمې صفت شي.

وَهُوَ إِجَابَةٌ لِدُعَاءِ الْخَلِيلِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ او هغه قبول والې د دعاء د خليل عليه السلام دي. عَلَى مَا هُوَ الْمَعْرُوفُ فِي الْقِصَّةِ كومه چې مشهوره ده په قصه كې

تشريح:- نداء ابراهيم عليه السلام لحج البيت۞صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.چه تلبيه د حضرت ابراهيم عليه السلام د نداء د قبوليت ځواب دې.مشهوره واقعه ده.چه كله حضرت ابراهيم عليه السلام د خانه كعبه د جوړولو نه فارغ شو.نوالله تعالى ورته حكم اوكړلو.چه دحج اعلان اوكړه.ابراهيم عليه السلام عرض اوكړلو.اې زما معبوده زما آواز به څنګه (تولو خلګ وته) اورسي.الله تعالى ورته اوفرمائيل.ته آواز اوكړه.آواز رسول زما كار دې.حضرت ابراهيم عليه السلام عرض اوكړلو.اې ربه زه څه آواز اوكړم.الله تعالى اوفرمائيل.دا اووايه. ﴿يا أيها الناس كتب عليكم الحج فحجوا البيت العتيق﴾ اې خلګو په تاسو باندې حج د بيت الله فرض شو.حج اوكړئ د كور پخواني، د حضرت ابراهيم عليه السلام د خولې نه دا الفاظ وتل وو.چه دا آواز زمكې او آسمان په مينځ كې چې څومره انسانان وو.تولو ته اورسيدلو.تردې چې دپلارانو په شاګانو او د مياندو په رحمونو كې چې څوك وو. هغوى ته دا آواز اورسيدلو.چا يوځل ځواب وركړلو.چا دوې [دوه] ځله اوچا ددې نه زيات،نو چا چې څو ځله ځواب وركړې وى.هغه ته به انشاءالله دهغه هومره حج كاوه سعادت ملاويږى.(الله دې اوكړى.چه زما شمار هم په دې كسانو كې شوې وى. آمين)د قرآن پاك په دې آيت كې هم دا واقعه ذكر ده وَإِذْ [وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا

تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ۝ وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ۝] اوكله چې موږ برابر كړلو.ابراهيم عليه السلام ته ځاى د ددې كور،چه مه شريكوه ما سره هيڅ شى اوپاك كړه كور زما لپاره د طواف كونكو،اوقيام كونكواوركوع او سجده كونكو،اواعلان اوكړه په خلګو كې د حج چې راځي ستا اړخ ته پيدل اوپه هر كمزورى مانده اوښه د لرې لارو نه.(ژباړه شيخ الهند)

وَلَا يَنْبَغِي أَنْ يُخِلَّ بِشَيْءٍ مِنْ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ او مناسب نه دى چې كمې اوكړى د څه شى په دې كلماتو كې، لِأَنَّهُ هُوَ الْمَنْقُولُ بِاتِّفَاقِ الرُّوَاةِ فَلَا يَنْقُصُ عَنْهُ څكه چې دا منقول ده په اتفاق د راويانو سره نه به شى كولې كمې د دې نه،

تشريح:- كراهة النقصان في كلمات التلبية۞فاضل مصنف رحمه الله فرمائي.چه د تلبيه په نقل شوو الفاظو كې به كمې نه كوى.څكه چې دا الفاظ د ټولو راويانو په اتفاق سره نقل شوى دى.نوځكه په دې كې كمې كول مناسب نه دى.

وَلَوْ زَادَ فِيهَا جَازَ اوكه زياتې ئې اوكړلو.نوجائز دي. خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ خلاف ثابت دي د امام شافعى فِي رِوَايَةِ الرَّبِيعِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْهُ په روايت د ربيع رحمه الله كې د هغوى نه،

تشريح:- المذهبان في ازدياد كلمات التلبية ۞①اوكه څه كلمات ئې زياتى كړل.نوجائز دى.②خوپه دې كې د امام شافعى رحمه الله خلاف دې.په هغه روايت كې كوم چې ربيع رحمه الله د هغوى نه نقل كړې دې.چه د تلبيه په الفاظو كې زيادت كول جائز نه دې.

هُوَ اعْتَبَرَهُ بِالْأَذَانِ وَالتَّشَهُّدِ مِنْ حَيْثُ أَنَّهُ ذِكْرٌ مَنْظُومٌ هغوى قياس كړې دې ددې (تلبيه) په اذان اوتشهد باندې په دې حيثيت چې دا ذكر منظوم دې.

حل اللغة: ①منظوم: منظوم كلام د نثر ضد

تشريح:- دليل الشافعى رحمه الله ۞امام شافعى رحمه الله تلبيه په اذان او تشهد باندې قياس كوى.يعنى لكه څنګه چې د اذان اوتشهد په كلماتو كې كمې زياتې اوبدلون جائز نه دې.نودغه ډول د تلبيه په الفاظو كې هم كمې زياتې جائزنه دې.اوعلت مشتركه په دې دواړوكې دا دې.چه لكه څنګه اذان او تشهد په مخصوص كلماتو كې مرتب دې.دغه ډول د تلبيه كلمات په خاص ترتيب سره مرتب دى.

وَلَنَا أَنَّ أَجِلَّاءَ الصَّحَابَةِ كَابْنِ مَسْعُودٍ وَابْنِ عُمَرَ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ زَادُوا عَلَى الْمَأْثُورِ اوزموږ دليل دا دې.چه جليل القدرصحابو رضي الله عنهم لكه ابن مسعود ابن عمراو ابوهريره رضي الله عنه زيادت كړې وو په دې باندې،

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ۞ زموږ دليل دا دې.چه جليل القدرصحابو رضي الله عنهم لكه عبدالله بن مسعود،عبدالله بن عمراوابوهريره رضي الله عنه د تلبيه په الفاظو باندې زيادت كړې دې.دابن عمر رضي الله عنهما په حديث كې ددې الفاظو زيادت منقول دې. ﴿لبيك وسعديك والخير بيديك والرغباء إليك﴾ دابن مسعود رضي الله عنه په حديث كې دا الفاظ زياتى دى. ﴿لبيك عدد التراب﴾ او د ابوهريره رضي الله عنه په حديث كې د ﴿إله الحق لبيك﴾ الفاظ راغلى دى.بهرحال د تلبيه په ذكرشوو الفاظو باندې زيادت منقول دې.

وَلِأَنَّ الْمَقْصُودَ الثَّنَاءُ وَإِظْهَارُ الْعُبُودِيَّةِ فَلَا يُمْنَعُ مِنَ الزِّيَادَةِ عَلَيْهِ اوبله دا چې مقصود ثناء اود معبوديت اظهار دې.نونه به شى منع كولې د زيادت نه په دې باندې

تشريح:- دوهم دليل دادې.چه د تلبيه مقصود د الله تعالى ثناء اودخپلې بندګۍ اظهار دې.نوپه كلماتو كې زيادت ددې مقصود نه مانع نه دې. بلكه په دې مقصد كې يو ډول زيادت دې.

د تلبيه په ويلو سره محرم كرځيدل

قَالَ وَإِذَا لَبَّى فَقَدْ أَحْرَمَ صاحب د قدورى رحمه الله فرمائي.اوكله چې تلبيه اووائى.نويقيناً دې محرم شو. يَعْنِي

إِذَانَوىٰ لِأَنَّ الْعِبَادَةَ لَاتَتَأَدّىٰ إِلَّا بِالنِّيَّةِ يعنى چې نيت اوكړي .ځكه چې عبادت نه ادا كيږي .مګرپه نيت سره،

تشريح:- التلبية والنية شرطان للاحرام@مسئله دا ده.چه كوم كس د احرام تړلو اراده اوكړله.چه ده نيت اوكړلو.اوتلبيه ئې اووئيله.نو دې محرم شو.صرف په تلبيه بغير د نيته، دغه ډول صرف په نيت بغيرد تلبيه نه محرم نه ګرځي.بلكه د محرم كيدو لپاره نيت او تلبيه دواړه ضروري دي.ځكه چې هيڅ عبادت د نيت نه بغير نه ادا كيږي.

إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْهَا لِتَقْدِيمِ الْإِشَارَةِ إِلَيْهَا فِي قَوْلِهِ "اللّٰهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ" دومره ده چې دوى(صاحب د قدورى) ذكر نكړلو دا نيت،د امله د وړاندې اشارې كاوه نه دې اړخ ته په وينا دده كې چې ،اې الله زه راده كوم د حج.

تشريح:- سبب ترك القدورى رحمه الله **للنية**@ پاتې شوه دا خبره چې په دې مقام كې امام قدورى رحمه الله د نيت ذكر ولې اونكړلو.نو ددې ځواب دا دې.چه چونكه وړاندې د نيت شرطيت ته ددې قول په ضمن كې اشاره شوې وه.چه «اني اريد الحج»نوځكه د دوباره ذكر كاوه څه اړتيا نشته.د دوهم څيزذكر په راروان عبارت كې راځي.

بغيرد نيت د الفاظو د تلبيه حكم

(وَلَا يَصِيرُ شَارِعًا فِي الْإِحْرَامِ بِمُجَرَّدِ النِّيَّةِ مَا لَمْ يَأْتِ بِالتَّلْبِيَةِ) اونه ګرځي پيل كونكې په احرام كې صرف په نيت سره ترڅو چې ئې راتګ نه وى كړې په تلبيه باندې خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللّٰهُ خلاف ثابت دې د امام شافعي رحمه الله

تشريح:- المذهبان في حكم النية بغيرالتلبية@په دې عبارت كې د دويمې خبرې ذكر دې.يعنى بغير دتلبيه نه صرف په نيت كاوه سره محرم نه ګرځي.بلكه د نيت سره د تلبيه ذكر هم ضروري دې.② حضرت امام شافعي رحمه الله فرمائي.چه صرف په نيت كولوسره محرم ګرځي.كه نيت ئې كړې وى اوكه نه وى.اوهم دا د امام مالك او امام احمد رحمهما الله قول دې.

①**دليل الشافعي**@امام شافعي رحمه الله حج په روژه باندې قياس كوي.يعنى لكه څنګه چې روژه د څه ممنوعاتو نه د منع كيدو نوم دې.دغه ډول حج هم د «كف عن المحظورات» نوم دې.اود روژې پيل كاوه لپاره صرف نيت كافي دې.دغه ډول د حج لپاره هم صرف نيت كافي دې.تلبيه وئيل ضروري نه دي.

قياس الحج على الصلاة@خواحناف رحمهم الله حج په لمونځ باندې قياس كوي.لكه څنګه چې په لمانځه كې مونځګذار په ځان باندې د څه افعالو (مثلاً قيام، ركوع، سجده وغيره) التزام كوي.دغه ډول په حج كې دافعالو التزام كوي.مثلاً طواف سعى ،وقوف عرفه، رمى د جمارا‌و قربانۍ وغيره،اوپاتې شو د ممنوعاتو نه منع كيدل نو دا يو ضمني شى دې.اودلمانځه دشروع كاوه لپاره صرف نيت كافي نه دې.بلكه داسې ذكر ضروري دې.چه په هغې د لمونځ پيل صحيح شى.نودغه ډول د حج لپاره هم صرف نيت كافي نه دې.بلكه داسې شى ضروري دې.چه په هغې پيل صحيح شى.كه تلبيه وى.اوكه د تلبيه قائم مقام وى.بهرحال زموږ په نيزد محرم ګرځيدو لپاره د نيت سره تلبيه ضروري ده.

لِأَنَّهُ عَقْدٌ عَلَى الْأَدَاءِ فَلَا بُدَّ مِنْ ذِكْرٍ ځكه چې احرام يو عقد دې په ادا باندې،نونشته مخلص د ذكركولودې نه، كَمَا فِي تَحْرِيمَةِ الصَّلَاةِ لكه څنګه چې په تحريمه دلمانځه كې دى. وَيَصِيرُ شَارِعًا بِذِكْرٍ يُقْصَدُ بِهِ التَّعْظِيمُ اوګرځي پيل كونكې په دې سې ذكر چې قصد كولاى شى په هغې باندې تعظيم. ،سِوَى التَّلْبِيَةِ فَارِسِيَّةً كَانَتْ أَوْ عَرَبِيَّةً، هٰذَا هُوَ الْمَشْهُورُ عَنْ أَصْحَابِنَا رَحِمَهُمُ اللّٰهُ رحمهم الله برابره ده تلبيه كه په فارسۍ كې وى اوكه په عربۍ كې ،هم دا مشهوره ده زموږ دعالمانو نه،

تشريح:- دليل الاحناف@ اودليل دا دې.چه احرام د داسې عبادت په ادا كاوه باندې تړلې شوې دې.چه په هغې كې مختلف اركان دى.اوچه كوم عبادت داسې وى.نود هغې د پيل كاوه لپاره داسې ذكر ضروري دې.چه د هغې نه تعظيم مقصود وى.كه هغه تلبيه وى اوكه د تلبيه نه علاوه بل څه وى.كه په عربۍ كې وى اوكه په

فارسۍ كې وى.زموږ دمشانخو رحمهم الله مشهور مذهب دا دې.

وَالْفَرْقُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الصَّلَاةِ عَلَىٰ أَصْلِهِمَا اوفرق په مينځ دده(حج)او په مينځ د لمانځه كې په اصل ددوى(صاحبينو رحمهما الله) باندې دادې. أَنَّ بَابَ الْحَجِّ أَوْسَعُ مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ چې باب د حج فراخه دېد باب د لمانځه نه، حَتّىٰ يُقَامَ غَيْرُ الذِّكْرِ مَقَامَ الذِّكْرِ ترديې چې اودرولې شى غير ذكر په ځاني د ذكر ،كَتَقْلِيدِ الْبُدْنِ فَكَذَا غَيْرُ التَّلْبِيَةِ وَغَيْرُ الْعَرَبِيَّةِ لكه د بدنه په غاړه كې غاړكۍ اچول،نودغه ډول د تلبيه اود عربۍ نه علاوه شو.

تشريح:- الفرق بين الحج والصلاة في حق الشروع بغيرالتلبية@په «والفرق بينه وبين الصلاة إلخ» سره دصاحبينو رحمهما الله په اصل باندې د حج اولمانځه په مينځ كې توپير بيانول مقصود دى.اوددې اړتيا د دې امله پيښ شو.چه امام ابويوسف رحمه الله په لمانځه كې پيل د تكبير د لفظ سره خاص كړې ده. او امام محمد رحمه الله په لمانځه كې پيل د عربۍ ژبې سره خاص كړې ده.اود حج پيل كاوه لپاره نه د تلبيه تخصيص شته او نه د عربۍ ژبه،بلكه داسې ذكر ضروري دې.چه دهغې نه تعظيم مقصود وى.كه تلبيه وى اوكه بل څه وى كه په عربۍ ژبه كې وى اوكه په بله ژبه كې وى.نوپه حج او لمونځ كې وجه د توپير دا ده.چه د حج بنا (بنياد) په وسعت او آسانتيا باندې دې.ترديې چې غيرذكر هم په حج كې د ذكر قائم مقام ګرځي.ترديې كه په حج كې ،بدنه، ته غاړكۍ واچوى.اود حج د ارادې سره هغې سره متوجه شى. نومحرم شو.اګرچه په ژبه تلبيه اونه وائي.او هركله چې هغه شى چې ذكر نه وى.د تلبيه قائم مقام ګرځي. نو د تلبيه نه سوې چې بل هريو ذكر وى.هغه خو به په طريقه اولى سره د تلبيه قائم مقام ګرځي.

①**جوازالتلبية بغيرالعربية**@اوكه تلبيه دعربۍ نه سوې په بله ژبه كې اووائي.نوهم كافي ده.اوچونكه په لمانځه كې دا وسعت نشته،نوځكه د تكبير وئيل ضروري دى.لكه څنګه چې دابويوسف رحمه الله مذهب دې.اوعربي ضروري ده.لكه څنګه چې امام محمد رحمه الله فرمائي.

ممنوعات د احرام

قَالَ وَيَتَّقِي مَا نَهَى اللّٰهُ تَعَالَىٰ عَنْهُ مِنَ الرَّفَثِ وَالْفُسُوقِ وَالْجِدَالِ فرمائي.اوځان به ساتي دهغه څه نه چې منع كړې دى الله تعالى د رفث، فسوق اوجدال نه،

تشريح:- ممنوعات الاحرام@مسئله دا ده.چه احرام اوتړي.نود هغه خبرو نه دې پرهيزكوي.دكومو نه چې الله تعالى منع كړې ده.لكه رفث فسوق اوجدال،

وَالْأَصْلُ فِيهِ قَوْلُهُ تَعَالَىٰ او اصل په دې كې قول د الله تعالى دې [فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ] چې نه به وى رفث اونه فسوق او جګړه په حج كې ، [فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ] فَهٰذَا نَهْيٌ بِصِيغَةِ النَّفْيِ نودا نهى ده په صيغه د نفى،

تشريح:-ځكه چې د الله تعالى ارشاد دې. [فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ] يعنى چا چې د حج په ورځوكې په ځان باندې حج فرض كړلو.نوهغه دې نه رفث كوي.اونه دې د فسوق ارتكاب كوي.اونه دې جګړه كوي.صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.چه په آيت كې صيغه د نفى ده.خو مراد ترې نهى ده.يعنى دا كارونه مه كوئ.

وَالرَّفَثُ الْجِمَاعُ أَوِ الْكَلَامُ الْفَاحِشُ، أَوْ ذِكْرُ الْجِمَاعِ بِحَضْرَةِ النِّسَاءِ اورفث جماع يا كلام فحش دې.اوذكر د جماع په حضور د زنانوكې دې.

تشريح:- الاقوال الثلاثة في المراد من الرفث@پاتې شوه دا خبره چې په آيت كې د درې كارونو نه څه مراد

دی.① نوفرمائی چې د ،رفث، نه مراد یا خوجماع ده.خکه چې د الله تعالی په قول[أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ] کې د ،رفث، نه مراد جماع ده.یعنی د روژې په شپو کې ستاسو لپاره د خپلو بیبیانو سره جماع کول حلال کړې شو.② یا د ،رفث، نه مراد د ژبې گنده اوفضول خبرې دی.③ د ښځو په موجودګۍ کې دجماع اود هغه څیزونو خبرې کول دی.کوم چې د جماع اسباب وی.

وَالْفُسُوقُ الْمَعَاصِي اوفسوق گناهونه دی. وَهُوَ فِي حَالِ الْإِحْرَامِ أَشَدُّ حُرْمَةً او دا په حالت داحرام کې زیات حرام دی. وَالْجِدَالُ أَنْ يُجَادِلَ رَفِيقَهُ وَقِيلَ: مُجَادَلَةُ الْمُشْرِكِينَ فِي تَقْدِيمِ وَقْتِ الْحَجِّ وَتَأْخِيرِهِ اوجدال دا دې چه جګړه کول د خپل انډیوالان سره،اوویلی شوی دی.چه د حج د وخت په تقدیم اوتاخیر کې د مشرکانو سره جګړه کول مراد دی.

تشریح:- المراد من الفسوق ﷺ اود فسوق نه مراد مطلق گناهونه اومعاصی دی.گناهونه اگرچه په ټولوحالاتو کې حرام دی.خو د احرام په حالت کې سخت حرام دی.لکه د سرو لپاره د ریښمو جامې اغوستل په عامو حالاتو کې هم حرامې دی.خو لمانځه په حالت کې زیاتې حرامې دی.

② **القولان في المراد من الجدال** ﷺ اوجدال دا دې.چه دخپل انډیوالان یا خادم سره جګړه اوکړی.② اویا چا ویلی دی.چه د جدال نه مراد دا دې.چه د مشرکانو سره د حج د وخت په تقدیم اوتاخیر کې جګړه اوکړی.

وَلَا يَقْتُلُ صَيْدًا لِقَوْلِهِ تَعَالَىٰ لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ اونه دې قتلوی ښکار د قول دالله تعالی د وجې ﴿ لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ ﴾ چې تاسو مه قتلوئ ښکار(چه نې تاسو محرم)په دې سې حال کې چې تاسو په احرام کې نې.

تشریح:- په حالت د احرام کې د وحې خناور قتلول هم حرام دی.که قتل په ذبح سره وی اوکه په بله طریقه وی.البته د اوبو خناورو ښکار جائز دې.خکه چې الله تعالی فرمائیلی دی.﴿ لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ ﴾ یعنی هیڅ یوښکار مه قتلوئ.په دې سې حال کې چې تاسو په حالت داحرام کې نې.اود وحې د خناورو د ښکار قید نې ددې امله لګولې دې.چه د الله تعالی ارشاد دې. [وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا] کې د دې صراحت موجود دې.یعنی په تاسو باندې د وحې د خناور ښکار حرام دې.ترڅوچه تاسو په حالت د احرام کې نې.

ښکار طرف ته اشاره اوخودنه

وَلَا يُشِيرُ إِلَيْهِ وَلَا يَدُلُّ عَلَيْهِ اونه به اشاره کوی دې ته اونه به خودنه کوی.

حل اللغة: ① اشرتم: اشار یشیر: اشاره کول ② دللتم،دل یدل (ن): لاخودنه کول

تشریح:- حرمة الاشارة والدلالة الی الصید ﷺ مسئله داده.چه محرم لپاره نه ښکارته اشاره جائز نه ده.اونه په هغې دلالت کول.اشاره تقاضا کوی چې ښکار مخکی موجود وی.اودلالت تقاضا کوی چې ښکار مخکی موجود نه وی.ددلالت مثال به دا وی.چه محرم غیرمحرم ته اوواني.چه په فلانی ځائې کې ښکار موجود دې.نودا دواړه خبرې د محرم لپاره ممنوع دی.

لِحَدِيثِ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ { أَنَّهُ أَصَابَ حِمَارَ وَحْشٍ وَهُوَ حَلَالٌ خرښکار کړلو.په دې سې حال کې چې دې حلال وو. وَأَصْحَابُهُ مُحْرِمُونَ اوده انډیوالان په احرام کې وو. فَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لِأَصْحَابِهِ :نونبی ﷺ خپلو صحابوﷺ ته اوفرمائیل. هَلْ أَشَرْتُمْ هَلْ دَلَلْتُمْ هَلْ أَعَنْتُمْ؟ آیا تاسو ورته اشاره کړې ده؟آیا تاسو ورته خودنه کړې ده؟آیا تاسوورسره کومک کړې دې؟ فَقَالُوا: لَا، فَقَالَ: إِذًا فَكُلُوا (١) صحابوﷺ عرض اوکړلو نه.نونبی ﷺ اوفرمائیل.چه داسې ده نوخوراك کوئ.

(١) من حديث أبي قتادة ﷺ أخرجه البخاري في الحج باب ٦١ ومسلم في الحج رقم ٦٠ والترمذي في الحج باب ٤٠ رقم ٨٤٧

حل اللغة: ① اعنتم، اعان یعین: اعانت کول امداد کول

تشریح:- دلائل الحرمة ﷺ ددې دلیل دا دې.چه حضرت ابوقتادهﷺ یوخل ځنګلی خر ښکار کړلو.دې په خپله غیرمحرم وو.خو انډیوالان ئې محرم وو.هغوی د دې خرغوښه اوخوړله.بیا نبی ﷺ ته ددې خبر ورکړې شو.نونبی ﷺ صحابوﷺ ته اوفرمائیل.آیاتاسوښکارته اشاره کړې وه.هغوی عرض اوکړلو نه.نبی ﷺ ورته اوفرمائیل.تاسو ورته خودنه کړې وه.هغوی عرض اوکړلو نه،نبیﷺ ورته اوفرمائیل.آیا تاسو ورسره بل څه کومك کړې وو؟هغوی عرض اوکړلونه،نو نبی ﷺ ورته اوفرمائیل. اوس په خوراك کې څه باك نشته.بلکه کومه غوښه چې پاتې ده.دا هم اوخورئ.ددې حدیث نه معلومه شوه.چه د محرم لپاره اشاره،خودنه او هر قسم کومك کول ممنوع دی.

وَلِأَنَّهُ إِزَالَةُ الْأَمْنِ عَنِ الصَّيْدِ اوبله دا چې دا(اشاره او دلالت) زائله کول د امن دی دښکار نه لِأَنَّهُ آمِنٌ بِتَوَحُّشِهِ وَبُعْدِهِ عَنِ الْأَعْيُنِ خکه چې دې (ښکاری خناور) په امن کې دې د امله د توحش خپل نه اود امله د لرې والی دده د سترګو (د خلګ ونه)

تشریح:- دوهم دلیل دا دې.چه دښکارخناور د خپل نفرت اود خلګو د نظرونو نه د لرې والی په وجه په امن کې وی.اوذکر شوی شیان (څیزونه) اشاره وغیره دا امن زائله کوی.حالانکه د چا امن ختمول حرام دی.نودا ذکر شوی شیان (څیزونه) خکه حرام دی.

په حالت د احرام کې د ملبوساتوممانعت

قَالَ: وَلَا يَلْبَسُ قَمِيصًا وَلَا سَرَاوِيلَ وَلَا عِمَامَةً وَلَا خُفَّيْنِ فرمائی.اونه به اغوندی قمیص اونه پاېکالی (پرتوګ) اونه لنګوټه (پټکې)اونه موزې، إِلَّا أَنْ لَا يَجِدَ نَعْلَيْنِ فَيَقْطَعُهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ البته دا چې نه مومی پنړې نو کټ دې کړی دا لاندې د کعبینو(د قدم د مینځ هډوکی) نه،

حل اللغة: ① یلبس لبساً (س): کپړې اغوستل ② سراویل: پاجامه

تشریح:- حرمة لبس المخیط من الثیاب ﷺ مسئله دا ده.چه د محرم لپاره گنډلې شوې کالی اغوستل جائز نه ده.مثلاً قمیص، لنګ، پټکې، اوموزه وغیره،البته دا چې محرم سره پنړې نه وی.نوده لپاره ددې سې موزو اچول جائز دی.چه د هغې د کعبینو نه لاندې برخه کټ شوې وی.اودکعب نه مراد ګیټئ نه ده. بلکه د قدم د مینځ هډوکې مراد دی.

لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ نَهَىٰ أَنْ يَلْبَسَ الْمُحْرِمُ هَٰذِهِ الْأَشْيَاءَ ددې امله چې روایت شوې دې.چه نبی ﷺ منع کړې ده ددې څیزونو نه. وَقَالَ فِي آخِرِهِ { وَلَا خُفَّيْنِ إِلَّا أَنْ لَا يَجِدَ نَعْلَيْنِ وویل نې دی په آخرد هغې کې چې نه (به اغوندی)موزې مګردا چې نه مومی پنړې فَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ }(١)نوکټ دې کړی دا دواړه لاندې د کعب نه،

تشریح:- دلیله ﷺ دلیل دادې. ﷺعن ابن عمر رضی الله عنهما قال رجل یارسول الله ﷺ ما تأمرنا أن نلبس من الثیاب في الإحرام قال ﷺ لا تلبسوا القمص ولا السراویلات ولا العمائم ولا البرانس ولا الحفاف إلا أن یکون أحد لیس له نعلان فلیلبس الخفین ولیقطع

والنسائی فی الحج باب ١٦٠ رقم ٢٦٥٠ وأبوداود فی الحج رقم ١٨٥٢ وابن ماجه فی الحج رقم ٣٠٩٣ والدارمی فی المناسک باب ٣٠

(١) من حدیث ابن عمر رضی الله عنهما أخرجه البخاری فی الحج باب ٢١ ومسلم فی الحج رقم ١ وابوداود فی الحج باب ٣١ رقم ١٨٢٣ والترمذی فی الحج رقم ٨٣٣ والنسائی فی المناسک رقم ٢٤٩٩ وابن ماجه فی الحج باب ١٩ رقم ٢٩٢٩ وأحمد فی المسند (٢٩/٢) والدارمی فی المناسک باب ٩)_

الخفين أسفل من الكعبين ولا تلبسوا شيأ مسه زعفران ولا ورس﴾ يعنى ابن عمر رضي الله عنهما فرمائی .چه يو سړی عرض اوکړو .اې دالله پيغمبره! تاسو موږ ته څه حکم کوئ .چه موږ ئې اغوندو د جامو نه چې موږ په احرام کې يو .نونبی ﷺ ووېل تاسو مه اغوندئ قميصونه اونه پرتوګونه اونه لنګوټې اونه شړئ اونه موزې مګردا چې وی يوکس چې نه وی د ده سره دوې [دوه] پڼړے نو وادې چوی موزې اوکټ دې کړی موزې لاندې د کعبينو نه ،اوتاسو مه اچوئ هغه شی چې رسيدلے وی ورته زعفران اونه ګل ورس .(دا يو ډول ګياه ده .چه د رنګ کاوه په کار راځی) د دحديث نه معلومه شوه .چه د محرم لپاره د هغه جامو اچول ممنوع دی .کوم چې په متن کې ذکر دی .اوپه مخصوص حالت کې دخاص ډول موزو اچول جائز دی.

وَالْكَعْبُ هُنَا الْمِفْصَلُ الَّذِي فِي وَسَطِ الْقَدَمِ عِنْدَ مَعْقِدِ الشِّرَاكِ اود کعب نه مراد په دې ځائې کې هغه جوړ دې چې په مينځ د قدم کې وی ،د ځائې د تړلو د تسمې سره دُونَ النَّاتِئِ فِيمَا رَوَى هِشَامٌ عَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ نه ده راوتلی هډوکی په هغه روايت کې چې نقل کړې دې هشام د امام محمد رحمه الله نه

حل اللغة ① مفصل: جوړ ② معقد: دتړلو ځائ

تشريح:- المراد من الكعب في باب الاحرام ۞ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی .چه د کعب دوې [دوه] تفسيرونه شوی دی .① ګيټه يعنی د قدم دواړوطرفونو ته راوچت شوی هډوکی ② دقدم په مينځ کې دتسمې تړلو ځائې چرته چې دګوتو هډوکی راجمع کيږی .هشام دامام محمد رحمه الله نه هم دا روايت کړی دی .نودلته د کعب دوهم تفسير مراد دې .اوپه کتاب الطهارة کې په ﴿أرجلكم إلى الكعبين﴾ کې اولنے تفسيرمراد دې.

دمحرم لپاره د سر اومخ پټول

قَالَ وَلَا يُغَطِّي وَجْهَهُ وَلَا رَأْسَهُ اونه دې پټوی مخ خپل اونه سر خپل

حل اللغة ① يغطی، تغطية: پواړه

تشريح:- المذهبان في تغطية وجه الرجل ۞ ① دمحرم سړی لپاره خپل مخ اوسر پواړه جائز نه دی.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى: يَجُوزُ لِلرَّجُلِ تَغْطِيَةُ الْوَجْهِ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اوفرمائی شافعی رحمه الله جائز دی لپاره دسړی پواړه د مخ خپل د امله د قول د نبی ﷺ نه، {إِحْرَامُ الرَّجُلِ فِي رَأْسِهِ وَإِحْرَامُ الْمَرْأَةِ فِي وَجْهِهَا} (1) چې احرام د سړی په سر د ده کې دې اواحرام د ښځې په مخ ددې کې دې.

تشريح:- اوامام شافعی رحمه الله فرمائی .چه د محرم سړی لپاره د خپل مخ پواړه جائز دی .هم دا د امام مالک اوامام احمد رحمهما الله قول دې.

دليله ① دامام شافعی رحمه الله دليل دا حديث دې .چه ﴿إحرام الرجل في رأسه وإحرام المرأة في وجهها﴾ يعنی د سړی احرام د هغه په سر کې دې اود ښځې احرام دهغې په مخ کې دې .خاصل دا شو .چه چونکه د سړی احرام دهغه په سرکې دې .نودهغې پواړه به جائزنه وی .اوپه مخ کې ئې احرام نشته .نوددې پواړه به جائزوی.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَا تُخَمِّرُوا وَجْهَهُ وَلَا رَأْسَهُ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًا (2) اوزموږ لپاره دليل د نبی ﷺ قول دې .چه (تاسو مه پټوئ مخ دده اونه سر دده ځکه چې دې به راپاسولې شی په ورځ د قيامت تلبيه ويونکې، قَالَهُ فِي مُحْرِمٍ تُوُفِّيَ نبی ﷺ دا فرمائيلی وو .په هغه محرم کې چې وفات شوې وو.

تشريح:- دلائل الاحناف ۞ ① زموږ دليل د ابن عباس رضي الله عنهما حديث دې . ﴿أن رجلاً وقصته راحلته وهو محرم فمات

(1) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البيهقى فى السنن الكبرى (۷٤/٥) رقم ۹۰٤۸ والدارقطنى (۲۹٤/۲) رقم ۲٦۰)_

(2) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه مسلم فى الحج رقم ۹٤ والنسائى فى الحج باب ۹۷ رقم ۲٥٤٤ وابن ماجه فى المناسک باب ۸۹ باب ۳۰۸٤)_

فقال رسول الله ﷺ إغسلوه بماء وسدر، وكفنوه في ثوبيه ولا تمسوه طيباً ولا تخمروا رأسه ولا وجهه فإنه يبعث يوم القيامة ملبياً﴾ يعنی يوسړې چې په حالت د احرام کې وو .دهغه سپرلئ دهغه څټ مات کړلو .اومړ شو نو نبی ﷺ اوفرمائيل .ده ته په هغه اوبو باندې غسل ورکړئ .چه د بيرے پاڼړې پکې جوش شوی وی .اودې په خپلودواړوجاموکې دفن کړئ .اوخوشبوئی پرې مه لګوئ .اودده سر مه پټوئ .او مه ئې مخ پټوئ .ځکه چې دې به د قيامت په ورځ تلبيه ويونکې راپاسی .ددې حديث نه معلومه شوه .چه دمحرم سړی لپاره د خپل مخ پواړه جائز نه دی.

وَلِأَنَّ الْمَرْأَةَ لَا تُغَطِّي وَجْهَهَا مَعَ أَنَّ فِي الْكَشْفِ فِتْنَةً اوبله دا چې ښځه نه پټوی مخ خپل سره ددې چې په ښکاره کاوه کې فتنه ده. فَالرَّجُلُ بِالطَّرِيقِ الْأَوْلَى نوسړی خو به په درجه اولی سره (نه پټوی)

تشريح:- دوهم دليل دا دې .چه ښځه په حالت د احرام کې خپل مخ نه پټوی .حالانکه د هغې په مخ ښکاره کاوه کې فتنه ده .نوسړی (چه دده په مخ ښکاره کولوکې فتنه هم نشته)به په طريق اولی سره مخ نه پټوی.

وَفَائِدَةُ مَا رُوِيَ الْفَرْقُ فِي تَغْطِيَةِ الرَّأْسِ اوفائده د هغه حديث کوم چې (امام شافعی رحمه الله) روايت کړې دې .فرق کول دی په پټولو د سرکې.

تشريح:- الجواب من الدليل ۞ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی .چه امام شافعی رحمه الله کوم حديث روايت کړې دې .چې ﴿إحرام الرجل ... الحديث﴾ نو دهغې فائده د سرپه پټولو کې د سړی اوښځې په مينځ کې توپير بيانول دی .يعنی د ښځې لپاره دخپل سر پواړه جائز دی .ځکه چې د هغې د احرام اثر د هغې په مخ کې وی .په سر کې نه وی .اودسړی لپاره د سر پواړه جائز نه دی .ځکه چې د احرام اثر دده په سر کې وی.

د محرم لپاره د ويښتواو نوکونو کټ کول

قَالَ (وَلَا يَمَسُّ طِيبًا) (علامه مرغينانی رحمه الله فرمائی .اونه به لګوی خوشبوئی لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {الْحَاجُّ الشَّعِثُ التَّفِلُ} (1) د امله د وينا د رسول الله ﷺ چې حاجی بېخوشبويه اوببرسړې وی. (وَكَذَا لَا يَدَّهِنُ) لِمَا رَوَيْنَا) (2) اودغه ډول نه به لګوی تيل ،د امله د هغه حديث نه چې موږ روايت کړلو.

تشريح:- عدم مس الطيب ۞ محرم به خوشبوئی نه لګوی .ځکه چې نبی ﷺ فرمائيلی دی. ﴿الحاج الشعث التفل﴾ د شين په فتحه او د عين په کسره ،چه ويښته ببراوګردآلوده وی .او ﴿تفل﴾ دتاء په فتحه او فاء په کسره خوشبوئی نه لګول .يعنی حاجی هغه دې .چه ويښته ئې ببر وی .اوخوشبوئی ئې نه وی لګولې .اوددې حديث د امله د تيلو استعمال لګول هم جائز نه دې.

لَا يَحْلِقُ رَأْسَهُ وَلَا شَعْرَ بَدَنِهِ اونه به خرائی سر خپل اونه ويښته خپل، لِقَوْلِهِ تَعَالَى {وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ} الْآيَةَ د امله د وينا دالله تعالی نه ((وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ)) (وَلَا يَقُصُّ مِنْ لِحْيَتِهِ) اونه به کټ کوی ږيره خپله لِأَنَّهُ فِي مَعْنَى الْحَلْقِ ځکه چې دا په معنی د خريلو کې ده. وَلِأَنَّ فِيهِ إِزَالَةَ الشَّعَثِ وَقَضَاءَ التَّفَثِ اوبله دا چې په دې کې لرې کول د ببروالی د ويښتو اود خيرو دی.

تشريح:- اود خپل سر اوبدن ويښته به هم نه کټ کوی .ځکه چې الله تعالی فرمائيلی دی. [وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ] اوخپله ږيره به هم نه کټ کوی .ځکه چې دا د خريلو په معنی کې دې .اوددې امله چې د

(1) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الترمذی فی تفسيرسورة ۳ باب ٦ رقم ۳۱۹۷ وابن ماجه فی المناسک باب ٦ رقم ۲۸۹٦)_

(2) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الترمذی فی تفسيرسورة ۳ باب ٦ رقم ۳۱۹۷ وابن ماجه فی المناسک باب ٦ رقم ۲۸۹٦)_

ويختو خريل اوكټ كاوه سره هغه ببرسرى توب لرې كيږي.كوم چې دحاجى نه غوښتلې شى.نوددې امله دې هم ويخته نه كټ كوى اونه خرائى.

درنګ شوي جامې اغوستل

قَالَ (وَلَا يَلْبَسُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا فرمائى اونه به اغوندى جامې رنګ شوې په ورس خوشبوئى بِوَرْسٍ وَلَا زَعْفَرَانٍ وَلَا عُصْفُرٍ) او نه په زعفرانو،اونه په ګل عصفر لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {لَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ ثَوْبًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلَا وَرْسٌ (۱) خكه چې نبى ﷺ فرمائيلى دى.نه به اغوندى محرم داسې كالى چې لګيدلې وى ورپورې زعفران يا ورس خوشبوئى

حل اللغة:* ① مصبوغ: رنګ شوې ② ورس: يو ډول خوشبودار واښه دكوم نه چې د رنګ كاراخستې شى ③ زعفران: كيسر

تشريح:- حرمة استعمال الثوب المصبوغ ◉ حاصل د مسئلې دا دې.چه د رنګ شوې جامې اغوستل لكه ورس يا زعفران يا عصفر،خكه چې رسول الله ﷺ فرمائيلى دى.چه محرم دې داسې جامې نه اغوندى.چه په هغې پورې زعفران يا عصفر لګيدلې وى.دصحاح په كتابونو كې د محرم په اړه كې دا الفاظ راغلى دى. «لا تلبسوا شيأ مسه زعفران ولا ورس»

قَالَ إِلَّا أَنْ يَكُونَ غَسِيلًا لَا يَنْفُضُ البته دا چې وى وينځلې شوې چې خوشبوئى نه كوى. لِأَنَّ الْمَنْعَ لِلطِّيبِ لَا لِلَّوْنِ خكه چې منع (راغلې ده.نو) د خوشبو د امله ده.د رنګ د امله نه ده.

تشريح:- جوازما لا طيب له ◉ البته كه په دې ذكرشوى څيزونو سره رنګ شوې وى.اود رنګ نه روسته بيا داسې وينځلې شوې وى.چه خوشبوئى ترې نه څى.نودهغې استعمال جائز دې.اګرچه رنګ ئې پاته وى.خكه چې د محرم لپاره د خوشبوئې استعمال ناجائزدې د رنګ استعمال نارو ې نه دې.

دليله ◉ اواصل په دې كې د طحاوى رحمه الله په حواله د ابن عمر رضي الله عنهما روايت شوې حديث دې. «قال قال رسول الله لا تلبسوا ثوبا مسه ورس أو زعفران إلا أن يكون غسيلا» ابن عمر رضي الله عنهما فرمائى.چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلې دې.تاسو مه اغوندئ هغه جامې چې لګيدلې وى ورپورې ورس يا زعفران البته دا چې وى وينځلې شوې.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا بَأْسَ بِلُبْسِ الْمُعَصْفَرِ اوامام شافعى رحمه الله فرمائى.نشته باك په عصفر سره رنګ شوې كالى كې لِأَنَّهُ لَوْنٌ لَا طِيبَ لَهُ خكه چې دا داسې رنګ دې چې د دې خوشبوئى نشته

تشريح:- مسلک الشافعى رحمه الله في الثوب المعصفر ◉ امام شافعى رحمه الله فرمائى.چه د ورس رنګ شوې كالى اغوستل دمحرم لپاره جائز ده.او وړاندې تير شوى دى.چه د احرام په ممنوعاتو كې خوشبو لګول دى رنګ شوې كالى منع نه ده.

وَلَنَا أَنَّ لَهُ رَائِحَةً طَيِّبَةً خكه چې دا داسې رنګ دې چې خوشبوئى نه كوى.اوزموږ دليل دا دې.چه ددې خوشبوئى شته.

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ◉ زموږ دليل دا دې.چه په عصفر كې هم يو ډول خوشبوئى وى.زمونږاود شوافعو رحمهم الله په مينځ كې بنا (بنياد) د اختلاف دا دې.چه د شوافعو رحمهم الله په نيز په عصفر كې خوشبو نه وى. اوزموږ په نيز په كې وى.(نوكه عصفرداسې وى.چه خوشبو په كې وى.نوپه اتفاق سره د هغې استعمال جائزنه

(۱) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخارى فى الحج باب ۲۱ ومسلم فى الحج رقم ۱ وابوداود فى الحج باب ۳۱ رقم ۱۸۲۳ والترمذى فى الحج رقم ۸۳۳ والنسائى فى المناسک رقم ۲۴۹۹ وابن ماجه فى الحج باب ۱۹ رقم ۲۹۲۹ وأحمد فى المسند (۲/۲۹) والدارمى فى المناسک باب ۹)_

دې.اوكه نه وى.نو په اتفاق سره ئې استعمال جائزدې.

غسل كول اوحمام ته داخليدل

وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَغْتَسِلَ وَيَدْخُلَ الْحَمَّامَ فرمائى اونشته باك چې غسل اوكړي.او داخل شى حمام ته قَالَ لِأَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اغْتَسَلَ وَهُوَ مُحْرِمٌ خكه چې حضرت عمر رضي الله عنه غسل كړې وو اوهغوى محرم وو.

حل اللغة:* ① حمام: دغسل ځاى

تشريح:- جوازغسل المحرم ودخوله الحمام ◉ مسئله داده.چه په محرم باندې دجنابت غسل واجبيږي. اود ده مكې معظمې ته د داخليدو لپاره غسل كول مستحب دې.خكه چې رسول الله ﷺ د احرام لپاره غسل كړې وو.اود محرم لپاره حمام ته د ګرمو اوبود استعمال لپاره داخليدل جائزدى.خكه چې حضرت عمر رضي الله عنه د دې باوجود چې محرم وو.غسل كړې وو.

وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَسْتَظِلَّ بِالْبَيْتِ وَالْمَحْمِلِ اونشته باك چې سيورې اوكړي په كور يا په كجاوه

حل اللغة:* ① يستظل، استظلالا: سورې حاصلول ② محمل: كجاوه

تشريح:- المذهبان في تظليل المحرم ◉ ① مسئله دا ده.چه زموږ په نيز د محرم لپاره د چت يا كيجاوې د سيورى حاصلول جائز دى.

وَقَالَ مَالِكٌ: يُكْرَهُ أَنْ يَسْتَظِلَّ بِالْفُسْطَاطِ وَمَا أَشْبَهَ ذَلِكَ اوامام مالك رحمه الله فرمائى.چه مكروه دې سيورې حاصلول په خيمه كې اوپه هغه څه كې چې ددې په څير وى. لِأَنَّهُ يُشْبِهُ تَغْطِيَةَ الرَّأْسِ خكه چې دا مشابه دې د سر پټولو سره،

حل اللغة:* ① فسطاط: لويه خيمه ② تغطية: پواړه

تشريح:- اودامام مالك اواحمد رحمهما الله په نيز د غټې خيمې يا ددې په څير د بل شى لاندې سيورې حاصلول مكروه دې.

دليله ◉ د امام مالك رحمه الله دليل دا دې.چه د لوئې خيمې سيورې حاصلول د سر پټولو په څير دې.اووړاندې تير شو.چه د محرم لپاره د سرپواړه جائز نه دى.البته دومره ده چې د خيمې د سيورى د لاندې كيدل په حقيقت كې د سرپواړه نه دى.نو سيورې حاصلول به جائز وى.خوچونكه د سرپټولو سره مشابهت لري.نوددې مشابهت د امله به مكروه وى.

وَلَنَا أَنَّ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ كَانَ يُضْرَبُ لَهُ فُسْطَاطٌ فِي إِحْرَامِهِ او زموږ دليل دا دې.چه حضرت عثمان رضي الله عنه لپاره به لګولې شوه خيمه په حالت د احرام كې،

تشريح:- زموږ دليل دا دې.چه عقبه بن حبان رحمه الله فرمائى.چه ما حضرت عثمان رضي الله عنه اوليدلو.چه دهغوى لپاره به غټه خيمه لګولې شوه.اودهغه توره به ووني ته اويزانده كولې شوه.حالانكه هغوى به په حالت د احرام كې وو.

وَلِأَنَّهُ لَا يَمَسُّ بَدَنَهُ فَأَشْبَهَ الْبَيْتَ اوبله دا چې دا نه لګى په بدن دده پورې نو مشابه شو د كور سره.

تشريح: بل دليل دا دې.چه لويه خيمه د محرم په بدن پورې نه لګى.نودا د كور د چت سره مشابه شو.اود كور د چت لاندې د سيورى نه فائده اخستل مكروه نه دى.نودغه ډول د لوئې خيمې په ښخولو كې اود سيورى حاصلولو كې به هم كراهت نه وى.

د محرم لپاره د کعبه په پوښ کې پټیدل

وَلَوْدَخَلَ تَحْتَ أَسْتَارِالْكَعْبَةِحَتّٰى غَطَّتْهُ او که داخل شی (محرم) د کعبې د پوښ لاندې تردې چې پټ کړی دې. إِنْ كَانَ لَايُصِيبُ رَأْسَهُ وَلَاوَجْهَهُ فَلَابَأْسَ بِهِ لِأَنَّهُ اسْتِظْلَالٌ چې نه لګی په سر دده اوپه مخ دده.نونشته باك په دې خکه چې دا سیورې حاصلول دی.

حل اللغة: ①استارت جمع ستر: پرده ② غطته، غطا (ن،ض): پواړه]

تشریح:- جواز الاستظلال باستار الكعبة: محرم د کعبه د پردو لاندې ورننوتلو.تردې چې په هغې کې پټ شو .نوددې دوې [دوه]

صورتونه دی.که پرده دده د سر اومخ سره نه لګی.نوپ کې څه باك نشته.

دلیله: خکه چې دا سیورې حاصلول دی.اود سیورې په حاصلولو کې څه قباحت نشته.اوکه په سر یا په مخ پورې لګی.نومکروه به وی.خکه چې په دې صورت کې دا د سرپټولو سره مشابه شو.

د محرم لپاره د همیانه تړلو حکم

وَلَابَأْسَ بِأَنْ يَشُدَّفِي وَسَطِهِ الْهِمْيَانَ اونشته باك په دې چې اوتړی په شا خپله پورې همیانه

حل اللغة: ①همیان: هغه پیټنی چې د تهیلنی یا بټوې کار ورکوی

تشریح:- المذهبان في شد الهمیان: زموږ په نیز د محرم لپاره د همیانه په تړلو کې څه قباحت نشته.که د لنګ سربیره ئې اوتړی اوکه لاندې،

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللّٰهُ: يُكْرَهُ إِذَاكَانَ فِيهِ نَفَقَةُ غَيْرِهِ اوفرمائی امام مالك رحمه الله چه مکروه ده.چه وی په دې کې خرچه دبل چا ، لِأَنَّهُ لَاضَرُورَةَ خکه چې دې ته څه اړتیا نشته.

تشریح:- امام مالك رحمه الله فرمائی.که په همیانه کې خپله خرچه او نفقه وی. نو بغیر کراهته ئې تړل جائز دی.اوکه د بل خرچه اوروپۍ پ کې وی.نومکروه ده.

دلیله: دامام مالك رحمه الله دلیل دا دی.چه په همیانه کې دبل روپۍ وی.نودې ته څه اړتیا نشته.اوبغیر ضرورته د محرم لپاره د همیانه تړل مکروه دی.اوکه دده خپلې روپۍ په کې وی.نوچونکه اړتیا متحقق دې.خکه په کې کراهت نشته.

وَلَنَا أَنَّهُ لَيْسَ فِي مَعْنىٰ لُبْسِ الْمَخِيطِ فَاسْتَوَتْ فِيهِ الْحَالَتَانِ او زموږ لپاره دلیل دا دې.چه دا نه ده په معنی د اغوستلو د ګنډلو جامو کې ،نوبرابر شو په دې کې دواړه حالتونه،

تشریح:- دلیل الاحناف رحمهم الله: اوزموږ دلیل دا دې.چه همیانه چونکه د ګنډلو جامو په څیر نه ده.نوخکه ددې تړل مکروه نه دی.که خپلې روپۍ پ کې وی اوکه د بل چا ،دواړه حالتونه برابر دی.

الاشکال الاول على الدليل العقلي: صاحب دهدایه رحمه الله چه کوم عقلی دلیل پیش کړې دې.په دې باندې یو اشکال دې.①هغه دا چې د محرم لپاره د لنګ یا پټو (څادر) په رسۍ تار وغیره باندې تړل په اجماع سره مکروه دی.حالانکه رسۍ او تار د ګنډلو جامو په څیر نه دی. د دې نه څواب دا دې چې په رسۍ وغیره تړلو کې کراهت په نص سره ثابت دې.نقل دی چې «أن النبی ﷺ رأى رجلاً قد شد فوق إزاره حبلاً فقال ﷺ إلق هذا الحبل ویلك» یعنی نبی کریم ﷺ یو محرم سړې اولیدلو.چه هغه د خپل لنګ سربیره یوه رسۍ تړلې وه.نو نبی ﷺ ورته اوفرمائیل. هلاك شې دا رسۍ اوغورځوه.

الاشکال الثاني على الدليل العقلي: دوهم اشکال دا دې که محرم په خپل سرباندې پټۍ اولګوله .نودا هم مکروه ده.تردې چې د پوره یو ورځ تړلو په صورت کې پرې صدقه واجبیږی.حالانکه د ګنډلو جامو په معنی

کې نه ده د دې نه څواب دا دې.چه چونکه د سر یوه برخه پټه شوې وی.نوخکه پرې صدقه واجبیږی.خکه چې په حالت داحرام کې د سر پواړه ممنوع دی.

په خطمی سره د سر اوږیرې وینځل

وَلَايَغْسِلُ رَأْسَهُ وَلَالِحْيَتَهُ بِالْخِطْمِيِّ اونه دې وینځی سرخپل اونه ږیره خپله په خطمی سره لِأَنَّهُ نَوْعُ طِيبٍ خکه چې دا یو ډول خوشبوئی ده وَلِأَنَّهُ يَقْتُلُ هَوَامَّ الرَّأْسِ. اوبله دا چې دا وژنی سپګې د سر

حل اللغة: ①لحیة: ږیره ②خطمی: یو ډول بوټې چې په دوایانوکې په کار راخی ③هوام جمع هامة: چیچونکی حشرات، سپږې وغیره، دلته مراد مردار دې]

تشریح:- وجه استعمال الخطمی للمحرم: دمحرم لپاره خپل سر او ږیره په خطمی سره وینځل جائز نه دی.

دلائله: ①دلیل دا دې.چه ګل خطمی یو ډول خوشبوئی ده.اود محرم لپاره د خوشبو لګول جائز نه دی.② دوهم دلیل دا دې.چه خطمی د سر سپګې وژنی.حالانکه د محرم لپاره د هیڅ ډول څناور قتل جائز نه دې.

د تلبیه په کثرت سره وئیل

قَالَ وَيُكْثِرُمِنَ التَّلْبِيَةِ عَقِيبَ الصَّلَوَاتِ فرمائی اوزیاته دې وائی تلبیه روستو د مونځونو نه،

تشریح:- فرمائی اوزیاته دې وائی تلبیه روستو د مونځونو نه،اوهرکله چې خیژی اوچت څائې ته اوکوزیږی کښته څائې ته،اوملاؤ شی د سورو (خلګ و)سره او په وخت د پیشلمی کې ،خکه چې صحابو رضی الله عنهم د رسول الله ﷺ به تلبیه وئیله په دې حالاتوکې ،اوتلبیه په احرام کې په لمانځه کې د تکبیر وئیلو په څیر ده.نووئیلې به شی دا په وخت د بدلیدلو د یوحال نه بل حال ته.

تشریح:- الروایتان في التلبیة بعدالصلاة: ①صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.چه محرم دې تلبیه روسته د مونځونونه زیاته وائی.مونځونه که فرض وی اوکه نفل وی.که ادا وی اوکه قضا وی.②صاحب د طحاوی رحمه الله فرمائی .چه د فرض مونځونو نه روسته به وئیلی شی.د نفلو او قضا مونځونو نه روسته به نشی وئیلې.

وَكُلَّمَاعَلَاشَرَفًاأَوْهَبَطَ وَادِيًاأَوْلَقِيَ رَكْبًاوَبِالْأَسْحَارِ اوهرکله چې خیژی اوچت څائې ته اوکوزیږی کښته څائې ته،اوملاؤ شی د سورو (خلګ و)سره او په وخت د پیشلمی کې ،

تشریح:- مواقع اکثار التلبیة: اوکله چې په موړه خیژی یا کندې ته کوزیږی.یا نورو سورو (خلګ و)سره ملاقات اوکړی.نوپه دې حالتونو کې به تلبیه زیاته وائی.اود پیشلمی په وخت کې دې هم زیاته وائی.

لِأَنَّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ كَانُوا يُلَبُّونَ فِي هٰذِهِ الْأَحْوَالِ خکه چې صحابو رضی الله عنهم د رسول الله ﷺ به تلبیه وئیله په دې حالاتوکې ،

تشریح:- دلائله: ①دلیل دا دې.چه صحابه کرامو رضی الله عنهم به په دې وختونو کې تلبیه زیاته وئیله.

وَالتَّلْبِيَةُ فِي الْإِحْرَامِ عَلٰى مِثَالِ التَّكْبِيرِ فِي الصَّلَاةِ،فَيُؤْتٰى بِهَا عِنْدَالْإِنْتِقَالِ مِنْ حَالٍ إِلٰى حَالٍ اوتلبیه په احرام کې په لمانځه کې د تکبیر وئیلو پشان ده.نووئیلې به شی دا په وخت د بدلیدلو د یوحال نه بل حال ته.

تشریح:- ② دوهم دلیل دا دې.چه په احرام کې د تلبیه مثال داسې دې.لکه په لمانځه کې د تکبیرپشان،نولکه څنګه چې په لمانځه کې د یوحالت نه بل حالت ته اوړی.نوتکبیر وائی.دغه ډول په احرام کې هم چې د یو حالت نه بل حالت ته اوړی.نوتلبیه دې وائی.

اوچت آواز سره تلبیه وئیل

وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ بِالتَّلْبِيَةِ اوپورته کوی به آوازخپل په تلبي

تشريح:- رفع الصوت بالتلبية⊛زموږ په نيز په تلبيه كي آواز اوچتول مسنون دی.اګرچه په دعا اوذكر كي افضله اخفاء ده.وجه دا ده.چه د قرآن پاك د آيت ((أُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً)) تقاضا هم دا ده.چه د دعا اوذكرونو په موقع باندي اخفاء اوكړي شی.

لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ د امله د قول د رسول الله ﷺ {أَفْضَلُ الْحَجِّ الْعَجُّ وَالثَّجُّ} (1) افضل حج،عج اوثج دي.

حل اللغة° ① العج (ن): آوازاوچتول

تشريح:- دليله⊛ دليل دا دي.چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی. «أفضل الحج العج والثج»

فَالْعَجُّ رَفْعُ الصَّوْتِ بِالتَّلْبِيَةِ، وَالثَّجُّ إِسَالَةُ الدَّمِ نوعج پورته كول د آواز دی.او ثج بيول د وينې دی.

تشريح:- عج وائی په اوچت آواز سره تلبيه وئيل او ثج وائی وينې تويولو ته.يعنی بهترين حج هغه دي.چه هغې كي تلبيه په اوچت آواز وی.اود هدی وغيره قرباني په كي اوكړې شی.اووينه توئې كړې شی.

مكې ته د داخليدو آداب

قوله (فَإِذَا دَخَلَ مَكَّةَ ابْتَدَأَ بِالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ) فرمائی.كله چې داخل شی مكې ته نو پيل دې اوكړی د مسجد حرام نه،

تشريح:- اول ما يبدء به المحرم عند دخول مكة⊛فرمائی.محرم چې څنګه مكې ته داخل شی.نو د ټولو نه اول به جمات ته داخليږی.

لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ كُلَّمَا دَخَلَ مَكَّةَ دَخَلَ الْمَسْجِدَ} (2) ځكه چې روايت شوي دي.چه نبی ﷺ څنګه داخل شو مكې ته نو داخل شو جمات ته.

تشريح:- ځكه چې رسول الله ﷺ كله مكې ته داخل شو.نود ټولو نه اول جمات ته داخل شو.①په صحيحينو كي د حضرت عائشه رضي الله عنها دا حديث داسې دي. «إن أول شئ بدأ به رسول الله ﷺ حين قدم مكة أن توضأ ثم طاف بالبيت» يعنی مكې مكرمې ته چې نبی ﷺ تشريف راوړلو.نود ټولونه په اولنو كارونو كي دا وو.چه اودس ئې اوكړلو.اود بيت الله نه ئې طواف اوكړلو.

وَلِأَنَّ الْمَقْصُودَ زِيَارَةُ الْبَيْتِ وَهُوَ فِيهِ اوبله دا چې مقصود د بيت الله ليدل دی. او هغه په دې (جمات) كي دي.

تشريح:- دوهم دليل دا دي.چه د سفرمقصود د بيت الله زيارت كول دی.اوبيت الله په جمات كي دي.نود ټولو نه اول دي جمات ته داخل شی.اوبيا د مسجد حرام په دروازو كي د باب السلام نه داخليدل مستحب دی.ځكه چې نبی ﷺ هم په دې دروازه مسجد حرام ته داخل شوي وو.اودا دعا ئې وئيله. «اللهم أنت ربي وأنا عبدك جئت لأودي فرضك وأطلب رحمتك وألتمس رضاك متبعاً لأمرك راضياً بقضائك أسلك مسئلة المضطرين المشفقين من عذابك أن تستقبلني اليوم بعفوك وتحفظني برحمتك وتجاوز عني بمغفرتك وتعينني على أداء فرائضك اللهم افتح لي أبواب رحمتك، وأدخلني فيها وأعذني من الشيطان الرجيم» اې الله ته زما رب اوزه ستا بنده يم.زه ستا د فرض ادا كاوه لپاره حاضرشوې يم.ستا د رحمت غوښتونكې يم.ستا دحكم تابعداری كوم.او ستا د رضا طلبګار يم.زه ستا په فيصله په سرسترګوراضی يم.زه ستا نه دهغه كسانو پشان سوال كوم.چه محتاج وی اوستاد عذاب نه ويريږی.چه ته نن ما سره د معافۍ سلوك اوكړې.اوپه خپل رحمت زما ساتنه اوكړې.اوته په خپل مغفرت ما ته معافی اوكړې.اودخپلو فرائضو په ادا كولو كي ماسره كومك اوكړې.اې الله زما لپاره دخپل رحمت دروازې پرانيزې.اوما ورته داخل كړه.اود شيطان رټلی شوی نه زما ساتنه اوكړې.

(1) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الترمذی باب ۶ رقم ۳۱۹۷ وابن ماجه فی المناسک باب ۶ رقم ۲۸۹۶)

(2) من حديث عائشة أخرجه البخاری فی الحج باب ۶۳ رقم ۷۸ ومسلم فی صلاة المسافرين وقصرها رقم ۷۴)_

وَلَا يَضُرُّهُ لَيْلًا دَخَلَهَا أَوْ نَهَارًا اوضرر نه رسوی ده ته كه د شپې داخليږی اوكه د ورځې، لِأَنَّهُ دُخُولُ بَلْدَةٍ فَلَا يَخْتَصُّ بِأَحَدِهِمَا ځكه چې دا داخليدل دی ښار ته نو خاص به نه وی په يو پورې (چه شپه اوورځ ده)

تشريح:- جوازالدخول ليلا ونهارا⊛صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی.چه دمحرم لپاره مكې معظمې ته داخليدل دشپې هم جائزدی اود ورځې هم.ځكه چې مكه يوښار دي.اوښار ته د داخليدو لپاره دشپې او ورځې تخصيص نه وی.نومكې ته هم ددې خليدو لپاره د شپې اود ورځې تخصيص نشته.

د بيت الله د ليدو په وخت كې مسنون عمل

وَإِذَا عَايَنَ الْبَيْتَ كَبَّرَ وَهَلَّلَ اوكله چې اووينی بيت الله.نوتكبير دې اووائی. اوتهليل دې اووائی

حل اللغة° ①عاين،معاينة:كتل ②مشاهد جمع مشهد: دَ خلكو درې جمع كيدوځای

تشريح:- الافعال المسنون عند رؤية البيت⊛مسئله دا ده.چه كله ئې په بيت الله نظراولګی.نو الله اكبر دې اووائی.اوپه زړه كي دې ددې مقدس مقام عظمت حاضر كړی.اود توحيد د تجديد لپاره دې «لاإله إلا الله» اووائی.او چې هغه وخت څه مناسب وی.نوهغه دعا دې اوكړی.ځكه چې د بيت الله د ليدو په وخت كي دعا مستجابه اومقبوله وی.

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ رضي الله عنه يَقُولُ: إِذَا لَقِيَ الْبَيْتَ بِاسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ (1) او وو ابن عمر رضي الله عنهما كله چې به ئې اوليدلو بيت نو وئيل به ئې ((بسم الله والله أكبر))

تشريح:- په تكبير اوتهليل باندې دحضرت عبدالله رضي الله عنه عمل مستدل دې.چه هغوی به كله هم د بيت الله زيارت كولو.نو «بسم الله والله أكبر» به ئې وئيل.

وَمُحَمَّدٌ رَحِمَهُ اللَّهُ لَمْ يُعَيِّنْ فِي الْأَصْلِ اوامام محمد رحمه الله نه دې مقرر كړې په اصل مبسوط كي لِمَشَاهِدِ الْحَجِّ شَيْئًا مِنَ الدَّعَوَاتِ لپاره دمناسك د حج څه څيزد دعاګانو نه، التَّوْقِيتَ يُذْهِبُ بِالرِّقَّةِ ځكه مقرر كول لرې كوی نرم والې (دزړه او حضور قلبی) لِأَنَّ، وَإِنْ تَبَرَّكَ بِالْمَنْقُولِ مِنْهَا فَحَسَنٌ.اوكه تبرك ئې حاصل كړلو په نقل شوې دعا سره نو ښه ده.

حل اللغة° ① دعوات جمع دعوة:دعا

تشريح:- وجه عدم تخصيص الدعاء عند محمد رحمه الله ⊛صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی.چه امام محمد رحمه الله په اصل (مبسوط)كي دمشاهدحج لپاره څه دعا نه ده مقرركړې.ځكه چې تعين ددعا دزړه نرم والې زائله كوی (ځكه چې د سړی ژبه په كومو الفاظو بلده شی.نوبيا بغيرد څه سوچ اوفكر نه هغه كلمات وائی.عقل اوفكرئې په بل ځائې كي وی.صرف زبانی جمع خرچ وی.)حالانكه په دعا كي رقت قلب مطلوب دې.خوكه په منقول دعاګانو كي ئې يوه دعا اووئيله.نوجائزده.بلكه بهتره ده.منقول دعاګانې پورته تيرې شوې

دحجراسود ښكلول

قَالَ ثُمَّ ابْتَدَأَ بِالْحَجَرِ الْأَسْوَدِ فَاسْتَقْبَلَهُ فرمائی.بيا دې پيل اوكړی د حجر اسود نه نومخ دې كړی دې ته وَكَبَّرَ وَهَلَّلَ اوتكبير دې اووائی.اوتهليل دې اووائی.

حل اللغة° ①هلل: لا اله الاالله وئيل

تشريح:- استقبال الحجر⊛فقهاء كرام رحمهم الله فرمائی.چه مسجد حرام ته د داخليدو نه روسته دټولو نه اولنې كارطواف كول دی.كه دا كس محرم وی اوكه غيرمحرم وی.اوپه طواف كي به پيل د حجر اسود نه كوی.

لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَابْتَدَأَ بِالْحَجَرِ} ددې امله چې روايت شوې دې.چه نبی ﷺ داخل

(1) غربه الزيلعی رحمه الله بهذا اللفظ ثم نقل عن ابن عمر رضي الله عنهما برواية البيهقی فی السنن الكبری (۱۲۸/۵) رقم ۹۲۵۰) أن كان يقول ذلک عند إستلام الحجر.كذا فی نصب الرأية (۴۲/۳)_

شو جمات ته،نو پيل ئې اوكړله په حجر اسود، **فَاسْتَقْبَلَهُ وَكَبَّرَ وَهَلَّلَ** ([1]) نو مخ ئې كړلو ورته اوتكبير ئې اوونيل.اوتهليل ئې اوونيل.

تشريح:- دليله۞خكه چې نقل دى.كله چې نبى ﷺ مسجد حرام ته داخل شو.نود حجر اسود نه ئې د طواف پيل اوكړله.اوحجر اسود ته دې مخ كړي او ،الله اكبر، او ،لااله الا الله، دې اووائى.

(وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ) صاحب د قدورى رحمه الله فرمائى بيابه پورته كړي لاسونه خپل

تشريح:- رفع الايدى عند استلام الحجر۞شيخ ابوالحسن قدورى رحمه الله فرمائى.چه د طواف په پيل كې به د تكبير ونيلو په وخت كې دواړه لاسونه تراوږو پورې پورته كړي.

لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ د املـه د قول د رسول الله ﷺ نه **لَا تُرْفَعُ الْأَيْدِي إِلَّا فِي سَبْعَةِ مَوَاطِنَ** چې نه به شى پورته كولې لاسونه مگر په اووه خايونو كې ، **وَذَكَرَ مِنْ جُمْلَتِهَا اسْتِلَامَ الْحَجَرِ** ([2]) اوذكر كړې ئې دې د هغې نه مچى كول (ښكلول) د حجر اسود ،

حل اللغة * ① **مواطن جمع موطن**:دَ اقامت خاىَ ③**استلام**: ښكلول، لاس لگول

تشريح:- دليله۞خكه چې نبى ﷺ فرمائيلى دى. ﴿لا ترفع الأيدى إلا في سبع مواطن﴾ يعنى صرف په اووه خايونو كې به لاسونه پورته كولې شى.اومن جمله دهغې نه يوه موقع د حجر اسود مچى كول دى.

قَالَ **وَاسْتَلَمَهُ إِنِ اسْتَطَاعَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُؤْذِيَ مُسْلِمًا** اوښكل دې كړي (حجراسود) كه توان لرى بغيرتكليف وركاوه نه مسلمان ته،

تشريح:- معنى الاستلام۞فرمائى چې دحجر اسود استلام دې كوى.استلام ﴿سلمة﴾ نه ماخوذ دې. ددې معنى د كاڼړى ده.اوس د استلام معنى دا ده.چه كاڼړى اخستل په لاس سره يا په بوسه سره،يا دې دا په لاس سره مس كړي.

لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَبَّلَ الْحَجَرَ الْأَسْوَدَ وَوَضَعَ شَفَتَيْهِ عَلَيْهِ ([3]) خكه چې روايت شوې دې.چه نبى ﷺ ښكل كړلو حجر اسود اوكيخودې ئې دواړه شونډې په هغې **وَقَالَ لِعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّكَ رَجُلٌ أَيِّدٌ** او وې فرمائيل عمر ﷺ ته ته داسې سړې ئې.چه قوى(مضبوط) ئې. **تُؤْذِي الضَّعِيفَ فَلَا تُزَاحِمِ النَّاسَ عَلَى الْحَجَرِ** تكليف به وركوې كمزورى ته،نوبيړه مه جوړه وه د خلگو په حجر اسود ، **وَلَكِنْ إِنْ وَجَدْتَ فُرْجَةً فَاسْتَلِمْهُ** بلكه كه موندله دې موقع نو ښكل ئې كړه. **وَإِلَّا فَاسْتَقْبِلْهُ وَهَلِّلْ وَكَبِّرْ** ([4]) اوكه نه(يعنى د حجر اسود د ښكلولو موقع درته نه ملاويدله)نومخ كړه ورته اوتهليل اووايه. او تكبير اووايه،

حل اللغة * ① **شفتيه، تشنية شفة**:شونډې ⑤ **تزاحم، مزاحمه**: تنگى كول ⑥**فرجة**: كولې ووالې

[1]) يقول العبد الضعيف أما إبتداءه ﷺ بإستلام ا لحجر الأسود ففى حديث جابر ﷺ الطويل خرجته بالكمبيوتر من ،موصوعة الأحاديث النبوية، فهو فى صحيح مسلم فى الحج باب حجة النبى ﷺ رقم ۲۱۳۷) و أما الإستقبال والتكبيروالتهليل فأيضاً خرجته من الموصوعة فهو حديث عمر ﷺ أخرجه أحمد فى مسندالعشرة المبشرين بالجنة فى مسند عمربن الخطاب ﷺ رقم ۱۸۵ وألفاظه عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ يَا عُمَرُ إِنَّكَ رَجُلٌ قَوِيٌّ لَا تُزَاحِمْ عَلَى الْحَجَرِ فَتُؤْذِيَ الضَّعِيفَ إِنْ وَجَدْتَ خَلْوَةً فَاسْتَلِمْهُ وَإِلَّا فَاسْتَقْبِلْهُ فَهَلِّلْ وَكَبِّرْ)_

[2]) تقدم تخريجه مراراً)_

[3]) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه ابن ماجه فى الحج رقم ۲۹۴۵) والحاكم فى المستدرک (۴۵۴/۱)

[4]) من حديث عمر ﷺ أخرجه أحمد فى مسندالعشرة المبشرين بالجنة فى مسند عمربن الخطاب ﷺ رقم ۱۸۵)

تشريح:- كيفية الاستلام۞د استلام كيفيت دا دې.كه دحجر اسود استلام په خوله سره ممكن نه وى.نوپه دې باندې دې خپل لاس كيږدى.اوخپل لاس دې ښكل كړي.

دليله۞نقل دى چې رسول الله ﷺ حجراسود ښكل كړلو.اوخپلې شونډې ئې په هغې باندې كيخودې.②دا هم نقل دى.چه حضرت عمرفاروق ﷺ په خپل دور خلافت كې حجراسود ته نزدې تشريف راوړلو.نو وې فرمائيل.ماته دا پته ده.چه ته يوكاڼړې ئې.نه ضرر رسولې شې اونه فائده، كه ما رسول الله ﷺ نه وو ليدلې.چه ته ئې ښكل كړې وې. نومابه ته نه وې ښكل كړې.دحضرت عمر ﷺ دا خبره چې حضرت على ﷺ ته اورسيدله .نو هغوى اوفرمائيل.كاڼړې نفع رسونكې دې.حضرت عمر ﷺ ورته اوفرمائيل.اې داالله د پيغمبر زومه! څه فائده ده په كې ؟نوحضرت على ﷺ اوفرمائيل.ما د رسول الله ﷺ نه دا اوريدلى وو.چه كله الله تعالى د آدم ﷺ د واړه اولاد نه وعده واخستله.اود ((**أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى**)) په ذريعه ئې اقرار اوكړلو.نوالله تعالى هغه اقرار په دې كاڼړى كې امانت كيخودلو.نوكوم كس چې استلام كوى.نولكه چې هغه ددې ښكلولو سره د هغې وعدې تجديد كوى.اوكاڼړے به دقيامت په ورځ دده لپاره گواهى وركوى.

فضل استلام الحجر۞بهرحال كه مسلمان ته د تكليف رسولو نه بغير دحجر اسود مچى كول ممكن وى.نودحجراسود استلام دې خامخا اوكړي.

دليله۞خكه چې رسول الله ﷺ حجر اسود ښكل كړې وو.اوپه هغې ئې خپلې شونډې كيخودې وې.

دلائل ترک الاستلام عند اذى المسلم۞ ①اونبى كريم ﷺ حضرت عمر ﷺ فرمائيلى وو.چه ته مضبوط سړې ئې.كمزورى ته به تكليف اورسوې.نوپه حجراسود باندې خلگو سره چيړ مكوه.يعنى گڼړه مه لرې كوه.گنى كمزورى ته به ستا نه تكليف اورسى.خوكه ځائې خالى وى.اورش نه وى.نواستلام كوه. يعنى په خوله يا لاس سره دې مس كړي.اوكه گنجائش نه وى.بلكه بيړه وى.نودې ته دې مخكې اودريږى.اوتكبير اوتهليل دې اووائى.

وَلِأَنَّ الِاسْتِلَامَ سُنَّةٌ وَالتَّحَرُّزُ عَنْ أَذَى الْمُسْلِمِ وَاجِبٌ اوبله دا چې مچى كول سنت دى.او ځان ژغورل د تكليف وركاوه نه خلگ وته ،دا واجب دى.(نود سنت د كاوه لپاره به واجب نشى پريښنولې (پريخودې))

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه استلام سنت دې.اود مسلمان د تكليف رسولو نه ځان ژغورل واجب دى.اود سنت ادا كاوه لپاره د واجب د پريخودو شريعت بيخى اجازت نه وركوى. نو خكه مسلمان ته د ضرر رسولو نه بغير كه استلام ممكن وى.نواستلام دې اوكړي. گنى په استقبال دې اكتفاء اوكړي.

حجر اسود د بل څيز په ذريعه ښكلول

قَالَ **وَإِنْ أَمْكَنَهُ أَنْ يَمَسَّ الْحَجَرَ شَيْئًا فِي يَدِهِ** فرمائى.اوكه ممكن وى د ده لپاره چې مس كړي حجر اسود په څه شى باندې چې په لاس دده كې وى. **الْعُرْجُونِ وَغَيْرِهِ ثُمَّ قَبَّلَ ذَلِكَ فَعَلَ** لكه ښاخ وغيره اوبيا ښكل كړي هغه نوادې كړي.

حل اللغة * ①**عرجون**: دَ كهجورې دَ غونچې بيخ كوم چې كوږ وى اودَ كهجورو په پرې كاوه باندې تنې پورې اوچ پاته وى

**تشريح:- بهرحال مسئله دا ده.كه حجر اسود مچى كول او يا لاس وراوړل ممكن نه وى.نوكه ممكن وى.نو په لاس كې دې لرگے واخلى.اوهغه دې حجر اسود ته وراوړى.بيا دې هغه ښكل كړي.خكه

لِمَا رُوِيَ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ طَافَ عَلَى رَاحِلَتِهِ وَاسْتَلَمَ الْأَرْكَانَ بِمِحْجَنِهِ ([1]) خكه چې روايت شوې دې چه نبى ﷺ

[1]) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخارى فى الحج باب ۵۸ رقم ۱۶۰۷ ومسلم فى الحج رقم ۲۵۳وابوداود فى المناسک باب ۴۸ رقم ۱۸۷۷ والنسائى فى المناسک رقم ۲۷۶۵ وابن ماجه فى المناسک باب ۲۸ رقم ۲۹۴۸)_

طواف اوکړلو په خپله سپرلۍ سربیره اوپه خپل کوږ شل (امسا یا کونتۍ) ئې د ارکانو استلام اوکړلو.

حل اللغة * ① راحلة: سورلی ③محجن: چوکه

تشریح:- دلیل دا دې چې رسول الله ﷺ طواف کولو.اوپه لاس کې ورسره شل(امسا)وو.په هغې ئې ارکان یعنی د حجراسود اود رکن یماني استلام کولو

وَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ اسْتَقْبَلَهُ اوکه توان نه لری د څه څیز،نو مخ دې کړی ورته وَكَبَّرَ وَهَلَّلَ وَحَمِدَ اللَّهَ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وتکبیر دې ووایي اوتهلیل دې اووائی.او ثناء دې ووایي دالله او درود دې ووایي په نبی ﷺ

تشریح:- .اوکه ددې توان ئې هم نه وی.نوحجر اسود ته دې مخکی اودریږی.او ،الله اکبر، او ،لا اله الا الله، دې اووائی.اود الله تعالی حمد دې اووائی.اوپه نبی ﷺ دې درود شریف اووائی.

د اضطباع حکم

قَالَ ثُمَّ أَخَذَ عَنْ يَمِينِهِ مِمَّا يَلِي الْبَابَ فرمانی.بیا دې پیل اوکړی دخپل ښی اړخ نه دهغه ځائې نه چې نږدې دې دروازې ته، وَقَدِ اضْطَبَعَ رِدَاءَهُ قَبْلَ ذَلِكَ په دې سې حال کې چې اضطباع ئې کړې وی په پټو (څادر) خپل، فَيَطُوفُ بِالْبَيْتِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ نوچکردې اولګوی د بیت الله نه اووه چکرې، لِمَا رُوِيَ {أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ ثُمَّ أَخَذَ عَنْ يَمِينِهِ ددې امله چې روایت شوې دې.چه نبی ﷺ استلام د حجر اسود اوکړلو.بیا ئې پیل اوکړله دښی اړخ د حجراسود نه) مِمَّا يَلِي الْبَابَ فَطَافَ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ()دهغه ځائې نه چې نږدې دې دروازې ته،نوچکرئې اولګولو اووه چکرونه،

حل اللغة* ①اضطبع،اضطباعًا: دَ ښی تیخرګ نه پټو (څادر) راویستل او په ګسه اوږه باندې اچول ②اشواط جمع دَشوط: چکر

تشریح:- ابتداء الاشواط من ایمن المستلم ۞مسئله:لکه څنګه چې د حجراسود نه پیل کول واجب دی.دغه ډول د ښی اړخ نه پیل کول هم واجب دی.یعنی د حجر اسود نه ښی اړخ ته کوم ځائې چې دروازې سره جخت دې.د هغه اړخه دې طواف پیل کړی.

ⓐحکم الطواف المشروع من الجانب الایسر۞اوکه د ښی اړخ په ځائې ئې د چپه اړخ نه ئې په طواف پیل اوکړله.اوداسې ئې اووه چکرې اولګولې.نودا طواف معکوس شو.زموږ په نیز ددې حکم دا دې. چې ترڅو په مکه کې وی.نود دې طواف به اعاده کوی.اوکه د اعاده نه وړاندې ئې مکه پریخودله.او خپل وطن ته واپس شو.نوپه ده به دم واجب وی.بهرحال طواف به د حجر اسود د ښی اړخه پیل کوی.اوپه دې طریقه به اووه چکرې پوره کوی.څکه چې رسول الله ﷺ هم داسې کړی وو.

وَالِاضْطِبَاعُ أَنْ يَجْعَلَ رِدَاءَهُ تَحْتَ إِبْطِهِ الْأَيْمَنِ وَيُلْقِيَهُ عَلَى كَتِفِهِ الْأَيْسَرِ) او اضطباع دا ده.چه اوګرځوی پټو (څادر) خپل لاندې د ښیٔ اوږې خپلې،او راوائې چوی په ګسه اوږه خپله، وَهُوَ سُنَّةٌ وَقَدْ نُقِلَ ذَلِكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ ([2]) اودا سنت دی. اویقیناً نقل شوی دی د رسول الله ﷺ نه

تشریح:- معنی الاضطباع وسنیته ۞صاحب دهدایه رحمه الله فرمانی.چه اضطباع د ،ضبع،نه ماخوذ دې.اوددې کیفیت دا دې.چه خپل پټو (څادر) د خپلې ښیٔ اوږې دلاندې نه راوُباسی.اوپه ګسه اوږه ئې واچوی.فرمانی دا درویشانه کیفیت مسنون دې.اود رسول الله ﷺ نه منقول دې.

[1]) من حدیث جابر رضی الله عنه أخرجه مسلم فی الحج باب حجة النبی ﷺ رقم ۲۱۳۷)_

[2]) من حدیث ابن عباس رضی الله عنهما أخرجه ابوداود فی المناسک باب ٤۹ رقم ۱۸۸٤)_

طواف به حطیم نه بهر وی

قَالَ (وَيَجْعَلُ طَوَافَهُ مِنْ وَرَاءِ الْحَطِيمِ) فرمانی.اودې ګرځوی طواف خپل بهر دحطیم نه، وَهُوَ اسْمٌ لِمَوْضِعٍ فِيهِ الْمِيزَابُ، اودا نوم دې دهغه ځائې چې په هغې کې ناوه ده. سُمِّيَ بِهِ لِأَنَّهُ حُطِمَ مِنَ الْبَيْتِ: أَيْ كُسِرَ نوموسل شوې ده په دې باندې څکه چې دا حطم یعنی مات شوې دې د بیت الله نه، وَسُمِّيَ حِجْرًا لِأَنَّهُ حُجِرَ مِنْهُ: أَيْ مُنِعَ،او ددې نوم حجر هم دې.څکه چې دا محجور شوې دې.ددې (بیت الله) نه، یعنی منع شوې دې. ،وَهُوَ مِنَ الْبَيْتِ اودا (حصه) ده د بیت الله،

حل اللغة*①حطیم: دَ خانه کعبې هغه برخه چې رکن زمزم او دَ مقام ابراهیم په مینځ کې ده②میزاب: ناوه]

تشریح:- توضیح الحطیم۞حطیم دهغه ځائې نوم دې.چه په هغې کې میزاب رحمت دې.حطیم د حطم نه ماخوذ دې.اود حطم معنی ده ماتول،اودې ته حطیم څکه وائی.چه مشرکانو د بیت الله د جوړولو په وخت کې دحلال مال د کمی د امله د بیت الله نه مات کړې وو.اوپه نوې آبادئ کې ئې نه وو داخل کړې. د حطیم دوهم نوم حِجر(بکسر الحاء)دې.چه ددې معنی منع کول دی.یعنی داحصه د بیت الله په نوی تعمیر کې شاملولو نه منع کړې شوې وه.

لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِي حَدِيثِ عَائِشَةَ رضی الله عنها د امله د قول د رسول الله ﷺ نه په حدیث د عائشې رضی الله عنها کې ، فَإِنَّ الْحَطِيمَ مِنَ الْبَيْتِ([1]) چې حطیم دبیت څنې دې.

تشریح:- تاریخ اخراج الحطیم من البیت۞خویاد ساتئ چې حطیم د بیت الله یوه برخه ده.کوم احکام چې د بیت الله دی.هغه احکام به ددې هم وی.په دې باندې د حضرت عائشې رضی الله عنها حدیث ګواه دې.صاحب دَ عنایه رحمه الله چه کوم حدیث ذکر کړې دې.دهغې ژباړه دا ده.چه حضرت عائشې رضی الله عنها دا نذر منلې وو. که رسول الله ﷺ مکه فتح کړه.نوزه به په بیت الله کې دوې [دوه] رکعته لمونځ کوم.د مکې دفتح نه روسته رسول الله ﷺ د حضرت عائشې رضی الله عنها لاس اونیولو.اوحطیم ته ئې داخله کړه.اووې فرمائیل ورته «صلی ههنا فإن الحطیم من البیت» دلته لمونځ اوکړه.څکه حطیم د بیت الله برخه ده. خو چونکه ستا قوم قریشو سره خرچه کمه شوې وه.نوڅکه هغوی دا د بیت الله نه بهرکړې وو.ګوره عائشې رضی الله عنها که ستا د قوم زمانه شرک ته نږدې نه وه.نومابه خانه کعبه شهیده کړې وه.اوداً به مې د ابراهیم خلیل الله علیه السلام د آبادئ مطابق جوړه کړې وه.اوحطیم به مې په خانه کعبه کې داخل کړې وو.اوچوکاټ به مې د زمکې سره ملاؤ کړې وو.اوددې لپاره به مې یوه دروازه مشرق اړخ ته ویستې وه.اویوه لویدیځ اړخ ته،که راروان کاله پورې ژوندې پاتې شوم.نودا کار به ضرور کوم.حضرات خلفاء راشدینو رضی الله عنهم ته د نور مهمو کارونو د امله دې ته فراغت ملاؤ نشو.

ⓐبناء ابن زبیر۞ ردې چې دحضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه زمانه راغله.اوهغوی د حضرت عائشې رضی الله عنها نه دا حدیث واوریدلو.نوهغه دواړه کارونه ئې اوکړل.کوم چې د نبی ﷺ ارمان وو.نودحضرت ابراهیم علیه السلام په بنا (بنیاد)ونو ئې خانه کعبه جوړه کړه.اوحطیم ئې په بیت الله کې ګډ کړلو.

ⓐبناء حجاج بن یوسف۞خوچه کله ابن زبیر رضی الله عنه شهید کړې شو.اوحجاج بن یوسف ثقفی برسراقتدرې راغلو.نوهغه د حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه جوړه کړې کعبه ئې شهیده کړله.اودا ئې په هغه طریقه بیا جوړه کړه.په کومه طریقه چې قریشو جوړه کړې وه.اګرچه حجاج بن یوسف د حدیث اوریدو نه روسته ډیر پښیمانه شو.بیاد بنوعباس په دور خلافت کې حضرت هارون الرشید رحمه الله دا اراده اوکړله.چه دا د ابراهیم علیه السلام د

[1]) من حدیث عائشة رضی الله عنها أخرجه البخاری فی الحج باب ٤۲ ومسلم فی الحج رقم ٤۰۵ وابوداود فی المناسک باب ۹۳ رقم ۲۰۲۸ والترمذی فی الحج باب ٤۸ رقم ۸۷٦ والنسائی فی المناسک باب ۱۲۹ باب الصلاة فی الحجر)_

ابادئ مطابق جوړه کړي.خو حضرت امام مالك اونورو بزرګانو ددې ويرې نه منع کړلو.چه روستو به د خانه کعبه د جوړولو نه يوه لوبه جوړه شي.هرکس به د خپلې خوښې مطابق په دې کې تغير او تبديل راولي

فَلِهٰذَا يَجْعَلُ الطَّوَافَ مِنْ وَّرَاءِهٖ نوځکه به کولای شي طواف بهر ددې نه، حَتّٰى لَوْ دَخَلَ الْفُرْجَةَ الَّتِىْ بَيْنَهٗ وَبَيْنَ الْبَيْتِ لَا يَجُوْزُ تردې که داخل شو په هغه راؤ (فرجه) کې چې په مينځ دده اود بيت کې ده.نو جائزبه نه وي.

تشريح:- الطواف خارج الحطيم۞بهرحال صورت د مسئلې دا دي.چه طواف به د حطيم نه بهر کوي.په حطيم کې دننه به نه کوي.که طواف کونکي په حطيم کي ورداخل شو.اوطواف ئې اوکړلو.نودا جائز نه دي.

دليله۞دليل دا دي.چه حطيم د بيت الله برخه ده.لکه چې د حضرت عائشې رضي الله عنها دحديث نه ثابته شوه.چه «ان الحطيم من البيت» اوحکم چې شوې دي.نوهغه د بيت الله نه بهر د طواف کاوه دې په بيت الله کي دننه د طواف حکم نه دې شوې .لکه چې د الله تعالى ارشاد دي[وَلْيَطَّوَّفُوْا بِالْبَيْتِ الْعَتِيْقِ] اوطواف دې اوکړی د بيت عتيق ګوري د قديم بيت د طواف حکم شوي دي.په قديم بيت کي دننه د طواف حکم نه دې شوې .اود قديم بيت نه ټوله خانه کعبه مراد ده.نود واړه بيت طواف ضروري شو.اوپه واړه بيت کي حطيم هم ګډ دې.نوبه طواف کي د حطيم راګيرول هم ضروري شو.

إِلَّا أَنَّهٗ إِذَا اسْتَقْبَلَ الْحَطِيْمَ وَحْدَهٗ لَا تُجْزِيْهِ الصَّلٰوةُ البته دا ده.که چرې دې مخ کړي صرف حطيم ته.نونه جائز کيږي دده نه مونځ، لِأَنَّ فَرْضِيَّةَ التَّوَجُّهِ ثَبَتَتْ بِنَصِّ الْكِتَابِ خکه چې فرضيت د مخ کاوه قبلې ته ثابت دې په نص د قرآن فَلَا تَتَأَدّٰى بِمَا ثَبَتَ بِخَبَرِ الْوَاحِدِ احْتِيَاطًا نو نشي به ادا کولی په هغه څه چې ثابت شوې وي په خبر واحد سره،د امله د احتياط نه ،وَالْاِحْتِيَاطُ فِي الطَّوَافِ أَنْ يَكُوْنَ وَرَاءَهٗ او احتياط په طواف کې دا دې.چه وی بهر د حطيم نه

تشريح:- السوال۞ عبارت د يو د سوال مقدر خواب دې.سوال دا دې .که حطيم د بيت برخه وی.نو بايد ده چې صرف حطيم ته مخ کړې شي.اولمونځ اوکړې شي.نودا دې جائز وي.خکه حطيم هم د بيت برخه ده.حالانکه دا جائز نه ده.

الجواب۞د دې خواب دا دې.چه بيت الله ته مخ کول په نص قرآني سره ثابت دي.الله تعالى فرمائيلي دي[فَوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ شَطْرَهٗ] اودا خبره چې حطيم د بيت الله برخه ده.په خبر واحد سره ثابته شوې ده. اود احتياط تقاضا دا ده.چه کوم شی په نص قطعي سره ثابت شوې وی.هغه د هغه شی د امله ترك نکړې شی.کوم چې په خبرواحد ثابت شوې وی.نوپه طواف کي احتياط په دې کې دې.چه حطيم په طواف کي ګډ کړې شی.

په اولنو درې چکرونو کې پهلوانی کول

قَالَ وَيَرْمُلُ فِي الثَّلَاثِ الْأُوَلِ مِنَ الْأَشْوَاطِ فرمائي او رمل به کوي په درې اولنو کې د چکرونوخنې، وَالرَّمَلُ أَنْ يَّهُزَّ فِيْ مِشْيَتِهِ الْكَتِفَيْنِ او رمل دا دي.چه خوزوی به تګ کې خپل کې اوږې كَالْمُبَارِزِ يَتَبَخْتَرُ بَيْنَ الصَّفَّيْنِ پشان د مقابله کونکی چې فخر کوی په مينځ د دوو صفونو کې ، وَذٰلِكَ مَعَ الْاِضْطِبَاعِ اودا به وی سره د اضطباع نه،

حل اللغة:① يرمل، رملا: اوږو خوزولو سره ځغستل(منډه وهل) ②هز،يهزهزا(ن):خوزول ③كتفين دَ كتفت تثنيه ده: اوږه ④ مبارز: دَ جنګ دَ پاره دَ مقابلې وتونکي ⑤ يتبختر، تبخترا: پهلواني کاوه سره تلل

وَكَانَ سَبَبُهٗ إِظْهَارَ الْجَلَدِ لِلْمُشْرِكِيْنَ حِيْنَ قَالُوْا: او وو سبب ددې ښکاره کول د بهادرئ مشرکانو ته،په کوم وخت کې چې وئيلی وو هغوی أَضْنَاهُمْ حُمّٰى يَثْرِبَ کمزوری کړی دی دوی تبې د يثرب

تشريح:- سبب الرمل۞ د رمل سبب دا دې.چه د حديبيه په کال چې رسول الله ﷺ د عمرې لپاره مکې معظمې ته داخليدل غوښتل،نومشرکانو د مکې د عمرې اود بيت الله د زيارت نه مسلمانان منع کړل.اوپه دې باندې صلح اوشوه.چه سخ کال به بغيرد عمرې نه واپس لاړ شي.اوراروان کال ته به بغير د جنګي سازوسامان نه مکې ته داخل شي اوعمره به اوکړي.اودرې ورځې به په مکه کې قيام اوکړی.په راروان کال چې کله نبي ﷺ

د عمرې ادا کاوه لپاره تشريف يوړلو.نود مکې خلکو درې ورځو لپاره خانه کعبه خالی کړې وه.اوپه خپله غر ته ختلې وو.نورسول الله ﷺ د صحابوؓ سره د خانه کعبې طواف کولو.نبي ﷺ په دغه مهال کې د مشرکانو نه اوريدل.چه بعضې په کې بعضو نورو ته وائي.مسلمانان د يثرب تبې کمزوري کړي دي.چه نبي دا واوريدل.نوخپل دواړه لاسونه ئې کهولاؤ کړل.او رمل ئې پيل کړلو.اوصحابوؓ ته ئې هم ددې حکم اوکړلو.چه د مسلمانانو د بهادرئ او توان مشرکان په خپلو سترګو مشاهده اوکړي.

ثُمَّ بَقِيَ الْحُكْمُ بَعْدَ زَوَالِ السَّبَبِ فِيْ زَمَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَبَعْدَهٗ بيا پاته پاتې شو حکم روسته د زوال د سبب نه، په زمانه د نبي ﷺ کې او روستو ددوی ﷺ نه.

تشريح:- وجه بقاء حكم الرمل مع زوال سببه۞دا سبب اګرچه زائله شوې دې.خو حکم ئې پاته دې.خکه چې د حضرت جابراو ابن عمرؓ نه نقل دی.چه په حجة الوداع کې نبي ﷺ په يوم النحرکې په اولنو درې چکرونوکې رمل کولو.حالانکه د حجة الوداع په کال په مکه کې مشرك پاتې نه وو.نوهرکله چې د سبب د زوال نه روسته هم نبي ﷺ رمل کړې دې.نومونږ د نبي ﷺ په تابعدارئ کې هم د رمل کاوه زيات مستحق يو.

پاته څلور ګښتونه (چکرونه) په اطمينان سره کول

قَالَ وَيَمْشِيْ فِي الْبَاقِيْ عَلٰى هِيْنَتِهِ فرمائي اوخي به په پاته چکرونو کې په خپل وقار سره، عَلٰى ذٰلِكَ اتَّفَقَ رُوَاةُ نُسُكِ رَسُوْلِ اللهِ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ(١) په دې باندې متفق دی راويان د افعالو د حج د رسول الله

حل اللغة:①هينة: وقار ②رواة دَ راوی جمع: نقل کونکي]

تشريح:- عدم الرمل في الاشواط الاربعة۞صاحب دقدوری رحمه الله فرمائي.چه په پاته څلورو چکرونو کې به په خپل وقار او په اطمينان سره ځي.رمل به نه کوي.

دليله۞خکه چې کومو صحابوؓ د نبي دحج افعال نقل کړي دی.د هغوی ټولو په دې باندې اتفاق دې. چې نبي په اولنو درې چکرونو کې رمل کړې وو.اوپه پاته څلورو چکرونو کې ئې رمل نه وو کړې.

وَالرَّمَلُ مِنَ الْحَجَرِ إِلَى الْحَجَرِ او رمل د حجراسود نه ترحجر اسوده پورې وی. هُوَ الْمَنْقُوْلُ مِنْ رَمَلِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ(٢) هم دا منقول دی.د رمل د رسول الله ﷺ نه

تشريح:- محل ابتداء الرمل۞اود رمل يوچکر به د حجراسود نه پيل کيږي.اوهم په حجر اسود به ختميږي.خکه چې د رسول الله ﷺ د رمل په اړه کې هم دا منقول دی.

په ګڼه کې د رمل حکم

فَإِنْ زَحَمَهُ النَّاسُ فِي الرَّمَلِ قَامَ که ګڼه جوړه کړی خلګ په ده باندې په رمل کې ،نواودې دريږی. فَإِذَا وَجَدَ مَسْلَكًا رَمَلَ کله چې مومی خائې نو رمل دې کوی.

حل اللغة:①زحمه، زحاما(ف):ګڼه کول ②مسلك:لاره

تشريح:- عدم سقوط الرمل لوجه الازدحام۞وراندې تير شوی دی.چه په اولنو چکرونو کې رمل کول واجب دی.نوکه د ګڼې د امله د رمل کول ممکن نه وی.نواودې دريږی تردې چې لار بيا مومی.نو رمل دې کوی.بغيرد رمل دې طواف نه کوی.

(١)من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاري في الحج باب ٨٠ رقم ١٦٤٤ ومسلم في الحج رقم ٢٣٠ وأحمد في المسند (٩٨/٢)_

(٢)من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه مسلم في الحج رقم ٢٣٣ وابوداود في المناسك باب ٥٠ رقم ١٨٩١ والنسائي في المناسك باب ١٥٤ رقم ٢٧٥١ وابن ماجه في المناسك باب ٢٩ رقم ٢٩٥٠)_

لِأَنَّهُ لَابُدَّ لَهُ فَيَقِفُ حَتَّى يُقِيمَهُ عَلَى وَجْهِ السُّنَّةِ ځکه چې نشته بدل ددې (رمل) دپاره، نو اودرېږی به تردې چې ادا ئې کړی په طريقه د سنت

تشريح:- دليله ۞ دليل دا دې. چه د رمل متبادل بل څه نشته. ددې امله که د ګڼرې د امله په اولنودرې چکرونوکې رمل کول ممکن نه وی. نو انتظار دې کوی. چه په سنت طريقه رمل اوکړی

بِخِلَافِ الِاسْتِلَامِ لِأَنَّ الِاسْتِقْبَالَ بَدَلٌ لَهُ په خلاف د استلام (دحجر اسود) ځکه چې مخ کول (حجراسود ته) بدل دې د هغې (استلام) نه

تشريح:- په خلاف د حجر اسود دښکلولو ځکه چې هلته د حجر اسود استلام متعذر شی. نو انتظار دې نه کوی. بلکه حجر اسود ته دې مخ کړی. او وړاندې دې تير شی. ځکه چې استقبال د استيلام بدل دې.

په هرچکر کې د حجر اسود استيلام

قَالَ وَيَسْتَلِمُ الْحَجَرَ كُلَّمَا مَرَّ بِهِ فرمائی اواستيلام به کوی د حجراسود هرکله چې تيرېږی په دې باندې، إِنِ اسْتَطَاعَ که توان لری.

تشريح:- الاستيلام في كل شوط ۞ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی. چه کله هم په طواف کې د حجر اسود نه تيرېږی. نود قدرت په صورت کې به ددې استيلام کوی. يعنی ښکلوی به ئې.

لِأَنَّ أَشْوَاطَ الطَّوَافِ كَرَكَعَاتِ الصَّلَاةِ ځکه چې ګښتونه (چکرونه) د طواف په شان د رکعتونو د لمانځه دی. فَكَمَا يَفْتَتِحُ كُلَّ رَكْعَةٍ بِالتَّكْبِيرِ يَفْتَتِحُ كُلَّ شَوْطٍ بِاسْتِلَامِ الْحَجَرِ، نولکه څنګه چې پيل کيږی د هر رکعت په تکبير سره دغه ډول به پيل کيږی هرچکر په استيلام د حجر اسود،

تشريح:- دليله ۞ ځکه چې په طواف کې ګښتونه پشان د لمونځ د رکعتونو دې. لکه څنګه چې د رسول الله ﷺ ارشاد دې. ﴿الطواف بالبيت صلاة﴾ نولکه څنګه چې د لمانځه هر رکعت د تکبير نه پيل کيږی. دغه ډول به د طواف هريوچکر د استيلام د حجر اسود نه پيل کيږی.

تائيده ۞ ددې تائيد د بخاری شريف د حديث نه هم کيږی. ﴿أن النبي ﷺ طاف على بعير كلما أتى على الركن اليماني أشار إليه بشيء في يده﴾.

وَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعِ الِاسْتِلَامَ اسْتَقْبَلَ وَكَبَّرَ وَهَلَّلَ عَلَى مَا ذَكَرْنَا اوکه توان نه لری د استيلام نومخ کوی دې اوتکبير دې وائی اوتهليل دې وائی. څنګه چې موږ بيان کړی دی.

تشريح:- استقبال الحجر عندعدم القدرة ۞ اوکه د استيلام قدرت نه وی. نوحجراسودته دې مخ کوی. اوتکبير اولااله الا الله دې وائی.

وَيَسْتَلِمُ الرُّكْنَ الْيَمَانِيَّ وَهُوَ حَسَنٌ فِي ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ،(1) اوښکلوی دې رکن يمانی دا مستحب دی په ظاهرروايت کې، وَعَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ سُنَّةٌ اودامام محمد رحمه الله نه روايت دې. چه دا سنت دی.

تشريح:- الروايتان في حكم استلام الركن اليماني ۞ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی. چه په هرچکرکې دې استيلام درکن يمانی کوی. د ظاهر روايت مطابق د رکن يمانی استيلام مستحب اومندوب دې. ② او د امام محمد رحمه الله دقول مطابق مسنون دې.

وَلَا يَسْتَلِمُ غَيْرَهُمَا ونه دې ښکلوی سوې ددې دواړو نه، فَإِنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ كَانَ يَسْتَلِمُ هَذَيْنِ الرُّكْنَيْنِ

(1) القول الراجح هو هذا ظاهر الرواية كذا فى فتح القدير(۲\۳۵۹) وردالمحتار(۲\۱۸٤) والهندية (۱\۲۲۶) نقلاً عن القول الراجح (۱\۲۰۹)۔

(1) ځکه چې نبی ﷺ به استيلام کاوه ددې دواړو وَلَا يَسْتَلِمُ غَيْرَهُمَا او استيلام به نې نه کاوه سوې ددې نه،

تشريح:- عدم استلام الركن الشامي والعراقي ودليله ۞ اود حجراسود اورکن يمانی نه سوې دې د رکن شامی اورکن عراقی استيلام نه کوی. ځکه چې رسول الله ﷺ به د حجراسود اود رکن يمانی استيلام کولو. خود رکن شامی اورکن عراقی استيلام به ئې نه کولو.

وَيَخْتِمُ الطَّوَافَ بِالِاسْتِلَامِ يَعْنِي اسْتِلَامَ الْحَجَرِ اوختموی به طواف په استيلام يعنی په استيلام دحجراسود.

تشريح:- اختتام الطواف باستلام الحجرالاسود ۞ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی. چه د طواف اختتام دې د حجراسود په استيلام سره کوی. د رکن يمانی په استيلام سره دې نه کوی.

په مقام ابراهيم کې نفل کول

قَالَ ثُمَّ يَأْتِي الْمَقَامَ فَيُصَلِّي عِنْدَهُ رَكْعَتَيْنِ فرمائی بيا به لاړ شی مقام (ابراهيم ؑ) ته، نولمونځ به اوکړی دهغې سره دوې [دوه] رکعته أَوْ حَيْثُ تَيَسَّرَ مِنَ الْمَسْجِدِ يا چې په کوم ځائې کې ورته آسان وی د جمات (په حدودو) کې

تشريح:- المراد من المقام ۞ دمقام ابراهيم نه هغه کاڼړې مراد دې. په کوم باندې چې حضرت ابراهيم ؑ د خانه کعبې جوړولو په وخت کې ولاړ وو. د هغوی داودريدو په وجه په دې کاڼړې دهغوی د قدمونو نښې جوړې شوی دی.

وَهِيَ وَاجِبَةٌ عِنْدَنَا اودا واجب دی په نيز زموږ

تشريح:- المذهبان في حكم ركعتى الطواف ۞ مسئله دا ده. چه د طواف نه اوزګار شی. نود مقام ابراهيم ؑ يا چې په مسجدحرام کې ورته په کوم ځائې کې آسانه وی. دوې [دوه] رکعته دې کوی. دا لمونځ زموږ په نيز واجب

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: سُنَّةٌ اوفرمائی شافعی رحمه الله (چه دا) سنت دی. لِانْعِدَامِ دَلِيلِ الْوُجُوبِ د امله د نشتوالی د دليل ذ وجوب،

تشريح:- اود امام شافعی رحمه الله په نيزسنت دې.

دليله ۞ دامام شافعی رحمه الله دليل دادې. چه ددې لمونځ په وجوب باندې چونکه څه دليل نشته. ځکه دا واجب نه دې.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { وَلْيُصَلِّ الطَّائِفُ لِكُلِّ أُسْبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ (2) } اوزموږ لپاره قول د نبی ﷺ دې. چه لمونځ دې کوی طواف کونکې د هراووه چکرونو لپاره دوې [دوه] رکعته

تشريح:- دلائل الاحناف رحمهم الله ۞ اوزموږ دليل دا دې. ① چه نبی ﷺ فرمائيلی دی. ﴿وليصل الطائف لكل أسبوع ركعتين﴾ لمونځ دې کوی طواف کونکې د هراووه چکرونو لپاره دوې [دوه] رکعته، په حديث کې د ﴿ليصل﴾ د امر صيغه ده. او امر لپاره د وجوب وی. ② اوبه يو بل حديث کې دی. چه کله نبی ﷺ مقام ابراهيم ته اورسيدلو. نودا آيت ئې تلاوت کړلو. ﴿ وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ﴾ اوبيا ئې دوې [دوه] رکعته اوکړل. په دې آيت کې هم ((وَاتَّخِذُوا)) د امرصيغه ده. دکوم نه چې وجوب ثابتيږی.

وَالْأَمْرُ لِلْوُجُوبِ او امر لپاره د وجوب وی.

(1) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الجماعة إلا الترمذى كذا قاله الزيلعى رحمه الله نصب الراية ۵۳/۳)۔

(2) غربه الزيلعى رحمه الله بهذااللفظ ثم قال وأخرجه البخارى ومسلم عن نافع عن ابن عمر رضي الله عنهما أن رسول الله ﷺ كان إذا طاف بالحج والعمرة أول مايقدم فإنه يسعى ثلاثة أطواف ويمشى أربعاً ثم يصلى سجدتين كذا فى نصب الراية (۵۳/۳)۔

تشريح:- السوال۞خوکه څوك دا سوال اوكړي.چه نبی ﷺ په كوم وخت كي باندېچې ته لمونځ تعليم وركاوه.نو هغه وئيلي وو. ﴿هل علی غیرهن﴾ نبی ﷺ په ځواب كي فرمائيلي وو. ﴿لا إلا أن تطوع﴾ ددې حديث نه معلومه شوه.چه د پنځو مونځونو نه سوی بل لمونځ واجب او فرض نه دې.

الجوابان ۞ ①نوددې ځواب دا دې.چه حديث د باندېچې متروك الظاهر دی.ځكه چې په دې باندې د ټولو اتفاق دې.چه لمونځ د جنازې او لمونځ د اخترونو واجب دی.(د اخترونو د لمونځ په اړه كي د اتفاق دعوی محل نظر دې.ځكه ددې په وجوب كي د امامانو اختلاف دې.)حالانكه په دې حديث كي ددې مونځونو بيان نشته.②او دوهم ځواب دا دې.چه ممكن ده.حديث د باندېچې ددې نه وړاندې وی.

د سعی نه وړاندې استلام د حجر اسود

ثُمَّ يَعُودُ إِلَى الْحَجَرِ فَيَسْتَلِمُهُ بيابه واپس شي حجر(اسود) ته،نوښكل به كړی دا، لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَمَّا صَلَّى رَكْعَتَيْنِ عَادَ إِلَى الْحَجَرِ (١) ددې امله چې روايت شوې دې.چه نبی ﷺ چې كله لمونځ اوكړلو.دوې [دوه] ركعته نوواپس شوحجراسود ته،

تشريح:- استلام الحجر بعد ركعتی الطواف۞فرمائی كه د طواف اوصلاة طواف نه روسته نې د سعی اراده وی.نودصلاة طواف نه روسته دې حجر اسود ته لاړ شي.اوهغه دې ښكل كړی.ځكه چې په حديث د حضرت جابر﷛ كي دی.چه كله نبی ﷺ د طواف دوې [دوه] ركعتونه اوكړل.نو واپس حجر اسود ته لاړلو. او هغه نې ښكل كړلو.

وَالْأَصْلُ أَنَّ كُلَّ طَوَافٍ بَعْدَهُ سَعْيٌ اواصل دا دې.چه هرهغه طواف چې وی روسته د هغې نه سعی **يَعُودُ إِلَى الْحَجَرِ** نو واپس كيږی به په كي حجراسود ته،

تشريح:- القاعدة۞صاحب دهدايه رحمه الله دا قاعده ذكر كړې ده.چه د كوم طواف نه روسته د صفا مروه په مينځ كي د سعی اراده وی.نوپه هغې كي به د طواف او صلاة طواف نه روسته حجر اسود ته واپس كيږی.اوهغه به ښكلوی.اود كوم طواف نه روسته چې سعی نه وی.نوپه هغې كي حجر اسود ته واپس كيدلو ضروت نشته.

لِأَنَّ الطَّوَافَ لَمَّا كَانَ يُفْتَتَحُ بِالْإِسْتِلَامِ ځكه چې طواف هركله وو چې پيل كيدو د استيلام نه **فَكَذَا السَّعْيُ يُفْتَتَحُ بِهِ** نودغه ډول سعی هم د استيلام نه پيل كيږی. **بِخِلَافِ مَا إِذَا لَمْ يَكُنْ بَعْدَهُ سَعْيٌ** په خلاف دهغه صورت چې نه وی روسته ددې نه سعی

تشريح:- دليله۞دليل دا دې.چه لكه څنګه افتتاح د طواف هم د استلام سره وو.دغه ډول به د سعی افتتاح هم په استلام سره كوی.

د طواف قدوم شرعی حيثيت

قَالَ (وَهَذَا الطَّوَافُ طَوَافُ الْقُدُومِ) صاحب د قدوری فرمائی.اودا طواف،طواف قدوم دې. **وَيُسَمَّى طَوَافَ التَّحِيَّةِ** اونوموړ كولای شی په طواف تحيه سره،

تشريح:- اسماء طواف القدوم۞مصنف د قدوری رحمه الله فرمائی.چه مكې معظمې ته په دې خليدو چې كوم طواف كيږی.هغه ته طواف قدوم وائی.او ددې دوهم نوم طواف تحيه اودريم نوم طواف لقاء اوڅلورم نوم طواف اول عهد دې.

وَهُوَ سُنَّةٌ وَلَيْسَ بِوَاجِبٍ اودا سنت دې.واجب نه دې.

(١) أخرجه مالک فی مؤطاه كتاب الحج باب الإستلام فی الطواف رقم ١١٢ ومسلم فی الحديث الطويل فی خطبة الحجة الوداع النبوية عن جابر١٤٧)_

تشريح:- المذهبان في حكم طواف القدوم۞زمونږ په نيزدا طواف د آفاقی لپاره سنت دې واجب نه دې.

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: إِنَّهُ وَاجِبٌ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اوامام مالك رحمه الله فرمائی.چه واجب دې.د امله د قول د نبی ﷺ نه {**مَنْ أَتَى الْبَيْتَ فَلْيُحَيِّهِ بِالطَّوَافِ**}(١) چې څوك راشی بيت الله ته،نو پيشكشی دې وړاندې كړی(ورته) په طواف كاوه سره(يعنی طواف دې اوكړی.

تشريح:- اوداامام مالك رحمه الله په نيز واجب دې.

دليله ۞د امام مالك رحمه الله دليل دا حديث دې.چه ﴿من أتى البيت فليحيه بالطواف﴾ يعنی كوم سړی چې بيت الله ته لاړ شی.نو تحيه دې ورته په طواف سره پيش كړی.لكه څنګه چې د مومن سره تحيه په لفظ د سلام سره ده.په دې حديث كي د طواف حكم په صيغه د امر وركړې شوې دې.اود امر موجب وجوب وی.

وَلَنَا أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمَرَ بِالطَّوَافِ،او امر لپاره د وجوب وی)اوزمونږ لپاره دليل دا دې.چه الله تعالی حكم كړې دې.د طواف **وَالْأَمْرُ الْمُطْلَقُ لَا يَقْتَضِي التَّكْرَارَ**.اوامر مطلق تقاضا نه كوی دتكرار، **وَقَدْ تَعَيَّنَ طَوَافُ الزِّيَارَةِ بِالْإِجْمَاعِ** اويقيناً متعين شوې دې(دفرضيت دپاره) طواف زيارت په اجماع.

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ۞ زمونږدليل دالله تعالی ارشاد دې.چه((﴿الْعَتِيقِ﴾ بِالْبَيْتِ وَلْيَطَّوَّفُوا)) په دې كي دطواف حكم دې.اوامر مطلق د تكرار تقاضا نه كوی.اود طواف زيارت فرضيت په اجماع سره متعين دې.نوهركله چې طواف زيارت د فرضيت لپاره متعين شوې دې.نوبل طواف به واجب نه وی.ګنی په امر كي به تكرار لازم شی.(اودا جائز نه ده)

وَفِيمَا رَوَاهُ سَمَّاهُ تَحِيَّةً اوپه هغه حديث كي چې نامداركړې دې نبی ﷺ په پيشكشی سره **وَهُوَ دَلِيلُ الِاسْتِحْبَابِ** دا دليل د استحباب دې. **وَلَيْسَ عَلَى أَهْلِ مَكَّةَ طَوَافُ الْقُدُومِ** اونشته په اهل مكه باندې طواف قدوم،(**لِانْعِدَامِ الْقُدُومِ فِي حَقِّهِمْ** د امله د نشتوالی د راتلونه په حق د دوی كي.

تشريح:- الجواب من مستدل مالك رحمه الله ۞دامام مالك رحمه الله د پيش كړی حديث نه ځواب دا دې.چه په دحديث كي نې طواف ته د تحيه طواف وئيلې دې.اوتحيه په استحباب باندې دلالت كوی.ځكه چې په لغت كي تحيه دهغه اكرام نوم دې.چه دهغې پيل علی سبيل التبرع وی.نود لفظ تحيه د قرينه په وجه وجوب نه ثابتيږی.دا خيال ساتئ.چه د مكې د اوسيدونكو په حق كي دا طواف مسنون هم نه دې.ځكه چې دا طواف د بهرنه د راتلونكو لپاره د قدوم په وجه باندې سنت دې.اود مكې د خلګو په اړه كي قدوم نشته.نودا طواف به هم نه وی.

د صفا ډېرئ مسنون اعمال

قَالَ ثُمَّ يَخْرُجُ إِلَى الصَّفَا فَيَصْعَدُ عَلَيْهِ فرمائی بيا به اوځی اړخ د صفا ته نواودې خيژی په هغې باندې، **وَيَسْتَقْبِلُ الْبَيْتَ وَيُكَبِّرُ وَيُهَلِّلُ وَيُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** ومخ دې كړی قبله ته،او،لااله الا الله، دې اووائی.اودرود دې ووايي په نبی ﷺ **وَيَرْفَعُ يَدَيْهِ وَيَدْعُو اللَّهَ لِحَاجَتِهِ** و لاسونه دې اوچت كړی.اوسوال دې اوكړی د الله نه،

حل اللغة۞ ①يصعد، صعوداً (س): ختل

تشريح كيفية السعی من الصفا۞مسئله دا ده.چه د طواف قدوم نه فارغ شی.نواول به د صفا مروه په مينځ كي سعی اوكړی.نوصفا ته به اوخيژی.اوبيت الله ته به مخ كړی.اوتكبير او،لااله الاالله، به اووائی.اوپه نبی ﷺ به درود اووائی.او لاس دې اوچت كړی.دخپل حاجت لپاره دې د الله تعالی نه دعا اوغواړی.

(١) قال الزيلعی رحمه الله غريب جداً نصب الرأية (٥٧/٣)_

لِمَارُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ صَعِدَ الصَّفَا حَتَّى إِذَا نَظَرَ إِلَى الْبَيْتِ ځکه نقل دي چه نبي ﷺ اوختلو صفا ته تردې چي کله ئې اوکتلو بيت الله. قَامَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ يَدْعُو اللَّهَ [1] نو ودريدلو مخ په قبله،او دعاء ئې غوښتله د الله ﷻ نه.

تشريح:- دلائله◉ځکه نقل دي.① چه نبي ﷺ صفا ته اوختلو.تردې چه بيت الله ئې په نظرشو.نوقبلې ته ئې مخ کړلو.اودعا ئې اوکړله.

لِأَنَّ الثَّنَاءَ وَالصَّلَاةَ يُقَدَّمَانِ عَلَى الدُّعَاءِ تَقْرِيبًا إِلَى الْإِجَابَةِ اوځکه چې ثناء اودرود دواړه وړاندې وي په دعا باندې،چه نزدې وي قبولوالى ته، وَكَمَا فِي غَيْرِهِ مِنَ الدَّعَوَاتِ لکه په غير ددې (دعا) نه په نورو دعاګانوکې (چه د دعا نه وړاندې ثناء اودرود ونيلى شي) وَالرَّفْعُ سُنَّةُ الدُّعَاءِ او (لاسونه) پورته کول د دعا سنت دى.

تشريح:- اوددې امله چې ثناء اودرود دواړه په دعا باندې مقدم وي.ځکه چې په دې سره دعا قبليدو ته نزدې کيږي.لکه څنګه چې په نورو دعاګانو کې دي.(لکه لمونځ راواخله. چې اول درود دې.اوبيا وروسته دعا ده.

وَإِنَّمَا يَصْعَدُ بِقَدْرِ مَا يَصِيرُ الْبَيْتُ بِمَرْأًى مِنْهُ اوخيژي به (په صفا) په دومره اندازه چې شي بيت الله په ځائې د ليدو ده ته، لِأَنَّ الِاسْتِقْبَالَ هُوَ الْمَقْصُودُ بِالصُّعُودِ ځکه قبله ته مخ کول مقصود دى. وَيَخْرُجُ إِلَى الصَّفَا مِنْ أَيِّ بَابٍ شَاءَ اووځي (اړخ د) صفا ته، د(مسجد حرام د) کومې دروازې نه چې ئې خوښه وي. وَإِنَّمَا خَرَجَ النَّبِيُّ مِنْ بَابِ بَنِي مَخْزُومٍ اويقيناً وتلې وو نبي ﷺ د دروازې د بنومخزوم نه، وَهُوَ الَّذِي يُسَمَّى بَابَ الصَّفَا اودا هغه (دروازه) ده.چه نوم ورته اخستلې شى باب الصفا ،، لِأَنَّهُ كَانَ أَقْرَبَ الْأَبْوَابِ إِلَى الصَّفَا لَا أَنَّهُ سُنَّةٌ [2] ځکه چې دا (دروازه) د ټولونه نزدې ده صفا ته،ددې امله (ددې دروازې نه وتل) نه دي. چې دا سنت (عمل) دې.

تشريح:- كيفية الصعود على الصفا◉صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.چه په صفاغونډئ به دومره خيجي. چې بيت الله دده نظر ته مخکې راشي.ځکه چې په صفا باندې د ختلونه مقصود د بيت الله استقبال دې. اودا مقصود به هم په دې صورت کې حاصليږي.صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.چه صفا اړخ ته د تللو لپاره حاجى ته اختيار دې.چه دکومې دروازې نه غواړي.اودې ځي.او نبي کريمﷺ د باب بنى مخزوم نه وتلې وو.باب بني مخزوم ته باب صفا هم وائي.ددې دروازې نه د نبي کريمﷺ وتل په دې وجه وو.چه دا دروازه د صفا غونډئ ته ډيره نژدې ده.نو ددې دروازې څخه به وتل مستحب وي. سنت به نه وي.لکه چې امام شافعي رحمه الله د باب صفا نه وتلو ته سنت وائي.

په مروه باندې مسنون اعمال

قَالَ ثُمَّ يَنْحَطُّ نَحْوَ الْمَرْوَةِ وَيَمْشِي عَلَى هَيْنَتِهِ" فرمائي بيا دې راکوز شي اړخ د مروه ته،اوروان دې وي په خپل وقار، فَإِذَا بَلَغَ بَطْنَ الْوَادِي يَسْعَى بَيْنَ الْمِيلَيْنِ الْأَخْضَرَيْنِ سَعْيًا کله چې اورسيږي مينځ د وادئ ته،نو منډه دې وهي په مينځ د ميلين اخضرين کې په منډې وهلو سره، ثُمَّ يَمْشِي عَلَى هَيْنَتِهِ حَتَّى يَأْتِيَ الْمَرْوَةَ فَيَصْعَدُ عَلَيْهَا بيا دې روان وي په خپل وقار سره تردې چې اورسيږي مروه ته،اواوخيژي په هغې باندې، وَيَفْعَلُ كَمَا فَعَلَ عَلَى الصَّفَا اوکوي به هغه شان څنګه ئې چه کړي وو په صفا،

حل اللغة" ① ينحط، انحطاطاً: راکوزيدل ② هينة: وقار ③ مشى، مشياً (ض): تلل

تشريح:- كيفية السعي الى المروة◉ امام قدوري رحمه الله فرمائي.چه د صفا نه دې مروه اړخ ته راکوز شي.اوډيره آرام دې روان وي.بيا چې کله بطن وادى ته اورسى.نود ميلين اخضرين سره دې منډه اووهي.بيا دې په آرام

[1] تقدم تخريجه فى حديث جابر رضي الله عنه الطويل)_

[2] من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه النسائى فى السنن الكبرى (۴۰۱/۲) رقم ۳۹۵۸)_

سره روان وي.تردې چې مروه ته اورسي.اوپه هغې دې اوخيژي.اوهغه شان اعمال دې اوکړي څنګه چې ئې په صفا کړي وو.

لِمَارُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ نَزَلَ مِنَ الصَّفَا وَجَعَلَ يَمْشِي نَحْوَ الْمَرْوَةِ ددې امله چې روايت شوې دې.چه نبي ﷺ د صفا نه راکوز شو.اوشروع ئې اوکړله چې تللو اړخ د مروه ته، وَسَعَى فِي بَطْنِ الْوَادِي حَتَّى إِذَا خَرَجَ مِنْ بَطْنِ الْوَادِي اومنډه ئې اووهله په مينځ د وادئ کې .تردې چې تيرشو د مينځ د وادئ نه، مَشَى حَتَّى صَعِدَ الْمَرْوَةَ نوروان وو.تردې چې اوختلو په مروه باندې، وَطَافَ بَيْنَهُمَا سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ [1] اوګرځيدونه (چکرونه) ئې لګولي وو په مينځ ددې دواړو کې اووه ځله

تشريح:- دليله◉ځکه چې نقل شوى دى.چه نبي ﷺ د صفا نه راکوز شو.او په آرام سره مروه اړخ ته روان وو.اوپه بطن وادى کې ئې منډه اووهله.چه بيا کله د بطن وادى نه تير شو.نومروه ته اوختلو.اود دې دواړو په مينځ کې ئې اووه چکرې اولګولې.

قَالَ (وَهَذَا شَوْطٌ وَاحِدٌ اودا يوچکر دې.

تشريح:- القولان في كيفية عدد الاشواط◉ ①صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.چه دصفا نه مروه ته تلل يو شوط دي.② اوامام طحاوى رحمه الله فرمائي.چه د صفا نه مروه ته تلل اوبيا واپس مروه ته راتګ دواړه يو شوط دې.خو اصح قول هغه دې.کوم چې علامه مرغيناني ذکرکړې دې.

دليل القول الاصح◉ځکه چې د نبي ﷺ دحج د ناقلينو ټولو راويانو په دې باندې اتفاق دې.چه نبي ﷺ د صفا اومروه په مينځ کې اووه چکرې لګولې وې.اود امام طحاوى رحمه الله د بيان مطابق د اووه په ځائې څوارلس اشواط جوړيږي.نوځکه د صاحب هدايه رحمه الله قول اصح معلوميږي.

د سعي د پيل اواختتام ځايونه

فَيَطُوفُ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ يَبْدَأُ بِالصَّفَا وَيَخْتِمُ بِالْمَرْوَةِ نوکوى دې اووه شوطونه،شروع به کوى د صفا نه او ختموى به ئې په مروه باندې. وَيَسْعَى فِي بَطْنِ الْوَادِي فِي كُلِّ شَوْطٍ اومنډه به وهي په بطن الوادى کې ،په هريوشوط کې ،لِمَا رَوَيْنَا دهغه حديث د امله کوم چې موږ روايت کړو. ،وَإِنَّمَا يَبْدَأُ بِالصَّفَا لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِيهِ اويقيناً پيل به کوى د صفا نه د امله د قول د نبي ﷺ په دې اړه کې {ابْدَءُوا بِمَا بَدَأَ اللَّهُ تَعَالَى بِهِ [2] چې پيل کوئ په هغه څه چې پيل کړې ده الله تعالى په هغې باندې (يعنى په قرآن کې اول د صفا اوبيا د مروه ذکر دې)

حل اللغة" ① يبدا، بدءاً (ف): پيل کول ② يختم، ختماً (ض): ختم کول

تشريح:- وجوب ابتداء السعي من الصفا◉صاحب دقدورى رحمه الله فرمائي.چه سعى اووه شوطونه (چکرې) دى. د شوط پيل به د صفا نه کيږي.اوپه مروه به ختميږي.اوپه هرشوط کې به په بطن وادى کې منډه وهي.

دلائله◉ ①دليل هغه حديث دې.کوم چې د تيرے شو، مسئلې په ضمن کې تيرشوې دې.يعنى «أن النبى ﷺ نزل من الصفا وجعل يمشى نحو المروة الحديث» ②اود صفا نه د سعى په پيل کولودا حديث دليل دې. «ابدأوا بما بدالله تعالى به» يعنى ، کوم ځائې نه چې الله تعالى په قرآن کې پيل کړې ده.د هغه ځائې نه سعى پيل کوئ.اوالله تعالى د صفا نه پيل کړې ده.فرمائي. [إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ] په دې. حديث کې لفظ د «اسعوا» صيغه د امر ده.نود صفا څخه به پيل کول واجب وي.

ثُمَّ السَّعْيُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَاجِبٌ بيا سعى په مينځ دصفا اومروه کې واجب ده. وَلَيْسَ بِرُكْنٍ اورکن نه دې.

[1] تقدم تخريجه فى حديث جابر رضي الله عنه الطويل)_

[2] أخرجه النسائى باب القول بعد ركعتى الطواف رقم ۷۷۲ والدارقطنى (۲۵۵/۲) والبيهقى (۱۵۱/۵) رقم ۹۳۳۷)_

تشريح:- المذهبان في حكم السعي﴿ پاتې شوه دا خبره چې د صفا مروه په مینځ کې سعی کول واجب دی که رکن؟ نو په دې. اړه کې د عالمانو ﷫ اختلاف دی. ① زموږ په نیز رکن نه دی. بلکه واجب ده.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ: إِنَّهُ رُكْنٌ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ او امام شافعی رحمه الله فرمائی. چه دا رکن دی. د امله ددې وینا د نبی ﷺ **إِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى كَتَبَ عَلَيْكُمُ السَّعْيَ فَاسْعَوْا**[1] چې الله تعالی فرض کړې ده په تاسو باندې سعی نو سعی کوئ.

تشريح:- او د امام شافعی رحمه الله په نیز رکن دی. هم دا د امام مالك او امام احمد ﷭ قول دی.

دليله﴿ د امام شافعی رحمه الله دلیل دا حدیث دی چه «إن الله كتب عليكم السعي فاسعوا» یعنی الله تعالی په تاسو باندې سعی کول لیکلې ده. نو سعی کوئ. او د کتب لفظ په فرضیت کې استعمالیږی. نو ځکه سعی رکن دی.

وَلَنَا قَوْلُهُ تَعَالٰى ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾ او زموږ لپاره دلیل ارشاد د الله تعالی دی. نشته ګناه په ده چې طواف اوکړی په دې دواړو (صفا او مروه) **وَمِثْلُهُ يُسْتَعْمَلُ لِلْإِبَاحَةِ فَيَنْفِي الرُّكْنِيَّةَ وَالْإِيجَابَ** او پشان د داسې کلام استعمال کیږی په اباحت کې، نو نفی شو رکنیت او وجوب،

تشريح:- دليل الاحناف ﷭﴿ او زموږ دلیل د الله تعالی ارشاد دی. ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا﴾ په دې. آیت باندې استدلال په دې طریقه دی چه په دې. کې لفظ د ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ﴾ د اباحت لپاره استعمالیږی. لکه د الله تعالی په دې. ارشاد کې ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا النِّسَآءِ خِطْبَةِ مِنْ بِهٖ عَرَّضْتُمْ﴾) کې هم اباحت مقصود دی. ځکه چې د کومې ښځې خاوند وفات شوې وی. نو هغې ته په موده د عدت کې په کنایه سره خطبه د نکاح لیګل نه فرض دی او نه واجب دی. بهرحال لفظ د ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ﴾ د اباحت لپاره مستعمل دی. او کوم لفظ چې د اباحت لپاره مستعمل وی. هغه د فرضیت او وجوب نفی کوی. د آیت ظاهر هم دا وائی. چه د صفا مروه په مینځ کې سعی نه فرض ده او نه واجب ده.

إِلَّا أَنَّا عَدَلْنَا عَنْهُ فِي الْإِيجَابِ صرف دومره ده چې موږ عدول اوکړلو ددې (اباحت نه) په واجبولو کې (چه سعی مونه فرض کړه. لکه ځنګه چې امام شافعی رحمه الله فرمائی. او نه مباح لکه ځنګه چې د آیت د ظاهر نه معلومیږی. او د دې. دواړو په مینځ کې قول مو اختیار کړلو. چه وجوب د سعی دی)

تشريح:- وجوه العدول عن الاباحة الى الايجاب﴿ ① خود ایجاب په حق کې موږ د ایجاب نه عدول اوکړلو. یعنی د آیت ظاهر اګرچه دا وائی. چه سعی واجب نه ده. خو په دې. ظاهر باندې موږ عمل پریښولو. د آیت په ظاهر باندې مو عمل ځکه پریښولو. چه په حدیث «إن الله كتب عليكم السعي فاسعوا» خبرواحد دی. او خبرواحد په وجوب دلالت کوی. ② دویمه وجه د استدلال دا ده. چه ددې آیت په اول کې دی. ﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ﴾ او شعائر جمع د شعیرة ده. او شعیره نښانه ته وائی. او نښانه د دین فرض وی. نو د آیت دا برخه د سعی په فرضیت دلالت کوی. او هم ددې آیت آخری برخه ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ﴾ په اباحت دلالت کوی. نو موږ په دواړو عمل اوکړلو. او د وجوب قول مو اختیار کړو. ځکه چې واجب اعتقاداً خو فرض نه وی. البته عملاً فرض وی. ③ دریمه وجه دا ده. چه د ایجاب د نفی عمل مو په اجماع باندې پریښولو. ځکه چې د سعی د اباحت څوك هم قائل نه دی.

وَلِأَنَّ الرُّكْنِيَّةَ لَا تَثْبُتُ إِلَّا بِدَلِيلٍ مَقْطُوعٍ بِهٖ وَلَمْ يُوجَدْ او بله دا چې رکنیت نه ثابتیږی مګر په دې سې دلیل چې یقین شوې وی د هغې، او موجود نه دی. (داسې دلیل په فرضیت د سعی)

[1] من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الدارقطني في معجمه كذا عزاه إلى الهيثمي رحمه الله في مجمع الزوائد (۲۴۸/۳)۔

تشريح:- الدليل الثاني لعدم ركنية السعي﴿ د سعی په وجوب او عدم رکنیت باندې زموږ دوهم دلیل دا دی. چه رکنیت په دلیل قطعی سره ثابتیږی. او دلیل قطعی نشته. نو رکنیت هم منتفی شو.

ثُمَّ مَعْنٰى مَا رُوِيَ كُتِبَ اسْتِحْبَابًا بیا معنی د هغه څه چې روایت نې شوې دی په لفظ د ((کتب)) (نو) استحباب ترې مراد دی. (اګرچه د کتب متبادره معنی فرضیت دی. او په دې. روایت کې کتب په معنی د استحباب داسې دی) **كَمَا فِي قَوْلِهٖ تَعَالٰى ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾ الْآيَةَ** لکه په قول د الله تعالی کې ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾ چې دی. (یعنی په دې. آیت کې د وصیت لپاره لفظ د کتب استعمال شوې دی. حالانکه وصیت کول په اتفاق سره مستحب دی)

الجواب من مستدل الشافعي رحمه الله﴿ د امام شافعی رحمه الله د اړخه د پیش کړې شوی حدیث چې «إن الله كتب عليكم السعي فاسعوا» نه ځواب دا دی. چه د سعی استحباب لیکلې شوې دی. لکه په بل آیت کې ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ﴾ چې د مرګ په وخت وصیت کول مستحب دی. فرض نه دی. (حالانکه الله تعالی ترې تعبیر په کتب سره کړې دی.) نو لکه ځنګه چې دلته، کتب، د استحباب لپاره مستعمل دی. دغه ډول په مسئله د سعی کې هم، کتب، د استحباب یعنی غیرفرض لپاره استعمال شوې دی.

د سعی نه روسته د احرام په حالت کې په مکه کې قیام

قَالَ (ثُمَّ يُقِيمُ بِمَكَّةَ حَرَامًا) لِأَنَّهُ مُحْرِمٌ بِالْحَجِّ بیا دې. او سیږی په مکه کې په حالت د احرام کې، ځکه چې دی. محرم دی. **فَلَا يَتَحَلَّلُ قَبْلَ الْإِتْيَانِ بِأَفْعَالِهٖ** په حج نو نه به حلالیږی وړاندې د ادا کاوه د افعالو د هغې (حج)

حل اللغة: ① يتحلل، تحللاً: حلال کیدل

تشريح:- القيام في مكة محرما بعد السعي﴿ صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی. چه د طواف قدوم او سعی نه فارغ شی. نو ددې نه روسته دې. دا سړې په حالت د احرام کې په مکه کې او سیږی. ځکه چې ده د حج ادا کاوه لپاره احرام تړلې وو. نو او س به د حج د افعالو ادا کولو نه بغیر د احرام نه نه خارجیږی. یعنی داسې څه کار به نه کوی. چه په هغې باندې د احرام نه بهر شی.

قَالَ (وَيَطُوفُ بِالْبَيْتِ كُلَّمَا بَدَا لَهُ) او طواف دې. کوی د بیت الله نه چې کله نې خوښه وی. **لِأَنَّهُ يُشْبِهُ الصَّلَاةَ قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ** ځکه چې دا مشابه دی. د لمانځه سره، فرمائیلی دی نبی ﷺ **اَلطَّوَافُ بِالْبَيْتِ صَلَاةٌ**[1] **وَالصَّلَاةُ خَيْرٌ مَوْضُوعٌ** طواف د بیت الله لمونځ دی. او لمونځ بهترینه نیکی مقرر کړې شوې ده. **فَكَذَا الطَّوَافُ** نو دغه ډول طواف هم دی.

تشريح:- البته په دغه موده کې چې نې څومره خوښه وی. د بیت الله طوافونه دې کوی

دليله﴿ ددې دلیل دا دی. چه نبی ﷺ طواف د لمانځه سره مشابه کړې دی. فرمائیلې نې دی. «الطواف بالبيت صلاة إلا أن الله تعالى أحل فيه المنطق فمن نطق فيه فلا ينطق إلا بخير» یعنی د خانه کعبې نه طواف کول د لمانځه سره مشابه دی. نو څوك چې طواف کوی. خبرې دې. نه کوی. مګر ښه خبرې، ددې حدیث نه ښکاره کیږی. چه طواف د لمانځه پشان دی. او لمونځ یو کار دی. چه د مخصوص ځایونو نه سوی په هرځائې کې په هروخت کې ادا کولې شی. نو دغه ډول طواف هم هر وخت ادا کولې شی.

إِلَّا أَنَّهُ لَا يَسْعٰى مګر دومره ده چې دی. به سعی نه کوی **عَقِيبَ هٰذِهِ الْأَطْوِفَةِ فِي هٰذِهِ الْمُدَّةِ** روستو ددې چکرونو نه په دې. موده کې، **لِأَنَّ السَّعْيَ لَا يَجِبُ فِيهِ إِلَّا مَرَّةً** ځکه چې سعی نه واجبیږی په دې. کې مګر یو ځل، **وَالتَّنَفُّلُ بِالسَّعْيِ غَيْرُ مَشْرُوعٍ**

[1] من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه ابن حبان في صحيحه في النوع السادس والستين من القسم الثالث والحاكم في المستدرك (۴۵۹/۱)۔

اونفل په سعی کې غیر مشروع دې.(چه د طواف نه بغیرد صفا مروه سعی کوی.نودا عبادت نه دې)

تشریح:- عدم السعی بعدالطواف النفلی® البته دومره خبره ضرور ده.چه ددې نفلی طوافونو نه روسته دې. د صفا اومروه په مینځ کې سعی نه کوی.ځکه چې سعی صرف یوځل واجب ده.اوهغه د طواف قدوم نه روسته شوې ده.اوپه نفلی حیثیت سره سعی کول مشروع شوې نه ده.نود یوې سعی نه روسته دې. سعی نه کوی.

يُصَلِّي لِكُلِّ أُسْبُوعٍ رَكْعَتَيْنِ اولمونځ دې. کوی د هر اووه شوطونو لپاره دوې [دوه] رکعته، وَهِيَ رَكْعَتَا الطَّوَافِ عَلَى مَا بَيَّنَّا اودا رکعتونه د طواف دی.لکه څنګه چې موږ بیان کړی دی.

تشریح:- رکعتان بعدسبعة اشواط®صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.چه نفلی طواف کونکې دې. دهراووه شوطونو نه روسته دوې [دوه] رکعته کوی.دې. دوو رکعتونو ته صلاة الطواف وائی.لکه وړاندې چې حدیث تیر شوې دې.

په اوومه ذوالحجه خطبه وئیل

قَالَ (فَإِذَا كَانَ قَبْلَ يَوْمِ التَّرْوِيَةِ فرمائی کله چې وړاندې ورځ شی د ورځ د ترویه نه، بِيَوْمٍ خَطَبَ الْإِمَامُ خُطْبَةً يُعَلِّمُ فِيهَا النَّاسَ الْخُرُوجَ إِلَى مِنًى نوخطبه دې. اوکړی خطیب یوه خطبه،په دې. کې به خودنه کوی خلګو ته، منی ته د تلو، وَالصَّلَاةَ بِعَرَفَاتٍ وَالْوُقُوفَ وَالْإِفَاضَةَ) په عرفات کې د لمونځ کولو،وقوف عرفات اودهلته نه د روانیدو. وَالْحَاصِلُ أَنَّ فِي الْحَجِّ ثَلَاثَ خُطَبٍ أَوَّلُهَا مَا ذَكَرْنَا حاصل دا چې په حج کې درې خطبې دی.یوه دا کومه چې موږ ذکر کړه. وَالثَّانِيَةُ بِعَرَفَاتٍ يَوْمَ عَرَفَةَ دویمه په عرفات په ورځ د عرفه، ،،وَالثَّالِثَةُ بِمِنًى فِي الْيَوْمِ الْحَادِي عَشَرَ دریمه په منی کې په یوولسمه ورځ(د ذوالحجه)

حل اللغة: ①وقوف: ودریدل ②افاضة: واپس کیدل

تشریح:- الخطب الثلاث في الحج® ①صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.چه په اوومه ذوالحجه به د ماپښین دلمانځه نه روسته امام خلګو ته یوه خطبه اووائی. ②اودویمه خطبه په نهمه ذوالحجه په ورځ دعرفه په ډګر عرفات کې د ماپښین دلمانځه نه وړاندې اووائی. ③اودریمه خطبه په منی کې د ماپښین دلمانځه نه روسته

فَيَفْصِلُ بَيْنَ كُلِّ خُطْبَتَيْنِ بِيَوْمٍ نوجدااوالې به کوی په مینځ د هرې یوې خطبه کې په یوه ورځ،

تشریح:- الجلوس في الخطبيت®په اوله اودریمه خطبه کې به د دوو خطبو په مینځ کې نه کینی.بلکه صرف یوه خطبه به وائی.اوپه دویمه خطبه کې یعنی د عرفات په خطبه کې د دوو خطبو په مینځ کې کښینستل ضروری دی.

المذهبان في ايام الخطبيت® علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی.چه دې. درې خطبو کې به د هرو دوو خطبو په مینځ کې د یوې ورځ جدائی وی.یعنی د اولې اودویمې خطبې په مینځ کې به د اتمې ذوالحجه فصل وی.اوپه دویمه اودریمه خطبه کې به د لسمې ذوالحجه فصل وی.

وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللّٰهُ يَخْطُبُ فِي ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مُتَوَالِيَةٍ اوامام زفر رحمه الله فرمائیلی دی.چه خطبه به وائی درې ورځو کې پرله پسې، أَوَّلُهَا يَوْمُ التَّرْوِيَةِ لِأَنَّهَا أَيَّامُ الْمَوْسِمِ وَمُجْتَمَعُ الْحَاجِّ اوله په ورځ د ترویه،ځکه چې دا ورځې دحج دی.اود جمع کیدو د خلګو دی.

حل اللغة: ① متوالیة:یوبل پسې

تشریح:- اوحضرت امام زفر رحمه الله فرمائی.چه دا درې واړه خطبې به بلا ناغه وی.یعنی اوله خطبه به په اتمه ذوالحجه اودویمه په نهمه اود دریمه په لسمه ذوالحجه وی.

دلیل زفر رحمه الله ® دامام زفر رحمه الله دلیل دا دې.چه دا درې واړه ورځې، د حج دافعالو اود حاجیانو د جمع کیدو ورځې دی.نوپه دې. ورځو کې خطبې وئیل مناسب دی.

وَلَنَا أَنَّ الْمَقْصُودَ مِنْهَا التَّعْلِيمُ وَيَوْمُ التَّرْوِيَةِ وَيَوْمُ النَّحْرِ يَوْمَا اشْتِغَالٍ،او زموږ دلیل دا دې.چه مقصود ددې نه خودنه ده.اوورځ د ترویه اوورځ داختر ورځې د مشغولتیا د خلګو دی. فَكَانَ مَا ذَكَرْنَاهُ أَنْفَعَ وَفِي الْقُلُوبِ أَنْجَعَ.نوده هغه طریقه چې موږ بیان کړه. زیاته ګټوره ده.اوپه زړونو کې زیاته اثرناکه ده.

تشریح:- اوزموږ دلیل دا دې.چه ددې خطبو مقصود حاجیانوته د حج د افعالو تعلیم ورکول دی.او اتمه او لسمه ذوالحجه د حج د افعالو په کاوه کې مشغولتیا ورځې دی.اوپه اوومه ،نهمه اویوولسمه ذوالحجه کې خلګ څه قدرې اوزګار شوی وی.نوځکه په دې. ورځو کې خلګو ته خطبې وئیل فائدې. مندې. هم دی.اواثرناکې هم.ددې نه علاوه د نبی ﷺ د غار د انډیوالان حضرت ابوبکرصدیق رضی الله عنه معمول هم دا وو.

په یوم الترویه منی کې اقامت

فَإِذَا صَلَّى الْفَجْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ بِمَكَّةَ خَرَجَ إِلَى مِنًى کله چې لمونځ اوکړی د سهار په ورځ ترویه په مکه کې ،نواوبه وځی منی ته فَيُقِيمُ بِهَا حَتَّى يُصَلِّيَ الْفَجْرَ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ اوقیام به اوکړی هلته تردې.چه اوکړی لمونځ د سهار په ورځ د عرفې، لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ صَلَّى الْفَجْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ بِمَكَّةَ ددې امله چې روایت شوې دې چه نبی ﷺ لمونځ اوکړو د سهار په ورځ د ترویه په مکه کې فَلَمَّا طَلَعَتِ الشَّمْسُ رَاحَ إِلَى مِنًى نوکله چې راوختلو لمر روان شومنی ته، فَصَلَّى بِمِنًى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ نو لمونځ ئې اوکړلو په منی کې د ماسپخین،مازیګر، ماښام، ماسخوتن او د صبا. ثُمَّ رَاحَ إِلَى عَرَفَاتٍ(¹) بیا روان شو عرفات ته.

حل اللغة: ①راح، رواحًا (ن): د ماښام په وخت کې تګ راتګ

تشریح:- الذهاب الی منی یوم الترویة® دحج افعال بیانوی.امام قدوری رحمه الله فرمائی.چه په ورځ د ترویه چې په مکه کې د سهار لمونځ اوکړی.نو منی ته دې. روان شی.اوپه منی کې به د نهمې ذوالحجې نه واخله ترلسمې ذوالحجې د سهار د لمونځ پورې ایسار شی.تردې. چې د سهار لمونځ به هم په منی کې اوکړی.

وقوع التسامح عبارة القدوری® دقدوری د عبارت نه دا معلومیږی.چه په ورځ د ترویه چې څنګه د سهار لمونځ اوکړی.نو منی ته به روانیږی.حالانکه دا د سنت نه خلاف ده.بلکه سنت دا ده.چه د ترویه په ورځ چې د سهار د لمانځه نه روسته لمر راوخیژی.نومنی ته به روانیږی.لکه صاحب دهدایه چې کوم حدیث ذکرکړې دې .د هغې نه ثابته ده.ارشاد دې. «أن النبي ﷺ صلى الفجر يوم التروية بمكة فلما طلعت الشمس راح إلى منى فصلى بمنى الظهر والعصر والمغرب والعشاء والفجر ثم راح إلى عرفات»

په منی کې قیام او عرفات ته تلل

وَلَوْ بَاتَ بِمَكَّةَ لَيْلَةَ عَرَفَةَ وَصَلَّى بِهَا الْفَجْرَ ثُمَّ غَدَا إِلَى عَرَفَاتٍ اوکه شپه ئې تیره کړه په مکه کې شپه د عرفې،اولمونځ ئې اوکړلو دلته د صبا ،اوبیا سهار لاړلو عرفات ته وَمَرَّ بِمِنًى أَجْزَأَهُ) اوتیر شو په منی نو جائز ده ورله. لِأَنَّهُ لَا يَتَعَلَّقُ بِمِنًى فِي هَذَا الْيَوْمِ إِقَامَةُ نُسُكٍ ځکه چې نه دی متعلق په منی پورې په دې. ورځ کې اداکول د افعالو دحج، ،وَلَكِنَّهُ أَسَاءَ بِتَرْكِهِ الِاقْتِدَاءَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خوده بدکار اوکړلو.د امله د پرېښولو داقتداء په نبی ﷺ پسې،

حل اللغة: ①بات، بیاتا (ض): شپه تیرول ②غدا، غدوې (ن): د سحر وخت کې تلل

تشریح:- جوازترک القیام بمنی یوم الثامن مع الکراهة®صاحب دقدوری رحمه الله که بالفرض په اتمه ذوالحجه منی ته اونه رسیدلو.اود اتمې ذوالحجې ورځ اود نهمې ذوالحجې شپه ئې په مکه کې تیره کړه.اوپه نهمه ذوالحجه ئې په مکه کې د سهار لمونځ اوکړلو.اود منی په لاره تیرشو.اوعرفات ته اورسیدلو.نودا هم کافی

¹) تقدم تخریجه فی حدیث جابر رضی الله عنه الطویل)_

ده.ځکه چې په اتمه ذوالحجه په منی کې د حج د افعالونه څه عمل نشته.البته دي. سړی چونکه د نبی ﷺ اقتداء پریخودله.نوددې امله د یوې غلطۍ مرتکب شو.

قَالَ (ثُمَّ يَتَوَجَّهُ إِلَى عَرَفَاتٍ فَيُقِيمُ بِهَا) امام قدوری فرمائی بیا به روان شی عرفات ته،نو ایسار به شی دلته، لِمَا رَوَيْنَا،وَهٰذَا بَيَانُ الْأَوْلَوِيَّةِ د امله دهغه حدیث نه کوم چې موږ نقل کړې دي.اودا بیان د افضلیت دي.

تشریح:- الخروج الى عرفات بعد طلوع الشمس ۞صاحب د قدوری رحمه الله اصل مسئلې ته واپس کیږی. چه په نهمه ذوالحجه چې د سهار لمونځ په منی کښې اوکړی.نو د لمر راختو نه روسته دې عرفات ته روان شی. دلیل وړاندینی حدیث دی. اوفرمائی

أَمَّا لَوْ دَفَعَ قَبْلَهُ جَازَ لِأَنَّهُ لَا يَتَعَلَّقُ بِهٰذَا الْمَقَامِ حُكْمٌ تردې که لاړلو وړاندې ددې نه نوجائز ده.ځکه چې نه دې متعلق په دې. خانې پورې څه حکم (دافعالودحج خنې

تشریح:- جوازالخروج بعدصلاة الفجر۞خودا خیال ساتل پکار دی.چه د لمر راختو نه روسته دګر عرفات ته روانیدل صرف مستحب خبره ده.که د سهار لمونځ نه روسته روان شی.نوهم جائز ده.ځکه چې په اتمه ذوالحجه دمنی سره د حج افعالو نه څه عمل متعلق نه دې.نوکه د سهار لمونځ نه روسته عرفات ته روان شی.نوڅه قباحت په کې نشته.

قَالَ فِي الْأَصْلِ: وَيَنْزِلُ بِهَا مَعَ النَّاسِ امام محمد رحمه الله) فرمائیلی دی په اصل (مبسوط) کې ،چه ایسار به شی په دې. خانې کې د خلګو سره، لِأَنَّ الْاِنْتِبَاذَ تَجَبُّرٌ وَالْحَالُ حَالُ تَضَرُّعٍ ځکه چې یواځې پاتې کیدل تکبر دې.اودا حال (د محرم) د عاجزئ دې. وَالْإِجَابَةُ فِي الْجَمْعِ أَرْجَى اواجابت د دعا په جمع کې زیاته قبلیږی. وَقِيلَ مُرَادُهُ أَنْ لَا يَنْزِلَ عَلَى الطَّرِيقِ كَيْ لَا يُضَيِّقَ عَلَى الْمَارَّةِ او وئیلی شوی دی.چه مراد د دوی(امام محمد رحمه الله دا دې.چه نه دې. ایساریږی په لاره کې ،چه تنګه نشی (لار) په تیریدونکو.

حل اللغة * ① انتباذ: د خلګو نه جلا کیدل ② تجبر: تکبر کول ③ تضرع: عاجزی کول ④ اجابت: قبولیت ⑤ ارجی: په امید سره کیدل ⑧ مارة د مار جمع: تیریدونکی

تشریح:- التوجیهان لقول محمد رحمه الله ۞صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه امام محمد رحمه الله په مبسوط کې لیکلی دی.①چه حاجی دې. په ډګر عرفات کې د خلګو سره کوز شی.یعنی د خلګو نه دې. نه جلا کیږی. ځکه چې په دې. کې تکبر دې.حالانکه دا موقع د عاجزئ اوانکسارئ ده.دویمه خبره دا ده.چه په جمع سره دعا کول هم زیات قبلیږی.②بعضې خلګو وئیلی دی.چه دامام محمد رحمه الله مقصد دا دې.چه په لار کې دې. نه کوزیږی.ځکه چې په دې. صورت کې په لارتیریدونکی خلګو ته تکلیف ملاویږی.

په عرفات کې جمع بین الصلاتین

قَالَ (وَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ يُصَلِّي الْإِمَامُ بِالنَّاسِ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ فرمائی.اوکله چې زائله شی نمرنولمونځ دې. اوکړی امام خلګو ته د ماپښین اومازیګر، فَيَبْتَدِئُ فَيَخْطُبُ خُطْبَةً يُعَلِّمُ فِيهَا النَّاسَ الْوُقُوفَ بِعَرَفَةَ نو پیل دې.اوکړی په خطبه،نوخطبه دې.اووائی یوه خطبه،ښائی دې. په هغې کې خلګو ته طریقه د قیام په عرفات وَالْمُزْدَلِفَةِ وَرَمْيِ الْجِمَارِ وَالنَّحْرِ وَالْحَلْقِ وَطَوَافِ الزِّيَارَةِ ومزدلفه کې ،اوویشتل د شیطانانواوقربانی اوسرخرئیل اوطواف زیارت. خُطْبَتَيْنِ يَفْصِلُ بَيْنَهُمَا بِجَلْسَةٍ كَمَا فِي الْجُمُعَةِ خطبه به وانی دوې [دوه] خطبې جدائی دی.راولی په مینځ د دغه دواړو کې په ناستې سره لکه په جمعه کې (چه څنګه ددوو خطبو په مینځ کې کینی) وَيَخْطُبُ هٰكَذَا فَعَلَهُ رَسُولُ اللّٰهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ هم دغه ډول کړی دی رسول الله ﷺ

اللغة * ① يبتدي، ابتداء: پیل کول ② تذکیر: یادول ③ اوان: وخت]

تشریح:- المذهبان في محل الخطبة ۞صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه په نهمه ذوالحجه دې. امام یا د هغه نائب خلګو ته د ماپښین اومازیګردواړه مونځونه د ماپښین په وخت کې ادا کړی.①ترتیب دا دې.چه اول دې. خطبه اووائی.چه په هغې کې خلګو ته د افعالود حج تعلیم ورکړی.اود جمعې پشان به دوې [دوه] خطبې وی.د هغې دواړو په مینځ کې به کینی.هم دا درسول الله ﷺ معمول وو.

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللّٰهُ: يَخْطُبُ بَعْدَ الصَّلَاةِ، لِأَنَّهَا خُطْبَةُ وَعْظٍ وَتَذْكِيرٍ اوفرمائی امام مالك رحمه الله چه خطبه به وائی.پس د لمانځه نه،ځکه چې دا خطبه د وعظ اونصیحت ده. فَأَشْبَهَ خُطْبَةَ الْعِيدِ نومشابه شوه د خطبه د اختر سره،

تشریح:- امام مالك رحمه الله فرمائی. چې د عرفې د ورځې خطبه د لمانځه نه روسته ده.وړاندې نه ده.

دلیله ۞دامام مالك رحمه الله دلیل دا دې.چه دا خطبه دوعظ اونصیحت لپاره ده.نود اختر د خطبې سره مشابه شوه.اود اخترونو خطبه چونکه د لمانځه نه روسته وی.نودغه ډول دا به هم د لمانځه نه روسته وی.

وَلَنَا مَا رَوَيْنَا، وَلِأَنَّ الْمَقْصُودَ مِنْهَا تَعْلِيمُ الْمَنَاسِكِ وَالْجَمْعُ مِنْهَا اوزموږ لپاره هغه حدیث (دلیل) دې.کوم چې موږ روایت کړو.اوځکه چې مقصود ددې (خطبو) نه خودنه ده خلګو ته اوجمع (بین الصلاتین)هم ددې (مناسکو)څنې ده

تشریح:- دلائل الاحناف ﷺ ۞زمونږدلیل هغه روایت دې.کوم ته چې د حضرت جابر﷜ په حدیث کې اشاره شوې ده.اوپه حدیث د حضرت جابر﷜ کې دا ښکاره ذکر دې.چه نبی ﷺ خطبه د لمانځه نه وړاندې وئیلې وه.② دوهم دلیل دا دې.چه په عرفات کې دخطبې وئیلو مقصود دا دې.چه خلګ وته مناسك دحج اوښائی.اوجمع بین الصلاتین هم په مناسك حج کې دی.اود تعلیم مقصد په دې. کې حاصلیږی.چه خطبه د لمانځه نه وړاندې وی روستو نه.ددې امله زموږ په نیزد لمانځه نه وړاندې دخطبې وئیلوحکم ورکولې شی.

وَفِي ظَاهِرِ الْمَذْهَبِ: إِذَا صَعِدَ الْإِمَامُ الْمِنْبَرَ فَجَلَسَ أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُونَ كَمَا فِي الْجُمُعَةِ اوپه ظاهر مذهب کې دی.کله چې اوخیژی امام منبر ته، او کینی. نو اذان دې. اوکړی اذان کونکی لکه په (خطبه د) جمعه کې ،

تشریح:- الروایة الاولی في وقت الاذان۞پاتې شوه دا خبره چې په عرفات کې به موذن اذان کله کوی.د خطبې نه وړاندې که روستو.نوپه دې. اړه کې زموږ دعالمانو ﷺ ظاهر مذهب دا دې.چه کله امام په منبر باندې دخطبې وئیلو لپاره کینی.نواذان به کوی.

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى أَنَّهُ يُؤَذِّنُ قَبْلَ خُرُوجِ الْإِمَامِ اودامام ابویوسف رحمه الله نه روایت دې. چې اذان دې.کوی وړاندې د راوتلو د امام نه (خطبې وئیلوته)

تشریح:- دامام ابویوسف رحمه الله نه یو روایت دا دې.چه دامام دخپلې خیمې نه راوتلو نه وړاندې دې. موذن اذان کوی.چه کله موذن د اذان نه فارغ شی. نوامام دې. د خیمې نه راوځی.

دلیله۞ځکه چې دا اذان د ماپښین د لمانځه لپاره دې.نولکه څنګه چې په نورو روځو کې د لمر دزوال نه روسته اذان کولې شی.نولکه څنګه چې په نورو ورځو کې دامام تشریف راوړلو نه وړاندې اذان کولې شی.دغه ډول دې. د عرفې په ورځ هم د امام د راتلو نه وړاندې اذان اوکړې شی.

وَعَنْهُ أَنَّهُ يُؤَذِّنُ بَعْدَ الْخُطْبَةِ اوددوی نه دا روایت (هم) شته.چه دې. به اذان کوی روسته د خطبې نه،

تشریح:- الروایة الثانیة في وقت الاذان۞دامام ابویوسف رحمه الله دوهم روایت دا دې.چه د خطبې نه روسته دې. اذان کوی.امام مالك رحمه الله هم ددې قائل دې.

دلیل روایة الثانیة۞ددې روایت دلیل دا دې.چه په حدیث د جابر﷜ کې ذکر دی.چه حضرت بلال په ډګر عرفات کې د خطبې نه روسته اذان کړې وو.

وَالصَّحِيحُ مَا ذَكَرْنَا لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَمَّا خَرَجَ وَاسْتَوَى عَلَى نَاقَتِهِ اوصحيح قول هغه دې كوم چې موږ ذكر كړو. ځكه چې نبي ﷺ كله اووتلو (خطبه ته) اوبرابر شو په خپله اوښه باندې، أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُونَ بَيْنَ يَدَيْهِ (۱) نو مؤذنانو اذان اوكړلو اذان كونكو مخكې نبي ﷺ ته.

تشريح:- وجوه ترجيح الرواية الاولى ⊛ خو صحيح مذهب هم هغه دې كوم چې موږ ذكر كړو. يعنې چې امام د خيمې نه رابهر شي. اوتشريف راوړي. نود هغه مخكې به اذان كوي. ځكه چې نبي ﷺ كله د خپلې خيمې نه رابهر شو. اوپه خپله اوښه باندې كيناستلو. نوددې نه روسته موذن د هغوى مخكې اذان كړې وو. ②د ظاهر مذهب دصحت دليل دا هم دې. چه حديث د جابر ﷺ تقاضا كوى. چه اذان دې. د خطبې نه روسته اوشي. اودا روايت تقاضا كوى. چه د خطبې نه مخكې دې. اذان اوكړې شي. نود تعارض د املے به دواړه احاديث پريښولې (پريخودې) شي او په قياس على الجمعه به عمل كولې شي.

وَيُقِيمُ الْمُؤَذِّنُ بَعْدَ الْفَرَاغِ مِنَ الْخُطْبَةِ او اقامت دې. اوكړي موذن روسته د فراغت د خطبې نه، لِأَنَّهُ أَوَانُ الشُّرُوعِ فِي الصَّلَاةِ فَأَشْبَهَ الْجُمُعَةَ ځكه چې دا وخت د پيل كيدو دې. په لمانځه كې. نومشابه شو د جمعې سره، (لكه ځنګه چې د جمعې په لمانځه كې د خطبې نه روسته اود لمانځه نه وړاندې اقامت كوى. دغه ډول به دلته هم كوى)

تشريح:- وقت الاقامة يوم عرفة ⊛ صاحب دقدورى رحمه الله فرمائي. چه امام د خطبه نه فارغ شي. نوموذن دې اقامت اوكړي. ځكه چې د لمانځه پيل كيدو هم دا وخت دې. نولكه ځنګه چې د خطبې ويلو نه روسته په جمعه كې اقامت كولې شي. دغه ډول به په عرفات كې هم د خطبې ويلو نه روسته د ماپښين لپاره اقامت كولې شي.

په جمع بين الصلاتين كې يواذان اودوې [دوه] اقامتونه

قَالَ [وَيُصَلِّي بِهِمُ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ فِي وَقْتِ الظُّهْرِ بِأَذَانٍ وَإِقَامَتَيْنِ] فرمائي اولمونځ به وركوى دوى ته امام د ماپښين اومازيګر په وخت د ماپښين كې په يو اذان او دوو اقامتونو. وَقَدْ وَرَدَ النَّقْلُ الْمُسْتَفِيضُ بِاتِّفَاقِ الرُّوَاةِ بِالْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ او يقيناً وارد شوې دې نقل مستفيض په اتفاق د راويانو سره په جمع بين الصلاتين باندې، وَفِيمَا رَوَى جَابِرٌ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّاهُمَا بِأَذَانٍ وَإِقَامَتَيْنِ (۲) اوپه هغه روايت كې چې نقل كړې دې. جابر ﷺ چې نبي ﷺ كړي وو دا دواړه (مونځونه) په يو اذان او دوو اقامتونو،

حل اللغة: ①**مستفيض:** مشهور

تشريح:- الجمع بين الصلاتين ⊛ په ډګر عرفات كې به امام خلګ وته د ماپښين اومازيګر دواړه مونځونه په يواذان او دوو اقامتونو سره ادا كړي.

دليله ⊛ د جمع بين الصلاتين باندې نقل مشهور دې. ځكه چې د نبي ﷺ نه چې كومو راويانو جمع بين الصلاتين نقل كړې ده. دهغې ټولوپرې اتفاق دې.

دليل الاذان والاقامتين ⊛ اود يو اذان اودوو اقامتونو دليل هغه حديث دې. په كوم كې چې ذكر دى. چه رسول الله ﷺ دا دواړه مونځونه په ډګر عرفات كې په يو اذان او دوو اقامتونو سره كړې دى

ثُمَّ بَيَانُهُ أَنَّهُ يُؤَذِّنُ لِلظُّهْرِ وَيُقِيمُ لِلظُّهْرِ بيا تفصيل ددې دا دې. چه دې. به اذان كوى لپاره د ماپښين اواقامت به كوى ثُمَّ يُقِيمُ لِلْعَصْرِ لِأَنَّ الْعَصْرَ يُؤَدَّى قَبْلَ وَقْتِهِ الْمَعْهُودِ بيا به اقامت كوى لپاره دمازيګر، ځكه چې مازيګرادا كيږي

(۱) قال الزيلعى رحمه الله قلت غريب جداً (نصب الراية (۶۷/۳)_

(۲) تقديم تخريجه فى حديث جابر ﷺ الطويل)_

وړاندې د خپل وخت مقرر نه. فَيُفْرَدُ بِالْإِقَامَةِ إِعْلَامًا لِلنَّاسِ نوخانله والې به كوى په اقامت سره لپاره د خبرور كاوه خلګو ته.

حل اللغة: ① **معهود:** مقرر ③ **اعلام:** خبردارې

تشريح:- د دې. تفصيل دا دې. چه اول دې. د ماپښين لپاره اذان اوكړي. بيا دې. اقامت اوكړي. اوبيا د مازيګر لپاره اقامت ځكه چې د مازيګر لمونځ دخپل مقرر وخت نه وړاندې ادا كولې شي. او خلګ واړه حاضر وى. نو حاضرينو ته دخبر ور كاوه لپاره صرف اقامت كافي دې. اود اذان څه اړتيا نشته.

د ماپښين او مازيګر په مينځ كې نفل كول

[وَلَا يَتَطَوَّعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ] تَحْصِيلًا لِمَقْصُودِ الْوُقُوفِ اونفل به نه كوى په مينځ د دواړو مونځونو كې لپاره د حاصلولو د مقصود د وقوف وَلِهٰذَا قُدِّمَ الْعَصْرُ عَلَى وَقْتِهِ اوددې امله مقدم كړې شوې دې د مازيګر لمونځ د خپل وخت نه،

تشريح:- وجه كراهة النفل بين الصلاتين ⊛ مسئله دا ده. چه امام او مقتديان دواړه دې. د ماپښين او مازيګر د مونځونو په مينځ كې نفل نه كوى. يعنى د فرض نه سوې سنت وغيره به نه كوى.

دليله ⊛ ځكه چې په نن ورځ وقوف دعرفات مقصود دې. نود دې. مقصود حاصلولو لپاره دې. خپل وخت په نفلو وغيره بل عمل كې نه لګوى. هم ددې مقصود لپاره د مازيګر لمونځ په خپل وخت باندې مقدم شوې دې.

فَلَوْ أَنَّهُ فَعَلَ فِعْلًا مَكْرُوهًا كه ده اوكړلو (نفل) نوكړې به ئې وى مكروه وَأَعَادَ الْأَذَانَ لِلْعَصْرِ فِي ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ او اعاده د مازيګر د اذان به كوى په ظاهرروايت كې ، خِلَافًا لِمَا رُوِيَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ خلاف ثابت دې. دهغه قول چې نقل شوې دې د امام محمد رحمه الله نه.

تشريح:- الروايتان في الاذان للعصر عند الفصل بالنفل ⊛ ①خو ددې باوجود كه امام يا مقتدى د ماپښين اومازيګر مونځونو په مينځ كې نفل اوكړلو. نو د ظاهر روايت مطابق دا نقل دى. چه د مازيګر لپاره دې. داذان اعاده اوكړي. ②اودامام محمد رحمه الله په نيز به په دې. صورت كې هم اعاده نه كوى.

لِأَنَّ الِاشْتِغَالَ بِالتَّطَوُّعِ أَوْ بِعَمَلٍ آخَرَ ځكه چې بوخت كيدل په نفلو يا په عمل بل كې يَقْطَعُ فَوْرَ الْأَذَانِ الْأَوَّلِ فَيُعِيدُهُ لِلْعَصْرِ ختموى اتصال د اذان اول نورا اګرځوى به اذان لپاره د مازيګر.

تشريح:- دليل ظاهر الرواية ⊛ د ظاهرروايت دليل دا دې. چه د ماپښين د لمانځه نه روسته نفل وغيره كې بوخت كيدل چونكه د اولنې اذان سره اتصال ختموى. نوځكه به د مازيګر لپاره د اذان اعاده كوى.

د خطبې اويا د جمع بين الصلاتين د جماعت پريښول

[فَإِنْ صَلَّى بِغَيْرِ خُطْبَةٍ أَجْزَأَهُ] كه لمونځ ئې اوكړلو بغير خطبې نو جائز دې. ورته لِأَنَّ هٰذِهِ الْخُطْبَةَ لَيْسَتْ بِفَرِيضَةٍ ځكه چې دا خطبه نه ده فرض. قَالَ [وَمَنْ صَلَّى الظُّهْرَ فِي رَحْلِهِ وَحْدَهُ] (امام قدورى) فرمائي. چا چې لمونځ كاوه د ماپښين په خپله خيمه كې ځانله، [صَلَّى الْعَصْرَ فِي وَقْتِهِ] عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى (۱) نولمونځ به كوى د مازيګر په وخت خپل كې په نيز د امام ابوحنيفه رحمه الله

تشريح: المذهبان في اداء العصر عند اداء الظهر منفرداً ⊛ صورت د مسئلې دا دې. ①كه يوحاجى د ماپښين لمونځ په خپله خيمه كې اوكړلو. نود امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزبه دا كس د مازيګر لمونځ په خپل وخت كې

(۱) القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا فى فتح القدير (۳۷۱۱۲) وردالمحتار (۱۸۹۱۲) والهندية (۲۲۸۱۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۱۰۱۱)_

کوی.یعني ماپښين اومازيګر به د ماپښين په وخت کي نه جمع کوی.

وَقَالَا: يَجْمَعُ بَيْنَهُمَا الْمُنْفَرِدُ اوفرمائی صاحبين رحمهما الله چي جمع به کوی په مينځ ددې دواړو کي منفرد، **لِأَنَّ جَوَازَ الْجَمْعِ لِلْحَاجَةِ إِلَى امْتِدَادِ الْوُقُوفِ** ځکه چي جواز د جمعې لپاره د حاجت د اوږدولی د وقوف **وَالْمُنْفَرِدُ مُحْتَاجٌ إِلَيْهِ** اومنفرد محتاج دې. (جمع بين الصلاتين) ته،

حل اللغة * **حل اللغة**① **امتداد**: اوږدوالی

تشريح:- صاحبين رحمهما الله فرمائی.چه خانله لمونځ کونکې به هم جمع بين الصلاتين کوی.يعني منفرد په جماعت سره د جمع بين الصلاتين سره برابر دې.

①**دليل الصاحبين** رحمهما الله ۞د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دې.چه په عرفات کي حاجی ته د جمع بين الصلاتين اجازت ځکه ملاؤ شوې دې.چه وقوف د عرفات زيات نه زيات اوکړی.يعني د وقوف عرفات د اوږدوالی لپاره د جمع بين الصلاتين اجازت ورکړې شوې دې.اوهم دا وجه ده.چه په چا وقوف دعرفات فرض نه وی.نوهغه ته د جمع بين الصلاتين اجازت هم نشته.اوپه دې. اړتيا کي منفرد او په جماعت سره لمونځ ادا کونکی دواړه برابر دی.نوځکه به د جمع بين الصلاتين حکم د دواړو لپاره يوشان وی.

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ الْمُحَافَظَةَ عَلَى الْوَقْتِ فَرْضٌ بِالنُّصُوصِ اود ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه ساتنه کول د وخت فرض دې.د امله د نص نه، **فَلَا يَجُوزُ تَرْكُهُ إِلَّا فِيمَا وَرَدَ الشَّرْعُ بِهِ** نوجائز نه دی پريښول ددې.مګرپه هغه صورت کي چي وارد شوې وی شريعت په هغې باندې، **وَهُوَ الْجَمْعُ بِالْجَمَاعَةِ مَعَ الْإِمَامِ** اوهغه جمع په جماعت سره ده سره دَ امام.

تشريح:- دليل ابی حنيفة رحمه الله ۞دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه په وخت کي دننه د لمونځ پابندی فرض ده.دالله تعالی ارشاد دې [إِنَّ الصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا۞] اوکوم څيزچه په نصوص قرآنی سره ثابت وی.د هغې پريښول جائز نه دی.مګردا چي د هغې خلاف شريعت وارد شوې وی.او د شريعت ورود په هغه صورت کي دې.چه د امام سره په جماعت لمونځ ادا کړې شی.نوثابته شوه چي په ورځ د عرفې يوحاجی د ماپښين اومازيګر لمونځ په جماعت اوکړی.نوهله به د مازيګرلمونځ دهغې په وخت مقدم کوی. او جمع بين الصلاتين به کوی.اوکه داسې نه وی.(يعني د ماپښين لمونځ ئې په جماعت سره نه وی کړې.نود مازيګرلمونځ به د خپل وقت نه وړاندې نه کوی.

وَالتَّقْدِيمُ لِصِيَانَةِ الْجَمَاعَةِ اوتقديم د ساتنه د جماعت لپاره دې.(چه جماعت فوت نشی) **لِأَنَّهُ يَعْسُرُ عَلَيْهِمُ الِاجْتِمَاعُ لِلْعَصْرِ بَعْدَمَا تَفَرَّقُوا فِي الْمَوْقِفِ** ځکه چي ګرانه ده په دوی (حاجيانو) باندې راجمع کيدل روسته د دې. نه چي خپاره شوی وی په ډګر عرفات کي، **لَا لِمَا ذَكَرَاهُ** نه دهغه امله چي ذکرکړې ده صاحبينو رحمهما الله

حل اللغة * ① **صيانة**: ساتنه ② **يعسر، عسراً(ن،ض)**: سختيدل، مشکل کيدل ③ **موقف**: دَ اودريدو ځایْ

تشريح:- الجواب من دليل الصاحبين رحمهما الله ۞د «والتقديم لصيانة الخ» نه د صاحبينو رحمهما الله د دليل نه ځواب دې. حاصل د ځواب دا دې.چه د عرفې په ورځ د مازيګر د لمونځ تقديم د وقوف عرفات د اوږدوالی د امله نه دې.لکه څنګه چې صاحبين رحمهما الله فرمائی.ځکه چي د لمونځ اووقوف په مينځ کي څه منافات نشته.دواړه يوځائې جمع کيدې. شی.بلکه د مازيګروړاندې کول د جماعت د ساتنه لپاره دې.(چه د جماعت لمونځ فوت نشی)ځکه که د ماپښين لمونځ اوکړی.او خلګ په ډګر عرفات کي خپاره شی.نود مازيګر لپاره به د دوی راجمع کول ډيرګران شی.نوددې ګرانوالی او د جماعت د فضيلت حاصلولو لپاره به د مازيګرلمونځ په خپل وخت باندې وړاندې کوی.اود ماپښين اومازيګرد جمع کاوه حکم شوې دې.

إِذْ لَا مُنَافَاةَ ثُمَّ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رحمه الله ځکه چي نشته منافات بيا په نيز دامام ابوحنيفه رحمه الله **الْإِمَامُ شَرْطٌ فِي**

الصَّلَاتَيْنِ جَمِيعًا (١) امام شرط دې. په دواړو مونځونو کي ، **وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ: فِي الْعَصْرِ خَاصَّةً لِأَنَّهُ هُوَ الْمُغَيَّرُ عَنْ وَقْتِهِ** اوفرمائی امام زفر رحمه الله چه په مازيګرکي خاص کر،ځکه چي هغه بدليدونکې دې. دخپل وخت نه، **وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ الْإِحْرَامُ بِالْحَجِّ** اوهم په دې. خلاف باندې دې. احرام په حج سره.

تشريح:- الاختلاف في شرطية الامام للجمع بين الصلاتين۞صاحب دهدايه فرمائی.①چه په دې. دواړو مونځونو کي خوښکاره ده چې دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د امام يا دهغه د نائب وجود شرط دې.②امام زفر رحمه الله فرمائی.چه خاص کر د مازيګر لپاره شرط دې.هم دا اختلاف په احرام کي هم دې.يعني د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز د جمع بين الصلاتين لپاره احرام شرط دې.اودامام زفر رحمه الله په نيز صرف د مازيګر لپاره احرام شرط دې.اودصاحبينو رحمهما الله په نيز د يو لپاره هم شرط نه دې.

①**ثمرة الاختلاف**۞ثمره د اختلاف دا ده.چه حلال (غيرمحرم) کس د امام سره د ماپښين لمونځ اوکړلو .بيا ئې دحج لپاره احرام اوتړلو.نودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مازيګر ماپښين په وخت کي ادا کول جائز نه دی.اودامام زفر رحمه الله په نيزجائزدی.حاصل دا چي د صاحبينو رحمهما الله په نيزد جمع بين الصلاتين جواز په دواړومونځونو کي احرام سره معلق دې.اودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزاحرام، جماعت، اوامام المسلمين باندې معلق دې.اودامام زفر رحمه الله په نيزدا واړه شرطونه صرف د مازيګر لپاره دی.

①**دليل زفر**۞دامام زفر رحمه الله دليل دادې.چه دمازيګرلمونځ د خپل وخت نه بدل شو.اود تغيرد امله د امام شرطيت دې.نوددې امله خاص د مازيګرپه لمانځه کي امام شرط دې.د ماپښين په لمانځه نه دې.

①**دليل الصاحبين** رحمهما الله ۞دصاحبينو رحمهما الله دليل خوښکاره دې.چه دهغوی په نيز دجمع بين الصلاتين لپاره جماعت شرط نه دې.بلکه منفرد به هم دا دواړه مونځونه جمع کوی.نوهرکله چي جماعت شرط نه دې.نو امام به څنګه شرط شی.

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ التَّقْدِيمَ عَلَى خِلَافِ الْقِيَاسِ اودامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه تقديم خلاف قياس (ثابت شوې دې) **عُرِفَ شَرْعُهُ فِيمَا إِذَا كَانَتِ الْعَصْرُ مُرَتَّبَةً عَلَى ظُهْرٍ** مشروعيت ددې.په هغه صورت کي چې وی (د) مازيګر(مونځ) مرتب په ماسپخين، **مُؤَدًّى بِالْجَمَاعَةِ مَعَ الْإِمَامِ فِي حَالَةِ الْإِحْرَامِ بِالْحَجِّ** چې ادا شوې وی په جماعت سره د امام په حالت د احرام کي په حج، **فَيُقْتَصَرُ عَلَيْهِ** نوبسوالي به کوی په دې باندې،

حل اللغة * ① **يقتصر، اقتصار**: اکتفاکول

تشريح:- دليل ابی حنيفة رحمه الله ۞د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه دمازيګرلمونځ د خپل وخت وړاندې کول په هغه صورت کي جائزګرځولې شوې دې.چه د مازيګر لمونځ ترتب به د ماپښين په دې سې لمونځ باندې وی .چه د احرام په حالت کي په جماعت سره د امام سره ادا شوې وی.اوقاعده دا ده.چه کوم شی خلاف القياس ثابت شی .نوهغه به خاص وی دخپل مورد پورې.او مورد د شريعت دا دې.چه په نهمه ذوالحجه په ډګر عرفات کي لمونځ د امام سره په جماعت ادا شوې وی.اود حج د احرام په حالت کي ادا شوې وی.نوترقيامته پورې ددې شرطونو خيال ساتل ضروری دی.ترڅو. که يوشرط هم موجود نشو.نود جمع بين الصلاتين جواز به ساقط شی.

ثُمَّ لَا بُدَّ مِنَ الْإِحْرَامِ بِالْحَجِّ قَبْلَ الزَّوَالِ فِي رِوَايَةٍ بيا نشته خلاصې (يعني ضروری دی)د احرام نه په حج سره وړاندې د زوال نه په يوروايت کي **تَقْدِيمًا لِلْإِحْرَامِ عَلَى وَقْتِ الْجَمْعِ** لپاره د وړاندې والی د احرام په وخت د جمع

تشريح:- المذهبان في تقدم الاحرام على الزوال۞صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی.①چه د عرفه په ورځ د جمع بين الصلاتين د جواز لپا... ضروری ده.چه د حج احرام د لمر د زوال نه وړاندې وی.ځکه احرام د جمع بين

(١) القول الراجح هو هذا قول الإمام أبی حنيفة رحمه الله كذا فی ردالمحتار(١٨٩|٢) وبدائع الصنائع (ص،١٥٣)-

الصلاتین لپاره شرط دي.اود یو شي شرط په هغه شي باندې مقدم وي.نوځکه به احرام په جواز د جمع بین الصلاتین باندې مقدم وي.اودجواز د جمع بین الصلاتین د لمر په زوال باندې متحقق کیږي.نوځکه ضروري ده.چه احرام د زوال نه وړاندې اوتړي.چه احرام ته په جواز دجمع بین الصلاتین باندې تقدم حاصل شي.

وَفِي أُخْرَىٰ يَكْتَفِي بِالتَّقْدِيمِ عَلَى الصَّلَاةِ اوپه بل روایت کي بسوالې به کوي په تقدیم د لمانځه لِأَنَّ الْمَقْصُودَ هُوَالصلوة ځکه مقصود هغه لمونځ دې.

تشریح:- او یو روایت دا دې.چه احرام په زوال باندې مقدم کول ضروري نه دی.بلکه په لمانځه د ماپښین باندې مقدم کول کافي دی.ځکه چې مقصود لمونځ دې.وخت خو مقصود نه دې.نوځکه په لمونځ باندې مقدم کول کافي دی.په وخت د زوال مقدم کول ضروري نه دی.

جبل رحمت سره نزدې ودریدل

قَالَ ثُمَّ يَتَوَجَّهُ إِلَى الْمَوْقِفِ فَيَقِفُ بِقُرْبِ الْجَبَلِ فرمائی بیا به روان شي ځائې د اودریدو ته نو اوبه دریږي نزدې د غرسره وَالْقَوْمُ مَعَهُ عَقِيبَ انْصِرَافِهِمْ مِنَ الصَّلَاةِ اوقوم دده سره (هغوی به هم ځائې داودریدو ته روان شي)روستو د فراغت ددوی د لمانځه نه. لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ (١) ځکه چې نبي ﷺ تلي وو موقف ته روسته د لمانځه نه وَالسَّلَامُ رَاحَ إِلَى الْمَوْقِفِ عَقِيبَ وَالْجَبَلُ يُسَمَّى جَبَلَ الرَّحْمَةِ او(دغه) نومول کولای شي په جبل رحمت سره، ،وَالْمَوْقِفُ الْأَعْظَمُ اود اودریدو د ځائې نوم موقف اعظم دې.

حل اللغة: ①**عقیب:** شاته ②**انصراف:** واپس کیدل ③**راح، رواحًا (ف):** دَ ماښام وخت کي تلل راتګ]

تشریح:- القیام بقرب جبل الرحمة۞مسئله دا ده.چه د جمع بین الصلاتین نه چې فارغ شي.نوامام او خلګ واړه به موقف اړخ ته روان شي.اوغرته دې. نزدې. اودریږي.اود دې. ځائې د اودریدو نوم موقف اعظم دې. اودلته به ځکه اودریږي.چه نبي ﷺ هم دلته ودریدلې وو.

میدان عرفات ټول موقف دې

قَالَ وَعَرَفَاتٌ كُلُّهَا مَوْقِفٌ إِلَّا بَطْنَ عُرَنَةَ فرمائی اوعرفات واړه ځائې د اودریدو دي.مګربطن ،وادیعرنه، لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَرَفَاتٌ كُلُّهَا مَوْقِفٌ د امله د وینا د نبي ﷺ چې عرفات واړه موقف دې. وَارْتَفِعُوا عَنْ بَطْنِ عُرَنَةَ (٢) اود بطن عرنه نه اوچت اوسیږئ. وَالْمُزْدَلِفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ اومزدلفه واړه ځائې د اودریدو دې. ،وَارْتَفِعُوا عَنْ وَادِي مُحَسِّرٍ اواوچت اوسیږئ.د وادی محسر نه.

حل اللغة: ①**موقف:** دَ اودریدو ځایْ ②**بطن عرنه:** په عرفات کي یوه وادی ده ③**محسر:** عاجزی کول، دَمنی او مزدلفه په مینځ کي یوه وادی ده]

تشریح:- عدم القیام في وادی عرنة۞فرمائي چې د بطن عرنه نه سوې نور واړه ډګر عرفات د قیام ځائې دې.یعني په بطن عرنه کي به نه اودریږي.اوپاته په واړه ډګر کي اودریدې. شي.

دلیله۞بعضې حضراتو فرمائلي دی.چه نبي ﷺ په بطن عرنه کي شیطان لیدلې وو.ځکه نې په دې. مقام کي د اودریدو نه منع کړې ده.دغه ډول د وادی محسرنه سوې پاته ټوله علاقه په مزدلفه کي موقف دې.

دامام د قیام مستحب کیفیت

قَالَ وَيَنْبَغِي لِلْإِمَامِ أَنْ يَقِفَ بِعَرَفَةَ عَلَى رَاحِلَتِهِ فرمائی اومناسب دی لپاره د امام چې اودریږي په ډګر عرفات

---

(١) تقدم تخریجه فی حدیث جابر ﷺ الطویل)_

(٢) من حدیث جابر ﷺ أخرجه ابن ماجه فی المناسک باب ۵۵ رقم ۳۰۱۲)_

کي په خپله سپرلۍ باندې لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَقَفَ عَلَى نَاقَتِهِ (١) ځکه چې نبي ﷺ ولاړ وو په خپله سپرلۍ دپاسه، (وَإِنْ وَقَفَ عَلَى قَدَمَيْهِ جَازَ)اوکه اودریدو په خپلو قدمونو جائز ده. وَالْأَوَّلُ أَفْضَلُ لِمَا بَيَّنَّا اواوله طریقه افضله ده.دهغه حدیث د امله چې مونږ نقل کړلو.

حل اللغة: ①**راحلة:** سورلی ②**وقف، وقوفًا (ض):** حصاریدل]

تشریح:- الوقوف علی الراحلة۞مسئله دامام المسلمین لپاره په سپرلۍ باندې سور وقوف کول افضل دی.ځکه چې د نبي ﷺ سنت هم دا دی.خوکه په خپلو پښو باندې ودریدلو.نوهم څه قباحت نشته.

وَيَنْبَغِي أَنْ يَقِفَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ اومناسب دی چې اودریږي مخ په قبله، لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَقَفَ كَذَلِكَ ځکه چې نبي ﷺ ولاړ وو هم دغه شان، ،وَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {خَيْرُ الْمَوَاقِفِ مَا اسْتُقْبِلَتْ بِهِ الْقِبْلَةُ (٢) اوفرمائیلي دی نبي ﷺ بهترین ځایونه د قیام هغه دی.چه مخ کړې شي په هغې کي قبلې اړخ ته،

تشریح:- استقبال القبلة۞اومخ په قبله ودریدل هم افضل دی.ځکه چې د رسول الله ﷺ عمل هم داسې وو.اود دوی حکم هم دا دې.په یوحدیث کي دی. «إن لكل شئ شرفاً وإن شرف المجالس ما استقبل به القبلة» اوپه یو روایت کي دی. «أكرم المجالس ما إستقبل به القبلة»

دامام دعا کول اوخلقو ته د مناسك حج تعلیم ورکول

وَيَدْعُو وَيُعَلِّمُ النَّاسَ الْمَنَاسِكَ او(امام دې.) دعا کوی.اوښائی دې. خلګو ته افعال دحج، لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ كَانَ يَدْعُو يَوْمَ عَرَفَةَ ددې امله چې نقل شوی دی.چه نبي ﷺ دعا کوله په ورځ د عرفې مَادًّا يَدَيْهِ كَالْمُسْتَطْعِمِ الْمِسْكِينِ (٣) اوږدونکې وو د لاسونو خپلو پشان د ډوډۍ غوښتونکی فقیر، وَيَدْعُو بِمَا شَاءَ ودعا دې کوی هغه چې نې خوښه وی وَرَدَ الْآثَارُ بِبَعْضِ الدَّعَوَاتِ اګرچه وارد شوی دې. آثار، د بعضې دعاګانو په اړه کي وَإِنْ، وَقَدْ أَوْرَدْنَا تَفْصِيلَهَا فِي كِتَابِنَا اومونږ راوړې دې. تفصیل دهغې په خپل کتاب. الْمُتَرْجَمِ بِعُدَّةِ النَّاسِكِ فِي عِدَّةٍ مِنَ الْمَنَاسِكِ] بِتَوْفِيقِ اللَّهِ تَعَالَى المترجم بعدة المناسك في عدة المناسك.کي ، په توفیق دالله تعالی.

حل اللغة: ①**مناسک:** دَحج افعال او ارکان ②**مادًا:** خورونکې]

تشریح:- د کومو دعاګانو په اړه کي چې آثار راغلی دی.په هغې کي یو اثرد حضر علی ﷺ دې. «عن علي ﷺ أنه ﷺ قال أكثر دعائي ودعاء الأنبياء من قبلي عشية عرفة لا إله إلا الله وحده لا شريك له.له الملك وله الحمد.يحي ويميت وهو حي لا يموت.بيده الخير ،وهو على كل شئ قدير .اللهم اجعل في قلبي نوراً وفي سمعي نوراً وفي بصري نوراً اشرح لي صدري ويسرلي أمري وأعوذبك من وسواس الصدر وشتات الأمر وفتنة القبر .اللهم إني أعوذبك من شر ما يلج في البحر وشر ما تهب به الرياح»

امام سره نزدې اودهغه شا ته اودریدل

قَالَ (وَيَنْبَغِي لِلنَّاسِ أَنْ يَقِفُوا بِقُرْبِ الْإِمَامِ) فرمائی اومناسب دی لپاره د خلګ و چې نزدې. اودریږي د امام سره، لِأَنَّهُ يَدْعُو وَيُعَلِّمُ فَيَعُوا وَيَسْمَعُوا ځکه چې امام به دعا کوی. او تعلیم به ورکوی.نو خلګ به نې یادوی.اوغوږ به ورته ږدي.

---

(١) تقديم تخریجه فی حدیث جابر ﷺ الطویل)_

(٢) غربه الزیلعی رحمه الله بهذا للفظ ثم أخرج من حدیث ابن عباس عن النبی ﷺ قال إن لکل شئ شرفاً وإن شرف المجالس ما استقبل به القبلة الحدیث أخرجه الحاکم فی المستدرک (۲۷۰/٤) وعزاه الهیثمی إلی الطبرانی (مجمع الزوائد ۵۹/۸)_

(٣) من حدیث ابن عباس رضی الله عنهما أخرجه البیهقی فی السنن الکبری (۱۹۰/۵) رقم ۹٤۷٤)_

حل اللغة: ① ينبغي: پكار دى ② يعلم، تعليماً: خودل، تعليم وركول

تشريح:- مصنف فرمائى چې خلګ دې په ډګر عرفات كې امام سره نزدې. اودرېږى.چه د هغه خبرې اورى اويادې. كړى.

وَيَنْبَغِي أَنْ يَقِفَ وَرَاءَ الْإِمَامِ اومناسب دى (د خلګ ودپاره) چې اودرېږى شا ته د امام **لِيَكُونَ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ** چې شى مخ كونكى قبلې ته، «**وَهَذَا بَيَانُ الْأَفْضَلِيَّةِ**اودا بيان د افضليت دې. **لِأَنَّ عَرَفَاتٍ كُلَّهَا مَوْقِفٌ عَلَى مَا ذَكَرْنَا**ځكه چې عرفات واړه ځائې د قيام دې.بناء په هغې، چې مونږ ذكر كړل.

تشريح:- دويمه دا چې دامام شا ته دې. اودرېږى. چې مخ ئې قبلې ته وى.خودا خبرې واجب نه دى.بلكه مستحب دى.

د وقوف عرفه نه وړاندې غسل كول

قَالَ (وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يَغْتَسِلَ قَبْلَ الْوُقُوفِصاحب دقدورى رحمه الله فرمائى.اومستحب دى چې غسل اوكړى وړاندې دوقوف نه په عرفات **وَيَجْتَهِدَ فِي الدُّعَاءِ** او كوښښ اوكړى په دعا كې ،

حل اللغة: ① يجتهد، اجتهاداً: پوره كوښښ كول

تشريح:- **سنية الغسل قبل الوقوف بعرفة**⊛صاحب د قدورى رحمه الله فرمائى.چه د وقوف عرفات نه وړاندې غسل كول اوپه دعا كې كوښښ كول سنت دى.واجب نه دى.د مستحب وضاحت كوى.

أَمَّا الْاِغْتِسَالُ فَهُوَ سُنَّةٌ وَلَيْسَ بِوَاجِبٍ هرچه غسل كول دى.نودا سنت دې.واجب نه دې. «**وَلَوِ اكْتَفَى بِالْوُضُوءِ جَازَ كَمَا فِي الْجُمُعَةِ وَالْعِيدَيْنِ وَعِنْدَ الْإِحْرَامِ** اوكه اكتفا ئې اوكړله په اودس جائز دې.لكه (څنګه چې اكفتاء كول) په جمعه او اخترونواود احرام تړلو په وخت كې كافى ده.

حل اللغة: ① اكتفى، اكتفاء: كفايت كول

تشريح:- علامه مرغينانى رحمه الله فرمائى.چه د وقوف عرفه نه وړاندې غسل كول سنت دې. واجب نه دې.نوكه په اودس ئې اكتفاء اوكړله.هم جائز ده.لكه څنګه چې جمعه اخترونو اوداحرم تړلو نه وړاندې غسل كول سنت دى.خوكه په اودس ئې اكتفا اوكړله.نوجائزده.

وَأَمَّا الْاِجْتِهَادُ فَلِأَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اجْتَهَدَ فِي الدُّعَاءِ فِي هٰذَا الْمَوْقِفِ لِأُمَّتِهِاو هرچه كوښښ (په دعا كې) دې.نوځكه چې نبى ﷺ كوښښ كړې وو په دعا كې په دې. مقام كې ،دخپل امت دپاره، **فَاسْتُجِيبَ لَهُ إِلَّا فِي الدِّمَاءِ وَالْمَظَالِمِ** [1] نو قبوله شوه د هغوى،مګر په وينو اوظلمونو كې ،(چه دا دواړه ورته الله تعالى نه معاف كوى)

تشريح:- **المبالغة في الدعا**⊛اوپه دعا كې كوښښ كول مستحب دې.ځكه چې نبى ﷺ هم په دې. مقام كې د خپل امت لپاره په دې. مقام كې په دعا كې ډير كوښښ كړې وو.اود قتل ناحق اوظلمونو نه سوې چې كوم حقوق العباد دى.نودهغې په اړه كې هم ټولې دعاګانې قبولې شوې.

د وقوف په محال كې تلبيه وئيل

وَيُلَبِّي فِي مَوْقِفِهِ سَاعَةً بَعْدَ سَاعَةٍ اوتلبيه به وائى په موقف كې ساعت په ساعت،

حل اللغة: ① يلبى، تلبية: تلبيه وئيل ②

[1] من حديث عباس بن مرداس أخرجه ابن ماجه فى المناسک باب ۵۶ رقم ۳۰۱۳ والطبرانى فى معجمه وعبدالله بن احمد بن حنبل فى مسند أبيه والحديث مطول فى مسند الإمام احمد (۱۴/۴، ۱۵)_

تشريح:- **المذهبان في محل قطع التلبية**⊛مسئله دا ده.① چه حاجى دې. په ډګر عرفات كې برابر تلبيه وائى.تردې. چې په منى كې د جمره عقبه رمى اوكړى.

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى: يَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ كَمَا يَقِفُ بِعَرَفَةَاوفرمائى امام مالك چې ختموى به تلبيه كله چې اودرېږى په عرفات، **لِأَنَّ الْإِجَابَةَ بِاللِّسَانِ قَبْلَ الْاِشْتِغَالِ بِالْأَرْكَانِ** ځكه چې ځواب وركول په ژبه وى وړاندې د بوخت كيدو نه په اركانو،

حل اللغة: ① يقطع، قطعاً (ف): پريكول، ختمول ② اجابة: قبلول، ځواب وركول]

تشريح:- اوامام مالك رحمه الله فرمائى.چه څنګه په ډګر عرفات كې وقوف پيل كړى.نوتلبيه به پرېږدى.

دليله⊛دامام مالك رحمه الله دليل دا دې.چه تلبيه په ژبه باندې دحاضرئ ځواب دى.اوپه ژبه باندې دحاضرئ ځواب ترهغه وخته پورې وى.چه ترڅو ئې د حج په اركانوكې پيل نه وى كړې.نوچه كله په ډګر عرفات كې په ركن يعنى وقوف باندې پيل اوكړى.تلبيه به ختمه كړى.

وَلَنَا مَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مَا زَالَ يُلَبِّي حَتَّى أَتَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ} [1] اوزمونږ لپاره هغه حديث (دليل) دى.دكوم چې روايت شوې دې.چه نبى ﷺ هميشه وو چې تلبيه به ئې وئيله.تردې. چې راغلو جمره عقبه ته، **وَلِأَنَّ التَّلْبِيَةَ فِيهِ كَالتَّكْبِيرِ فِي الصَّلَاةِ**اوبله دا چې تلبيه په دې. (حج) كې پشان د تكبير ده په لمانځه كې، **فَيَأْتِي بِهَا إِلَى آخِرِ جُزْءٍ مِنَ الْإِحْرَامِ**نوراتګ به كوى په دې. (يعنى وائى به ئې) ترآخرى جزء د احرام پورې.

تشريح:- **دليل الاحناف** رحمهم الله⊛ ①زمونږ دليل دا دې.چه نبى ﷺ د رمى جمره عقبه پورې برابر تلبيه وئيله.② دوهم دليل دا دې.چه په حج كې تلبيه داسې ده.لكه په لمانځه كې تكبير،اوپه لمانځه كې تكبيرمكرر وئيلې شى.تردې چې د لمانځه تراخره پورې تكبير وئيلى شى.نوهم په دې. باندې به قياس كولې شى. اوتلبيه به هم تر آخره پورې وئيلې شى.

السوال والجواب⊛ خوسوال كيدې. شى.چه د قياس تقاضا خو بيا دا ده.چه تلبيه د آخرى وخته پورې وئيلى شى.حالانكه داسې نه ده.بلكه چې څنګه جمره عقبه په اولنى كاڼى سره اوويشتې شى. نو تلبيه پرېښولې (پرېخودې) شى.ځواب دا دې.چه د قياس تقاضا خو هم دا ده.خود اجماع اوحديث د امله دا قياس پرېښولې (پرېخودې) شو.

مزدلفې ته تګ كول

قَالَ (فَإِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ أَفَاضَ الْإِمَامُ وَالنَّاسُ مَعَهُ عَلَى هِينَتِهِمْفرمائى اوكله چې ډوب شى نمر،نوراكوز به شى امام او خلګ دده سره په خپل وقار، **حَتَّى يَأْتُوا الْمُزْدَلِفَةَ** تردې چې راشى مزدلفې ته،

حل اللغة: ① غرب، يغرب غروباً (ن): ډوبيدل ② افاض، افاضة: واپس كيدل، روانيدل ③ هينة: وقار

تشريح:- **الافاضة من عرفات**⊛مسئله: په نهمه ذوالحجه د لمر د ډوبيدو نه روسته به د ماښام لمونځ كاوه نه بغير خلګ د عرفات نه راكوز شى.اومزدلفې ته به روان شى.

[1] من حديث فضل بن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخارى فى الحج باب ۲۲ ومسلم فى الحج رقم ۲۶۶ وأبوداود فى الحج باب ۲۷ رقم ۱۸۱۵ والترمذى فى الحج باب ۷۸ رقم ۹۱۸ والنسائى فى المناسک باب ۲۰۴ رقم ۲۸۸۷ وابن ماجه فى المناسک باب ۶۹ رقم ۳۰۴۰ والدارمى فى المناسک باب ۶۰ وأحمد فى المسند (۱۱۴/۱)_

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ دَفَعَ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ، (١) ځکه چې نبي ﷺ راغلي وو روسته د ډوبیدو د لمر نه، وَلِأَنَّ فِيهِ إِظْهَارَ مُخَالَفَةِ الْمُشْرِكِينَ، اوبله دا چې په دې. کې اظهار دې. د مخالفت د مشرکانو، وَكَانَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ يَمْشِي عَلَى رَاحِلَتِهِ فِي الطَّرِيقِ عَلَى هَيْئَتِهِ (٢) اووو نبي ﷺ روان په خپله سپرلۍ باندې په لار کې په خپل وقار باندې.

تشریح:- دلائله◉ځکه چې نبي ﷺ د لمر ډوبیدو نه روسته واپس شوې وو. ② بله دا چې په دې. کې د مشرکانو د مخالفت اظهار دې. ځکه چې مشرکان به په جاهلیت کې د لمر ډوبیدو نه وړاندې واپس کیدل. اونبي ﷺ په لار کې په خپله اوښه قصواء باندې ډیرپه وقار او اطمینان سره روان وو.

دامام نه وړاندې مزدلفې ته تلل

فَإِنْ خَافَ الزِّحَامَ فَدَفَعَ قَبْلَ الْإِمَامِ وَلَمْ يُجَاوِزْ حُدُودَ عَرَفَةَ أَجْزَأَهُ که ویریږي د ګڼې نه، نو راکوز شي وړاندې د امام نه، او تیرنشي د حدودو د عرفه نه، نوجائز ده، لِأَنَّهُ لَمْ يُفِضْ مِنْ عَرَفَةَ ځکه چې دې. نه دې. راکوز شوې د عرفات نه، وَالْأَفْضَلُ أَنْ يَقِفَ فِي مَقَامِهِ كَيْ لَا يَكُونَ آخِذًا فِي الْأَدَاءِ قَبْلَ وَقْتِهَا او غوره دا ده. چه اودریږي په مقام خپل کې، د دې لپاره نشي پیل کونکې په ادا کاوه کې وړاندې د وخت د هغې نه،

حل اللغة: ① خاف، خوفًا (س): ویره ② زحام: رش ③ دفع، دفعًا (ف): واپس تلل ④ يجاوز، مجاوزة: تجاوز کول، د حد نه وتل

تشریح:- جواز الدفع قبل الامام◉مسئله دا ده. که حاجی د ګڼې د امله د امام د روانیدو نه وړاندې د عرفات نه روان شو. اود عرفات د حدودو نه بهر نشو. نوجائزده. ځکه چې دې. ته د عرفات نه تګ نشي وئیلې. خو بیا هم خلاف اولی ده. بلکه افضل داده. چه په خپل ځائې قیام اوکړي. ددې لپاره چې د خپل وخت نه ادامخکې یعنی د عرفات نه روانیدل متحقق نشي.

وَلَوْ مَكَثَ قَلِيلًا بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ وَإِفَاضَةِ الْإِمَامِ که وخت ئې تیر کړلو لږ غوندې. روسته د ډوبیدو د لمر نه اود راکوزیدو د امام نه، لِخَوْفِ الزِّحَامِ او راکوز شو امام د امله د ویرې د ګڼې نه، فَلَا بَأْسَ بِهِ لِمَا رُوِيَ أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا بَعْدَ إِفَاضَةِ الْإِمَامِ نو نشته باك د دې امله چې روایت شوې دې. چه حضرت عائشې رضي الله عنها روسته ددې نه چې راکوز شو امام دَعَتْ بِشَرَابٍ فَأَفْطَرَتْ ثُمَّ أَفَاضَتْ راوئې غوښتل د څکاك څيز، ورژه ئې ماته کړه. اوبیا راکوزه شوه.

تشریح:- جواز التاخیرعن الامام◉دویمه مسئله دا ده. که حاجی د لمر ډبیدو نه روسته اودامام د روانیدو نه روسته لږ غوندې. تاخیر اوکړلو. نو په دې. کې قباحت نشته.

دلیله◉ځکه چې روایت شوې دې. چه حضرت عائشې رضي الله عنها د امام دتلو نه روسته اوبه راوغوښتلې. او روژه ئې ماته کړله. اوبیا روانه شوه. اوښکاره خبره ده. چه په اوبو راغوښتلو او روژه ماتی کې به څه وخت لګیدلې وی. نومعلومه شوه. چه د امام د تلو نه روسته اود لمر ډبیدو نه روسته لږ وخت روستو کیدل څه قباحت نه لري.

(١) من حديث على بن أبي طالب رضي الله عنه أخرجه أبوداود فى المناسک باب ٦٣ رقم ١٩٢٢ مقطعاً والترمذى فى الحج باب ٥٤ رقم ٨٨٥ وابن ماجه فى المناسک باب ٥٥ رقم ٣٠١٠)

(٢) تقدم تخريجه فى حديث جابر رضي الله عنه الطويل)

په مزدلفه کې جبل قزح سره نژدې. ودریدل

قَالَ وَإِذَا أَتَى مُزْدَلِفَةَ فَالْمُسْتَحَبُّ أَنْ يَقِفَ بِقُرْبِ الْجَبَلِ فرمائی اوکله چې مزدلفې ته راشي. نومستحب دا ده. چه اودریږي نژدې. د غر هغه سره الَّذِي عَلَيْهِ الْمِيقَدَةُ يُقَالُ لَهُ قُزَحُ چې په هغې باندې انګیټئ ده. اوونیلی شي ورته قزح، لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَقَفَ عِنْدَ هَذَا الْجَبَلِ (١) ځکه چې نبي ﷺ ددې غرسره ودریدلې وو. وَكَذَا عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اودغه ډول حضرت عمر رضي الله عنه (هم ودریدلې وو)

حل اللغة: ① اتى، اتيانًا (ض): راتګ ② مقيدة: آتشدان ددې نوم قزح دې

تشریح:- الوقوف بقرب الجبل القزح◉دحاجی لپاره مستحب دی. چه په مزدلفه کې د جبل قزح سره نژدې. اودریږي. ځکه چې نبي ﷺ دې. سره نژدې. ودریدلې وو. اودغه ډول حضرت عمرفاروق رضي الله عنه هم دې. سره نژدې. اودریلې وو.

وَيَتَحَرَّزُ فِي النُّزُولِ عَنِ الطَّرِيقِ اوځان دې ساتی په راکوزیدو کې لارې نه، كَيْ لَا يَضُرَّ بِالْمَارَّةِ فَيَنْزِلُ عَنْ يَمِينِهِ أَوْ يَسَارِهِ چې تکلیف اونه رسی په لار تیریدونکو ته، نوراکوزیږي دې. ښی اړخ ته او چپه اړخ ته د هغې (لار) نه،

حل اللغة: ① يتحرز، تحرزًا: بچ کیدل، احتراز کول ② ينزل، نزولاً (ض): راکوزیدل ③ مارة د مار جمع: دتیریدو لار

تشریح:- التحرز فی النزول عن الطریق◉اوحاجی ته پکار دی. چه لارې ته نه راکوزیږي. بلکه ښی یا چپه اړخ ته دې. راکوزیږي. ځکه چې په لار کې راکوزیدو کې تیریدونکو ته تکلیف ملاویږي.

وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يَقِفَ وَرَاءَ الْإِمَامِ او مستحب دی چې اودریږي شا ته دامام، لِمَا بَيَّنَّا فِي الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ د هغې امله نه کومه چې موږ بیان کړه په وقوف عرفات کې

تشریح:- القیام وراء الامام◉اودحاجی لپاره پکار دی. چه د مزدلفې په قیام کې د امام شا ته اودریږي. دلیل هغه دې. کوم چې موږ د عرفات په وقوف کې د امام شا ته په اودریدو کې بیان کړې دې.

قزح په ضمه د ،قاف، او ،د، په فتحه سره، دا لفظ د قزح په معنی د ارتفاع نه ماخوذ دې. د اوچتوالی د امله دې. ته قزح وائی. په دې. غرباندې انګیټئ وه. چه هغه به د جاهلیت په وخت کې خلګو بلوله. اود هارون الرشید په زمانه کې به په مزدلفه باندې شمع بلولې شوه. اود هارون الرشید نه روسته به لوئې لوئې ډیوې بلولې شوې.

دامام لمونځ په یو اذان اویو اقامت سره ادا کول

قَالَ وَيُصَلِّي الْإِمَامُ بِالنَّاسِ الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ وَاحِدَةٍ فرمائی اولمونځ دې ورکړي امام خلګو ته د ماښام اوماسخوتن په یو اذان او یو اقامت،

تشریح:- المذهبان في اقامة العشاء بمزدلفة◉مسئله دا ده. ① چه امام دې. په مزدلفه کې د ماښام او ماسخوتن مونځونه په یو اذان او یو اقامت باندې جمع کړي

وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ: بِأَذَانٍ وَإِقَامَتَيْنِ اعْتِبَارًا بِالْجَمْعِ بِعَرَفَةَ اوفرمائی امام زفر رحمه الله په یو اذان او دوو اقامتونوسره، قیاس کوی په جمع (بین الصلاتین) په عرفه باندې،

حل اللغة: ① جمع، جميعًا (ف): جمع کول، رایوځای کول

(١) من حديث على بن أبي طالب رضي الله عنه أخرجه أبوداود فى المناسک باب ٦٣ رقم ١٩٢٢ مقطعاً والترمذى فى الحج باب ٥٤ رقم ٨٨٥ وابن ماجه فى المناسک باب ٥٥ رقم ٣٠١٠)_

تشريح:- دامام زفر رحمه الله مذهب دا دي.چه په يو اذان او دوو اقامتونو به ئې جمع كوى.

دليله امام زفر رحمه الله په مزدلفه كې د ماښام او ماسخوتن مونځونه جمع كول په عرفات كې د ماپښين اومازيګرد مونځونو په جمع كاوه باندې قياس كوى.نولكه څنګه چې هلته د دواړو مونځونو لپاره يو اذان اودوې [دوه] اقامتونه كولې شى.دغه ډول به دلته په مزدلفه كې هم دماښام اوماسخوتن د دواړو مونځونو لپاره يواذان او دوې [دوه] اقامتونه كولې شى.

وَلَنَا رِوَايَةُ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ {أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَعَ بَيْنَهُمَا بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ وَاحِدَةٍ (١) او زمونږ لپاره دليل دحضرت جابر رضي الله عنه روايت دې.چه نبى ﷺ جمع كړى وو دا دواړه (مونځونه د ماښام اوماسخوتن) په يو اذان اويواقامت سره،

تشريح:- دليل جمهورالاحناف رحمهم الله زمونږدليل دحضرت جابر رضي الله عنه حديث دې.چه نبى ﷺ په مزدلفه كې د ماښام او ماسخوتن دواړه مونځونه په يواذان او يواقامت سره جمع كړى وو.

وَلِأَنَّ الْعِشَاءَ فِي وَقْتِهِ فَلَا يُفْرَدُ بِالْإِقَامَةِ إِعْلَامًا اوبله دا چې د ماسخوتن لمونځ په خپل وخت كې ادا كيږى.نونشى به خانله كولې په اقامت سره، لپاره داعلان كولو.

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه ماسخوتن په خپل وخت كې ادا كيږى.نو خلګو ته د وخت داخليدو اعلان هډو څه اړتيا نشته

بِخِلَافِ الْعَصْرِ بِعَرَفَةَ لِأَنَّهُ مُقَدَّمٌ عَلَى وَقْتِهِ په خلاف د مازيګرلمونځ په عرفه كې ، څكه چې هغه وړاندې وى په خپل وخت باندې **فَأُفْرِدَ بِهَا لِزِيَادَةِ الْإِعْلَامِ** نوخانله كولې به شى په په اقامت سره د پاره د زيادت د اعلان.

تشريح:- په خلاف د مازيګر لمونځ په عرفه كې څكه چې هلته خو د مازيګر وخت لا داخل شوې نه وى.نوددې امله خلګو ته د زياتى خبر ور كاوه لپاره اقامت كولې شى.

دماښام او ماسخوتن په مينځ كې د نفلو حكم

وَلَا يَتَطَوَّعُ بَيْنَهُمَا) لِأَنَّهُ يُخِلُّ بِالْجَمْعِ اونفل دې نه كوى په مينځ ددې دواړو(مونځونود ماښام او ماسخوتن) **وَلَوْ تَطَوَّعَ أَوْ تَشَاغَلَ بِشَيْءٍ أَعَادَ الْإِقَامَةَ لِوُقُوعِ الْفَصْلِ** اوكه نفل ئې اوكړلو .يا بوخت شو په څه شى كې .نوراګرځوى به اقامت د امله د واقع كيدو د جدائې نه،

حل اللغة ① **تشاغل، تشاغلاً:** بوخت كيدل، بوخت كيدل ② **وقوع:** واقع كيدل

تشريح:- مسئله دا ده.چه په مزدلفه كې به دماښام او ماسخوتن د مونځونو په مينځ كې نفل نه كوى.څكه چې نفل په جمع بين الصلاتين كې خلل راولى.اوكه په مينځ كې نفل اوكړلو يا ئې څه بل عمل اوكړلو .نواقامت دې. دوباره اوكړى.څكه چې په جمع كې جدائى واقع شوه.

كَانَ يَنْبَغِي أَنْ يُعِيدَ الْأَذَانَ كَمَا فِي الْجَمْعِ الْأَوَّلِ بِعَرَفَةَ اومناسب دا دى.چه راوګرځوى اذان لكه په لومړنى جمع (بين الصلاتين په عرفات كې)

حل اللغة ① **يعيد،اعادة:** واپس كول

تشريح:- اومناسب خو دا وه.چه اذان ئې هم راګرځولې وو.لكه څنګه چې په عرفات كې كه د ماپښين او مازيګرپه مينځ كې نفلو سره جدائى راولى.نوهلته دا حكم وو.چه د اذان اعاده به ئې كوله.

إِلَّا أَنَّا اكْتَفَيْنَا بِإِعَادَةِ الْإِقَامَةِ كه ئې د دواړو مونځونو په مينځ كې كړى وو.نوهلته د اذان راګرځولوحكم

(١) من حديث جابر رضي الله عنه أخرجه ابن أبي شيبة في مصنفه كذا في نصب الراية ٧٧/٣)_

وو.مګردومره ده چې موږ اكتفا اوكړله په راګرځولو داقامت كې **لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى الْمَغْرِبَ بِمُزْدَلِفَةَ ثُمَّ تَعَشَّى ثُمَّ أَفْرَدَ الْإِقَامَةَ لِلْعِشَاءِ** (١) ددې امله چې روايت شوې دې چې نبى ﷺ لمونځ اوكړلودماښام په مزدلفه كې ،بيا ئې ډوډئ اوخوړله. اوبيائې خانله اوكړلواقامت دماسخوتن دپاره.

تشريح:- خودلته موږ صرف د اقامت په راګرځولو څكه اكفتا اوكړله.چه نبى ﷺ په مزدلفه كې دماښام د لمانځه نه روسته ډوډئ اوخوړله.اوبيا ئې اقامت اوكړلو .او دماسخوتن لمونځ ئې اوكړلو.نوچونكه نبى ﷺ صرف د اقامت اعاده كړې ده.د اذان ئې نه ده كړې.څكه موږ هم صرف د اقامت د راګرځولو حكم وركوو.

دماښام او ماسخوتن په جمع بين الصلاتين كې د جماعت حكم

وَلَا تُشْتَرَطُ الْجَمَاعَةُ لِهٰذَا الْجَمْعِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ اونشى شرط كولې جماعت په نيز د ابوحنيفه

حل اللغة ① **تشترط، اشتراطًا:** شرط لګول

تشريح:- عدم اشتراط الجماعة في المزدلفة دحضرت امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزد په مزدلفه كې د ماښام او ماسخوتن جمع لپاره جماعت شرط نه دې.اوپه عرفات كې د ماپښين اومازيګرجمع كاوه لپاره جماعت شرط دې.

لِأَنَّ الْمَغْرِبَ مُؤَخَّرَةٌ عَنْ وَقْتِهَا څكه چې ماښام روستو دې. دخپل وخت نه، **بِخِلَافِ الْجَمْعِ بِعَرَفَةَ** په خلاف د جمع (بين الصلاتين) په عرفه كې ،، **لِأَنَّ الْعَصْرَ مُقَدَّمٌ عَلَى وَقْتِهِ** څكه چې (هلته) مازيګروړاندې وود خپل وخت نه

تشريح:- وجه الفرق بين الجمعين وجه د توپير دا ده.چه په مزدلفه كې دماښام لمونځ دخپل وخت نه روستو كولې شى.او د وخت وتلو نه روسته د لمونځ كول د قياس سره موافق دى.څكه چې په ټولو مونځونوكې قضا مشروع شوې ده.چه دخپل وختونو نه پاتى شى.قياس سره د موافقت د امله د مورد نص خيال ساتل واجب نشو.او په عرفه كې دمازيګرلمونځ د خپل وخت نه وړاندې كولې شى.اود خپل وخت نه وړاندې كول په هر اعتبار سره د قياس نه خلاف دې.نوكوم شى چې ثابت شى خلاف قياس هغه به مختص وى په خپل مورد پورې.اوپه هغې كې به د نص پوره پوره خيال ساتلې شى.اود ماپښين اومازيګرپه لمونځ كې په جماعت باندې نص وارد شوې دې.نوځكه به هلته جماعت شرط وى.

د مزدلفه په لار كې د لمونځ كولوحكم

قَالَ (وَمَنْ صَلَّى الْمَغْرِبَ فِي الطَّرِيقِ لَمْ يُجْزِهِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللّٰهُ، وَعَلَيْهِ اوچا چې لمونځ اوكړلود ماښام په لار د مزدلفه كې نونه جائز كيږى ورله په نيز د امام ابوحينفه اوامام محمد رحمهما الله **إِعَادَتُهَا مَا لَمْ يَطْلُعِ الْفَجْرُ** (٢) اوپه ده باندې راګرځول دهغې دى.ترڅوچه نه وى راختلې صبا،

حل اللغة ① **يطلع، طلوعًا (ف):** راختل

تشريح:- المذهبان في جواز المغرب في الطريق مسئله دا ده.① كه حاجى د ماښام لمونځ د مزدلفې په لار كې

(١) غربه الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ جارى ثم أخرج حديث ابن مسعود بن.... عبدالرحمن بن يزيد قال حج عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فأتينا المزدلفة حين الأذان بالعتمة أو قريباً من ذلک فأمر رجلاً فأذن وأقام ثم صلى المغرب وصلى بعدها ركعتين ثم دعا بعشائه فتعشى ثم أمر أرى فأذن وأقام قل عمروبن خالد لا أعلم الشک إلا من زهيرثم صلى العشاء ركعتين فلما طلع الفجر قال إن رسول الله ﷺ كان لا يصلى هذه الساعة إلا هذه الصلاة في هذا المكان من هذا اليوم قال عبدالله هاتان صلاتان تحولان عن وقتهما صلاة المغرب بعد ما يأتي الناس المزدلفة والفجر حين بزع الفجر قال رأيت رسول الله ﷺ يفعله (نصب الراية ٧٩/٣)_

(٢) القول الراجح هو هذا قول الطرفين رحمهما الله كذا في الدرى لمختار(١٩٢\٢) والبحر(١٩٢\٢) والهندية (٢٣٠\١) نقلاً عن القول الراجح (٢١٢\١)_

اوکړلو.نود طرفينو رحمهما الله په نيزدا لمونځ صحيح نه دي.بلکه په ده باندې د سهار راختو نه وړاندې ددې راګرځول واجب دی.امام زفر اوحسن بن زياد رحمهما الله هم ددې قائل دی.

وَقَالَ أَبُويُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ: يُجْزِيهِ وَقَدْ أَسَاءَ اوفرمائی امام ابويوسف رحمه الله جائز کيږي ورله خو ګناهګار دي. وَعَلَى هٰذَا الْخِلَافِ إِذَا صَلَّى بِعَرَفَاتٍ اوهم دغه شان چې لمونځ اوکړي په عرفات کې ، لِأَبِي يُوسُفَ أَنَّهُ أَدَّاهَا فِي وَقْتِهَا دامام ابويوسف رحمه الله دليل دا دې.چه ده لمونځ اوکړلو په خپل وخت کې ، فَلَا تَجِبُ إِعَادَتُهَا كَمَا بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ نونه دی واجب راګرځول،لکه څنګه چې روسته د راختلود سهار نه.، إِلَّا أَنَّ التَّأْخِيرَ مِنَ السُّنَّةِ فَيَصِيرُ مُسِيئًا بِتَرْكِهِ (دطرفينو رحمهما الله په نيزبيا راګرځول نشته.که سهار راوخيژي)البته دومره ده چې روستو والې (د مابنام په لمونځ کې) سنت دې.نوګرځی ګناهګار په پريخودو د دې.

تشريح:- مام ابويوسف رحمه الله فرمائی.چه لمونځ ټيک دې.البته د سنت په پريخودو سره ګناهګارشو.هم دا اختلاف په هغه صورت کې دې.چه د مابنام لمونځ په ډګر عرفات کې اوکړي.يعنی په دې. صورت کې هم د طرفينو رحمهما الله په نيزمابنام ټيک نه دې.اود امام ابويوسف رحمه الله په نيزمابنام صحيح دې.

دليله ⊛دامام ابويوسف رحمه الله دليل دا دې.چه دې.حاجی دمابنام لمونځ په خپل وخت کې اوکړلو.اوکوم لمونځ چې په خپل وخت کې اوشی.دهغې راګرځول واجب نه وی.نودغه ډول ددې لمونځ راګرځول هم واجب نه دی.لکه څنګه چې په هغه صورت کې په ده باندې ددې راګرځول واجب نه دی.چه سهار راوخيژی.البته دومره خبره خامخا ده.چه د مابنام لمونځ روستو کول سنت دی.نود سنت د پريخودو په وجه دا کس ګناهګار دې.

وَلَهُمَا مَا رُوِيَ أَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ قَالَ لِأُسَامَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اود طرفينو رحمهما الله دليل هغه دې دکوم چې روايت شوې دې چې نبی ﷺ فرمائيلی وو.حضرت اسامه رضي الله عنه ته فِي طَرِيقِ الْمُزْدَلِفَةِ: الصَّلَاةُ أَمَامَكَ[1] په لار د مزدلفې کې ،لمونځ ستا وړاندې دې. مَعْنَاهُ: وَقْتُ الصَّلَاةِ ددې معنی دا ده چې د لمانځه وخت (وړاندې په مزدلفه کې دې..وَهٰذَا إِشَارَةٌ إِلَى أَنَّ التَّأْخِيرَ وَاجِبٌ اودا قول اشاره ده چې تاخير واجب دې.

تشريح:- دليل الطرفين رحمهما الله ⊛دطرفينو رحمهما الله دليل دا دې.چه حضرت اسامه بن زيد رضي الله عنه د مزدلفې په لار کې نبی ﷺ ته عرض اوکړلو.اې دالله پيغمبره! لمونځ اوکړئ.نونبی ﷺ ورته اوفرمائيل. ﴿الصلاة أمامك﴾ يعنی د لمونځ وخت ستا وړاندې دې.يعنی په مزدلفه کې ،ددې نه معلومه شوه.چه د مابنام لمونځ روستو کول واجب دی.

وَإِنَّمَا وَجَبَ لِيُمْكِنَهُ الْجَمْعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ بِالْمُزْدَلِفَةِ اوواجب دې ددې لپاره چې قدرت ملاؤ شی ده ته په جمع بين الصلاتين په مزدلفه کې فَكَانَ عَلَيْهِ الْإِعَادَةُ مَا لَمْ يَطْلُعِ الْفَجْرُ نودی په ده باندې راګرځول ترڅوچه نه وی راختلې صبا لِيَصِيرَ جَامِعًا بَيْنَهُمَا ددې لپاره چې اوګرځی جمع کونکې ددې دواړو(مونځونو) وَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ لَا يُمْكِنُهُ الْجَمْعُ اوکله چې راوخيژی سهار نو ممکن نه دی،ده لره جمع کول ،فَسَقَطَتِ الْإِعَادَةُ ، ، نوساقط شو راګرځول (ددې مونځونو)

تشريح:- اوددې روستو کول صرف په دې. غرض واجب دی.چه په مزدلفه کې جمع بين ا لصلاتين اوشی.نوددې جمع بين الصلاتين لپاره به د سهار راختو نه وړاندې وړاندې دمابنام د لمونځ اعاده کوی. خو چې کله سهار راوخيژی.نوچونکه اوس د دواړو مونځونوجمع کول ممکن پاتې نشو. نو ځکه د سهار راختو نه روسته اعاده ساقطه شوه.

---

[1] من حديث أسامة (رض) أخرجه الشيخان كذا فی نصب الرأية (۸۰/۳)_

په لسمه ذوالحجه دصبا لمونځ په چاغه کښې کول

قَالَ (وَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ يُصَلِّي الْإِمَامُ بِالنَّاسِ الْفَجْرَ بِغَلَسٍ)فرمائی اوکله چې راوخيژی سهار لمونځ دې. ورکړي امام خلګو ته د سهار په چاغه کې ،

حل اللغة: ①غلس: چاغه

تشريح:- اداء صلاة الفجر بغلس ⊛مسئله دا ده.چه کله د اخترپه ورځ سهار شی.نوامام به خلګ وته د سهار لمونځ په چاغه کې کوی.

لِرِوَايَةِ ابْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ صَلَّاهَا يَوْمَئِذٍ بِغَلَسٍ[1] د امله د حديث د ابن مسعود رضي الله عنه نه،چه نبی ﷺ کړې وو دا (لمونځ دصبا) په دغه ورځ (د اختر) په چاغه کې ،

تشريح:- دلائله ⊛ ①دليل دحضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه روايت دې.چه نبی ﷺ په دغه ورځ د سهار لمونځ په چاغه کې کړې وو

وَلِأَنَّ فِي التَّغْلِيسِ دَفْعَ حَاجَةِ الْوُقُوفِ اوبله دا چې په چاغه کې لمونځ کاوه کې لرې کول دحاجت د وقوف دی. فَيَجُوزُ كَتَقْدِيمِ الْعَصْرِ بِعَرَفَةَ نوجائزدې لکه وړاندې کول د مازيګر لمانځه په عرفه کې

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه د سهار د لمونځ په چاغه کې کول په مزدلفه باندې دوقوف لپاره دی.لکه څنګه چې په عرفات کې دوقوف لپاره دمازيګرلمونځ دخپل وخت نه وړاندې کولې شی. نو هرکله چې د وقوف عرفات لپاره د مازيګرلمونځ دخپل وخت نه وړاندې کولې شی.نوپه مزدلفه کې د وقوف لپاره خوبه د سهار لمونځ دخپل معتاد وخت نه په طريق اولی سره مخکې کولې شی.اودا به جائز وی.

د صبا دمانځه نه روسته دعا اووقوف کول

ثُمَّ وَقَفَ وَوَقَفَ مَعَهُ النَّاسُ وَدَعَا	بيا به اودريږی (امام) اوده سره خلګ ،اودعا به اوکړی.

حل اللغة: ①دعا، يدعوا، دعاءً (ن): دعا کول، رابلل

تشريح:- الدعاء بالمزدلفة ⊛صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.چه امام جبل قزح ته اورسی.نووقوف به اوکړی اوده سره به خلګ هم وقوف اوکړی.اوامام او خلګ دې. په دې. ځائې کې دعاګانې کوی.

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَقَفَ فِي هٰذَا الْمَوْضِعِ يَدْعُو ځکه چې نبی ﷺ ولاړ وو په دې. ځائې کې اودعا ئې کوله حَتَّى رُوِيَ فِي حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ تردې چې روايت شوې دې په حديث د ابن عباس رضي الله عنهما کې عَنْهُمَا فَاسْتُجِيبَ لَهُ دُعَاؤُهُ لِأُمَّتِهِ حَتَّى الدِّمَاءِ وَالْمَظَالِمِ[2] چې د دوی ﷺ دعاګانې قبولې شوې د امت دپاره،تردې. چې وينې اوظلمونه.

حل اللغة: ① استجيب، استجابة: قبلول

تشريح:- دليله ⊛ځکه چې دا ځائې ددعا د قبليدو دې.هم دا وجه وه.چه نبی ﷺ کريم په دې. مقام کې دعا کړې وه.اود حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما د روايت مطابق ټولې دعاګانې ئې قبولې شوې وے.تردې. چې په ناحقه قتل کونکو اوظلم کونکو ته هم د معاف کاوه دعائې قبوله شوې وه.يعنی دقيامت په ورځ به الله تعالی ناحق مقتول اومظلوم ته دومره څه ورکړی.چه هغه دالله تعالی نعمتونو اوانعاماتو ته اوګوری.نوخپل مدعيان عليهم به معاف کړی.نودغه قاتل اوظالم به د مغفرت مستحق شی.

---

[1] من حديث ابن مسعود رضي الله عنه أخرجه الشيخان)_

[2] تقدم من حديث جابر رضي الله عنه الطويل)_

نوټ: نبی ﷺ د خپل امت د قاتلانو او ظالمانو لپاره هم د عرفې په ورځ د مغفرت دعا کړې وه. خو هغه نه وه قبول شوې. بلکه په مزدلفه کې د وقوف په مهال کې پوره شوه. نو اوس دا اعتراض نشی کیدې. چه د عرفې په ورځ دې. دواړه قسمه خلګو ته د ګناه نه معاف کول بیان شوی وو. او دلته قبولوالې بیانیږي.

په مزدلفه د وقوف شرعی حیثیت

ثُمَّ هٰذَا الْوُقُوفُ وَاجِبٌ عِنْدَنَا وَلَيْسَ بیا دا وقوف واجب دې. زموږ په نیز، تردې. بِرُكْنٍ، حَتّٰى لَوْ تَرَكَهُ بِغَيْرِ عُذْرٍ يَلْزَمُهُ الدَّمُ که دا ئې پریښنولو. بغیر د عذر. نو لازمیږی پرې وینه،

حل اللغة: ① یلزم، لزوماً (س): لازم کیدل، ضروری کیدل

تشریح:- المذهبان في حكم الوقوف بالمزدلفة: صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی. چه زموږ په نیز وقوف د مزدلفې واجب دی رکن نه دې. تردې. که وقوف د مزدلفې ئې بغیرعذره پریښنولو. نو په ده به دم لازم وی.

قَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ: إِنَّهُ رُكْنٌ لِقَوْلِهِ تَعَالٰى [فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ[3]] او فرمائی امام شافعی رحمه الله چه دا رکن دې. د امله د قول د الله تعالی نه چې فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ[3]) تاسو الله تعالی د مشعرحرام سره یادوئ وَبِمِثْلِهِ تَثْبُتُ الرُّكْنِيَّةُ، او په مثل ددې (چه قرآن کې پرې حکم شوې وی) ثابتیږی رکنیت،

حل اللغة: ① یثبت، ثبوتاً (ن): ثابت کیدل

تشریح:- او امام شافعی رحمه الله فرمائی. چه وقوف د مزدلفې رکن دې.

دلیل الرکنیة: دلیل ئې د الله تعالی دا ارشاد دې [فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ[3] وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ[4]] یعنی کله چې تاسو د عرفات نه راواپس شئ. نو د مشعرحرام سره د الله تعالی ذکر کوئ. او مشعرحرام په مزدلفه کې دې. نو په مشعرحرام کې به د الله تعالی ذکرهم په هغه وخت کې ممکن وی. چې حاجی په عرفات باندې قیام اوکړی. او هغې نه بیا مزدلفې ته راشی. او وقوف کوی. او د آیت د امله د ذکرالله رکینت ثابت دې. او دا وقوف دې. وقوف د مزدلفې، او قاعده دا ده. چه د رکن موقوف علیه هم رکن وی. نو وقوف په مزدلفه رکن دې.

وقوع الخطاء فی النسبة الی الشافعی رحمه الله: صاحب د عنایه د نهایه په حواله سره ذکر کوی. چه ددې قول امام شافعی رحمه الله ته په نسبت کاوه کې د کاتب سهوه ده. ځکه چې د شوافعو رحمهم الله په کتابونو کې ذکردی. چه وقوف د مزدلفه سنت دې. په مبسوط کې د امام شافعی رحمه الله په ځائې د لیث بن سعد رحمه الله نوم ذکردې. او په کتاب الاسرار کې د امام شافعی رحمه الله په ځائې د علقمه نوم ذکردې. او په فتاوی قاضی خان کې د امام شافعی رحمه الله په ځائې د امام مالك رحمه الله نوم ذکردې.

وَلَنَا مَا رُوِيَ أَنَّهُ قَدَّمَ ضَعَفَةَ أَهْلِهِ بِاللَّيْلِ([1]) او زموږ لپاره هغه حدیث دې. چه روایت ئې شوې دی. چه نبی ﷺ وړاندې اولیږل کمزوری د خپل اهل وعیال د شپې، وَلَوْ كَانَ رُكْنًا لَمَا فَعَلَ ذٰلِكَ او که چرته رکن وې نو ولې به ئې داسې کول

حل اللغة: ① ضعفة د ضعیف جمع: کمزورې، بې توان

تشریح:- دلیل عدم الرکنیة: او زمونږ دلیل دا دې. چه نبی ﷺ د خپل کور کمزوری نفر د شپې منی ته لیږلی وو. یعنی په مزدلفه کې د وقوف نه بغیر ئې منی ته لیږلی وو. او دا حکم ئې ورته کړې وو. چه د جمره عقبې رمی مه کوئ. تردې. چې نمر راوخیژی. که چرته وقوف په مزدلفه کې رکن وو. نو نبی ﷺ به داسې نه وو کړې. یعنی کمزوری به ئې د شپې وړاندې نه لیږل. ځکه چې رکن د عذر د امله هم پریښنول جائز نه وی.

[1]) من حدیث عائشة رضی الله عنها أخرجه البخاری فی الحج باب ۹۸ رقم ۱۶۸۰ ومسلم فی الحج رقم ۲۹۴ والنسائی فی الحج باب ۲۱۲ وابن ماجه فی المناسک باب ۶۲ والدارمی فی المناسک باب ۵۳ وأحمد فی المسند (۶/۹۴)_

وَالْمَذْكُورُ فِيمَا تَلَا الذِّكْرُ او ذکر شوې په هغه آیت کې چې وې لوستلو ذکر دې. وَهُوَ لَيْسَ بِرُكْنٍ بِالْإِجْمَاعِ او هغه (ذکر) رکن نه دې. په اجماع سره،

تشریح:- الجواب من مستدل الشافعی رحمه الله: او د امام شافعی رحمه الله د پیش کړی دلیل نه ځواب دا دې. چه په دې آیت کې ذکر مذکور دې. او ذکر کول په اجماع سره رکن نه دې. نو چه په کوم ځیز باندې ذکر موقوف دې. یعنی وقوف د مزدلفې، هغه به هم رکن نه وی.

وَإِنَّمَا عَرَفْنَا الْوُجُوبَ بِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {مَنْ وَقَفَ مَعَنَا هٰذَا الْمَوْقِفَ او یقیناً موږ پیژندلی دې. وجوب په قول د نبی ﷺ سره، څوک چې موږ سره ودریدلو په دې. مقام کې وَقَدْ كَانَ أَفَاضَ قَبْلَ ذٰلِكَ مِنْ عَرَفَاتٍ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ} ([1]) په داسې حال کې چې راغلې وی وړاندې ددې د عرفات نه یقیناً پوره شو حج دده. عَلَّقَ بِهِ تَمَامَ الْحَجِّ، وَهٰذَا يَصْلُحُ أَمَارَةً لِلْوُجُوبِ نبی ﷺ معلق کړلو په دې. (وقوف) پورې پوره والې دحج او دا صلاحیت لری چې شی نښانه د وجوب،

تشریح:- او د وقوف مزدلفه وجوب د حدیث نه ثابت دې. نبی ﷺ فرمانیلی دی. چاچه زموږ سره په مزدلفه کې وقوف اوکړلو. حالانکه دې. ددې نه وړاندې د ذکر عرفات نه راغلې وی. نو دده حج پوره شو په دې. حدیث کې د حج تکمیل او پوره والے په وقوف مزدلفه پورې معلق شوې دې. او معلق کول د وجوب علامت وی. نو په مزدلفه کې وقوف واجب دې.

غَيْرَ أَنَّهُ إِذَا تَرَكَهُ بِعُذْرٍ البته دومره ده. چه دا پریږدی په عذر سره، بِأَنْ يَكُونَ بِهِ ضَعْفٌ أَوْ عِلَّةٌ أَوْ كَانَتِ امْرَأَةً تَخَافُ الزِّحَامَ په دې شان چې وی په ده کمزوری یا څه عذر او یاوی ښځه چې د ویریږی د ګڼړې نه. (لَا شَيْءَ عَلَيْهِ لِمَا رَوَيْنَا نو نشته څه شی په دې. باندې د امله دهغه حدیث نه چې موږ ئې روایت اوکړلو.

تشریح:- البته که د عذر د امله ئې وقوف پریخودل. نو په ده باندې دم وغیره واجب نه دی. لکه په حدیث د «قدم ضعفة أهله إلخ» کې چې تیر شو. او د عذر مثال د حاجی کمزوری، ناروغی (ناروغی (بیماری)) ، یا د ښځې په بیړه کې ویریدل وغیره دی.

وادی محسر موقف نه دې

وَالْمُزْدَلِفَةُ كُلُّهَا مَوْقِفٌ إِلَّا وَادِيَ مُحَسِّرٍ فرمائی او مزدلفه واړه ځائې د اودریدو دې. مګر وادی محسر. لِمَا رَوَيْنَا مِنْ قَبْلُ د امله دهغه حدیث نه چې موږ نقل کړې دې. وړاندې.

حل اللغة: ① روی، یروی روایة (ض): روایت کول]

تشریح:- واضح ده.

د نمر راختو نه روسته منی ته روانیدل

(فَإِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَفَاضَ الْإِمَامُ وَالنَّاسُ مَعَهُ فرمائی کله چې راوخیژی لمر نو روان به شی امام او خلګ حَتّٰى يَأْتُوا مِنًى تردې چې اورسی منی ته،

حل اللغة: ① طلع، یطلع طلوعاً (ف): راختل ② یاتوا، اتیاناً: راتګ

تشریح:- الافاضة الی منی: صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی. چه د یوم النحر لمر راوخیژی نو روان به شی امام او خلګ د مزدلفې نه منی ته به لاړ شی.

[1]) من حدیث عروة بن مضرس أخرجه أبوداود فی المناسک باب ۶۸ رقم ۱۹۵۰ والترمذی فی الحج باب ۵۷ رقم ۸۹۱ والنسائی فی المناسک باب ۲۱۱ رقم ۲۸۴۵ وابن ماجه فی المناسک باب ۵۷ رقم ۳۰۱۶)_

قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ وائی بنده ضعیف عَصَمَهُ اللّٰهُ تَعَالیٰ: هٰكَذَا وَقَعَ فِي نُسَخِ الْمُخْتَصَرِ وَهٰذَا غَلَطٌ داسې واقع شوی دی په نسخو د مختصرالقدوری کي ،اودا غلط دی. وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ إِذَا أَسْفَرَ أَفَاضَ الْإِمَامُ وَالنَّاسُ اوصحیح دا دی چه کله رنړائی شی،نو روان به شی امام او خلگ ، لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ دَفَعَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ (١) خکه چې نبی ﷺ روان شوې وو وړاندې د راختو د لمر نه

حل اللغة * ① عصم، یعصم عصماً بچ کول

تشریح:- صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.چه د قدوری په بعضې نسخوکي دی. چې د لمر راختو نه وړاندې به منی ته روان شی.خوموږ وايو.چه د قدوری دا عبارت هم ټيك دې. ځکه چې د «إذا طلعت الشمس» معنی به وی «إذا قربت إلى الطلوع» نو په دې. دواړو نسخو کي څه تعارض نشته.

د جمره عقبه رمی

قَالَ فَيَبْتَدِئُ بِجَمْرَةِ الْعَقَبَةِ فَيَرْمِيهَا مِنْ بَطْنِ الْوَادِي فرمائی نوشروع به کوی په (رمی د) جمره عقبه نه،نو اوولی به ئې د بطن وادی نه، بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ مِثْلَ حَصَى الْخَذْفِ په اووه ګيټکو پشان د کاڼو د ټيکرو،

حل اللغة* ① یرمی، رمیاً (ض) :غورزول ② حصاة: کاڼړی ③ خذف: ټيکری

تشریح:- مواضع احکام الرمی ۞ د رمی په اړه کي په دولس ځايونو کي کلام دې. ① وخت ئې يوم النحر اودرې ورځې ددې نه روسته دی ② د ويشتلو ځائې ئې بطن وادی دې. ③ د رمی محل ئې درې ځايونه دی. جمره عقبه،مسجد خيف اوجمره وسطی. ④ د ګيټکو شمار دهرې جمرې سره اووه دی. ⑤ مقدار د ګوټې د بند هومره دې. ⑥ د ويشتلو طريقه دا په کتاب کي موجود ده. ⑦ د رمی مقدارنودا هم په کتاب کي ذکر ده. ⑧ د ويشتونکی صفت دا دې.چه دې. به يا سور وی يا پيدل ⑨ د ګيټکو غورځيدو ځائې ⑩ دکوم ځائې نه چې ګيټکی راخلی.(١١) ګيټکی به څنګه وی.هغه دا چې د زمکې د جنس څنې به وی.(١٢) په اوله ورځ به صرف د جمره عقبه رمی کولې شی.اوپه پاته ورځو کي به د درې واړو جمراتو رمی کولې شی.

ارمی الجمرة العقبة ۞ صاحب دقدروی رحمه الله فرمائی.چه د رمی پيل به د جمره عقبه نه کيږی.نود وادی د کښته برخې څخه به اووه ګيټکی اولی.اودا ګيټکی به د ګوتود بندونو په برابر وی.اود مسواکې ګوتې په ډډه باندې ويشتلې شی.

لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَتَى مِنًى لَمْ يُعَرِّجْ عَلَى شَيْءٍ خکه چې نبی ﷺ کله راغلو منی ته نوهيڅ کار ئې نه وو کړې حَتَّى رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ (٢) تردې چې وې ويشتله جمره عقبه،

حل اللغة * ① يعرج، عروجا (ف):ختل

تشریح:- دليله ۞ دليل دا دې.چه نبی ﷺ کله منی ته تشريف يوړلو.نوبغير د څه توقف نه ئې جمره عقبه ويشتې وه.

وَقَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْكُمْ بِحَصَى الْخَذْفِ اوفرمائيلی دی نبی ﷺ په تاسو باندې (اخستل) د ګټکی د ټيکری دی. لَا يُؤْذِي بَعْضُكُمْ بَعْضًا (١) اوتکليف دې نه رسوی په تاسوکي بعضې بعضې نورو ته

(١) من حديث عمروبن ميمون رضي الله عنه أخرجه البخاری فی الحج باب ١٠٠ رقم ١٦٨٤ وأبوداود فی المناسک باب ٦٤ رقم ١٩٣٨ والترمذی فی الحج باب ٦٠ رقم ٨٩٦ والنسائی فی المناسک باب ٢١٣ رقم ٣٠٢٢ والدارمی فی المناسک باب ٥٥ وأحمد فی المسند (٣٩/١)_

(٢) تقدم تخريج من حديث جابر رضي الله عنه الطويل)_

تشریح:- اونبی ﷺ فرمائيلی دی.په تاسوباندې ګيټکی ويشتل لازم دی.په تاسوکي دې. بعضې خلګ بعضو نورو ته تکليف نه رسوی.

د رمی د ګيټکو غټوالې

وَلَوْ رَمَى بِأَكْبَرَ مِنْهُ جَازَ اوکه ويشتل ئې اوکړلو په غټ سره ددې نه نوجائز دی ، لِحُصُولِ الرَّمْيِ. د وجې د حاصليدو د مقصود د رمی غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَرْمِي بِالْكِبَارِ مِنَ الْأَحْجَارِ البته دومره ده چې دې. به نه اوولی په غټ د کاڼړو نه كَي لَا يَتَأَذَّى بِهِ غَيْرُهُ چې تکليف اونه رسی چاته، (وَلَوْ رَمَاهَا مِنْ فَوْقِ الْعَقَبَةِ أَجْزَأَهُ) وکه وې ويشتل دا سربيره د جمره عقبه نه جائزدی. لِأَنَّ مَا حَوْلَهَا مَوْضِعُ النُّسُكِ ځکه چې شاو خوا ځائې د ادا کولود افعالو دحج دې. وَالْأَفْضَلُ أَنْ يَكُونَ مِنْ بَطْنِ الْوَادِي اوغوره دا ده چې وی اولی د بطن وادی نه لِمَا رَوَيْنَا د امله دهغه حديث نه چې موږ نقل کړلو.

حل اللغة* ① يتاذی، تاذيا: تکليف اوچتول ② رمی، رمياً (ض): ويشتل،غوزول

تشریح:- مقدار الحصاة ۞ په اوږدوالی اوپلنوالی سره د ګيټکو اندازه ئې بيان کړله.چه د ګوتې د بند برابر به پلن اواوږد وی.خوکه ددې نه ئې په غټ ګټکی رمی اوکړله.نوهم جائز ده.ځکه چې مقصود د رمی حاصل شو.البته دومره ده چې په غټو کاڼړو دې. رمی نه کوی.ګنی خلګو ته به تکليف اورسی.

غوره خودا ده.چه رمی د بطن وادی نه اوکړی.خوکه د جمره عقبه سربيره اړخ نه ئې رمی اوکړله.نو هم جائز ده.ځکه چې د جمره نه څلورو طرفونو ځايونه د افعالو دحج دي.

وَيُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ) اوتکبيربه وائی دهرګيټکی سره. كَذَا رُوِيَ ابْنُ مَسْعُودٍ وَابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ (٢) دغه ډول روايت کړی دی حضرت ابن مسعود او حضرت ابن عمر (وَلَوْ سَبَّحَ مَكَانَ التَّكْبِيرِ أَجْزَأَهُ) او که تسبيح ئې اووئيل په ځائې د تکبير نه جائز ده ورله، لِحُصُولِ الذِّكْرِ د امله د حاصليدو د ذکر نه. وَهُوَ مِنْ آدَابِ الرَّمْيِ اودا د آدابو د رمی څنې ده.

حل اللغة * ① يکبرا، تکبيراً: لوئ بيانول، تکبير وئيل ② سبح، تسبيحا: بزرګی بيانول، تسبح کول

تشریح:- التکبيرعند الرمی ۞ دهرګيټکی سره به الله اکبروائی.لکه څنګه چې د ابن مسعود اوابن عمرو رضي الله عنه دحديث نه معلومه شوې ده.خوکه د تکبير په ځائې تسبيح اووائی.نوهم صحيح ده.ځکه چې ذکرالله حاصل شو. او هم ذکرالله د رمی د آدابو څنې دې.

وَلَا يَقِفُ عِنْدَهَا) اونه به اودريږی ددې (جمره عقبه) سره، لِأَنَّ النَّبِيَّ لَمْ يَقِفْ عِنْدَهَا (٣) ځکه چې نبی ﷺ نه وو لاړ دې. سره،

تشریح:- عدم الوقوف عند الجمرة ۞ حاجی به د جمره عقبه سره نه اودريږی.ځکه چې رسول الله ﷺ هم نه وو دريدلې.

وَيَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ مَعَ أَوَّلِ حَصَاةٍ) اوختمه به کړی تلبيه د اول ګيټکی سره، لِمَا رَوَيْنَا عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ د امله د هغه حديث نه کوم چې موږ روايت کړې دې د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه وَرَوَى جَابِرٌ روايت کړې دې

(١) هذا قريب من حديث عمروبن الأحوص عن أمه أخرجه أبوداود فی المناسک باب ٧٧ رقم ١٩٦٦ وابن ماجه فی المناسک باب ٦٤ رقم ٣٠٣١ وأحمد فی المسند (٥٠٣/٣)_

(٢) أما حديث ابن مسعود رضي الله عنه فأخرجه البخاری فی الحج باب ١٣٧ رقم ١٧٤٩ ومسلم فی الحج رقم ٣٠٥ . وأما حديث ابن عمر رضي الله عنهما فأخرجه البخاری فی الحج باب ١٤٠ رقم ١٧٥١)_

(٣) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی الحج باب ١٤٠ رقم ١٧٥١)_

حضرت جابر رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ چې نبي ﷺ وړاندې کړې وه تلبيه عِنْدَ أَوَّلِ حَصَاةٍ په وخت د اولنۍ ګيټکۍ کې رَمَى بِهَا جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ (١) چې ويشتلې ئې وه په هغې باندې جمره عقبه.

تشريح:- قطع التلبية اوداولنۍ ګيټکۍ ويشتلو سره به تلبيه ونيل پريږدي. ځکه چې دحضرت ابن مسعود او حضرت جابر رضي الله عنهما په حديث کې هم دا ذکر دي.

د ګيټکۍ ويشتلو طريقه

ثُمَّ كَيْفِيَّةُ الرَّمْيِ أَنْ يَضَعَ الْحَصَاةَ عَلَى ظَهْرِ إِبْهَامِهِ الْيُمْنَى وَيَسْتَعِينُ بِالْمُسَبِّحَةِ بيا طريقه د رمي دا ده. چه کيږدي ګيټکۍ په شا د متې ګوتې خپلې (د) ښي (لاس) اومدد به حاصل کړي د مسواکې ګوتې نه.

حل اللغة ① يضع، وضعاً (ف): ساتل ② يستعين، استعانا: امداد اخستل

تشريح:- رمي الحصاة د رمي کيفيت بيانوي. اوفرمائي. چه ګيټکۍ به د خپل ښي لاس د متې ګوتې په شا باندې کيږدي. اود مسواکې ګوتې په کومک سره به رمي اوکړي

وَمِقْدَارُ الرَّمْيِ أَنْ يَكُونَ بَيْنَ الرَّامِي وَبَيْنَ مَوْضِعِ السُّقُوطِ خَمْسَةُ أَذْرُعٍ فَصَاعِدًا اومقدار د رمي دا دې. چه وي په مينځ د رمي اوپه مينځ د ځائې د پريوتوکې پنځه ګزه. كَذَا رَوَى الْحَسَنُ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ دغه ډول روايت کړې دې. حسن رحمه الله د امام ابوحنيفه رحمه الله نه، لِأَنَّ مَا دُونَ ذَلِكَ يَكُونُ طَرْحًا ځکه چې کم ددې مقدار نه وي غورځول (ويشتل نه)

تشريح:- .اوبايد ده چې د رمي کونکي اود ګيټکۍ د پريوتو په ځائې کې کم اوکم پنځه ګزه فاصله وي. حسن بن زياد رحمه الله د امام ابوحنيفه رحمه الله نه هم دا روايت کړې دې.

دليله دليل دا دې. چه ددې نه کمه فاصله رمي باندې د رمي اطلاق نه کيږي. بلکه د غورځولو اطلاق پرې کيږي.

وَلَوْ طَرَحَهَا طَرْحًا أَجْزَأَهُ اوکه وې غورځول په غورځولو سره نوجائزده. لِأَنَّهُ رَمَى إِلَى قَدَمَيْهِ إِلَّا أَنَّهُ مُسِيءٌ لِمُخَالَفَتِهِ السُّنَّةَ ځکه چې ده ويشتل اوکړل خپلو قدمونو ته، البته دې. ګناهګار دې. د امله د پريخودو د سنت نه،

تشريح:- حكم الرمي في الاقل من القدري لمذكور اوکه ده ګيټکۍ د ويشتلو په ځائې په قصد سره اوغورځولو .نوهم جائزده. ځکه چې ده ګيټکۍ خپلو قدمونو اړخ ته اوغورځول. خود سنت د مخالفت د امله به ګناهګار وي.

وَلَوْ وَضَعَهَا وَضْعًا لَمْ يُجْزِهِ لِأَنَّهُ لَيْسَ بِرَمْيٍ اوکه کيخودل په کيخودو سره نوجائز نه ده. ځکه چې دا نه ده رمي.

تشريح:- اوکه ده ګيټکۍ کيخودل. نوجائز به نه وي. ځکه چې دا رمي نه ده. (بلکه کيخودل دی)

د جمره سره د ګيټکۍ نزدې پريوتل

وَلَوْ رَمَاهَا فَوَقَعَتْ قَرِيبًا مِنَ الْجَمْرَةِ يَكْفِيهِ اوکه وې ويشتل اوپريوتل نزدې. د جمرۀ سره نو کافي ده ورله، لِأَنَّ هَذَا الْقَدْرَ مِمَّا لَا يُمْكِنُ الِاحْتِرَازُ عَنْهُ ځکه چې په دومره اندازه لرې دهغه قبيلې ځنې دې. چه ممکن نه دې. ځان ژغورل ددې نه، وَلَوْ وَقَعَتْ بَعِيدًا مِنْهَا لَا يُجْزِيهِ اوکه پريوتل لرې ددې (جمره) نه، نوجائز نه ده. لِأَنَّهُ لَمْ يُعْرَفْ قُرْبَةً إِلَّا فِي مَكَانٍ مَخْصُوصٍ ځکه چې دا (رمي) نه ده مشروع شوې عبادت مګر په ځائې خاص کې ، وَلَوْ رَمَى بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ جُمْلَةً فَهَذِهِ وَاحِدَةٌ اوکه ويشتل ئې اوکړلو. په اووه ګيټکو په يوځل نودا يوځل ويشتل دی. ،،لِأَنَّ الْمَنْصُوصَ عَلَيْهِ تَفَرُّقُ الْأَفْعَالِ ځکه چې نص په کوم کيفيت وارد شوې دې. هغه جلا جلا رمي کول دی.

(١) تقدم ما فى معناه فى الحديث الطويل لجابر رضي الله عنه)_

كافي کيدل

حل اللغة ① يكفى، كفاية (ض): كافي کيدل

تشريح:- تشريح واضح ده.

د ګيټکو اخستلو ځائې

وَيَأْخُذُ الْحَصَى مِنْ أَيِّ مَوْضِعٍ شَاءَ إِلَّا مِنْ عِنْدِ الْجَمْرَةِ واخلي دې ګيټکۍ د کوم ځائې نه چې ئې خوښه وي. البته نه به ئې راخلي د جمره دخوې نه، فَإِنَّ ذَلِكَ يُكْرَهُ ځکه چې دا مکروه دې. ځکه چې ددې سره کوم ګيټکۍ وي. هغه رد کړې شوې وي. لِأَنَّ مَا عِنْدَهَا مِنَ الْحَصَى مَرْدُودٌ دغه ډول راغلی دی په اثر کې ،نوګناهګارېږي به په دې باندې، هَكَذَا جَاءَ فِي الْأَثَرِ فَيَتَشَاءَمُ بِهِ وَمَعَ هَذَا لَوْ فَعَلَ أَجْزَأَهُ لِوُجُودِ فِعْلِ الرَّمْيِ اوددې باوجود که وې کړل نوجائز دې. ورله د امله د وجود د فعل د رمي.

حل اللغة ① ياخذ، اخذاً (ن): اخستل، نيول ② يكره، كرهًا (س): مکروه ګنړل، ناخوښه کول ③ يتشاءم، تشاءمًا: فال اخستل خيال کول]

تشريح:- كراهية اخذالحصاة من عندالجمرة صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي. چه د جمره عقبه نه سوې چې د کوم ځائې نه چې ئې خوښه وي. ګيټکۍ دې. راخلي. ځکه چې دا مکروه دی. ځکه چې دجمره عقبه سره کوم ګيټکۍ وي. هغه واړه مردود وي. هم دغه ډول په حديث کې راغلی دی. نوددې ځائې د ګيټکو په راخستو کې سپيرۀ والې دې. يعنې د کوم حاجي حج چې قبول نشي. نودهغه ګيټکۍ واپس کيږي. اوکه د کراهت باوجود ئې دجمره عقبه نه ګيټکۍ راواخستل. نوکافي دې. ورله. ځکه چې د رمي عمل ئې اوکړلو. اوهم دا فعل مقصود دې.

د ګيټکۍ (وړې) د جنيست بيان

وَيَجُوزُ الرَّمْيُ بِكُلِّ مَا كَانَ مِنْ أَجْزَاءِ الْأَرْضِ عِنْدَنَا وجائزده (رمي) په هرهغه ګيټکۍ چې وي د جنس د زمکې، په نيز زمونږ، خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللهُ خلاف ثابت دې. د امام شافعي رحمه الله

حل اللغة ① يجوز، جوازاً (ن): جائز کيدل

تشريح:- زمونږ په نيزپه هر هغه څيزباندې رمي جائزده. چه هغه د جنس دزمکې ځنې وي. که لوټه وي اوکه اوچه خټه وي اوکه کانړې وي. ② اوحضرت امام شافعي رحمه الله په نيزصرف په کانړي باندې جائزده.

ⓐ دامام شافعي رحمه الله دليل د اثر تابعداري ده. (چه په اثرکې د کانړي ذکر راغلے دې.)

لِأَنَّ الْمَقْصُودَ فِعْلُ الرَّمْيِ ځکه چې مقصود فعل د رمي دې. وَذَلِكَ يَحْصُلُ بِالطِّينِ كَمَا يَحْصُلُ بِالْحَجَرِ، بِخِلَافِ مَا إِذَا رَمَى بِالذَّهَبِ أَوِ الْفِضَّةِ اودا حاصليږي په خټه، لکه څنګه چې حاصليږي په کانړي، په خلاف دهغه صورت چې ويشتل اوکړي په سره زرو يا سپينو زرو، لِأَنَّهُ يُسَمَّى نِثَارًا لَا رَمْيًا ځکه چې دې. ته ونيلي شي شيندل نه ويشتل.

ⓐ **تشريح:-** اوزمونږ دليل دا دې. چه مقصود فعل د رمي دې. اوفعل د رمي لکه څنګه چې په کانړي حاصليږي. دغه ډول په لوټه هم حاصليږي. نوپه رمي کې کانړې اولوټه دواړه برابر دی. البته په سرو زور اوسپينو زرو سره رمي کول جائز نه ده. ځکه دې. ته شيندل ونيلي شي. خو رمي او ويشتل ورته نشي ونيلې. حالانکه مقصود رمي يعنې ويشتل دی.

د ذبح، حلق، اوقصر احکام

قَالَ (ثُمَّ يَذْبَحُ إِنْ أَحَبَّ ثُمَّ يَحْلِقُ أَوْ يُقَصِّرُ) فرمائي بيا دې ذبح اوکړي که زړه ئې غواړي بيا دې سراوخرائي يا دې قصر اوکړي.

حل اللغة: ① **يذبح، ذبحاً ف:** حلالول ② **يقصر، تقصيراً:** وړوكي كول

تشريح:- الذبح والحلق صاحب دقدوري رحمه الله فرمائي.چه د رمي جمره عقبه نه روسته كه غواړي.نوقرباني دې اوكړي. او سر دې. اوخرائي يا دې. قصر (د ويختوڅه برخه كټ كول) اوكړي.

> لِمَا رُوِيَ عَنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ د دې امله چې روايت شوې دې د نبي ﷺ نه،چه دوی فرمائيلي دي. {إِنَّ أَوَّلَ نُسُكِنَا فِي يَوْمِنَا هَذَا أَنْ نَرْمِيَ ثُمَّ نَذْبَحَ ثُمَّ نَحْلِقَ}[1] يقيناً اول فعل د حج زموږ په دې ورځ چې موږ رمي اوكړو.اوبيا ذبح اوكړو.اوبيا سر اوخرايو،

تشريح:- دلائله ① دليل دا دې.چه نبي ﷺ فرمائيلي دي.په نن ورځ يعني د نحر په ورځ اولنے نسك دا دې.چه مونږ رمي اوكړو.بيا قرباني اوكړو.اوبيا حلق اوكړو.

> وَلِأَنَّ: الْحَلْقَ مِنْ أَسْبَابِ التَّحَلُّلِ، وَكَذَا الذَّبْحُ اوبله دا چې حلق د اسبابو د حلال والي څخه دې اودغه ډول ذبح، حَتَّى يَتَحَلَّلَ بِهِ الْمُحْصَرُ فَيُقَدَّمُ الرَّمْيُ عَلَيْهِمَا تردې چې حلاليږي په دې باندې محصر (هغه كس چې د احرام تړلو نه روسته د څه عذرد امله ايسار شي) نوورانډې كوى به رمي په دې. دواړو باندې،

حل اللغة: ① **يتحلل، تحللاً:** حلال كيدل

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه حلق د احرام نه د وتلو په اسبابوكي دې.اوقرباني هم د احرام نه د وتلو په اسبابو كي ده.ګورئ محصريه قربانئ كاوه سره حلاليږي.نوهركله چې قرباني اوحلق دواړه د حلالوالي د اسبابوڅخه دي.نورمي به په دواړو باندې مقدم كولې شي.

> ثُمَّ الْحَلْقُ مِنْ مَحْظُوْرَاتِ الْإِحْرَامِ فَيُقَدَّمُ عَلَيْهِ الذَّبْحُ بيا حلق د ممنوعاتو د احرام څخه دې.(چه ترڅو په احرام كي وي.نوحلق نشي كولې) نو وړاندې كوى به په دې باندې ذبح، وَإِنَّمَا عَلَّقَ الذَّبْحَ بِالْمَحَبَّةِ لِأَنَّ الدَّمَ الَّذِي يَأْتِي بِهِ الْمُفْرِدُ تَطَوُّعٌ اومعلق ئې كړله ذبحه په خوښې سره (كه دده خوښه وي‌نو قرباني دې اوكړي.حالانكه خوښه خو د وجوب منافي ده) ځكه چې وينه (تويول) چې راتګ پرې كوى حاجي مفرد (يعنى حاجى مفرد چې كومه قرباني كوى)نفلي ده، وَالْكَلَامُ فِي الْمُفْرِدِ اوكلام (په دې. مقام كي په احكامو بيانولود حاجى) مفرد كي دې.

تشريح:- بيا حلق چونكه د احرام په ممنوعاتو كي دې.نوقرباني به په دې. باندې وړاندې كوى.اوقرباني ئې خوښه پورې ځكه معلق كړه.چه حاجى مفرد چې كومه قرباني كوى.هغه نفل وى.واجب نه وى.اوپه دې. مقام كي كلام د حاجى مفرد په احكامو كي دې.

د حلق افضليت

> وَالْحَلْقُ أَفْضَلُ اوحلق غوره دې

حل اللغة: ① **تفث:** كوټ

تشريح:- صاحب دقدوري رحمه الله فرمائي.چه د سرخريل واجب دى.اوكه ديو كس په سرباندې هډو ويخته نه وى.نوبيا هغه واجب دى چې په خپل سرچاړه راښكي.

> لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ د امله د وينا د نبي ﷺ نه، رَحِمَ اللّٰهُ الْمُحَلِّقِيْنَ} الْحَدِيْثَ، ظَاهِرٌ بِالتَّرَحُّمِ عَلَيْهِمْ[1] رحم دې اوكړي الله تعالى په سرخريونكو باندې فرمائيلې ئې وو دا درې ځله، {حديث ښكاره دې. په رحم كاوه كي په دوى باندې،

[1] غربه الزيلعي رحمه الله بهذا اللفظ ثم أخرج من حديث أنس بن مالك وعزاه إلى البخاري فى الوضوء باب ٣٢ ومسلم فى الحج رقم ٣٢٦ وأبوداود فى المناسك باب ٧٨ رقم ١٩٨١ والترمذى فى الحج باب ٧٣ رقم ٩١٢)_

تشريح:- د حلق د افضليت دليل د نبي ﷺ حديث دې.په صحيحينوكي راغلى دى.چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دي. «اللهم ارحم المحلقين قالوا والمقصرين يارسول الله قال اللهم ارحم المحلقين قالوا والمقصرين يا رسول الله قال اللهم ارحم المحلقين قالوا و المقصرين يا رسول الله قال ﷺ والمقصرين»[1] په حديث كي سر خريونكو لپاره نبي ﷺ درې ځله د رحمت دعا كړې ده.اود قصر كونكو لپاره ئې يوځل درحمت دعا كړې ده.نود رحمت دتكرار دعا د حلق په افضليت باندې ښكاره دليل دې.

> وَلِأَنَّ الْحَلْقَ أَكْمَلُ فِي قَضَاءِ التَّفَثِ وَهُوَ الْمَقْصُوْدُ اوبله دا چې خريل زيات كامل دى.په لرې كاوه د كوټ كي اوهم دا مقصود دې. وَفِي التَّقْصِيْرِ بَعْضُ التَّقْصِيْرِ اوپه سر كټ كاوه كي څه بې غورى ده. فَأَشْبَهَ الْاِغْتِسَالَ مَعَ الْوُضُوْءِ، نومشابه شو د غسل كاوه سربېره د اودس،

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه مقصود دبدن پاكول دى.اوپه دې.مقصود حاصلولو كي حلق اكمل دې. د قصر نه،اوپه ويختو كټ كاوه كي د دې. مقصود په حاصلولوكي بې غورى ده.يعنى په ويختو كټ كاوه كي پوره پاكي نه حاصليږي.نودا دغسل او اودس سره مشابه شو.دغه ډول حلق د قصر نه افضل دې.

> وَيَكْتَفِي فِي الْحَلْقِ بِرُبُعِ الرَّأْسِ اعْتِبَارًا بِالْمَسْحِ اواكتفا به كوى په حلق كي په څلورمه برخه د سر،د امله د قياس كولونه په مسح (د سر په اودس كي)، وَحَلْقُ الْكُلِّ أَوْلَى اقْتِدَاءً بِرَسُوْلِ اللّٰهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ[2] اوخريل د واړه (سر) غوره دى د امله د اقتداء نه په رسول الله ﷺ پورې،

تشريح:- اود حلاليدو لپاره دسر دڅلورمې برخې پرې كول كافى دى.لكه څنګه چې په اودس كي د څلورمې برخې سره مسح كافى ده.البته دواړه سر خريل افضل دى.ځكه چې په دې. كي د رسول الله ﷺ د فعل اقتداء ده.

> وَالتَّقْصِيْرُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ رُءُوْسِ شَعْرِهِ مِقْدَارَ الْأَنْمُلَةِ) اوتقصيردا دې. چې كټ كړى د سرونو د ويختو خپلو نه په اندازه د سرونو د ګوتو،

تشريح:- اوتقصيريعنى د ويختو پرې كول دا دى.چه د خپلې ګوتې په برابر باندې ويخته كټ كړى.

د حلق نه روسته د جماع نه سوې ټول محظورات جائزكيدل

> قَالَ (وَقَدْ حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا النِّسَاءَ اويقيناً حلال شو ده لپاره هريوڅيزمګرزنانه،

تشريح:- المذهبان في مس الطيب بعد الحلق ① فرمائي چې د حلق يا قصر نه روسته د محرم لپاره هرهغه څيزحلال شو.كوم چې د احرم په وجه ممنوع وو.سوې د ښځو سره د جماع اود اسبابو دجماع نه،

> وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللّٰهُ: وَإِلَّا الطِّيْبَ أَيْضًا اوفرمائي امام مالك مګرخوشبوئى هم، لِأَنَّهُ مِنْ دَوَاعِي الْجِمَاعِ ځكه چې دا داسبابود جماع څخې دې.

تشريح:- امام مالك رحمه الله فرمائي.چه د جماع پشان خوشبولګول هم حلال نه دى.

دليله ځكه چې خوشبوئى لګول د اسبابود جماع څخې دى.لكه څنګه چې ښځې مس كول اود هغې نه بوسه اخستل د دواعى دجماع څخې دى.

[1] من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخارى فى الحج باب ١٢٧ رقم ١٧٢٧ ومسلم فى الحج رقم ٣١٨)_

[2] من حديث أنس بن مالك ﷺ أخرجه البخارى فى الوضوء باب ٣٢ ومسلم فى الحج رقم ٣٢٦ وأبوداود فى الحج باب ٧٨ رقم ١٩٨١ والترمذى فى الحج باب ٧٣ رقم ٣١٢)_

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِيهِ {حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا النِّسَاءَ} (١) اوزموږ لپاره دليل قول د نبی ﷺ دی.چه حلال شو ده لپاره هريوځيزمګر زنانه، وَهُوَ مُقَدَّمٌ عَلَى الْقِيَاسِ اودا حديث مقدم دی. په قياس باندې،

حل اللغة* ① حل، حلالاً: حلال کيدل

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ◉اوزموږ دليل د نبی ﷺ قول دی.چه «حل له كل شئ إلا النساء» يعنی د محرم لپاره (دحلق نه پس) هرځيزحلال شو.اودا نص د امام مالك رحمه الله خلاف حجت دی.(ځکه چې قياس د نص په مقابله کې مردود وی)

وَلَا يَحِلُّ لَهُ الْجِمَاعُ فِيمَا دُونَ الْفَرْجِ عِنْدَنَا، خِلَافًا لِلشَّافِعِي رَحِمَهُ اللَّهُ اوجائز نه ده ورله جماع کول په ما سوی د شرمګاه کې ،په نيز زموږ خلاف ثابت دی دامام شافعی

تشريح:- المذهبان في الجماع فيما دون الفرج◉ ①زموږ په نيز د شرمګاه نه علاوه د بل ځائې په ذريعه جماع کول هم حلال نه دی.(مثلاً په ورون يا نس کې په دخول سره انزال وغيره)② اګرچه امام شافعی رحمه الله دحلت قائل دی.

لِأَنَّهُ قَضَاءُ الشَّهْوَةِ بِالنِّسَاءِ ځکه چې دا پوره کول د شهوت دی په زنانو سره، فَيُؤَخَّرُ إِلَى تَمَامِ الْإِحْلَالِ نو روستوکولې به شی ترپوره حلاليدو پورې.

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ◉زموږدليل دا دی.چه د شرمګاه نه علاوه په بل ځائې کې جماع کول هم د شهوت پوره کول دی.نوځکه به دا هم د پوره حلالوالی پورې يعنی د طواف زيارت پورې موځرکولې شی.

د رمی د احرام نه د وتلو په سببيت کې اختلاف

ثُمَّ الرَّمْيُ لَيْسَ مِنْ أَسْبَابِ التَّحَلُّلِ عِنْدَنَا بيا رمی چې ده نو نه ده د اسبابو د وتلو د احرام ځنې زموږ په نيز

تشريح:- المذهبان في كون الرمی محللاً◉امام قدوری رحمه الله فرمائی چې حلق کاوه نه وړاندې د جمره عقبه د رمی نه روسته حاجی د احرام نه نه اوځی.يعنی زموږ په نيز که حاجی رمی د جمره عقبه اوکړله.نوپه دې د احرام نه نۀ اوځی.تردې چې حلق اوکړی.

خِلَافًا لِلشَّافِعِي رَحِمَهُ اللَّهُ خلاف ثابت دې. دامام شافعی رحمه الله هُوَ يَقُولُ: إِنَّهُ يَتَوَقَّتُ بِيَوْمِ النَّحْرِ كَالْحَلْقِ هغوی فرمائی.چه دا موقت ده په ورځ د قربانۍ پورې پشان د حلق، فَيَكُونُ بِمَنْزِلَتِهِ فِي التَّحْلِيلِ نووی به په منزله دهغې په حلالوالی کې ،

حل اللغة* ① حل اللغة* ① يقول، قولاً (ن) : وينا کول ② يتوقت، توقتا: مقرر کيدل

تشريح:- اوامام شافعی رحمه الله فرمائی.چه د جمراتو په رمی سره حلاليږی. او دده لپاره د ښځونه سوې هريوځيز حلال دی.

دليله ◉دامام شافعی رحمه الله دليل دا دی.چه رمی د جمره د يوم النحرسره موقت ده.اوکوم ځيزچه د يوم النحرسره موقت وی.نوهغه داحرام نه ويستونکې وی.لکه حلق چې د يوم النحر پورې مؤقت دی.او محلل دی.نودغه ډول به رمی جمرات هم محلل وی.

وَلَنَا أَنَّ مَا يَكُونُ مُحَلِّلًا يَكُونُ جِنَايَةً فِي غَيْرِ أَوَانِهِ كَالْحَلْقِ، اوزموږ لپاره دليل دا دی.چه کوم شی وی محلل نو وی به ګناه په غير د وخت خپل کې ،پشان د سرخريلو، وَالرَّمْيُ لَيْسَ بِجِنَايَةٍ اورمی نه دی. جنايت

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ◉اوزموږ دليل دا دی.چه کوم شی محلل وی.هغه د حلاليدو د وخت نه وړاندې جرم

---

(١) من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه أبوداود فی المناسک باب ٧٧ رقم ١٩٧٨ والدارقطنی فی سننه (٢/٢٧٦)۔

وی.لکه ځنګه چې حلق د احرام په حالت کې جرم دی.اورمی د جمار جرم نه دی. نوکه په حالت د احرام کې ځوك لاړ شی.اورمی اوکړی.نوځه جرم نه دی.نوهم ددې قاعدې. مطابق رمی د جمار به محلل نه وی.

غَيْرِ أَوَانِهِ، بِخِلَافِ الطَّوَافِ ،په خلاف د طواف فِي لِأَنَّ التَّحَلُّلَ بِالْحَلْقِ السَّابِقِ لَا بِهِ ځکه چې حلالوالې په مخکنی حلق سره دې. نه دې. په دې. (طواف) سره

تشريح:- الجواب عن السوال التقديری◉په خلاف د طواف په دې. عبارت سره د يوتقديری سوال ځواب ورکوی. سوال دا دې.چه ددې ضابطې مطابق خو بيا طواف هم بايد ده چې جرم وی.ځکه چې په طواف زيارت سره د ښځو سره جماع کول جائز کيږی.اوستاسود قول مطابق چې کوم شی محلل وی.هغه د حلاليدو د وخت نه وړاندې جرم وی.نوطواف د احرام په حالت کې جرم شو.حالانکه داسې نه ده.

الجواب◉ددې ځواب دا دې.چه طواف زيارت محلل نه دې.بلکه ددې نه وړاندې په حلق سره حلال والې متحقق شوې دې.اوحلق وړاندې واقع شوې دې.نوپه طواف سره حلالوالې نه واقع کيږی.البته دومره خبره ضرور شته.چه دښځې نه د شهوت پوره کولونه وړاندې طواف کول پکار دی.

د اختر په ورځ مکې ته راتلل

قَالَ (ثُمَّ يَأْتِي مَكَّةَ مِنْ يَوْمِهِ ذَلِكَ أَوْ مِنْ الْغَدِ أَوْ مِنْ بَعْدِ الْغَدِ، فرمائی بيا به راشی هم په دغه ورځ (داختر) يا په سهار يا د سهار نه په بل سهار مکې ته، فَيَطُوفُ بِالْبَيْتِ طَوَافَ الزِّيَارَةِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ) نوطواف به اوکړی د بيت الله نه طواف زيارت،اووه چکرو

حل اللغة* ① يطوف، طوافاً (ن): طواف کول، راتاويدل

تشريح:- منى يذهب الى مكة لطواف الزيارة◉فرمائی چې د اختر په ورځ به د رمی،حلق اوذبح نه روسته هم په دغه ورځ مکې ته لاړ شی.يا په يو لسمه يا په دولسمه،بيا دې. د بيت الله طواف اوکړی.ددې طواف نوم طواف زيارت دې.اود حج په ارکانو کې يو رکن دې.

،لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَمَّا حَلَقَ ددې امله چې روايت شوې دې.چه نبی ﷺ کله اوخريل سر مبارك أَفَاضَ إِلَى مَكَّةَ فَطَافَ بِالْبَيْتِ نو روان شو مکې ته،نو طواف ئې اوکړلو.د بيت الله ثُمَّ عَادَ إِلَى مِنًى وَصَلَّى الظُّهْرَ بِمِنًى (١) بيا واپس شو منی ته،اولمونځ ئې اوکړو د ماپښين په منی کې

تشريح:- دليله◉دليل دا دې.چه نبی ﷺ هم حلق کړې وو.بيا مکې ته تلې وو.اوديبت الله طواف ئې کړې وو.اوبيا ئې منی ته واپس تشريف اوړې وو.اوپه منی کې ئې د ماپښين لمونځ کړې وو.

په ايام النحر کې د طواف زيارت وخت

وَوَقْتُهُ أَيَّامُ النَّحْرِ او وخت ددې (طواف زيارت) ورځې د قربانۍ دی.

تشريح:- وقت طواف الزيارة◉امام قدوری رحمه الله فرمائی.چه د طواف زيارت وخت د قربانۍ ورځې دی.يعنی يولسمه دولسمه او ديارلسمه د ذوالحجه،

لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى عَطَفَ الطَّوَافَ عَلَى الذَّبْحِ ځکه چې الله تعالی عطف کړې دې. طواف په ذبح باندې، قَالَ {فَكُلُوا مِنْهَا} ثُمَّ قَالَ {وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ} فرمائيلې ئې دی.فَكُلُوا مِنْهَا بيا ئې فرمائيلی دی {وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ} فَكَانَ وَقْتُهُمَا وَاحِدًا نوشو وخت ددې يو.

حل اللغة* ① فكلوا، اكل ياكل (ن): خوړل

---

(١) قال الزيلعی رحمه الله أخرجه مسلم عن عبيدالله بن عمر أنه أفاض يو م النحر ثم رجع فصلى الظهربمنى (نصب الرأية ٣/٩٣)۔

تشريح:- دليله۞خکه الله تعالی فرمائیلی دی[لِيَشْهَدُوْا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللهِ فِيْ أَيَّامٍ مَّعْلُوْمٰتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيْمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوْا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيْرَ۞]په دې. کي ئې طواف په قرباني باندې عطف کړې دې. او د معطوف او معطوف عليه دواړو وخت يو وی.ددې امله د طواف اود قرباني وخت يو دې.البته دومره خامخا ده.چه قرباني ددې ورځو نه روسته جائز نه ده.

طواف ددې ورځو نه روسته هم سره د کراهته مشروع دې.اود طواف اول وخت ديوم النحر د سهار راختو نه روسته پيل کيږي.خکه چې د سهار راختو نه وړاندې د شپې وخت خود عرفې د وقوف وخت دې.اوطواف په وقوف باندې مرتب دی.يعني د وقوف د وخت نه روسته د طواف وخت دې.

[وَأَوَّلُ وَقْتِهِ بَعْدَ طُلُوْعِ الْفَجْرِ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ]او اول وخت ددې روسته د راختود سهار نه په ورځ د قرباني؛ لِأَنَّ مَا قَبْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ وَقْتُ الْوُقُوْفِ بِعَرَفَةَ خکه چې وړاندې ددې نه چې شپه وی هغه وخت دې.د وقوف په عرفه وَالطَّوَافُ مُرَتَّبٌ عَلَيْهِ اوطواف مرتب دی په دې باندې، أَوَّلُهَا، وَأَفْضَلُ هٰذِهِ الْأَيَّامِ أَوَّلُهَا كَمَا فِي التَّضْحِيَةِ او افضل په دې. ورځو کي لومړنی ده.لکه څنګه چې په قرباني کي وی. وَفِي الْحَدِيْثِ أَفْضَلُهَا(١) اوپه حديث کي دی.چه په دې. ورځو کي افضله ورځ لومړنی ده.

تشريح:- فضل اليوم الاول للطواف۞البته په دې. ورځو کي لومړنی ورځ د طواف زيارت لپاره غوره ده.لکه څنګه چې په دې. ورځو کي لومړنی ورځ د قرباني لپاره غوره ده.اوپه حديث کي هم دا دی.چه په دې. ورځو کي لومړنی ورځ افضله ده.

د طواف زيارت نه روسته سعي كول

[فَإِنْ كَانَ قَدْ سَعٰى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ عَقِيْبَ طَوَافِ الْقُدُوْمِ]که وی دې چې سعی ئې کړې وی روسته د طواف قدوم نه [لَمْ يَرْمُلْ فِيْ هٰذَا الطَّوَافِ وَلَا سَعْيَ عَلَيْهِ]نو رمل به نه کوی په دې. طواف کي ، اونشته سعی په ده باندې،

حل اللغة* ①سعی، سعيًا (ف): سعی كول، كوښښ

تشريح:- القاعدة في الرمل في طواف الزيارة۞مسئله دا ده.که حاجی د طواف قدوم نه روسته د صفا مروه په مينځ کي سعی کړې وی.نو په طواف زيارت کي به رمل نه کوی.او ددې نه روسته سعی هم واجب نه ده.

[وَإِنْ كَانَ لَمْ يُقَدِّمِ السَّعْيَ رَمَلَ فِيْ هٰذَا الطَّوَافِ وَسَعٰى بَعْدَهُ]اوکه وی چې نه ئې وی کړې سعی مخکي ،نورمل به کوی په دې. طواف کي ، او سعی به کوی روسته ددې نه، لِأَنَّ السَّعْيَ لَمْ يُشْرَعْ إِلَّا مَرَّةً خکه چې سعی نه ده مشروع شوې مګريو ځل، وَالرَّمَلُ مَا شُرِعَ إِلَّا مَرَّةً فِيْ طَوَافٍ بَعْدَهُ سَعْيٌ او رمل نه دې. مشروع شوې مګريوځل په هغه طواف کي چې روسته د هغې نه سعی وی.

حل اللغة * ① لم يقدم،قدم تقديمًا: مقدم كول، وړاندې كول ② شرع، شروعًا: پيل كول مشروع كيدل]

تشريح:- اوکه اول ئې سعی په مينځ د صفا مروه کي نه وی کړې.نوبه دې. طواف کي به رمل کوی.اوددې نه روسته به سعی هم کوی.خکه چې سعی هم يوځل مشروع شوې ده.اورمل هم يوځل په دې سې طواف کي مشروع شوې دې.چه دهغې نه روسته سعی وی.

د طواف نه روسته دوې [دوه] رکعته كول

[وَيُصَلِّيْ رَكْعَتَيْنِ بَعْدَ هٰذَا الطَّوَافِ]اولمونځ به کوی دوې [دوه] رکعته روسته ددې طواف نه لِأَنَّ خَتْمَ كُلِّ طَوَافٍ بِرَكْعَتَيْنِ فَرْضًا كَانَ لِلطَّوَافِ أَوْ نَفْلًا لِمَا بَيَّنَّا خکه چې ختمول دهر طواف په دوو رکعتونو سره وی که

(١) قال الزيلعي رحمه الله غريب جداً وأعاده في الأضحية نصب الراية ٣/٩٤)_

فرض (طواف) وی اوکه نفل (طواف) وی.د امله دهغه دليل نه کوم چې موږ بيان کړې دې. قَالَ وَقَدْ حَلَّ لَهُ النِّسَاءُ وَلٰكِنْ بِالْحَلْقِ السَّابِقِ (امام قدوری) فرمائی.اوحلالې شوې دده لپاره زنانه،خو په حلق وړاندينی سره، إِذْ هُوَ الْمُحَلِّلُ لَا بِالطَّوَافِ خکه چې هغه حلالونکې دې.نه په طواف سره.، إِلَّا أَنَّهُ أَخَّرَ عَمَلَهُ فِيْ حَقِّ النِّسَاءِ صرف دومره ده چې روستو شوې وو عمل دهغې (حلق) په حق د زنانو کي

تشريح:- ښکاره ده.

د طواف زيارت شرعي حيثيت

قَالَ [وَهٰذَا الطَّوَافُ هُوَ الْمَفْرُوْضُ فِي الْحَجِّ] وَهُوَ رُكْنٌ فِيْهِ فرمائی او دا طواف فرض دې. په حج کي ،اودا رکن په دې. (حج) کي ، إِذْ هُوَ الْمَأْمُوْرُ بِهِ فِيْ قَوْلِهِ تَعَالٰى [وَلْيَطَّوَّفُوْا بِالْبَيْتِ الْعَتِيْقِ۞] خکه چې هم ددې حکم شوې دې په قول دالله تعالی کي ، ((وَلْيَطَّوَّفُوْا بِالْبَيْتِ الْعَتِيْقِ۞)) وَيُسَمّٰى طَوَافَ الْإِفَاضَةِ وَطَوَافَ يَوْمِ النَّحْرِ اونومول کولای شی په طواف الافاضه اوطواف د يوم النحر،

حل اللغة* ①يسمی، تسمية: نوم كيخودل ② موقف، وقت، توقيتًا: مقررول]

تشريح:- الطواف الركن في الحج۞طواف زيارت په حج کي فرض دې.اود رکن حيثيت لری.خکه چې د الله تعالی په قول ((وَلْيَطَّوَّفُوْا)) کي هم ددې امر شوې دې.ددې دوهم نوم طواف الافاضه اودريم نوم طواف يوم النحر دې.

وَيُكْرَهُ تَأْخِيْرُهُ عَنْ هٰذِهِ الْأَيَّامِ لِمَا بَيَّنَّا أَنَّهُ مُوَقَّتٌ بِهَا او مکروه دې. روستو کول ددې د دې. ورځو نه،د امله دهغه دليل نه کوم چې موږ بيان کړې دې.چه دا (طواف) موقت دې. په دې. (ورځو) پورې، وَإِنْ أَخَّرَهُ عَنْهَا لَزِمَهُ دَمٌ عِنْدَ أَبِيْ حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللهُ اوکه روستو ئې کړلو ددې (ورځو) نه نو لازميږی پرې وينه په نيزد امام ابوحنيفه (وَسَنُبَيِّنُهُ فِيْ بَابِ الْجِنَايَاتِ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالٰى او زرده چې موږ به ئې بيان کړو.په باب الجنايات کي ، ان شاءالله تعالی

تشريح:- وقت طواف الركن۞امام قدوری رحمه الله فرمائی.چه دا طواف د ايام النحر نه روستو کول مکروه تحريمی دې.ددې دليل وړاندې تيرشوې دې.چه دا په ايام النحر پورې موقت دې.خوددې باوجود که دا طواف ئې ددې ورځو نه روستو کړلو.نود امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز پرې دم لازميږی .د دې. تفصيل به انشاء الله په باب الجنايات کي راشی.

د طواف زيارت نه روسته منی ته تلل

قَالَ [ثُمَّ يَعُوْدُ إِلٰى مِنًى فَيُقِيْمُ بِهَا] فرمائی بيا به واپس شی منی ته،نوډيره به شی هلته،

حل اللغة* ①يعود، عودًا (ن): واپس كيدل ② يقيم، اقامة: ودريدل، حصاريدل ③رجع، رجوعًا (ض): واپس كيدل ④ زالت، زال زوالاً (ن): زائل كيدل، ختميدل ⑤ يحمد، حمدًا (س): تعريف بيانول، حمد كول]

تشريح:- الرجوع الى منى بعد طواف الزيارة۞صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه حاجی دې. د طواف زيارت نه روسته منی ته لاړ شی.اوهلته دې. قيام اوکړی.

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ رَجَعَ إِلَيْهَا كَمَا رَوَيْنَا(١) خکه چې نبی ﷺ واپس شوې وودې. ته د امله دهغه حديث نه کوم چې موږ روايت کړې دې. وَلِأَنَّهُ بَقِيَ عَلَيْهِ الرَّمْيُ وَمَوْضِعُهُ بِمِنًى اوبله دا چې پاته ده په ده باندې رمی اومحل د هغې منی ده.

تشريح:- دلائله۞خکه چې وړاندې حديث تيرشوې دې.چه نبی ﷺ د طواف زيارت نه روسته منی ته واپس شو.

(١) تقدم تخريجه قبل واحدة من الحاشية)_

او هلته ئې د ماپښين لمونځ اوکړلو. ② دوهم دليل دا دی. چه په حاجی باندې لا رمی جمار پاته ده. اود رمی جمار محل منی ده. ددې امله هم منی ته تګ ضروری دی.

(فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ مِنَ الْيَوْمِ الثَّانِي مِنْ أَيَّامِ النَّحْرِ رَمَى الْجِمَارَ الثَّلَاثَ) کله چې زائله شي. نمر په دويمه ورځ د نحرنه، نو رمی به کوی د درې واړو جمراتو، فَيَبْدَأُ بِالَّتِي تَلِي مَسْجِدَ الْخَيْفِ فَيَرْمِيهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ پيل به کوی د هغې نه چې نزدې ده مسجد خيف ته، نو اولی به هغه په اووه ګيټکو، يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ وَيَقِفُ عِنْدَهَا تکبير به وائی دهرې ګيټکی سره، او اودريږی به دهغې سره، ثُمَّ يَرْمِي الَّتِي تَلِيهَا مِثْلَ ذَلِكَ وَيَقِفُ عِنْدَهَا بيا به اولی هغه چې نزدې وی هغې ته، ددې نه او اودريږی به دهغې سره، ثُمَّ يَرْمِي جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ كَذَلِكَ وَلَا يَقِفُ عِنْدَهَا بيا به اولی جمره عقبه، هم دغه ډول او نه به اودريږی دهغې سره،

تشريح:- **وقت رمی الجمرات الثلاث**◉ بيا په يوولسمه ذوالحجه چې کله د لمر زوال اوشی. نو د درې واړه جمراتو رمی به اوکړی. شروع به دهغه جمره نه اوکړی. کومه چې مسجد خيف سره متصل ده. دا به په اووه ګيټکو اوولی. اود هرويشتلو سره به تکبير وائی. اودې جمره سره به اودريږی. بيا به دغه ډول دهغه جمره رمی اوکړی. کومه چې دې. سره نزدې. ده. اودې. دويمې جمرې سره به هم اودريږی. بيا به دغه ډول د جمره عقبه رمی کوی. البته هغې سره به نه اودريږی.

هَكَذَا رَوَى جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِيمَا نَقَلَ مِنْ نُسُكِ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مُفَسَّرًا ﷺ هم دغه ډول روايت کړې دی. حضرت جابر ﷺ په هغه روايت کې چې نقل کړی ئې دی په کې افعال دحج د رسول الله ﷺ په تفصيل سره، وَيَقِفُ عِنْدَ الْجَمْرَتَيْنِ فِي الْمَقَامِ الَّذِي يَقِفُ فِيهِ النَّاسُ واودريږی به د دوو جمروسره، په مقام هغه کې چې اودريږی په هغې کې خلګ ، وَيَحْمَدُ اللَّهَ وَيُثْنِي عَلَيْهِ وحمدبه ووايي دالله اوثناء به ووايي، وَيُهَلِّلُ وَيُكَبِّرُ وَيُصَلِّي عَلَى النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ، وَيَدْعُو بِحَاجَتِهِ () وتهليل به ووايي اوتکبير به ووايي اودرود به ووايي په نبی ﷺ باندې اودعا به کوی دخپل حاجت دپاره.

تشريح:- **دليله**◉ هم داسې دحضرت جابر ﷺ په حديث کې نقل دی. په لومړنی اودويمې جمره کې به هغه ځائې کې اودريږی. کوم ځائې کې چې خلګ اودريږی. هلته به دالله تعالی حمد اوثناء وائی. اوتکبير اوتهليل به وائی. اوپه نبی ﷺ به درود شريف وائی. اودعا به کوی.

جمرتينوسره لاسونه اوچتول

يَرْفَعُ يَدَيْهِ لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَا تُرْفَعُ الْأَيْدِي إِلَّا فِي سَبْعِ مَوَاطِنَ اوپورته کوی به دواړه لاسونه خپل، د امله د وينا د نبی ﷺ نه به شی پورته کولی لاسونه مګرپه اووه ځايونو کې ، وَذَكَرَ مِنْ جُمْلَتِهَا عِنْدَ الْجَمْرَتَيْنِ (٢) اوذکرکړی ئې دی په جمله ددغه (اووه ځايونو) کې د جمرتينو سره، وَالْمُرَادُ رَفْعُ الْأَيْدِي بِالدُّعَاءِ اومراد پورته کول دلاسونو دی په دعا سره،

حل اللغة: ① يرفع، رفعاً (ف): اوچتول ② يستغفر، استغفاراً: بښنه غوښتل، استغفار کول ③ انتهت، انتهاء: پوره کيدل

تشريح:- **رفع الايدی في الدعاء**◉ مسئله دا ده. چه د جمرتينو سره چې کله اودريږی. نودواړه لاسونه به پورته کوی اودعا به کوی. ځکه چې په مشهورحديث کې نقل دی. چه د لاسونو پورته کولونه مراد په دعا کې لاسونه پورته کول دی.

(١) قال الزيلعی رحمه الله غريب عن جابر ﷺ والذی فی حديثه الطويل أنه ﷺ رمی الجمرة العقبة يوم النحر لاغير ثم نقل ما يثبت منه هذه الكيفية وعزاه إلى البخاری (نصب الرأية ٣/٩٥)۔

(٢) تقدم تخريجه مراراً

وَيَنْبَغِي أَنْ يَسْتَغْفِرَ لِلْمُؤْمِنِينَ فِي دُعَائِهِ فِي هَذِهِ الْمَوَاقِفِ اومناسب دی بخښنه اوغواړی لپاره د مؤمنانو په دې ځايونو کې ، لِقَوْلِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْحَاجِّ وَلِمَنِ اسْتَغْفَرَ لَهُ الْحَاجُّ } (١) ځکه چې نبی ﷺ فرمائيلی دی. اې الله بخښنه اوکړه حاجی ته اوهغه چاته چې بخښنه اوغواړی د هغه لپاره حاجی.

تشريح:- **الدعاء للمؤمنين**◉ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی. چه په دې. مقاماتو کې دې. د ټولومسلمانانو لپاره د بخښنې دعا کوی. ځکه چې نبی ﷺ فرمائيلی دی. اې الله بخښنه اوکړه حاجی ته اوهغه چاته چې بخښنه اوغواړی د هغه لپاره حاجی. ددې حديث نه معلومه شوه. چه حاجی د نورو لپاره هم د مغفرت دعا کوی.

ثُمَّ الْأَصْلُ أَنَّ كُلَّ رَمْيٍ بَعْدَهُ رَمْيٌ يَقِفُ بَعْدَهُ بيا قاعده دا ده. چه هره يوه رمی چې د هغې نه روسته رمی وی. نو اودريږی به روسته د هغې نه لِأَنَّهُ فِي وَسَطِ الْعِبَادَةِ فَيَأْتِي بِالدُّعَاءِ فِيهِ وَكُلُّ رَمْيٍ لَيْسَ بَعْدَهُ رَمْيٌ لَا يَقِفُ ځکه دې. (رمی کونکې) په مينځ د عبادت کې دې. نو راتګ به کوی په دعا سره په دې. (اودريدو) کې لِأَنَّ الْعِبَادَةَ قَدِ انْتَهَتْ اوهره يوه رمی چې نه وی روسته دهغې نه رمی ، نه به اودريږی ځکه چې عبادت پوره شو. وَلِهَذَا لَا يَقِفُ بَعْدَ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ فِي يَوْمِ النَّحْرِ أَيْضًا اوددې امله به نه اودريږی روسته د جمره عقبه نه، په ورځ د نحر دغه شان

تشريح:- **القاعدة**◉ صاحب دهدايه رحمه الله يوه قاعده ذکرکړې ده. چه هرهغه رمی چې د هغې نه روسته بله رمی وی. نو اودريږی به، ځکه چې دا کس اوس د عبادت په مينځ کې دې. نوځکه به ددې په مينځ کې دعا هم کوی. او د کومې رمی نه روسته چې بله رمی نه وی. نود هغې نه روسته به نه اودريږی. ځکه چې اوس عبادت ختم شوې دې. هم دا وجه ده. چه په يوم النحر کې د جمره عقبه نه روسته ودريدل نه کيږی.

په دولسمه ورځ د رمی نه روسته روانيدل

(فَإِذَا كَانَ مِنَ الْغَدِ رَمَى الْجِمَارَ الثَّلَاثَ بَعْدَ زَوَالِ الشَّمْسِ فرمائی اوکله چې شی سهار (دولسمه ورځ) نو رمی به اوکړی د جمراتو درې واړو روسته د زوال د لمر نه، هم دغه شان، وَإِنْ أَرَادَ أَنْ يَتَعَجَّلَ النَّفْرَ إِلَى مَكَّةَ اوکه اراده لري چه روان شی زر نو روان دې. شی مکې ته، قَ اوکه اراده لري چې ايسار شی نو رمی دې. اوکړی د جمرات درې واړو په ورځ څلورمه کې روسته د زوال نه،

حل اللغة: ① يتعجل، تعجلاً: تندی کول ② اتقی، اتقاء: تقوی اختيارول، ويريدل]

تشريح:- **الخيار في النفر في الثالث والرابع من ايام النحر**◉ مسئله دا ده. چه حاجی به د نحر د ورځو په دريمه ورځ يعنی په دولسمه ذوالحجه هم د لمر د زوال نه روسته د وړاندې پشان د درې جمراتو رمی اوکړی. اوس که دده تلوار وی. نود رمی نه روسته دې. هم په دولسمه ذوالحجه باندې مکې ته روان شی. اوکه د ايساريدو اراده ئې وی. نود نحر د ورځو په څلورمه ورځ يعنی په ديارلسمه ورځ دې. هم د لمر د زوال نه روسته د درې واړو جمراتو رمی اوکړی. اوبيا دې. مکې ته روان شی. هم ددې امله د دولسمې ذوالحجه تلو ته نفراول وائی. اود ديارلسمې ذوالحجه روانيدو ته نفر ثانی وائی.

لِقَوْلِهِ تَعَالَى: فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ، وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى د امله د وينا د الله تعالی څوک چې تلوار کوی په دويمه ورځ نو نشته ګناه په ده باندې، اوڅوک چې ايساريږی نو نشته ګناه په ده باندې، (دا حکم دهغه چا لپاره دې.) چه ځان ساتی (د محظوراتود حج نه)

(١) من حديث أبی هريرة ﷺ أخرجه الحاكم فی المستدرك (١/٤٤١)۔

تشريح:- دليله۞دليل دالله تعالى ارشاد دی. **فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ** اوغوره دا ده. یعنی کوم کس چې دولس تاریخ باندې زر روان شی. نو په ده باندې هم څه ګناه نشته. اوڅوک چې دیارلسمې ورځې ته ایسار یږی. نو ده باندې هم څه ګناه نشته.

وَالْأَفْضَلُ أَنْ يُقِيمَ لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ صَبَرَ اوغوره دا ده. چه ایسار شی. ددې امله چې روایت شوې دی. چه نبی ﷺ ایسار شوې وو. **حَتَّى رَمَى الْجِمَارَ الثَّلَاثَ فِي الْيَوْمِ الرَّابِعِ**} (۱) تردې. چې رمی ئې اوکړه د جمراتو درې واړو په ورځ څلورمه کې

تشريح:- الافضل في النفر۞خوغوره هم دا ده. چه د دیارلسمې ذوالحجه پورې په منی کې ایسار شی. ځکه چې رسول الله ﷺ په منی کې ایسار شوې وو. تردې. چې په څلورمه ورځ یعنی د ذوالحجه په دیارلسمه ورځ ئې د درې واړه جمراتو رمی اوکړله.

په دیارلسمه ذوالحجه مکې ته روانیدل

وَلَهُ أَنْ يَنْفِرَ مَا لَمْ يَطْلُعِ الْفَجْرُ مِنَ الْيَوْمِ الرَّابِعِ، اوجائزدی ده (حاجی) لره چې روان شی ترڅو چې نه وی راختلې سهار د څلورمې ورځې (د قربانۍ) **فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ لَمْ يَكُنْ لَهُ أَنْ يَنْفِرَ لِدُخُولِ وَقْتِ الرَّمْيِ** کله چې راوخیژی سهار (د دیارلسمې ذوالحجه) نه دی جائزده لره چې لاړ شی د امله د داخلیدو د وخت د رمی

حل اللغة° ① **ينفر، نفراً** (ض): تلل، واپس کیدل ② **طلع، طلوع** (ن): راختل]

تشريح:- صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی. چه حاجی ته د دیارلسمې ذوالحجه د سهار راختو نه وړاندې وړاندې مکې ته د تلو اختیاردې. خوچه کله د دیارلسمې ذوالحجه سهار راوُختلو. نواختیار ئې ختم شو. ځکه چې اوس د رمی وخت داخل شو.

وَفِيهِ خِلَافُ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ اوپه دې. (مسئله) کې خلاف ثابت دې. د امام شافعی رحمه الله

تشريح:- .البته په دې. کې دامام شافعی رحمه الله اختلاف دې. هغوی فرمائی. چه په دولسمه ذوالحجه چې ځنګه لمر پریوځی. نود ده د روانیدو اختیار ختم شو.

په دیارلسمه ذوالحجه د رمی وخت

وَإِنْ قَدَّمَ الرَّمْيَ فِي هَذَا الْيَوْمِ (**يَعْنِي الْيَوْمَ الرَّابِعَ**) اوکه وړاندې ئې کړه رمی په دې. ورځ یعنی په څلورمه ورځ (د ایام النحرځنې) وړاندې (**قَبْلَ الزَّوَالِ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ جَازَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ**) (۲) د زوال نه اوپس د راختو د سهار نه، نوجائزده په نیز د امام ابوحنیفه **وَهَذَا اسْتِحْسَانٌ** اودا (حکم لګول) استحسان دې.

حل اللغة° ① **قدم، تقديماً**: مقدم کول، وړاندې کول ② **تفاوت**: فاصله، توپیر ③ **التحق، التحاقاً**: ملاویدل، لاحق کیدل ④ **ظهر ظهوراً** (ف): ښکاره کیدل ⑤ **ترک**: پریښول]

تشريح:- صورت د مسئلې دا دې. چه په دیارلسمه ذوالحجه د لمر د زوال نه وړاندې رمی جائز ده که نه ده؟ ① په دې. مسئله کې دامام اعظم رحمه الله مذهب د جواز دې. اودا استحسان دې.

وَقَالَا لَا يَجُوزُ اعْتِبَارًا بِسَائِرِ الْأَيَّامِ اوفرمائی صاحبین رحمهما الله چې جائز نه ده، قیاس کوی په ټولو ورځو (چه په لسمه یوولسمه اودولسمه باندې هم د زوال نه وړاندې رمی نشی کولې)

---

(۱) من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه ابوداود فى سننه وابن حبان والحاكم (نصب الراية (۹۷/۳)_

(۲) القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله عليه كذا فى الخانية (۱۴۱/۱) وردالمحتار (۲۰۰/۲) والبحر الرائق (۳۴۹/۲) نقلاً عن الق[illegible] (۲۱۳/۱)-

تشريح:- اود صاحبینو رحمهما الله مذهب دعدم جواز دې. اوامام شافعی رحمه الله هم ددې قائل دې.

دليل الصاحبين رحمهما الله ۞صاحبینو رحمهما الله د دیارلسمې ذوالحجه رمی د نورو ورځو په رمی باندې قیاس کړې ده. یعنی لکه ځنګه چې د یوولسمې اودولسمې ذوالحجې رمی د زوال نه وړاندې جائز نه ده. دغه ډول په دیارلسمه ورځ هم د زوال نه وړاندې جائز نه ده.

وَإِنَّمَا التَّفَاوُتُ فِي رُخْصَةِ النَّفْرِ، اویقیناً توپیر خو په رخصت د روانیدو کې دې. **فَإِذَا لَمْ يَتَرَخَّصِ الْتَحَقَ بِهَا** خوچه ده رخصت قبول نکړلو. نویوځائې شوه (څلورمه ورځ د نورو ورځو سره) او

تشريح:- صرف دومره توپیر دې. چه په دیارلسمه ذوالحجه باندې د رمی کاوه نه بغیرتلل جائزدی. اوپه نورو ورځو کې د رمی نه بغیر تلل جائز نه دی. بهرحال په دیارلسم تاریخ د رمی نه بغیر تلل جائزوو. خوچه ده د رخصت نه فائده وانه خستله. نود دیارلسم تاریخ ورځ به هم د نورو ورځو سره لاحق شی. اودهغه ورځو حکم دا دی. چه د زوال نه وړاندې رمی کول جائز نه ده. نوهم دا حکم به د دیارلسم تاریخ هم وی.

وَمَذْهَبُهُ مَرْوِيٌّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مذهب د امام ابوحنیفه رحمه الله مروی دې. د ابن عباس رضي الله عنهما نه، **وَلِأَنَّهُ لَمَّا ظَهَرَ أَثَرُ التَّخْفِيفِ فِي هَذَا الْيَوْمِ فِي حَقِّ التَّرْكِ** اوبله دا چې هرکله ښکاره شو اثر د تخفیف په دې. ورځ کې په حق د پریخودو کې ، **فَلَأَنْ يَظْهَرَ فِي جَوَازِهِ فِي الْأَوْقَاتِ كُلِّهَا أَوْلَى** نو ثابتیږی به په جواز ددې (رخصت) کې په وختونو ټولو کې ، په درجه اولی سره،

تشريح:- دلائل ابى حنيفة۞دامام ابوحنیفه رحمه الله یو دلیل دا دې. ① چه د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه یو روایت دا مروی دې. چه په یوم النفر یعنی په دیارلسمه ورځ چې نمر اوچت وی. نورمی د جمراتو جائز ده. ② دوهم دلیل دا دې. چه هرکله په دیارلسم تاریخ باندې د رمی پریښول جائز ده. نودا به په درجه اولی سره جائز وی. چه د دیارلسم تاریخ په ټولو وختونو کې رمی جائز شی.

بِخِلَافِ الْيَوْمِ الْأَوَّلِ وَالثَّانِي حَيْثُ لَا يَجُوزُ الرَّمْيُ فِيهِمَا په خلاف د ورځې اولې او دویمې، ځکه چې جائز نه ده رمی په دې. دواړو (ورځو) کې **إِلَّا بَعْدَ الزَّوَالِ فِي الْمَشْهُورِ مِنَ الرِّوَايَةِ** مګرپس د زوال (دنمر) نه، په مشهور کې د روایت نه، **لِأَنَّهُ لَا يَجُوزُ تَرْكُهُ فِيهِمَا فَبَقِيَ عَلَى أَصْلِ الْمَرْوِيِّ** ځکه چې جائز نه دی پریښول ددې (رمی) په دې. دواړو (ورځو) کې ،نوپاته پاتې شوه مسئله په اصل نقل شوی باندې،

تشريح:- الجواب من قياس الصاحبين رحمهما الله ۞ددې په خلاف د یوولسم او دولسم تاریخ رمی چې په هغې کې د مشهور روایت مطابق د زوال نه روسته رمی جائز ده وړاندې جائز نه ده. ځکه چې په دغه دواړو ورځو کې رمی پریښول جائز نه دی. نوحکم به په هغه اصل پاته وی. کوم چې روایت شوې دې. یعنی د زوال نه پس.

د قربانۍ په ورځ د رمی د وخت ابتداء

فَأَمَّا يَوْمُ النَّحْرِ فَأَوَّلُ وَقْتِ الرَّمْيِ مِنْ وَقْتِ طُلُوعِ الْفَجْرِ. هرچه ورځ د قربانۍ ده نواول وخت د رمی په دې. کې د راختلو د سهار نه دې.

حل اللغة° ① **رخص، ترخيصاً**: رخصت ورکول ② **رعاء**: شپونکې ③ **لاترموا، رميرمياً** (ض): رمی کول ④ **يمتد، امتداداً**: اوږدول ،خورول]

تشريح:- المذهبان في اول وقت الرمى۞ ① صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی. چه په لسمه ذوالحجه د جمره عقبه دویشتلو وخت د سهار راختو نه روسته پیل کیږی.

وَقَالَ الشَّافِعِي رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالىٰ: أَوَّلُهُ بَعْدَ نِصْفِ اللَّيْلِ اوفرمائي شافعي رحمه الله اول وخت ددې روسته د نيمې شپې نه دي. لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَخَّصَ لِلرِّعَاءِ أَنْ يَرْمُوا لَيْلًا [1]} ددې امله چې روايت شوې دې چه نبي ﷺ رخصت ورکړې وو شاروو څرونکو ته چې رمي اوکړي د شپې،

تشريح:- اوامام شافعي رحمه الله فرمائي چې د نيمې شپې نه روسته پيل کيږي.

دليل الشافعي ◉ دامام شافعي رحمه الله دليل دا دې چه نبي ﷺ شاروو څرونکو ته د شپې د رمي اجازت کړې وو. که چرته د صبا راختو نه وړاندې د رمي اجازت نه وو. نو نبي ﷺ به ولې دشاروو څرونکو ته اجازت ورکولو.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {لَا تَرْمُوا جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ إِلَّا مُصْبِحِينَ} [2] اوزموږ لپاره دليل د نبي ﷺ قول دې. چې تاسو رمي مه کوئ. مګرپه دې سې حال چې نې تاسو سهار کونکي، وَيُرْوِيٰ حَتّٰى تَطْلُعَ الشَّمْسُ [3] او روايت شوې دې (چه نبي ﷺ داسې اوفرمائيل) تردې چه راوخيژي نمر، فَيَثْبُتُ أَصْلُ الْوَقْتِ بِالْأَوَّلِ وَالْأَفْضَلِيَّةُ بِالثَّانِي نوثابتيږي اول وخت د اول (حديث) نه اوافضليت د دوهم (حديث نه)

تشريح:- الدليلان للاحناف رحمهم الله ◉ او زموږ دليل دا دي. ① چه نبي ﷺ فرمائيلي دي. تاسو د جمره عقبه رمي مه کوئ. مګرپه دې سې حال کې چې تاسو سهار کړې وی. ددې حديث نه معلومه شوه. چه د جمره عقبه د رمي وخت د سهار راختو نه روسته پيل کيږي. ② اوپه يوروايت کې دی. «حتى تطلع الشمس» يعنی د جمره عقبه رمي مه کوئ. تردې. چې نمر راوخيژي. ددې حديث نه معلوميږي. چه په يوم النحر د جمره عقبه د رمي وخت د نمرراختو نه روسته پيل کيږي.

التطبيق بين الحديثين ◉ علامه مرغيناني رحمه الله په دواړو احاديثوکي تطبيق کوی. اوفرمائي. چه داول حديث «إلا مصبحين» نه دجمره عقبه اصلي وخت ثابتيږي. اود دوهم حديث نه د افضل وخت ثابتيږي. حاصل دا دې. چه د جمره عقبه د رمي وخت د يوم النحر د سهار راختو نه روسته جائز ده. او د لمر راختو نه روسته افضل ده.

وَتَأْوِيلُ مَا رُوِيَ اللَّيْلَةُ الثَّانِيَةُ اوتاويل دهغه (حديث) چې روايت ئې کړې دې. (امام شافعي رحمه الله) دويمه اودريمه شپه ده. (چه په دويمه وَالثَّالِثَةُ او دريمه شپه نبي ﷺ شاروو څرونکو ته د شپې د رمي اجازت کړې وو)

تشريح:- الجواب من مستدل الشافعي رحمه الله ◉ حضرت امام شافعي رحمه الله چه کوم حديث په دليل کې پيش کړې دې. دهغې نه خواب دا دې. چه په هغې کې د شپې نه مراد د يولسمې اودولسمې ذوالحجه شپه مراد ده. يعنی چې په يولسمه اودولسمه ورځ د رمي وخت پيل شی. نود شپې د آخرپورې پاته وی. حاصل دا چې د رمي په حق کې شپې د تيرو شوو ورځو تابع وی. د راتلونکو شپو تابع نه وی. نونبي ﷺ دعذر د امله د شاروو څرونکو ته ددې اجازت ورکړې وو. چه د دولسمې ورځې رمي د شپې اوکړي.

وَلِأَنَّ لَيْلَةَ النَّحْرِ وَقْتُ الْوُقُوفِ وَالرَّمْيُ يَتَرَتَّبُ عَلَيْهِ اوبله دا چې شپه د نحر وخت د وقوف دې. او رمي مرتب کيږي په هغې (وقوف باندې) فَيَكُونُ وَقْتُهُ بَعْدَهُ ضَرُورَةً نو وی به وخت ددې (رمي) روسته دهغې (وقوف) نه، خامخا،

تشريح:- الدليل الثاني للاحناف رحمهم الله ◉ دوهم دليل دا دې. چه د يوم النحر شپه د مزدلفه وخت دې. اورمي په وقوف باندې مرتب ده. ددې امله به د رمي وخت د وقوف نه روسته وی. نوثابته شوه. چه د رمي وخت د سهار

[1]) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الطبراني فى المعجم عزاه إليه الإمام الهيثمى فى مجمع الزوائد(۳/۲۶۰)

[2]) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الطحاوى فى شرح الآثار (۱/۴۱۲)

[3]) من حديث عباس رضي الله عنهما أخرجه أصحاب سنن الأربعة (نصب الراية ۳/۹۹)_

راختونه روسته پيل کيږي.

ثُمَّ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ يَمْتَدُّ هٰذَا الْوَقْتُ إِلَىٰ غُرُوبِ الشَّمْسِ بيا په نيز دامام ابوحنيفه رحمه الله اوږديږي دا وخت تر وخت د پريوتو دنمر پورې، لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {إِنَّ أَوَّلَ نُسُكِنَا فِي هٰذَا الْيَوْمِ الرَّمْيُ} د امله د وينا د نبي ﷺ نه بيشکه اولنې فعل دحج زمونږ په دې ورځ (دنحر) کې رمي ده جَعَلَ الْيَوْمَ وَقْتًا لَهُ وَذَهَابُهُ بِغُرُوبِ الشَّمْسِ (اوګرځولې) نبي ﷺ ورځ وخت ددې (رمي) دپاره، اوخروج ددې (وخت) راځي په پريوتو دنمر،

تشريح:- اخروقت الرمي عند ابي يوسف ◉ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي. چه دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزپه يوم النحر د رمي وخت تر لمر ډوبيدو پورې دې.

دليله ◉ ځکه چې نبي ﷺ فرمائيلي دی. په دې. ورځ يعنی د نحر په ورځ زموږ دحج په افعالو کې د ټولو نه اولنې کار رمي ده. ګورئ نبي ﷺ د رمي وخت يوم النحر ګرځولې ده. اود ورځ اطلاق ترنمر پريوتو پورې کيږي. نود رمي وخت به د ترنمر پريوتو پورې وی.

الاقسام الثلاثة لوقت الرمي ◉ خوپه يوم النحر کې د رمي تفصيل دا دې. ① چه د سهار راختونه تر لمر ختو پورې مع الكراهت د جواز وخت دې. ② اود لمر راختو نه تر زواله پورې مسنون وخت دې. ③ اود زوال نه روسته تر لمر ډوبيدو پورې بلاکراهت وخت د جواز دې.

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ أَنَّهُ يَمْتَدُّ إِلَىٰ وَقْتِ الزَّوَالِ اوداامام ابويوسف رحمه الله نه روايت دې چه دا (وخت د رمي) اوږديږي تر وخت د زواله پورې، وَالْحُجَّةُ عَلَيْهِ مَا رَوَيْنَا اوحجت په دوی (امام ابويوسف رحمه الله) باندې هغه (حديث) دې. کوم چې موږ روايت کړې دې.

تشريح:- اخروقت الرمي عند ابي يوسف ◉ دامام ابويوسف رحمه الله نه روايت دې. چه په يوم النحر د رمي وخت ترزواله پورې پاته وی. ځکه چې دالله تعالى پيغمبر ﷺ دزوال نه وړاندې رمي کړې وه. خود امام ابويوسف رحمه الله خلاف هغه حديث حجت دې. کوم چې موږ وړاندې روايت کړې دې.

د يوم النحر شپې ته د رمي روستوکول

وَإِنْ أَخَّرَ إِلَى اللَّيْلِ رَمَاهُ وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ اوکه روستونې کړه (رمي) شپې ته، نو رمي دې اوکړي. اونشته څه شی په ده باندې، لِحَدِيثِ الرِّعَاءِ د امله د حديث د څروونکو نه (کوم چې وړاندې تيرشو) وَإِنْ أَخَّرَ إِلَى الْغَدِ رَمَاهُ اوکه روستونې کړه سهار ته نو رمي دې وکړي.

حل اللغة: ① اخر، تاخيراً: روستوکول ② لاشئ: هيڅ شی نه]

تشريح:- جوازالرمي في الليل من غيركفارة ◉ مسئله دا ده. که په يوم النحر ئې رمي اونکړله. تردې. چې شپه راغله. نوپه شپه کې دې. رمي اوکړي. اوپه ده څه څيز (دم وغيره) واجب نه دي. دليل هغه حديث دې. په کوم کې چې د شاروو څرونکو ته د شپې د رمي اجازت ملاؤ شوې وو.

لِأَنَّهُ وَقْتُ جِنْسِ الرَّمْيِ، وَعَلَيْهِ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ ځکه چې دا وخت دجنس رمي دې. اوپه ده باندې دم دې. په نيز دامام ابوحنيفه لِتَأْخِيرِهِ عَنْ وَقْتِهِ كَمَا هُوَ مَذْهَبُهُ د امله دتاخير د خپل وخت نه، څنګه چې دامام ابوحنيفه رحمه الله مذهب دې. (چه په تاخيرسره دم لازموی)

تشريح:- جوازالرمي في اليوم الثاني من النحرمع وجوب الدم ◉ اوکه د شپې نې هم رمي اونکړله. تردې. چې د يوولسمې ذوالحجه ورځ شی. نوپه يوولسمه ذوالحجه دې. هم رمي اوکړي. ځکه چې يوولسمه ورځ هم د

[1]) غربه الزيلعى رحمه الله بهذا اللفظ ثم أخرج من حديث أنس بن مالک وعزاه إلى البخارى فى الوضوء باب ۳۲ ومسلم فى الحج رقم ۳۲۶ وأبوداود فى المناسک باب ۷۸ رقم ۱۹۸۱ والترمذى فى الحج باب ۷۳ رقم ۹۱۲)_

جنس رمی لپاره وخت دي. البته دامام ابوحنیفه رحمه الله په نیز په ده باندې دم واجب شو. ځکه چې د جمره عقبه رمی د خپل وخت نه روستو شوه. اود امام ابوحنیفه رحمه الله دا مسلك دي. چه په مناسك حج کي یو منسك دخپل وخت نه روستو شی. نودم پرې لازموی.

په سپرلئ د رمی حکم

قَالَ (فَإِنْ رَمَاهَا رَاكِبًا أَجْزَأَهُ) لِحُصُولِ فِعْلِ الرَّمْيِ فرمائی که رمی ئې اوکړه ددې په سپرلئ نوجائزده ورله، د امله د حاصلیدو د فعل د رمی،

حل اللغة ① راکباً: سوریدل ② ماشیاً: پیدل تګ ③ تضرع: عاجزی کول]

تشریح:- جوازالرمی راکباً ◉ مسئله دا ده. که یوکس په سپرلئ رمی اوکړله. نوجائزده. ځکه چې د رمی عمل حاصل شو.

وَكُلُّ رَمْيٍ بَعْدَهُ رَمْيٌ فَالْأَفْضَلُ أَنْ يَرْمِيَهُ مَاشِيًا وهره یوه رمی چې دهغې نه روسته رمی وی. نوافضل په کي دا ده. چه وی پیدل، وَإِلَّا فَيَرْمِيهِ رَاكِبًا او که (پیدل) نه وی. نورمی دې کوی په سورلئ،

تشریح:- القاعدة في رمي الجمار راكباً ام راجلاً ◉ صاحب د قدوری رحمه الله یوه ضابطې ته اشاره کړې ده. هغه دا چې هره یوه رمی چه دهغې نه روسته رمی وی. نوپه هغې کي پیدل رمی کول افضل دی. ګنی په سپرلئ رمی افضل ده . ددې قاعدې. مطابق په یوم النحر په سپرلئ باندې د جمره عقبه رمی کول افضل دی. ځکه چې په یوم النحر دجمره عقبه د رمی نه روسته بله رمی نشته. اوپه نورو ورځوکي چونکه د جمره اولی او وسطی د رمی نه روسته بله رمی شته. نوځکه په هغې کي پیدل رمی افضل ده. او د دریمې جمره نه روسته چونکه بله رمی نشته. نوځکه په دې. رمی کي په سپرلئ باندې رمی کول افضل دی.

لِأَنَّ الْأَوَّلَ بَعْدَهُ وُقُوفٌ وَدُعَاءٌ عَلَى مَا ذَكَرْنَا فَيَرْمِيهِ مَاشِيًا ځکه چې د اوله (رمی) ددې نه روسته وقوف اودعا ده. بنا په هغه چې مونږ ذکر کړلو. نو رمی به کوی پیدل لِيَكُونَ أَقْرَبَ إِلَى التَّضَرُّعِ چې وی نزدې. عاجزئ ته، وَبَيَانُ الْأَفْضَلِ مَرْوِيٌّ عَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ اوبیان د افضل نقل دي. د امام ابویوسف رحمه الله نه

تشریح:- دلیله ◉ صاحب دهدایه رحمه الله دلیل بیانوی اوفرمائی. چه که د رمی نه روسته رمی وی. نوپیدل رمی ځکه افضل ده. چه د لومړنی او دویمې رمی نه روسته چونکه ودریدل اودعا کول دی. نوځکه دې. پیدل رمی کوی. چې عاجزئ ته زیاته نزدې. وی. دا افضلیت د حضرت امام ابویوسف رحمه الله نه نقل دې.

په منی کې شپه تیرول

وَيُكْرَهُ أَنْ لَا يَبِيتَ بِمِنًى لَيَالِيَ الرَّمْيِ اومکروه دی چې نه تیروی شپه په منی کي په شپو د رمی کي،

حل اللغة ① لایبیت، بات نباتاً (ض): شپه تیرول ② یوذب، تادیباً: ادب خودل، په جرم سزا ورکول ③ متعمداً: په قصد سره ⑤ یسهل، سهل سهولة (س): آسانیدل ⑥ جابر: نقصان پوره کونکې]

تشریح:- حکم المبیت بمنی ◉ ① صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی. چه دا خبره مکروه ده. چه حاجی د رمې په شپو کې په منی کي شپې نه تیروی. یعنی د رمی په شپو کي په منی کي شپې تیرول زمونږ په نیز سنت دی.

لِأَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بَاتَ [1] ځکه چې نبی ﷺ شپه تیره کړې وه په دې کي بِمِنًى وَعُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ كَانَ يُؤَدِّبُ عَلَى تَرْكِ الْمُقَامِ بِهَا [2] اوحضرت عمر رضی الله عنه به زورنه ورکوله په پریخودو د شپې تیرولو په منی کي،

[1] من حدیث عائشة رضی الله عنها أخرجه ابن حبان والحاکم (نصب الرأیة ۱۰۰/۳)
[2] غربه الزیلعی رحمه الله بهذا اللفظ ثم نقل عن ابن عمر رضی الله عنهما أن عمر رضی الله عنه کان ینهی أن یبیت أحد من وراء العقبة وکان یأمرهم أن یدخلوا منی أخرجه ابن ابی شیبة (کذا فی نصب الرأیة ۱۰۰/۳)۔

تشریح:- دلیل سنیة المبیت بمنی ◉ دلیل دا دې. چه رسول الله ﷺ د رمی شپې په منی کې تیرې کړې وې. اوکه یوحاجی به په منی کې قیام پریښولو . نوحضرت عمر رضی الله عنه به هغه ته زورنه ورکوله.

وَلَوْ بَاتَ فِي غَيْرِهَا مُتَعَمِّدًا لَا يَلْزَمُهُ شَيْءٌ عِنْدَنَا اوکه شپه ئې تیره کړه په بل ځائې کې په قصد سره، نه لازمیږی پرې څه شی زمونږ په نیز، خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللهُ خلاف ثابت دې. د امام شافعی رحمه الله (په بل ځائې کې شپې تیرولو

تشریح:- که یوحاجی د منی نه علاوه په بل ځائې کې شپه تیره کړه. نو زمونږ په نیز په ده باندې دم وغیره څه نه واجبیږی. البته دامام شافعی رحمه الله په نیز دم واجبیږی. ځکه چې په منی کې شپه کول د دوی په نیز واجب دی.

لِأَنَّهُ وَجَبَ لِيَسْهُلَ عَلَيْهِ الرَّمْيُ فِي أَيَّامِهِ ځکه نه واجبیږی چه) دا شپه تیرول په منی کې) واجب ده. ددې لپاره چې آسانه شی په ده باندې رمی په خپلو ورځو کې ، فَلَمْ يَكُنْ مِنْ أَفْعَالِ الْحَجِّ فَتَرْكُهُ لَا يُوجِبُ الْجَابِرَ نو نشوه د افعالو د حج نه (شپه تیرول په منی کې)نو پریښول ددې نه لازموی نقصان پوره کونکې څیز.

تشریح:- دلیل الاحناف رحمهم الله ◉ زمونږ دلیل دا دې. چه دحاجی لپاره په منی کې شپه تیرول ددې لپاره دی. چه ده ته رمی آسانه شی. نومعلومه شوه چې په منی کې قیام کول د حج په مناسکو کې نه دی . اوهرکله چې واجب نه دی. نوددې په پریخودو سره به جابر یعنی نقصان پوره کونکې وینه نه لازمیږی

مکې ته سامان لیږل اومنی کې ایساریدل

قَالَ (وَيُكْرَهُ أَنْ يُقَدِّمَ الرَّجُلُ ثَقَلَهُ إِلَى مَكَّةَ) فرمائی اومکروه دی چې اولیږی سړې سامان خپل مکې ته ويقيم حتى يرمي او ایسار شی په منی کې تردې. چې رمی اوکړی لما روى أن عمر رضي الله عنه كان يمنع منه ويؤدب عليه ددې امله چې روایت شوې دې. چه حضرت عمر رضی الله عنه به منع کوله اوزورنه به ئې ورکوله په دې. باندې (چه سړې په خپله په منی کې ایسار شی. اوسامان مکې ته اولیږی) اوددې امله چې دا عمل به دده زړه بوخت ساتی.

حل اللغة ① ثقل: بوج، دمسافرسامان]

تشریح:- تشریح واضح ده.

مکې ته په واپسئ کې مقام محصب کې ایساریدل

وَإِذَا نَفَرَ إِلَى مَكَّةَ نَزَلَ بِالْمُحَصَّبِ) وَهُوَ الْأَبْطَحُ او کله چې روان شی مکې ته نو ایسار به شی مقام محصب کې ، اودا مقام ابطح دې. وَهُوَ اسْمُ مَوْضِعٍ قَدْ نَزَلَ بِهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ [1] اودا نوم د یو ځائې دې. چه ایسار شوې وو په کې رسول الله ﷺ وَكَانَ نُزُولُهُ قَصْدًا هُوَ الْأَصَحُّ او وو ایساریدل د هغوی ﷺ په قصد سره، او هم دا (خبره) اصح ده. حَتَّى يَكُونَ النُّزُولُ بِهِ سُنَّةً تردې چې دی ایساریدل دلته سنت. ،عَلَى مَا رُوِيَ أَنَّهُ قَالَ لِأَصْحَابِهِ {إِنَّا نَازِلُونَ غَدًا بِالْخَيْفِ بنا په هغه چې روایت ئې شوې دې. چه نبی ﷺ فرمائیلی ووخپلو صحابوؓ ته، مونږ به ایساریږو صباته مقام خیف کې ، خَيْفِ بَنِي كِنَانَةَ حَيْثُ تَقَاسَمَ الْمُشْرِكُونَ فِيهِ عَلَى شِرْكِهِمْ} [2] خیف د بنو کنانه، چې قسمونه خوړلی وو مشرکانو په هغې کې ،په خپل شرک باندې(چه په شرك به ټینګ ولاړ یو. اواسلام به نه قبول کوو) يُشِيرُ إِلَى عَهْدِهِمْ عَلَى هِجْرَانِ بَنِي هَاشِمٍ اشاره کوی کوښښ د دوی(مشرکانو) ته په ترك تعلق د بنو هاشم سره، (یعنی د شعب ابی

[1] من حدیث أبی هریرة رضی الله عنه أخرجه البخاری فی المغازی باب ٤٨ ومسلم فی الحج رقم ٣٤٣)۔
[2] من حدیث أسامه بن زید رضی الله عنه أخرجه البخاری فی الجهاد باب ١٨٠ رقم ٣٠٥٨ ومسلم فی الحج رقم ٤٣٩ وأبوداود فی المناسک باب ٨٦ رقم ٢٠١٠ وابن ماجه فی المناسک باب ٢٦ وأحمد فی المسند (٢٠٢/٥)۔

طالب موده یادوی.چه مشرکانود نبی اکرمﷺ خاندان سره ترک تعلق کړې وو) **فَعَرَفْنَا أَنَّهُ نَزَلَ بِهِ إِرَاءَةً لِلْمُشْرِكِيْنَ لَطِيفَ صُنْعِ اللهِ تَعَالَى بِهِ** نوموړ اوپيژندل چې نبی ﷺ په دې. مقام کې ایسارشو لپاره د خودلومشرکانو ته دالله تعالی احسان په ده (محمد ﷺ) باندې **فَصَارَ سُنَّةً كَالرَّمَلِ فِي الطَّوَافِ** نو اوګرځيدلو (دا ایساریدل په مقام محصب کې) سنت پشان د رمل په طواف کې

حل اللغة: ① **تقاسم، تقاسماً:** په خپل مینځ کې قسمونه خوړل ② **يشير، اشارة:** اشاره کول ③ **هجران:** پريښول ④ **عرفنا، عرف معرفة** (ض): پيژندګلو]

تشریح:- محصب دمکې اومنی په مینځ کې د یو کانړیجن مقام نوم دې.دا مقام د مکې په نسبت منی ته نژدې دې.ددې مقام تاریخی حیثیت دا دې.چه کله نبی ﷺ د نبوت دعوی اوکړله.اود شرک د بطلان حکم ئې اوکړلو.نودقریشو ټولې قبیلې په دې مقام محصب کې راجمع شوې . اوټولو په دې خبره قسمونه اوخوړل اووعدې ئې اوکړلې.چه دخاندان نبوت یعنی بنوهاشم اوبنو مطلب سره بیخی تعلق پریږدی.نه به دوی سره لین دین کولې شی.اونه به ورسره خوراك څکاك کولې شی.آخردا چې ابوطالب صاحب واړه مسلمانان او بنوهاشم واخستل اودې غر ته لاړو.اومشرکانو دغه معاهده اولیکله اویه خانه کعبه کې ئې زوړنده کړه.درې کاله هم داسې تیر شو.او بنوهاشم ته ډیر تکلیفونه ملاؤ شول.د الله تعالی پیغمبرﷺ د وحی په ذریعه خلګو ته خبر ورکړلو.چه د معاهدې دغه لیکل وینو(یو ډول چینجی دی) خوړلې دې.صرف د الله تعالی نوم په کې پاته دې.حضرت ابوطالب کافرانو ته ددې خبر ورکړلو.نوهغوی په غصه شو.او وې وئیل که دا خبره رښتیا وی.نوموړ به تاسو سره تعلقات بحال کړو.ابوطالب صاحب ورته د نبی ﷺ په اشاره سره اووئیل.که داسې نه وی شوې .نوموړ به تاسو ته محمد حواله کړو.آخر دا چې د قریشوسرداران راجمع شو.اود خانه کعبې دروازه ئې پرانسته.اوچه لوظ نامه ئې اوکتله.نود نبی ﷺ خبره سل فیصده ټیك وه.مشرکان ډیرحیران شو.مشرکانو خپله وعده پوره کړه.اود بنوهاشم سره ئې تعلقات پیل کړل.ددې واقعې نه څه مودهٔ روسته مکه معظمه فتح شوه.اود حجاز په مځکه اسلامی حکومت قائم شو.نو نبی ﷺ د حج په موقع په منی کې خپلو صحابوﷺ ته اوفرمائیل.چه موږ به صباته خیف بنوکنانه کې ایساریږو.نود فیصلې مطابق نبی ﷺ قصداً هلته کې ایسار شو.اواوس دلته ایساریدل سنت شو.دا دلته ددې لپاره ایسارشو.چه مشرکانو ته دالله تعالی کارونه اوښائی.چه پرون په دې. مقام باندې ستاسو قبضه وه.اونن الله تعالی موږ ته غلبه راکړه.نن سهار اګرچه هلته مشرکان نشته.خود مشرکانو په مقابله کې دخپل اوچت مقام اظهار لپاره دې. دلته خامخا ایساریږی.لکه څنګه چې په طواف کې رمل نن هم موجود دې.(اګرچه د رمل کول د یوعارضی سبب د امله وو.هغه سبب زائله شوې دې.خونن هم رمل پاته دې. د دې تفصیل وړاندې تیر شوې دې.نودغه ډول نن هم په مقام محصب کې ایساریدل سنت دی) بهرحال کله چې حاجی دمنی نه مکې ته روانیږی.نویه مقام محصب کې به ایساریږی.

د طواف صدر حکم

قَالَ ثُمَّ دَخَلَ مَكَّةَ وَطَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ فرمائی بیا به داخل شی مکې ته اوطواف به اوکړی د بیت الله [illegible] **[illegible]رْمُلُ فِيهَا** رمل به نه کوی په دې. کې ، **وَهٰذَا طَوَافُ الصَّدْرِ** اودا طواف صدر دې. **وَيُسَمّٰى طَوَافَ الْوَدَاعِ** [illegible]لای شی په طواف وداع،اود حج په زمانه کې د بیت الله آخری طواف، (طواف وداع ورته وائی) **[illegible] آخِرَ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ لِأَنَّهُ يُوَدِّعُ الْبَيْتَ وَيَصْدُرُ بِهِ** ځکه چې دې رخصتی اخلی د بیت نه، او(طواف صدر ورته وائی [illegible] روا[illegible]ږی نه

[illegible] اخلیدل ② **لايرمل، رمل رملاً** (ن): اوړې خوزولوسره ځغستل(منډه وهل) ③ **يودع، توديعاً** [illegible] ④ **يصدر، صدرې:** روانیدل]

تشریح:- طواف الصدر بعد الرمیﷺ په منی کې د حج د ټولوافعالو ادا کاوه نه روسته چې حاجی مکې ته داخل شی.نود بیت الله څخه به اووه چکرې اولګوی.اوپه دې. طواف کې به رمل نه کوی.دې. طواف ته طواف صدر،طواف وداع او(دحج په موسم کې) د ټولونه آخری طواف دې.ددې طواف نوم طواف وداع ځکه دې.چه دا طواف د بیت الله نه د واپس کیدو په وخت کې کیږی.

وَهُوَ وَاجِبٌ عِنْدَنَا اودا طواف واجب دې زموږ په نیز

تشریح:- المذهبان في حکم طواف الصدرﷺطواف صدر زموږ په نیز واجب دې.

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ په خلاف د امام شافعی رحمه الله

تشریح:- اودامام شافعی رحمه الله په نیز سنت دې.دامام شافعی رحمه الله دلیل دا دې.چه طواف صدر پشان د طواف قدوم دې.

دليلهﷺهم دا وجه ده.چه دا دواړه طوافونه آفاقی کوی او مکی ئې نه کوی.حالانکه د حج په واجباتو کې آفاقی او مکی دواړه برابر دی.هرکله چې مکی دا دواړه طوافونه نه کوی.نودا ددې خبرې دلیل دې.چه دا دواړه طوافونه واجب نه دی.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خلاف ثابت دې د امام شافعی رحمه الله ځکه رسول اللهﷺ فرمائیلی دی. {**مَنْ حَجَّ هٰذَا الْبَيْتَ فَلْيَكُنْ آخِرَ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ الطَّوَافُ** چاچه قصد اوکړو ددې بیت نو وی دې. آخری عمل دده په بیت باندې طواف، (چه طواف دې. کوی ددې نه)

تشریح:- دلیل الاحناف رحمهم الله ﷺزموږ دلیل دا دې.چاچه د بیت الله حج اوکړلو.نودده آخری عمل پکارده چې طواف د بیت الله وی.

وَرَخَّصَ لِلنِّسَاءِ الْحُيَّضِ تَرْكَهُ (۱) او حائضو ښځو ته ئې ددې (د پریخودو) رخصت ورکړې دې.

الاستدلال بحدیث رخصة الحیضﷺ ① او حائضوښځوته ئې رخصت ورکړې دې.یعنی د حائضو اونفاسو ښځو لپاره د طواف صدر نه بغیر تلل جائز دی.په دې. حدیث کې ﴿فليكن﴾ امر دې.اوچه قرینه صارفه نه وی.نوامر لپاره د وجوب وی.نوثابته شوه چې طواف صدر واجب دې.② دویمه وجه دا ده.چه نبی ﷺحائضو ښځو ته حکم ورکړې وو.چه دوی بغیرد طواف صدر نه لاړې شی.دا هم د وجوب دلیل دې.ګنې د رخصت د تخصیص به بیا څه فائده وی.(که طواف صدر واجب نه وو.نونبی ﷺ به ورته ولې وئیل.چه زه خیردې. تاسو دا طواف مه کوئ.هغوی به په خپله د طواف کاوه نه بغیر روانې شوې وې)

إِلَّا عَلَى أَهْلِ مَكَّةَ لِأَنَّهُمْ لَا يَصْدُرُوْنَ وَلَا يُوَدِّعُوْنَ خوپه اهل مکه باندې دا طواف نشته.ځکه چې دوی نه ددې نه ځی.اونه رخصتیږی.

تشریح:- صاحب د قدوی فرمائی چې د مکې په خلګو طواف صدر واجب نه دې ځکه چې د مکې اوسیدونکی نه خو چرته روانیږی او نه بیت الله ته وداع وائی

قَالَ، وَلَا رَمَلَ فِيهِ لِمَا بَيَّنَّا أَنَّهُ شُرِعَ مَرَّةً وَاحِدَةً اورمل به نه کوی په دې. کې د امله دهغه دلیل چې موږ بیان کړو.چه دا مشروع شوې دې یوځل،

تشریح:- په دې طواف کې رمل ځکه نشته چې رمل صرف یو ځل مشروع دې اوهغه ئې په طواف قدوم یا طواف زیارت کې کړې دې ځکه اوس د دوباره کاوه څه اړتیا نشته

---

(۱) من حدیث إبن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی الحیض باب ۶ ومسلم فی الحج رقم ۳۷۹ وأبوداود فی المناسک باب ۸۳ والنسائی فی الصیام باب ۶٤ وابن ماجه فی المناسک باب ۸۲)_

وَيُصَلِّي رَكْعَتَي الطَّوَافِ بَعْدَهُ لِمَا قَدَّمْنَا اولمونځ به کوی دوې [دوه] رکعته روسته ددې (طواف) نه، د امله دهغه دلیل نه کوم چې موږ وړاندې بیان کړې دې.

تشریح:- خو دا ده چې د طواف صدر نه روسته دې د طواف دوې [دوه] رکعته اوکړی ځکه چې په اول باب کې تیر شوی دی چې هر طواف په دوې [دوه] رکعتو پوره کیږی که فرض طواف وی او که غیر فرض وی

د زمزم اوبه څکل

(ثُمَّ يَأْتِي زَمْزَمَ فَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا) او را به شی زمزم ته، او اوبه څکی د اوبو ددې نه، لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ اسْتَقَى دَلْوًا بِنَفْسِهِ فَشَرِبَ مِنْهُ ددې امله چې روایت شوی دی چه نبی ﷺ راوویستله یوه سلواغه په خپله، او څکاك ئې اوکړلو دهغې نه، ثُمَّ أَفْرَغَ بَاقِيَ الدَّلْوِ فِي الْبِئْرِ (١) بیا ئې راواړوله پاته سلواغه په کوهی کې

حل اللغة:① استقی، استقاءً: اوبه اخستل ② دلواً: ډولچه ③شرب، شربًا (س): څښل ④ افرغ، فراغًا: اچول، راړول]

تشریح:- واضح ده.

ملتزم پورې انختل اوچوکاټ ښکلول

وَيُسْتَحَبُّ أَنْ يَأْتِيَ الْبَابَ وَيُقَبِّلَ الْعَتَبَةَ ومستحب دی چې راشی دروازې ته او ښکل کړی چوکاټ (د بیت الله د دروازې) (ثُمَّ يَأْتِي الْمُلْتَزَمَ، وَهُوَ مَا بَيْنَ الْحَجَرِ إِلَى الْبَابِ) ورابه شی مقام ملتزم ته، او دا هغه ځائې دې چې په مینځ د حجر اسود او دروازې کې دې. فَيَضَعُ صَدْرَهُ وَوَجْهَهُ عَلَيْهِ وَيَتَشَبَّثُ بِالْأَسْتَارِ سَاعَةً ومخ خپل، په دې (ملتزم) باندې. او اوښخلی په پردو (د خانه کعبې) پورې څه وخته پورې، ثُمَّ يَعُودُ إِلَى أَهْلِهِ) بیا به واپس شی خپل اهل وعیال ته، هَكَذَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فَعَلَ بِالْمُلْتَزَمِ ذَلِكَ (٢) هم دغه ډول روایت شوې دې چه نبی ﷺ کړې وو د ملتزم سره،

حل اللغة:① یقبل، تقبیلاً: خُله ورکول ② عتبة: چوکاټ ③ فیضع، وضع وضعًا (ف): ساتل ④ یتشبث، تشبثًا: راتاویدل، اینختل ⑤ متباکیًا: ژړیدونکې ⑥ متحسرًا: حسرت کونکې ⑦ یخرج، خروجًا (ن): وتل]

تشریح:- تقبیل العتبة والتزام الملتزم صاحب قدوری رحمه الله فرمائی. چه د واپسئ په وخت کې مستحب دی. چه حاجی د خانه کعبې دروازې ته لاړ شی. او دهغې چوکاټ ښکل کړی. او ملتزم (کوم چې د حجراسود نه تر دروازې د کعبې پورې دې.) باندې خپله سینه او مخ اولګوی. او د کعبې په پردو پورې اونخلی. او بیا خپل وطن ته واپس شی. ځکه چې په دې سې کاوه کې د رسول هاشمی اتباع ده.

قَالُوا: وَيَنْبَغِي أَنْ يَنْصَرِفَ وَهُوَ يَمْشِي وَرَاءَهُ وَوَجْهُهُ إِلَى الْبَيْتِ عالمانو رحمهم الله فرمائیلی دی. او مناسب دی چې راواپس شی او راروان وی په شا باندې، او مخ دده وی خانه کعبې ته، مُتَبَاكِيًا مُتَحَسِّرًا عَلَى فِرَاقِ الْبَيْتِ ژړا کونکې وی افسوس کونکې وی په پریخودو د بیت الله حَتَّى يَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ فَهَذَا بَيَانُ تَمَامِ الْحَجِّ. تردې چې اوځی د جمات نه، نو دا بیان د پوره حج وو.

تشریح:- د بعضې عالمانو رحمهم الله خیال دې. چه د بیت الله نه رخصتیږی. نو په شا دې. راځی. چه مخ ئې خانه کعبې ته وی. او د بیت الله په جدائی باندې د افسوس اظهار کوی. او سترګې ئې داوښکو ډکې وی. هم په دې. طریقه دې. د مسجد حرام نه رابهر شی. تردې. ځائې پورې د حج پوره طریقه بیان شوه.

---

(١) من حديث عطاء أخرجه ابن سعد فى الطبقات فى باب حجة النبى ﷺ (١٣١/١)_

(٢) من حديث عمروبن شعيب عن أبيه شعيب ﷺ أخرجه أبوداود فى سننه فى المناسک باب ٥٤ رقم ١٨٩٩ وابن ماجه فى المناسک رقم ٢٩٦٢)_

د محرم مکې ته د داخلیدو نه بغیر عرفات ته تلل

فَصْلٌ فَإِنْ لَمْ يَدْخُلِ الْمُحْرِمُ مَكَّةَ وَتَوَجَّهَ إِلَى عَرَفَاتٍ فصل او که داخل نشو محرم مکې ته او لاړو عرفات ته، وَوَقَفَ بِهَا عَلَى مَا بَيَّنَّا سَقَطَ عَنْهُ طَوَافُ الْقُدُومِ او وقوف ئې اوکړو په هغې کې بنا په هغه طریقه چې موږ بیان کړې ده. نو ساقط شو دده نه طواف قدوم،

تشریح:- جواز التوجه الی عرفات من غیر دخول مکة په دې. فصل کې د څو متفرقو مسئلو ذکر دې. لومړنې مسئله دا ده. چه محرم مکې ته د داخلیدو نه بغیر نیغ عرفات ته لاړ شی. او هلته په هغه طریقه وقوف اوکړی. کومه چې شریعت بیان کړې ده. نو دده د ذمې نه طواف قدوم ساقط شو.

لِأَنَّهُ شُرِعَ فِي ابْتِدَاءِ الْحَجِّ عَلَى وَجْهٍ يَتَرَتَّبُ عَلَيْهِ سَائِرُ الْأَفْعَالِ ځکه چې دا (طواف قدوم) مشروع شوې دې په ابتداء د حج کې په هغه طریقه چې مرتب کیږی په هغې باندې واړه احکام (د حج)، فَلَا يَكُونُ الْإِتْيَانُ بِهِ عَلَى غَيْرِ ذَلِكَ الْوَجْهِ سُنَّةً نو نه به وی راتګ کول دې. (طواف قدوم) ته په غیر د هغه طریقه (کومه چې مشروع ده. یعنی چې د احرام نه روسته مکې ته داخل شی. نو بیا به طواف قدوم کوی. او به دې. طریقه کې چونکه مکې ته داخلیدل نشته. نو طواف قدوم هم) سنت نه دې.

تشریح:- دلیله ځکه چې طواف قدوم په اول د حج کې په دې سې طریقه باندې مشروع دې. چه د حج نور واړه احکام په دې. باندې مرتب دی. نو ددې طریقې نه علاوه په بله طریقه به طواف قدوم سنت نه وی.

وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ بِتَرْكِهِ لِأَنَّهُ سُنَّةٌ وَبِتَرْكِ السُّنَّةِ لَا يَجِبُ الْجَابِرُ او نشته څه شی په ده باندې په پریخودو ددې (طواف قدوم) ځکه چې دا سنت دې. او په پریخودو د سنت نه واجبیږی د نقصان پوره کونکې څیز.

تشریح:- عدم وجوب شئ بترکه او د طواف قدوم په پریخودو په ده باندې دم وغیره نه واجبیږی. ځکه چې طواف قدوم سنت دې. او د سنت په پریخودو نقصان پوره کونکې شی نه واجبیږی.

د وقوف عرفه وخت

وَمَنْ أَدْرَكَ الْوُقُوفَ بِعَرَفَةَ مَا بَيْنَ زَوَالِ الشَّمْسِ مِنْ يَوْمِهَا وچا چه رالاندې. کړو وقوف په (ورځ) د عرفې په مینځ د زوال د لمر هم په دغه ورځ (چه نهمه د ذوالحجې ده) إِلَى طُلُوعِ الْفَجْرِ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ تر سهار د ورځې د اختر پورې، نو ده رالاندې کړلو حج، فَأَوَّلُ وَقْتِ الْوُقُوفِ بَعْدَ الزَّوَالِ عِنْدَنَا نو اول وخت دوقوف روسته د زواله دې. په نیز زمونږ.

حل اللغة:① ادرک: موندل ② فات، فوتًا (ن): فوت کیدل]

تشریح:- په دې. اړه کې اختلاف دې. چه د وقوف عرفات وخت د کله نه پیل کیږی. نو زمونږ په نیز د عرفې په ورځ د لمر د زوال نه روسته پیل کیږی. نو که یو حاجی د نمر د زوال نه روسته تر د یوم النحر د سهار راختلو پورې په کوم وخت کې هم وقوف اوکړلو. نو دده حج ادا شو.

لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَقَفَ بَعْدَ الزَّوَالِ (١) ددې امله چې روایت شوې دې. چه نبی ﷺ وقوف کړې وو. پس د زواله، وَهَذَا بَيَانُ أَوَّلِ الْوَقْتِ او دا بیان د اول وخت دې. وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مَنْ أَدْرَكَ عَرَفَةَ بِلَيْلٍ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ وفرمائیلی دی. نبی ﷺ چا چه رالاندې. کړه عرفه په شپه کې نو ده رالاندې. کړلو حج، وَمَنْ فَاتَهُ عَرَفَةُ بِلَيْلٍ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ (١) او چه د چا نه فوت شوه عرفه په شپه کې (هم) نو بیشکه فوت شو دده نه حج،، وَهَذَا بَيَانُ آخِرِ الْوَقْتِ نو دا بیان د آخر وخت دې.

---

(١) تقدم تخريجه فى حديث جابر ﷺ)

تشريح:- **دلالته**⊛دليل دادې.①چه نبي ﷺ د زوال نه روسته وقوف كړې وو.ددې حديث نه د وقوف اول وخت معلوم شو.② دوهم حديث كي دى.چه نبي ﷺ فرمائيلى دى.چا چې په شپه كي وقوف د عرفات رالاندې كړو.نوده حج رالاندې كړلو.اوچا چې په شپه كي هم وقوف عرفات لاندې نكړلو.نوده نه حج فوت شو.په دې حديث كي د وقوف عرفات د آخرى وخت بيان دې.ددې دواړو حديثونو نه معلومه شوه.چه د وقوف عرفات وخت د عرفې په ورځ د زوال نه روسته پيل كيږي.اود يوم النحر د سهار راختلو نه وړاندې پورې وی.

وَمَالِكٌ رَحِمَهُ اللّٰهُ إِنْ كَانَ يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ وَقْتِهِ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ أَوْ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ اوامام مالك اګرچه دا فرمائى.چه بيشكه اول وخت د دې. (وقوف په عرفه) روسته د راختلو د سهار دې. (په نهمه ذوالحجه) اويا روسته د راختلو د نمردې. (په نهمه ذوالجه)

تشريح:- **خلاف مالك** ⊛ داامام مالك رحمه الله قول دا دې.چه د وقوف عرفات وخت د عرفې په ورځ د سهار راختو نه د لمر راختو نه روسته پيل كيږي.

دليله⊛داامام مالك رحمه الله دليل دا حديث دې. «الحج عرفة فمن وقف بعرفة ساعة من ليل أو نهار فقد تم حجه» يعني د رسول الله ﷺ ارشاد دې.د حج نوم عرفه ده.نوچا چې د ورځې يا د شپې په څه برخه كي د لږ وخت لپاره قيام اوكړلو.نودده حج پوره شو.په حديث كي د «نهار» لفظ راغلے دې.او «نهار» د لمر راختلو نه پيل كيږي.

فَهُوَ مَحْجُوجٌ عَلَيْهِ بِمَا رَوَيْنَا نوپه هغه باندې حجت كيږي په هغه حديث كوم چې موږ روايت كړلو.

تشريح:- **الحجة على مالك** ⊛ خودامام مالك رحمه الله خلاف د نبي ﷺ عمل حجت دې.څكه چې نبي ﷺ د زوال نه روسته وقوف كړې وو.كه د زوال نه وړاندې هم د وقوف وخت وو.نو نبي ﷺ به خامخا د هغې بيان كړې وو.

د زوال نه روسته لږغوندې وقوف عرفات كول

ثُمَّ إِذَا وَقَفَ بَعْدَ الزَّوَالِ وَأَفَاضَ مِنْ سَاعَتِهِ أَجْزَأَهُ عِنْدَنَا بيا چې كله وقوف اوكړى روسته د زواله،او روان شى هم په هغه وخت كي ،جائز دى ده لره په نيز زمونږ،

حل اللغة:① تم،تماماً (ض): پوره كيدل]

تشريح:- **المذهبان في اقل وقت الوقوف**⊛مسئله دا ده.①چه زمونږ په نيز كه د عرفې په ورځ د لمر د زوال نه روسته لږ ساعت لپاره وقوف اوكړى.اوبيا روان شى.نوجائزده.

لِأَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَهُ بِكَلِمَةِ څكه چې نبي ﷺ (وقوف عرفات) ذكر كړې دې. په كلمه د ،او، ذكر كړې ده. **أَوْ فَإِنَّهُ قَالَ الْحَجُّ عَرَفَةُ فَمَنْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ سَاعَةً مِنْ لَيْلٍ أَوْ نَهَارٍ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ**[2] څكه چې فرمائيلي ئې دى.چا چې وقوف اوكړو په عرفات يو ساعت د شپې يا د ورځې نو پوره شو حج دده، **وَهِيَ كَلِمَةُ التَّخْيِيرِ** اودا كلمه د اختيار ده.

[1]) من حديث عبدالرحمن بن يعمر الديلمى ﷺ أخرجه أبوداود فى الحج باب ٦٨ رقم ١٩٣٩ والترمذى فى الحج باب ٥٧ رقم ٨٨٩ والنسائى فى المناسک باب فرض الوقوف بعرفة وابن ماجه فى المناسک باب ٥٧ رقم ٣٠١٥)_

[2]) قال الزيلعى رحمه الله فيه حديث عروة بن المضرس من شهد صلاتنا هذه ووقف معنا حتى ندفع فقد وقف بعرفة قبل ذلك ليلاً أو نهاراً فقد تم حجه وتضى تفثه أخرجه أبوداود فى المناسک باب ٦٨ رقم ١٩٥٠ والترمذى فى الحج باب ٥٧ رقم ٨٩١ والنسائى فى المناسک باب فيمن لم يدرک صلاة الصبح مع الإمام بمزدلفة وابن ماجه فى المناسک باب ٥٧ رقم (٣٠١٦)_

تشريح:- **دليل الاحناف** رحمهم الله ⊛زمونږ دليل دا دې.چه رسول الله ﷺ فرمائيلى دى. «الحج عرفة فمن وقف بعرفة ساعة من ليل أو نهار فقد تم حجه» په دې. حديث كي كلمه د ،او، د اختيار لپاره ده.يعني كه وقوف په ورځ كي اوكړى اوكه په شپه كي په دواړو صورتونو كي حج پوره كيږي.نومعلومه شوه.چه د وقوف لپاره نه ورځ شرط ده. اونه شپه هم دا حديث د امام مالك رحمه الله خلاف حجت دې.

وَقَالَ مَالِكٌ: لَا يُجْزِيهِ إِلَّا أَنْ يَقِفَ فِي الْيَوْمِ وَجُزْءٍ مِنَ اللَّيْلِ اوفرمائى امام مالك رحمه الله نه دې. جائز ده لره (لږغوندې وقوف) مګردا چې اودريږى ورځ اوپه يوه برخه د شپه كي ،

تشريح:- امام مالك رحمه الله فرمائى.چه ورځ اود شپې څه برخه كي وقوف ضرورى دې.ګويا د امام مالك رحمه الله په نيز د عرفه په ورځ دغروب نه روسته روانيدل ضرورى دى.

دليل مالك رحمه الله ⊛داامام مالك رحمه الله مستدل دا حديث دې. «من أدرك عرفة بليل فقد أدرك الحج ومن فاته عرفة بليل فقد فاته الحج» په دې. حديث كي د وقوف عرفات دارومدار په شپه دې.ددې امله امام مالك رحمه الله فرمائى.چه د شپې په يوه برخه كي وقوف ضرورى دې.

وَلٰكِنَّ الْحُجَّةَ عَلَيْهِ مَا رَوَيْنَاهُ خوحجت په هغوى باندې هغه حديث دې.كوم چې موږ روايت كړې دې.

تشريح:- **الجواب من مستدل مالك** رحمه الله ⊛امام مالك رحمه الله چې كوم حديث په استدلال كي پيش كړې دې.په هغې كي د «بليل»لفظ زيادت غيرمشهور دې.مشهور صرف دومره ده.چه «من أدرك عرفة فقد أدرك الحج ومن فاته عرفة فقد فاته الحج» نودا حديث د امام مالك رحمه الله مستدل نشى جوړيدې.

دخوب يا بيهوشۍ په حالت كي وقوف عرفات

وَمَنْ اجْتَازَ بِعَرَفَاتٍ نَائِمًا أَوْ مُغْمًى عَلَيْهِ وڅوك چې تيرشو د عرفات نه په حالت خوب يا بيهوشۍ كي **أَوْ لَا يَعْلَمُ أَنَّهَا عَرَفَاتٌ جَازَ** يا دې نه پوهيدلو چې دا عرفات دې.نوجائزدې. ورله د وقوف (عرفات) نه **عَنِ الْوُقُوفِ** څكه چې كوم شى ركن وو.هغه موجود شو. **لِأَنَّ مَا هُوَ الرُّكْنُ قَدْ وُجِدَ وَهُوَ الْوُقُوفُ** اونه منتفى كيږى هغه په بيهوشۍ اوخوب سره، **وَلَا يَمْتَنِعُ ذٰلِكَ بِالْإِغْمَاءِ وَالنَّوْمِ كَرُكْنِ الصَّوْمِ** پشان د ركن د روژې (چه روژه وى.اواوده وى.نوهم دده روژه صحيح ده)

حل اللغة:①اجتاز، اجتيازاً: تيريدل ②مغمى عليه: په چا چې بې هوشى راشى ③وجد، وجداناً (ض): موندل ④لا يمتنع، امتنع، امتناعاً: مانع كيدونكې]

تشريح:- صورت د مسئلې دا دې.چه حاجى په حالت د خوب يا بيهوشۍ كي د عرفې په ورځ د عرفات نه تيرشى.ياده ته دا پته اونه لګى.چه د كوم ځائې نه زه تيريږم.دا عرفات دې.په دې. درې واړه صورتونو كي وقوف عرفات ادا شو.څكه چې وقوف عرفات د حج ركن دې.اوهغه موجود شو.پاتې شوخوب اوبيهوشى نو دا د وقوف سره منافى نه دى.لكه څنګه چې يوكس د سهار نه د روژې نيت اوكړلو.اوبيا ټوله ورځ ويده (اوده) يا بيهوشه وو.نودده روژه ادا شوه

بِخِلَافِ الصَّلَاةِ په خلاف د مانځه، **لِأَنَّهَا لَا تَبْقَى مَعَ الْإِغْمَاءِ** څكه چې دا (مونځ) نه پاتې كيږى سره د بيهوشۍ، **وَالْجَهْلُ يُخِلُّ بِالنِّيَّةِ وَهِيَ لَيْسَتْ بِشَرْطٍ لِكُلِّ رُكْنٍ** اوجهل خلل راولى په نيت كي ،اودا (نيت) شرط نه دې. د هر ركن دپاره.

تشريح:- په خلاف د لمانځه څكه چې لمونځ د بيهوشۍ سره پاته نه پاتې كيږى.اوپاتې شوه داخبره چې عرفات نه پيژنى.نودا خبره په نيت كي خلل پيدا كوى.يعنى چې دكوم شى نيت نه وى.نوهغه معتبر نه وى.خودا خبره ده.چه د هر ركن لپاره نيت شرط نه دې.نود وقوف لپاره هم نيت شرط نه دې.اوهركله چې نيت شرط نشو.نوچه عرفات نه پيژنى.اوتيرشى.نودا هم څه ضرر نه رسوى.

د بیهوشۍ په حالت کې چاته احرام اچول اووقوف عرفات پرې کول

وَمَنْ أُغْمِيَ عَلَيْهِ فَأَهَلَّ عَنْهُ رُفَقَاؤُهُ جَازَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ (١) اوکه راغله په چا باندې بیهوشي او دده د اړخ دده ملګرو تلبیه اووئیله.نو جائزدی. په نیز دامام ابوحنیفه رحمه الله (وَقَالَا: لَا يَجُوزُ)اوفرمائی صاحبین رحمهما الله نه دی جائز،

حل اللغة* ①رفقاء: انډیوال ②امر، امراً: حکم ورکول ③فاحرم، احرم احراماً: احرام تړل ④ افاق، افاقة: په هوش کې راتګ ،افاقه کیدل ⑥استیقظ،استیقاظاً: بیداریدل ⑦رُفقة: انډیوال کیدل ⑧استعان، استعانة: امداد غوښتل ⑨ یعجز، عجزاً (ض): عاجز کیدل، توان نه لرل]

تشریح:- صورتِ مسئلة◉صورت د مسئلې دا دې.چه په یوکس باندې بیهوشي راغله،اودده د اړخه دده د سفریو انډیوالان احرام اوتړلو.نود امام ابوحنیفه رحمه الله په نیزجائزده.په دې طریقه چې د سفرد انډیوالان احرام په خپله دده لپاره اصل دې.اود بیهوشه د اړخه د نیابت په طور دې.اوصاحبین رحمهما الله فرمائی.چه دا جائز نه ده.

وَلَوْ أَمَرَ إِنْسَانًا بِأَنْ يُحْرِمَ عَنْهُ إِذَا أُغْمِيَ عَلَيْهِ أَوْ نَامَ اوکه حکم اوکړی یو انسان ته چې احرام اوتړی ده له،په کوم وخت کې چې بیهوشي راخی په دهٔ باندې،اویا ویده (اوده) کیږی. فَأَحْرَمَ الْمَأْمُورُ عَنْهُ صَحَّ بِالْإِجْمَاعِ،نواحرام اوتړلو هغه چا چې حکم ورته شوی وی.صحیح دې په اجماع سره، حَتَّى إِذَا أَفَاقَ أَوِ اسْتَيْقَظَ وَأَتَى بِأَفْعَالِ الْحَجِّ جَازَ تردې که رابیدار شی،یا دخوب نه راپاسی،اوادا کړی افعال د حج جائزدی.

تشریح:- دوهم صورت دا دې.چه یوکس خپل انډیوالان ته حکم اوکړلو.که زه بیهوشه شوم.یا ویده (اوده) شوم.نو زما د اړخه احرام اوتړه.نوچاته چې نې حکم کړې وو.هغه دده د اړخه احرام اوتړلو.نود احنافو رحمهم الله په اتفاق سره دا جائز دې.تردې چې کله هغه حکم کونکې د بیهوشۍ نه بیدار شی.یا د خوب نه راویخ شی.اوده د حج احکام اداکړل.نود نوی احرام نه بغیرجائز دی.

لَهُمَا أَنَّهُ لَمْ يُحْرِمْ بِنَفْسِهِ وَلَا أَذِنَ لِغَيْرِهِ بِهِ د صاحبینو رحمهما الله لپاره دلیل دا دې.چه ده نه پخپله احرام تړلې دې.اونه ئې حکم کړې دې بل چاته،په احرام (تړلو) سره، وَهَذَا لِأَنَّهُ لَمْ يُصَرِّحْ بِالْإِذْنِ وَالدَّلَالَةُ تَقِفُ عَلَى الْعِلْمِ اودا اجازت ځکه دې چې ده تصریح نه ده کړې په اجازت سره، وَجَوَازُ الْإِذْنِ بِهِ لَا يَعْرِفُهُ كَثِيرٌ مِنَ الْفُقَهَاءِ فَكَيْفَ يَعْرِفُهُ الْعَوَامُّ اوجواز د اجازت په احرام سره نه پیژنی دا (جواز) ډیر د فقهاؤ رحمهم الله خنی،نوڅه رنګه به ئې اوپیژنی عام خلګ ، ،، بِخِلَافِ مَا إِذَا أَمَرَ غَيْرَهُ بِذَلِكَ صَرِيحًا په خلاف دهغه صورت چې حکم اوکړی بل ته ،په دې (احرام تړلو) سره،په صراحت سره،

تشریح:- دلیل الصاحبین رحمهما الله◉په مختلف فیه مسئله کې د صاحبینو رحمهما الله دلیل دا دې.چه دې کس نه خو په خپله احرام تړلې دې.اونه ئې بل ته حکم کړې دې.چه په خپله ئې احرام نه دې تړلې دا خبره خو ښکاره ده.پاتې شوه بل صورت چې بل چاته ئې هم اجازت نه دې ورکړې.ځکه اجازت خو یا صرحتاً وی اویا دلالة وی.دریم څه صورت نشته.اودلته دواړه قسمه اجازت نشته.اود صریحی اجازت خو ښکاره مفقود کیدل دی.ځکه چې ده په ښکاره الفاظوکې څوك خپل نائب نه دې جوړ کړې.اودلالة اجازت ځکه نشته.چه دلالت په علم موقوف وی.یعنی چې دا مسئله معلومه وی.چه د احرام تړلو لپاره په اجازت ورکولوسره احرام تړلې کیږی.اودا مسئله ډیرو فقهاؤ ته نه ده معلومه،نولاپاتې عوام.اوهرکله چې ورته د اجازت د جواز علم نه وی.نودلالة اجازت هم موجود نشو.اوهرکله چې نه صراحةً اجازت شته اونه دلالةً. نوګویا چې هډو د احرام تړلو اجازت موجود شوې نه دې.اوهرکله چې دده د اړخه اجازت نشته.نود نیابت په طور به د بل د اړخه دده

(١) القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في فتح القدير (٢٠٤|٢) ورد المحتار (٢٠٠|٢) والبحر الرائق (٣٤٩|٢) نقلاً عن القول الراجح (٢١٣|١)_

لپاره احرام تړل څنګه معتبر شی.حاصل دا چې په دې صورت کې احرام تړل نه اصالة موجود شوی دی اونه نیابةً،نودا کس محرم شمارلې هم نشی.اود ده د اړخه دبل کس احرام تړل به هم شرعاً ټیك نه وی.په خلاف دهغه صورت چې دهٔ بل ته د خپل اړخه د احرام تړلوحکم کړې وی.ځکه چې په دې صورت کې اجازت موجود شوی دې.نوپه دې صورت کې به دده د نائب د اړخه احرام تړل جائز وی.

وَلَهُ أَنَّهُ لَمَّا عَاقَدَهُمْ عَقْدَ الرُّفْقَةِ فَقَدِ اسْتَعَانَ بِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ اودامام ابوحنیفه رحمه الله لپاره دلیل دا دې.چه دهٔ کله معاهده اوکړه دوی سره معاهده د ملګرتیا نویقیناً ده کومك واخستلو په هریوکس د دوی نه، فِيمَا يَعْجِزُ عَنْ مُبَاشَرَتِهِ بِنَفْسِهِ په هغه کارکې چې عاجز وی دې د کاوه د هغې نه په خپله، وَالْإِحْرَامُ هُوَ الْمَقْصُودُ بِهَذَا السَّفَرِ اوهم احرام مقصود دې په دې سفرکې ، فَكَانَ الْإِذْنُ بِهِ ثَابِتًا دَلَالَةً نو شو اجازت په دې سره ثابت دلالة

تشریح:- دلیل ابی حنیفة رحمه الله◉دامام ابوحنیفه رحمه الله دلیل دا دې.چه هرکله ده د سفرملګرو سره د سفر کاوه پروګرام برابرکړلو.نود سفر په ملګرو کې دهریوکس نه ده په هغه کار کې کومك اوغوښتلو.دکوم کار د کاوه نه چې دې عاجز شی.اود حج په سفر کې مقصودی شی احرام تړل دې.اود بیهوشۍ د امله دې د هغې نه عاجز هم دې.نولکه چې ده د احرام په تړلو کې دخپلو ملګرو نه دلالةً کومك غوښتې دې.نودلالةً د احرام تړلو اجازت موجود شو.

وَالْعِلْمُ ثَابِتٌ نَظَرًا إِلَى الدَّلِيلِ وَالْحُكْمُ يُدَارُ عَلَيْهِ او علم ثابت دې په نظرکولوسره دلیل ته،اود حکم مدار په دلیل وی.

تشریح:- الجواب من دلیل الصاحبین رحمهما الله◉پاتې شوه دا خبره چې دلالت په علم موقوف وی.نوموږ وایو.چه دلیل ته په نظر کاوه سره علم ثابت دې.یعنی دده په هرکار کې کومك غوښتل ددې خبرې دلیل دې.چه ده ته ددې د جواز علم شته.بهرحال دلیل ته په نظرسره علم حاصل دې.اودحکم مداریه دلیل سره وی.نوثابته شوه چې ده ته علم حاصل دې.اوچه علم حاصل دې.نودلالةً اجازت هم حاصل شو

د ښځې اود سړی په احکامو کې فرق

قَالَ (وَالْمَرْأَةُ فِي جَمِيعِ ذَلِكَ كَالرَّجُلِ) لِأَنَّهَا مُخَاطَبَةٌ فرمائی اوښځه په دې ټولو حکامو کې پشان دسړی ده.ځکه چې ښځه هم د سړو پشان د شرعی احکامو مخاطبه ده.

حل اللغة* ①لاتکشف، کشف، کشفاً (ض): کولې وول ② سدلت،سدل سدلاً (ن، ض): کپړې زوړندول ③جافته، جافه، جوفاً: جلا ساتل، کولې و ساتل④ استظلال: سورې غوښتل⑤ یستر، استر،ستراً (ن): پواړه ⑥نهی،نهیاً: بندول، منع کول ⑦تلبس،لبساً (س): اغوستل ⑧مخیط: ګنډلې شوې ⑨مماسة: بدن سره نښلیدل]

تشریح:- تسویة الرجل والمراة في احکام الحج◉صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.چه ښځه دحج په ټولواحکامو کې د سړو پشان ده.ځکه چې د الله تعالی خطاب [حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا] ښځو اوسړو ټولو ته ګډ دې.نوکوم کارونه چې سړې کوی هغه به ښځه هم کوی.سوې د یو څو څیزونو نه،

غَيْرَ أَنَّهَا لَا تَكْشِفُ رَأْسَهَا) لِأَنَّهُ عَوْرَةٌ (وَتَكْشِفُ وَجْهَهَا) البته دا چې دا به نه ښکاره کوی سرخپل،ځکه چې دا عورت دې.اوښکاره کوی به مخ خپل

تشریح:- عدم تغطیة وجهها◉مثلاً دښځې لپاره د سرښکاره کول جائز نه دی.ځکه چې دښځې سر هم عورت دې.یعنی واجب الستر دی.بلکه ښځه به خپل مخ ښکاره ساتی.

لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ إِحْرَامُ الْمَرْأَةِ فِي وَجْهِهَا} (١) د امله د قول د نبی ﷺ نه،چه احرام د ښځې ددې په مخ کې

(١) تقدم تخريجه في باب الإحرام)_

دي. (وَلَوْسَدَلَتْ شَيْئًا عَلٰى وَجْهِهَا وَجَافَتْهُ عَنْهُ جَازَ) او که دي څه شی رازوړند کړلو په مخ باندې او لرې ئې اوساتلو د مخ نه نوجائزده.) هَكَذَارُوِيَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا رضي الله عنها هم دغه ډول روايت شوي دي د حضرت عائشې رضي الله عنها نه،

تشريح:- دلائله◉ځکه چې په حديث کې دی.چه د ښځې احرام ددې په مخ کښې وی.البته دا که ښځې په خپل مخ باندې کپړه يا بل څه شی زوړند کړلو.اوهغه ئې د مخ نه جلا اوساتلو.نوجائزده.

وَلِأَنَّهُ بِمَنْزِلَةِ الِاسْتِظْلَالِ بِالْمَحْمَلِ اوځکه چې دا د کجاوې نه د سيوری حاصلولو په مرتبه کې دې.

تشريح:- او دوهم دليل دا دې.چه داکالی وغيره زوړندول په کجاوې سره سيوری حاصلولو سره مشابه شو.اودکجاوې نه سيوری حاصلول جائزدي.نودغه ډول په دې سره هم سيوری حاصلول جائز شو.

وَلَا تَرْفَعُ صَوْتَهَا بِالتَّلْبِيَةِ لِمَا فِيهِ مِنَ الْفِتْنَةِ اوښځه به په تلبيه کې خپل آواز نه اوچتوی.ځکه چې په دې کې فتنه ده. (وَلَا تَرْمُلُ وَلَا تَسْعٰى بَيْنَ الْمِيلَيْنِ) او رمل به نه کوی او په منډه به نه وهی په مينځ د ميلين اخضرين کې، لِأَنَّهُ مُخِلٌّ بِسَتْرِ الْعَوْرَةِ ځکه چې دا خلل راولی په پټولو د عورت کې،

تشريح:- عدم رفع الصوت بالتلبية والرمل والسعى◉اوښځه به د تلبيه وئيلو په مهال کښې آواز نه اوچتوی.ځکه چې د آواز په اوچتولو کې د فتنې ويره ده.اوپه طواف کښې به رمل نه کوی.اود ميلين اخضرين په مينځ کې به منډه نه وهی.ځکه چې دا دواړه شيان (ځيزونه) د عورت په پټولو کې خلل پيدا کوی.

وَلَا تَحْلِقُ وَلٰكِنْ تُقَصِّرُ) اوښځه به ويخته نه خروی البته قصر به کوی. لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ نَهَى النِّسَاءَ عَنِ الْحَلْقِ ددې امله چې روايت شوي دې.چه نبی ﷺ منع کړې وې زنانه د خرائيلو نه اوحکم ئې کړې وو دوی ته د قصر کولو. وَأَمَرَهُنَّ بِالتَّقْصِيرِ[1]) وَلِأَنَّ حَلْقَ الشَّعْرِ فِي حَقِّهَا مُثْلَةٌ كَحَلْقِ اللِّحْيَةِ فِي حَقِّ الرَّجُلِ اوځکه چې خرئيل د سر ددې په حق کې.پشان د ږيرې خرائيلودی په حق د سړو کې،

تشريح:- عدم الحلق◉اوښځې به سرنه خروئی.بلکه قصربه کوی.

دلائله◉ځکه چې دالله تعالیٰ رسول ﷺ ښځې حلق نه منع کړی دی.اود قصرحکم ئې ورته کړې دې.② دوهم دليل دا دې.چه دښځو په حق کښې حلق مثله يعنی ممنوع حده پورې د شکل خرابول دی.لکه څنګه چې د سړو لپاره د ږيرې خرائيل مثله ده.

وَتَلْبَسُ مِنَ الْمَخِيطِ مَا بَدَا لَهَا) لِأَنَّ فِي لُبْسِ غَيْرِ الْمَخِيطِ كَشْفَ الْعَوْرَةِ (لکه څنګه چې د ږيرې خرئيل دسړو لپاره مثله(منع) ده.دغه ډول د سرخرئيل د ښځو لپاره مثله(منع) ده.اواغوندی دې دګنډلو جامو نه کومې چې ئې خوښې وی.ځکه چې په اغوستلو د ناګنډلې شوې جامو کې ښکاره کيدل دعورت دی.

تشريح:- لبس المخيط◉اوښځه دې د احرام په حالت کې ګنډلې شوې جامې اغوندی.ځکه چې د ناګنډلې شوو جامو په اغوستلو کې ښکاره کيدل دعورت دی.اوښکاره کول د عورت په شريعت کې ممنوع دي.

قَالُوا: وَلَا تَسْتَلِمُ الْحَجَرَ إِذَا كَانَ هُنَاكَ جَمْعٌ اونه دې ښکلوی حجراسود چې وی هلته کې ګڼړه، لِأَنَّهَا مَمْنُوعَةٌ عَنْ مُمَاسَّةِ الرِّجَالِ إِلَّا أَنْ تَجِدَ الْمَوْضِعَ خَالِيًا ځکه چې دا منع شوې ده د مس کاوه د سړو نه،البته دا چې اوموموی

[1]) غربه الزيلعى رحمه الله بهذا اللفظ ثم قال كأنه حديث مركب فنهى النساء عن الحلق يه أحاديث منها ما رواه الترمذى (فى الحج باب ۷۵ رقم ۳۱۴ والنسائى فى الزينة رقم ۳۷۶) ...عن على رضي الله عنه قال نهى رسول الله ﷺ أن تحلق المرأة رأسها ......وأما أمرهن بالتقصير فأخرجه ابوداود فى سننه (فى المناسک باب ۷۸ رقم ۱۹۸۴) ... أن إبن عباس رضي الله عنهما قال قال رسول الله ﷺ ليس عى النساء الحلق إنما على النساء التقصير،كذا فى نصب الرأية (۱۱۱/۳)_

خانې خالی (نوبيا حجر اسود ښکلولې شی)

تشريح:- عدم استلام الحجر◉اوښځه به د ګڼروالی په حالت کې دحجر اسود ښکلو کوښښ نه کوی. ځکه چې په دې صورت کې د سړو د بدنونو سره نښليدل دی.حالانکه سړو سره نښليدل ممنوع دی.البته که خالی خانې وو.نوپه حجراسود ښکلولو کې څه قباحت نشته.

هر ډول غاړه کې اچول قائم مقام د تلبيه دي

قَالَ وَمَنْ قَلَّدَ بَدَنَةً تَطَوُّعًا أَوْ نَذْرًا (امام محمد رحمه الله په جامع صغيرکې) فرمائی.چه کوم کس بدنې ته غاړکۍ واچوله.که نفلی وی،اوکه نذر وی. أَوْ جَزَاءَ صَيْدٍ أَوْ شَيْئًا مِنَ الْأَشْيَاءِ وَتَوَجَّهَ مَعَهَا وکه جزاء د ښکار وی.اود په ځيزونو کې د بل څه شی وی.اوروان شی د بدنې سره پخپله يُرِيدُ الْحَجَّ فَقَدْ أَحْرَمَ چې اراده ئې لرله د حج نو دې محرم شو.

حل اللغة: ① قلد، تقليداً: هاريا پټه اچول ② بدنة: د قربانئی خناور

تشريح:- صيرورة المحرم اذا ذهب الى مكة مع البدنة◉صورت د مسئلې دا دې.که يوکس د قربانۍ څاروی ته قلاده واچوله.بدنه نفلی وه.او که د نذر وه.يا چرته مخکې د ښکار کولوپه وجه د جرمانې حيوان (څاروی) وی.يا دم د تمتع وغيره وی.او دا کس د حج په اراده خپلې بدنې سره مکې مکرمې ته روان هم وی.نو دې محرم شو.که په ژبه ئې تلبيه وئيلی وی.او که ئې نه وی وئيلې.

لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {مَنْ قَلَّدَ بَدَنَةً فَقَدْ أَحْرَمَ}[1] د امله د وينا د رسول الله ﷺ نه،چاچه غاړکۍ واچوله بدنې ته نو دې محرم شو. وَلِأَنَّ سَوْقَ الْهَدْيِ فِي مَعْنَى التَّلْبِيَةِ فِي إِظْهَارِ الْإِجَابَةِ اوبله دا چې غاړکۍ اچول په معنی د تلبيه وئيلودی په ښکاره کاوه د اجابت کې، لِأَنَّهُ لَا يَفْعَلُهُ إِلَّا مَنْ يُرِيدُ الْحَجَّ أَوِ الْعُمْرَةَ ځکه چې نه کوی دا (کار د غاړکۍ اچولو)مګرهغه څوک چې اراده لری د حج،اويا دعمرې، وَإِظْهَارُ الْإِجَابَةِ قَدْ يَكُونُ بِالْفِعْلِ كَمَا يَكُونُ بِالْقَوْلِ اواظهار د اجابت کله کيږی په فعل سره لکه څنګه چې کيږی په قول سره، فَيَصِيرُ بِهِ مُحْرِمًا لِاتِّصَالِ النِّيَّةِ بِفِعْلٍ نوګرځی په دې (تقليد) سره محرم، د امله د اتصال د نيت ددې سې فعل سره وَهُوَ مِنْ خَصَائِصِ الْإِحْرَامِ چه هغه د خصوصياتو د احرام څنې دي.

حل اللغة: ① سوق: دروستونه ترټل

تشريح:- دلائله◉رومبې دليل د رسول الله ﷺ ارشاد دی. «من قلد بدنه فقد احرم» دوهم دليل دادې.چه د ابراهيم عليه السلام د دعاء د قبوليت په ځواب ورکولوکې هديه روانول،د تلبيه په معنی کې دی.ځکه چې د هدې بيولو (بوتللو) عمل هغه کس کوی.څوک چې دحج ياعمره اراده لری.د قبوليت اظهار لکه څنګه چې په قول يعنی په تلبيه سره کيږی.دغه ډول په سوق، يعنی په هدې سره هم کيږی.په دې وجه داکس په هدې روانولو سره محرم کيږی.ځکه چې نيت د حج په دې سې فعل سره متصل شوې دې.کوم فعل چې د احرام د خصوصياتو څنې دي

وَصِفَةُ التَّقْلِيدِ أَنْ يَرْبِطَ عَلٰى عُنُقِ بَدَنَتِهِ قِطْعَةَ نَعْلٍ اوطريقه د غاړکۍ اچولو دا ده.چه اوتړی په څټ د بدنې پورې څه برخه د پڼې (ياڅپلۍ) أَوْ عُرْوَةَ مَزَادَةٍ أَوْ لِحَاءَ شَجَرَةٍ ياد لوټې لاستې (لاسکې) يا د پوست د وونې.

حل اللغة: ① يربط، ربطاً (ض،ن): تړل ② قطعة: ټکړه ③ عروة: لوټه ④ لحاء: پوست

تشريح:- .صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی.د تقليد صورت دادې.چه د بدنه په غاړه کې د چمپلان ټکړه يا د لوټې

[1]) قال الزيلعى رحمه الله غريب مرفوعاً ووقفه ابن ابى شيبة فى مصنفه على ابن عباس وابن عمر رضي الله عنهما كذا فى نصب الرأية (۱۱۱/۳)_

لاستي (لاسکې) یا د ونې پوټ واچوی.

د جلاله .اشعار اوقلادهٔ په اچولومحرم نه ګرځیدل

فَإِنْ قَلَّدَهَا وَبَعَثَ بِهَا وَلَمْ يَسُقْهَا لَمْ يَصِرْ مُحْرِمًا که دې ته ئې غاړکۍ واچوله.اوداً ئې اولیږله.خو په خپله ورسره لانړل.نومحرم نه ګرځی.

تشریح:- صورت د مسئلې دا دې.که یوکس د هدي ښاروی ته قلاده واچوله.اومکې اړخ ته ئې اولیږله.خودا ئې په خپله نه وی شړلې.نوپه دې صورت کې دې نه محرم کیږی.

لِمَا رُوِيَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَفْتِلُ قَلَائِدَ هَدْيِ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ ددې امله چې روایت شوې دې دحضرت عائشې رضي الله عنها نه چې فرمائی.چه ما به د رسول الله هدی ته غاړکۍ اچوله. فَبَعَثَ بِهَا وَأَقَامَ فِي أَهْلِهِ حَلَالًا بیا نبی (¹) هدی اولیږله.اوبه خپله په خپل کورکې په حلال حالت کې پاتې شو.

حل اللغة* ① افتل، فتلاً (ض):رسئی غبنتل ② قلائد: هار، پټه ③ فبعث، بعث بعثًا (ن): لیګل

تشریح:- دلیله ۞دلیل دحضرت عائشې رضي الله عنها دلیل دې.چه ما به د رسول الله ﷺ د هدی لپاره قلاده جوړوله .او نبی ﷺ به د هدی ښاروالې لیږلو.اوبه خپله به ئې په کور کې په حالت د حلالوالی کې قیام کولو.ددې نه معلومه شوه.چه د محرم لپاره صرف د هدی حیوان (ښاروې) لیګل کافی نه دی.بلکه دا په خپله باندې بوتلل ضروری دی.

فَإِنْ تَوَجَّهَ بَعْدَ ذَلِكَ لَمْ يَصِرْ مُحْرِمًا حَتَّى يَلْحَقَهَا) بیا که ددې نه روسته په خپله هم متوجه شو.نومحرم نه ګرځی.تردې چې هدی سره ملاؤ شی. لِأَنَّ عِنْدَ التَّوَجُّهِ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ يَدَيْهِ هَدْيٌ يَسُوقُهُ ځکه چې د روانیدوپه وخت کې چې دده سره هدی نه وه چې وې شړی. لَمْ يُوجَدْ مِنْهُ إِلَّا مُجَرَّدُ النِّيَّةِ نودده دا اړخه سوې د نیت نه بل څه موجود نشو. وَبِمُجَرَّدِ النِّيَّةِ لَا يَصِيرُ مُحْرِمًا اوصرف په نیت کولوسره محرم نه ګرځی.

حل اللغة* ① یلحق، لحق لحوقًا(س):ملاویدل، لاحق کیدل

تشریح:- اوکه د هدی ښاروی لیږلو نه روسته په خپله روان شو.نوصرف په روانیدو(چه هدی ورسره نه وی)محرم نه ګرځی.بلکه محرم به په هغه صورت کې ګرځی.چه په خپله روان شی.اوهدی رالاندې کړی.ځکه چې دده د روانیدو په وخت کې ده سره هدی نه وه.چه هغه ئې روانه کړې وې.اوهرکله چې ده سره هدی نه وه.نودده د اړخه صرف نیت موجود شو. اوصرف په نیت سره محرم نه ګرځی. ترڅو چې ورسره د هدی حیوان (ښاروې) نه وی.

فَإِذَا أَدْرَكَهَا وَسَاقَهَا أَوْ أَدْرَكَهَا نوکله چې ئې رالاندې کړی.اووې شړی. فَقَدِ اقْتَرَنَتْ نِيَّتُهُ بِعَمَلٍ هُوَ مِنْ خَصَائِصِ الْإِحْرَامِ نودده نیت د داسې عمل سره یوځائې شو.چه هغه د احرام د خصوصیاتوځنې دې. فَيَصِيرُ مُحْرِمًا كَمَا لَوْ سَاقَهَا فِي الِابْتِدَاءِ نومحرم به ګرځی.لکه څنګه چې په اول کې هدی اوشړی.

حل اللغة* ① اقترنت، اقترن اقترانًا: ملاویدل

تشریح:- البته دا چې د هدی حیوان (ښاروې) ئې رالاندې کړلو.اوهغه ئې روان کړلو.نودده نیت چونکه د داسې عمل سره یوځاې شو.کوم چې د احرام د خصوصیاتو ځنی دې.نوځکه په دې عمل سره هغه محرم ګرځی.لکه څنګه که ئې په اول کې هدی روانه کړې وې.(اودې ورسره په خپله وو.) په هغې سره به محرم ګرځیدلو.

¹) أخرجه البخاري في الحج باب ١١٠ ومسلم في الحج رقم ٣٦٥ وأبوداود في المناسك رقم ١٧٥٥ والترمذي في الحج باب ٧٠ رقم ٩٠٩ والنسائي في المناسك رقم ٢٦٠٥ وابن ماجه في المناسك رقم ٣٠٩٦)_

قَالَ إِلَّا فِي بَدَنَةِ الْمُتْعَةِ فَإِنَّهُ مُحْرِمٌ حِينَ تَوَجَّهَ فرمائی.(امام محمد) البته صرف د بدنه په هدی کې.ځکه چې دا څنګه روانه شی.نومحرم ګرځی. مَعْنَاهُ إِذَا نَوَى الْإِحْرَامَ وَهَذَا اسْتِحْسَانٌ مراد دا دې.چه کله د احرام نیت اوکړی.اودا استحسان دې. وَجْهُ الْقِيَاسِ فِيهِ مَا ذَكَرْنَا اود قیاس وجه په دې کې هغه ده.کومه چې موږ بیان کړې ده.

حل اللغة* ① توجه، توجهًا: متوجه کیدل

تشریح:- الحکم الاستثنائی من محمد رحمه الله ۞امام محمد رحمه الله یواستثنائی صورت بیان کړې دې.اوفرمائیلی ئې دی چې د تمتع نه علاوه د نورو بدنو حکم دا دې.که هدی اولیږی.اوپه خپله ورپسې روستو روستو روان شی.نوچه دې څنګه روان شی.محرم شو.خوچه د احرام نیت ئې هم کړې وی.دا حکم استحسانی دې.ګنی قیاس هم هغه دې.کوم چې موږ د نورو هدایودښاروو بیان کې ذکر کړو . او د هغې وجه مو هم بیان کړه.

وَجْهُ الِاسْتِحْسَانِ أَنَّ هَذَا الْهَدْيَ مَشْرُوعٌ عَلَى نُسُكًا مِنْ مَنَاسِكِ الْحَجِّ وَضْعًا لِأَنَّهُ مُخْتَصٌّ بِمَكَّةَ اووجه داستحسان دا ده.چه دا هدی د پیل نه د حج په مناسکو کې یومنسك مقرر شوې دې.ځکه چې دا هدی دمکې پورې خاص ده. وَيَجِبُ شُكْرًا لِلْجَمْعِ بَيْنَ أَدَاءِ النُّسُكَيْنِ اودوې [دوه] نسکه (حج اوعمره) جمع کول د شکریه په طورواجب دی. وَغَيْرُهُ قَدْ يَجِبُ بِالْجِنَايَةِ وَإِنْ لَمْ يَصِلْ إِلَى مَكَّةَ اوهدی تمتع کله د جنایت په وجه هم واجبیږی.اګرچه مکې ته اونه رسی. فَلِهَذَا اكْتَفَى فِيهِ بِالتَّوَجُّهِ ددې امله په هدی تمتع کې په توجه باندې اکتفاء اوکړې شوه. وَفِي غَيْرِهِ تَوَقَّفَ عَلَى حَقِيقَةِ الْفِعْلِ اودتمتع نه په سوې کې په حقیقت فعل باندې موقوف کړې وه.

حل اللغة* ① مناسک: دحج ارکان ② لم یصل، وصل وصولاً: رسیدل، ملاویدل]

تشریح:- د استحسان وجه دا ده.چه د تمتع هدی دشریعت د اړخه د حج په افعالوکې یوفعل دې.دحج فعل ځکه دې.چه دا هدی دمکې سره خاص ده.اوعمره او حج د دواړوپه جمع کاوه باندې د شکر په طور دا واجب ده.اود هدي تمتع نسه علاوه کله د جنایت په وجه واجبیږی.اګرچه هغه مکې ته اورسیږی.یعنی د جنایت وغیره د امله چې کومه هدی واجبیږی.هغه د مکې د خصوصیاتوځنې نه ده.ددې توپیر د وجې ئې په تمتع کې صرف په روانیدو اکتفاء کړې ده.اوددې نه علاوه په نورو هدایاکې حقیقت فعل یعنی سوق هدی باندې ئې موقوف کړې ده.

دهدي سربیره څل اچول

فَإِنْ جَلَّلَ بَدَنَةً أَوْ أَشْعَرَهَا أَوْ قَلَّدَ شَاةً که چا د بدنې سربیزه پټو (څادر) واچولو.یا ئې دهغې شعار اوکړلو.یا ئې غاړکۍ واچوله ګډې ته، لَمْ يَكُنْ مُحْرِمًا نو نه ګرځی محرم

حل اللغة* ① جلل، تجلیل: تال اچول ② اشعر، اشعارًا: د اوبن قوب ځیرل ③ قلد: هار، پټه ④ الحر: ګرمی

تشریح:- الصورالتی لایصیرفیهامحرماً ۞اشعاردې ته وائی.چه بوق ورله زخمی کړی.اووینه ترې راوباسی .مسئله دا ده.که یوکس په بدنه کپړه واچوله.یا ئې اشعار اوکړلو.یعنی د هغه بوق ئې ځیرې کړلو.او وینه ئې ترې راؤیستله.یا ئې وزه ته غاړکۍ واچوله.نوپه دې صورتونوکې محرم نه ګرځی.اګرچه د احرام نیت ئې کړې وی.

لِأَنَّ التَّجْلِيلَ لِدَفْعِ الْحَرِّ وَالْبَرْدِ وَالذُّبَابِ ځکه چې د ښاروی سربیره پټو (څادر) اچول د لرې کاوه د ګرمۍ اویخنۍ اومچانو لرې کاوه لپاره وی. فَلَمْ يَكُنْ مِنْ خَصَائِصِ الْحَجِّ اونونشو د خصوصیاتو د حج ځنی.

حل اللغة* ① البرد: یخوالې ② الذباب: مچ]

تشریح:- دلیله ۞ځکه چې په ښاروو باندې کپړه اچول کله د یخنۍ ګرمۍ اومچانونه د ساتنه لپاره وی.نودا عمل دحج دخصوصیاتوځنې نشو.حالانکه د احرام هغه نیت معتبر دې.چه د داسې فعل سره متصل شی.چه هغه د حج د خصوصیاتو ځنې وی.

د اشعار حكم

وَالْإِشْعَارُ مَكْرُوهٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى واشعار مكروه دي په نيز د امام ابوحنيفه رحمه الله فَلَا يَكُونُ مِنَ النُّسُكِ فِي شَيْءٍ. نو نه كيږي د مناسك دحج څني په هيڅ عمل كي ،

تشريح:- وجه عدم صيرورة المحرم عند ابى حنيفة رحمه الله صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي. چه په اشعار سره محرم نه ګرځي. ځكه چې اشعار د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مكروه دي. او كوم شى چې مكروه وي. نو هغه مناسك حج څنګه كيداي شى. اوچه د مناسك حج څني نشو. نو د احرام نيت د مناسك حج سره متصل نشو. او هر كله چې نيت د مناسك حج سره متصل نشو. نو محرم نه ګرځي.

وَعِنْدَهُمَا إِنْ كَانَ حَسَنًا فَقَدْ يُفْعَلُ لِلْمُعَالَجَةِ او په نيز د صاحبينو رحمهما الله اګرچه اشعار ښه (عمل) دي. (خو دا دحج دخصوصياتو څني نه دي) ځكه چې كله كولاى شى د علاج دپاره، بِخِلَافِ التَّقْلِيدِ لِأَنَّهُ يَخْتَصُّ بِالْهَدْيِ په خلاف د غاړكۍ اچولو. ځكه چې دا خاص دي په هدى پورې ،، وَتَقْلِيدُ الشَّاةِ غَيْرُ مُعْتَادٍ وَلَيْسَ بِسُنَّةٍ أَيْضًا او وزه ته غاړكۍ اچول معتاد نه دى. او سنت هم نه دې. (نو ددې په تقليد سره هم محرم نه ګرځي)

حل اللغة: ① معالجة: دارو درمل

تشريح:- وجه عدم صيرورة المحرم عندالصاحبين رحمهما الله او دصاحبينو رحمهما الله په نيز اګرچه اشعار مستحسن (ښه) دي. او مكروه نه دي. خو دا دحج د خصوصياتو څني نه دي. ځكه چې اشعار كله دعلاج لپاره هم كولې شي. نو هر كله چې اشعار د صاحبينو رحمهما الله په نيز هم اشعار د حج دخصوصياتو څني نشو. نو په دې سره محرم نه ګرځي.

السوال: په خلاف د غاړكۍ اچولو چونكه هغه د حج د افعالو سره خاص دي. د بل غرض او مقصد لپاره نه كيږي. او س پاتې شوه دا خبره چې هر كله تقليد دحج احكامو پورې خاص دې. نو پكار ده چې وزه ته غاړكۍ اچولو سره محرم ګرځيدلو. حالانكه د وزه په مقلد كولو باندې هم محرم نه ګرځي.

الجواب: نو ځواب دا دې. چه وزه ته غاړكۍ اچول معتاد نه دى. (يعنى د خلګو په عادت كي نشته) او سنت هم نه دى. (ځكه چې نبى ﷺ وزه ته غاړكۍ نه ده اچولې) بلكه تقليد صرف د بدنه يعنى د اوښ او غوې سره مخصوص دې. نو ځكه وزه ته غاړكۍ اچولو سره نه محرم كيږي.

د بدنې اجناس

قَالَ (وَالْبُدْنُ مِنَ الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ) (امام محمد رحمه الله) فرمائي او بدنه د اوښانو، او غواګانو څني ده.

تشريح:- المذهبان في جواز البقر في الهدى ماتن يعنى امام محمد رحمه الله فرمائي. چه د بدنه اطلاق په اوښ او غوې دواړو باندې كيږي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: مِنَ الْإِبِلِ خَاصَّةً او فرمائي امام شافعي رحمه الله چې د اوښانو نه خاص كړ، لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ فِي حَدِيثِ الْجُمُعَةِ {فَالْمُتَعَجِّلُ مِنْهُمْ كَالْمُهْدِي بَدَنَةً، وَالَّذِي يَلِيهِ كَالْمُهْدِي بَقَرَةً} د امله د حديث د نبى ﷺ نه په حديث د جمعه كي نو تلوار كونكې (د جمعې لمونځ ته) په دوى كي پشان دهدى ليږلو دې (په حج كي) په بدنې سره، فَصَلَ بَيْنَهُمَا[1] او هغه كس چې نزدې وى ده ته (په تلو كي جمعې ته) پشان د هدى ليږونكى د غوې دي. فَصَلَ بَيْنَهُمَا (نبى ﷺ) جدائى راوستلې ده په دې دواړو كي ،

حل اللغة: ① مستعجل: زر صفا كونكې

[1] من حديث أبى هريرة رضي الله عنه أخرجه البخارى فى الجمعة باب ٤ ومسلم فى الجمعة رقم ١٠ وأبوداود فى الطهارة باب ١٢٧ والترمذى فى الجمعة باب ٦ والنسائى فى الجمعة باب ١٤ ومال فى المؤطا فى الجمعة رقم ٥ وأحمد فى المسند (٢/٤٦٠)۔

تشريح:- او امام شافعي رحمه الله فرمائي. چه صرف په اوښ باندې كيږي.

دليله: دامام شافعي رحمه الله دليل حديث د جمعې دې. په هغې كي فرمائيلې شوى دى. چې كوم كس دجمعې لمانځه ته دوختنه لاړ شى. نو هغه ته دومره ثواب ملاويږى. لكه څنګه چې څوك مكې ته بدنه اوليږى. او څوك وروستو متصل لاړ شى. نو هغه ته دومره ثواب ملاويږى. لكه څوك چې مكې ته غوې اوليږي. په دې حديث كي د بدنه او غوې په مينځ كي توپير شوې دې. نو معلومه شوه. چه بدنه د غوې نه علاوه بل څه شى دى.

وَلَنَا أَنَّ الْبَدَنَةَ تُنْبِئُ عَنِ الْبَدَانَةِ وَهِيَ الضَّخَامَةُ او زمونږ دليل دا دې. چه بدنه خبردارې وركوى د بدانة نه، او بدانة غټوالى ته وائى. ، وَقَدِ اشْتَرَكَا فِي هَذَا الْمَعْنَى او يقيناً دا دواړه (اوښ او غوا) شريك دى په دې معنى (د غټوالى) كي ، وَلِهَذَا يُجْزِي كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَنْ سَبْعَةٍ او ددې امله جائز دى هر يو ددې دواړو (اوښ او غوا) څني د اووه كسانو نه

حل اللغة: ① تنبئ، انبياءً: خبرور كول ② اشتركا، اشتراكًا: شريكيدل]

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله زمونږ دليل دا دې. چه د بدنه لغوى معنى د بدانت يعنى غټوالى نه ماخوذ ده. مطلب دا چې څرب خاروى ته بدنه وائى. او دا معنى په اوښ او غوې دواړو كښې موجود ده. نو د بدنه اطلاق په دې ورو باندې كيږى. هم دا وجه ده. چه په قربانۍ كي په اوښ او غوې دواړ كي هر يو د اووه كسانو لپاره كافي كيږى. (كه اووه نفر په يو اوښ يا يوه غوې كي شريك شى. نو قربانى ئې صحيح كيږي. داسې نه ده چې په اوښ كي صحيح كيږى او په غوې كښې نه صحيح كيږى)

وَالصَّحِيحُ مِنَ الرِّوَايَةِ فِي الْحَدِيثِ {كَالْمُهْدِي جَزُورًا} [1] وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ او صحيح د روايت څني په حديث كي دا دى. (تلوار كونكې جمعې ته) پشان د ليږونكى د اوښ دې. والله اعلم بالصواب

تشريح:- الجواب من مستدل الشافعي رحمه الله امام شافعي رحمه الله چې كوم حديث پيش كړې دې. د هغې نه ځواب دا دې. چه په صحيح روايت كښې د «كالمهدى بدنة» په ځائې «كالمهدى جزورا» دې. او جزور اوښ ته وائى. يعنى كوم كس چې اول جامع جمات ته لاړلو. نو هغه ته به د اوښ د قربانى كاوه ثواب ملاويږى. او چه څوك وروستې لاړلو. نو هغه ته به د غوې د قربانۍ ثواب ملاويږى.

باب القران

دا باب د (حج) قران په بيان كي دې.

تشريح:- الربط بما قبله مصنف رحمه الله د حج مفرد د احكامو نه فارغ شو. نو اوس به د حج مركب يعنى قران او تمتع بيان كوى. خو چونكه زمونږ په نيز حج قران د حج تمتع نه افضل دې. ځكه دحج قران احكام وړاندې بيانولې شى.

الاقسام الاربعة للمحرم: دا ياد ساتئ چې د محرم څلور قسمونه دى. ① مفرد بالحج دكوم بيان چې په وړاندې باب كي تيرشوې دې. ② مفرد بالعمره څوك چې په زړه كي د عمرې نيت اوكړى. او تلبيه د عمرې اووائى. او بيا دعمرې افعال ادا كړى. ③ قران قارن هغه دې چې دحج او عمرې دواړو لپاره نيت اوكړى. او بيا بغير د احرام پرانستلو نه حج اوكړى. ④ تمتع حاجى متمتع هغه دې. چه هغه د عمرې احرام اوتړى. او عمره ادا كړى. بيا هم په دغه كال دحج په موسم كي دحج لپاره احرام اوتړى. او دحج افعال ادا كړى.

[1] قال الزيلعى رحمه الله قلت هذه اللفظة وإن كانت فى مسلم ولكن رواية البدنة أصح لإتفاقهم عليها فليس كما قال المنصف رحمه الله ثم ذكر لفظ مسلم (كذا فى نصب الرأية ٣/١١٤)۔

د حج قران افضلیت

{الْقِرَانُ أَفْضَلُ مِنَ التَّمَتُّعِ وَالْإِفْرَادِ} قران غوره دې د تمتع او افراد نه، وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: الْإِفْرَادُ أَفْضَلُ اوفرمائی امام شافعی رحمه الله چې افراد غوره دې. وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: التَّمَتُّعُ أَفْضَلُ مِنَ الْقِرَانِ اوفرمائی امام مالك رحمه الله چې تمتع غوره دې.د قران نه،

حل اللغة* ① **قران:** دَ حج یو ډول

تشریح:- الاقسام الثلاثة للحج✿د محرم بالحج درې قسمونه دی.①مفرد بالحج ② قارن ③ متمتع

المذاهب الثلاثة في الافضلية✿ددې په افضلیت کې اختلاف دې.①زموږ په نیز قران افضل دې.② دامام شافعی رحمه الله په نیزافراد افضل دې.اودامام مالك رحمه الله په نیزتمتع افضل دې.

{لِأَنَّ لَهُ ذِكْرًا فِي الْقُرْآنِ وَلَا ذِكْرَ لِلْقِرَانِ فِيهِ} .ځکه چې ددې ذکر راغلې دې په قران کې ،اونشته ذکر د قران لپاره په قرآن پاك کې ،

تشریح:- دلیل مالک رحمه الله ✿دامام مالك رحمه الله دلیل دا دې.چه د تمتع ذکر په قرآن پاك کې دې.اود نورو دوو قسمونوذکر نشته.اودکوم شی ذکرچه په قرآن پاك کې وی.هغه به افضل وی.هغې ته په نسبت سره کوم چې په قرآن پاك کې ذکر نه وی.

وَلِلشَّافِعِيِّ قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {الْقِرَانُ رُخْصَةٌ(١) اودامام شافعی رحمه الله لپاره دلیل قول د نبی ﷺ دې.قران رخصت دې.

تشریح:- دلائل الشافعی رحمه الله ✿اودامام شافعی رحمه الله دلیل ①دحضرت عائشې حدیث دې.چه قران رخصت دې او افراد عزیمت دې.اوښکاره ده چې عزیمت باندې عمل کول غوره دی په نسبت سره رخصت باندې د عمل کاوه نه،نوثابته شوه چې افراد افضل دې.

وَلِأَنَّ فِي الْإِفْرَادِ زِيَادَةَ التَّلْبِيَةِ وَالسَّفَرِ وَالْحَلْقِ اوبله دا چې په افراد کې زیادت دَ تلبیه اود سفر اود حلق دې.(اوزیادت د افعالو موجب د زیادت د ثواب دې)

تشریح:- بله دا چې په افراد کې تلبیه سفراوحلق درې واړو زیادت دې.(هغه داسې چې قارن د حج او عمرې دواړو لپاره یوه تلبیه یو سفر اویوځل حلق کوی.اومفرد خانله د حج لپاره تلبیه وائی.سفر کوی او حلق کوی.یعنی د قران په صورت کې درې واړه شیان (څیزونه) حج اوعمرې دواړو ته منقسم کیږی.اود افراد په صورت کې نه منقسم کیږی.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {يَا آلَ مُحَمَّدٍ أَهِلُّوا بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ مَعًا ① اوزموږ لپاره دلیل قول د نبی ﷺ دې اې اولاده د محمد احرام اوتړئ په حج اوعمرې دواړو سره یوځای.

تشریح:- دلائل الاحناف ① ✿ اوزموږ دلیل دا دې.چه نبی ﷺ فرمائیلی دی.اې د محمد اولاده! تاسو حج اود عمرې احرام په یوځائې تړئ.(غوراوکړئ د الله تعالی پیغمبر خپل اهل عیال ته د حج او عمرې دواړو په یوځائې د احرام تړلو حکم کړې دې.اودواړو لپاره په یوځائې احرام تړل قران دې.اودا هم ښکاره ده.چه پیغمبر ﷺ خپل اولاد ته د افضل شی حکم کوی دمفضول شی حکم نه کوی.نوثابته شوه چې قران افضل دې.

وَلِأَنَّ فِيهِ جَمْعًا بَيْنَ الْعِبَادَتَيْنِ اوبله دا چې په دې کې جمع ده په مینځ د دوو عبادتونو، فَأَشْبَهَ الصَّوْمَ مَعَ الْاِعْتِكَافِ نومشابه شو د روژې سره د اعتکاف نه، وَالْحِرَاسَةَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَعَ صَلَاةِ اللَّيْلِ اود څوکۍ په لار د الله تعالی کې سره د لمونځ دشپې،

(١) قال الزيلعی غریب جدا)

حل اللغة* ① **فاشبه، اشبه اشباهًا:** مشابه کیدل

تشریح:- دوهم دلیل دا دې.چه د قران په صورت کې حج او عمره دواړه عبادتونه جمع کیږی.نودا داسې شوه لکه چې یوکس په رمضان کې روژه او اعتکاف دواړه جمع کړی،اویوکسدجهاد په ډګر کې د تهجدو لمونځ او داسلامی لښکرڅوکۍ دواړه کوی.

غَيْرُ مَقْصُودَةٍ وَالسَّفَرُ غَيْرُ مَقْصُودٍ، اوتلبیه بیشمیره ده.اوسفر غیرمقصود دې وَالتَّلْبِيَةُ وَالْحَلْقُ خُرُوجٌ عَنِ الْعِبَادَةِ فَلَا تَرْجِيحَ بِمَا ذُكِرَ اوحلق خروج دې د عبادت نه، نوترجیح نشی موندلې په هغه څه سره چې ذکر کړی دی امام شافعی رحمه الله

تشریح:- الجواب عن الدلیل العقلی للشافعی رحمه الله ✿دامام شافعی رحمه الله د عقلی دلیل نه ځواب دا دې.چه د تلبیه څه مقدار مقرر نه دې.نوقارن له پکار دی.چه د مفرد په مقابله کې تلبیه زیاته وائی.اوپاتې شو سفر نوهغه مقصود نه دې.بلکه دا خو دحج ادا کاوه یوه وسیله ده.نوځکه سفر وجه دترجیح نشی جوړیدې .اوپاتې شوحلق نودا في نفسه عبادت نه دې.بلکه د عبادت نه وتل دی.نوځکه حلق هم وجه د ترجیح نه ده.

وَالْمَقْصِدُ بِمَا رُوِيَ نَفْيُ قَوْلِ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ اومقصود په هغه څه چې ذکر کړې نې دی نفی د قول د اهل جاهلیت ده. إِنَّ الْعُمْرَةَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ مِنْ أَفْجَرِ الْفُجُورِ (١) چې عمره په زمانه د حج کې دَ لوې ګناهونو څنې ده.

حل اللغة* ① **فجور:** ګناه،نافرمانی

تشریح:- الجواب عن الدلیل النقلی للشافعی رحمه الله ✿دامام شافعی رحمه الله د اړخه د بیان شوی حدیث نه ځواب دا دې.چې په حدیث کې د قران رخصت اود افراد عزیمت بیانول مقصود نه دی.بلکه د جاهلیت د زمانې د یوې غلطې عقیدې تردید مقصود دې.دهغوی عقیده دا وه.چه د حج په زمانه کې عمره کول ډیره لویه ګناه ده.نودالله تعالی رسول د هغوی د دې عقیدې تردید اوکړلو.چه قران رخصت اسقاط دې.او رخصت اسقاط په دې شریعت کې عزیمت شمارلې شی.نوهرکله چې د قران اجازت دې.نولکه چې د حج په ورځو کې دعمرې هم اجازت شته.

وَلِلْقِرَانِ ذِكْرٌ فِي الْقُرْآنِ اود قران لپاره ذکر شته په قرآن کې ،لِأَنَّ الْمُرَادَ مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى {وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ} ځکه چې مراد د قول د الله تعالی نه چې ﴿ {وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ} ﴾ أَنْ يُحْرِمَ بِهِمَا مِنْ دُوَيْرَةِ أَهْلِهِ عَلَى مَا رَوَيْنَا مِنْ قَبْلُ چې احرام اوتړی په دې دواړو سره د خپلو کورونو نه،بیا په هغه چې موږ روایت کړې دې وړاندې،

حل اللغة* ① **دویرة:** دَ دار **تصغیر:** کور

تشریح:- الجواب عن دلیل مالک رحمه الله ✿صاحب دهدایه رحمه الله د امام مالك رحمه الله د دلیل ځواب ورکوی اوفرمائی.چه د دوی دا قول چې د حج قران په قرآن پاك کې ذکر نشته.غلط دې.ځکه چې د الله تعالی په دې قول کې، چې {وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ} هم دا مراد دې.چه د حج اوعمرې دواړو لپاره احرام دخپلو خلګو د کورونو نه تړئ.اود حج او عمرې دواړو لپاره په یوځل احرام تړل نه دې مګرقران دې.

ثُمَّ فِيهِ تَعْجِيلُ الْإِحْرَامِ بِهِمَا په دې کښې تلوار ته احرام تړلو ته، وَاسْتِدَامَةُ إِحْرَامِهِمَا مِنَ الْمِيقَاتِ إِلَى أَنْ يَفْرُغَ مِنْهُمَا اوپاته پاتې کول دی د احرام ددې دواړو د میقات نه،تردې چې فارغ شی د دې دواړو نه،، وَلَا كَذَلِكَ التَّمَتُّعُ فَكَانَ الْقِرَانُ أَوْلَى مِنْهُ اونه دې داسې حج تمتع،نوشو قران افضل ددې (تمتع) څنې.

حل اللغة* ① **ان یفرغ، فرغ فراغة (ف):** اوزګاریدل]

الوجهان لترجیح القران✿ ①صاحب دهدایه رحمه الله وجه د ترجیح دا بیانوی.چه د قران په صورت کې د حج

(١) من حدیث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی الحج با ب ١٦ كذا مسلم نصب الرأية ١٢١/٣)_

تعجيل دې. ځکه چې د حج احرام ورسره تړلې شي. او د نيکئ په کارونو کې تعجيل صفت محموده دې. ②دويمه وجه د ترجيح دا ده. چې د قران په صورت کې د ميقات نه واخله تر د دواړو افعالو پورې پورې په احرام کې پاتې کيږي. او ددې په خلاف په حج تمتع کې د عمرې د افعالو کاوه نه روسته د احرام نه خارجيږي. او د احرام استدامت هم محمود صفت دې. ځکه قران د تمتع نه غوره دې.

وَقِيلَ الِاخْتِلَافُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ او ونيلې شوي دي. چه اختلاف په مينځ زمونږ او د امام شافعي رحمه الله کې بِنَاءً عَلَى أَنَّ الْقَارِنَ عِنْدَنَا يَطُوفُ طَوَافَيْنِ بنا دې په دې چې قارن به طواف کوي دوې [دوه] طوافونه وَيَسْعَى سَعْيَيْنِ، وَعِنْدَهُ طَوَافًا وَاحِدًا وَسَعْيًا وَاحِدًا او سعي به کوي دوې [دوه] سعي، او په نيز د امام شافعي رحمه الله به طواف کوي يو طواف، او سعي يوه (به کوي)

بناء الاختلاف عندالبعض۞بعضې حضراتو فرمائيلي دي. چه دا اختلاف چې د احنافو رحمهم الله په نيز قران افضل دې او د امام شافعي رحمه الله په نيز افراد افضل دې. په دې باندې مبني دې. چه قارن به د حج او عمرې لپاره دوې [دوه] طوافونه او دوې [دوه] سعي کوي. او د امام شافعي رحمه الله په نيز به د دواړو لپاره يو طواف او يو سعي کوي. يعني په طواف او سعي کې به تداخل وي. نو د دواړو په جمع کاوه کې د امام شافعي رحمه الله د مذهب مطابق افعالو کې نقص راځي. په نسبت سره دې ته چې دهريو لپاره جلا جلا طواف او سعي اوشي. د دې امله د امام شافعي رحمه الله په نيز حج افراد افضل دې.

فوائد۞ بنا د اختلاف دا ده. چه نبي ﷺ کوم حج کړې وو. ①د احنافو رحمهم الله دعوی ده. چه نبي ﷺ حج قران کړې وو. ②امام مالك رحمه الله فرمائي. چه نبي ﷺ حج تمتع کړې وو. ③او د امام شافعي رحمه الله دعوی ده. چه نبي ﷺ حج افراد کړي وو. دهريو دلائل د حديث په کتابونو کې ذکر شوي دي.

دحج قران طريقه

قَالَ (وَصِفَةُ الْقِرَانِ أَنْ يُهِلَّ بِالْعُمْرَةِ وَالْحَجِّ مَعًا مِنَ الْمِيقَاتِ صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي. او طريقه د قران دا ده. چه احرام او تړي د حج او د عمرې په يو ځل د ميقات نه. وَيَقُولُ عَقِيبَ الصَّلَاةِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهُمَا لِي وَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّي و ووايي روسته د تلبيه نه اې الله زه اراده لرم د حج او د عمرې، او آسان کړې دا دواړه ماته او قبول ئې کړې زما نه،

تشريح:- كيفية القران۞شيخ ابوالحسن رحمه الله فرمائي. چه د قران طريقه دا ده. چه د ميقات نه د حج او عمرې دواړو لپاره احرام اوتړي. او په يو ځائې تلبيه اووائي. او د احرام د لمونځ نه روسته دې دا دعا اوکړي. چه اې الله زه اراده لرم د حج او د عمرې ته ئې آسان کړې ماته او قبول ئې کړې زما نه،

أَنَّ الْقِرَانَ هُوَ الْجَمْعُ بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ ځکه چې قران جمع کول دی په مينځ د حج او د عمرې، لِأَنَّهُ مِنْ قَوْلِكَ قَرَنْتُ الشَّيْءَ بِالشَّيْءِ إِذَا جَمَعْتَ بَيْنَهُمَا (ماخوذ دی) د قول ستا نه چې «قرنت الشئ بالشئ» ما قارن کړلو يو څيز د بل سره کله چې ئې ته جمع کړې.

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله۞دليل دا دې. چه قران يعني حج او عمره دواړه يو ځائې کول د «قرنت الشئ بالشئ» نه ماخوذ دی. او دا محاوره په هغه وخت کې ونيلې شي. چه کله دوې [دوه] شيان (څيزونه) يو ځائې کړې شي.

وَكَذَا إِذَا أَدْخَلَ حَجَّةً عَلَى عُمْرَةٍ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ لَهَا أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ او هم دغه شان چې کله داخل کړي حج په عمره باندې وړاندې ددې نه چې طواف اوکړي ددې لپاره څلور چکرونه، لِأَنَّ الْجَمْعَ قَدْ تَحَقَّقَ إِذِ الْأَكْثَرُ مِنْهَا قَائِمٌ ځکه چې جمع متحقق شوه. ځکه چې اکثر په دې دواړو کښې قائم دې.

تسهيل نية القران بعد اقل اشواف العمرة۞صاحب دقدوري رحمه الله فرمائي. که يو کس صرف د عمرې احرام اوتړلو. او د طواف په اووه چکرونو کې د څلورو نه کم اوکړي. مثلاً درې چکرې ئې وهلې وي. او بيا د حج نيت

اوکړي. نو دا کس اوس هم قارن ګرځي. او دده حج به حج قران وي. ځکه چې تر اوسه پورې د طواف زيات ګڼتونه پاته دي. نو اکثر د کل قائم مقام شو. او دا به ونيلې شي. چه تر اوسه پورې ده د عمرې طواف نه دې کړي. او هر کله چې د عمرې لپاره طواف نه دې شوې. نو حج او عمره دواړه متحقق شول.

وَمَنْ عَزَمَ عَلَى أَدَائِهِمَا يَسْأَلُ التَّيْسِيرَ فِيهِمَا او کله چې قصد اوکړي د ادا کاوه ددې دواړو نو سوال به کوي د آسانتيا په دې دواړو کې ، وَقَدَّمَ الْعُمْرَةَ عَلَى الْحَجِّ فِيهِ او وړاندې کوي به عمره په حج باندې په دې کې ، وَكَذَلِكَ يَقُولُ: لَبَّيْكَ بِعُمْرَةٍ وَحَجَّةٍ مَعًا او دغه ډول به وائي ((لبيك بعمرة وحجة)) په يو ځائې، لِأَنَّهُ يَبْدَأُ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ فَكَذَلِكَ يَبْدَأُ بِذِكْرِهَا ځکه چې دې پيل کوي په افعالو د عمرې نو دغه ډول به پيل کوي په ذکر د هغې ، وَإِنْ أَخَّرَ ذَلِكَ فِي الدُّعَاءِ وَالتَّلْبِيَةِ لَا بَأْسَ به او که روستو ئې کړه دا (عمره) په دعا او په تلبيه کې نو نشته څه باك په دې کې ، لِأَنَّ الْوَاوَ لِلْجَمْعِ ځکه چې کلمه د واو لپاره د جمعې ده.

تشريح:- او کله چې د دواړو د ادا کاوه قصد اوکړي. نو په دواړو کې د آسانتيا پيدا کاوه لپاره به دعا اوکړي. او د عمرې افعال دې وړاندې ادا کړي. او د حج افعال دې بيا. او په تلبيه کې دې داسې وائي. «لبيك بعمرة وحجة معا» ځکه چې د قران په صورت کې چې کله پيل د عمرې نه کيږي. نو په تلبيه کې به هم هغه مقدم کولې شي. خو ددې باوجود که په تلبيه کې ئې عمره روستو اوونيله. نو څه باك په کې نشته. ځکه چې په «بحجة وعمرة» کې واؤ لپاره د جمع راځي. البته عمره مقدم کول افضل دی. ځکه چې الله تعالى په خپل قول [فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ] کې عمره مقدم کړې ده.

وَلَوْ نَوَى بِقَلْبِهِ وَلَمْ يَذْكُرْهُمَا فِي التَّلْبِيَةِ او که نيت اوکړي په زړه او ذکر او نه کې (او نکړي) ددې په تلبيه کې ، أَجْزَأَهُ اعْتِبَارًا بِالصَّلَاةِ جائز دې ده لره، د امله د قياس کاوه نه په لمانځه (که په لمانځه کې په زړه کې نيت اوکړي او په ژبه اونه وائي. نو لمونځ صحيح کيږي. نو دغه په حج کښې هم پکار ده)

تشريح:- عدم شرطية التلفظ بالحج والعمرة۞صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي. که يو کس صرف په زړه سره نيت اوکړلو. او حج او عمره ئې په تلبيه کې ذکر نکړه. نو جائز ده. لکه څنګه چې په لمانځه کې په ژبې سره نيت کول شرط نه دې. دغه ډول دلته (دحج په باب) کې هم په ژبې سره نيت کول شرط نه دې.

د قارن مکې ته داخليدل

فَإِذَا دَخَلَ مَكَّةَ ابْتَدَأَ فَطَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ کله چې داخل شی مکې ته نو پيل به کوي په طواف د بيت الله اووه چکرې يَرْمُلُ فِي الثَّلَاثِ الْأُوَلِ مِنْهَا رمل به کوي په دريو اولنو کې ددې نه، وَيَسْعَى بَعْدَهَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ او سعي به کوي روسته ددې نه په صفا او مروه کې ، وَهَذِهِ أَفْعَالُ الْعُمْرَةِ، ثُمَّ يَبْدَأُ بِأَفْعَالِ الْحَجِّ او دا افعال د عمرې دي بيا به پيل کوي په افعالو د حج فَيَطُوفُ طَوَافَ الْقُدُومِ سَبْعَةَ أَشْوَاطٍ وَيَسْعَى بَعْدَهُ نو طواف به اوکړي اووه چکرې او سعي به کوي روسته ددې نه، كَمَا بَيَّنَّا فِي الْمُفْرِدِ لکه څنګه چې مونږ بيان کړل په (بيان د حج) مفرد کې ،

حل اللغة: ① دخل، دخولاً (ن): داخليدل ② يطوف، طوافًا (ن): طواف کول، تاويدل

تشريح:- ابتداء القارن بالعمرة۞صورت د مسئلې دا دې. چه حاجی قارن مکې ته داخل شی. نو طواف قدوم به نه کوي بلکه د عمرې افعال به پيل کوي. نو اول دې طواف اوکړي. او د طواف په اولنو دريو چکرونو کې دې رمل اوکړي. بيا دې د صفا مروه په مينځ کې سعي اوکړي. دا خود عمرې افعال وو. او بيا دې د حج په افعالو پيل اوکړي. نو د مفرد بالحج پشان دې اول طواف قدوم اوکړي. بيا دې سعي اوکړي.

وَتَقْدِيمُ أَفْعَالِ الْعُمْرَةِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ﴾ او وړاندې کوي به افعال د عمرې د امله د وينا د الله تعالى نه [فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ] وَالْقِرَانُ فِي مَعْنَى الْمُتْعَةِ او قران په معنی د تمتع کې دې.

تشریح:- دلیل ترتیب القارن⊛صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه قارن دې د عمرې افعال اول ادا کړي.اود حج افعال دې بیا ادا کړي.دا ترتیب دقرآن نه ماخوذ دې.ځکه چې د الله تعالی په قول [فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ] کي عمره ابتداء او حج انتهاء ګرځولې ده.ځکه چې په تمتع او قران کي دوې [دوه] عبادتونه جمع کولې شي.اودواړه په یوسفر کي ادا کولې شي.نوکوم ترتیب چې په تمتع کي وي.هغه ترتیب په په قران کي هم وي.یعنی اول به عمره او بیا به حج وي.

وَلَا يَحْلِقُ بَيْنَ الْعُمْرَةِ وَالْحَجِّ اوحلق به نه کوی په مینځ د عمرې اوحج کي ، **لِأَنَّ ذَلِكَ جِنَايَةٌ عَلَى إِحْرَامِ الْحَجِّ** ځکه چې دا جنایت دې په احرام د حج، **وَإِنَّمَا يَحْلِقُ فِي يَوْمِ** النحر **كَمَا يَحْلِقُ الْمُفْرِدُ** اویقینا حلق به کوی په ورځ د اختر د قربانی،لکه څنګه چې حلق کوی مفرد (په ورځ د قربانی)

تشریح:- عدم الحلق اوالقصربعد العمرة⊛صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه قارن دې د عمرې ادا کاوه نه روسته حلق یا قصر نه کوی.ځکه چې قارن د عمرې د افعالو ادا کاوه نه روسته احرام نه پرانیزی.بلکه د احرام په حالت کي پاتې کیږی.نوکه دې د عمرې نه روسته حلق یا قصر اوکړی.دا به د حج په احرام کي باندې جنایت شی.اوښکاره خبره ده.چه دا ټیک نه ده.البته قارن به د قربانۍ په ورځ د مفرد پشان حلق کوی.

دقارن د حلالیدو خیز

وَيَتَحَلَّلُ بِالْحَلْقِ عِنْدَنَا لَا بِالذَّبْحِ اوخان به حلال کړی په حلق سره،نه په ذبح سره، **كَمَا يَتَحَلَّلُ الْمُفْرِدُ** لکه څنګه چې حلالیږی (حاجی)مفرد ، **ثُمَّ هَذَا مَذْهَبُنَا** بیا دا مذهب زمونږ دې.

حل اللغة:①يتحلل، تحللاً: حلال کیدل

تشریح:- تحلیل القارن بالحلق⊛صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه قارن به زمونږ په نیز دحلق په ذریعه د احرام نه حلالیږی.د ذبح په ذریعه به نه حلالیږی.لکه څنګه چې مفردبالحج د حلق په ذریعه داحرام نه حلالیږی.د ذبح په دې کي څه دخل نشته.نوکه قارن د قربانۍ په ورځ خوشبو وغیره استعمال کړی.نوبیا ده باندې جرمانه لازمیږی.

خلاف الائمة في المسئلة⊛صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.چه قارن چې د حج او عمرې هریو لپاره جلا جلا طواف اوجلا جلا سعی کوی.نودا زمونږ مذهب دې.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَطُوفُ طَوَافًا وَاحِدًا اوفرمائی امام شافعی رحمه الله طواف به کوی طواف یو،اوسعی به کوی سعی یوه، **وَيَسْعَى سَعْيًا وَاحِدًا لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {دَخَلَتِ الْعُمْرَةُ فِي الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ}**[1] د امله د قول د نبی ﷺ نه چې داخل شوه عمره په حج کي تر ورځ دقیامته پورې،

تشریح:- دامام شافعی رحمه الله مذهب دا دې.چه د دواړو لپاره به یوطواف اویوه سعی کوی.هم دا د امام مالك رحمه الله مذهب دې.اودامام احمد بن حنبل رحمه الله یو قول دې.

دلیله ⊛ ①دامام شافعی رحمه الله دلیل دنبی ﷺ قول چه«دخلت العمرة في الحج إلىيوم القيامة» دې.یعنی عمره تر قیامته پورې په حج کي داخله شوه.نوددې حدیث نه ثابته شوه.چه د حج طواف اوسعی د عمرې لپاره کافی کیږی.د عمرې لپاره د جلا طواف اوجدا سعی اړتیا نشته.که داسې نشی نوعمره به په حج کي داخله نشی.

وَلِأَنَّ مَبْنَى الْقِرَانِ عَلَى التَّدَاخُلِ اوبله دا چې بناء د قران په تداخل ده. **حَتَّى اكْتَفَى فِيهِ بِتَلْبِيَةٍ وَاحِدَةٍ وَسَفَرٍ وَاحِدٍ** تردې چې اکتفا کولای شی په دې کي په تلبیه یوه،اوپه سفر یو، **وَحَلْقٍ وَاحِدٍ** اوپه حلق یو، **فَكَذَلِكَ فِي**

[1] من حدیث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه مسلم فی الحج رقم ١٤٧ وأبوداود فی المناسک باب ٢٣ رقم ١٧٩٠ والترمذی فی الحج باب ٨٩ رقم ٣٣٢ والنسائی فی المناسک رقم ٢٦٣٩ وأحمد فی المسند(١/٢٣٦)_

الْأَرْكَانِ نودغه ډول په ارکانو کي،

تشریح:- دوهم دلیل دا دې.چه د قران بنا (بنیاد) په تداخل دې.هم دا وجه ده.چه د قران لپاره یوه تلبیه وی.اویوسفر وی. اودحلالیدو لپاره یوحلق وی.نودغه ډول به په ارکانو یعنی حج اوعمره کي هم تداخل وی.یعنی یو طواف اویوه سعی به کافی وی.

وَلَنَا أَنَّهُ لَمَّا طَافَ صُبَيُّ بْنُ مَعْبَدٍ طَوَافَيْنِ وَسَعَى سَعْيَيْنِ اوزمونږ دلیل دا دی.چه کله طواف اوکړلو صبی بن معبد دوې [دوه] طوافونه او سعی ئې اوکړه دوې [دوه] سعی، **قَالَ لَهُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ هُدِيتَ لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ**[1] نو وویل ده ته حضرت عمر رضي الله عنه تاته خودنه اوشوه د طریقې د نبی ﷺ خپل،

تشریح:- دلیل الاحناف رحمهم الله ⊛زمونږدلیل دا دې.چه صبی بن معبد په حج قران کي دوې [دوه] طوافونه اوکړل او دوې [دوه] سعی ئې اوکړې.نو حضرت عمرفاروق رضي الله عنه ورته اوفرمائیل.تادخپل پیغمبر طریقه خپله کړه. د دې حدیث نه معلومه شوه.چه سنت دا دی.چه قارن دوې [دوه] طوافونه اودوې [دوه] سعی اوکړی.اودا په دې صورت کي متحقق کیږی.چه دواړه اوکړی.

وَلِأَنَّ الْقِرَانَ ضَمُّ عِبَادَةٍ إِلَى عِبَادَةٍ اوبله دا چې قران یوځائې کول د یو عبادت دی د بل سره، **وَذَلِكَ إِنَّمَا يَتَحَقَّقُ بِأَدَاءِ عَمَلِ كُلِّ وَاحِدٍ عَلَى الْكَمَالِ** اودا متحقق کیږی په ادا کاوه د هرعمل جلا جلا ،په طریقه دکمال،

تشریح:- دوهم دلیل دا دې.چه قران یوعبادت دبل عبادت سره د یوځائې کاوه نوم دې.اودا په دې صورت کي متحقق کیږی.چه په حج اوعمره دواړوکي د هریو افعال پوره پوره ادا کړې شي.

وَلِأَنَّهُ لَا تَدَاخُلَ فِي الْعِبَادَاتِ اوبله دا چې تداخل نه راځی په عبادات مقصوده کي،

تشریح:- زمونږ دا رخه دریم دلیل دا دې.اوهم دا د امام شافعی رحمه الله د عقلی دلیل ځواب دې.چه په عبادات مقصوده کي تداخل نه کیږی.چه یولمونځ د بل لمونځ قائم مقام شی.

وَالسَّفَرُ لِلتَّوَسُّلِ، وَالتَّلْبِيَةُ لِلتَّحْرِيمِ، وَالْحَلْقُ لِلتَّحَلُّلِ اوسفر لپاره د رسیدو دې (حج ته) اوتلبیه لپاره د تحریم ده اوحلق لپاره دتحلیل دې، **فَلَيْسَتْ هَذِهِ الْأَشْيَاءُ بِمَقَاصِدَ** نو نه دی دا شیان (څیزونه) مقاصد،

تشریح:- الجواب من تائیدات الشافعی رحمه الله ⊛پاتې شوسفر نودا خو مکې د رسیدو یوه ذریعه او وسیله ده.اوتلبیه ونیل خودهغه څیزونو دحراموالی ذریعه ده.کوم چې حرام نه وی.اوحلق د احرام نه د وتلو ذریعه ده.دا درې واړه شیان (څیزونه) د وسائلو حیثیت لری.ددې په خلاف ارکان دی.ځکه چې هغه د مقاصدو درجه لری. نو د دې امله په دې مسائلو د ارکانو قیاس کول ټیک نه دی.

بِخِلَافِ الْأَرْكَانِ، أَلَا تَرَى أَنَّ شَفْعَيِ التَّطَوُّعِ لَا يَتَدَاخَلَانِ په خلاف د ارکانو،ته ګورې نه چې دوې [دوه] شفعې د نفلو نه داخلیږی په یوبل کي ، **وَبِتَحْرِيمَةٍ وَاحِدَةٍ يُؤَدَّيَانِ** (بلکه هردوې [دوه] رکعته به جلا جلا کولې شی)

تشریح:- تائیده بالنظیر⊛اوګورئ چې د نفلو نه روسته دوې [دوه] ، دوې [دوه] رکعتیز لمونځ یعنی دوې [دوه] دوې [دوه] رکعته نشی متداخل کیدې.یعنی داسې نشی کیدای چې د نفلو دوې [دوه] رکعتیز لمونځ ادا کولوسره دوې [دوه] څله دوې [دوه] رکعتیز یعنی څلور رکعته لمونځ ادا شی. حالانکه که دوه،دوې [دوه] رکعتیز یعنی څلور رکعتونه په یوه تحریمه سره ادا کول غواړی.نوادا کولې شی.نو تحریمه کومه چې د

[1] قال الزیلعی رحمه الله هذا الحدیث لم یقع هکذا فقد أخرجه أبوداود (فی المناسک باب ٢٤ رقم ١٧٩٨) والنسائی عن منصور (فی المناسک باب القران رقم ٢٥٤٨) وابن ماجه عن الأعمش (فی المناسک باب ٣٨ رقم ٢٩٧٠) کلاهماعن أبی وائل ن الصبی بن معبد الثعلبی رضي الله عنه قال أهللت بهما معاً فقال عمر رضي الله عنه هدیت لسنت نبیک کذا فی نصب الرأیة ١٢٦/٣)_

لمونځ کاوه وسیله ده.هغه دوه، دوې [دوه] رکعتیز یعنی څلور رکعتو لپاره کافی کیږي.خود عبادت ارکان نه متداخل کیږي.ګنی دوه،دوې [دوه] رکعتیز لمونځ چې متداخل شي.اوپه یو دوې [دوه] رکعتیز سره به ادا شي.بلکه په زرګونو دوې [دوه] رکعتیز مونځونه به په یو دوې [دوه] رکعتیز لمونځ سره ادا شي.

وَمَعْنٰی مَارَوَاهُ دَخَلَ وَقْتُ الْعُمْرَةِ فِي وَقْتِ الْحَجِّ اوپه یوه تحریمه دواړه ادا کیږي اومطلب دهغه حدیث چې روایت ئې کړې دې امام شافعی رحمه الله دا دې چې داخل شو وخت د عمرې په وخت د حج کې

تشریح:- **الجواب من مستدل الشافعی** رحمه الله ⊛پاتې شو دامام شافعی رحمه الله هغه حدیث چې عمره په حج کې ترقیامته پورې داخله شوه.دهغې مطلب دا دې.چه عمرې وخت د حج په وخت کې داخل شو.اوپه دې سره مقصود د جاهلیت د خلګو د قول (چه په دحج په میاشتو کې عمره کوله سخته ګناه ده) تردید او ابطال دې.

د قارن په سعی باندې د طواف قدوم تقديم

قَالَ (فَإِنْ طَافَ طَوَافَيْنِ لِعُمْرَتِهِ وَحَجَّتِهِ فرمائی اوکه طواف اوکړلو (قارن) دوې [دوه] طوافونه لپاره دعمرې خپلې اوحج خپل، وَسَعٰی سَعْيَيْنِ يُجْزِيهِ) اوسعی ئې اوکړله دوې [دوه] سعې (دعمرې اوحج دپاره) جائزدې ورته لِأَنَّهُ أَتٰی مَا هُوَ الْمُسْتَحَقُّ عَلَيْهِ ځکه چې ده راتګ اوکړلوپه هغه څه،کوم چې فرض وو په ده باندې وَقَدْ أَسَاءَ بِتَأْخِيرِ سَعْيِ الْعُمْرَةِ وَتَقْدِيمِ طَوَافِ التَّحِيَّةِ عَلَيْهِ اوبدکار ئې اوکړلوپه روستو کاوه د سعی دعمرې اوپه وړاندیوالی د طواف د حج،(چه د عمرې سعی ئې روستواودحج طواف ئې وړاندې کړلو)

حل اللغة* ① اساء،اساءة: بدی کول،ګناه کول

تشریح:- **تاخیرالسعی وتقدیم الطواف في القران**⊛صورت د مسئلې دا دې.که قارن دوې [دوه] طوافونه یعنی یوطواف د عمرې لپاره اووه ګردشه اوکړل.اوبیا ئې دوهم طواف یعنی دحج طواف قدوم اوکړلو.اوبیا ئې دوې [دوه] سعې اوکړلې یوه د عمرې لپاره اوبله دحج دپاره،نودا جائزدی.ځکه چې کوم شی کول په ده باندې کول ضروری وو.هغه ئې اوکړلو.خو ده بنه اونکړلو.ځکه چې د عمرې سعی د حج د طواف نه روستو شوه.حالانکه دعمرې سعی دحج د طواف نه وړاندې کول پکار وو.اوطواف قدوم د عمرې د سعی نه وړاندې شو.حالانکه دا طواف د عمرې د سعی نه روستو کول پکار وو.

وَلَا يَلْزَمُهُ شَيْءٌ أَمَّا عِنْدَهُمَا فَظَاهِرٌ اونه لازمیږی په ده باندې څه څیز،هرچه په نیز د صاحبینو رحمهما الله دې.نوښکاره دې. لِأَنَّ التَّقْدِيمَ وَالتَّأْخِيرَ فِي الْمَنَاسِكِ لَا يُوجِبُ الدَّمَ عِنْدَهُمَا ځکه چې وړاندیوالې او روستوالې په مناسک حج کې نه واجبوی دم په نیز ددې دواړو (امام ابویوسف اوامام محمد)

تشریح:- **وجه عدم وجوب شئ عندهما**⊛خوپه دې تقدیم او تاخیرپه ده باندې څه جرمانه (دم) نه واجبیږی.د صاحبینو رحمهما الله په نیز خو ځکه چې په حج اوعمرې په مناسک کې په تقدیم او تاخیره سره د دوی په نیز څه دم وغیره نه واجبیږي.

وَعِنْدَهُ طَوَافُ التَّحِيَّةِ سُنَّةٌ وَتَرْكُهُ لَا يُوجِبُ الدَّمَ اوپه نیز دامام ابوحنیفه رحمه الله (ځکه ج.نزدې) چې طواف تحیه د دوی په نیزسنت دې.اوپریښول د سنت نه واجبوی دم، فَتَقْدِيمُهُ أَوْلٰی نوو وړاندې کول ددې غوره دی. وَالسَّعْيُ بِتَأْخِيرِهِ بِالْاِشْتِغَالِ بِعَمَلٍ آخَرَ لَا يُوجِبُ الدَّمَ اوسعی په تاخیر دده (حاجی) حې بوخت شی په بل کار کې نه واجبوی دم فَكَذَا بِالْاِشْتِغَالِ بِالطَّوَافِ نودغه ډول (به نه واجبوی دم که) بوخت شی په طواف .

تشریح:- **وجه عدم وجوب شئ عنده**⊛اودامام ابوحنیفه رحمه الله په نیز ځکه څه جرمانه (دم) وغیره نه واجبیږی.چه د هغوی په نیزطواف قدوم سنت دې.اوچه سنت بیخی پریږدی.نوهم څه دم وغیره نه واجبیږی.نوپه تقدیم سره خو به په درجه اولی څه نه واجبیږی.اوپاتې شو د عمرې د سعی د طواف قدوم نه روستو کیدل نوپه دې باندې هم دم نه واجبیږی.ځکه که د سعی طواف په بل کار کې د مشغولیدو د امله روستو شی.نوپه دغه صورت

کې هم څه نه واجبیږی.مثلا که د عمرې د طواف نه روسته په خوراك څکاك یا ویده (اوده) کیدو کې بوخت شی.نوپه ده څه نه واجبیږی.نودغه ډول که د حج په طواف قدوم کې بوخت شی.نوهم به څه نه واجبیږی.

د قارن لپاره د ذبح حکم

قَالَ وَإِذَا رَمَی الْجَمْرَةَ يَوْمَ النَّحْرِ ذَبَحَ شَاةً أَوْ بَقَرَةً أَوْ بَدَنَةً أَوْ سُبْعَ بَدَنَةٍ فرمائی کله چې رمی د جمرې اوکړی.(قارن) نوذبح دې کړی ګډه یا غوې یا بدنه یا اوومه برخه د بدنه، فَهٰذَا دَمُ الْقِرَانِ لِأَنَّهُ فِي مَعْنَی الْمُتْعَةِ نودا دم قران دې.ځکه چې دا په معنی د تمتع دې. وَالْهَدْيُ مَنْصُوصٌ عَلَيْهِ فِيهَا اود هدی په قربانۍ باندې نص وارد شوې دې په دې (حج تمتع) کې،

حل اللغة* ① رمی، رمیاً (ض): رمی کول، ویشتل ② شاة: چیلنی ③ بقرة: غوې

تشریح:- **وجوب دم القران**⊛فرمائی.کله چې قارن په یوم النحر باندې رمی د جمرې اوکړی.نوګډ یا غوې یا اوښ د بدنې اوومه برخه دې قربانی کړی.اوددې نوم دم قران دې.

ادلیله⊛اوددې قربانۍ د وجوب دلیل دا دې.چه قران د حج اوعمرې په جمع کاوه کې د حج تمتع پشان دې.اوپه حج تمتع کې د هدی قربانۍ باندې نص وارد شوې دې.ارشاد دې [فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَی الْحَجِّ] یعنی هرکله چې په حج تمتع کې قربانی واجب ده.نوپه حج قران کې به هم واجب وی .ځکه چې قران د تمتع پشان دې.

وَالْهَدْيُ مِنَ الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ اوهدی به د اوښ،غوې اوګډ ځنی وی. عَلٰی مَا نَذْكُرُهُ فِي بَابِهِ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰی بنا په هغه چې موږ به ئې ذکر کړو په خپل باب کې انشاءالله تعالی ؏ وَأَرَادَ بِالْبَدَنَةِ هٰهُنَا الْبَعِيرَ اواراده کړې ئې ده دلته په بدنه سره اوښ، وَإِنْ كَانَ اسْمُ الْبَدَنَةِ يَقَعُ عَلَيْهِ وَعَلَی الْبَقَرَةِ اګرچه اسم د بدنه واقع کیږی په ده (اوښ) اوپه غوې باندې، عَلٰی مَا ذَكَرْنَا، لکه موږ چې ذکر کړی دی. وَكَمَا يَجُوزُ سُبْعُ الْبَعِيرِ يَجُوزُ سُبْعُ الْبَقَرَةِ اولکه څنګه چې جائز کیږی اوومه برخه د اوښ نو جائز کیږی اوومه برخه د غوا

حل اللغة* ① غنم: چیلنی ② بعیر: اوښ]

تشریح:- **المراد من الهدی والبدن** ⊛صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.چه هدی د اوښ،غوې اوګډ درې واړو کیږی. اوتفصیل به په باب الهدی کې انشاء الله ذکر شي.اودلته د بدنه نه مراد اوښ دې.اګرچه د بدنه اطلاق په اوښ اوغوې دواړو باندې کیږی.نولکه څنګه چې د اوښ په اوومه برخه قربانی کیږی.نودغه ډول به دغوې د اوومې برخې قربانی جائز وی.

قارن لپاره د روژو حکم

فَإِذَا لَمْ يَكُنْ لَهُ مَا يَذْبَحُ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ هرکله چې نه وی ده سره هغه څه چې ذبح اوکړی پرې،نوروژه دې اونیسی درې ورځې،په حج کې آخِرُهَا يَوْمُ عَرَفَةَ وَسَبْعَةَ أَيَّامٍ إِذَا رَجَعَ إِلٰی أَهْلِهِ چې آخری ورځ ئې د عرفې وی.اواووه ورځې کله چې واپس شی خپل اهل ته،

حل اللغة* ① یذبح، ذبحاً (ف): حلالول ② صام، صوماً (ن): روژه ساتل ③ رجع، رجع رجوعاً (ض): واپس کیدل

تشریح:- **وجوب الصیام عندالعجزعن الهدي**⊛مسئله دا ده.که قارن په قربانۍ باندې قادر نه وی.یا قادر وی.خوځاروی نه وی.نوپه ده باندې لس روژې واجب دی.په دې طریقه چې درې روژې به د یوم النحر نه وړاندې نیسی.اواووه روژې چې کله خپل کور ته راواپس شي.

لِقَوْلِهِ تَعَالٰی {فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ} د امله د وینا د الله تعالی څوك چې نه مومی نو روژې دی درې ورځې په حج کې اواووه کله چې راواپس شۍ تاسو دغه شوې لس پوره، فَالنَّصُّ وَإِنْ وَرَدَ فِي التَّمَتُّعِ فَالْقِرَانُ مِثْلُهُ نونص اګرچه وارد شوې دې په حج تمتع کې خو قران ددې پشان دې. لِأَنَّهُ مُرْتَفِقٌ بِأَدَاءِ النُّسُكَيْنِ ځکه چې دا دې (حاجی قارن) فائده اخستونکې دې په دوو عبادتونو،

حل اللغة ① **مرتفق:** منقطع كيدل، نفع اوچتول

تشريح:- دليله۞دليل دالله تعالى ارشاد دې. ﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ﴾ دا آيت اګرچه د حج تمتع په اړه کي نازل شوې دي.خوچونکه قارن هم د متمتع پشان دې. ځکه چې دې هم د حاجی متمتع پشان د حج او عمرې دوې [دوه] عبادتونه کوی.نوددې مماثلت اومشارکت د امله چې کوم حکم د متمتع وی.هغه به د قارن هم وی.

وَالْمُرَادُ بِالْحَجِّ وَاللهُ أَعْلَمُ وَقْتُهُ اومراد په حج سره الله ښه پوهيږي وخت ددې دې. **لِأَنَّ نَفْسَهُ لَا يَصْلُحُ ظَرْفًا** ځکه چې نفس حج صلاحيت نه لرى چې شى ظرف (لپاره د روژو)، **إِلَّا أَنَّ الْأَفْضَلَ أَنْ يَصُومَ قَبْلَ يَوْمِ التَّرْوِيَةِ بِيَوْمٍ** مګر دومره ده چې غوره ده چې روژه اونيسى وړاندې د ورځې دترويه نه،يوه ورځ (په اوومه ذوالحجه) **وَيَوْمَ التَّرْوِيَةِ وَيَوْمَ عَرَفَةَ** اوپه ورځ د ترويه اوپه ورځ د عرفې، **لِأَنَّ الصَّوْمَ بَدَلٌ عَنِ الْهَدْيِ فَيُسْتَحَبُّ تَأْخِيرُهُ إِلَى آخِرِ وَقْتِهِ** ځکه چې روژه بدل ده د هدى نه نومستحب دى روستوكول ددې آخر وخت ددې ته، **رَجَاءَ أَنْ يَقْدِرَ عَلَى الْأَصْلِ** په دې اميد چې قادر شى دې په اصل (چه قرباني ده)

حل اللغة ① **ان يقدر، قدر قدرة:** قادر كيدل]

تشريح:- استحباب تاخيرالصيام الى اخرالوقت۞صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى.چه په آيت . [فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ] کي د حج نه مراد د حج وخت دي.ځکه چې نفس حج د ظرفيت صلاحيت نه لرى.دحج وخت چونکه د اولنی شوال نه پيل كيږى.نوچه كله غواړى درې روژې دې اونيسى.خوغوره دا ده.چه په اوومه،اتمه اونهمه ذوالحجه روژې اونيسى.ځکه چې روژې د هدى په بدل کي واجب شوى دى.نوځکه آخرى وخت ته روستو كول مستحب دى.چه كيداې شى.چه آخرپه اصل يعنى قربانۍ كاوه باندې قدرت بيامومى.لکه څنګه چې د هغه كس لپاره تيمم آخرى وخت ته روستو كول مستحب دى.چه په آخر وخت کي د اوبو موندلو اميد لرى.

دحج د احکامونه روسته په مکه کې روژې نيول

وَإِنْ صَامَهَا بِمَكَّةَ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنَ الْحَجِّ جَازَ اوكه وې نيولې دا (روژې) په مكه کي روسته د فراغت د احکامو د حج نه،نوجائزدى. **وَمَعْنَاهُ بَعْدَ مُضِيِّ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ** اومطلب ددې دا دې.چه روسته د ايام التشريق نه ئې اونيسى. **لِأَنَّ الصَّوْمَ فِيهَا مَنْهِيٌّ عَنْهُ** ځکه چې روژه په دې ورځو کي منع شوې ده ددې نه،

حل اللغة①**مضى:** تيريدل

تشريح:- المذهبان في محل الصيام۞ ①وړاندې تيرشو.چه اووه روژې چې كله كورته واپس شى. اونيسى .خوكه قارن د حج د فراغت نه روسته هم په مكه کي روژې اونيسى،نوجائزدى.خوپه دې شرط چې د ايام التشريق د تيريدو نه روسته روژې اونيسى.ځکه چې په ايام التشريق کي د روژې نيولو نه منع شوې ده.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى: لَا يَجُوزُ لِأَنَّهُ مُعَلَّقٌ بِالرُّجُوعِ، اوفرمائى امام شافعى رحمه الله چې جائزنه دى.ځکه چې دا (رژوې) معلق دى په واپس كيدو پورې، **إِلَّا أَنْ يَنْوِيَ الْمَقَامَ فَحِينَئِذٍ يُجْزِيهِ لِتَعَذُّرِ الرُّجُوعِ** البته دا چې نيت اوكړى د ستوګنې په مكه کي ،نوپه دغه وخت کي جائزدى ده لره د امله د تعذر د واپس كيدو نه،

حل اللغة ① **ان ينوى، نوى نية (ض):** نيت كول ② **تعذر:** سختى، مشكل كيدل

تشريح:- امام شافعى رحمه الله فرمائى.چه د قارن لپاره ددې اووه روژو په مكه کي نيول جائز نه دى.

①دليله۞ځکه چې الله تعالى فرمائيلى دى. [وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ] په دې آيت کي اووه روژې په واپس كيدو پورې معلق شوى دى.اوواپس كيدل په هغه وخت کي متحقق كيږى.چه دا كس خپل وطن ته اورسى.نوځکه په مكه کي ددې روژو نيول جائز نه دى.البته دا چې دې په مكه کي د ستوګنې نيت اوكړى.نوبيا ورته روژې

نيول جائز دى.ځکه چې په دې صورت کي واپس كيدل متعذر شو

وَلَنَا أَنَّ مَعْنَاهُ رَجَعْتُمْ عَنِ الْحَجِّ: أَيْ فَرَغْتُمْ اوزموږ په نيز معنى دا ده.چه تاسو واپس شئ د حج نه يعنى فارغ شئ، **إِذِ الْفَرَاغُ سَبَبُ الرُّجُوعِ إِلَى أَهْلِهِ** ځکه چې فراغت سبب د واپس كيدو دې خپل اهل ته، **فَكَانَ الْأَدَاءُ بَعْدَ السَّبَبِ فَيَجُوزُ** نوشوه ادا روسته د سبب نه نوجائز شوې.

حل اللغة ① **فرغتم، فرغ فراغة:** اوزګاريدل، خالى كيدل]

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ۞اوزموږ دليل دا دې.چه دالله تعالى د قول ﴿إذا رجعتم﴾ معنى ﴿إذا فرغتم﴾ ده. يعنى كله چې تاسو د حج نه فارغ شئ.نو روژې نيسئ.كه په مكه کي ئې اوكه په لار کي ئې اوكه په وطن کي ئې.صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى.چه د حج نه فراغت وطن ته د راتلو سبب دې.نوسبب په حقيقت کي د حج نه فراغت دې.نوچه د حج د فراغت نه روسته اووه روژې اونيسى.نود سبب نه روسته روژې موجود شوې.اود سبب نه روسته چې كوم شى موجود شى.هغه ادا كيږى.نوځکه چې دحج نه روسته دا اووه روژې اونيسى.نوادا كيږى به،اګرچه په مكه کي ئې اونيسى.

ديوم النحر نه وړاندې درې روژې نه نيول

فَإِنْ فَاتَهُ الصَّوْمُ حَتَّى أَتَى يَوْمَ النَّحْرِ لَمْ يُجْزِهِ إِلَّا الدَّمُ اوكه فوت شوې ددې نه روژې تردې چې راغله ورځ د قربانۍ جائز نه دى ده لره مګر صرف دم،

حل اللغة①**فاته، فات فوتًا (ن):** فوت كيدل، وركيدل ②**اتى، اتيانًا (ض):** راتګ

تشريح:- المذاهب الثلاث في فوت الصيام قبل يوم النحر۞وړاندې ذكر اوشو.چه قارن كه د قربانۍ توان نه لرى.نولس روژې دې اونيسى.درې د يوم النحر نه وړاندې او اووه دحج نه د فراغت نه پس،①خوكه دغه روژې ئې د يوم النحر نه وړاندې اونه نيوې شوې.تردې چې يوم النحر راغله.نواوس دم واجب شو. روژې نه كافى كيږى.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: يَصُومُ بَعْدَ هٰذِهِ الْأَيَّامِ اوفرمائى امام شافعى رحمه الله چې روژه به نيسى روسته ددې نه **لِأَنَّهُ صَوْمٌ مُوَقَّتٌ فَيُقْضَى كَصَوْمِ رَمَضَانَ** ځکه چې دا روژه ده موقته (چه وخت ورله مقرر دې)نوقضا به ئې راوړې شى.پشان د روژې د رمضان،

تشريح:- امام شافعى رحمه الله فرمائى.چه دا روژې دې د ايام التشريق نه روسته اونيسى.

②دليله ۞دامام شافعى رحمه الله دليل دا دې.چه دا روژې موقت دى.د الله تعالى ددې ارشاد د وجې [فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ] نوكه دا د يوم النحر نه وړاندې ادا نشوې.نود ايام التشريق نه دې روسته قضاء راوړى.ځکه چې كومې روژې دخپل وخت نه فوت شى.نودهغې قضا راوړې شى.لکه د رمضان روژې كه په رمضان کي اونه نيوې شى.نود رمضان نه روسته دهغې قضا راوړې شى.نودغه ډول به دلته هم د ايام التشريق نه روسته د هغې قضا راوړى.

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللهُ: يَصُومُ فِيهَا لِقَوْلِهِ تَعَالَى [فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ] اوفرمائى امام مالك رحمه الله روژه به نيسى په دې کي د قول الله تعالى د امله چې [فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ]

تشريح:- امام مالك رحمه الله فرمائى.چه هم په ايام تشريق کي دې اونيسى.

③دليل مالك رحمه الله ۞دامام مالك رحمه الله دليل دا دې.كه د يوم النحر نه وړاندې ئې دا درې روژې اونه نيولې.نوپه ايام التشريق کي دې ددې قضا راوړى.ځکه الله تعالى فرمائيلى دى.كوم كس چې د هدى حيوان (څاروې) بيا نه مومى نوهغه دې د حج په ورځوکي درې ورځې روژې اونيسى. اوايام التشريق هم د حج ورځې دى.

وَهٰذَا وَقْتُهٗ اودا وخت ددې دې.

تشريح:- څكه چې رمى هم په دې ورځو كي كيږي.نود قرآن پاك د حكم مطابق په ايام التشريق كي دې ددې قضا راوړي.

وَلَنَا النَّهْيُ الْمَشْهُوْرُ عَنِ الصَّوْمِ فِيْ هٰذِهِ الْأَيَّامِ(١) اوزموږ لپاره دليل نهى مشهوره ده.د روژې نه په دې ورځو كي، فَيَتَقَيَّدُ بِهِ النَّصُّ أَوْ يَدْخُلُهُ النَّقْصُ نومقيد كولې به شى په دې باندې نص اويا به داخليږى په دې كي نقصان، فَلَا يَتَأَدّٰى بِهِ مَا وَجَبَ كَامِلًا نونه به شى ادا كولې په دې سره هغه عبادت چې واجب شوې وى كامل

تشريح:- دليل الاحناف ﷺزموږ دليل دا دې.چه په ايام التشريق كي د روژو نيولو نه منع شوې ده.څكه چې په حديث كي دى. «لا تصوموا في هذه الأيام» اودا حديث مشهور دې.اود حديث مشهور په وجه كتاب الله مقيد كولې شى.نوځكه به نص يعنى «ثلاثة أيام في الحج» د ايام التشريق نه علاوه په نورو ورځو پورې مقيد كولې شى.يعنى د ايام التشريق نه علاوه په نورو دريو ورځوكي ددې روژو نيولوحكم شوي دې.اوكه د كتاب الله نص په دې حديث سره مقيد نشى.نود نهى په وجه به ددې ورځو په روژو كي په يقين سره نقصان پيدا شى.اوپه قارن چې د دم قران په وجه كومې درې روژې واجب شوې وې.هغه كاملې وې.اودا قاعده ده چې كامل په ناقص سره نشى ادا كولې.لكه ځنګه چې پرونې د مازيګرقضا شوې لمونځ نن د لمر ډوبيدو په وخت كي نشى ادا كولې.بهرحال په ايام التشريق كي دا روژې نشى نيولې.اودايام التشريق نه روسته هم نشى ادا كولې.څكه چې د دم په بدل كي د روژو وجوب خلاف قياس ثابتې شوې وې.اودا قانون دې.چه كوم شى خلاف قياس ثابت شى.هغه به مختص وى په خپل مورد پورې.اودهغې مورد د حج وخت دې.نوچه د حج وخت اوځى.ددې نه روسته روژه نيول ټيك نه دى.بلكه حكم به خپل اصل يعنى د هدى څاروى ته واپس كيږى.نوچه د هدى حيوان (څاروې) كله هم حاصل شى.دهغې قربانى به كوي.

دايام التشريق نه روسته د روژو نيولو حكم

وَلَا يُؤَدِّيْ بَعْدَهَا لِأَنَّ الصَّوْمَ بَدَلٌ اونه ادا كيږى روسته ددې (ايام التشريق) نه څكه چې روژه بدل دې. وَالْأَبْدَالُ لَا تُنْصَبُ إِلَّا شَرْعًا اوبدل نه روې كيږى مګرپه شريعت سره، وَالنَّصُّ خَصَّهٗ بِوَقْتِ الْحَجِّ اونص خاص كړى دى دا په وخت د حج پورې، ،وَجَوَازُ الدَّمِ عَلَى الْأَصْلِ اودقربانۍ كول په خپل اصل دى.

حل اللغة:① ولا يؤدي،اديتادتة: اداكول ② لاتنصب، نصب نصبا (س): قائمول]

تشريح:الردعلى الشافعي رحمه الله ﷺپه دې عبارت كي په امام شافعي رحمه الله باندې رد دې.په دې طريقه چې د درې ذكرشوو روژو قضا د ايام التشريق نه روسته هم ټيك نه ده.څكه چې روژه د قربانۍ نه بدل دې.اويوځيزد شريعت په حكم سره بدل ثابت كيداې شى.اونص قرآنى روژه د حج په وخت پورې خاص كړې ده.اود ايام التشريق نه روسته د حج وخت خارج شو.نود روژې نيولو اجازت به نه وى.څكه چې دهغې خاص وخت ختم شو.اود قربانۍ جواز د روژې بدل نه دې.بلكه دا په خپل اصل دې.نود ايام التشريق تيريدو نه روسته صرف قربانى كوى.روژې نشى نيولې.

وَعَنْ عُمَرَ أَنَّهٗ أَمَرَ فِيْ مِثْلِهٖ بِذَبْحِ الشَّاةِ(١) اود حضرت عمر رضى الله عنه نه روايت دى.چه دوى په دې سې واقعه كي د ګډې په ذبح باندې حكم كړې وو.

(١) تقدم تخريجه فى كتاب الصوم)_

تشريح:- تائيد الاحناف ﷺاوزموږ تائيد په دې سره هم كيږى.چه يوقارن د هدى قربانى نشوه كولې.اود ايام الحج درې روژې تري هم فوت شوې وې.تردې چې يوم النحراغلو.نوهغه ته عمر رضى الله عنه حكم اوكړلو.چه وزه قربانى كړه.يعنى د هدى حيوان (څاروې) وركړه.كوم چې اصل دې.

په هدى باندې د عدم قدرت حكم

فَلَوْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَى الْهَدْيِ تَحَلَّلَ وَعَلَيْهِ دَمَانِ: كه قادر نشو قارن په هدى باندې نو څان دې حلال كړى.اوپه ده دوې [دوه] قربانۍ دى. دَمُ التَّمَتُّعِ، وَدَمُ التَّحَلُّلِ قَبْلَ الْهَدْيِ قربانى د تمتع او قربانى د حلالوالى وړاندې د قربانۍ نه،

حل اللغة:① لايقدر، قدر قدرة ض، قادر كيدل

تشريح:- وجوب الدمان على ا القارن ﷺصورت د مسئلې دا دې.كه قارن درې روژې اونه نيولې.اوده ته په قربانۍ باندې قدرت حاصل نشو.نوځان دې حلال كړى.اوپه ده باندې دوې [دوه] قربانۍ واجب شوې.يوه قربانى د قران وبله قربانى ددې چې ده د هدى دڅاروى ذبح كاوه نه وړاندې ځان حلال كړلو.

فَإِنْ لَمْ يَدْخُلِ الْقَارِنُ مَكَّةَ وَتَوَجَّهَ إِلٰى عَرَفَاتٍ كه داخل نشوقارن مكې ته بلكه روان شو عرفات ته، فَقَدْ صَارَ رَافِضًا لِعُمْرَتِهٖ بِالْوُقُوْفِ نواوګرځيدلو دې ماتونكې د عمرې خپلې په سبب د وقوف (په ډګر عرفات كي) لِأَنَّهٗ تَعَذَّرَ عَلَيْهِ أَدَاؤُهَا څكه چې متعذر شو په ده باندې ادا كول ددې (عمرې) لِأَنَّهٗ يَصِيْرُ بَانِيًا أَفْعَالَ الْعُمْرَةِ عَلٰى أَفْعَالِ الْحَجِّ څكه چې اوګرځيدو دې بناء كونكې د افعالودعمرې په افعالو د حج، ،وَذٰلِكَ خِلَافُ الْمَشْرُوْعِ اودا خلاف مشروع دې.

حل اللغة ① رافضا: پريخودونكې

تشريح:- فسادالعمرة بالذهاب الى العرفات ﷺدويمه مسئله دا ده.چه قارن مكې ته د داخليدو په ځائې نيغ عرفات ته لاړ شى.نودده عمره ماته شوه.څكه چې اوس ددې قارن لپاره عمره كول متعذر شو.عمره كول ورته څكه متعذرشو.كه دې دحج نه روسته عمره اوكړى.نوپه دې كي دعمرې د افعالو ترتب په حج باندې راغلو. حالانكه دا د شريعت خلاف دې. مشروع دا دې.چه قارن اول عمره اوكړى.اوبيا حج اوكړى.

صرف عرفات طرف ته په روانيدو د عمرې حكم

وَلَا يَصِيْرُ رَافِضًا بِمُجَرَّدِ التَّوَجُّهِ اونه ګرځى پريخودونكې (دعمرې) صرف په روانيدو سره عرفات ته، هُوَ الصَّحِيْحُ مِنْ مَذْهَبِ أَبِيْ حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ أَيْضًا هم دا قول صحيح دې.په مذهب د امام ابوحنيفه رحمه الله ،

حل اللغة:① توجه، متوجها: متوجه كيدل

تشريح:- الروايتان في ترك العمرة بالتوجه الى عرفات ﷺ ① مسئله دا ده.چه قارن صرف عرفات ته په روانيدو باندې دعمرې پريخودونكې نه ګرځى.بلكه ماتونكې به هله ګرځى.چه په نهمه ذوالحجه د زوال نه روسته عرفات ته اورسى.اوهلته وقوف اوكړى.د امام ابوحنيفه رحمه الله صحيح مذهب هم دا دې.② البته دامام اعظم رحمه الله نه د حسن بن زياد رحمه الله په روايت كي دا منقول دى.چه عرفات ته صرف په روانيدو سره دده عمره پاتې كيږى.اوقياس دا دې.چه لكه ځنګه په جمعه كي صرف جامع مسجد ته په روانيدو سره ماپښين ترك كيږى.نودغه شان چې قارن صرف عرفات ته روان شى.نودعمرې پريخودونكې دې شى.

وَالْفَرْقُ لَهٗ بَيْنَهٗ وَبَيْنَ مُصَلِّي الظُّهْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذَا تَوَجَّهَ إِلَيْهَا اوفرق دامام ابوحنيفه رحمه الله لپاره په دې صورت اوپه مونځګذار

(١) قال الزيلعى رحمه الله قلت حديث غريب وكذا ذكره فى المبسوط فنقل عن عمر رضى الله عنه أنه أتاه رجل يوم النحر فقال إنى تمتعت بالعمرة إلى الحج فقال إذبح شاة قال ما معى شئ قال سل أقاربک قال ما ههنا أحد منهم فقال يا مغيث أعطه قيمة شاة)كذا فى نصب الراية (١٢٩/٣)_

د جمعې د لمانځه په ورځ د جمعه کې دا دې.چه کله متوجه شي هغې (جمعې) ته، أَنَّ الْأَمْرَ هُنَالِكَ بِالتَّوَجُّهِ بَعْدَ أَدَاءِ الظُّهْرِ، چې امر هلته (په باب د جمعه کې) متوجه دې (ده ته) روسته د ادا کاوه د ماپښين نه، وَالتَّوَجُّهُ مُتَوَجِّهَةٌ فِي الْقِرَانِ وَالتَّمَتُّعِ مَنْهِيٌّ عَنْهُ قَبْلَ أَدَاءِ الْعُمْرَةِ اوروانيدل په قران او تمتع کې منع شوې ده د دې نه وړاندې د ادا کاوه د عمرې نه، فَافْتَرَقَا نودواړه (صورتونه) جلا جلا شو.

تشريح:- وجه الفرق بين المسئلتين◉دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزپه دواړو مسئلو کې وجه د توپير دا ده.چه په جمعه کې کله د ماپښين لمونځ ادا کاوه نه روسته دې جامع مسجد ته روان شي.نود جمعې خطاب [وَاذْكُرُوا اللهَ] ده ته متوجه دې.اوپه حج قران او تمتع کې د عمرې ادا کاوه نه وړاندې د عرفات ته د تلو نه منع شوې دې.هرکله چې په دې دواړو مسئلو کښې دومره توپير دې.(چه په يو کې جمعې ته دتلو حکم متوجه دې.اوپه بل کې عرفات ته د تلو نه منع متوجه ده.) دا په جمعه باندې قياس کول نشي ټيک کيدې.

د عمرې په پريخودو د دم قران ساقط کيدل

قَالَ وَسَقَطَ عَنْهُ دَمُ الْقِرَانِ فرمائی اوساقط شو دده نه دم قران، لِأَنَّهُ لَمَّا ارْتَفَضَتِ الْعُمْرَةُ لَمْ يَرْتَفِقْ بِأَدَاءِ النُّسُكَيْنِ چې کله عمره پاتې شوه.نوده ته توفيق ملاؤ نشو،د ادا کاوه د دوو عبادتونو، فِيهِمَا وَعَلَيْهِ دَمٌ لِرَفْضِ الْعُمْرَةِ بَعْدَ الشُّرُوعِ اوپه ده باندې قرباني ده،د امله د پريخودو د عمرې روسته د پيل نه په دې کې،

حل اللغة◉ ① سقط،سقوطاً (ن): ساقط کيدل، پريوتل ② ارتفضت، ارتفاضاً: ترک کول، پريښول ③ رفض: پريښول]

تشريح:- سقوط دم القران◉مسئله دا ده.چه قارن د عمرې د افعالو ادا کاوه نه بغير نيغ عرفات ته لاړلو. نو دده د ذمې نه دم قران هم ساقط شو.ځکه چې دعمرې په پريخودو سره دې د دوو عبادتونو جمع کونکې نشو.اوهرکله چې ده ته د دوو عبادتونو جمع کاوه توفيق ملاؤ نشو.نو په ده باندې دم قران يعنی دم شکرهم واجب نشوه.البته په ده باندې د عمرې قضا واجب ده.اود عمرې پريخودو په وجه دم هم واجب دې.دم خو ددې امله واجب دې.چه ده په عمره کې د پيل کاوه نه روسته هغه ترک کړې ده.اوقضا د دې امله واجب ده.چه ده په عمره کې پيل صحيح شوې وه.اومسئله دا ده.چه نفل په پيل کاوه سره لازميږی.که هغه ترک کړی.نوقضا به ئې راوړی.

وَعَلَيْهِ قَضَاؤُهَا لِصِحَّةِ الشُّرُوعِ فِيهَا اوپه ده باندې قضا ددې ده،د امله د صحت د پيل په دې (عمره) کې، فَأَشْبَهَ الْمُحْصَرَ، وَاللهُ أَعْلَمُ نومشابه شو (دا قارن) د محصر سره (چه د عمرې احرام ئې تړلې وی.اوبيا د ادا کاوه نه بند شي.اوخان حلال کړی)والله اعلم

تشريح:- وجوب الدم والقضاء◉دا کس دمحصر پشان شو.محصر هغه څوک دې.چه احرام ئې تړلې وی.خود دشمن د ويرې يا د بل څه د امله د نسک د ادا کولونه بند شي.نودې به احرام پرانيزی.خوپه ده باندې يوه قربانی اوقضا شته.هم دغه ډول دعمرې په پريخودو باندې هم قرباني سره د قضا شته.والله اعلم

باب التمتع

دا باب د تمتع په بيان کې دې.

د حج تمتع افضليت

التَّمَتُّعُ أَفْضَلُ مِنَ الْإِفْرَادِ عِنْدَنَا تمتع افضل دې د افراد نه

حل اللغة◉ ① التمتع، نفع اوچتول ② افراد: ځان له ③

تشريح:- الرواية الواحدة في فضل التمتع◉صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.① چه حج تمتع د حج افراد نه افضل دې.اوهم دا ظاهر روايت دې.

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ أَنَّ الْإِفْرَادَ أَفْضَلُ،اودامام ابوحنيفه رحمه الله نه روايت دې.چه افراد افضل دې. لِأَنَّ الْمُتَمَتِّعَ سَفَرُهُ وَاقِعٌ لِعُمْرَتِهِ ځکه چې متمتع سفرددده واقع کيږی د عمرې لپاره وَالْمُفْرِدَ سَفَرُهُ وَاقِعٌ لِحَجَّتِهِ اوحاجی مفرد سفردده واقع کيږی د حج دپاره،

تشريح:- اود امام ابوحنيفه رحمه الله نه په نادر روايت کې دا منقول دی.چه افراد افضل دې.امام شافعی رحمه الله هم ددې قائل دې.

دليل نادرالرواية◉د نادر روايت دليل دا دې.چه د حج تمتع سفر د عمرې لپاره وی.ځکه چې د ميقات نه د عمرې لپاره احرام تړی.اود حج افراد سفر د حج لپاره وی.ځکه چې دميقات نه د حج لپاره احرام تړی.اوعمره سنت ده.اوحج فرض دې.اودا ښکاره خبره ده.چه فرض افضل دی د سنت نه،نوکوم سفر چې د فرض حج لپاره وی.هغه به بهتر وی د هغه سفر نه کوم چې د سنت يعنی عمرې لپاره وی.نوافراد افضل شو تمتع نه،

وَجْهُ ظَاهِرِ الرِّوَايَةِ أَنَّ فِي التَّمَتُّعِ جَمْعًا بَيْنَ الْعِبَادَتَيْنِ اووجه د ظاهر روايت دا ده.چه په تمتع کې جمع د دوو عبادتونو ده، فَأَشْبَهَ الْقِرَانَ نومشابه شو د قران سره، ثُمَّ فِيهِ زِيَادَةُ نُسُكٍ وَهِيَ إِرَاقَةُ الدَّمِ بيا په دې (تمتع) کې زيادت د يو نسک دې.اوهغه (زيات) تويول د وينی (يعنی قربانی کول)دی.

تشريح:- دليل ظاهرالرواية◉دظاهر روايت دليل دا دې.چه نبی ﷺ حج قران کړې وو.اونبی ﷺ چې کوم حج کړې وی.هغه به افضل وی.نوقران افضل شو.اوتمتع هم د قران پشان ده.ځکه چې په دې کې دوې [دوه] عبادتونه جمع کيږی.نوتمتع به هم افضل وی.② دويمه خبره دا چې په تمتع کې يو نسک يعنی قربانی زياتی ده.اودا په افراد کې نشته.نوددې امله هم تمتع افضل دې د افراد نه.

وَسَفَرُهُ وَاقِعٌ لِحَجَّتِهِ اوسفر د ده واقع دې د حج دده دپاره، وَإِنْ تَخَلَّلَتِ الْعُمْرَةُ، لِأَنَّهَا تَبَعُ الْحَجِّ اګرچه په مينځ کې راغله عمره،ځکه چې دا (عمره) تابع ده د حج، كَتَخَلُّلِ السُّنَّةِ بَيْنَ الْجُمُعَةِ وَالسَّعْيِ إِلَيْهَا پشان د واقع کيدو د سنتو په مينځ د جمعې اوسعی کې

تشريح:- الجواب من نادرالرواية◉دنوادر د روايت ځواب ورکوی اوصاحب دهدايه رحمه الله فرمائی.چه چې د متمتع سفرهم دحج لپاره دې.اوپه مينځ کې د عمرې واقع کيدل ددې تابع دی.لکه څنګه چې د سعی الی الجمعه اوجمعې په مينځ کې سنت واقع شي.نودا نشی وئيلې چې دا سعی د سنتو لپاره ده.بلکه سعی هم د جمعې لپاره وی.اوسنت د جمعې تابع وی.دغه ډول دلته هم د متمتع سفرد حج لپاره وی.اګرچه په مينځ کې عمره واقع شی.

د متمتع قسمونه

وَالْمُتَمَتِّعُ عَلَى وَجْهَيْنِ مُتَمَتِّعٌ يَسُوقُ الْهَدْيَ ومتمتع په دوې [دوه] قسمه دې.هغه متمتع چې شړلې ئې وی هدی وَمُتَمَتِّعٌ لَا يَسُوقُ الْهَدْيَ اوبل هغه متمتع چې نه ئې وی شړلې هدې.

حل اللغة◉ ① هدی: د قربانئی څناور

تشريح:- قسمی التمتع◉صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.چه دمتمتع دوې [دوه] قسمونه دی.① يوهغه چې حرم اړخ ته هدی اوشړی.② اوبل هغه چې هدی ئې نه وی شړلې.

وَمَعْنَى التَّمَتُّعِ التَّرَفُّقُ بِأَدَاءِ النُّسُكَيْنِ فِي سَفَرٍ وَاحِدٍ اومعنی د تمتع فائده اخستل دی په دوو عبادتونو(چه حج اوعمره دی) په يوسفر کې، مِنْ غَيْرِ أَنْ يُلِمَّ بِأَهْلِهِ بَيْنَهُمَا إِلْمَامًا صَحِيحًا بغير ددې نه چې المام صحيحه اوکړی دخپل اهل سره په مينځ ددې دواړو کې، وَيَدْخُلُهُ اخْتِلَافَاتٌ نُبَيِّنُهَا إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى اوداخليږی په دې (تعريف د تمتع) کې اختلافات چې بيان به ئې کړو انشاء الله

حل اللغة◉ ① ترفق: نفع اوچتول ③ ان يلم، الم، الماماً: اقامت کول، راکوزيدل

تشريح:- معنى التمتع۞ علامه مرغيناني رحمه الله فرمائي.چه د تمتع معنى ده.دحج اوعمرې په مينځ کي په خپل وطن کي بغيرد الما‌م صحيحه نه په يوسفرکي د دوو عبادتونو نه نفع اخستل دی.

معنى الالمام وقسميه۞ د الما‌م لغوی معنى ده.صفت د احرام پاته پريښول بغيرددې نه چې په خپل وطن کي ايسار شی.اودا دوې [دوه] قسمه دی.① يوالما‌م صحيح ② اوبل الما‌م فاسد ،الما‌م صحيح دا دې.چه حاجي متمتع خپل د هدی حيوان (ښاروې) نه وی ليږلي.② اوالما‌م فاسد دا دې.چه د هدی ښاروی اوليږی.د تمتع په تعريف کي څه اختلافات دی.انشاءالله موږ به هغه نزدې ذکر کړو.

د تمتع طريقه

وَصِفَتُهُ أَنْ يَبْتَدِءَ مِنَ الْمِيقَاتِ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ اوطريقه ددې (حج تمتع) دا ده.چه پيل به اوکړی د ميقات نه په مياشتود حج کي فَيُحْرِمَ بِالْعُمْرَةِ وَيَدْخُلَ مَكَّةَ فَيَطُوفَ لَهَا وَيَسْعَى وَيَحْلِقَ أَوْ يُقَصِّرَ نو احرام به اوتړی د عمرې اوداخل به شی مکې ته،نوطواف به اوکړی دې (عمرې) لپاره او سعی به اوکړی دې (عمرې) دپاره،اوحلق به اوکړی يا قصر وَقَدْ حَلَّ مِنْ عُمْرَتِهِ وَهَذَا هُوَ تَفْسِيرُ الْعُمْرَةِ اوحلال شو دې د عمرې خپلې نه،اوهم دا تفسير د عمرې دی.

حل اللغة① ان يبدء، ابتداء، ابتداءً: پيل کول]

تشريح:- واضح ده.

دعمرې طريقه

وَكَذَلِكَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يُفْرِدَ بِالْعُمْرَةِ فَعَلَ مَا ذَكَرْنَا اودغه شان چې اراده اوکړی چې ځانله اوکړی عمره نوکوی به هغه کارونه کوم چې موږ ذکر کړل. ،هَكَذَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ (١) هم دغه دول کړی وو رسول الله ﷺ په عمره د قضا کي

حل اللغة① اراد، ارادة اراده کول

تشريح:- صاحب دقدوری رحمه الله فرمائي.دعمرې چې کومه طريقه د حج تمتع په صورت کي بيان شوه.هم دغه طريقه دخالی عمرې هم ده.رسول الله ﷺ هم عمرة القضاء په دې طريقه کړې وه

،وَقَالَ مَالِكٌ: لَا حَلْقَ عَلَيْهِ اوامام مالك رحمه الله فرمائي.چه نشته حلق په ده باندې ،إِنَّمَا الْعُمْرَةُ الطَّوَافُ وَالسَّعْيُ عمره صرف طواف اوسعی ده.

تشريح:- البته امام مالك رحمه الله فرمائي.چه په عمره کونکی باندې حلق نشته.عمره صرف د طواف اوسعی نوم دې.

وَحُجَّتُنَا عَلَيْهِ مَا رَوَيْنَا اوحجت زموږ په دوی باندې هغه دې کوم چې موږ روايت کړلو. وَقَوْلُهُ تَعَالَى {مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ} الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ دا (آيت) نازل شوې دې په عمره د قضا کي ،وَلِأَنَّهَا لَمَّا كَانَ لَهَا تَحَرُّمٌ بِالتَّلْبِيَةِ اوبله دا چې هرکله ددې (دپاره) احرام وی په تلبيه وئيلو سره، كَانَ لَهَا تَحَلُّلٌ بِالْحَلْقِ كَالْحَجِّ نووی به ددې لپاره حلاليدل په حلق کاوه سره لکه د حج .

تشريح:- دلائل الاحناف رحمهم الله ۞خوداامام مالك رحمه الله خلاف يوخو د رسول الله ﷺ عمل حجت دې.ځکه چې په عمرة القضا کي نبی ﷺ طواف سعی اوحلق درې واړه عملونه کړی وو.② دوهم دليل دا دې.چه الله تعالى فرمائيلی دی. [لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ] ادا

(١) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی الحج باب ١٠٤ رقم ١٦٩١ ومسلم فی الحج باب وجوب الدم على المتمتع رقم ١٧٤)_

آيت دعمرة القضا په اړه کي نازل شوې دې.اوپه دې کي حلق اوقصر ذکر دی.نوحلق يا قصر ضروری دې.② دريم دليل دا دې.لکه څنګه تلبيه د عمرې لپاره تحريم دې.لکه څنګه چې تلبيه د حج لپاره تحريم دې.نوحلق يا قصر به ددې تحليل وی.لکه څنګه چې حلق يا قصر د حج لپاره تحليل دې.

د طواف په پيل کي تلبيه پريښول

وَيَقْطَعُ التَّلْبِيَةَ إِذَا ابْتَدَأَ بِالطَّوَافِ اوتلبيه به پريږدی کله چې پيل اوکړی په طواف،

حل اللغة① يقطع، قطعاً(ف) :ختم کول، ماتول

تشريح:- المذهبان في وقت قطع التلبية۞صاحب دقدوری رحمه الله فرمائي.① چه عمره کونکې چې څنګه په طواف پيل اوکړی.نوتلبيه وئيل به پريږدی.

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: كُلَّمَا وَقَعَ بَصَرُهُ عَلَى الْبَيْتِ اوفرمائي امام مالك رحمه الله څنګه چې واقع شی نظر دده په بيت الله باندې (نو تلبيه به پريږدی) ،لِأَنَّ الْعُمْرَةَ زِيَارَةُ الْبَيْتِ وَتَتِمُّ بِهِ ځکه چې عمره زيارت د بيت الله دې.اوهغه پوره شو په دې (ليدو) باندې.

حل اللغة ① وقع، وقوعاً (ف):پريوتل، واقع کيدل ② تتم، اتماماً (ض) پوره کيدل

تشريح:- اوامام مالك رحمه الله فرمائي.چه څنګه ئې په بيت الله نظر پريوځی.نوتلبيه وئيل به پريږدی.

دليل مالك رحمه الله ۞داامام مالك رحمه الله دليل دا دې.چه عمره د بيت الله د زيارت نوم دې.نوچه څنګه ئې په بيت الله نظر پريوځی. زيارت اوشو.نوتلبيه وئيل به پريږدی.

وَلَنَا {أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي عُمْرَةِ الْقَضَاءِ قَطَعَ التَّلْبِيَةَ حِينَ اسْتَلَمَ الْحَجَرَ} (١) اوزموږ لپاره دليل دا دې.چه نبی ﷺ په عمرة القضاء کي پريښولې (پريخودې) وه تلبيه کله چې ئې ښکل کړلوحجراسود،

حل اللغة ① استلم، استلاماً: لاس لګول

دلائل الاحناف رحمهم الله ۞اوزموږدليل دا دې.چه نبی ﷺ په عمرة القضا کي چې کله په طواف کي حجر اسود ښکل کړلو.نوتلبيه وئيل ئې پريښولو .داسې نه چې د بيت الله په کتلو ئې تلبيه پريښولې (پريخودې) وه. نو معلومه شوه.چه د تلبيه د پريښولو وخت طواف دې

وَلِأَنَّ الْمَقْصُودَ هُوَ الطَّوَافُ اوبله دا چې مقصود خو طواف دې فَيَقْطَعُهَا عِنْدَ افْتِتَاحِهِ نوپريږدی به تلبيه په وخت د پيل ددې (طواف)کي ، ،وَلِهَذَا يَقْطَعُهَا الْحَاجُّ عِنْدَ افْتِتَاحِ الرَّمْيِ اوددې امله قطع کوی به ئې حاجی په وخت د پيل د رمی کي

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه د عمرې نه مقصود طواف دې.نوچه څنګه طواف پيل کړی.تلبيه دې پريږدی.لکه څنګه چې حاجی څنګه په رمی پيل اوکړی.نوتلبيه وئيل پريږدی.

د متمتع د عمرې نه حلاليدل اودحج لپاره دوباره احرام تړل

قَالَ وَيُقِيمُ بِمَكَّةَ حَلَالًا واوسيږی به په مکه کي حلال لِأَنَّهُ حَلَّ مِنَ الْعُمْرَةِ ځکه چې دې حلال شو دعمرې نه قَالَ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ مِنَ الْمَسْجِدِ چې کله شی ورځ د ترويه نو احرام به اوتړی په حج سره د جمات نه، وَالشَّرْطُ أَنْ يُحْرِمَ مِنَ الْحَرَمِ اوشرط دا دې چې احرام اوتړی د حرم نه، أَمَّا الْمَسْجِدُ فَلَيْسَ بِلَازِمٍ هرچه جمات دې نو لازم نه دې (احرام تړل ددې نه)

حل اللغة① يقيم، اقامة: قيام کول، حصاريدل ② احرم، احراماً: احرام تړل

(١) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه الترمذی فی الحج باب ٧٩ رقم ٩١٩ وأبوداود فی المناسک باب ٢٨ قم ١٨١٧)_

تشريح:- القيام في المكة ثم احرام الحج⊛مسئله دا ده.چه عمره كونكې كله د عمرې د احرام نه حلال شي.نودې به هم په دې حالت كې په مكه كې قيام كوى.(دا څه ضروري نه ده.چه د مكې څخه به بهر ته نه اوځي.)چه كله د ذوالحجه اتم تاريخ شي.نودحج لپاره به احرام اوتړى.ددې احرام د حرم نه تړل شرط دې.اود مسجد حرام نه ئې تړل افضل دى.دغه ډول د آتمې ذوالحجه نه وړاندې هم احرام تړل افضل دى.

وهذالأنه في معنى المكى اودا خبره (څكه ده چه)دې (حاجى متمتع) په پشان د مكى دې. وميقات المكى في الحج الحرم على ما بينا اوميقات دمكى په حج كې حرم دې.بنا په هغه چې موږ بيان كړى دى (په باب المواقيت كې)

تشريح:- دليله⊛دليل دا دې.چه دا سړى د مكى په حكم كې دې.اومكى به په حرم كې احرام تړى.لكه څنګه چې ددې تفصيل په باب المواقيت كې تير شوې دى.

وَفَعَلَ مَا يَفْعَلُهُ الْحَاجُّ الْمُفْرِدُ اوكوى به (مناسك دحج) لكه څنګه چې كوى حاجى مفرد ، لِأَنَّهُ مُؤَدٍّ لِلْحَجِّ إِلَّا أَنَّهُ يَرْمُلُ فِي طَوَافِ الزِّيَارَةِ څكه چې دې ادا كونكې دحج دې.البته دومره ده چې دې به رمل كوى په طواف زيارت كې، وَيَسْعَى بَعْدَهُ لِأَنَّ هٰذَا أَوَّلُ طَوَافٍ لَهُ فِي الْحَجِّ اوسعى به كوى روسته ددې (طواف زيارت) نه،څكه چې دا اول طواف دې دده (متمتع) په (موده د)حج كې ، (نوځكه به په كې سعى كوى.اوچونكه د كوم طواف نه روسته چې سعى وى.په هغې كې رمل وى.نودې به رمل هم كوى) بِخِلَافِ الْمُفْرِدِ لِأَنَّهُ قَدْ سَعَى مَرَّةً په خلاف د مفرد (هغه به سعى اورمل نه كوى)څكه چې هغه سعى يوځل كړې ده.(اوپه حج كې دوباره سعى مشروع نه ده)

حل اللغة ① مؤد: اداكونكې ② سعى، سعياً (ف): كوښښ كول سعى كول]

تشريح:- اتحاد افعال المتمتع والمفرد الا في مسئلتين⊛صاحب دقدورى رحمه الله فرمائى.دا متمتع به اوس هغه احكام كوى.كوم چې مفرد بالحج كوى.څكه چې دې اوس هم دحج د افعالواداكونكې دې.البته دومره توپير شته.چې دا كس به په طواف زيارت كې رمل كوى.اوپه صفا مروه كې به سعى كوى.څكه چې په حج كې دا دده اولنې طواف دې.په خلاف د مفرد (هغه به رمل نه كوى.)څكه چې هغه د طواف قدوم نه روسته سعى كړې ده.اوسعى صرف يوځل مشروع ده.

منى ته دتلو نه وړاندې د متمتع طواف او سعى كول

وَلَوْ كَانَ هٰذَا الْمُتَمَتِّعُ بَعْدَ مَا أَحْرَمَ بِالْحَجِّ طَافَ وَسَعَى اوكه وى دا متمتع روسته ددې نه چې احرام اوتړى د حج نوطواف اوكړى اوسعى اوكړى. قَبْلَ أَنْ يَرُوحَ إِلَى مِنًى لَمْ يَرْمُلْ فِي طَوَافِ الزِّيَارَةِ وړاندې ددې نه چې روان شي منى ته،نو رمل به نه كوى په طواف زيارت كې ، وَلَا يَسْعَى بَعْدَهُ اوسعى به نه كوى روسته ددې نه

حل اللغة ① متمتع، نفع اوچتونكې ② ان يروح، راح، روحاً (ن): تلل

تشريح:- اداء طوف القدوم والسعى قبل الرمى ⊛وړاندې تيرشو.چه متمتع د عمرې اركان اوكړى.نوځان به حلال كړى.اوپه مكه كې به قيام اوكړى.اوبيا به په اتمه ذوالحجه د حج لپاره احرام اوتړى.اوس كه دې متمتع دحج احرام اوتړلو.اومنى ته د تلو نه وړاندې ئې طواف قدوم اوسعى اوكړه.نودا كس دې په طواف زيارت كې رمل نه كوى.اونه دې ددې نه روسته سعى كوى.كه په طواف قدوم كې ئې رمل كړې وى اوكه نه،

لِأَنَّهُ قَدْ أَتَى بِذٰلِكَ مَرَّةً څكه چې راتګ كړې دې په سعى باندې يوځل،(اودوباره سعى نشته)

تشريح:- دليله⊛د طواف زيارت نه روسته به سعى څكه نه كوى.چه سعى د طواف قدوم نه روسته يوځل مشروع ده. اويوځل ده كړې ده.او په طواف زيارت كې به رمل څكه نه كوى.چه سعى په دې سې طواف كې مشروع ده.چه د هغې نه روسته سعى وى.اود طواف قدوم نه روسته ده سعى كړې ده.ددې امله به د طواف زيارت نه روسته سعى نه كوى.اوچه سعى نشته.نورمل هم پاتې نشو.

وَعَلَيْهِ دَمُ الْمُتَمَتِّعِ لِلنَّصِّ الَّذِي تَلَوْنَاهُ اوپه ده باندې دم تمتع دې.د امله د هغه آيت نه چې موږ اولوستل، (فَإِنْ لَمْ

يَجِدْ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةً إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ) كه نه مومي قرباني نو روژې به نيسى درې روژې په ورځو دحج كې اواووه كله چې واپس شى (خپل وطن ته) عَلَى الْوَجْهِ الَّذِي بَيَّنَّاهُ فِي الْقِرَانِ په هغه طريقه چې موږ بيان كړې دى په (بحث د)قران كې ،

حل اللغة ① لم يجد، وجد وجداناً(ض): موندل

تشريح:- وجوب الهدى على المتمتع ⊛صاحب د قدورى رحمه الله فرمائى.چه په حاجى متمتع باندې قربانى واجب ده. دليل دالله تعالى ارشاد دې. [فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ] اوكه متمتع د هدى د څاروى په حاصلولو قادر نه وى.نود قارن پشان دې د حج په زمانه كې درې روژې اونيسى.اواووه روژې دې د حج د فراغت نه روسته اونيسى.تفصيل اودليل په حج قران كې تير شوې دى.

فَإِنْ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ شَوَّالٍ كه روژې ئې اونيولې درې په مياشت د شوال كې ثُمَّ اعْتَمَرَ لَمْ يُجْزِهِ عَنِ الثَّلَاثَةِ بيا ئې عمره اوكړه.نه جائزكيږى ده لره د درې روژو نه (كومې چې د قربانۍ په بدله كې په ده باندې واجب شوى وى) لِأَنَّ سَبَبَ وُجُوبِ هٰذَا الصَّوْمِ التَّمَتُّعُ څكه چې سبب د وجوب ددې (درې روژو) تمتع دى. لِأَنَّهُ بَدَلٌ عَنِ الْهَدْيِ وَهُوَ فِي هٰذِهِ الْحَالَةِ غَيْرُ مُتَمَتِّعٍ څكه چې دا بدل دى د قربانۍ نه،اودې په دې حالت كې (چه د احرام تړلو نه وړاندې روژې اونيسى) نه دې متمتع، فَلَا يَجُوزُ أَدَاؤُهُ قَبْلَ وُجُودِ سَبَبِهِ نودى جائز ادا كول ددې وړاندې د موجود كيدو د سبب ددې نه،

حل اللغة ① اعتمر، اعتمار: عمره كول

تشريح:- عدم اعتبار الصيام قبل احرام العمرة⊛صاحب دقدورى رحمه الله فرمائى.كه يوكس په شوال كې درې روژې اونيولې.اوددې نه روسته ئې بيا دعمرې لپاره احرام اوتړل.نودغه درې روژې د حج تمتع د قربانى بدل نشى ګرځيدې.څكه چې ددې درې روژو د وجوب سبب تمتع دې.اودې كس چې كله روژې نيولې.نوپه هغه وخت كې دې متمتع نه وو.نود سبب نه وړاندې د يوڅيز موجود كيدل معتبر نه دى.څكه هغه روژې د تمتع د قربانۍ نه بدل نشى ګرځيدې.

وَإِنْ صَامَهَا بِمَكَّةَ (بَعْدَ مَا أَحْرَمَ بِالْعُمْرَةِ اوكه دا روژې ئې اونيولې روسته ددې نه چې احرام ئې تړلې وو دعمرې دپاره، قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ جَازَ عِنْدَنَا وړاندې ددې نه چې طواف اوكړى نوجائز دې زموږ په نيز

تشريح:- المذهبان في اعتبار الصيام بعد احرام العمرة قبل الحج⊛ ① اوكه دعمرې داحرام تړلو نه روسته ئې دا روژې اونيولې.نو زموږ په نيز دا جائز دى.

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللّٰهُ لَهُ قَوْلُهُ تَعَالَى {فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ خلاف ثابت دې د امام شافعى رحمه الله د هغوى لپاره قول د الله تعالى دې ﴿فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ﴾

تشريح:- اودامام شافعى رحمه الله په نيز جائز نه دى.

أدليله⊛دامام شافعى رحمه الله دليل د الله تعالى ارشاد دې.﴿ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ﴾ څكه چې ددې روژو لپاره حج مقرر شوې دې.نودا روژې به هله معتبر وى.چه د حج د احرام نه روسته وى.اوچه د حج د احرام نه وړاندې اونيولې شى.نودهغې به څه اعتبار نه وى.

وَلَنَا أَنَّهُ أَدَاهُ بَعْدَ انْعِقَادِ سَبَبِهِ او زمونږ دليل دا دې.چه دا ادا كول (د روژو)دى روسته د وجود د سبب د هغې نه،

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ⊛زمونږ دليل دا دې.چه دې كس د سبب د وجود نه روسته يعنى د تمتع موندلو نه روسته روژې نيولى دى.اوكوم شى چې د خپل سبب نه روسته موجود شى.هغه معتبر وى.نوځكه د عمرې احرام تړلو نه روسته به دا روژې معتبر وى.

وَالْمُرَادُ بِالْحَجِّ الْمَذْكُورِ فِي النَّصِّ وَقْتُهُ اومراد په حج سره چې ذكر دی په نص كې وخت ددې (حج) دی. عَلٰى مَا بَيَّنَّا بنا په هغه چې مونږ بيان كړی دی. (ورانديې) وَالْأَفْضَلُ تَأْخِيرُهَا إِلٰى آخِرِ وَقْتِهَا وغوره روستو كول ددې (روژې) دی آخر وخت ددې ته، وَهُوَ يَوْمُ عَرَفَةَ لِمَا بَيَّنَّا فِي الْقِرَانِ اودا ورځ د عرفې ده. لكه څنګه چې موږ بيان كړی دی په (باب) قران كې

تشريح:- **الجواب من دليل الشافعي** رحمه الله اوپه آيت كې د حج نه فعل د حج مراد نه دې. بلكه د حج وخت مراد دې. اود حج وخت د شوال ذوالقعدې او ذوالحجه لس روځې دی. نود حج په وخت كې روژې شوې. خوغوره دا دی. چه دا روژې آخرى وخت ته روستو كړی. يعنى د عرفې په ورځ دا روژې ختمې كړی. نويد دې به د اوومې اتمې او نهمې ذوالحجه روژې موجود نيسی.

د متمتع سائق الهدى طريقه د حج

وَإِنْ أَرَادَ الْمُتَمَتِّعُ أَنْ يَسُوقَ الْهَدْيَ أَحْرَمَ اوكه اراده اوكړه تمتع كوونكی چې روانه كړی هدی نو احرام دې اوتړی وَسَاقَ هَدْيَهُ وَهٰذَا أَفْضَلُ او روانه دې كړی خپله هدی. او داغوره ده

حل اللغة ① يسوق، سوقًا (ن): څناور د روستونه ترټل ② هدى: د قربانئی څناور

تشريح:- **فضل سوق الهدى مع نفسه** مسئله دا ده. كه متمتع هدی ليږل غواړی. نود عمرې احرام دې اوتړی. اوخپل هدی دې اوليږی. صاحب د قدورى رحمه الله فرمائی. چه دمتمتع هدی ځان سره بوتلل د نه بوتلو نه افضل دی. ځكه چې د الله تعالى پيغمبر ﷺ خپل ځان سره د قربانئ څاروی بوتلی وو.

لِأَنَّ النَّبِيَّ سَاقَ الْهَدَايَا مَعَ نَفْسِهِ (١) ځكه چې نبى ﷺ خپلې قربانئ د ځان سره بوتلې وې. وَلِأَنَّ فِيهِ اسْتِعْدَادًا وَمُسَارَعَةً اوځكه چې په دې كې سامان دخير او عجلت دې. فَإِنْ كَانَتْ بَدَنَةً قَلَّدَهَا بِمَزَادَةٍ أَوْ نَعْلٍ لِحَدِيثِ عَائِشَةَ عَلٰى مَا رَوَيْنَاهُ اوس كه دغه اوبن يا غوې وه نو وی دې چوی ددې په غاړه كې دځرمنې پټئ يا پيزوان. په دليل د حديث دحضرت عائشې رضي الله عنها كوم چې موږ روايت كړې دې

حل اللغة ① مسارعة: تندى كول ② بدنة: اوبن غوې ③ قلدها، قلد تقليداً: د څناور په غاړه كشې پټه اچول ④ مزادة: توښه دان:

تشريح:- **دلائله** ① لكه څنګه چې په مسلم كې د حضرت جابر رضي الله عنه دحديث نه ښكاره ده. ② او دوهم دليل دا چې هدی ځان سره بوځى. نوپه دې كې دنيكئ تيارى اوپه واجب ادا كاوه كې تلوار دې. اودا دواړه خبرې خوښې شوی دی. ځكه د هدی ځان سره بوتلل د نه بوتلو نه افضل دی.
اوس كه د هدی حيوان (څاروې) اوبن ياغوې وی. نودهغې په غاړه كې دې د څرمنې ټوټه يا د چمپلان ټوټه واچوی. اوغاړكئ دې ترې جوړه كړی. لكه د حضرت عائشې رضي الله عنها حديث «كنت أفتل القلائد هدى رسول الله ﷺ» نه چه ښكاره ده.

وَالتَّقْلِيدُ أَوْلٰى مِنَ التَّجْلِيلِ اوپټئ اچول ورته بهتردی د پيزوان اچولونه

حل اللغة ① تجليل: څناورباندې خل اچول

تشريح:- **فضل القلائد من التجليل** صاحب د قدورى رحمه الله فرمائی. چې څاروی ته د (جول) اچولو په نسبت غاړكئ

(١) قال الزيلعى رحمه الله أخرجه البخارى ومسلم عن ابن عمر رضي الله عنهما قال تمتع رسول الله ﷺ فى حجة الوداع بالعمرة إلى الحج وأهدى فساق معه الهدى من ذى الحليفة وبدأ رسول الله ﷺ فأهل بالعمرة ثم أهل بالحج وتمتع الناس معه (كذا فى نصب الراية ١٣٣/٣)_

اچول غوره دی.

لِأَنَّهُ ذُكِرَ فِي الْكِتَابِ اوځكه چې دتقليد ذكردی په قران كې وَلِأَنَّهُ لِلْإِعْلَامِ وَالتَّجْلِيلُ لِلزِّينَةِ اوځكه چې داد د خبرداری لپاره دې او پيزوان اچول د ښكلی والی لپاره دی.

حل اللغة ① اعلام: خبرول]

تشريح:- **دلائله** ① دليل د افضليت دا دې. چه د قلائدو ذكر په قرآن پاك كې موجود دې. ارشاد دې [جَعَلَ اللّٰهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ] دوهم دليل دا دې. چه تقليد صرف د دې خبرور كاوه لپاره دې. چه دا د هدی حيوان (څاروې) دې. ددې نه بله فائده په كې نشته. او(جول) اچول د زينت لپاره گرمئ او يخنئ لرې كاوه لپاره هم وی. نوتقليد بغيرد بل شى د احتمال نه د هدی نښانه ده. او(جول) اچول يقيني نښانه نه ده. نوځكه غاړكئ د (جول) اچولو نه غوره ده.

ثُمَّ يُلَبِّي ثُمَّ يُقَلِّدُ، لِأَنَّهُ يَصِيرُ مُحْرِمًا بِتَقْلِيدِ الْهَدْيِ او تلبيه به اووائی، بيا به تقليد اوكړی ځكه چې دې محرم شو په تقليد د هدی وَالتَّوَجُّهِ مَعَهُ عَلٰى مَا سَبَقَ اوپه متوجه كيدلو ددې سره لكه چې مخكې بيان شوې دې وَالْأَوْلٰى أَنْ يَعْقِدَ الْإِحْرَامَ بِالتَّلْبِيَةِ او بهتره دا ده چې احرام اوتړی د تلبې سره

حل اللغة ① ان يعقد، عقد عقداً (ض): تړل

تشريح:- **فضل الاحرم بالتلبية** صاحب دقدورى رحمه الله فرمائی. چه اول دې په تلبيه احرام اوتړی. اوبيا دې تقليد اوكړی. اوپه دې سره خو محرم شو. لكه څنګه چې وړاندې تيرشوی دی. خوغوره دا ده. چه تلبيه اووائی. اواحرام اوتړی. ځكه چې دا تلبيه اصل دې. اوتقليد ددې قائم مقام دې. اوچه ممكن وی نو په اصل باندې عمل كول غوره دی. نوځكه په تلبيه سره احرام پيل كول غوره دی.

وَيَسُوقُ الْهَدْيَ وَهُوَ أَفْضَلُ مِنْ أَنْ يَقُودَهَا او هدی اوشړی. او دا ددې نه بهتر دی چې قربانی د مخې نه راكاږی

حل اللغة ان يقودها، قاد قوداً (ن): د وړاندې نه راښكل

تشريح:- **فضل سوق الهدى** ① صاحب دقدورى رحمه الله فرمائی. چه هدی چې د روستو نه شړی نه دا غوره ده دې نه په نسبت سره چې د مخكې نه ئې راكاږی.

لِأَنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْرَمَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ وَهَدَايَاهُ تُسَاقُ بَيْنَ يَدَيْهِ (١) ځكه چې نبى ﷺ احرام اوتړلو په ذولحليفه كې او حال دا چې ددوی قربانی ددوی په وړاندې شړلې شوه. ولأنه أبلغ فى التشهير إلا إذا كانت لا تنقاد فحينئذ يقودها اوځكه چې دا په شهرت كې ډيره بليغه ده مګر كه هدی نه منی (شړل) نو بيا به دمخې نشی راښكلې.

تشريح:- **دلائله** ① ځكه چې د الله تعالى پيغمبر ﷺ په مقام ذوالحليفه كې احرام اوتړلو. اود دوی دهدی حيوان (څاروې) ددې نه مخكې ې شړلې شو. ② دوهم دليل دا دې. چه په تقليد كې مقصد عوامو كې ددې تشهير كول دی. اود شا اړخ نه شړلو كې دا مقصد ښه حاصليږی نوځكه ترټل غوره دی. (د راښكلو نه) البته دا كه د هدی حيوان (څاروې) په شړلو سره نه ځی. نوپه دې سې صورت كې د مخكښې نيول راښكل كولې شی. په دې كې څه حرج نشته.

د بدنه د اشعار حكم

قَالَ: وَأَشْعَرَ الْبَدَنَةَ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللّٰهُ (٢) او اشعار به كوی داوبن د صاحبينو رحمهما الله په نزد. وَلَا يُشْعِرُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ وَيُكْرَهُ ونشته اشعار په نيز د امام ابوحنيفه بلكه مكروه دې

(١) تقدم تخريجه فى باب القران)_
(٢) القول الراجح هو هذا قول الصاحبين رحمهما الله وما نقل عن الإمام من الكراهة فمهومها مذكور فى التسهيل)

حل اللغة: (١) **اشعر، اشعاراً:** زخمي كولو سره زخم په وينا ككړول

تشريح:- المذهبان في اشعار البدنة ◉ مسئله دا ده. (١) كه دهدى څاروى وزه يا ګډه وى. نو په اتفاق سره به دديې اشعار نه كوى. اوكه بدنه وى. نود صاحبينو رحمهما الله په نيز به دديې اشعار كيدلې شى. (٢) اودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دديې اشعار كول مكروه دى.

> **وَالْإِشْعَارُ** اواشعاربه نه كوى دامام ابوحنيفه رحمه الله په نزد اواشعار مكروه دي. **هُوَالْإِدْمَاءُ بِالْجُرْحِ لُغَةً** اواشعار په لغت كي زخمي كول اوپه وينه ككړول دى **وَصِفَتُهُ أَنْ يَشُقَّ سَنَامَهَا بِأَنْ يَطْعَنَ فِي أَسْفَلِ السَّنَامِ** او طريقه ئې داده چې داوښ بوق به څيرے كړي. په دې شان چې نيزه لاندې اړخ ته وى **مِنَ الْجَانِبِ الْأَيْمَنِ أَوِ الْأَيْسَرِ** دښى اړخ نه ياد چپه اړخ نه. **قَالُوا وَالْأَشْبَهُ هُوَ الْأَيْسَرُ** عالمان وائى چې حق مشابه چپه اړخ دي.

حل اللغة: (١) **الادماء:** دُ زخم نه وينه ويستل (٢) **جرح:** زخم (٣) **ان يشق، شق شقًا(ن)،** شلول (٤) **سنام:** قوب

تشريح:- معنى الاشعار ◉ په لغت كي اشعار زخمي كول او وينه راويستل دى. اوطريقه ئې دا ده. چه ښى اړخ ته د قوب نه لاندې به نيزه اوهى. اودهغه ځانې به اوشلوى. متاخرين عالمان رحمهم الله فرمائى. چه صحت سره زيات مشابه چپه اړخ دې. يعنى چپه اړخ ته اشعار كول زيات مناسب دى.

> **لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَنَ فِي جَانِبِ الْيَسَارِ مَقْصُودًا**[1] ځكه چې نبى ﷺ په چپه اړخ كي نيزه قصداً وهلې وه. **وَفِي جَانِبِ الْأَيْمَنِ اتِّفَاقًا** اوپه ښى اړخ كي په اتفاق سره

حل اللغة: (١) **بان يطعن، طعن طلعنًا (ف، ن):** نيزه ورخښول

تشريح:- دليله ◉ دليل دا دې. چه د نبى ﷺ نه دواړو طرفونو نه اشعار مروى دې. خو نبى ﷺ په قصد سره چپه اړخ ته نيزه وهلې وه. اوښى اړخ ته ئې اتفاقاً وهلې وه. اودا ښكاره خبره ده. چه پيغمبر كوم كار په قصد سره كوى نود امت لپاره هغه واجب الاتباع وى

> **وَيُلَطِّخُ سَنَامَهَا بِالدَّمِ إِعْلَامًا** اوددې بوق به په وينو ګنده كړى د خبرور كاوه دپاره.

حل اللغة: (١) **يلطخ، لطخًا (ف):** ككړول

تشريح:- صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى. چه د اشعار په وخت كي دې په وينه څاروى قوب ككړ كړى. چه خلګ پوهيږى. چه دا دهدى حيوان (څاروى) دې.

> **وَهَذَا الصُّنْعُ مَكْرُوهٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ** اودا حركت مكروه دې. د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد. **وَعِنْدَهُمَا حَسَنٌ وَعِنْدَ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللهُ سُنَّةٌ** اود صاحبينو رحمهما الله په نيز ښه دې اودامام شافعى رحمه الله په نزد سنت دې

تشريح:- صاحب دهدايه رحمه الله د مذاهبو بيان كوى. اودا فرمائى. چه اشعار يعنى نيزه وهل او قوب زخمى كول دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مكروه عمل دې. اود صاحبينو رحمهما الله په نيزبغير كراهته جائزدې. اودامام شافعى رحمه الله په نيز مسنون دې. هم دا د حضرت امام مالك اوامام احمد اوجمهورو عالمانو رحمهم الله مذهب دې.

> **لِأَنَّهُ مَرْوِيٌّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ**[2] **وَعَنِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ** ځكه چې دا دنبى ﷺ اوخلفاء راشدينو رضي الله عنهم نه راويت دې.

---

[1]) قال الزيلعى رحمه الله رواية الطعن فى الجانب الأيمن فأخرجه مسلم ...عن ابن عباس .... وأما رواية الطعن فى الأيسر فرواها ابويعلى الموصلى فى مسنده كذا فى نصب ا لرأية ٣/١٣٤)_

[2]) من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه مسلم فى الح رقم ٢٠٥ وأبوداود فى المناسک باب ١٤ رقم ١٧٥٩ والنسائى فى المناسک باب ٦٤ رقم ٢٦٠٠ وابن ماجه فى المناسک باب ٩٦ رقم ٣٠٩٧ والترمذى فى الحج باب ٦٧ رقم ٩٠٦ وأحمد فى المسند (١/٢٥٤)-

تشريح:- دليل الشافعي رحمه الله ◉ دامام شافعى رحمه الله دليل دا دې. چه داشعار عمل رسول الله ﷺ اودخلفاء راشدينو نه ثابت دې. لكه امام ترمذى چې ذكر كړى دى. اوكوم عمل چې د رسول ا لله ﷺ نه ثابت شى. د هغې په مسنونيت كي څه شك پاتې شو.

> **وَلَهُمَا أَنَّ الْمَقْصُودَ مِنَ التَّقْلِيدِ أَنْ لَا يُهَاجَ إِذَا وَرَدَ مَاءً أَوْ كَلَأً،** د صاحبينو رحمهما الله دليل دادې چې دتقليد مقصود دا دې چه بدنه اونه شړلې شى كله چې اوبه او ښوته راشى **أَوْ يُرَدَّ إِذَا ضَلَّ** يا دا واپس كړې شى كله چې بې دركه شى. **وَأَنَّهُ فِي الْإِشْعَارِ أَتَمُّ لِأَنَّهُ أَلْزَمُ** اودا خبره په اشعاركي په پوره طور خكه ده. چه اشعار ښه لازم دې. **فَمِنْ هَذَا الْوَجْهِ يَكُونُ سُنَّةً** نو په دې امله سره خواشعار سنت شو **إِلَّا أَنَّهُ عَارَضَهُ جِهَةُ كَوْنِهِ مُثْلَةً** مګر په دې كي دمثله كيدو وجه راغله. **فَقُلْنَا بِحُسْنِهِ** په دې امله سره موږ اووئيل چې دا ښه دې.

تشريح:- دليل الصاحبين ◉ د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دې. چه د هدى څاروى ته غاړكئ اچول ددې مقصد لپاره وى. كه د هدى حيوان (څاروې) د اوبو يا فصل ته ورشى. چه هغوى ئې نه شړى. يا كه هغه ورك شى. هغه واپس كولې شى. اودا خبره په اشعار كي په كامله طريقه موجود ده. اولازمه هم ده. ځكه چې داسې زخم ډيرزر نه ښه كيږى. چه هرسړې دا وينى. نوپوهيږى به چې دا هدى حيوان (څاروې) دې. بهرحال په دې اعتبار سره اشعار سنت دې. البته دا ده چې په اشعار كي مثله هم موجوديږى. اومثله ممنوع ده. نوددې امله موږ مينځنۍ لار اختيار كړه. اوهغه دا چې اشعار نه مكروه دې. اونه سنت دې. بلكه مستحسن امر دې.

السوال والجواب ◉ اوكه ته دا اووائې. چه اشعار د احاديثو نه ثابت دې. نوبيا ځنګه مسنون نشو. نوددې ځواب دا دې. چه احاديث دواړه قسمه وارد شوى دى. حرامونكى هم او مباح ګرځونكى هم، نومحرم ته ترجيح وركړې شوه اواشعار مكروه اوګرځولې شو.

> **وَلِأَبِي حَنِيفَةَ أَنَّهُ مُثْلَةٌ وَأَنَّهُ مَنْهِيٌّ عَنْهُ** د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چې اشعار مثله ده اومثله ممنوعه ده. **وَلَوْ وَقَعَ التَّعَارُضُ فَالتَّرْجِيحُ لِلْمُحَرِّمِ** اوكه تعارض راشى نوغوره والې به محرم لره وى.

تشريح:- دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې چې دا مثله ده او مثله كول ممنوع ده او كه تعارض واقع شى نو ترجيح محرم ته وى

> **وَإِشْعَارُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لِصِيَانَةِ الْهَدْيِ،** اود نبى كريم ﷺ اشعاركول د هدى د ساتنه لپاره وو **لِأَنَّ الْمُشْرِكِينَ لَا يَمْتَنِعُونَ عَنْ تَعَرُّضِهِ إِلَّا بِهِ** ځكه چې مشركان به دهدى دچيړلو نه نهٔ قلاريدل مګر په اشعار سره **وَقِيلَ: إِنَّ أَبَا حَنِيفَةَ كَرِهَ إِشْعَارَ أَهْلِ زَمَانِهِ** اووئيلې شوى دى چې امام ابوحنيفه رحمه الله دخپلې زمانې اشعار مكروه كړې دې **لِمُبَالَغَتِهِمْ فِيهِ عَلَى وَجْهٍ يُخَافُ مِنْهُ السِّرَايَةُ** چې دغو خلګ وبه په اشعار كي دومره مبالغه كوله په كوم سره چې نوبدن ته د خويريدو ويره به وه. ،**وَقِيلَ: إِنَّمَا كَرِهَ إِيثَارَهُ عَلَى التَّقْلِيدِ** اودا هم وئيلې شوى دى چې دوى په تقليد باندې اشعار ته مكروه وئيلى دى.

تشريح:- الاجوبة من مستدل الشافعي رحمه الله ◉ (١) اود «اشعار النبى ﷺ» نه د امام شافعى رحمه الله د دليل ځواب دې. د دليل حاصل دا دې. چه د نبى ﷺ اشعار كول د هدى د څارو د ساتنه لپاره وو. ځكه چې مشركان به د هدى د څاروى د ذبح كاوه نه په هغه وخت كي منع كيدل. چه د هغې اشعار به شوې وو. اوچونكه زموږ په زمانه كي دا خبره نشته. نود اشعار څه اړتيا هم پاتې نشو. (٢) امام طحاوى رحمه الله فرمائى. چه امام ابوحنيفه رحمه الله دخپلې زمانې د خلګ اشعار ته مكروه وئيلى وو. ځكه چې دهغوى په زمانه كي به خلګو په اشعار كي دومره مبالغه كوله. چه بعضې وخت به هغه د څاروى د هلاكت سبب اوګرځيدلو. نونفس اشعار دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز مكروه نه دې. (٣) اوبعضې حضراتو فرمائيلى دى. چه اشعار كول مكروه نه دى. بلكه اشعار ته په قلاده باندې

ترجيح ورکول مکروه دي.يعنی غاړکۍ سنت ده.اګرچه اشعار هم سنت دی

دمتمتع سائق الهدي اوغيرسائق الهدي په تحليل کې فرق

قَالَ: (فَإِذَا دَخَلَ مَكَّةَ طَافَ وَسَعَى) وَهَذَا لِلْعُمْرَةِ اوکله چې مکې ته دخول اوکړي نو طواف اوسعی به اوکړي.اودا دعمرې لپاره دی عَلَى مَا بَيَّنَّا فِي مُتَمَتِّعٍ لَا يَسُوقُ الْهَدْيَ لکه چې موږ بيان کړې دي.دهغې متمتع په صورت کې چا چې هدی نه وی روانه کړې. (إِلَّا أَنَّهُ لَا يَتَحَلَّلُ حَتَّى يُحْرِمَ بِالْحَجِّ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ صرف دومره خبره ده چې دې نه حلاليږي ترهغه وخته پورې چې په ورځ د ترويه د حج احرام اوتړي

حل اللغة ① دخل، دخولاً(ن): داخليدل

تشريح:- الفرق بين تحليل ساق الهدی وغيرساق الهدی◉مسئله دا ده.چه هغه متمتع چې خان سره ئې هدی شړلې وی.چه مکې ته داخل شی.نود عمرې لپاره دې طواف اوسعی اوکړي.اودا طواف اوسعی داسې دی.لکه څنګه چې موږ دهغه متمتع په صورت کې بيان کړی دی.کوم چې هدی نه وی شړلې.البته دومره توپير دې.چه کوم متمتع خان سره هدی شړلې وی.دې دعمرې په طواف اوسعی باندې نه حلاليږي.يعنی د متمتع چې هدی ئې شړلې وی اوکه نه،د دواړو په طواف اوسعی کې څه توپير نشته.البته دومره توپير شته.چه کوم متمتع خان سره هدی شړلې وی.دې د عمرې نه روسته نه حلاليږي.حالانکه دې به په يوم الترويه باندې دحج احرام تړي.حاصل دا چې هدی خان سره شړونکې او قارن دواړه يوشان دی. لکه څنګه چې قارن دحج اوعمرې په مينځ کې نه حلاليږي.دغه ډول دا متمتع هم د حج اوعمرې په مينځ کې نه حلاليږي.فرق صرف دومره دې چې د قارن احرام د حج نه وړاندې موجود وی.اودا متمتع په يوم الترويه باندې دحج احرام تړي.ددې په خلاف هغه متمتع چې هغه خان سره هدی نه وی شړلې.هغه دعمرې ادا کاوه نه روسته حلاليږي.

لِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {لَوِ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مِنْهَا د ارشاد په وجه که ماته په خپله اړه کې دمخکې نه معلومه هغه وې کوم چې روستو ظاهرشو. مَا سُقْتُ الْهَدْيَ وَلَجَعَلْتُهَا عُمْرَةً وَتَحَلَّلْتُ (①) نوما به هدی نه وه روانه کړې، اودا به مې عمره کړې وه. وَهَذَا يَنْفِي التَّحَلُّلَ عِنْدَ سَوْقِ الْهَدْيِ دنبی او حلال شوې به هم وې.دا حديث دهدی روانيدو په صورت کې دحلاليدو نه نفی کوی.

حل اللغة ① **تجعلتها، اجعل جعلاً (ف)**: کول، جوړول]

تشريح:- دليله◉دليل دا دې.چه نبی ﷺ د حجة الوداع په موقع چې کله مکې ته داخل شو.نوصحابه کرامو ﷺ ته ئې حکم اوکړلو.چه د حج احرام فسخ کړئ.اودعمرې احرام اوتړئ.صحابوﷺ ددې حکم تعميل اوکړلو .اود عمرې احکام ئې پوره کړل.ددې نه روسته صحابه کرام ﷺ په دې انتظار کې وو.چه نبی ﷺ حلق کوی اوخان حلالوی که نه،په دې باندې نبی ﷺ اوفرمائيل.که ماته د وړاندې نه دا معلومه وه.چه سوق د هدی د حلاليدو نه مانع ده.نوما به خان سره هدی نه راوستله.خوچونکه ما خان سره هدی راوستې ده.نوځکه نه حلاليږم.ددې حديث نه معلومه شوه.چه د سوق هدی په صورت کې متمتع چې د عمرې افعال اوکړي.نو نه حلاليږي.

د عمرې نه روسته په ايام الحج کې احرام تړل

وَيُحْرِمُ بِالْحَجِّ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ) كَمَا يُحْرِمُ أَهْلُ مَكَّةَ عَلَى مَا بَيَّنَّا اودحج احرام به اوتړي په ورځ د ترويه لکه چې مکې واله تړي.څنګه چې موږ بيان کړی دی (وَإِنْ قَدَّمَ الْإِحْرَامَ قَبْلَهُ جَازَ، اوکه احرام ئې مخکې اوتړلو د دې نه وړاندې،نو جائزدې وَمَا عَجَّلَ الْمُتَمَتِّعُ مِنَ الْإِحْرَامِ بِالْحَجِّ فَهُوَ أَفْضَلُ اومتمتع چې څومره زر احرام اوتړي.نودا

(١) من حديث انس ﷺ أخرجه البخاري فی الحج باب ٨١ ومسلم فی الحج رقم ٢١١، ٢١٣)_

بهتر دی

تشريح:- صاحب د قدوری ﷫ فرمائی.چه متمتع به د عمرې افعالو پوره کاوه نه روسته په اتمه ذوالحجه د حج لپاره احرام تړي.لکه څنګه چې مکی په اتمه ذوالحجه احرام تړي.ځکه چې دې هم د مکی په حکم کې دې.خوکه د يوم الترويه نه وړاندې ئې احرام اوتړل.نوهم جائزده.بلکه افضله ده.ځکه چې متمتع د حج احرام څومره وړاندې اوتړي.نودا افضله ده.

لِمَا فِيهِ مِنَ الْمُسَارَعَةِ وَزِيَادَةِ الْمَشَقَّةِ ځکه چې په دې کې مسارعت او زياتوالې د محنت دې. ،وَهَذِهِ الْأَفْضَلِيَّةُ فِي حَقِّ مَنْ سَاقَ الْهَدْيَ اودا بهتر والې د هغه تمتع په حق کې دې چا چې هدی روانه کړې وی وَفِي حَقِّ مَنْ لَمْ يَسُقْ اودهغه په حق کې هم چې نه ئې وی روانه کړې.اوپه ده دم دې. (وَعَلَيْهِ دَمٌ) وَهُوَ دَمُ الْمُتَمَتِّعِ اودا قربانی د تمتع ده عَلَى مَا بَيَّنَّا لکه چې موږ بيان کړې دې.

تشريح:- دلائله◉اودليل دا دې.①چه د احرام په تړلو کې جلتی کول مسارعت الی الخيرات دې.②اوزيات مشقت دې.او عبادت د مشقت د زيادت په وجه افضل وی.په حديث کې دی ﴿أفضل العبادات أحمضها﴾ علامه مرغينانی ﷫ فرمائی.چه په دې افضليت کې هغه کس چې هدی ئې شړلې وی اوهغه کس چې هدی ئې نه وی شړلې.دواړه برابر دی.يعنی د دواړو لپاره جلتی افضل ده.

وَإِذَا حَلَقَ يَوْمَ النَّحْرِ فَقَدْ حَلَّ مِنَ الْإِحْرَامَيْنِ) اوکله چې سراوخرئی د قربانئی په ورځ نوحلال شود دواړو احرامونو نه. لِأَنَّ الْحَلْقَ مُحَلِّلٌ فِي الْحَجِّ ځکه چې دسرخرئيل حلاليدل دی په حج کې . كَالسَّلَامِ فِي الصَّلَاةِ فَيَتَحَلَّلُ بِهِ عَنْهُمَا لکه سلام چې په لمانځه کې دې.

تشريح:- تحليل المتمتع بالحلق◉صاحب د قدوری ﷫ فرمائی.چه په متمتع حاجی باندې قربانی واجب ده.لکه څنګه چې وړاندې تيرشو.متمتع چې کله په يوم النحرحلق يا قصر اوکړلو.نودې د حج او عمرې دواړو احرامونونه حلال شو.ځکه چې حلق په حج کې حلالونکې دې.لکه څنګه چې په لمانځه کې سلام حلالونکې دې.نوپه حلق سره به د حج اوعمرې دواړو د احرامونو نه حلال شی.

د اهل مکه لپاره د تمتع او قران حکم

وَلَيْسَ لِأَهْلِ مَكَّةَ تَمَتُّعٌ وَلَا قِرَانٌ اودمکې والو لپاره نه تمتع شته اونه قران. ،وَإِنَّمَا لَهُمُ الْإِفْرَادُ خَاصَّةً د دوی لپاره خوصرف ځانله حج دې

تشريح:- المذهبان في التمتع والقران للمكی◉مسئله دا ده.چه د مکی اوميقاتی لپاره نه تمتع شته اونه قران.بلکه ددوی لپاره صرف حج افراد دې.خوکه ددې باوجود دوی تمتع يا قران اوکړلو .نو جائز دې.خوګناهګاردې.اوددې په وجه به په ده دم جبر لازميږي

قَالَ خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ .په خلاف دامام شافعی ﷫

تشريح:- وامام شافعی ﷫ فرمائی.چه دمکی اوميقاتی لپاره تمتع اوقران جائزدې.اوپه دوی باندې دم جبر نه لازميږي.لکه څنګه چې په آفاقی باندې واجبيږي.

دليله◉دامام شافعی ﷫ دليل د الله تعالی ارشاد دې. ((فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ)) دې کې دا حکم مطلق دې.د مکی اوميقاتی څه تفصيل په کې نشته. ځکه تمتع او قران دمکی او ميقاتی دواړو لپاره جائزدی.

وَالْحُجَّةُ عَلَيْهِ قَوْلُهُ تَعَالَى {ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اوپه ده حجت د الله ﷻ قول دې.﴿ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ دا حکم دهغه چا لپاره دې چې کوروالا نه وی اونه اوسی د مسجد حرام په

خواكي.

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ۞ زمونږ دليل د الله تعالى دا ارشاد دې چه ﴿ذٰلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ اَهْلُهٗ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ يعنى تمتع د هغه چا لپاره دې.چه د ده كورواله د مسجد حرام سره نه اوسيږي.يعنى حج تمتع د غيرمكى آفاقى لپاره دې.نوثابته شوه چې تمتع د مكى لپاره نه دې.په دې آيت كې د ﴿ذٰلك﴾ مشار اليه زمونږ په نيز تمتع ده.اوداما م شافعى رحمه الله په نيزد وجوب هدى حكم دې.

وَلِاَنَّ شَرْعَهُمَا لِلتَّرَفُّهِ بِاِسْقَاطِ اِحْدَى السَّفْرَتَيْنِ اوځكه چې دتمتع اوقران مشروع كيدل په دووْ سفرونوكي ديوپه ختمولو سره د راحت ور كاوه لپاره **وَهٰذَا فِي حَقِّ الْاٰفَاقِيِّ** دي.اودا راحت د آفاقى په حق كي دي.

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه حج تمتع اوقران ددې لپاره مشروع شوي دي.چه دحج او عمرې د دوو سفرونو نه يو ساقط كړي. او آسانتيا پيدا شى.اودا آسانتيا د آفاقى لپاره ده.د مكى لپاره نه ده.ځكه چې مكى خود سفر محتاج نه دې.

وَمَنْ كَانَ دَاخِلَ الْمِيْقَاتِ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الْمَكِّيِّ وكوم سړي چې په مواقيتوكي دننه اوسيږي دې پشان دمكى د ي **حَتّٰى لَا يَكُوْنَ لَهٗ مُتْعَةٌ وَّلَا قِرَانٌ** تر دې چې دده لپاره تمتع اوقران نيشتي.

تشريح:- داخل الميقات في حكم المكى ۞ صاحب د قدورى رحمه الله فرمائى.چه په ميقات كي دننه واړه خلگ د مكى په حكم كي دى.نود ميقاتى لپاره د مكى پشان تمتع او قران نشته.

بِخِلَافِ الْمَكِّيِّ اِذَا خَرَجَ اِلَى الْكُوْفَةِ وَقَرَنَ په خلاف د مكى كله چې دې كوفې ته داخل شى.اود هغه ځائې نه قران اوكړى **حَيْثُ يَصِحُّ لِاَنَّ عُمْرَتَهٗ وَحَجَّتَهٗ مِيْقَاتِيَّتَانِ** نو دا صحيح دې ځكه چې دده عمره اوحج دواړه ميقاتى دى **فَصَارَ بِمَنْزِلَةِ الْاٰفَاقِيِّ** نودې په شان د آفاقى شو.

تشريح:- البته دا كه يو مكى د حج دمياشتو نه وړاندې د ميقات نه بهر تلې وى.اود هغه ځائې نه احرام اوتړى.نو بغيركراهتة جائزدې.ځكه چې دده حج اوعمره دواړه ميقاتى دى.نوځكه دا كس د آفاقى په مرتبه كي شو.اوآفاقى قران كولې شى.نودا كس هم قران كولې شى.البته دا خيال دې كولې شى.كه يوكس د حج د مياشتو نه روسته كوفې ته داخل شى.نودهغه لپاره قران ممنوع دې.

د متمتع دعمرې نه روسته خپل وطن نه واپس كيدل

وَاِذَا عَادَ الْمُتَمَتِّعُ اِلٰى بَلَدِهٖ بَعْدَ فَرَاغِهٖ مِنَ الْعُمْرَةِ كه واپس شو متمتع خپل ښارته دعمرې اداكولونه روسته **وَلَمْ يَكُنْ سَاقَ الْهَدْيَ بَطَلَ تَمَتُّعُهٗ** اونه ئې وه بوتلې دځان سره قربانۍنوباطل شودده متمتع

حل اللغة: ①**عاد، عوداً** (ن): واپس كول ②**فراغ:** فارغ كيدل ③**بطل، بطلاناً** (ن): باطل كيدل

تشريح:- آفاقى چې د حج په مياشتو كي د عمرې افعال اوكړى.اوبيا خپل وطن ته واپس شى.اوبيا هم په دغه كال د حج لپاره احرام اوتړى.نودا كس متمتع دې كه نه؟ نوددې دوې [دوه] صورتونه دى.يودا چې دې كس ځان سره هدې اوړى وى.اوبل صورت دا چې ځان سره ئې هدى نه وى اوړې.د اولنى صورت حكم په دوهم عبارت كي راځى.اوپه دوهم صورت كي د احنافو رحمهم الله په اتفاق سره دده تمتع باطل شو.

لِاَنَّهٗ اَلَمَّ بِاَهْلِهٖ فِيْمَا بَيْنَ النُّسُكَيْنِ اِلْمَامًا صَحِيْحًا ځكه چې ده ددوونسكوپه مينځ كي صحيح الماام اوكړو. **وَبِذٰلِكَ يَبْطُلُ التَّمَتُّعُ** اوپه دې سره تمتع باطل كيږي. **كَذَا رُوِيَ عَنْ عِدَّةٍ مِّنَ التَّابِعِيْنَ** (١) داروايت دې ديوجماعت

(١) من أثرسعيد بن المسيب وعطاء وطاوس ومجاهد والنخعى أخرجه الطحاوى فى كتاب أحكام القرآن كذا فى نصب الراية (١٤٠/٣)_

دتابعينو رحمهم الله نه.

تشريح:- دليل دا دې.چه د حج اوعمرې په مينځ كي ددې كس الماام صحيحه موجود شو.اوپه الماام صحيحه سره تمتع باطليږى.نوځكه د ده تمتع باطل شو.هم داسې د تابعينو رحمهم الله د يو جماعت نه نقل شوى دى.امام طحاوى رحمه الله د حضرت سعيد بن مسيب،عطاء بن ابى رباح،مجاهد او ابراهيم نخعى رحمهم الله نه روايت كړې دې.

د سائق هدى د عمرې نه روسته وطن نه واپس راتلل

وَاِذَا سَاقَ الْهَدْيَ فَالْاِلْمَامُ لَا يَكُوْنُ صَحِيْحًا اوكه ده هدى بوتلې وه نودده الماام به صحيح نه وى **وَلَا يَبْطُلُ تَمَتُّعُهٗ عِنْدَ اَبِيْ حَنِيْفَةَ وَاَبِيْ يُوْسُفَ رَحِمَهُمَا اللّٰهُ** (١) اونه به وى باطل دده تمتع دشيخينو رحمهما الله په نزد

تشريح:- المذهبان في تمتع ساقى الهدى ورجوعه الى الوطن ۞ په دې عبارت كي د اولنى صورت بيان دې. هغه دا چې متمتع چې ځان سره ئې هدى بوتلې وى.هغه عمره اوكړى.اود عمرې نه روسته خپل وطن نه واپس شي.اوبيا هم په دغه كال حج ادا كړى.①نودا كس د شيخينو رحمهما الله په نيز دده تمتع نه باطليږى.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ رَحِمَهُ اللّٰهُ يَبْطُلُ لِاَنَّهٗ اَدَّاهُمَا بِسَفْرَتَيْنِ او امام محمد رحمه الله فرمائى چې باطل به شى ځكه چې ده حج او عمره په دووْ سفرونوكي ادا كړل.

تشريح:- اوداما م محمد رحمه الله په نيز دده تمتع باطليږى.

دليله ۞ داما م محمد رحمه الله دليل دا دې.چه دې كس حج اوعمره په دوو سفرونو كي ادا كړل. حالانكه متمتع دواړه په يو سفر كي ادا كوى.نودا كس متمتع نشو.

وَلَهُمَا اَنَّ الْعَوْدَ مُسْتَحَقٌّ عَلَيْهِ مَا دَامَ عَلٰى نِيَّةِ التَّمَتُّعِ د شخينو رحمهما الله دليل داد ې چې واپس كيدل په ده حق اولازم دى ترڅو چې دې په نيت د تمتع وو **وَلِاَنَّ السَّوْقَ يَمْنَعُهٗ مِنَ التَّحَلُّلِ فَلَمْ يَصِحَّ اِلْمَامُهٗ** ځكه چې ليږل دهديه ده لره دحلاليدونه منع كوونكى دى نودده الماام به صحيح نه وى.

تشريح:- دليل الشيخين رحمهما الله ۞ دشيخينو رحمهما الله دليل دا دې.چه ترڅو پورې دا كس د تمتع په نيت قائم وى. نوپه ده باندې د وطن نه مكې معظمې ته واپس كيدل لازم دى.ځكه چې ده هدى ځان سره بوتلې ده.اودا (د هدى شړل) د حلالوالى نه مانع دى.نوځكه په ده باندې واپس كيدل واجب دى.(چه حج ادا كړى. او ځان حلال كړى) نود ده دا الماام صحيح نشو.بلكه فاسد شو.اوپه الماام فاسد سره تمتع نه باطليږى.

بِخِلَافِ الْمَكِّيِّ اِذَا خَرَجَ اِلَى الْكُوْفَةِ په خلاف د مكې اوسيدونكى ،چه كله هغه كوفې ته لاړو **وَاَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ وَّسَاقَ الْهَدْيَ حَيْثُ لَمْ يَكُنْ مُتَمَتِّعًا** او احرام ئې اوتړلودعمرې، اوهدى ئې روانه كړه چې نودې به هم متمتع نه وى **لِاَنَّ الْعَوْدَ هُنَاكَ غَيْرُ مُسْتَحَقٍّ عَلَيْهِ** ځكه چې په ده واپس كيدل لازم نه دى **فَصَحَّ اِلْمَامُهٗ بِاَهْلِهٖ** نودده الماام په خپل اهل كي صحيح شو.

تشريح:- بطلان تمتع المكى اتفاقاً ۞ په خلاف د مكى ځكه چې مكى كله كوفې ته لاړ شى.اود هغه ځائې نه هدى راوليږى.نودې متمتع نه ګرځى.ځكه چې دده وطن خو مكه ده.نوځكه په ده باندې واپس كيدل واجب نه دى.اود واپس كيدو نه مراد د وطن نه مكې ته تلل دى.اودا چونكه مكى دې.ددې امله دده په حق كي د وطن نه مكې ته واپس تلل ممكن نه دى.بهرحال دده الماام به صحيح وى.اوچه الماام ئې صحيح وى.نوتمتع

(١) القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا فى ردالمحتار(٢١٥\٢) والبحر الرايق (٣٦٧\٢) والتاترخانية (٥٣٣\٢) نقلاً عن القول الراجح (٢١٤\١)_

په باطل وي.خکه چې په الممام صحيحه سره تمتع باطليږي.د الممام تعريف اوويش دباب په اول کي تير شوي دي.هلته كي ئې اوګورئ.

په اشهر الحج کې د عمرې د اکثر طوافونو په تمتع کرځولو کې کردار

وَمَنْ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ قَبْلَ أَشْهُرِ الْحَجِّ فَطَافَ لَهَا أَقَلَّ مِنْ أَرْبَعَةِ أَشْوَاطٍ چا چې احرام اوتړلو دعمرې د حج دمياشتونه مخكې نوطواف ئې اوكړو ددې لپاره كم د څلورو چكرو نه ثُمَّ دَخَلَتْ أَشْهُرُ الْحَجِّ فَتَمَّمَهَا بيا دحج مياشتې پيل شوې اوده د طواف چكرې پوره كړې وَأَحْرَمَ بِالْحَجِّ كَانَ مُتَمَتِّعًا دحج احرام ئې اوتړلونودې به متمتع وي.

تشريح:- كه يوكس د حج د مياشتو نه وړاندې احرام اوتړلو. زمونږ مذهب دا دې.كه دعمرې څلور ګښتونه د طواف ئې په اشهرالحج كې ادا كړي وي.اودرې ددې نه وړاندې ،نودا كس متمتع دې.اوكه ددې په عكس وي.نومتمتع نه دې.

لِأَنَّ الْإِحْرَامَ عِنْدَنَا شَرْطٌ فَيَصِحُّ تَقْدِيمُهُ عَلَى أَشْهُرِ الْحَجِّ خكه چې احرام زمونږ په نزد شرط دې.نومقدم كول ئې دحج په مياشتو باندې صحيح دي. وَإِنَّمَا يُعْتَبَرُ أَدَاءُ الْأَفْعَالِ فِيهَا، وَقَدْ وُجِدَ الْأَكْثَرُ او بنه خودا ده چې دافعالو دعمرې اداكول په ورخود حج كې وي اود اكثرو اشواطو اداكول اوموندې شو وَلِلْأَكْثَرِ حُكْمُ الْكُلِّ او اكثرو لره حكم د كل دې.

تشريح:- دليل دا دې. چې احرام دعمرې لپاره شرط دې.نوپه اشهرالحج باندې ددې وړاندې والي داسې دې.لكه طهارت چې دلمانځه لپاره شرط دې.اوهغه په وخت باندې وړاندې كړې شي.نوجائزدې.البته دا چې دا ضروري ده.چه په اشهرالحج كې دعمرې افعال موجود شي.اوپه دې صورت كې څلور ګښتونه د طواف په اشهرالحج كې موجود شوي دي.نوګويا چې واړه طواف په اشهرالحج كې موجود شوې دې خكه چې اكثرلره حكم دكل وي.نوهركله چې په اشهرالحج كې حج اوعمره جمع شوه.نوددې جمع كيدو نوم تمتع ده.نودا كس متمتع دې.

وَإِنْ طَافَ لِعُمْرَتِهِ قَبْلَ أَشْهُرِ الْحَجِّ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ فَصَاعِدًا اوكه دعمرې لپاره د طواف څلور يا دڅلورو نه زيات چكرې ئې دحج د مياشتو نه مخكې اوكړې ثُمَّ حَجَّ مِنْ عَامِهِ ذٰلِكَ لَمْ يَكُنْ مُتَمَتِّعًا بيا ئې حج اوكړو په دغې كال نو متمتع به نه وي. لِأَنَّهُ أَدَّى الْأَكْثَرَ قَبْلَ أَشْهُرِ الْحَجِّ خكه چې ده اكثره برخه د حج د مياشتونه وړاندې اوكړه. وَهٰذَا لِأَنَّهُ صَارَ بِحَالٍ لَا يَفْسُدُ نُسُكُهُ بِالْجِمَاعِ اودا خكه چې دې په دې سې حال شو چې اوس په جماع كاوه سره به دده عمره نه باطليږي. «فَصَارَ كَمَا إِذَا تَحَلَّلَ مِنْهَا قَبْلَ أَشْهُرِ الْحَجِّ نودې داسې شو چې ګويا د اشهر حج نه مخكې دعمرې نه حلال شوې وي.

تشريح:- اوكه د اشهرالحج نه ئې وړاندې څلور ګښتونه كړي وي.اوبيا ئې هم په دې كال په اشهرالحج كې حج كې اوكړي.نودې متمتع نه دې.خكه چې ده د حج د مياشتو نه وړاندې اكثر اشواط پوره كړل او اكثر لره حكم د كل وي نو لكه چې ده واړه طواف د حج د مياشتو نه وړاندې اوكړل او دا كس په دې صورت كې خكه متمتع نه دې چې د طواف څلور چكرې اووهي نو ددې نه روسته عمر د جماع په وجه نه فاسديږي نو دا كس داسې شولكه چې د حج د مياشتې نه وړاندې حلال شوې وي اوچه د حج د مياشتې نه څوك وړاندې حلال شي نو هغه كس متمتع نشي كيدې.

وَمَالِكٌ رَحِمَهُ اللّٰهُ يَعْتَبِرُ الْإِتْمَامَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ اوامام مالك رحمه الله په اشهرحج كې دعمرې د اتمام اعتبار كوي. وَالْحُجَّةُ عَلَيْهِ مَا ذَكَرْنَا او پده حجت هغه دې كوم چې مونږ ذكر كړو.

تشريح:- په دې عبارت كې د امام مالك اختلاف ته اشاره ده خكه چې امام مالك رحمه الله فرمائي.چه دا كس متمتع دې.اګرچه افعال دعمرې په اشهرالحج كې هم ادا نكړي.خوپه دې شرط دعمرې د احرام نه د

اشهرالحج كې حلال شوې وي.

دليله ۞دامام مالك رحمه الله دليل دا دې.چه په ذكرشوي صورت كې حج اوعمره دواړه موجود شوي دي.هغه دا چې د عمرې د احرام نه هم د حج په مياشتو كې حلال شوې دې.اود حج داحرام نه هم د حج په مياشتو كې حلال شوې دې.يعنى د حلالوالى په اعتبار سره دواړه په اشهرالحج كې موجود شوي دي.نوددې اجتماع د امله به دا كس متمتع وي.

وَلِأَنَّ التَّرَفُّقَ بِأَدَاءِ الْأَفْعَالِ اوخكه چې نفع اخستل په ادا كاوه د افعالو سره ده. «وَالْمُتَمَتِّعُ مُتَرَفِّقٌ بِأَدَاءِ النُّسُكَيْنِ فِي سَفْرَةٍ وَاحِدَةٍ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ اومتمتع هغه دې كوم چې په ادا دنسكينو سره نفع واخلى په يوسفر سره په مياشتو د حج كې.

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه ترفق يعنى راحت حاصلول د افعالو په ادا كولوسره راځي.اومتمتع هم په يوسفر د حج اوعمرې دوې [دوه] عبادتونه ادا كوي.اوفائده اخلى.نود تمتع لپاره ضروري دي.چه د عمرې واړه افعال يا اكثر په اشهرالحج كې ادا كړې شي.

دحج مياشتې

قَالَ وَأَشْهُرُ الْحَجِّ شَوَّالٌ وَذُو الْقَعْدَةِ وَعَشْرٌ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ اودحج مياشتې شوال، ذوالقعده، اولس ورځې د ذى الحجه دي.

تشريح:- المذهبان في اشهرالحج ۞صاحب دقدروى شيخ ابوالحسن رحمه الله فرمائي.چه دحج مياشتې شوال ذوالقعده اولس ورځې د ذوالحجه دي.② اوامام مالك رحمه الله فرمائي.چه اشهرالحج شوال ذوالقعده اوذوالحجه يعنى پوره درې مياشتې دي.

①دليل مالك۞ دامام مالك رحمه الله دليل دا دې.چه الله تعالى فرمائيلي دي. [اَلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ] او [اشهر] جمع د شهر ده.اواقل د جمع درې دي.نو پوره درې مياشتې د حج مياشتې دي.

①الجواب من دليل مالك رحمه الله ۞ دحضرت امام مالك رحمه الله د دليل نه ځواب دا دې.چه په آيت كې د اشهر الحج نه مراد دوې [دوه] مياشتې اوبعضې ورځې د دريمې مياشتې دي.دريمه مياشت پوره مراد نه ده.خكه چې د جمعې اطلاق د يونه په زيات باندې كيږي.لكه دالله تعالى په دې قول كې [مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ] دوې [دوه] زړونه مراد دي. حالانكه قلوب د جمع په صيغه سره ذكر شوې دې.

كَذَا رُوِيَ عَنْ بَعْضِ الْعَبَادِلَةِ الثَّلَاثَةِ وَعَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الزُّبَيْرِ(1) داشان روايت د دې درې واړو عبادلو او عبدالله ابن زبير رضي الله عنه نه.

تشريح:- دلائل الاحناف رحمهم الله ۞اوزمونږ دليل دا دې.چه د حضرت عبدالله بن مسعود، عبدالله بن عمر، عبدالله بن عباس اوعبدالله بن زبير رضي الله عنهم نه هم دا نقل دي.چه د حج مياشتې شوال ذوالقعده او د ذوالحجه لس ورځې دي.

وَلِأَنَّ الْحَجَّ يَفُوتُ عَشْرِ ذِي الْحِجَّةِ اوخكه چې حج فوت كيږي دتيريدو دلسمې ذوالحجه نه روسته وَمَعَ بَقَاءِ الْوَقْتِ لَا يَتَحَقَّقُ الْفَوَاتُ او د وخت پاته پاتې كيدو سره فوت كيدل نه متحقق كيږي. وَهٰذَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْمُرَادَ مِنْ قَوْلِهِ

(1) أما رواية ابن عمر رضي الله عنهما فأخرجه الحاكم فى المستدرك (٢/٢٧٦) وأما رواية ابن عباس رضي الله عنهما فأخرجه الدارقطنى فى سننه وراه أيضاً فى السنن الكبرى (٤/٥٥٩) رقم ٨٧١١ وأما رواية ابن مسعود رضي الله عنه فأخرجه الدارقطنى فى سننه رقم ٤٢ وراه أيضا فى السنن الكبرى (٤/٥٥٩) رقم ٨٧١٢) وأما رواية أبن الزبير رضي الله عنهما فأخرجه الدارقطنى فى سننه رقم ٤٤ ورواه أيضا فى السنن الكبرى (٤/٥٦٠) رقم ٨٧١٤)_

تَعَالٰى {اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُوْمَاتٌ} اودا دلالت کوی په دې چې مراد ددې قول دالله ﷻ نه، چې ((لحج اشهر معلومات)) نه ,,شَهْرَانِ وَبَعْضُ الثَّالِثِ لَاكُلُّهُ دوې [دوه] میاشتې پوره اود دریمې څه برخه ده.ټولې نه دی.

حل اللغة * ① حل اللغة* ① يفوت، فوتاً (ن): فوت کیدل

تشریح:- دوهم دلیل دا دې.چه ذوالحجه د لسو ورځو په تیریدو باندې حج فوت کیږی.یعنی که یوکس وقوف عرفات اونکړلو.اویوم النحر راغله.نودده نه حج فوت شو.که د ذوالحجه د آخره پورې د حج میاشتې وې.نود یوم النحر په تیریدو به حج نه فوت کیدو.ځکه چې وخت پاته وی.نوفوت کیدل نه متحقق کیږی.

د اشهرالحج نه وړاندې دحج احرام تړل

فَإِنْ قَدَّمَ الْإِحْرَامَ بِالْحَجِّ عَلَيْهَا جَازَ إِحْرَامُهُ نوکه مقدم ئې کړو احرام دحج لره په اشهرحج باندې نو جائز شو احرام ئې وَانْعَقَدَ حَجًّا اود حج لپاره به منعقد شی

حل اللغة* ① قدم، تقديماً: مقدم کول، وړاندې کول ② انعقد، انعقاداً: منعقد کیدل
③ ایجاب: واجب کول]

تشریح:- المذهبان في تقديم احرام الحج على اشهرها ❁ مسئله دا ده.که یوکس د اشهرالحج نه وړاندې د حج لپاره احرام اوتړلو.① نوزمونږ په نیزدا احرام هم دحج لپاره منعقد کیږی.②

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللّٰهُ په خلاف دامام شافعی رحمه الله فَإِنَّ عِنْدَهُ يَصِيْرُ مُحْرِمًا بِالْعُمْرَةِ، لِأَنَّهُ رُكْنٌ عِنْدَهُ چې دده په نزد به دې محرم دعمرې شی.ځکه احرام رکن دې.دده په نزد

تشریح:- اودامام شافعی رحمه الله په نیزدا احرام دعمرې لپاره معتبر کیږی دحج لپاره نه،

① دليله ❁ دامام شافعی رحمه الله دلیل دا دې.چه احرام دحج لپاره رکن دې.نولکه څنګه چې نور ارکان په وخت باندې نشی مقدم کولې.دغه ډول به احرام هم په وخت باندې نشی مقدم کولې.

السوال على الشافعي رحمه الله والجواب ❁ خوسوال دا دې.چه دا احرام هرکله د حج لپاره معتبر نه دې. نود عمرې لپاره ولې معتبر دې؟ ځواب دلته اګرچه احرام موجود شو.خود حج د وخت نه وړاندې چونکه په دې احرام کي د حج دافعالو ادا کاوه صلاحیت نشته.نودا احرام د لغو کیدو نه د بچ کیدو لپاره به په دې د عمرې لپاره معتبر شی.لکه که یوکس په ورځ کي د قضا شوې روژې نیت اوکړی.نوهغه روژه به نفل معتبر وی.ځکه چې د قضا روژې لپاره نیت په اول وخت یعنی سهار کي ضروری دې.نودا روژه د لغو کیدو نه د بچ کیدو لپاره به دنفلی روژې نیت حسابیږی.

وَهُوَ شَرْطٌ عِنْدَنَا.او زمونږ په نزد د دا شرط دې فَأَشْبَهَ الطَّهَارَةَ فِيْ جَوَازِ التَّقْدِيْمِ عَلَى الْوَقْتِ نومشابه شود اودس سره چې دا جائز دې وړاندې د وخت نه.

تشریح:- دلائل الاحناف رحمهم الله ❁ ① زمونږدلیل دا دې.چه احرام دحج لپاره شرط دې.نولکه څنګه چې طهارت د لمانځه لپاره شرط دې.اود وخت نه وړاندې طهارت جائزدې.دغه ډول د حج احرام هم په اشهرالحج باندې مقدم کول جائزدي.

وَلِأَنَّ الْإِحْرَامَ تَحْرِيْمُ أَشْيَاءَ وَإِيْجَابُ أَشْيَاءَ، اوځکه چې احرام څه څیزونو لره حراموی اوڅه واجبوی وَذٰلِكَ يَصِحُّ فِيْ كُلِّ زَمَانٍ فَصَارَ كَالتَّقْدِيْمِ عَلَى الْمَكَانِ او داخبره په هره زمانه کي صحیح ده اودا په مکان یعنی په میقات دمخکې کیدو پشان ده.

② تشریح:- دوهم دلیل دا دې.چه په احرام سره ځوشیان (څیزونه) حرامیږی.لکه ګنډلې شوې جامې اغوستل،ښکار کول وغیره اوڅه شیان (څیزونه) واجبیږی لکه سعی اورمی وغیره ،اوداسې کول په هره زمانه کي صحیح دی.که د حج ایام وی اوکه نه وی.نوځکه احرام په هره زمانه کي جائز دې.③ دریم دلیل دا

چې احرام لکه څنګه په میقات یعنی د احرام تړلو په ځائې باندې مقدم کول جائز دی.دغه ډول په زمانه د حج یعنی په اشهرالحج باندې مقدم کول جائزدی.

د کوفي دعمرې کولونه روسته مکه یا بصرې کې اقامت کول

قَالَ (وَإِذَا قَدِمَ الْكُوْفِيُّ بِعُمْرَةٍ فِيْ أَشْهُرِ الْحَجِّ، وَفَرَغَ مِنْهَا یوکوفی د عمرې لپاره اشهر حج کي راغلو.اودعمرې نه چې فارغ شو وَحَلَقَ أَوْقَصَّرَ ثُمَّ اتَّخَذَ مَكَّةَ أَوِ الْبَصْرَةَ دَارًا حلق یا قصر ئې اوکړو بیا ئې مکه یا بصره خپل کور جوړکړو. وَحَجَّ مِنْ عَامِهِ ذٰلِكَ فَهُوَ مُتَمَتِّعٌ اوپه دې کال ئې حج اوکړو.نودې متمتع دې.

حل اللغة* ① قدم، قدرماً (س): راتګ ② فرغ، فراغة (ف): فارغ کیدل

تشریح:- صورتئ التمتع ❁ مسئله دا ده.چه د کوفې یوکس په اشهرالحج کي مکې ته د عمرې ادا کاوه لپاره راغلو.اودعمرې ادا کاوه نه روسته فارغ شو.یعنی حلق یا قصرئې اوکړلو.اوحلال شو.بیا بصره ته واپس لاړلو.اویا ئې مکه وطن اقامت اوګرځولو.بیائې هم په دغه کال حج اوکړلو.نودا کس په دواړو صورتونو کښې متمتع شو.

أَمَّا الْأَوَّلُ فَلِأَنَّهُ تَرَفَّقَ بِنُسُكَيْنِ فِيْ سَفَرٍ وَاحِدٍ فِيْ أَشْهُرِ الْحَجِّ په هرحال اول خوځکه چې ده نفع واخستله په نسکینو سره په یو سفر کي په میاشت دحج کي.

حل اللغة * ① ترفق، ترفقا: نفع اوچتونکې

تشریح:- تمتع الصورة الاولى اتفاقاً ❁ په اولنی صورت کي خوځکه متمتع شو.چه ده مکه وطن اقامت اوګرځولو.نوده په یوسفر کي دوې [دوه] عبادتونه جمع کړل.اوچونکه داسې کس ته متمتع وائی.نودا کس متمتع شو.

وَأَمَّا الثَّانِيْ فَقِيْلَ هُوَ بِالْاِتِّفَاقِ پاتې شو دوهم صورت نوونیلې شوی دی چې دا په اتفاق سره دې وَقِيْلَ هُوَ قَوْلُ أَبِيْ حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ [1] اوونیلې شوی دی.چه دا دامام ابوحنیفه رحمه الله قول دې. وَعِنْدَهُمَا لَايَكُوْنُ مُتَمَتِّعًا دصاحبینو رحمهما الله په نزد به متمتع نه وی.

تشریح:- المذهبان في تمتع الصورة الثانية ❁ اوپه دوهم صورت کي یعنی چې په بصره کي اقامت اختیار کړی. نوپه دې صورت کي هم بعضې حضرات فرمائی.چه ددې کس متمتع کیدل اتفاقی دی. اوبعضې فرمائی.① چه په دې صورت کي د امام ابوحنیفه رحمه الله په نزدې متمتع ګرځی.② اود د صاحبینو رحمهما الله په نزدې متمتع نه دی.

لِأَنَّ الْمُتَمَتِّعَ مَنْ تَكُوْنُ عُمْرَتُهُ مِيْقَاتِيَّةً وَحَجَّتُهُ مَكِّيَّةً ځکه چې متمتع هغه وی دکوم چې عمره میقاتی وی اوحج مکی وی. وَنُسُكَاهُ هٰذَانِ مِيْقَاتِيَّانِ حال دادې چې دده دا دواړه نسکونه میقاتی دی

تشریح:- دليل الصاحبين رحمهما الله ❁ د صاحبینو رحمهما الله دلیل دا دې.چه د متمتع دعمرې احرام د میقات نه وی.اود حج احرام ئې د مکې نه وی.اوپه دې صورت کي داسې نه ده.ځکه چې دده د حج اوعمرې دواړو احرام د میقات نه تړلې شوی دی.په دې طریقه چې کوفی کله د خپل کور نه وتل.نود میقات نه ئې د عمرې لپاره احرام تړلې وو.اوچه د عمرې نه فارغ شو.نوبصره کي مقیم شو.نودې حلال شو.اود میقات نه بهرته اووتل.یعنی بصره دمیقات نه بهر یو ښار دې.اوس چې دا کس د حج لپاره واپس کیږی.نودې به د حج لپاره احرام هم د میقات نه تړی.اوهرکله چې ده دحج اوعمرې دواړو لپاره احرام د میقات نه اوتړل.نودې متمتع نشو.

[1] القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا فى ردالمحتار(٢١۶\٢) ثم قال فى القول الراجح والأصح عدم الإختلاف بين علماءنا الثلاثة ارجع للتفصيل إلى القول الراجح (٢١۶\١)-

وَلَهُ أَنَّ السَّفْرَةَ الْأُولَى قَائِمَةٌ مَا لَمْ يَعُدْ إِلَى وَطَنِهِ دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دې چې اولنې سفر قائم دې ترخو چې دې خپل وطن ته نه وی تلې ،وَقَدِ اجْتَمَعَ لَهُ نُسُكَانِ فِيهَا فَوَجَبَ دَمُ التَّمَتُّعِ اوحال دا دې چې په دې سفرکي دده دواړه نسکونه يوځائې وی نوپده دم دتمتع واجب دی.

دليل ابی حنيفة رحمه الله ۞دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه کوم سفر کوفی د کوفې نه مکې ته کړې وو.نو بصرې ته دتلو باوجود دغه سفرپاته دې.ترخوچه خپل وطن ته واپس شوې نه وی.نودا کس د هغه چا پشان شو.چه هغه لا د ميقات نه وتلې نه وی.اوواپس راشی.حج اوکړی.حاصل دا چې په دې يوسفر کي ده ته دوې [دوه] عبادتونه حج اوعمره حاصل شول.اوچه په يوسفرکي دا دوې [دوه] عبادتونه جمع کړی.هغه متمتع وی.نودې به متمتع وی.اوپه ده به دم تمتع واجب وی.

د عمرې د فساد نه روسته بصره وطن اقامت جوړول اوبيا حج كول

فَإِنْ قَدِمَ بِعُمْرَةٍ فَأَفْسَدَهَا وَفَرَغَ مِنْهَا وَقَصَّرَ د عمرې لپاره راغلو او هغه ئې پريښوده او ددې نه فارغ شوقصرئې اوکړوبيا ئې جوړکړو ثُمَّ اتَّخَذَ الْبَصْرَةَ دَارًا ثُمَّ اعْتَمَرَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ بصره کور.بيائې په اشهر دحج کي عمره اوکړه. وَحَجَّ مِنْ عَامِهِ لَمْ يَكُنْ مُتَمَتِّعًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ) رَحِمَهُ اللَّهُ (١)اوحج ئې اوکړو په دغې کال کي ،نونه به وی متمتع.دامام ابوحنيفه رحمه الله په نزد

حل اللغة* ①فافسدها، افسد افسادًا: فاسد کول

تشريح:- المذهبان فی المسئلة ۞مسئله دا ده.چه يوکس راغلو.د عمرې لپاره ئې احرام اوتړلو.اوبيا ئې عمره فاسده کړه.مثلاً د عمرې نه د حلاليدو نه وړاندې ئې د خپلې بی بی سره جماع اوکړه.خودديې باوجود ئې د عمرې افعال ادا کړل.اوقصر ئې اوکړلو.ځان ئې حلال کړلو.بيا ئې په بصره کي اقامت اختيار کړلو .اوبيا ئې هم په دغه کال کي حج اوکړلو.①نودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزدا کس متمتع نه ګرځی

وَقَالَا: هُوَ مُتَمَتِّعٌ)، لِأَنَّهُ إِنْشَاءُ سَفَرٍ وَقَدْ تَرَفَّقَ فِيهِ بِنُسُكَيْنِ اوصاحبين فرمائی چې متمتع به وی.ځکه چې دا ايجاد د سفر دې او حال دا دې چې ده د نسکينو نه فائده اوچته کړه.

تشريح:- اود صاحبينو رحمهما الله په نيز متمتع ګرځی.دا خيال ساتئ؛چه د امام ابوحنيفه رحمه الله اوصاحبينو رحمهما الله په مينځ کي اختلاف په هغه صورت کي دې.چه په اشهرالحج کي بصرې اړخ ته خروج اوکړی.اوکه د اشهرالحج نه وړاندې ئې خروج کړې وی.اوبيا مکې ته داخل شوې وی.اوعمره ئې کړې وی.نوپه دې صورت کي په اتفاق سره دې متمتع دې.

دليلهما ۞په مسئله مختلف فيه کي د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دې.چه د بصرې نه مکې مکرمې ته راتګ مستقل يو سفر دې.اوپه دې سفر کي ده دوې [دوه] عبادتونه ادا کړل.يوحج اوبله عمره،اوپه يو سفرکي حج اوعمره جمع کول تمتع وی.خوپه دې شرط چې دا سفر په اشهرالحج کښې وی. نوځکه دا کس متمتع دې.

وَلَهُ أَنَّهُ بَاقٍ عَلَى سَفَرِهِ مَا لَمْ يَرْجِعْ إِلَى وَطَنِهِ دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې چې دې پخپل سفر پاته دې ترخو چې واپس نشی خپل وطن ته.

تشريح:- دليل ابی حنيفة رحمه الله ۞اودامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه دده اولنې سفرپاته دې.ترڅوچه دې خپل وطن ته واپس شوې نه وی.او په دې سفر کي دده لومړنی عمره فاسده شوې وه.نودوې [دوه] نسکه دده

(١) القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا فی ردالمحتار(٢١٦|٢) والبحر الرائق (٣٧٠|٢) والهندية (٢٤٠|١) نقلاً عن القول الراجح (٢١٧|١)_

په صحيح طريقه جمع نکړل.حالانکه متمتع هغه وی.چه په يوسفرکي دوې [دوه] نسکه په صحيح طريقه جمع کړی.

په يوکال کې خپل اهل ته تلل اوبيا عمره اوحج كول

فَإِنْ كَانَ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ ثُمَّ اعْتَمَرَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ بياکه دې خپل وطن ته واپس شوې وود دې نه روسته ئې په اشهرحج کي عمره وَحَجَّ مِنْ عَامِهِ يَكُونُ مُتَمَتِّعًا فِي قَوْلِهِمْ جَمِيعًا او په دغې کال حج ادا کړونو متمتع به وی.د تولو په قول کي.

حل اللغة* ①متمتعا: نفع اوچتونکې]

تشريح:- كون الرجل متمتعاً في المسئلة ۞که يوکس دعمرې لپاره راغلو.بيا ئې عمره فاسده کړه.اود عمرې افعال ئې پوره کړل.بيا خپل وطن نه واپس شو.بيا ئې هم په هغه کال په موسم حج کي عمره اوکړه. او حج ئې اوکړلو.نودامام ابوحنيفه رحمه الله اوصاحبينو رحمهما الله په نيزدا کس متمتع دې.

لِأَنَّ هَذَا إِنْشَاءُ سَفَرٍ ځکه چې دا ايجاد د سفردې. په وجه د ختميدو د ړومبی سفر لِانْتِهَاءِ السَّفَرِ الْأَوَّلِ، وَقَدِ اجْتَمَعَ لَهُ نُسُكَانِ صَحِيحَانِ فِيهِ او جمع شو ده لره په دې دوهم سفر کي دوې [دوه] نسکه صحيح.

تشريح:- ځکه چې وطن نه واپس کيدو سره دده اولنې سفرختم شو.اواوس دوهم مستقل سفرشو.اوپه دې دوهم سفر کي دوې [دوه] نسکه جمع شو.اوپه أيام حج کي په يوسفر کي دوې [دوه] عبادتونه جمع کول تمتع ده.نودا کس متمتع شو.

په ذکرشوې مسئله کي وطن ته واپسی نه کول

وَلَوْ بَقِيَ بِمَكَّةَ وَلَمْ يَخْرُجْ إِلَى الْبَصْرَةِ حَتَّى اعْتَمَرَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ اوکه دې په مکه کي ايسارشواوبصرې ته لانړوتردې چې عمره ئې اوکړه په مياشتودحج کي وَحَجَّ مِنْ عَامِهِ لَا يَكُونُ مُتَمَتِّعًا بِالِاتِّفَاقِ اوپه دغې کال ئې حج ادا کړو نونه کيږی متمتع په اتفاق سره. لِأَنَّ عُمْرَتَهُ مَكِّيَّةٌ وَالسَّفَرُ الْأَوَّلُ انْتَهَى بِالْعُمْرَةِ الْفَاسِدَةِ ځکه چې دده عمره مکی ده او ړومبې سفرپه فاسد شوې عمر سره ختم شو. وَلَا تَمَتُّعَ لِأَهْلِ مَكَّةَ او نشته دمکې والو لپاره تمتع.

حل اللغة* ①بقى، بقاءً: پاته پاتې کيدل، ثابتيدل ②لم يخرج، خرج خروجاً (ن): وتل]

تشريح:- كون الرجل غيرمتمتع في المسئلة المذكورة ۞مسئله، که يوکس دفاسدې عمرې نه فارغ شی.اوهم په مکه کي ايسار شی.نه خپل وطن ته واپس لاړ شی.اونه بصرې ته.اوبيا هم په دغه کال په اشهرالحج کي عمره اوکړی.اوحج اوکړی.نوپه اتفاق سره دا کس متمتع نه دې.ځکه چې اولنې سفرخوپه فاسده عمره باندې ختم شو.اود دويمې صحيح عمرې اوحج لپاره دده احرام هم د مکې نه تړلې شوې دې.نودا کس مکی شو.اودا معلومه ده.چه دمکی حج تمتع نه وی.نودا کس متمتع نشو.

په اشهرالحج کي حج اوعمره جمع کول اوبيا يوفاسد کيدل

وَمَنِ اعْتَمَرَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ وَحَجَّ مِنْ عَامِهِ چا چې په اشهر حج کي عمره ادا کړه او په دغې کال ئې حج ادا کړو فَأَيُّهُمَا أَفْسَدَ مَضَى فِيهِ نو په دوی کي چې کوم فاسدکړی هغه به پوره کوی

حل اللغة* ①اعتمر، اعتماراً: عمره کول ②مضى، مضياً: تيريدل

تشريح:- فساد احدالنسكين رفض للتمتع ۞مسئله دا ده.چه يوکس په اشهرالحج کي عمره اوکړه.اوبيا ئې هم په دغه کال حج اوکړلو.نوپه دې دواړو کي چې کوم يو فاسد کړی.دهغې پوره کول ضروری دی.

لِأَنَّهُ لَا يُمْكِنُهُ الْخُرُوجُ عَنْ عُهْدَةِ الْإِحْرَامِ إِلَّا بِالْأَفْعَالِ چې نه دی ممکن ده لپاره وتل دعهدې د احرام نه مګر په ادا کولودافعالو سره. (وَسَقَطَ دَمُ الْمُتْعَةِ) لِأَنَّهُ لَمْ يَتَرَفَّقْ بِأَدَاءِ نُسُكَيْنِ صَحِيحَيْنِ اودم د تمتع به ترې ختم شی ځکه چې

ده نفع نه ده اخستې په ادا کاوه د دوونسکينو سرفِي سَفْرَةٍ وَاحِدَةٍ ځکه په يو سفر کې.

تشريح:- ځکه چې د افعالو پوره کاوه نه بغيرد احرام نه وتل ممکن نه دی. البته دم تمتع ترې ساقط شو. ځکه چې دم تمتع په هغه چا واجبيږي. چه په يوسفر کې دوې [دوه] عبادتونه په صحيح طريقه جمع کړي. اودلته چونکه يوفاسد شو. نود دوو عبادتونو نه جمع کاوه په وجه متمتع نشو.

د ښځې قرباني کول د دَمِ تمتع نه عدم کفايت

وَإِذَا تَمَتَّعَتِ الْمَرْأَةُ فَضَحَّتْ بِشَاةٍ هر کله چې ښځې تمتع اوکړه اود اختر په ورځ ئې يو وزه قرباني کړه لَمْ يُجْزِهَا عَنِ الْمُتْعَةِ نو دا به ددم تمتع لپاره کافي نه وی. لِأَنَّهَا أَتَتْ بِغَيْرِ الْوَاجِبِ ځکه چې ده د واجبيدو نه علاوه قرباني کړې ده، وَكَذَا الْجَوَابُ فِي الرَّجُلِ اودا خواب دسړی په اړه کې دې.

حل اللغة: ① تمتعت، يتمتع تمتعاً: نفع اوچتونکې ② فضحت، ضح تضحية: قرباني کول]

تشريح:- عد قيام ذبح الاضحية عن دم التمتع ◉ يوې ښځې تمتع اوکړله. اوبيا ئې د لوئې اختر قرباني اوکړله. نودا قرباني ددم تمتع قائم مقام نشي جوړيدې. ځکه چې د سفر په وجه په دې باندې د لوئې اختر قرباني نشته. اودم تمتع پرې واجب ده. نو غير واجب دواجب قائم مقام نشي جوړيدې. هم دا حکم د سړی دې.

نوټ: په دې مسئله کې ئې دښځې ذکر په خصوصيت سره ځکه اوکړلو. چه د امام ابوحنيفه رحمه الله نه يوې ښځې ددې مسئلې پوښتنه کړې وه. ګنی د سړی هم دا حکم دې.

په حالت دحرام کې د ښځې حيض راتلل

وَإِذَا حَاضَتِ الْمَرْأَةُ عِنْدَ الْإِحْرَامِ اغْتَسَلَتْ کله چې حيض راشی ښځې ته داحرام په وخت کې نوغسل دې اوکړی وَأَحْرَمَتْ وَصَنَعَتْ كَمَا يَصْنَعُهُ احرام دې اوتړی اوکوی دې لکه چې کوی حاجيان الْحَاجُّ غَيْرَ أَنَّهَا لَا تَطُوفُ بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهُرَ بغيرددې نه چې طواف به نه کوی دبيت الله تردې چې پاکه شی.

حل اللغة: ① حاضت، حاض حيضاً (ض): دماهوارنی وينه جاری کيدل ② اغتسلت، اغتسل اغتسالاً: غسل کول

تشريح:- اداء الحائض مناسک الحج غير الطواف ◉ مسئله دا ده. که يوه ښځه د احرام په وخت کې حائضه شی. نودا دې داحرام لپاره غسل اوکړی. اود حج واړه افعال دې اوکړی. سوې د طواف نه، چه کله پاکه شی. نوبيا دې طواف اوکړی.

لِحَدِيثِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا حِينَ حَاضَتْ بِسَرِفٍ [1] په دليل د حديث دعائشه رضي الله عنها چې کله دا په مقام سرف کې حائضه شوه

تشريح:- دلائله ◉ ① ددې دليل دحضرت عائشې رضي الله عنها حديث دې. ځکه چې دا په مقام سرف کې حائضه شوه. چه رسول الله ﷺ تشريف راوړلو. نودا ناسته وه. ژړل ئې. نبی ﷺ ترې په خپله پوښتنه اوکړه. ولې ژاړې. حيض راغلې څه؟ حضرت عائشې رضي الله عنها ورته عرض اوکړلو. هم دا خبره ده. نو نبی ﷺ ورته اوفرمائيل. دا خوداسې شی دې. چه د آدم عليه السلام په ټولو لونړو باندې دا ناروغی (ناروغی (بيماری)) راځی. نوحاجيان چې کوم افعال کوی. هغه کوه. خود بيت الله طواف مکوه. ترڅوچه پاکه شوې نه ئې.

وَلِأَنَّ الطَّوَافَ فِي الْمَسْجِدِ وَالْوُقُوفَ فِي الْمَفَازَةِ او ځکه چې طواف په جمات کې وی اووقوف په بيابان کې وی،

تشريح:- دوهم دليل دا دې. چه دحائضې لپاره جمات ته داخليدل منع دی. اوطواف په مسجد حرام کې کيږی. نوځکه به طواف نه کوی. اووقوف عرفات چونکه په عام ډګر کښې وی. نود ښځې لپاره په دې مقام کې

[1] من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه البخاری فی الحيض باب ۱ ومسلم فی الحج رقم ۱۱۹ والنسائی فی الطهارة باب ۱۷۸ وابن ماجه فی الطهارة باب ۱۲۱ والدارمی فی الوضوء باب ۱۰۷ وأحمد فی المسند (۶/۶۵)_

وقوف څه قباحت نه لری. دغه شان چې د حج کوم نورافعال دی. دهغې او د حيض په مينځ کې څه منافات نشته. نوحائضه به هغه واړه افعال کوی.

وَهَذَا الِاغْتِسَالُ لِلْإِحْرَامِ لَا لِلصَّلَاةِ اودا غسل کول به د احرام لپاره وی نه دلمونځ دپاره، فَيَكُونُ مُفِيدًا نومفيد به وی. فَإِنْ حَاضَتْ بَعْدَ الْوُقُوفِ وَطَوَافِ الزِّيَارَةِ اوکه حيض ورته راغلود وقوف اود طواف نه روسته نو. انْصَرَفَتْ مِنْ مَكَّةَ وَلَا شَيْءَ عَلَيْهَا لِطَوَافِ الصَّدَرِ واپس دې شی دمکې نه او هيڅ نشته په دې باندې دطواف صدر (په پريخودو) لِأَنَّهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ رَخَّصَ لِلنِّسَاءِ الْحُيَّضِ فِي تَرْكِ طَوَافِ الصَّدَرِ [1] ځکه چې نبی ﷺ اجازت ورکړې وو حائضه زنانو ته د پريخودو د طواف صدر.

تشريح:- حکمة الغسل عند الاحرام ◉ که څوك اعتراض اوکړی. چه حائضې ته غسل څه فائده نه ورکوی. نوبيا دې نه دغسل حکم ولې کولې شی. نوددې ځواب دا دې. چه د احرام په وخت کې غسل د احرام يا دلمانځه لپاره نه وی. بلکه د نظافت حاصلولو لپاره وی. اويقينی خبره ده. چه په دې غسل سره نظافت حاصليږی.

اوکه يوه ښځه د وقوف عرفات او طواف زيارت نه روسته حائضه شی. نودا دې د مکې نه روانه شی. اود طواف صدر په پريخودو په دې باندې څه واجب نه دی. ځکه چې رسول الله ﷺ ښځو ته د طواف صدر پريخودو اجازت ورکړې وو.

د مکې لپاره د طواف صدر حکم

وَمَنِ اتَّخَذَ مَكَّةَ دَارًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ طَوَافُ الصَّدَرِ اوچا چې مکه کور جوړکړو نو په ده باندې طواف صدر نشته لِأَنَّهُ عَلَى مَنْ يَصْدُرُ ځکه چې دا خو په هغه چا دې څوك چې واپس کيږی.

حل اللغة: ① اتخذ، اتخاذاً: نيول جوړولو ② يصدر، صدوراً (ن): واپس کيدل

تشريح:- عدم طواف الصدر علی مريد الاقامة بمکة ◉ که يو آفاقی مکه معظمه خپل وطن جوړ کړلو. نو په ده باندې طواف صدر نشته. ځکه چې طواف صدر په هغه چا واجب دې. څوك چې د مکې معظمې نه روانيږی. اوخپل وطن ته واپس کيږی. حالانکه دا کس چې مکه معظمه د استوګنې ځائې جوړوی. نودا اراده نه لری. نوځکه پرې طواف صدر واجب نه دې.

إِلَّا إِذَا اتَّخَذَهَا دَارًا بَعْدَ مَا حَلَّ النَّفْرُ الْأَوَّلُ مګر که جوړنې کړومکه مبارکه کور روسته د نفراول د وخت راتلونه، فِيمَا يُرْوَى عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ په هغه روايت کې کوم چې دامام ابوحنيفه رحمه الله نه روايت دې. وَيَرْوِيهِ الْبَعْضُ عَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ اوبعضو دې لره روايت کړې دې د امام محمد رحمه الله نه

تشريح:- رواية الوجوب ◉ البته دا که د دولسمې ذوالحجې نه روسته په ديارلسمه ذوالحجه باندې ئې نيت اوکړلو. چه مکه د استوګنې ځائې جوړوی. نود امام ابوحنيفه رحمه الله نه په يو روايت کې په ده باندې طواف صدر شته. اوبعضې حضرات دا روايت د امام محمد رحمه الله نه نقل کوی.

لِأَنَّهُ وَجَبَ عَلَيْهِ بِدُخُولِ وَقْتِهِ ځکه چې دا په دې خليدو د وخت سره واجب شو. فَلَا يَسْقُطُ بِنِيَّةِ الْإِقَامَةِ بَعْدَ ذَلِكَ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ نوددې نه روسته په نيت داقامت سره نه ساقط کيږی والله اعلم بالصواب.

تشريح:- دليله ◉ ددې روايت دليل دا دی. چه په ديارلسمه ذوالحجه راتلو باندې په ده طواف صدر واجب شو. اوچه د وجوب نه روسته دې په مکه کې د اقامت نيت اوکړی. نوپه دې باندې هغه طواف نه ساقطيږی. کوم چې يو ځل واجب شوې دې. لکه چې يومقيم په رمضان کې په خپل وطن کې سهار کړی. او د سهار راختو نه روسته دې مسافر شی. نوده ته په دغه ورځ کې د افطار رخصت نشته. (ځکه چې په ده باندې روژه

[1] من حديث ابن عباس رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی الحج باب ١٤٤ ومسلم فی الحج رقم ٣٨٠)

په حالت قيام فرض شوي ده په سفرباندې په هغې رخصت نه پيدا کيږي.

باب الجنايات

دا باب د جناياتو په بيان کې دې

تشريح - الربط بما قبله ◉ د محرمينو د احرام اوقسمونو نه چې فارغ شو نودې نه روستـه د هغه عوارضو ذکر کوي کوم چې احرام نه پيښيږي جنايات جمع د جنايت ده اوجنايت هغه فعل ته وائي کوم چې شرعاً حرام وي.

د محرم لپاره د خوشبو د لګولو جنايت

وَإِذَا تَطَيَّبَ الْمُحْرِمُ فَعَلَيْهِ الْكَفَّارَةُ کله چې خوشبو اولګوله محرم نوپه ده کفاره ده. فَإِنْ طَيَّبَ عُضْوًا كَامِلًا فَمَا زَادَ فَعَلَيْهِ دَمٌ اوس که خوشبو ني اولګوله په پوره اندام ياندې زياتـه نوپه ده دم دې وَذَلِكَ مِثْلُ الرَّأْسِ وَالسَّاقِ وَالْفَخِذِ وَمَا أَشْبَهَ ذَلِكَ اودا په مثل دسر، پنډنۍ، ورون اوځه چې د دې پشان وي

حل اللغة: ① تطيب، تطيبًا: خوشبو لګول ② ساق: پنډنۍ ③ فخذ: ورون

تشريح - حرمة استعمال الطيب للمحرم ◉ صاحب د قدوري رحمه الله فرمائي چه محرم په خپل بدن باندې هر ډول خوشبو اولګوله نوپه ده باندې کفاره واجب شوه لکه بنفشه، جامبيل، ريحان ګلاب اونور عطرونه.

لِأَنَّ الْجِنَايَةَ تَتَكَامَلُ بِتَكَامُلِ الْإِرْتِفَاقِ ځکه چې جرم پوره کيږي په کامله نفعې اخستلو سره وَذَلِكَ فِي الْعُضْوِ الْكَامِلِ اوکامله نفع په پوره اندام کې ده فَيَتَرَتَّبُ عَلَيْهِ كَمَالُ الْمُوجِبِ نو په دې به پوره موجب مرتب وي.

تشريح - دليله ◉ دليل دا دی چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دي. «الحاج الشعث التفل» يعنی حاجی به بيرسري اوخيرن وي اوخوشبو لګول دا صفت لرې کوي نوځکه خوشبوئي لګول جرم دې نوکه په پوره اندام يا د دې نه په زيات باندې ني خوشبوئي اولګوله نوپه ده باندې دم واجب شو. د پوره اندام مثال لکه سر، لينګئ، ورون اوددې پشان نور اندامونه. اوکه د پوره اندام نه کمې برخې پورې ني خوشبوئي اولګوله نوصدقه پرې واجب ده دليل دا دې چه جرم مکمل کيږي په پوره فائده اخستلو، اوپوره فائده اخستل حاصليږي په پوره اندام سره، نوځکه کامله سزا يعنی دم به په پوره اندام خوشبو کاوه باندې وي.

د اندام نه په کمه برخه خوشبو لګول

وَإِنْ طَيَّبَ أَقَلَّ مِنْ عُضْوٍ فَعَلَيْهِ الصَّدَقَةُ لِقُصُورِ الْجِنَايَةِ اوکه خوشبو ني اولګوله د اندام نه لږه نوپه ده صدقه ده دجرم دکموالی د وجې

حل اللغة: ① اقل: کم ② جناية: جرم، ګناه

تشريح - المذهبان في تطيب الاقل من عضو ◉ ① مسئله دا ده که د يو اندام په کمه برخه ني خوشبوئي اولګوله نوپه ده باندې صدقه واجب ده ځکه چې دده جرم کم دې

وَقَالَ مُحَمَّدٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَجِبُ بِقَدْرِهِ مِنَ الدَّمِ[1] امام محمد رحمه الله فرمائي چې په قدر د جرم به دم واجب وي. اعْتِبَارًا لِلْجُزْءِ بِالْكُلِّ د امله دقياس دجزء نه په واره باندې.

[1] القول الراجح قال المفتی غلام قادر مدظله العالي والصحيح أن يوفق ويقال إن كان الطيب قليلاً فالعبرة للعضو لا للطيب حتى لو طيب به عضوى كاملاً يكون كثيرا يلزم دم وفيما دونه صدقة وإن كان الطيب كثيرا فالعبرة للطيب لا للعضو حتى لو طيب به رب عضو يلزمه دم كذا يفهم من عبارات فتح القدير(٢٤٣٩) وردالمحتار(٢١٨١٢) والبحرالرائق (٣١٣) نقلاً عن القول الراجح (٢١٨١١).

حل اللغة: ① يجب وجب وجوباً (ض): واجب کيدل

تشريح - امام محمد رحمه الله فرمائي چه دم به په اندازه د جرم وي. مثلاً که په نيم اندام ني خوشبوئي لګولي وي نو نيم دم به واجب وي. اوکه په دريمه برخه ني خوشبوئي لګولي وي نو دريمه برخه دم به واجب وي على هذا القياس. امام محمد رحمه الله جزء په کل باندې قياس کړې دي يعنی چې په پوره اندام کې پوره دم واجب دی نو په يو جزء کې به د هغې په اندازه دم واجب وي.

وَفِي الْمُنْتَقَى أَنَّهُ إِذَا طَيَّبَ رُبُعَ الْعُضْوِ فَعَلَيْهِ دَمٌ اعْتِبَارًا بِالْحَلْقِ. او په منتقى کتاب کې دی چه کله په څلورمه برخه د اندام خوشبو اولګوله نو پده دم دې په وجه دقياس کولونه په سرخرئيلو باندې وَنَحْنُ نَذْكُرُ الْفَرْقَ بَيْنَهُمَا مِنْ بَعْدُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ اومونږ به لږ روستو ددې دواړو بيان کوو انشاء الله.

حل اللغة: ① ربع: څلورمه حصه ② نذکر، ذکر ذکراً (ن): ذکر کول]

تسهيل: رواية المنتقى ودليلها ◉ په منتقى کې دی. چه په څلورمه برخه ني خوشبوئي اولګوله. نو په ده باندې پوره دم واجب دې. په سرخريولو باندې قياس کړې شوې دې. يعنی لکه څنګه چې څلورمه برخه سرخريلو باندې پوره دم واجبيږي. دغه ډول به په څلورمه برخه اندام باندې پوره دم واجبيږي. خومونږ به انشاء الله په دې دواړو کې توپير بيان کړو.

په وزه سره د دم ادا کيدل

ثُمَّ وَاجِبُ الدَّمِ يَتَأَدَّى بِالشَّاةِ فِي جَمِيعِ الْمَوَاضِعِ بيا واجب دم اداکيږي په وزه باندې په ټولو ځايونو کې إِلَّا فِي مَوْضِعَيْنِ نَذْكُرُهُمَا فِي بَابِ الْهَدْيِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى سوې د دوو ځايونو نه چې مونږ به ني په باب الهدی کې ذکر کوو انشاء الله.

تشريح - كفاية الشاة في الدم ◉ دقدوری رحمه الله فرمائي. که په محرم باندې دم واجب شي. نودا د وزه په ذبح کاوه باندې ادا کيږي.

أعدم كفاية الشاة في موضعين ◉ سوې د دوو ځايونو نه، ① يو په هغه صورت کې چې طواف زيارت په حالت د جنابت د حيض اونفاس کې اوکړي. ② او دوهم په هغه صورت کې چې د وقوف عرفات نه روسته جماع اوکړي نوپه دې دواړو صورتونو کې د وزه ذبح نه کافي کيږي. بلکه اوښ يا غوې ذبح کول به واجب وي.

د واجب شوي صدقې مقدار

وَكُلُّ صَدَقَةٍ فِي الْإِحْرَامِ غَيْرُ مُقَدَّرَةٍ فَهِيَ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ اوهره صدقه چې په احرام کې دهغې څه اندازه مقرره نه وي نوهغه نيمه صاع ده. د غنمو، إِلَّا مَا يَجِبُ بِقَتْلِ الْقَمْلَةِ وَالْجَرَادَةِ سواد هغې نه چې دسپګې اود مولخ په قتل واجبيږي هَكَذَا رُوِيَ عَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى داسې روايت د. دابو يوسف رحمه الله نه.

حل اللغة: ① بر: غنم ② قملة: سپګې ③ جرادة: ملخان]

تشريح - الصدقة مجهول القدر ◉ فرمائي که د احرام په جنايت کې داسې صدقه واجب شي. چه دهغې څه مقدار مقرر نه وي نو په هغې کې د نيم صاع غنم واجب دي. البته که يوکس په حالت د احرام کې سپګه يا ملخ مړکړلو نودده چې څه خوښه وي. صدقه دې کړي. په دې کې څه مقدار مقرر نه دې. حضرت عمر رضی الله عنه فرمائيلي دي. «التمرة خيرة من جرادة» يعنی يوه خرما (قجوره) د ملخ نه ښه ده.

د نکريزو په خضاب لګولو سره د دم وجوب

قَالَ فَإِنْ خَضَبَ رَأْسَهُ بِحِنَّاءٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ که محرم په خپل سر دنکريزو خضاب اولګولو نوپه ده قرباني واجب ده. لِأَنَّهُ

طِيبٌ قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحِنَاءُ طِيبٌ (١) خكه چې نكريزې خوشبو ده نبى ﷺ فرمائيلى دى چې نكريزه خوشبوداره ده.

حل اللغة ① خضب، خضوبًا (ض،س): نكريزې لګول

تشريح:- وجوب الدم بالحناء ۞ مسئله كه يومحرم په خپل سر باندې د نكريزو خضاب اولګولو.نو په دې صورت كې په ده باندې دم يعنى قربانى واجب ده.خكه چې نكريزې يو ډول خوشبوئى ده.اونبى ﷺ فرمائيلى دى «الحناطيب» اود احرام په حالت كې نكريزې لګول جرم دې.نوځكه به پرې دم جنايت واجب وى.

وَإِنْ صَارَ مُلَبَّدًا فَعَلَيْهِ دَمَانِ دَمٌ لِلتَّطَيُّبِ وَدَمٌ لِلتَّغْطِيَةِ اوكه سر پرې پټ كړى،نو دوې [دوه] دمونه دى پرې.يودم د خوشبواوبل د پټيدلو.

حل اللغة * تغطية: سرپواړه

تشريح:- وجوب الدمين بالحناء ۞ اوكه په حالت د احرام كې ئې نكريزې داسې اولګولې.چه ويخته ئې اونختل نو په دې محرم باندې دوې [دوه] دمونه واجب دى.خوپه دې شرط چې دا انختل پوره يوه ورځ يا يوه شپه پاتې وى.يوه قربانى د خوشبو لګولو په وجه اوبله قربانى د سر پټولو په وجه ،

وَلَوْ خَضَبَ رَأْسَهُ بِالْوَسْمَةِ لَا شَيْءَ عَلَيْهِ اوكه پخپل سرئې د وسمې خضاب اولګولو.نوڅه پرې نشته. لِأَنَّهَا لَيْسَتْ بِطِيبٍ خكه چې وسمه خوشبوداره نه ده.

حل اللغة * ① وسمه: دنيل دپاڼړو يا يو ډول بوټې د كوم د پاڼړو نه چې خضاب وسمه كوى

تشريح:- عدم وجوب الدم بالخضاب ۞ اوكه يومحرم په خپل سر باندې د وونې د پاڼړو په وسمه لګولو سره خضاب اولګولو.نوپه ده څه واجب نه دى.خكه چې دا خوشبو نشى شمارلې

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ أَنَّهُ إِذَا خَضَبَ رَأْسَهُ بِالْوَسْمَةِ، لِأَجْلِ الْمُعَالَجَةِ مِنَ الصُّدَاعِ فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ (٢) ابويوسف صاحب روايت دې كه پخپل سر ئې د وسمې خضاب اولګولو د لپاره د علاج د درد دسر.نوپه ده باندې جزاء واجب ده. بِاعْتِبَارِ أَنَّهُ يُغَلِّفُ رَأْسَهُ وَهٰذَا صَحِيحٌ اودامام په دې اعتبار چې ده سرپټ (سرپوښ) كړو.اودا صحيح ده.

حل اللغة * ① معالجة: دارو درمل كول،علاج كول

تشريح:- .اوامام ابويوسف رحمه الله نه نقل دى.كه د وونې د پاڼړو وسمه ئې په دې غرض په سر باندې اولګوله.چه په سر ئې درد وو.يعنى دعلاج په طور ئې استعمال كړه.نو په ده باندې كفاره واجب ده.خو د كفاره وجوب به ددې املـه نـه وى.چه په سر باندې وسمه اولګوله.بلكه ددې امله چې ده د وسمې په وجه خپل سر پټ كړلو.اوپه حالت د احرام په اتفاق سره سر پواړه موجب د دم دى.هم دا صحيح قول دې.

ثُمَّ ذَكَرَ مُحَمَّدٌ فِي الْأَصْلِ رَأْسَهُ وَلِحْيَتَهُ بيا ذكر دى په مبسوط كې چې په سر او ږيره باندې (خضاب دنكريزوخضاب اولګوى) وَاقْتَصَرَ عَلَى ذِكْرِ الرَّأْسِ فِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ اوپه جامع صغير كې ئې صرف د سرپه ذكر باندې اكتفاء كړې دې. دَلَّ أَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مَضْمُونٌ نوپه دې دلالت شوچه په دوى كې هريو مضمون دى په دم سره.

تشريح:- الفرق بين العبارتين ۞ صاحب دهدايه رحمه الله دمبسوط اوجامع صغيرپه روايـاتوكې توپير كوى اوفرمائى .چه په مبسوط كې د ږيرې اوسردواړو ذكردې.اوپه جامع صغيركې صرف د سر ذكر دې.دجامع

(١) من حديث خولة بنت حكيم عن أمها أخرجه البيهقى فى المعرفة فى الحج والطبرانى فى معجمه عن أم سلمة رضي الله عنها كذا فى نصب الراية ٣/١٤٤_

(٢) القول الراجح هو هذا قول أبى يوسف رحمه الله كذا فى العناية (٢/٤٤٠) والهندية (١/٢٤١) نقلاً عن القول الراجح (١/٢١٩)_

صغيرد روايت نه معلوميږى.چه د دم د وجوب لپاره په سر اوږيرې دواړو باندې على سبيل الاجتماع خضاب لګول شرط نه دې.بلكه په دې دواړو په هريو باندې خضاب لګولو سره قربانى واجبيږى.

د زيتون دتيلو لګولو حكم

فَإِنْ ادَّهَنَ بِزَيْتٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ (١) كه د زيتون تيل ئې اولګول نو پده دم واجب دې په نزدامام ابوحنيفه رحمه الله وَقَالَا عَلَيْهِ الصَّدَقَةُ او صاحبين رحمهما الله وانى چې په ده صدقه ده وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ إِذَا اسْتَعْمَلَهُ فِي الشَّعْرِ فَعَلَيْهِ دَمٌ اوامام شافعى رحمه الله فرمائى كه په ويختو كې ئې استعمال كړل نو پده دم دې

حل اللغة ① ادهن، ادهانًا: تيل لګول ② استعمل، استعمالاً: استعمالول

تشريح:- المذاهب الثلاثة في استعمال الزيتون ۞ ① كه محرم د زيتون تيل اولګولو.نودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز په ده باندې دم واجب دې.② اودصاحبينو رحمهما الله په نيزپرې صدقه واجب ده.③ امام شافعى رحمه الله فرمائى .كه د زيتون تيل ئې په ويختو كې اولګول.نوپه ده باندې دم واجب دې.اوكه د ويختو نه په بل ځائې كې ئې اولګولو.نوپه ده باندې څه نه دى واجب.هم دا د امام مالك رحمه الله مذهب دې.

لِإِزَالَةِ الشَّعَثِ د ګندګئ لرې كاوه په املـه سره ،وَإِنْ اسْتَعْمَلَهُ فِي غَيْرِهِ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ لِانْعِدَامِهِ اوكه ددې نه علاوه ئې استعمال كړل نو هيڅ نشته پرې دڅه نه لرې كيدو په وجه.

حل اللغة * ① شعث: خيرن والې، كوټ

تشريح:- دليل الشافعى رحمه الله ۞ دامام شافعى رحمه الله دليل دا دې.چه په ويختو كې د زيتون د تيلواستعمال د ويختونه خيرى او چتلې لرې كوى.حالانكه د حاجى لپاره كوټ لرې كول ممنوع دى.لكه چې حديث «الحاج الشعث التفل» پرې ګواه دې.اوپه حالت د احرام كې د ممنوع فعل ارتكاب موجب د دم دې.نوځكه به په دې صورت كې دم واجب وى.اود ويختونه علاوه په بل ځائې كې دزيتون د تيلوپه لګولو كې چونكه د خيرنتيا لرې والې نه موجوديږى .نوځكه به په دې صورت كې دم واجب نه وى.

وَلَهُمَا أَنَّهُ مِنَ الْأَطْعِمَةِ إِلَّا أَنَّ فِيهِ ارْتِفَاقًا اوصاحبين رحمهما الله فرمائى چې د زيتون تيل دخوراك دى ليكن په دې كې يو ډول نفع ده بِمَعْنَى قَتْلِ الْهَوَامِّ وَإِزَالَةِ الشَّعَثِ فَكَانَتْ جِنَايَةً قَاصِرَةً دسپږو وژلو اودګندګئ لرې كاوه نوجرم ناقص شو.

حل اللغة * ① ارتفاقًا: فائده اوچتول

تشريح:- دليل الصاحبين رحمهما الله ۞ د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دې.چه د زيتون تيل د خوشبوئې او زيب او زينت لپاره نه دى.بلكه دا خود خوراك لپاره استعماليږى.نوځكه ددې په استعمال باندې دم نه واجبيږى. البته دومره ده.چه د دې په استعمال كې لږه شان فائده شته.نوځكه به د محرم لپاره ددې استعمال ټيك نه دې خوكه محرم دا استعمال كړى.نوچونكه دا جنايت قاصره ده.نوپه ده به صدقه واجب وى.دم به پرې نه وى واجب.

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ أَنَّهُ أَصْلُ الطِّيبِ وَلَا يَخْلُو عَنْ نَوْعِ طِيبٍ، اودامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه دا خوشبو اصل دې اوپخپله هم ديو ډول خوشبو نه خالى نه دې. وَيَقْتُلُ الْهَوَامَّ وَيُلَيِّنُ الشَّعْرَ وَيُزِيلُ التَّفَثَ وَالشَّعَثَ او سپږې وژنى اوويخته نرموى او چتلې لرې كوى فَتَتَكَامَلُ الْجِنَايَةُ بِهٰذِهِ الْجُمْلَةِ فَتُوجِبُ الدَّمَ نوپه دې ټولو سره جرم كامل شو.نودم واجبيږى

(١) القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله كذا فى شرح الوقاية (١/٢٧٣) والدرى لمختار (٢/١٢١٩) والهندية (١/٢٤١) والبحر(٣/٨) نقلاً عن القول الراجح (١/٢٢٠)_

تشریح:- دلیل ابی حنیفة ۞ دامام ابوحنیفه رحمه الله دلیل دا دی.چه د زیتون تیل اګرچه خوشبوئي نه ده.خود خوشبوئي اصل اوجرړه ده.نولکه څنګه چي د خوشبوئي په استعمال سره دم واجبیږی.دغه ډول به ددی د اصل په استعمال سره هم دم واجبیږی.دغه ډول د زیتون په تیلو کي خوشبوئي وی.هغه سپکي مړي کوی.د بدن خیرنتیا لري کوی.اوویخته نرموی.ددې ځیزونو د امله ددې د استعمال جنایت کامل دی.او د جنایت کامل په ارتکاب سره دم واجبیږی.نوپه ده به دم واجب وی.

وَكَوْنُهُ مَطْعُومًا لَا يُنَافِيهِ كَالزَّعْفَرَانِ اوغذائیت ئي د دې منافي نه دی لکه زعفران.

تشریح:- الجواب من دلیل الصاحبین ۞ اودصاحبینو رحمهما الله دا خبره چي د زیتون تیل د خوراك شی دی.نودا خبره ټیك ده.چه دا خوراك شی دی.خو په خوراك اوپه دې کي چي دا سپکي مړي کوی،خیرنتیا لري کوی.اودویخته نرموی.څه منافات نشته.لکه څنګه چي زعفران په اتفاق سره د خوراك شی دی. او خوشبوئي هم ده.

وَهَذَا الْخِلَافُ فِي الزَّيْتِ الْبَحْتِ وَالْخَلِّ الْبَحْتِ اودا خلاف په خالصو تیلو د زیتونو اوخالصو تیلو د کونځلوکي دی.أَمَّا الْمُطَيَّبُ مِنْهُ كَالْبَنَفْسَجِ وَالزَّنْبَقِ وَمَا أَشْبَهَهُمَا پاتې شوخوشبودارجوړشوی لکه بنفشه چنبیلی،اوددې پشان. يَجِبُ بِاسْتِعْمَالِهِ الدَّمُ بِالِاتِّفَاقِ. لِأَنَّهُ طِيبٌ نوددې په استعمال دم واجب دی په اتفاق سره څکه چي دا خوشبوده، وَهَذَا إِذَا اسْتَعْمَلَهُ عَلَى وَجْهِ التَّطَيُّبِ اودا هله ده چي کله استعمال شوی وی دخوشبو په طور.

تشریح:- المراد من الزیتون في المتن ۞ علامه مرغینانی رحمه الله فرمائی.چه دامام ابوحنیفه، امام شافعی اوصاحبینویه مینځ کي چي د زیتون یا دتل د تیلو په استعمال کښي کوم اختلاف دی.نودا خالص د زیتون یا د تل په تیلوکي دی.که په دې تیلوکي بنفشه،چنبیل وغیره خوشبوئی ګډه شوې وی.نودهغې په استعمال په اتفاق سره دم واجبیږی.څکه چي اوس دا خوشبوئی شوه.دا واړه تفصیل په هغه وخت کي دی.چه دا چي ئې د خوشبو لګولو په طریقه وی.

د محرم لپاره په زخم د زیتون تیل لګول

وَلَوْ دَاوَى بِهِ جُرْحَهُ أَوْ شُقُوقَ رِجْلَيْهِ فَلَا كَفَّارَةَ عَلَيْهِ اوکه په دې ئې دخپل زخم یا دپښو سوری بند کړی وی.نوپه ده کفاره نشته.

حل اللغة* ① داوی، مداواة: علاج کول، دوائی کول

تشریح:- عدم الکفارة في استعمال الزیتون علی وجه الدواء ۞ که محرم په زخم یا د پښې په چوندی باندې دعلاج لپاره د زیتون تیل اولګولو.نوپه ده دم یا صدقه نه واجبیږی.

لِأَنَّهُ لَيْسَ عَلَى وَجْهِ التَّطَيُّبِ څنګه چي دا په خپله خوشبو نه ده.(بلکه دخوشبو لپاره اصل دی)

تشریح:- دلیله ۞ څکه چي د زیتون تیل بذات خود خوشبو نه ده.بلکه د خوشبو اصل او جرړه ده.یا من وجه خوشبو ده.نوځکه ئې د دې په استعمال کي دا شرط اولګولو.چه ددې استعمال د خوشبوئې په طور وی.نوبیا به کفاره یا دم واجبیږی.اوکه دعلاج په طور وی.نوپه ده باندې کفاره نه واجبیږی.

بِخِلَافِ مَا إِذَا تَدَاوَى بِالْمِسْكِ وَمَا أَشْبَهَهُ په خلاف ددې چي کله په مشکووغیره سره ئې دوائی کړی وی.

تشریح:- وجوب الکفارة باستعمال بقیة الطیبات ۞ البته که د مشك عنبر کافور وغیره استعمال د علاج په طریقه استعمال شی.نوبیا هم کفاره واجبیږی.څکه چي دا شیان (ځیزونه) بذات خود خوشبوئی ده.نوپه کي د خوشبوپه طریقه استعمالولو قید نشی لګولې.بلکه که د علاج په طور استعمال شی.نوهم به په کي کفاره واجب وی.

پوره ورځ د ګنډلي جامې اچول اودسرپټول اود پوره ورځ نه د کم حکم

وَإِنْ لَبِسَ ثَوْبًا مَخِيطًا أَوْ غَطَّى رَأْسَهُ يَوْمًا كَامِلًا فَعَلَيْهِ دَمٌ، که وائي غوستلي ګنډلي شوې جامې یا ئې پټ کړو سر خپل یوه ورځ پوره نوپده دم دی وَإِنْ كَانَ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ (1) اوکه د دې نه کم وی نوپده صدقه واجب ده. وعن أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ إِذَا لَبِسَ أَكْثَرَ مِنْ نِصْفِ يَوْمٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَوَّلًا او د ابویوسف رحمه الله نه روایت دې که د نیمې ورځې نه زیاته کالی ئې واغوستله نو پده دم دی.دامام رحمه الله هم رومبې قول دا وو وَعَنْ وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَجِبُ الدَّمُ بِنَفْسِ اللُّبْسِ.امام شافعی رحمه الله وائی چي د اغوستلو سره به دم واجب وی.

حل اللغة* ① لبس، لبساً (س): اغوستل

تشریح:- المذاهب الثلاثة في لبس المخیط ۞ صورت د مسئلې دا دی.که محرم یوه ورځ یا یوه شپه ګنډلي جامې واغوستلې.یا ئې سر پټ اوساتلو.نو په ده باندې دم واجب دی.اوکه دیوې ورځې یا د یوې شپې نه کم ئې دا اوساتلي نه صدقه واجب ده. ② اودامام ابویوسف رحمه الله نه روایت نقل دی.چه د ورځې یا د شپې اکثره برخه ګنډلي شوې جامې واغوندی.یا سرپټ (سرپوښ) کړی.نوپه ده باندې دم واجب دی.دامام ابوحنیفه رحمه الله اول قول هم دا وو.بیا ئې ددې نه رجوع اوکړله. ③ امام شافعی رحمه الله فرمائی.چه څنګه ګنډلي شوې جامې واغوندی.نودم پرې واجب شو.(د وخت مقدار په کي نشته)

لِأَنَّ الِارْتِفَاقَ يَتَكَامَلُ بِالِاشْتِمَالِ عَلَى بَدَنِهِ څکه چي انتفاع پوره کیږی دبدن په شاملیدو سره.

حل اللغة* ① ارتفاق: نفع اوچتول ② یتکامل، تکامل تکاملاً: کامل کیدل، پوره کیدل

تشریح:- دلیل الشافعی رحمه الله ۞ دامام شافعی رحمه الله دلیل دا دی.چه د راحت نه پوره نفع حاصله شوه.نوپه ده به په یقین سره دم واجبیږی.

وَلَنَا أَنَّ مَعْنَى التَّرَفُّقِ مَقْصُودٌ مِنَ اللُّبْسِ فَلَا بُدَّ مِنِ اعْتِبَارِ الْمُدَّةِ زمونږ دلیل دادی چي د راحت موندو معنی مقصود ده د اغوستلو نه،نو د مودې اعتبار ضروری دی لِيَحْصُلَ عَلَى الْكَمَالِ وَيَجِبُ الدَّمُ چي مقصود په طریقه دکمال حاصل شی اودم واجب شی فَقُدِّرَ بِالْيَوْمِ لِأَنَّهُ يُلْبَسُ فِيهِ ثُمَّ يُنْزَعُ عَادَةً نو موده یوه ورځ مقرر شوه چي په ورځ کي دعادت په طور اغوستلې شی بیا ویستلې شی وَتَتَقَاصَرُ فِيمَا دُونَهُ الْجِنَايَةُ فَتَجِبُ الصَّدَقَةُ غَيْرَ أَنَّ أَبَا يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَقَامَ الْأَكْثَرَ مَقَامَ الْكُلِّ او د دې نه په کم کي به جرم ناقص وی نوصدقه واجب ده. صرف دومره خبره ده چي ابویوسف رحمه الله اکثرلره د کل قائمقام ګرځولی ده.

تشریح:- دلیل ابی حنیفة رحمه الله ۞ اوزمونږ دلیل دا دی.چه په جامو اچولو کي راحت حاصلول مقصود وی.یعنی د ګرمۍ اویخنۍ نه ځان ساتل،څکه اغوستل هم ددې لپاره وی.دالله تعالی ارشاد دی. [تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ] اودا معنی اوږده ده.نودا معنی کامله هم کیدای شی.اوقاصره هم،اوپه کامل اوقاصر کي حد فاصل ضروری دی.چه جزاء هم د هغې مطابق مقرر کړې شی.نوحد فاصل یوه ورځ پوره یا یوه شپه پوره مقرر کړې شوه.یعنی یوه پوره ورځ اغوستل کامل جرم دی.نوددې په وجه به جزاء هم کامله وی.چه وجوب د دم دی.اود یو ورځ نه کم جرم قاصر دی.نوددې په ارتکاب به صدقه واجبیږی.

دلیل ابی یوسف رحمه الله ۞ اوامام ابویوسف رحمه الله چونکه اکثرد کل قائم مقام ګرځوی.نود هغوی په نیزکه په اکثره برخه د ورځې یا د شپې کي ئې ګنډلي جامې واچولې.یا ئې سرپټ کړلو.نودم جزاء کامل یعنی دم به واجب وی.

(1) القول الراجح هو هذا قول الجمهور كذا فی الدری لمختار(۲۲۰۱۲) والهندية (۲۴۲۱۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۲۰۱۱)_

قميص د څادر په څائې يا اضطباع يا لنګ په طور استعمالول

وَلَوِ ارْتَدَى بِالْقَمِيصِ أَوِ اتَّشَحَ بِهِ أَوِ اتَّزَرَ بِالسَّرَاوِيلِ فَلَا بَأْسَ بِهِ که قميص ئې په طور د پټو (څادر) واغوستلو يا ئې اتشاح اوكړو يعنى پاېڅالى (پرتوګ) ئې دلنګ پشان اوتړلو نو ددې باك نشته لِأَنَّهُ لَمْ يَلْبَسْهُ لُبْسَ الْمَخِيطِ څكه چې ده د ګنډلې شوې په طور اغوستلې نه دى. وَكَذَا لَوْ أَدْخَلَ مَنْكِبَيْهِ فِي الْقَبَاءِ وَلَمْ يُدْخِلْ يَدَيْهِ فِي الْكُمَّيْنِ[1] دغه ډول كه دننه ئې كړې اوګې په كوټ كې اولاسونه ئې په لستوڼوكې دننه نه وى.

حل اللغة: ① ارتدى: قميص پټو (څادر) جوړول ② اتزر: پاجامه لنګوټه (پټكې) جوړول ③ المخيط: ګنډلې شوې كپړا ④ منكبيه: اوږې

تشريح:- المذهبان في المسئلة ◉ صورت د مسئلې دا دې. ① كه محرم د قميص نه پټو (څادر) جوړ كړلو. يا ئې دا د بنې اوږې لاندې نه راويستلو. اوپه ګسه اوږه سربيره ئې واچولو. يا ئې د قميص نه لنګ جوړ كړلو. نوپه دې ټولو صورتونو كې په ده باندې څه واجب نه دى. څكه چې ده په دې سې طريقه باندې دا اغوستل نه دى كړې په كومه طريقه چې ګنډلې شوې كالى اغوستلې شى. اوچه د ګنډلې شوې جامې پشان اغوستل موجود نشو. نودم جنايت هم نشو.

خِلَافًا لِزُفَرَ رحمه الله په خلاف دامام زفر لِأَنَّهُ مَا لَبِسَهُ لُبْسَ الْقَبَاءِ څكه چې كوټ ئې پخپل طورباندې اغوستې دې، وَلِهَذَا يَتَكَلَّفُ فِي حِفْظِهِ په دې امله به ئې په ساتنه كې تكليف وى. وَالتَّقْدِيرُ فِي تَغْطِيَةِ الرَّأْسِ مِنْ حَيْثُ الْوَقْتِ مَا بَيَّنَّاهُ اواندازه په سرپټولوكې دوخت په لحاظ سره ده كومه چې مونږ بيان كړه.

تشريح:- اودامام زفر رحمه الله په نيز په ده باندې جزاء واجب ده.

دليله ◉ دامام زفر رحمه الله دليل دا دې. چه چوغه ګنډلې شوې كالى ده. كله چې محرم په دې كې خپلې اوږې ورداخلې كړې. نودې د ګنډلو شوو جامو اغوستونكې شو. اوكله چې محرم ګنډلې شوې جامې واغوندى. نوپه هغه يقيناً جزاء د جنايت واجب وى. نوپه ده به هم جزاء د جنايت واجب وى.

تشريح:- دليل جمهور الاحناف رحمهم الله ◉ زمونږ دليل دا دې. چه ده قبا په هغه طريقه نه ده اغوستې. څنګه چې د هغې د اغوستلو طريقه ده. د چوغې د اغوستلو په عادت كې طريقه دا ده. چه په چوغه كې اوږې اولاسونه داخلولې شى. هم دا وجه ده. چه لاسونه په لستوڼو كې داخل نكړې شى. نوپه دې صورت كې د چوغې په ساتنه كې مشقت وى. څكه چې په دې صورت كې د هغې په اوږو باندې ايساره پاتې كيدل ګران وى. نوچه د قبا د اغوستلو په طريقه نه ده. نوجزاء جنايت به هم نه وى.

وَلَا خِلَافَ أَنَّهُ إِذَا غَطَّى جَمِيعَ رَأْسِهِ يَوْمًا كَامِلًا يَجِبُ عَلَيْهِ الدَّمُ اوهيڅ اختلاف نشته كه پټ ئې كړو واړه سر پوره ورځ نوواجب دې دم لِأَنَّهُ مَمْنُوعٌ عَنْهُ څكه چې دا امر ممنوعه دې.

تشريح - اعتبار اليوم او الليلة في ستر الراس ◉ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى. چه په سر پټولوكې هم د پوره ورځې يا شپې اعتبار دې. كه پوره ورځ يا پوره شپه سرپټ كړى. نوپه اتفاق سره پرې دم واجب دې. څكه چې دا ممنوع شى دې.

وَلَوْ غَطَّى بَعْضَ رَأْسِهِ فَالْمَرْوِيُّ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ، اوكه ده بعضې سرپټ كړو نودامام ابوحنيفه رحمه الله نه روايت دا دې أَنَّهُ اعْتَبَرَ الرُّبُعَ[2] اعْتِبَارًا بِالْحَلْقِ وَالْعَوْرَةِ چې ده اعتباركړې دڅلورمې قياس په حلق اوپه عورت باندې

[1] القول الراجح هو هذا قول الجمهور كذا فى التاتر خانية (٢\٤٩٢) والهندية (١\٢٤٢) نقلاً عن القول الراجح (١\٢٢١)_

[2] القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله كذا فى ردالمحتار (٢\٢٢١) والهندية (١\٢٤٢) والتاتر خانية (٢\٤٩٥) نقلاً عن

تشريح:- اعتبار ستر ربع الراس عند ابى حنيفة رحمه الله ◉ اوكه د سر څه برخه ئې پټه كړه. نوامام ابوحنيفه رحمه الله په دې كې د سر څلورمې برخې اعتبار كړې دې. يعنى كه يوه ورځ يا يوه شپه ئې د سر څلورمه برخه پټه اوساتله. نوپه ده باندې دم واجب دې.

قياسان ◉ امام ابوحنيفه رحمه الله د سرپه خريلو اود څلورمې برخې ستر ښكاريدو باندې قياس كوى. يعنى لكه څنګه كه محرم دسرد څلورمې برخې حلق اوكړلو. نوپه ده باندې دم واجبيږى. دغه ډول كه په لمانځه كې د واجب الستر اندام څلورمه برخه ښكاره شوه. نولمونځ فاسديږى. دغه ډول دلته د احرام په حالت كې دڅلورمې برخې سر پټولوبه دم لازميږى.

وَهَذَا لِأَنَّ سَتْرَ الْبَعْضِ اسْتِمْتَاعٌ مَقْصُودٌ اودا څكه چې بعضې سرپوارِه انتفاع مقصوده ده يَعْتَادُهُ بَعْضُ النَّاسِ كومه چې دبعضو خلګو عادت دې.

التشريح:- دليله ◉ اود سرد څلورمې برخې په پټولوباندې دم څكه لازميږى. چه د بعضې سرپوارِه نفع اخستل دى. چه مقصود دې. اودبعضې خلګ وعادت هم دې. چه هغوى د سر بعضې برخه پټوى او بعضې ښكاره كوى. لكه تركيان او عراقيان داسې وړې ټوپۍ په سركوى چې په هغې كې دسرڅلورمه برخه پټيږى.

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ يَعْتَبِرُ أَكْثَرَ الرَّأْسِ اعْتِبَارًا لِلْحَقِيقَةِ اودامام ابويوسف نه روايت دې چې دوى د اكثر سراعتبار كوى دحقيقت په اعتبار كاوه سره.

تشريح:- اعتبار اكثر الراس عند ابى يوسف رحمه الله ◉ حضرت امام ابويوسف رحمه الله د سر داكثرې برخې اعتبار كوى. يعنى كه محرم د سر اكثره برخه پټه كړه. نودم پرې لازميږى ګنى نه.

دليله ◉ حضرت امام ابويوسف رحمه الله دحقيقت كثرت اعتبار كوى. اوپه حقيقت كې كثرت دا دې. چه د دې په مقابل كې اقل وى. اودا په هغه وخت كې كيداې شى. چه د نيم سر نه زياته برخه پټه وى.

دڅلورمې حصې سريا ږيرې كټ كول اوددې نه كم

وَإِذَا حَلَقَ رُبُعَ رَأْسِهِ أَوْ رُبُعَ لِحْيَتِهِ فَصَاعِدًا فَعَلَيْهِ دَمٌ، كه وې خرئيلو څلورمه برخه سر اويا څلورمه برخه ږيره خپله يا زياته، نو پده دم دې. فَإِنْ كَانَ أَقَلَّ مِنَ الرُّبُعِ فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ اوكه د څلورمې برخې نه كم وو. نوپده صدقه واجب ده.

حل اللغة: ① حلق، حلقاً(ض): خرول

تشريح:- مسئله دا ده. كه محرم څلورمه برخه د سر يا د ږيرې يا ددې نه زياته اوخرايله. نوپه ده باندې دم واجب دې. اوكه ددې نه كمه وى. نوصدقه پرې واجب ده.

وَقَالَ مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَجِبُ إِلَّا بِحَلْقِ الْكُلِّ اوامام مالك رحمه الله فرمائى چې واجب ندې مګر په خرئيلو دوارِه

تشريح:- دامام مالك رحمه الله په نيزد وجوب دم لپاره د پوره سريا پوره ږيرې حلق ضرورى دې.

دامام مالك رحمه الله دليل دالله تعالى ارشاد دې [وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ] په دې كې د سر حلق ممنوع دې. او د سر اطلاق په واړه باندې كيږى. نوچه د پوره سر نه په كم مقدار باندې حلق اوكړى. په دې باندې به وجوب دم نه راځى. اوكه د پوره سر حلق اوكړى. نودم لازميږى.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ يَجِبُ بِحَلْقِ الْقَلِيلِ اوشافعى رحمه الله فرمائى چې واجب دې په لږسر سره، اعْتِبَارًا بِنَبَاتِ الْحَرَمِ قياس كوى په ګياه دحرم باندې.

حل اللغة: ① نبات: بوټې

القول الراجح (١\٢٢١)_

تشریح:- دامام شافعي رحمه الله په نیز د درې ویختو په حلق سره هم دم واجبیږي امام شافعي رحمه الله د سراو ږیرې خریل دحرم په ګیاه باندې قیاس کوی.لکه څنګه چې د حرم په ګیاه کې کمه او ډیره برابر ده.دغه ډول د ویختو په حلق کې هم کم او ډیر برابر دی.

وَلَنَا أَنَّ حَلْقَ بَعْضِ الرَّأْسِ ارْتِفَاقٌ كَامِلٌ، لِأَنَّهُ مُعْتَادٌ زمونږ دلیل دا دې چې لږ سرخرئیل پوره نفع ده ځکه چې دا معتاد دې فَتَتَكَامَلُ بِهِ الْجِنَايَةُ وَتَتَقَاصَرُ فِيمَا دُونَهُ نو په دې سره جرم پوره کیږي او ددې نه په کم کې نقص دې.

تشریح:- دلیل الاحناف رحمهم الله ◉زمونږ دلیل دا دې.چه د څلورمې برخې سرخریل هم پوره انتفاع ده.ځکه چې د بعضې خلګو دا عادت دې.د ترکیانو عادت دا دې.چه صرف د مینځ نه حلق کوی.او د بعضې علویانو صرف د تندې ویخته خریل دی.بهرحال کله چې د څلورمې برخې سرپه حلق سره انتفاع کامله ده.نو په دې مقدار باندې حلق به هم د کامل جنایت موجب وی.او دڅلورمې برخې نه په کم مقدار کې چونکه جنایت ناقص دې.او د جنایت کامله په صورت کې دم واجبیږي.او دجنایت قاصره په صورت کې صدقه واجبیږي.

بِخِلَافِ تَطْيِيبِ رُبُعِ الْعُضْوِ، لِأَنَّهُ غَيْرُ مَقْصُودٍ په خلاف د څلورمې برخې د اندام نه په خوشبو کولو.ځکه چې دغه غیرمقصود دې. ،وَكَذَا حَلْقُ بَعْضِ اللِّحْيَةِ مُعْتَادٌ بِالْعِرَاقِ وَأَرْضِ الْعَرَبِ او دغسې بعض ږیره خرئیل معتاد دی په عراق او مځکه دعربو کې

تشریح:- جواب سوال التقدیری◉په خلاف دهغه صورت کې که د یو اندام څلورمې برخې باندې خوشبوئې اولګوی.نو دم نه واجبیږي.ځکه چې دخوشبو لګولو په حق کې به د کامل اندام حکم هغه وی.کوم چې په حلق کې د څلورمې برخې وی.دغه ډول د څه ږیرې خریل د عراقیانو او عربانو عادت پاتې شوې دې.

د څټ یا د تیخرګ د ویختو حلق

وَإِنْ حَلَقَ الرَّقَبَةَ كُلَّهَا فَعَلَيْهِ دَمٌ، لِأَنَّهُ عُضْوٌ مَقْصُودٌ بِالْحَلْقِ که پوره څټ ئې اوخرئیلو نو په ده دم دې.ځکه چې دا داسې اندام دې چې خریلې شی.

حل اللغة* ① رقبة: سټ

تشریح:- وجوب الدم بحلق الرقبة◉که محرم د پوره څټ حلق اوکړلو.نو په ده باندې دم جنایت واجب شو. ځکه چې څټ داسې اندام دې.چه ددې حلق په اراده سره کیږي.ډیر خلګ ئې د ښائست او زینت لپاره حلق کوی.اګرچه داسې کول مکروه دی.

وَإِنْ حَلَقَ الْإِبْطَيْنِ أَوْ أَحَدَهُمَا فَعَلَيْهِ دَمٌ او که دواړه یا یو تیخرګ ئې اوخرئیلو.نو په ده دم دې. لِأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مَقْصُودٌ ځکه چې هر تیخرګ په خرئیلو کې مقصود دې بِالْحَلْقِ لِدَفْعِ الْأَذَى وَنَيْلِ الرَّاحَةِ فَأَشْبَهَ الْعَانَةَ دګندګئ لرې کولو او راحت حاصلولو لپاره نو د زیرناف سره مشابه شو.

حل اللغة* ① ابطین: ترخونه ② اذی: ګندګی، تکلیف ③ نیل: موندل

تشریح:- وجوب الدم بحلق البغل◉او که محرم د واړو یا د یو تیخرګ حلق اوکړلو.نو په دې باندې هم دم واجبیږي. ځکه چې هر تیخرګ په اراده سره خریلې شی.چه چټلې ترې لرې شی.نو هر یو تیخرګ د زیرناف د ویختو پشان شو.یعنی لکه څنګه چې د زیرناف ویختو په حلق سره دم واجبیږي.دغه ډول به د تیخرګ د ویختو په حلق سره هم دم واجبیږي.

السوال◉دلته یو سوال پیدا کیږي.هغه دا چې هر کله دهر یو تیخرګ د ویختو حلق مستقل جنایت دې.نو بیا پکار دا ده.چه د دواړو ترخونو په حلق دوې [دوه] قربانئ واجبیږي.حالانکه تاسو یوه قربانئ واجبوئ.

الجواب◉ددې جواب دا دې.که دوې [دوه] جنایتونه د یو نوع ځنې وی.نو یو ضمان به واجبیږي.هم دا وجه ده.که یو محرم په بال صفا باندې د واړه بدن ویخته اوخرائی.نو صرف یو دم پرې واجبیږي.نو دغه شان چې د دواړو ترخونو ویخته اوخرائی.نو هم به یو دم واجب وی.

ذَكَرَ فِي الْإِبْطَيْنِ الْحَلْقَ هَاهُنَا امام محمد رحمه الله دلته د ترخونو په اړه کې لفظ د حلق وَفِي الْأَصْلِ النَّتْفَ وَهُوَ السُّنَّةُ او په مبسوط کې لفظ دنتف ذکر کړې دې.او دا سنت دې.

تشریح:- اختلاف عبارة الجامع الصغیر والمبسوط◉صاحب دهدایه د جامع صغیر او مبسوط په عبارتونو کې توپیر بیانوی.چه امام محمد رحمه الله دجامع صغیر په روایت کې د «حلق» لفظ ذکر کړې دې.او د مبسوط په روایت کې ئې د «نتف» لفظ ذکر کړې دې.د وجوب دم په حق کې دواړه طریقې برابر دی.البته «نتف» سنت دې.

صاحبین رحمهما الله وائی که یو اندام ئې اوخرئیلو نو په ده باندې دم دې وَإِنْ كَانَ أَقَلَّ فَطَعَامٌ أَرَادَ بِهِ الصَّدْرَ وَالسَّاقَ وَمَا أَشْبَهَ ذَلِكَ او که کم وو.نو طعام دې.په دې کې د اندام نه مراد سینه ،وړون او دې په مثل دی لِأَنَّهُ مَقْصُودٌ بِطَرِيقِ التَّنَوُّرِ فَتَتَكَامَلُ بِحَلْقِ كُلِّهِ ځکه چې دا د پوډرو لګولو په طور مقصود دی نو په ټولو خرئیلو کې جرم پوره او وَتَتَقَاصَرُ عِنْدَ حَلْقِ بَعْضِهِ او په بعضو کې به ناقص دې.

تشریح:- وجوب الصدقة بحلق بعض العضو◉صاحبین رحمهما الله فرمائی.که محرم د پوره اندام حلق اوکړلو.نو په ده باندې دم واجبیږي.او که د یو اندام نه ئې کم حلق اوکړلو.نو په ده باندې صدقه واجبیږي.صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.چه د اندام نه د امام محمد مراد سینه لینګئ او ددې پشان نور اندامونه دی.لکه وړون ،ځکه چې په دې کې په یو باندې بال صفا لګول او یا کاوه مقصود وی.بعضې خلګ د خپل آسانتیا او ښائست لپاره په دې ویختو باندې بال صفا لګوی.او دا لرې کوی.او حلق هم ویخته لرې کوی.نو هر کله چې په دې کې دهر یو اندام حلق مقصود دې.نو د پوره اندام حلق به پوره جنایت وی.او د کم اندام به ناقص جنایت وی.او دا خبره وړاندې تیره شوې ده.چه د جنایت کامله په صورت کې دم واجبیږي.او د جنایت قاصره په صورت کې صدقه واجبیږي.نو ځکه د یو اندام په حلق سره دم واجبیږي.او د یو اندام نه د کم په حلق سره صدقه واجبیږي.

د بریتود حلق حکم

وَإِنْ أَخَذَ مِنْ شَارِبِهِ فَعَلَيْهِ طَعَامٌ (حُكُومَةُ عَدْلٍ) که پرې ئې کړل خپل بریتونه نو په ده طعام دې دعادلانو په فیصلې سره. وَمَعْنَاهُ أَنَّهُ يُنْظَرُ أَنَّ هَذَا الْمَأْخُوذَ كَمْ يَكُونُ مِنْ رُبُعِ اللِّحْيَةِ ددې معنی داده چې او به کتلې شی چې څومره پرې کړې شوې ده د څلورمې د برخې د ږیرې نه. فَيَجِبُ عَلَيْهِ الطَّعَامُ بِحَسَبِ ذَلِكَ نو په ده به دغه حساب به طعام واجب ،حَتَّى لَوْ كَانَ مَثَلًا مِثْلَ رُبُعِ الرُّبُعِ لَزِمَهُ قِيمَةُ رُبُعِ الشَّاةِ تردې که رسیدلو څلورمې برخې ،د څلورمې برخې د ږیرې نه ،نو واجب به وی پرې قیمت د وزه د څلورمې حصې.

حل اللغة* ① اخذ ، اخذاً (ن): اخستل، نیول ② شارب جمع شوارب: بریت

تشریح:- وجوب الصدقة بحلق ربع الشارب◉مسئله، که محرم د بریتو حلق اوکړلو.یا ئې کټ کړلو.نو دوې [دوه] عادلان چې څه فیصله اوکړی.په هغه اندازه به په ده باندې کفاره او جزاء واجبیږي.مثلاً که هغوی اوګوری چې کوم بریت کټ شوی یا خریلې شوی دی.هغه د ږیرې د څلورمې برخې سره برابر دی که کم،نو هغه به معیار مقرر وی.او صدقه به پرې واجبیږي .مثلاً که کټ شوی بریت د څلورمې برخې ږیرې برابر وی.نو په ده به د یوې وزه صدقه کاوه قیمت لازم وی.

وَلَفْظَةُ الْأَخْذِ مِنَ الشَّارِبِ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ هُوَ السُّنَّةُ فِيهِ دُونَ الْحَلْقِ، اود بريتو نه دپرې کاوه لفظ په دې حال دلالت کوي.چه د بريتو نه پريکول سنت دی نه چې خرئيل وَالسُّنَّةُ أَنْ يَقُصَّ حَتَّى يُوَازِيَ الْإِطَارَ اوسنت دومره پريکول دی.چه د اطار سره مقابل شی.

حل اللغة * ① **يوازی، وازی، يوازی، موازاة: برابرول، متوازی کول** ② **اطار**:غاړه

تشريح:- **السنة في الشارب**۞ علامه مرغينانی رحمه الله فرمائی.چه قدوری عبارت ﴿أخذ من شاربه﴾ په دې خبره دليل دې.چه د بريتو پرې کول مسنون دی.حلق مسنون نه دی.هم دا د بعضې متاخرينو مشائخو رحمهم الله مسلك دې.دنبی ﷺ نه نقل دی. ﴿أنه قال عشرة من فطرتي وفطرة إبراهيم خليل الله وذكر من جملتها قص الشارب﴾ په دې حديث کې د بريتوکټ کاوه ته سنت ونيلې شوی دی.حلق ته نه،صاحب دهدايه فرمائی.چه سنت دا دی.چه بريت دومره کټ کړی.چه د شونډو برابر شی.

د حجامت د ځائې د ويختو حلق

قَالَ وَإِنْ حَلَقَ مَوْضِعَ الْمَحَاجِمِ فَعَلَيْهِ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ اوکه وې خرئيل ځائې دحجامت نوېده دم دې. دامام ابوحنيفه رحمه الله په نزد

حل اللغة:① **محاجم**: دښکر لګول ځای

تشريح:- مسئله که محرم د حجامت د ځائې حلق اوکړلو.①نودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزپه ده باندې دم واجبيږی.

وَقَالَا: عَلَيْهِ صَدَقَةٌ[1] لِأَنَّهُ إِنَّمَا يُحْلَقُ الْحِجَامَةَ او صاحبين رحمهما الله وائی چې صدقه ده ځکه چې دغه ځائې خودرګ وهلو لپاره خرئيلې شی وَهِيَ لَيْسَتْ مِنَ الْمَحْظُورَاتِ فَكَذَا مَا يَكُونُ وَسِيلَةً إِلَيْهَا،وهل دممنوعاتو د احرام ځنی دی نودغه ډول کوم چې د دې وسيله وی.هغه به هم ممنوعه وی وَإِلَّا أَنَّ فِيهِ إِزَالَةَ شَيْءٍ مِنَ التَّفَثِ مګر په دې کې څه کوټ ميرې لرې کول دی فَتَجِبُ الصَّدَقَةُ اونشتر نو صدقه واجبيږی.

حل اللغة * ① **محظورات، ممنوعات**: هغه شيان (څيزونه) دکوم نه چې منع کړې شوی ② **وسيلة**: ذريعه ③ **تفث**: کوټ]

تشريح:- ②اود صاحبينو رحمهما الله په نيزپرې صدقه واجبيږی.

دليلهما۞دصاحبينو رحمهما الله دليل دا دې.چه ښکرلګولو د ځائې حلق صرف د ښکر لګولو د امله کيږی. او ښکر لګول د ممنوعات احرام ځنی نه دی.نوکوم شی چې د ښکرلګولو ذريعه وه.هغه به هم د ممنوعات احرام ځنی نه وی .ددې دليل نه ثابته شوه.چه د ښکرلګولود ځائې په حلق په محرم باندې څه نه واجبيږی.البته دومره ده چې د دې ځائې نه د ويختو په لرې کاوه سره کوټ لرې کيږی.اوپوره خيرنتوب نه موجوديږی.نودا ناقص جرم شو.اود ناقص جرم په صورت کې صدقه واجبيږی.نوځکه به په دې صورت کې هم صدقه واجب شی.

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ حَلْقَهُ مَقْصُودٌ دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې چې ددې خرئيل مقصود دې. لِأَنَّهُ لَا يُتَوَسَّلُ إِلَى الْمَقْصُودِ ځکه چې مقصود ته بغير ددې نه رسيدل نشی کيدې. إِلَّا بِهِ، وَقَدْ وُجِدَ إِزَالَةُ التَّفَثِ عَنْ عُضْوٍ كَامِلٍ اوحال دا دې چې لرې کول دخيری اوموندې شو دکامل اندام فَيَجِبُ الدَّمُ نودم به واجب وی.

[1]) القول الراجح هو هذا قول الصاحبين رحمهما الله كذا فى ردالمحتار(٢٢١|٢) والبحر(١٤|٣) والفقه الإسلامى (٢٥٨|٣) نقلاً عن القول الراجح (٢٢٢|١)-

تشريح:- **دليل ابی حنيفة رحمه الله** ۞ دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه د ښکرلګولو د ځائې خرئيل مقصود دې.ځکه چې بغيرد حلق نه ښکر لګول ممکن نه دی.اود مقصود وسيله هم مقصود وی.نود ښکرلګولو وسيله ويختنه خرئيل هم مقصود شو.اوچونکه دا ځائې د ښکرلګولو په حق کې کامل اندام دی.نوځکه د کامل اندام نه د کوټ لرې کول موجوديږی.اود کامل اندام نه په حالت د احرام کې کوټ لرې کول موجب د دم دې نوپه دې صورت کې به هم دم واجبيږی.

د محرم د سر حلق په حالق اومحلوق باندې دصدقې اودم وجوب

وَإِنْ حَلَقَ رَأْسَ مُحْرِمٍ بِأَمْرِهِ أَوْ بِغَيْرِ أَمْرِهِ که يومحرم دبل سراوخرئيلو دده په حکم يا بغيرد حکم دده نه فَعَلَى الْحَالِقِ الصَّدَقَةُ، وَعَلَى الْمَحْلُوقِ دَمٌ نوپه خريونکی صدقه واجب ده اوپه خريلی شوی باندې دم.

حل اللغة:① **محرم**:احرام تړونکې

تشريح:- **المذهبان في وجوب الدم على المحلوق**۞ ①که چا د محرم سر اوخريل که د محرم په حکم وی اوکه بغيرد هغه د حکم نه وی.په دواړو صورتونو کې په حالق باندې صدقه او په محلوق باندې دم واجب دې

قَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ لَا يَجِبُ إِنْ كَانَ بِغَيْرِ أَمْرِهِ امام شافعی رحمه الله وائی چې په خريلی شوی واجب نه دې که بغير دحکم دده نه وو. وَبِأَنْ كَانَ نَائِمًا په دې طور چې هغه اوده وی ،لِأَنَّ مِنْ أَصْلِهِ أَنَّ الْإِكْرَاهَ يُخْرِجُ الْمُكْرَهَ ځکه چې دده په نزد اصل داد دې.چه فعل د اکراه مکره لره د دې نه اوباسی مِنْ أَنْ يَكُونَ مُؤَاخَذًا بِحُكْمِ الْفِعْلِ چې په حکم د فعل سره د دې ماخوذ شی وَالنَّوْمُ أَبْلَغُ مِنْهُ او خوب خو د اکراه نه هم زيات دې.

حل اللغة * ① **نائما**: اوده شوې

تشريح:- امام شافعی رحمه الله فرمائی.که بغيرد محلوق د حکم نه حلق واقع شوې وی.نوپه محلوق باندې دم واجب نه دې.ددې مثال چې دده د حکم نه بغير وی.لکه چې دې اوده يابيهوشه وی.يا په زور ترې سراوخرئيلې شی.نو په دې درې واړه صورتونو کې د امام شافعی رحمه الله په نيزپه محلوق باندې څه واجب نه دی.البته په حالق باندې صدقه واجب ده.هم دا د امام مالك مذهب اود امام احمد رحمه الله يوقول دې.

دليل الشافعی رحمه الله ۞امام شافعی رحمه الله يو اصل بيان کړې دې.هغه دا چې مکره (په چا چې په زور يو کار اوکړې شی) باندې نه په دنيا کې څه مواخذه شته.اونه په آخرت کې .يعنی په دې صورت کې په محلوق باندې نه په دنيا کې موجب د جنايت لکه دم صدقه وغيره شته.اونه په آخرت کې په ده باندې د ګناه څه سزا شته.بلکه دې په دنيا اوآخرت دواړو کې خلاص دې.اوخوب د اکراه نه زيات دې.نود محلوق څخه به په درجه اولی سره مواخذه ساقطه وی.اوهرکله چې دده نه مواخذه ساقطه شوه.نودم به واجب نه وی.

وَعِنْدَنَا بِسَبَبِ النَّوْمِ وَالْإِكْرَاهِ يَنْتَفِي الْمَأْثَمُ دُونَ الْحُكْمِ،اوزموږ په نزد په خوب اواکراه سره ګناه پورته کيږی نه چې حکم وَقَدْ تَقَرَّرَ سَبَبُهُ په دې سې حال کې چې په سبب ئې دم مقررشو. وَهُوَ مَا نَالَ مِنَ الرَّاحَةِ وَالزِّينَةِ اودغه راحت اوزينت دې کوم چې ده حاصل کړې دې فَيَلْزَمُهُ الدَّمُ حَتْمًا نو پده به قربانی لازم وی

حل اللغة * ① **مأثم**: ګناه ② **زينت**: ښائست

تشريح:- **دليل الاحناف** رحمهم الله ۞اوزموږ په نيز هيره اواکراه باندې د آخرت حکم يعنی ګناه لرې کيږی. خو دنياوی حکم پرې نه لرې کيږی.نوکه د ويده (اوده) يا د مکره سراوخريلې شو.نوپه ده به دنياوې حکم يعنی دم واجب وی.حالانکه په دې صورت کې د وجوب دم سبب هم موجود شوې دې.کوم چې زينت اوآرام ملاويدل دی.

بِخِلَافِ الْمُضْطَرِّ حَيْثُ يَتَخَيَّرُ په خلاف د مجبوره کس،چه ده ته اختيار ور کولای شی لِأَنَّ الْآفَةَ هُنَاكَ سَمَاوِيَّةٌ وَهَاهُنَا مِنَ الْعِبَادِ ځکه چې دغلته آفت آسمانی دې.اودلته دبندګانو د اړخ نه دې.

حل اللغة * ① **مضطر**: ناقراره

تشريح:- الجواب من السوال التقديري۞په خلاف دهغه محرم نه، كوم چې د بيمارئ د امله د سرخريلو ته مجبوره شي.نوهغه ته په درې خبروكي اختيار دې.يا خودې قرباني اوكړي.يا دې لسو مسكينانو ته ډوډئ وركړي .اويا دې درې روژې اونيسي. او وجه ددې دا ده.چه د مضطريه صورت كي آفت آسماني دې.اودلته د محلوق په صورت كي آفت د بندګانو د اړخه دې.

ثُمَّ لَا يَرْجِعُ الْمَحْلُوقُ رَأْسُهُ عَلَى الْحَالِقِ بيا محلوق په حالق باندې رجوع نشي كولې.(چه تاوان ترې واخلي)لِأَنَّ الدَّمَ إِنَّمَا لَزِمَهُ بِمَا نَالَ مِنَ الرَّاحَةِ خكه په ده دم ددغه راحت په وجه لازم شوې دې كوم چې ده مونډلې دې.

حل اللغة؛ ① بما نال، نال ينال نيلاً (س): مونډل ② تلزم، لزم لزوماً (س): لازم كيدل]

تشريح:- عدم الضمان على الحالق۞پاتې شوه دا خبره چې د كوم كس نه په زور سره سراوخريلو شو.اوهغه كفاره وركړه.نوآيا هغه به د حالق نه هغه قيمت اخلي.كوم چې ده په كفاره كي وركړې وى كه نه.نوپه دې اړه كې د احنافو عالمانو رحمهم الله مذهب دا دې.چه محلوق به د حالق نه هغه مال واپس نه اخلي.كوم چې ده په قربانئ كي خرچ كړې وى.خكه چې په ده باندې قرباني دهغه آرام د امله لازم شوې ده.كوم چې ده حاصل كړې دې.نوهركله چې قرباني دهغه راحت بدله.كوم چې محلوق حاصل كړې دې.نومحلوق به د حالق نه څنګه د قربانئ رقم اخلي.

فَصَارَ كَالْمَغْرُورِ فِي حَقِّ الْعُقْرِ نو محلوق په اړه دعقركي د مغرور پشان شو. وَكَذَا إِذَا كَانَ الْحَالِقُ حَلَالًا دغه ډول كه حالق حلال وو، لَا يَخْتَلِفُ الْجَوَابُ فِي حَقِّ الْمَحْلُوقِ رَأْسُهُ نو دمحلوق په حق كي به ځواب مختلف نه وى.

تشريح:- مثاله۞ددې مثال داسې دې.لكه دعقر په حق كي معرور ،ددې مثال دا دې.چه بائع يوه وينزه په مشترى باندې خرڅه كړه.مشترى دهغې سره وطى اوكړه.اود هغې نه بچې پيدا شو.اوس يو دريم كس راپاسيدلو.اوهغه دعوې اوكړله.چه دا وينزه زما ده.بائع په تا باندې په دهوكه خرڅه كړې ده.اوخبره قاضى ته لاړله.قاضى د مدعى د استحقاق لپاره فيصله اوكړله.نواوس به مشترى وينزه دغه دريم كس ته وركړي .اودماشوم قيمت به هم وركړي.اوعقر به هم وركړي.كوم قيمت چې مشترى د ماشوم مدعى ته وركړي .د هغې قيمت به د دهوكه باز بائع نه واخلي.اود عقر كومه بدله چې ده مدعى ته حواله كړې ده.هغه به د بائع نه نه اخلي.خكه چې عقر عوض د هغې نفعې دې.كومه چې ده د وينزې نه په وطى كاوه سره حاصل كړې ده.دغه ډول په دې مسئله د حلق كي محلوق اګرچه په زور باندې سرحلق كړې دې.خوچونكه د حلق فائده محلوق ته حاصله شوې ده.نوخكه به د حالق نه د قربانئ قيمت نه اخلي.

وَأَمَّا الْحَالِقُ تَلْزَمُهُ الصَّدَقَةُ فِي مَسْأَلَتَيْنَا فِي الْوَجْهَيْنِ پاتې شو حالق نوده لره به صدقه لازم وى زمونږ دمسئلې په دواړو صورتونو كي. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا شَيْءَ عَلَيْهِ او امام شافعى رحمه الله فرمائى چې په ده هيڅ نشته. وَعَلَى هٰذَا الْخِلَافِ إِذَا حَلَقَ الْمُحْرِمُ رَأْسَ حَلَالٍ اوپه دې اختلاف دې.كله چې محرم دچا حلال سر اوخرئيل.

تشريح:- المذهبان في وجوب الصدقة على الحالق غيرالمحرم۞اوكه حالق غيرمحرم وى.اومحلوق محرم وى.نوپه دې صورت كي هم په محلوق باندې دم واجب دې.برابره ده كه حلق د محلوق په اجازت سره واقع شوې وى اوكه نه،او كه حالق محرم وى ①نو په دواړو صورتونو كي په ده باندې صدقه واجب ده.برابره ده كه د محلوق په اجازت سره وى اوكه نه،② اود امام شافعى رحمه الله په نيز په دې صورت كي په حالق باندې څه واجب نه دى.

لَهُ أَنَّ مَعْنَى الْإِرْتِفَاقِ لَا يَتَحَقَّقُ بِحَلْقِ شَعْرِ غَيْرِهِ وَهُوَ الْمُوجِبُ دامام شافعى رحمه الله دليل داد دې چې دانتقاع معنى دبل په سرخرئيلوكي نه متحقق كيږي حال دادې چې واجبوونكي انتقاع ده.

تشريح:- دليل الشافعى رحمه الله۞د امام شافعى رحمه الله دليل دا دې.چه دبل چا نه سرخريلو كي حالق ته څه فائده

نشته. حالانكه فائده حاصليدل موجب د فدې ده.نوچه موجب د فدې موجود نشونوفديه به څنګه موجود شي

وَلَنَا أَنَّ إِزَالَةَ مَا يَنْمُو مِنْ بَدَنِ الْإِنْسَانِ زمونږ دليل داد دې چې كوم غټيږي.دبدن نه مِنْ مَحْظُورَاتِ الْإِحْرَامِ لِاسْتِحْقَاقِهِ الْأَمَانَ د هغې پرې كول د ممنوعاتود احرام څنې دى.ددې دمستحق كيدو د امن په وجه، بِمَنْزِلَةِ نَبَاتِ الْحَرَمِ فَلَا يَفْتَرِقُ الْحَالُ بَيْنَ شَعْرِهِ وَشَعْرِ غَيْرِهِ په شان دحرم دګياه ،نو په خپلو اوپردو وېښتوكي به دحالت توپير نه وى.

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ۞اوزمونږ دليل دا دې.چه د انسان په بدن باندې انختونكې شي يعنى ويختنه وغيره لرې كول د احرام په ممنوعاتوكي دى.خكه چې په بدن باندې راټوكيدونكى څيزمستحق د امان دې.لكه څنګه چې د حرم ګياه محترم او مستحق د امان ده.نولكه څنګه چې د حرم په ګياه كټ كاوه سره جزاء يعنې صدقه واجبيږي. نو دغه ډول د بل د سر ويختو لرې كاوه باندې به هم جزاء يعنى صدقه واجبيږي.

إِلَّا أَنَّ كَمَالَ الْجِنَايَةِ فِي شَعْرِهِ صرف دومره ده چې مكمل جرم پخپلوكي دې.

تشريح:- السوال والجواب۞كه څوك دا سوال اوكړي.چه خبره داسې شوه.نوبيا پكار دا ده.چه د بل چا د سريه خريلو باندې هم دم واجبيږي.لكه څنګه چې د خپل سريه خريلو باندې دم واجبيږي.نوددې ځواب دا دې.چه د خپل سر ويختو په خريلوكي چونكه جنايت كامل دې.نوجزاء به هم كامله يعنى وجوب د دم وى.اود بل چا د سرخريلو په صورت كي چونكه جنايت قاصر دې.نوجزاء به هم قاصره يعنى صدقه به واجبه وى.

دمحرم، غيرمحرم بريت يا نوكونه كټ كول

فَإِنْ أَخَذَ مِنْ شَارِبِ حَلَالٍ أَوْ قَلَّمَ أَظَافِيرَهُ كه دحلال بريت ئې پريكړل يا ئې ورله نوكونه پريكړل أَطْعَمَ مَا شَاءَ نو څومره چې غواړي خوراك دې وركړي. وَالْوَجْهُ فِيهِ مَا بَيَّنَّا وجه ئې هغه ده چې مونږ بيان كړه

حل اللغة؛①شارب جمع شوراب: بريت ②اظافيره: نوكونه

تشريح:- الصدقة باخذالشارب والظفرمن غيرمحرم۞مسئله دا ده.چه محرم د غيرمحرم بريت يا نوكونه كټ كړي.نوپه دې صورت كي چې دمحرم څه خوښه وى.هغه شى دې صدقه كړي.

أدلبله۞دليل وړاندې تير شوې دې.چه كوم شى په بدن باندې راخيژي.هغه د ممنوعات احرام څنې وى.

وَلَا يَعْرَى عَنْ نَوْعِ ارْتِفَاقٍ، لِأَنَّهُ يَتَأَذَّى بِتَفَثِ غَيْرِهِ او دا ديو ډول ارتفاق نه خالى هم نده. خكه چې دې دغير په خيرى اذيت مومى. وَإِنْ كَانَ أَقَلَّ مِنَ التَّأَذِّي بِتَفَثِ نَفْسِهِ فَيَلْزَمُهُ الطَّعَامُ اګرچه كم وى دهغه نه كوم په خپلوخيروباندې مومى.نولازم دې پرې طعام

حل اللغة؛ ① ولا يعرى، عرى عرية (س): خالى كيدل، بربنډ كيدل ② يتاذى، تاذيًا: تكليف مونډل]

**تشريح:- اوچه محرم دغيرمحرم بريت يا نوكونه كټ كړي.نوپه دې كي محرم ته يو ډول راحت هم ملاويږي.هغه داسې چې سړې د بل سړى بريت نوكونه او كوټ لرې كړي.نوپه دې باندې ده ته داسې راحت ملاويږي. چې د هغه په ليدو دې تكليف محسوسوى.اګرچه دا تكليف معمولى وى په نسبت سره هغه خيرى ته كوم چې د محرم په خپل بدن باندې وى.نوچه محرم د غير محرم بريت يا نوكونه كټ كړي.نوده خپل خان ته راحت اونيولو.خوچونكه دا راحت معمولى دې.نوځكه چې كوم طعام مناسب وى.هغه دې صدقه كړي.

د پښولاسونو نوكونه كټ كول

وَإِنْ قَصَّ أَظَافِيرَ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ فَعَلَيْهِ دَمٌ كه محرم دخپلو دواړو لاسونواوپښو نوكونه پريكړل.نودم د دې پرې دې.

حل اللغة؛ ①اظافيرة ظفرجمع: نوكونه

تشريح:- وجوب الدم باخذالاظافيركلها۞محرم كه دخپل پښولاسونوواړه نوكونه كټ كړي.نوپه ده باندې دم لازم شو.

لِأَنَّهُ مِنَ الْمَحْظُورَاتِ لِمَا فِيهِ مِنْ قَضَاءِ التَّفَثِ خکه چې دا د محظوراتو څنې دې خکه چې په دې کې کوټ لرې کول دی وَإِزَالَةِ مَا يَنْمُو مِنَ الْبَدَنِ اود هغه شی لرې کول دی چې دبدن نه پیدا کیږی. ، فَإِذَا قَلَّمَهَا كُلَّهَا فَهُوَ ارْتِفَاقٌ كَامِلٌ فَيَلْزَمُهُ الدَّمُ نو چې واړه نوکونه ئې پریکړل نودا کامل ارتفاق دې.نودم پرې لازم دې

حل اللغة ① ينمو: لوئیدل

تشریح:- دلیله ⊛ دم پرې خکه لازمیږی.چه په حالت داحرام کې د نوکونو پرې کول د احرام دممنوعاتو څنی دی. اود احرام د ممنوعاتو څنی خکه دی.چه په دې سره یوخو کوټ لرې کیږی.اوبله دا چې کوم شی په بدن کې پیدا کیږی.هغه شی ختمولې شی.نوچه ده دا دواړو کارونه اوکړل.نوکامله فائده ئې واخستله.اود احرام په حالت کې کامله نفع اخستل موجب د دم وی.نوخکه په دې صورت کې دم واجبیږی.

وَلَا يُزَادُ عَلَى دَمٍ إِنْ حَصَلَ فِي مَجْلِسٍ وَاحِدٍ اوپه یودم زیاتوالې نشی کولې .که پریکول په یومجلس کې واقع وی لِأَنَّ الْجِنَايَةَ مِنْ نَوْعٍ وَاحِدٍ خکه چې جرم یو ډول دې.

تشریح:- وجوب الدم الواحد بتقليم الاظفار كلها ⊛ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.که واړه نوکونه ئې په یومجلس کې کټ کړی وی.نوپه یودم به زیادت نشی کولې.خکه چې جنایت تسمية اومعنی دواړه یوه نوع ده.

فَإِنْ كَانَ فِي مَجَالِسَ فَكَذَلِكَ عِنْدَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ اوکه په جلا جلا مجلسونو کې وو.نوهم دا حکم دې دامام محمد رحمه الله په نزد ،لِأَنَّ مَبْنَاهَا عَلَى التَّدَاخُلِ فَأَشْبَهَ كَفَّارَةَ الْفِطْرِ خکه چې ددې کفارې مدارپه تداخل دې.نودکفارې دافطار مشابه شو

تشریح:- مذهب محمد رحمه الله في تقليم الاظفار في مجالس مختلفة ⊛ اوکه څلورواړه لاس پښې ئې په څلورو مجلسونو کې کټ کړل.په دې طریقه چې په هریومجلس کې پنځه پنځه نوکونه کټ کړی.نوپه دې صورت کې هم د امام محمد رحمه الله په نیزیودم واجب دې.خکه چې ددې کفاره په تداخل ده.خوپه دې شرط چې جنس واحد وی.

نظیره ⊛ نودا کفاره د افطار د کفارې پشان شوه.یعنی که یوکس په رمضان کې څو روژې په قصد سره اوخوړلې.نوپه ده باندې په آخر کې د جنس د وحدانیت د امله یوه کفاره لازمیږی.دغه دلته هم د څلورو واړو لاسونو اوپښو نوکونه په څلورو مجلسونو کې کټ شول.نوپه ده باندې د جنس د اتحاد د امله یو دم لازمیږی.

إِلَّا إِذَا تَخَلَّلَتِ الْكَفَّارَةُ لِارْتِفَاعِ الْأُولَى بِالتَّكْفِيرِ مگر کله چې کفاره په مینځ کې راشی خکه چې دکفارې ور کاوه په امله سره رومبې جرم پورته شو.

تشریح:- وقوع الكفارة في خلال التقليم ⊛ اوکه کفاره په مینځ کې واقع شوه.مثلاً چې د یو لاس اوپښې نوکونه ئې کټ کړل.اوددې کفاره ئې ورکړه.بیا ئې په بل مجلس کې نور نوکونه کټ کړل.نوبیا به پرې بله کفاره لازمیږی.خکه چې اولنې جرم د کفاره ور کاوه په وجه لرې شو.نو لومړنی کفاره صرف د موجود جرم شوه.اود ویم جرم لپاره به بله کفاره واجب وی.

وَعَلَى قَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَجِبُ أَرْبَعَةُ دِمَاءٍ اودشیخینو رحمهما الله په قول به څلور قربانۍ واجب وی. إِنْ قَلَّمَ فِي كُلِّ مَجْلِسٍ يَدًا أَوْ رِجْلًا (۱) که چرې په هر مجلس کې ئې دیو لاس یا یوپښې نوکونه پریکړل. ،لِأَنَّ الْغَالِبَ

(۱) القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا فى العناية (۴۵۰\۱۲) والدرى لمختار (۲۲۱\۲) والهندية (۲۴۴\۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۲۳\۱)_

فِيهِ مَعْنَى الْعِبَادَةِ فَيَتَقَيَّدُ التَّدَاخُلُ بِاتِّحَادِ الْمَجْلِسِ خکه چې په دې کفاره کې دعبادت معنی غالبه ده نو تداخل لره به په اتحاد دمجلس پورې مقید کولې شی

تشریح:- مذهب الشيخين في المسئلة المذكورة ⊛ اوشیخینو رحمهما الله فرمائی.که ده په څلورو مجلسونو کې د یو لاس یا د یوې پښې نوکونه کټ کړل.نوپه ده باندې څلور قربانۍ واجب دی.که اول ئې کفاره ورکړې وی اوکه نه.خکه چې د قربانۍ په کفاره کې د عبادت معنی غالب ده.نود اتحاد مجلس سره به تداخل مقید وی.یعنی که مجلس یووی.نوبه تداخل کیداې شی.اویو دم به واجبیږی.اوکه مجلسونه جلا جلا وی . نو تداخل به نه کیږی.

كَمَا فِي آيِ السَّجْدَةِ لکه په آیتونو دسجده کې چې دی.

تشریح:- نظیره ⊛ لکه د تلاوت د سجدو پشان یعنی که یو ایت د سجدې په یومجلس کې باربار وائی.نود ټولو لپاره یوه سجده کافي کیږی.نوکه مجلسونه مختلف شول.نودهرتلاوت لپاره به جلا جلا سجده لازمیږی.

د یوپښې اویولاس نوکونه کټ کول

وَإِنْ قَصَّ يَدًا أَوْ رِجْلًا فَعَلَيْهِ دَمٌ اوکه پریکړل ئې دیولاس یا یوې پښې نوکونه نوپه ده دم دې إِقَامَةً لِلرُّبُعِ مَقَامَ الْكُلِّ كَمَا فِي الْحَلْقِ څلورمې لره دواړه قائمقام کاوه په وجه لکه په حلق کې چې دی.

حل اللغة ① اقامة: قائم کول، قائمقام جوړول]

تشریح:- وجوب الدم بتقليم ظفر اليد او الرجل ⊛ که محرم د یولاس یا د یوې پښې د پنځو ګوتو نوکونه کټ کړل.نوهم به دم واجب وی.خکه چې د یولاس یا یوې پښې نوکونه د ټولو نوکونو څلورمه برخه ده.اود وجوب دم په حق کې څلورمه برخه د کل قائم مقام وی.لکه د څلورمې سر مسح د واړه سر مسحې برابر دې.

دپنځونو نوکونو نه د کم کټ کولوحکم

وَإِنْ قَصَّ أَقَلَّ مِنْ خَمْسَةِ أَظَافِيرَ فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ اوکه دپنځونونه کم ئې پریکړل نوکونه،نو پده صدقه ده. مَعْنَاهُ تَجِبُ بِكُلِّ ظُفُرٍ صَدَقَةٌ ددې معنی داده چې د هرنوك په بدله کې صدقه ده.

حل اللغة ① ظفر جمع اظافير: نوکونه

تشریح:- المذهبان في وجوب الصدقة باقل من خمسة اظفار ⊛ ① مسئله دا ده.که محرم د پنځونوکونو نه کم نوکونه کټ کړل.نوپه دې صورت کې په ده باندې صدقه واجبیږی.یعنی د هرنوك په بدله کې دې یوه صدقه ، اوکړی.

وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَجِبُ الدَّمُ بِقَصِّ ثَلَاثَةٍ مِنْهَا ،امام زفر رحمه الله فرمائی چې دم به واجب وی په پریکولو درې نوکونودې پنځونه. هُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ الْأَوَّلُ اودا دامام ابوحنیفه رحمه الله رومبې قول وو. وَلِأَنَّ فِي أَظَافِيرِ الْيَدِ الْوَاحِدَةِ دَمًا، وَالثَّلَاثُ أَكْثَرُهَا خکه چې د یولاس په نوکونو کې دم واجبیږی.او درې پدوی کې اکثر دی

تشریح:- اوامام زفر رحمه الله فرمائی.چه که درې نوکونه کټ کړی.نودم پرې واجب دې.اودامام ابوحنیفه رحمه الله اولنې قول هم دا وو.

دلیله ⊛ خکه چې په پنځو ګوتوکې درې اکثردی.اواکثرقائم مقام د کل وی.نوهرکله چې د یو لاس یا یوې پښې په نوکونو کټ کولوسره دم واجبیږی.نود دریو په کټ کاوه به هم واجبیږی.

وَجْهُ الْمَذْكُورِ فِي الْكِتَابِ أَنَّ أَظَافِيرَ كَفٍّ وَاحِدٍ أَقَلُّ مَا يَجِبُ الدَّمُ بِقَلْمِهِ ،کتاب کې د ذکر شوې مسئلې وجه دا ده چه کمتر حد دنوکونوپریکولو چې دم پرې واجبیږی د یولاس پنځه نوکونه دی. وَقَدْ أَقَمْنَاهَا مَقَامَ الْكُلِّ ،فَلَا يُقَامُ أَكْثَرُهَا مَقَامَ كُلِّهَا اوموږ دې لره قائمقام کړی دی دکل. لِأَنَّهُ يُؤَدِّي إِلَى مَا لَا يَتَنَاهَى اوپه نواوس ددې اکثر لره نشی قائمقام کولې خکه چې دا بوتلل کوی نه ختمیدونکې سلسله ته.

تشريح:- دليل جمهور الاحناف رحمهم الله ﴿ اوکوم حکم چې په کتاب کي ذکر دې.ددې دليل دا دې.چه لکه څنګه د يو لاس يا د يوې پښې پنځه نوکونه د ټولو نوکونو قائم مقام دې.نواوس د يو لاس يا يوې پښې په نوکونو کي اکثر د کل قائم مقام نشي ګرځيدې.ځکه چې داسې کاوه سره به يوه نه ختميدونکې سلسله پيل شي.ځکه که داسې اوشي.نوبيا به مورډ وايو.چه په دوو نوکونو کي هم دم واجب دې.ځکه چې دا د دريو اکثر دې.او په يونيم کي هم دم واجب دې.ځکه چې دا د دوو اکثر دې.او په يوم نوك کي هم دم واجب دې.ځکه چې دا د يونيم اکثر دې.او په يوکم يوکي هم دم واجب دې.ځکه چې دا د نيم اکثر دې.او په نيم کي دم واجب دې.ځکه چې دا د پو اکثر دې.اودغه ډول به يوه نه ختميدونکې سلسله پيل شي.کوم چې ناممکنه ده.ددې امله مونږ د يولاس يا د يوې پښې نوکونه د ټولونوکونوقائم مقام اوګرځول.او په دې مو دم واجب کړلو.اوددې نه مو داسې اونکړل.

د دوارو لاسونو يا پښو په نوکونوکي د پنځونه د کمو کټ کول

وَإِنْ قَصَّ خَمْسَةَ أَظَافِيرَ مُتَفَرِّقَةٍ مِنْ يَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ که ئې پريکړل پنځه نوکونه متفرق د دوارو لاسونه اود دوارو پښو نه فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ) رَحِمَهُمَا اللّٰهُ تَعَالَى [1] نوپه ده صدقه ده.دشيخينو په نزد.

حل اللغة* ① قص، قصاً (ن): پريکول

تشريح:- المذهبان في حکم تقليم الخمس متفرقة ﴿ ① مسئله دا ده.که محرم د يولاس اويوې پښې نه جلا جلا پنځه نوکونه کټ کړل.(مثلاً دوې [دوه] ئې د يو لاس اودرې د بلې پښې کټ کړل) نوپه دې صورت کي د شيخينو رحمهما الله په نيزپه ده باندې صدقه واجب ده.يعنې د هرنوك په بدله کي به يوه صدقه ورکړي.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ): رَحِمَهُ اللّٰهُ (عَلَيْهِ دَمٌ اعْتِبَارًا بِمَا لَوْ قَصَّهَا مِنْ كَفٍّ وَاحِدٍ اوامام محمد رحمه الله فرمائي چې دم دې قياس کوی په هغې صورت کله چې دې لره ديولاس نه پريکړي. ،وَبِمَا إِذَا حَلَقَ رُبُعَ الرَّأْسِ مِنْ مَوَاضِعَ مُتَفَرِّقَةٍ اوپه قياس دځلورمې برخې دسرکله چې ئې متفرقو ځايونونه اوخرائي.

تشريح:- اوامام محمد رحمه الله فرمائي.چه په ده باندې دم واجب شو.

دليله ﴿ دامام محمد رحمه الله دليل قياس دې.يعنې لکه څنګه چې د يولاس يا ديوې پښې د پنځو نوکونو په کټ کاوه باندې دم واجبيږي.دغه ډول که متفرق طور دا پنځو نوکونه کټ کړي.نوپه دې کي به هم دم واجبيږي.بل که د سرد څلورمې برخې حلق د مختلفو ځايونو نه اوکړي.نوپه دې صورت کي هم دم واجبيږي.نودغه ډول دلته د نوکونو په صورت کي به هم دم واجبيږي.

وَلَهُمَا أَنَّ كَمَالَ الْجِنَايَةِ بِنَيْلِ الرَّاحَةِ وَالزِّينَةِ دشيخينو رحمه الله دليل دادې چې کامل جرم د راحت اوزينت په حصول سره دې وَبِالْقَلْمِ عَلَى هٰذَا الْوَجْهِ يَتَأَذَّى وَيَشِينُهُ ذٰلِكَ په دې طريقه پرې کاوه به دې تکليف مومی اودا هينت به ده لره عيب دار جوړ کړي

حل اللغة* ① يشينه، شان، شيناً (ض): عيب لګول

تشريح:- دشيخينو رحمهما الله دليل دا دې.چه دم واجبيږي په هغه صورت کي چې زينت اوراحت حاصل شي.اوچه د مختلفو ځايونونوکونه کټ کړي.نوپه دې کي تکليف اوعيب دې.نوچونکه په دې صورت کي زينت اوراحت حاصل نشو.نوجنايت کامل نشو.اوچه جنايت کامل نه وی.نوصدقه واجب وی.نودلته هم صدقه واجبيږي.

بِخِلَافِ الْحَلْقِ ،لِأَنَّهُ مُعْتَادٌ عَلَى مَا مَرَّ په خلاف دحلق ځکه چې دغه معتاد طريقه ده.لکه چې تيرشو وَإِذَا قَصَّ

[1]) القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا فى البحرالرائق (۲۱\۳) والتاترخانية (۵۰۳\۲) والهندية (۲۴۴\۱) والخانية (۱۳۷\۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۲۴\۱)-

الْجِنَايَةِ تَجِبُ فِيهَا الصَّدَقَةُ اوهرکله چې جرم کم مقررشو نو په دې کي به صدقه واجب وی. فَيَجِبُ بِقَلْمِ كُلِّ ظُفْرٍ طَعَامُ مِسْكِينٍ نود هرنوك په کټ کولوکي دې د يومسکين خوراك دې

تشريح:- الجواب من قياس محمد رحمه الله ﴿ اوپاتې شود سر د مختلفو ځايونو نه ويخته خريل.نودا د خلګو عادت دې.اوچه د خلګو عادت دې.نوپه دې کي زينت حاصل شو.اوچه زينت اوراحت حاصل شو.نوجنايت کامل شو.اوچه جنايت کامل شو.نودم واجب وی.نوځکه د سر د مختلفوځايونونه ويخته خريل سبب د وجوب دم دې.

وَكَذٰلِكَ لَوْ قَلَّمَ أَكْثَرَ مِنْ خَمْسَةٍ مُتَفَرِّقًا دغه ډول که جلا جلا ئې د پنځو نوکونو نه زيات پريکړل إِلَّا أَنْ يَبْلُغَ ذٰلِكَ دَمًا فَحِينَئِذٍ يَنْقُصُ عَنْهُ مَا شَاءَ تردې چې قربانۍ ته اورسی نوددې قيمت نه چې څه غواړي کم دې کړي.

تشريح:- اوکه دپنځونو نوکونونه ئې متفرق طور زيات نوکونه کټ کړل.نوپه دې صورت کي به د هرنوك په بدله کي صدقه واجبيږي.البته که واړه صدقات راجمع کړې.اوهغه د يو دم قيمت ته رسيږي.نوپه دې صورت کي به دهغې د قيمت نه لږ غوندې کم کړي.ځکه چې دم خو واجبيږي په هغه صورت کي چې جنايت کامل وی.اوپه دې صورت کي جنايت قاصر دې.نوددې امله به د دم د قيمت سره نشي برابرولې.

د مات نوك کټ کول

قَالَ: (وَإِنْ انْكَسَرَ ظُفْرُ الْمُحْرِمِ وَتَعَلَّقَ فَأَخَذَهُ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ که دمحرم نوك مات شو او زوړند وو اومحرم دالرې کړو نو په ده هيڅ نشته.

حل اللغة* ① انكسر، انکساراً: ماتيدل

تشريح:- عدم وجوب شئ بقطع الظفر المقطوع ﴿ مسئله دا ده.که د محرم نوك مات شو.اوده هغه نوك کټ کړلو.نوپه ده باندې صدقه نه ده واجب.ځکه چې د ماتيدو نه روسته هغه نوك نه غټيږي

فَأَشْبَهَ الْيَابِسَ مِنْ شَجَرِ الْحَرَمِ نودا دحرم د اوچې ونې پشان شو. لِأَنَّهُ لَا يَنْمُو بَعْدَ الِانْكِسَارِ ځکه چې دماتيدونه روسته دغه نه لوئيږي.

حل اللغة* ① لاينمو،نما نموې (ن): وراندې کيدل، مخکې کيدل

تشريح:- .نوددې مثال د حرم د اوچې ګياه پشان شو.اود حرم د اوچې ګياه په ګت کاوه کي څه نه واجبيږي.دغه ډول د مات نوك په کټ کولوباندې هم څه نه واجبيږي.

د عذرپه وجه خوشبولګول جامې اغوستل اوحلق کول

وَإِنْ تَطَيَّبَ أَوْ لَبِسَ مَخِيطًا أَوْ حَلَقَ مِنْ عُذْرٍ فَهُوَ مُخَيَّرٌ اوکه خوشبو ئې اولګوله يا ګنډلې جامې ئې واغوستلې په څه عذر سره نودده اختياردې إِنْ شَاءَ ذَبَحَ وَإِنْ شَاءَ تَصَدَّقَ عَلَى سِتَّةِ مَسَاكِينَ بِثَلَاثَةِ أَصْوُعٍ مِنَ الطَّعَامِ غواړي وزه دې ذبح کړي اوکه غواړي صدقه دې ورکړي شپږو مسکينانوته درې صاع د طعام نه وَإِنْ شَاءَ صَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ که اوکه غواړي روژې دې اونيسی درې ورځې

حل اللغة* ① لبس، لبساً(س): اغوستل

تشريح:- وجوب ثلاثة اشياء بالتطيب واللبس والحلق من عذر ﴿ که محرم د عذر د امله خوشبو اولګوله .يا ئې ګنډلې جامې واغوستلې يا ئې سراوخرائيل.نوپه دې صورتونوکي ده ته د دريو خبرو اختيار دې.يا دې يوه وزه ذبح کړي.يا دې په شپږو مسکينانو درې صاع غنم صدقه کړي.اويا دې درې روژې اونيسی.

لِقَوْلِهِ تَعَالَى {فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ځکه چې دا د الله ﷻ حق دې.ارشاد دې،نوبدله دې ورکړي روژې يا صدقه يا قرباني، وَكَلِمَةُ أَوْ لِلتَّخْيِيرِ اوکلمه د (أو) د پاره د اختيار وی.

تشريح:- دليله ﷺ دليل د الله تعالى ارشاد دې. [وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ ۚ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ۚ فَإِذَا أَمِنْتُمْ] په آيت كي كلمه د (أو) په درې څيزونو كي اختيار وركوي.دا آيت د يو معذور په حق كي نازل شوې وو.

وَقَدْ فَسَّرَهَا رَسُولُ اللّٰهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِمَا ذَكَرْنَا،[1] او ددې تفسير كړې دې رسول الله ﷺ كوم چې موږ ذكر كړې دي. وَالْآيَةُ نَزَلَتْ فِي الْمَعْذُورِ او آيت د معذور په حق كي نازل شوې دې.

تشريح:- اونبى ﷺ ددې آيت تفصيل د ذكرشوى تفصيل مطابق بيان كړې وو.په حديث كي دى.چه حضرت كعب بن عجره ﷺ فرمائى.نبى ﷺ په ما باندې تيرشو.او سپكې زما په مخ باندې رواني وې.اوما خپلې كټوۍ ته اور تازه كولو.نو نبى ﷺ راته وويل. «أَيُؤْذِيكَ هَوَامُّ رَأْسِكَ» آيا تاته د خپل سر سپكې تكليف دركوي.نو ماورته عرض اوكړلو.چه آو،نودا آيت نازل شو[فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ] ما عرض اوكړلو.چه روژې څومره نو نبى ﷺ اوفرمائيل.درې ورځې.حضرت كعب بن عجره فرمائى.كه نبى ﷺ تفصيل نه وو كړې.نو موږ خلگو به د شپږو مسكينانو په طعام باندې قياس كاوه .اوشپږ روژې به مو نيولې.نومعلومه شوه.چه ددې آيت تفسير رسول الله ﷺ په خپله كړې دې.

ثُمَّ الصَّوْمُ يُجْزِيهِ فِي أَيِّ مَوْضِعٍ شَاءَ،بيا روژه كافى ده هرهغه ځائې كي چرته چې غواړى لِأَنَّهُ عِبَادَةٌ فِي كُلِّ مَكَانٍ ځكه چې دا په هرځائې كي عبادت دې.

تشريح:- علامه مرغينانى رحمه الله فرمائى.د څلورو امامانو په دې باندې اتفاق دې.چه دا درې روژې په هرځائې كي نيوې شى.حرم سره ددې څه تخصيص نشته.ځكه چې دا عبادت دې. او د عبادت لپاره د مكان تخصيص نشته.

وَكَذٰلِكَ الصَّدَقَةُ عِنْدَنَا لِمَا بَيَّنَّا اودغه ډول صدقه ده زموږ په نزد په دې وجه كومه چې موږ بيان كړه.

تشريح:- المذهبان في محل الصدقة ﷺ ① اوزموږ په نيزد صدقې لپاره هم تخصيص د ځائې نشته.هرځائې كي ئې وركولې شى.دليل هم دا دې.چه «لأنه عبادة في كل مكان» ② امام شافعى رحمه الله فرمائى.چه دا صدقه په حرم پورې خاص ده.ځكه چې ددې نه مقصود د حرم فقيرانو ته فائده رسول دى.اود حرم فقيرانو ته فائده په هغه صورت كي رسى.چه دا صدقه هم په حرم پورې خاص كړې شى.

وَأَمَّا النُّسُكُ فَيَخْتَصُّ بِالْحَرَمِ بِالْاِتِّفَاقِ پاتې شوه قربانى نودغه مختص ده په حرم پورې په اتفاق سره

تشريح:- الجواب ﷺ زموږ د اړخه خواب دا دې.چه صدقه عبادت دې.اود عبادت لپاره د مكان تخصيص نه وى.په هرځائې كيږى.كه حرم وى اوغيرحرم وى.نودا د روژو پشان شوه.

ليكن دا خبره چې د عبادت لپاره تخصيص د مكان نشته.قابل نظر ده.ځكه چې اعتكاف عبادت دې.خوبغير د جماعت نه نه كيږى.طواف عبادت دې خو بغيرد مسجد حرام نه نه كيږى رمى عبادت دې.خوبغيرد منى نه نه كيږى.وقوف عرفات عبادت دې. خو بغيرد ډگر عرفات نه كيږى. والله اعلم

تخصيص الذبح بالحرم ﷺ پاتې شوه د وزه ذبح نودا د حرم سره خاص ده.يعنى د جنايت د جزاء په طور چې كومه ذبح كولې شى.هغه دحرم پورې خاص ده.د حرم نه سوې په بل ځائې كي ئې ذبح جائز نه ده.

[1] من حديث كعب بن عجرة ﷺ أخرجه البخارى فى المحصر باب ٥ ومسلم فى الحج رقم ٨٠ والترمذى فى الحج باب ١٠٥ ومالك فى الحج رقم ٢٣٨ وأحمد فى المسند (٢٤١/٤)_

لِأَنَّ الْإِرَاقَةَ لَمْ تُعْرَفْ قُرْبَةً إِلَّا فِي زَمَانٍ أَوْ مَكَانٍ ځكه چې وينه تويول ثواب نه دې معلوم شوې مگر په يوزمانه يا يوځائې كي . وَهٰذَا الدَّمُ لَا يَخْتَصُّ بِزَمَانٍ فَتَعَيَّنَ اخْتِصَاصُهُ بِالْمَكَانِ اودا قربانى د زمانې سره مختص نده نود يوځائې سره مختص كيدل ئې متعين شو.

تشريح:- دليله ﷺ دليل دا دې.چه د ځناور وينه تويول په يوه زمانه كي دننه مشهور دې. لكه په لسمه يولسمه اودلسمه ذوالحجه كي د قربانۍ كول عبادت دې.اودا زمانه ددې عبادت لپاره خاص ده.ياد ځائې كي مشهور وى.لكه جزاء اودكفاره په طور چې كوم حيوان (څاروې) ذبح كولې شى.نودهغې عبادت كيدل دحرم پورې خاص دې.لكه چې دالله تعالى ارشاد دې[هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ] دلته د كعبې نه مراد حرم دې.نوهركله چې وينه بيول په يوه زمانه كي عبادت دې.يا په يومكان كي عبادت دې.اودا منلې شوې ده.چه دجنايت د څاروى د ذبح كاوه لپاره د څه زمانې تخصيص نشته.نود مكان يعنى حرم سره ئې خصوصيت متعين شو.نوثابته شوه.چه د جنايت وزه ذبح كول په حرم كي دننه شرط دې.د حرم نه بهر به جائز نه وى.

د صبا مابنام خوراك وركول

وَلَوِ اخْتَارَ الطَّعَامَ أَجْزَأَهُ فِيهِ التَّغْدِيَةُ وَالتَّعْشِيَةُ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ.كه ده طعام وركول اختيار كړل نو سحر مابنام خوړول به كافى وى.داامام ابويوسف رحمه الله په نزد اعْتِبَارًا بِكَفَّارَةِ الْيَمِينِ قياس كړې شوې دې په كفارې د قسم.

حل اللغة: ① اختار،اختياراً: اختيارول، خوښول ② تغدية: دَ ورځ خوراك وركول ③ تعشية: دَ شپې خوراك وركول

تشريح:- المذهبان في اطعام المساكين ﷺ معذوره محرم چې كله صدقه وركول اختيار كړى.① نوامام ابويوسف رحمه الله دا په كفارة اليمين باندې قياس كوى.اوفرمائى.چه لكه څنگه په كفارة اليمين كي سهار مابنام ډوډۍ وركول كافى دى.دغه ډول دلته هم خوراك وركول كافى دى.

وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ لَا يُجْزِيهِ[1] لِأَنَّ الصَّدَقَةَ تُنْبِئُ عَنِ التَّمْلِيكِ وَهُوَ الْمَذْكُورُ، اوداامام محمد رحمه الله په نزد به كافى نه وى ځكه چې صدقه د تمليك آگاهى وركوى اوپه آيت كي صدقه ذكر ده.

حل اللغة: ① تنبئ،انباء: خبرووركول

تشريح:- اوامام محمد رحمه الله فرمائى.چه خوراك وركول كافى نه دى.بلكه شپږو مسكينان د درې صاع غنمو مالكان جوړول ضرورى دى. ځكه چې په قرآن پاك كي لفظ د صدقې ذكر دې.اود صدقې لغوى معنى څوك بغيرد څه عوض نه مالك جوړول دى. نوځكه د مسكينانو مالكان جوړول ضروى دى.په خلاف د خوراك كولو.ځكه چې هغه خومباح كول دى. (چه د فقير لپاره خوراك كول مباح شى)

الجواب من قياس ابى يوسف رحمه الله ﷺ اوداامام ابويوسف رحمه الله په كفاره يمين باندې قياس كول صحيح نه دې.ځكه چې په قرآن كريم كي لفظ د «اطعام» راغلې دې.اولفظ د اطعام د اباحت فائده وركوى د تمليك نه وركوى.نوځكه په كفاره د يمين كي به دا خوراك كول كافى وى.اوپه جزاء د جنايت كي به پرې خوراك كول كافى نه وى.

د ښځې شرمگاه ته په شهوت سره كتل او انزال كيدل

فصل فَإِنْ نَظَرَ إِلَى فَرْجِ امْرَأَتِهِ بِشَهْوَةٍ فَأَمْنَى لَا شَيْءَ عَلَيْهِ فصل:كه محرم نظراوكړو دخپلې بي بي شرمگاه ته په

[1] القول الراجح هو هذا قول محمد رحمه الله كذا فى ردالمحتار(٢٢٨\٢) والبحرالرائق (٢٤\٣) والهندية (٢٤٤\١) نقلاً عن القول الراجح (٢٢٤\١)-

شهوت سره نو انزال نې اوشو نوپه ده باندې څه لازم نه دی.

تشريح:- عدم وجوب شئ بالانزال بالنظرالى الفرج ۞که محرم د خپلې بی بی یا د بلې ښځې فرج داخل ته په شهوت سره اوکتل. اوانزال نې اوشو. نوپه ده باندې دم وغیره واجب نه دی.

لِأَنَّ الْمُحَرَّمَ هُوَ الْجِمَاعُ وَلَمْ يُوجَدْ خکه چې حرامه خو جماع ده او دغه نه ده شوې. فَصَارَ كَمَا لَوْ تَفَكَّرَ فَأَمْنَى نودا داسې شوه لکه چې تصور اوکړی اوانزال نې اوشی.

تشريح:- دليله ۞خکه چې په حالت د احرام کې وطی حرامه ده. اوهغه نه ده موجود شوې. نوخکه څه واجب هم نه دی. اودا داسې شوه. لکه چې محرم دېوې ښکلې انجلی (جینئ) د تصویرتصور اوکړی. اوانزال نې اوشی. نوپه ده باندې څه واجب نه دی. نودغه ډول د فرج داخل ته په کتلواوانزال کیدو کې به هم څه واجب نه وی.

تعريف الجماع ۞جماع وائی دښځې اوسړی جمع کیدل اوصورة اومعنی شهوت پوره کول دی. صورة جماع دا ده. چه سړی خپل عضو تناسل د ښځې په شرمګاه کې ورداخل کړی. اومعنی جماع انزال کیدل دی.

وَإِنْ قَبَّلَ أَوْ لَمَسَ بِشَهْوَةٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ اوکه ښکل نې کړه یا نې مسه کړه په شهوت سره نوپه ده دم واجب دې. وَفِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ يَقُولُ: إِذَا مَسَّ بِشَهْوَةٍ فَأَمْنَى اوپه جامع صغیر کې وائی چې کله نې په شهوت سره مسه کړه او انزال نې اوشو، وَلَا فَرْقَ بَيْنَ مَا إِذَا أَنْزَلَ أَوْ لَمْ يُنْزِلْ ذَكَرَهُ فِي الْأَصْلِ اوهیڅ توپیر نشته په دې کې چې انزال نې اوشی اوکه نه. دا په مبسوط کې ذکر دی

تشريح:- الروايتان في وجوب الدم بالقبلة ۞ ①اوکه محرم د ښځه ښکل کړله. نوپه ده باندې دم واجب دې. که انزال شوې وی اوکه نه وی. دا په مبسوط کې ذکر دی. ②اود جامع صغیر په عبارت کې د انزال شرط لګولې شوې دې. فرمائی. که محرم په شهوت سره ښځه مسه کړه. اوانزال نې اوشو. نوپه ده باندې دم واجب دی. دجامع صغیرد عبارت نه دا معلومیږی. که انزال نه وی شوې نو په محرم باندې دم نه واجبیږی.

وَكَذَا الْجَوَابُ فِي الْجِمَاعِ فِيمَا دُونَ الْفَرْجِ اودا خواب دې په هغه مباشرت کې چې د فرج نه په علاوه کې وی.

تشريح:- حكم الجماع فيما دون الفرج ۞صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی که محرم په مادون الفرج یعنی په ورون یا بل خائې کې جماع اوکړله. نوهم پرې دم واجبیږی که انزال نې شوې وی اوکه نه لکه څنګه چې په عبارت د مبسوط کې دی.

وَعَنِ الشَّافِعِيِّ أَنَّهُ إِنَّمَا يُفْسِدُ إِحْرَامَهُ فِي جَمِيعِ ذَلِكَ إِذَا أَنْزَلَ وَاعْتَبَرَهُ بِالصَّوْمِ دامام شافعی رحمه الله نه روایت دې چې په دې ټولو صورتونو کې به دده احرام فاسد شی کله چې انزال اوشو. اودائې په روژه قیاس کړو.

تشريح:- مذهب الشافعی ودليله ۞دامام شافعی رحمه الله په نیز په ټولو صورتونو کې یعنی چې په شهوت سره مچې کول یا مسه کول یا په مادون الفرج کې وطی کول، که انزال نې اوشی. نودده حج فاسد شو. امام شافعی رحمه الله په روژه باندې قیاس کړې دې. یعنی لکه څنګه په دغه صورتونو کې چې انزال نې اوشی. نوروژه ماتیږی. دغه ډول احرام هم ماتیږی.

وَلَنَا أَنَّ فَسَادَ الْحَجِّ يَتَعَلَّقُ بِالْجِمَاعِ زمونږ دلیل دادې چې دحج فساد په جماع پورې متعلق دې وَلِهَذَا لَا يَفْسُدُ بِسَائِرِ الْمَحْظُورَاتِ په دې وجه په نورو ممنوعاتو سره نه فاسد کیږی. وَهَذَا لَيْسَ بِجِمَاعٍ مَقْصُودٍ فَلَا يَتَعَلَّقُ بِهِ مَا يَتَعَلَّقُ بِالْجِمَاعِ اودا مقصودی جماع نه ده. نوپه دې پورې هغه حکم نه متعلق کیږی کوم چې په جماع پورې متعلق دې. إِلَّا أَنَّ فِيهِ مَعْنَى الِاسْتِمْتَاعِ وَالِارْتِفَاقِ بِالْمَرْأَةِ مګر په دې کې دښځې د آرام او لذت حاصلولو معنی ده. ،وَذَلِكَ مَحْظُورُ الْإِحْرَامِ فَيَلْزَمُهُ الدَّمُ کومه چې په احرام کې ممنوعه ده نو دم به لازم وی.

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ۞زمونږ دلیل دا دې. چه حج فاسدیږی صرف په جماع سره، هم دا وجه ده. چه د جماع نه علاوه د احرام چې کوم نور ممنوعات دی. لکه خوشبوئی لګول، ګنډلې شوې جامې اغوستل په

هغې باندې حج نه فاسدیږی . البته دم پرې واجبیږی. نودغه ډول په دې صورتونو کې یعنی ښکلول، مسه کول، او په مادون الفرج کې جماع کول، په دې باندې به هم حج نه فاسدیږی. البته دومره ده. چه په دې څیزونو باندې محرم لذت اوخوند واخستل، اومحرم د لذت اوخوند اخستلو نه منع شوې دې. نوپه ده به دم واجب شی.

بِخِلَافِ الصَّوْمِ لِأَنَّ الْمُحَرَّمَ فِيهِ قَضَاءُ الشَّهْوَةِ په خلاف د روژې خکه چې په دې کې نې شهوت پوره کول حرام کړی دی. ،وَلَا يَحْصُلُ بِدُونِ الْإِنْزَالِ فِيمَا دُونَ الْفَرْجِ اودا د فرج نه سوې کې د انزال نه بغیرنشی حاصلیدې.

تشريح:- الجواب من قياس الشافعي رحمه الله ۞په خلاف د روژې خکه چې په هغې کې خوند حاصلول حرام دی. او په مادون الفرج کې بغیرد انزال نه پوره خوند نه حاصلیږی. نوخکه بغیرد انزال نه روژه نه فاسدیږی. البته که انزال اوشی. نوروژه فاسدیږی.

د وقوف عرفات نه وړاندې په احدالسبيلين کې جماع کول

وَإِنْ جَامَعَ فِي أَحَدِ السَّبِيلَيْنِ قَبْلَ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ فَسَدَ حَجُّهُ ،که محرم جماع اوکړه په یو د دوو لاروکې د وقوف عرفې نه مخکې نودده حج فاسد شو. وَعَلَيْهِ شَاةٌ، وَيَمْضِي فِي الْحَجِّ كَمَا يَمْضِي مَنْ لَمْ يُفْسِدْهُ اوپده وزه لازم ده. اودحج افعال دې کوی لکه چې هغه نې کوی چا چې نه وی فاسد کړې. وَعَلَيْهِ الْقَضَاءُ اوپه ده باندې قضا ده

حل اللغة: ①جامع، مجامعة: جماع کول ②فسد، فسادًا (ن): فاسد کیدل

تشريح:- فسادالحج بالجماع قبل الوقوف بعرفة ۞مسئله دا ده. که محرم د وقوف عرفات نه وړاندې ښځې سره په قبل یا دبر کې جماع اوکړه. نودده اود ښځې دواړو حج فاسد شو. اوپه دوی باندې د یوې وزه (یاګډ) قربانی واجب ده. یا په اوښ یا غوې کې اوومه برخه، اودې به دحج افعال دهغه چا پشان پوره کوی. دچا حج نه وی فاسد شوې. البته په راروان کال کې به ددې حج قضا راوړی.

وَالْأَصْلُ فِيهِ مَا رُوِيَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ سُئِلَ عَمَّنْ وَاقَعَ امْرَأَتَهُ واصل په دې کې هغه دې کوم چې مروی دې چې دنبی کریم ﷺ نه پوښتنه اوشو دهغه سړی په اړه کې چې دخپلې ښځې سره نې جماع اوکړه وَهُمَا مُحْرِمَانِ بِالْحَجِّ اودغه دواړه محرمان دحج وو. قَالَ: يُرِيقَانِ دَمًا وَيَمْضِيَانِ فِي حَجَّتِهِمَا وَعَلَيْهِمَا الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ[1] دوی ﷺ اوفرمائیل چې دواړه دې وینه توې کړی او خپل حج دې اوکړی اوراتلونکی کال ته پدوی حج لازم دې وَهَكَذَا نُقِلَ عَنْ جَمَاعَةٍ مِنَ الصَّحَابَةِ[2] اودغه ډول نقل دی داصحابودیوې ډلې نه

تشريح - دليله ۞ددې مسئلې اصل هغه حدیث دې چه یوسړې د وقوف عرفات نه روسته دخپلې بی بی سره جماع اوکړه. اوبیا ئې نبی ﷺ ته ددې بیان اوکړلو. نونبی ﷺ ورته حکم اوکړلو. چه ستاسوحج فاسد شو. اووزه قربانئ کړه. اوپه راروان کال کې ددې حج قضا راوړئ د صحابو رضي الله عنهم د یوجماعت نه هم داسې نقل دی.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: تَجِبُ بَدَنَةٌ اعْتِبَارًا بِمَا لَوْ جَامَعَ بَعْدَ الْوُقُوفِ، امام شافعی رحمه الله فرمائی چې بدنه واجب ده دوقوف نه روسته په جماع کولوباندې قیاس کوی. وَالْحُجَّةُ عَلَيْهِ إِطْلَاقُ مَا رَوَيْنَا اوپده حجت ددغې حدیث اطلاق دې کوم چې موږ روایت کړو

تشريح:- خلاف الشافعي رحمه الله ۞امام شافعی رحمه الله فرمائی. چه په دې صورت کې په ده باندې بدنه واجب ده. خکه

[1]) من أثر يزيدبن نعيم أوزيد بن نعيم رحمه الله أخرجه أبوداود فى مراسيله والبيهقى فى السنن الكبرى (۲۷۲/۵) رقم ۹۷۷۸)
[2]) من حديث عمر وعلى وأبوهريرة رضي الله عنهم أخرجه مالك فى موطاه (كتاب الحج، باب هدى المحرم إذا أصاب أهله رقم ۲۵۱) وكذا البيهقى فى السنن الكبرى (۲۷۳/۵) رقم ۹۷۷۹)_

چې ده يولونې جرم اوکړلو .هغوی په هغه کس باندې قياس کوی.څوك چې هغه د وقوف عرفات نه روسته جماع اوکړی.نوهلته په هغه باندې دم واجبيږی.(حالانکه دهغه جرم دده د جرم نه کم دی.اودهغه حج هم نه دی فاسد شوی)نوپه دې صورت کي به هم دم واجب وی.(بلکه په درجه اولی سره به دم واجب وی.ځکه چې دده جرم داولنی د جرم نه لوئې دی)

الجواب من المستدل۞خوحديث «يريقان دما» په دې کي د مطلق قربانۍ ذکر دی.خامخا په يو پوري مقيد کولوته څه اړتيا نشته.

> **وَلِأَنَّ الْقَضَاءَ لَمَّا وَجَبَ وَلَا يَجِبُ إِلَّا لِاسْتِدْرَاكِ الْمَصْلَحَةِ** او ځکه چې کله قضاء واجب شوه نوواجبيږی نه مګر دمصلحت حاصلولو لپاره **خَفَّ مَعْنَى الْجِنَايَةِ فَيَكْتَفِي بِالشَّاةِ** نود جرم معنی سپکه شوه نو په وزه به اکتفاء کولای شی **بِخِلَافِ مَا بَعْدَ الْوُقُوفِ؛ لِأَنَّهُ لَا قَضَاءَ** په خلاف د جماع نه روسته دوقوف نه ځکه چې پدغې کي قضا واجب نه ده

تشريح:- الدليل الثاني للاحناف رحمهم الله ۞ دوهم دليل دا دی.چه دحج د فساد د امله چې قضا واجب شوه.نوجرم ورکوتې شو.اوپه ورکوتی جرم کي وزه هم کافی کيږی.اودحج قضا ځکه واجب کړې وه.چه کوم حج چې فاسد شوې دی.هغه صحيح شی.اود وقوف عرفه نه روسته د جماع په صورت کي چونکه قضا واجب نه ده.نوجرم وړوکې نشو.بلکه لوئې جرم شو.اوپه لوئې جرم کي بدنه واجب وی.نوځکه په هغه صورت کي چې د وقوف عرفات نه روسته جماع اوکړی.بدنه واجب ده.وزه په کي نه کافی کيږی.

> **ثُمَّ سَوَّى بَيْنَ السَّبِيلَيْنِ**[1] بيائې دواړه لارې يوشان ايښودې دی **وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ فِي غَيْرِ الْقُبُلِ مِنْهُمَا لَا يُفْسِدُ** اود امام ابوحنيفه رحمه الله نه روايت هم دی چې د سړی اوښځې د فرج نه سوې په بل ځائې کي وطی کول حج نه فاسد کوی. **لِتَقَاصُرِ مَعْنَى الْوَطْءِ فَكَانَ عَنْهُ رِوَايَتَانِ** په معنی د وطی کي د قصور راتلو په وجه.نودامام صاحب نه دوې [دوه] روايتونه شول.

تشريح:- الروايتان في فسادالحج بالجماع في الدبر۞صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی.امام قدوری د وقوف عرفات نه وړاندې په قبل يا دبرکي دجماع حکم يوشان ذکر کړې دی.دا د صاحبينو رحمهما الله مذهب دی.اودامام ابوحنيفه رحمه الله نه يو روايت هم دی.۞اودامام ابوحنيفه رحمه الله نه دوهم روايت دا دی.که چې په قبل کي په جماع کاوه سره حج فاسديږی.خوپه دبر کي جماع کاوه سره نه فاسديږی.ځکه چې کامله وطی په قبل کي کيږی په دبر کي نه ،په دبرکي وطی ناقصه وی.نوځکه په دبرکي په وطی کولوسره حج نه فاسديږی.نودحضرت امام ابوحنيفه رحمه الله نه په دبر کي جماع کاوه سره دوې [دوه] روايتونه منقول دی.يود فساد حج اوبل دعدم فساد ،

دجماع په وجه دفاسد شوی حج په قضا کي د ښځې د جداوالی حکم

> **وَلَيْسَ عَلَيْهِ أَنْ يُفَارِقَ امْرَأَتَهُ فِي قَضَاءِ مَا أَفْسَدَاهُ عِنْدَنَا** اولازم نه دی په ده جداکيدل دخپلې ښځې نه.په هغې قضا کي کومه چې ده فاسده کړې وه. زموږ په نزد **خِلَافًا لِمَالِكٍ رَحِمَهُ اللَّهُ إِذَا خَرَجَا مِنْ بَيْتِهِمَا** په خلاف د امام مالك رحمه الله کله چې دوی دخپل کورنه راوځي **وَلِزُفَرَ رَحِمَهُ اللَّهُ إِذَا أَحْرَمَا** اوپه خلاف دامام زفر رحمه الله چې کله دوی احرام اوتړی **وَلِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ إِذَا انْتَهَيَا إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي جَامَعَهَا فِيهِ** اوپه خلاف دشافعی رحمه الله چې کله هغه ځائې ته اورسی کوم ځائې چې نې ورسره جماع کړې وه

[1]) القول الراجح هو هذا القول الأول يعنى التسوية بين السبيلين كذا فى ردالمحتار(٢٢٨\٢) والبحر الرائق (٢٦\٣) ومجمع الأنهر(٢٩٥\١) والتاتر خانية (٤٩٨\٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٢٥\١)_

حل اللغة° ۞ان يفارق، فارق مفارقة: جلا کيدل ۞خرجا،خرج خروجاً (ن): وتل

تشريح:- المذاهب الاربعة في تفريق الزوجة في القضاء۞مسئله دا ده.چه کوم حج يا عمره د جماع په وجه فاسد شی.نودهغې په قضا راوړلو کي زموږ په نيز د ښځې نه جلا والې ضروری نه دی.چه قضا دې جلا جلا راوړی.۞امام مالك رحمه الله فرمائی.چه څنګه د کور نه رابهر شی.نوجدا به شی.۞امام زفر رحمه الله فرمائی. چې کله احرام اوتړی.نوجدا به شی.۞ امام شافعی رحمه الله فرمائی چې کله هغه ځائې ته نزدې شی.په کوم کي چې نې تيرکال جماع کړې وه.نوجدا به شی.دا د امام احمد رحمه الله قول هم دی.صاحب دهدايه رحمه الله ددې حضراتو ددې قول لپاره دليل دا ذکر کړې دی.چه دا ښځه او خاوند کله دتيرکال په دغه ځائې کي جماع ياده کړی.نوبياپه جماع کي د اخته کيدو ويره ده.ځکه به جلا شی.

> **ثُمَّ إِنَّهُمَا يَتَذَاكَرَانِ ذَلِكَ فَيَقَعَانِ فِي الْمُوَاقَعَةِ** د هغوی دليل دادې چې په هغه وخت به ورته يادشی.نو په مجامعت کي به اخته شی. **فَيَفْتَرِقَانِ** نو جلا دې شی

حل اللغة ° فيقعان،وقع وقوعاً (ف): پريوتل، واقع کيدل

تشريح:- دليل المذاهب الثلاثة۞صاحب د عنايه رحمه الله فرمائی.په دې مسئله کي اصل اوبنا (بنياد) د صحابوٚدا قول دی. چې «إذا رجعا إفترقا» کله چې دواړه د قضا لپاره راواپس شی.نوجدا دې شی.يعنی ديولار دې د بل دلار نه جلا وی.۞امام مالك رحمه الله ظاهری معنی اخستې ده.چه کله سفرشروع کړی.نوجلا جلا لارې به اختيار کړی.۞امام زفر رحمه الله چې د احرام دوخت څخه به جلا کيږی(ځکه چې داحکام د حج خود احرام نه پيل کيږی)۞امام شافعی رحمه الله فرمائی چې کله هغه ځائې اورسی.په کوم ځائې کي چې نې پروس کال جماع کړې وه.نوجدا دې شی.ځکه چې هغه ځائې ته په رسيدو به دوی ته خپله سابقه د جماع واقعه ياده شی. اوشهوت به نې پيدا شی.نوبيا په جماع کي د واقع کيدو ويره پيدا کيږی.ځکه به په هغه مقام کي جلا شی.

> **وَلَنَا أَنَّ الْجَامِعَ بَيْنَهُمَا وَهُوَ النِّكَاحُ قَائِمٌ** اوزموږ دليل دادې چې امرجامع يعنی نکاح پدوی کي قائم دی. **فَلَا مَعْنَى لِلِافْتِرَاقِ قَبْلَ الْإِحْرَامِ** نودجدا کيدو څه معنی نشته. نه د احرام نه مخکې دجماع د حلت په وجه **لِإِبَاحَةِ الْوِقَاعِ** او نه داحرام نه روسته ځکه چې پدغه به ورته يادېږی هغه څيزکوم چې دوی په سخت مشقت کي اوغورزول، **وَلَا بَعْدَهُ؛ لِأَنَّهُمَا يَتَذَاكَرَانِ مَا لَحِقَهُمَا مِنْ الْمَشَقَّةِ الشَّدِيدَةِ بِسَبَبِ لَذَّةٍ يَسِيرَةٍ فَيَزْدَادَانِ نَدَمًا وَتَحَرُّزًا فَلَا مَعْنَى لِلِافْتِرَاقِ** دلږشان لذت په وجه نودوی به زيات پښيمانه کيږی اوپرهيز به کوی نو دجداکيدو څه معنی ده.

حل اللغة ° ۞ يسيرة: سپك، لږ شان ۞ ندما: شرمندګی، پښيمانتيا ۞افتراق: جلا کيدل

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ۞زموږ دليل دا دی.چه ددې دواړو ښځه خاوند په مينځ کي يوځائې کونکي څيزيعنی نکاح قائم ده.نونه د د احرام نه وړاندې جلا کيدل څه معنی لری.ځکه چې د احرام نه وړاندې خو جماع جائزده.اونه د احرام نه پس،ځکه چې دوی ته به هروخت دا خبره يادېږی.چه دا دوباره حج چې موږ ددې مشقت اوتکليف برداشت کوو.نوپه سابقه حج کي د کوتاهۍ د وجې،نودا ځل به ډير زيات احتياط کوی.چه هسې بيا رانه حج فاسد شی.اوبيا دا مشقت برداشت کول راپه غاړه شی.

الجواب من حکم الصحابة رضی الله عنهم۞پاتې شو د صحابوٚ د جلا اوسيدو حکم نوهغه استحبابی حکم دی.که يوکس په ځان ويريږی.چه دوباره به په جماع کي واقع شی.نوهغه دې د خپلې بی بی نه جلا شی.

دوقوف عرفات نه روسته په جماع کولو د حج عدم فساد

> **وَمَنْ جَامَعَ بَعْدَ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ لَمْ يَفْسُدْ حَجُّهُ وَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ** چا چې جماع اوکړه دوقوف عرفې نه روسته نوفاسد به نه وی دده حج اوپده بدنه واجب ده.

تشریح:- که محرم د وقوف عرفات نه روسته جماع اوکړه. نو دده حج فاسد نشو. اوپه ده باندې بدنه یعنی د اوښ یا غوې قربانی واجب ده. امام شافعي رحمه الله فرمائي که د جمره عقبه د رمی نه وړاندې ئې جماع اوکړه نو دده حج به فاسد شي.

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ فِيمَا إِذَا جَامَعَ قَبْلَ الرَّمْيِ په خلاف دامام شافعي رحمه الله چې په دې صورت کې ئې جماع کړې وي د رمی نه وړاندې

دلیله۞ دامام شافعي رحمه الله دلیل دا دې. چه د منی نه وړاندې وړاندې دې په کامل احرام کې دې. اوپه کامل احرام کې چې کوم شیان (ښځې) حرام وي. هغه دده لپاره د رمی نه وړاندې نشي حلالیدې. اوپه کامل احرام کې جماع باندې حج فاسدیږي. نوچونکه په دې صورت کې هم جماع په کامل احرام کې واقع شوې ده. نودده حج فاسد شو. لکه څنګه چې د وقوف عرفات نه وړاندې په جماع باندې حج فاسدیږي. په خلاف د دې نه چې د رمی نه روسته جماع اوکړي. نوپه هغه صورت کې حج نه فاسدیږي. ځکه چې د رمی نه روسته د حلالیدو وخت راغلې دې. ددې امله حلق کوم چې د محرم لپاره حرام وو. د رمی نه نه روسته حلالیږي. نود رمی نه روسته احرام کامل پاتې نشو. اوچه احرام کامل پاتې نشو. نوجماع مفسد د حج نه ده.

لِقَوْلِهِ مَنْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ([1]) ځکه چې دنبی ارشاد دې څوک چې په عرفات وقوف اوکړي دده حج تمام شو. **وَإِنَّمَا تَجِبُ الْبَدَنَةُ لِقَوْلِ ابْنِ عَبَّاسٍ** رضي الله عنهما ([2]) اوبدنه واجب ده په قول د ابن عباس رضي الله عنه سره

حل اللغة: ① **وقف، وقوفاً** (ض): ودریدل، حصاریدل

تشریح:- دلائل الاحناف رحمهم الله ۞ ① زمونږ دلیل دا دې. چه نبي ﷺ فرمائیلي دي. چاچه وقوف عرفات اوکړلو نو دده حج پوره شو. دحدیث مطلب دا نه دې. چه د حج افعال پوره شو. ځکه چې ددې نه یورکن طواف زیارت اودغه ډول نورافعال لاپاتې دي. بلکه مقصد دا دې. چه د وقوف عرفات نه روسته دده حج د فساد نه محفوظ شو. اود بدنه وجوب د حضرت ابن عباس رضي الله عنهما د قول نه کیږي. نقل دي چې ابن عباس رضي الله عنهما فرمائیلي دي. «إذا جامع قبل الوقوف بعرفة فسد نسكه وعليه دم وإذا جامع بعد الوقوف فحجه تامة وعليه بدنة»

لِأَنَّهُ أَعْلَى أَنْوَاعِ الْاِرْتِفَاقِ فَيَتَغَلَّظُ مُوجِبُهُ یا ځکه چې جماع دلذت اخستلو اعلی درجه ده نوددې په موجب کې به سختي وي.

تسهیل: دوهم دلیل دا دې. چه جماع د لذت حاصلولو تولو نه اوچت شی دې. نوچه کوم شی په دې جنایت باندې واجبیږي. هغه به هم لوئې وي. اوهغه بدنه ده. نوځکه بدنه واجب ده.

دحلق نه روسته جماع کول

وَإِنْ جَامَعَ بَعْدَ الْحَلْقِ فَعَلَيْهِ شَاةٌ لِبَقَاءِ إِحْرَامِهِ فِي حَقِّ النِّسَاءِ اوکه دحلق نه روسته ئې جماع اوکړه نوپه ده باندې وزه ده. دښځو په حق کې دده د احرام دپاته پاتې کیدلو په وجه **دُونَ لُبْسِ الْمَخِيطِ وَمَا أَشْبَهَهُ فَخَفَّتِ الْجِنَايَةُ فَاكْتَفَى بِالشَّاةِ** نه دګنډلو جامو په حق کې او ددې پشان په نورو کې. نوجرم سپک شو په دې وجه په وزه به اکتفاء وي.

تشریح:- تشریح ښکاره ده.

دعمرې د څلوروچکرونو نه وړاندې جماع کول

وَمَنْ جَامَعَ فِي الْعُمْرَةِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ فَسَدَتْ عُمْرَتُهُ وچا چې جماع اوکړه په عمره کې مخکې د

[1] تقدم تخریجه)_

[2] یشیرالی حدیث رواه مالک رحمه الله عن ابن عباس رضي الله عنهما فی مؤطاه فی ال

څلوروچکرو دطواف نه نودده عمره فاسده شوه. **فَيَمْضِي فِيهَا وَيَقْضِيهَا وَعَلَيْهِ شَاةٌ** نو ددې افعال دې اوکړي او ددې قضا دې اوکړي اوپه ده باندې وزه واجب ده

حل اللغة: ① **یقضیها، قضی یقضی قضاءً** (ض): پوره کول، اداکول

تشریح:- فسادالعمرة ووجوب الشاة بالجماع قبل اکثرالاشواط۞ که یوکس د عمرې دڅلورو چکرونونه وړاندې جماع اوکړه. نو دده عمره فاسده شوه. خودې به د عمرې افعال پوره کوي. اوپه ده باندې ددې قضا ده. اودجماع د امله به وزه قربانی کوي.

وَإِذَا جَامَعَ بَعْدَ مَا طَافَ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ أَوْ أَكْثَرَ اوکه جماع ئې اوکړه روسته دڅلورو چکرو دطواف کولونه یا دزیاتو نه **فَعَلَيْهِ شَاةٌ وَلَا تَفْسُدُ عُمْرَتُهُ** نوپه ده وزه ده او عمره نه فاسدیږي.

حل اللغة: ① **اشواط:** چکرې

المذهبان في الجماع بعداکثرالاشواط۞ اوکه د څلورو یا ددې نه د زیاتوچکرونو نه روسته ئې جماع اوکړه. نوپه ده باندې به د وزه قربانی واجب شي. خوعمره ئې نه فاسدیږي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: تَفْسُدُ فِي الْوَجْهَيْنِ اوامام شافعي رحمه الله فرمائي چې په دواړو صورتونوکې به فاسده **وَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ اعْتِبَارًا بِالْحَجِّ** اوپه ده باندې بدنه ده قیاس کوي په حج باندې. **إِذْ هِيَ فَرْضٌ عِنْدَهُ كَالْحَجِّ** ځکه چې دده په نزد عمره فرض ده پشان دحج

تشریح:- امام شافعي رحمه الله فرمائي. چه په دواړو صورتونو کې دده عمره فاسده شوه. اوپه ده باندې د بدنه قرباني واجب ده.

دلیله ۞ امام شافعي رحمه الله عمره په حج باندې قیاس کوي. نولکه څنګه چې په حج کې په جماع کاوه بدنه واجبیږي برابر ده که جماع د زیاتو چکرونودطواف نه وړاندې اوکړي اوکه روستو، نو دغه ډول په عمره کې هم په دواړو صورتونو کښې بدنه واجبیږي. که د څلوروچکرونونه وړاندې جماع اوکړي اوکه پس،

وَلَنَا أَنَّهَا سُنَّةٌ فَكَانَتْ أَحَطَّ رُتْبَةً مِنْهُ اوموږ وایو چې داسنت ده نو دحج څخه به ئې مرتبه کمه وي **فَتَجِبُ الشَّاةُ فِيهَا وَالْبَدَنَةُ فِي الْحَجِّ إِظْهَارًا لِلتَّفَاوُتِ** په دې وجه په عمره کې وزه او په حج کې بدنه واجب ده د توپیر ظاهرولو دپاره.

حل اللغة: ① **احط:** کم ② **تفاوت:** توپیر]

دلیلنا۞ زمونږ دلیل دا دې. چه حج فرض دې. اوعمره سنت ده. اود فرضو مرتبه اوچته ده د سنت نه، نوپه دواړو کې د توپیر ښکاره کاوه لپاره به د حج په باب کې بدنه واجب وي. اود عمرې په باب کې به وزه واجب وي.

په هیره جماع کول

وَمَنْ جَامَعَ نَاسِيًا كَانَ كَمَنْ جَامَعَ مُتَعَمِّدًا اوچا چې په هیره جماع اوکړه دې داسې دې لکه چې قصداً ئې اوکړي.

حل اللغة: ① **ناسیاً:** هیره

تشریح:- المذهبان في فسادالحج بالجماع ناسیاً۞ مسئله دا ده. ① چه په هیره باندې په جماع کاوه سره داسې حج فاسدیږي. لکه څنګه چې په قصد جماع کاوه سره حج فاسدیږي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ جِمَاعُ النَّاسِي غَيْرُ مُفْسِدٍ لِلْحَجِّ اوامام شافعي رحمه الله وائي چې دهیریدونکی جماع کې حج فاسدونکې نه ده. **وَكَذَا الْخِلَافُ فِي جِمَاعِ النَّائِمَةِ وَالْمُكْرَهَةِ**. اودغسې خلاف دې د اوده اومجبورې کړې شوې ښځې په جماع کې.

حل اللغة: ① **نائمة:** اوده شوې ښځه

تشریح:- امام شافعي رحمه الله فرمائي. چه په هیره سره په جماع کاوه حج نه فاسدیږي. دوی په روژه باندي قیاس کوی. لکه څنګه چي روژه په هیره جماع کاوه سره نه فاسدیږي. دغه ډول حج هم نه فاسدیږي. دا اختلاف په هغه صورت کي هم دي. چه د ویده (اوده) محرمي ښځي سره جماع اوکړي. یا ورسره په زور باندي جماع اوکړي. نوزموږ په نیزددي حج فاسد شو. اوامام شافعي رحمه الله په نیز ئې حج نه فاسدیږي.

هُوَيَقُولُ: الْحَظْرُيَنْعَدِمُ بِهٰذِهِ الْعَوَارِضِ فَلَمْ يَقَعِ الْفِعْلُ جِنَايَةً دي وائي چي حرمت په دي عوارضو سره ورکیږي نودا فعل جرم نه شو.

تشریح:- دلیل الشافعي رحمه الله ﴿امام شافعي رحمه الله فرمائي. چه حرمت د هیرې خوب وغیره عوارضو په وجه معدوم کیږي. نودا فعل جنایت نشو. اوچه جنایت نشو. نوحج هم فاسد نشو. ځکه چي حج د جنایت په کولوسره فاسدیږي.

وَلَنَا أَنَّ الْفَسَادَ بِاعْتِبَارِ مَعْنَى الِارْتِفَاقِ فِي الْإِحْرَامِ ارْتِفَاقًا مَخْصُوصًا، زموږ دلیل دادي چي فساد په احرام کي دمخصوص ارتفاق په اعتبار سره دي **وَهٰذَا لَا يَنْعَدِمُ بِهٰذِهِ الْعَوَارِضِ** اودا خبره په دي عوارضو سره نشي ورکیدلي

تشریح:- دلیل الاحناف رحمهم الله ﴿ زموږ دلیل دا دي. چه په خاص ډول خوند حاصلولوسره حج فاسدیږي. یعني په جماع سره حج فاسدیږي. اود هیرې وغیره عوارضو د امله نه معدوم کیږي. په هیره باندي اوپه زور باندي جماع کاوه سره غسل واجبیږي. اوحرمت مصاهرت هم ثابتیږي. نودغه ډول حج به هم په دي باندي فاسدیږي.

وَالْحَجُّ لَيْسَ فِي مَعْنَى الصَّوْمِ اوحج د روژي په معنی کي نه دي **لِأَنَّ حَالَاتِ الْإِحْرَامِ مُذَكِّرَةٌ بِمَنْزِلَةِ حَالَاتِ الصَّلَاةِ** ځکه چي داحرام حالت یادوونکي دي. په شان دحالاتو دمانځه. **بِخِلَافِ الصَّوْمِ، وَاللّٰهُ أَعْلَمُ** په خلاف د حالت د روژي (ځکه چي د روژي حالت یادونکي نه دي)

تشریح:- الجواب من قیاس الشافعي رحمه الله ﴿پاتي شو دامام شافعي رحمه الله په روژه باندي د قیاس کولونه ځواب، نو موږ ځواب دا کوو. چه د حج په روژه باندي قیاس کول ټیک نه دی. ځکه چي د روژي حالت غیرمذکره دي. (یعني د روژه دارد شکل اوصورت نه دا نه معلومیږي. چه دي روژه داردي) نود حج قیاس په دي باندي صحیح نه دي. چه دحج حالت حالت مذکره دي. یعني احرام وغیره ده ته یادوی. چه زه محرم یم. نوپه دي کي هیره معتبر نه ده. (بلکه که په هیره باندي رکن پاتي شي. اود داسي ځیزارتکاب اوشي. چه لمونځ ماتوی. نولمونځ به فاسد وی) نودغه که په احرام کي جماع اوکړي. نوددهٔ حج فاسدیږي. اود روژي حالت چونکه غیرمذکره دي. نو هلته هیره عذر متعبر اوګڼلي شو.

طواف قدوم په حالت د بې اودسۍ کي

فَصْلٌ وَمَنْ طَافَ طَوَافَ الْقُدُومِ مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ چا چي طواف اوکړو طواف قدوم بې اودسه. نو پده صدقه واجب ده.

تشریح:- مسئله، د بې اودسه طواف قدوم زموږ په نیز معتبر دي. اګرچه په ده باندي صدقه واجب ده

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللّٰهُ: لَا يُعْتَدُّ بِهِ اوامام شافعي رحمه الله فرمائي چي دغه به په څه کي نه حسابیږي. **لِقَوْلِهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ صَلَاةٌ إِلَّا أَنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى أَبَاحَ فِيهِ الْمَنْطِقَ** [1] ځکه چي دنبي ارشاد دي چي طواف لمونځ دي مګر الله ﷻ په دي کي خبري مباح کړی **فَتَكُونُ الطَّهَارَةُ مِنْ شَرْطِهِ** نواودس به ددي شرط وی

تشریح:- اودامام شافعي رحمه الله په نیز معتبر نه دي.

[1] تقدم تخریجه فی باب الإحرام)_

دلیله ﴿دامام شافعي رحمه الله دلیل دا دي. چه نبي ﷺ فرمائیلي دي. «الطواف بالبیت صلاة» نبي ﷺ په د بیت الله د طواف تشبیه د لمونځ سره ورکړي ده. اوس ښکاره خبره ده د طواف ذات د لمونځ پشان نه دي. ځکه چي طواف خو د بیت الله نه تاویدل اوحرکت کول دی. اودا شی دلمانځه سره منافی دي. نومعلومه شوه. چه تشبیه په حکم کي ده. چه د دواړو حکم یو دي. نولکه څنګه چي بې اودسه لمونځ نه کیږي. دغه ډول بې اودسه طواف هم نه کیږي.

وَلَنَا قَوْلُهُ تَعَالٰى {وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ} مِنْ غَيْرِ قَيْدِ الطَّهَارَةِ زموږ دلیل د الله ﷻ دا ارشاد دي چي طواف کوئی د زوړ کور. داودس دکیدو نه بغیر. **فَلَمْ تَكُنْ فَرْضًا** نوفرض نشو

تشریح:- دلیل الاحناف رحمهم الله ﴿اوزموږ دلیل دالله تعالی دا ارشاد {وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ} دي. په دي کي د مطلق طواف حکم دي. د طهارت شرط په کي نشته. نوځکه د کتاب الله نه د طهارت فرضیت نه ثابتیږي. اوپاتي شو حدیث نو دا خبر واحد دي. اوپه خبرواحد سره په کتاب الله باندي زیادت جائز نه دي. حاصل دا چي د طواف لپاره طهارت فرض نه دي.

ثُمَّ قِيلَ: هِيَ سُنَّةٌ، وَالْأَصَحُّ أَنَّهَا وَاجِبَةٌ بیا ونیلي شوي دی چي اودس سنت دي او اصح دادی چي واجب دي **لِأَنَّهُ يَجِبُ بِتَرْكِهَا الْجَابِرُ، وَلِأَنَّ الْخَبَرَ يُوجِبُ الْعَمَلَ فَيَثْبُتُ بِهِ الْوُجُوبُ** ځکه چي د دي په پرېښودو سره جابر دنقصان واجبیږي. اوځکه چي خبرواحد موجب دعمل دي نوپه دي سره وجوب ثابتیږي.

تشریح:- البته د بعضي عالمانو رحمهم الله په نیز سنت دي. لکه د عبدالله بن شجاع رحمه الله قول دا دي. او اصح دا ده. چه طهارت واجب دي. لکه څنګه چي د ابوبکر رازی رحمه الله قول دي.

دلائل وجوب الطهارة﴿ ① د وجوب دلیل دا دي. چه په طواف قدوم کي د طهارت په پرېښودو سره د نقصان پوره کونکي صدقه واجبیږي. اود کوم شی په پرېښودو چي کمي پوره کونکي واجب وی. نوهغه شی به په خپله هم واجب وی. نوځکه به طهارت واجب وی. ② دوهم دلیل دا دي. چه «الطواف بالبیت صلاة» خبرواحد باندي عمل کوی. نوځکه ددي حدیث نه د طهارت وجوب ثابتیږي.

إِذَا شَرَعَ فِي هٰذَا الطَّوَافِ وَهُوَ سُنَّةٌ، يَصِيرُ وَاجِبًا بِالشُّرُوعِ بیا چي کله دا طواف ئې پیل کړو حال دا چي دغه سنت دي نوپه پیل کاوه سره واجب شو. **وَيَدْخُلُهُ نَقْصٌ بِتَرْكِ الطَّهَارَةِ فَيُجْبَرُ بِالصَّدَقَةِ** اوپه بې اودسۍ سره په دي کي نقصان راغلو نوپه صدقه کولوسره به پوره شي

تشریح:- د طواف قدوم لپاره د طهارت په پرېښودو د وجوب صدقي دلیل دا دي. چه بې اودسه کله طواف پیل کړي. حالانکه طواف قدوم سنت دي. خودا په پیل کاوه سره واجب شو. اود طهارت په پرېښودو سره په دي کي نقص راغلو. نوددي نقصان پوره والي به به صدقي کولوسره کیږي. اوکه طواف زیارت ئې په حالت د بې اودسۍ کي اوکړلو. نودهغه نقصان پوره والي په دم سره کیږي.

إِظْهَارًا لِدُنُوِّ رُتْبَتِهِ عَنِ الْوَاجِبِ بِإِيجَابِ اللّٰهِ ددي د رتبې د کم ظاهرولو لپاره دهغو واجبونه کوم چي دالله ﷻ په ایجاب سره وی. **وَهُوَ طَوَافُ الزِّيَارَةِ، وَكَذَا الْحُكْمُ فِي كُلِّ طَوَافٍ هُوَ تَطَوُّعٌ** اوهغه طواف زیارت اوداشان حکم دي په هرنفلي طواف کي.

تشریح:- السوال والجواب﴿پاتي شوه دا خبره چي ددي نقصان پوره والي په صدقي سره ولي کیږي. حالانکه که طواف د بې اودسۍ په حالت کي اوکړي. نودهغې پوره په دم سره کیږي. ددي ځواب دا دي. چه د طواف قدوم مرتبه د طواف زیارت نه د کمولو لپاره داسي کیږي. هم دا حکم د هر نفلي طواف دي. یعني هرنفلي طواف چي بې اودسه اوکړي شي. نوپه ده به صدقه واجب وی.

طواف زيارت په بې اودسۍ کې کول

وَلَوْطَافَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ شَاةٌ) که طواف زيارت ئې بې اودسه اوکړو نوپه ده وزه لازم ده. لِأَنَّهُ أَدْخَلَ
النَّقْصَ فِي الرُّكْنِ خکه چې ده په رکن کې نقصان واچولو فَكَانَ أَفْحَشَ مِنَ الْأَوَّلِ فَيُجْبَرُ بِالدَّمِ كُلِّهِ نودا د
رومبي نه بدکار دې نو ددې نقصان به وينې سره پوره کولې شي.

حل اللغة: ① ادخل، ادخالاً: داخلول ② افحش: ډير فحش، بدتر

تشريح:- وجوب الشاة بالطواف محدثاً ۞ که محرم طواف زيارت د بې اودسۍ په حالت کې اوکړلو نوپه ده باندې د
وزه قرباني واجبيږي. خکه چې رکن يعنی طواف زيارت کې نقصان پيدا شو. اوپه رکن کې نقصان پيدا کيدل
په واجب کې د نقصان پيدا کيدو نه لوئې جرم دې. نوهرکله چې په رکن کې نقصان پيدا کول زيات جرم
دې. نوددې تلافی چې په کوم څيزکيږي. هغه به هم بايد ده چې لوئې وی. چه وزه ده. اوپه واجب يعنی په
طواف قدوم کې نقصان پيدا کيدو پوره والې به په ورکوټې شي يعنی صدقه باندې کيږي.

وَإِنْ كَانَ جُنُبًا فَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ اوکه دې جنب وو نو پده بدنه ده كَذَا رُوِيَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا
دحضرت ابن عباس رضي الله عنهما نه داسې روايت دې وَلِأَنَّ الْجَنَابَةَ أَغْلَظُ مِنَ الْحَدَثِ اوخکه چې جنابت دحدث نه زيات
سخت دې فَيَجِبُ جَبْرُ نُقْصَانِهَا بِالْبَدَنَةِ إِظْهَارًا لِلتَّفَاوُتِ نوددې نقصان به په بدنه پوره کولې شي د تفاوت ظاهرولو
دپاره

تشريح:- وجوب البدنة بالطواف جنباً ۞ اوکه طواف زيارت په حالت د جنابت کې اوکړي. نوپه ده باندې بدنه
يعنی اوښ يا غوئې قرباني کول لازميږي. ددې روايت دابن عباس رضي الله عنهما نه شوې دې. ② دوهم دليل دا دې چه
جنابت په نسبت سره حدث ته زيات غليظ دې. نوپه دې دواړو کې د توپير ښکاره کاوه لپاره که په حالت د
جنابت کې طواف اوکړي. نود پيدا شوی نقصان تلافی به په بدنه سره کيږي. اوکه په بې اودسه سره نو د پيدا
شوی نقصان تلافی به په وزه سره کولې شي.

وَكَذَا إِذَا طَافَ أَكْثَرَهُ جُنُبًا أَوْ مُحْدِثًا، داسې حکم دې کله چې اکثرطواف زيارت په جنابت يا بې اودسۍ کښې
اوکړو لِأَنَّ أَكْثَرَ الشَّيْءِ لَهُ حُكْمُ كُلِّهِ خکه چې د شي اکثرې برخې لره حکم دکل وی.

تشريح:- دغه ډول که د طواف زيارت زياته برخه ئې په حالت د حدث کې اوکړله. نو دم به واجب وی. اوکه
اکثره برخه ئې په حالت د جنابت کې اوکړله. نوبدنه به واجب وی. خکه چې د يوڅيزداکثر هغه حکم وی. کوم
چې د هغې د کل وی. اومشهوره قاعده ده. چه «للأكثر حكم الكل»

په حالت د حدث يا جنابت کې د شوی طواف اعاده کول

وَالْأَفْضَلُ أَنْ يُعِيدَ الطَّوَافَ مَا دَامَ بِمَكَّةَ وَلَا ذَبْحَ عَلَيْهِ او غوره داده چې طواف واپس کړی ترڅو چې په مکه معظمه
کې پاتې وی او حلاله به پرې پاتې نشي

حل اللغة: ① ان يعيد، اعاد، اعادة: واپس کول

تشريح:- استحباب اعادة الطواف ۞ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی. کوم طواف چې په حالت د حدث يا د جنابت کې
اوشی. نوپه دواړو صورتونو کې افضل دا دی. چه ترڅوپه مکه کې وی. ددې اعاده دې اوکړي. او د دې په اعاده
کاوه سره د ده نه د وزه اود بدنه د قربانی کاوه حکم هم ساقطيږي.

وَفِي بَعْضِ النُّسَخِ: وَعَلَيْهِ أَنْ يُعِيدَ اوپه بعضو نسخوکې دی چې په ده دوباره کول واجب دی

تشريح:- فائدة اختلاف نسخ القدوری رحمه الله ۞ د قدوری رحمه الله په بعضې نسخوکې دا عبارت دې. «عليه أن
يعيد» دا دطواف د دوباره کاوه په وجوب باندې دلالت کوی

دوهم توک

وَالْأَصَحُّ أَنَّهُ يُؤْمَرُ بِالْإِعَادَةِ فِي الْحَدَثِ اسْتِحْبَابًا وَفِي الْجَنَابَةِ إِيجَابًا. اوصحيح داده چې ده ته به د اعادې حکم کولای شي
دحدث په صورت کې استحباباً اود جنابت صورت کې لِفُحْشِ النُّقْصَانِ بِسَبَبِ الْجَنَابَةِ وَقُصُورِهِ بِسَبَبِ الْحَدَثِ په وجه
د نقض فاحش، او په سبب دحدث د نقض قاصره په وجه.

تشريح:- صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي. چه زياته صحيح خبره دا ده. که طواف زيارت ئې په حالت د بې اودسۍ
کې کړې وی. نواعاده مستحب ده. اوکه په حالت د جنابت کې ئې کړې وی. نواعاده واجب ده. اود بې اودسۍ
په صورت کې طواف کول جنايت قاصره دې. نوځکه به اعاده مستحب وی

ثُمَّ إِذَا أَعَادَهُ وَقَدْ طَافَهُ مُحْدِثًا لَا ذَبْحَ عَلَيْهِ وَإِنْ أَعَادَهُ بَعْدَ أَيَّامِ النَّحْرِ، بيا کله چې ئې دطواف اعاده اوکړه اومخکښې ئې
بې اودسه کړې وو. نوقربانی پرې لازم نده خوچه دايام نحر نه روسته ئې اعاده کړې وی. لِأَنَّ بَعْدَ الْإِعَادَةِ لَا
يَبْقَى إِلَّا شُبْهَةُ النُّقْصَانِ خکه چې په ده د اعادې نه روسته د شبه د نقصان سوې بل څه پاته پاتې نشو.

تشريح:- اعادة الطواف متوضاً بعدما طاف محدثاً ۞ صاحب دهدايه رحمه الله لږ په تفصيل سره بيان کوی. که په حالت د
حدث کې ئې طواف زيارت کړې وی. او بيا ئې اعاده اوکړي. نوپه ده باندې قربانۍ وغيره واجب نه دی. برابره
ده که اعاده ئې د قربانۍ په ورځو کې اوکړي اوکه د قربانۍ د ورځو نه پس، خکه چې د طواف اعاده
اوکړي. نود شبه نقصان نه سوې بل څه پاتې نشو. اوشبه نقصان څه څيزنه واجبوی. نوځکه په دې صورت کې
قربانی وغيره نه واجبيږي.

وَإِنْ أَعَادَهُ وَقَدْ طَافَهُ جُنُبًا فِي أَيَّامِ النَّحْرِ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ اوکه اعاده ئې اوکړه په ايام نحر کې اومخکې ئې طواف په جنابت
کښې کړې وو نوپده څه واجب نه دی. لِأَنَّهُ أَعَادَهُ فِي وَقْتِهِ خکه چې ده طواف په وخت راوګرزولو. وَإِنْ أَعَادَهُ بَعْدَ أَيَّامِ
النَّحْرِ لَزِمَهُ الدَّمُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ اوکه د آيام نحرنه روسته ئې واپس کړو. نودم پرې لازم دې. دامام اوحنيفه رحمه الله
په نزد، بِالتَّأْخِيرِ عَلَى مَا عُرِفَ مِنْ مَذْهَبِهِ دتاخير په وجه لکه چې ددوی دمذهب نه معلومه ده

تشريح:- اعادة الطواف متوضا بعدما طاف جنبا ۞ «سقوط الدم» اوکه اول ئې په حالت د جنابت کې طواف زيارت کړې
وی. اوبيا هم په ايام نحر کې ددې اعاده. اوکړي. نوپه ده باندې څه واجب نه دی. خکه چې ده طواف زيارت هم
په خپل وخت کې ادا کړلو. اوکه د ايام النحر نه روسته ئې ددې اعاه اوکړه. نودامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز
ترې بدنه خو ساقط شوه. البته دم يعنی د وزه قربانی به پرې واجب وی. خکه چې په اعاده سره بدنه خو په
اتفاق سره ساقط شوه. خودامام ابوحنيفه رحمه الله مذهب دا دې. که د حج يوفعل دخپل وخت نه روستو شی. نودم
لازميږي. چونکه دلته طواف زيارت د خپل يعنی د ايام النحر نه روستو شوې دې. نودم به پرې لازم وی.

جنبا د طواف زيارت کولونه روسته خپل اهل ته واپس کيدل

وَلَوْرَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ وَقَدْ طَافَهُ جُنُبًا عَلَيْهِ أَنْ يَعُودَ، اوکه د خپل اهل ته واپس شو حال دا چې طواف زيارت ئې په جنابت
کې کړې وو نو واپسی بايد ده لِأَنَّ النَّقْصَ كَثِيرٌ فَيُؤْمَرُ بِالْعَوْدِ اسْتِدْرَاكًا لَهُ وَيَعُودُ خکه چې نقصان ډيردې نوددې پوره
کاوه لپاره به دواپس کيدو حکم کولای شي بِإِحْرَامٍ جَدِيدٍ اوپه نوی احرام سره به واپس شي

حل اللغة: ① رجع، رجوعاً (ض): واپس کول ② استدرا كاً: تلافی کول

تشريح:- وجوب الاعادة بعدما رجع الى اهله ۞ که يومحرم په حالت د جنابت کې طواف زيارت اوکړلو. اوبيا خپل
اهل وعيال ته واپس شو. نوچونکه د ده په جنايت سره په طواف زيارت نقصان پيدا شوې دې. دهغې د پوره
کاوه لپاره به واپس مکې ته تلل واجب وی. خودا خيال ساتئ؛ که دميقات نه تير شوې وی. نوپه نوی احرام سره
به واپس کيږي. اوکه د ميقات نه تير شوې نه وی. نود نوی احرام څه اړتيا نشته.

وَإِنْ لَمْ يَعُدْ وَبَعَثَ بَدَنَةً أَجْزَأَهُ لِمَا بَيَّنَّا أَنَّهُ جَابِرٌ لَهُ، اوکه دې واپس نشو او بدنه ئې اوليګله نوده له به کافی وی خکه
چې موږ ونيلی دی بدنه ددې نقصان پوره کوونکې ده إِلَّا أَنَّ الْأَفْضَلَ هُوَ الْعَوْدُ خو افضل واپس کيدل دی وَلَوْرَجَعَ

إِلَى أَهْلِهِ وَقَدْ طَافَهُ مُحْدِثًا إِنْ عَادَ وَطَافَ جَازَ اوكه دې خپل اهل ته راغلو اوطواف زيارت ئې بې اودسه كړې وو.پس ددې نه چې واپس شو اوطواف ئې اوكړو نوجائز دې

حل اللغة: ① بعثه بعثًا: (ن): ليګل ② ان يعود، عاد عودًا: واپس كيدل

تشريح:- جوازارسال البدنة ⊛ اوكه واپس شي.اود نقصان پوره كاوه لپاره مكې ته واپس نشي.بلكه بدنه اوليږي.نودا هم جائزده. ځكه چې بدنه هم د نقصان تلافي كوي.خوافضل واپس كيدل دي.ددې لپاره چې جابر(چه نقصان پوره كوي) د مجبور(په كوم طواف كې چې نقصان راغلې دې) هغه په دې سې شي سره پوره شي.كوم چې د هغې د جنس څني وي.(چه طواف دې)يعنې چې مكې ته واپس راشي.اوطواف اوكړي.نود نقصان تلافي به په هغه څيزسره اوشي.كوم چې د هغې د جنس څني دې.

وَإِنْ بَعَثَ بِالشَّاةِ فَهُوَ أَفْضَلُ، لِأَنَّهُ خَفَّ مَعْنَى النُّقْصَانِ اوكه وزه ئې اوليګله نو غوره ده ځكه چې نقصان سپك وو وَفِيهِ نَفْعٌ لِلْفُقَرَاءِ اوپه وزه ليګلو كښې دفقيرانو نفع ده

تشريح:- فضل ارسال ا لشاة في الطواف محدثًا ⊛ اوكه په حالت د حدث كې ئې طواف زيارت كړې وي.اوبيا خپل وطن ته واپس شي.نوپه دې صورت كې كه د طواف د اعادۀ لپاره مكې ته واپس راشي.نوداجائز ده.خوافضله دا ده.چه وزه اوليږي.ځكه چې د حدث په صورت كې نقصان كم دې.اود وزه په راليږلو كې د حرم د فقيرانو فائده ده.نوځكه وزه ليږل افضل دي.

وَلَوْلَمْ يَطُفْ طَوَافَ الزِّيَارَةِ أَصْلًا حَتَّى رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ شو خپل اهل ته فَعَلَيْهِ أَنْ يَعُودَ بِذَلِكَ الْإِحْرَامِ لِانْعِدَامِ التَّحَلُّلِ مِنْهُ نوپه ده لازم دي چې ددې احرام سره واپس شي ځكه چې ددې احرام نه حلاليدل معدوم دي وَهُوَ مُحْرِمٌ عَنِ النِّسَاءِ أَبَدًا حَتَّى يَطُوفَ اودې به دښځو په حق كې برابر محرم وي تردې چې طواف زيارت اوكړي.

تشريح:- اوكه محرم طواف زيارت نه وي كړې.اوخپل وطن ته واپس شي.نوپه ده باندې هم په دغه احرام كې واپس كيدل ضروري دي.ځكه چې د طواف زيارت نه كاوه د امله دا كس د خپل احرام نه حلال شوې نه دې.بلكه دې به د ښځو په حق كې هميشه لپاره محرم وي.(هغوي سره جماع وغيره نشي كولې) تردې چې طواف زيارت اوكړي.

طواف صدر په حالت د حدث كې كول

وَمَنْ طَافَ طَوَافَ الصَّدْرِ مُحْدِثًا فَعَلَيْهِ صَدَقَةٌ) چا چې طواف صدر بې اودسه اوكړو نوپه ده صدقه ده لِأَنَّهُ دُونَ طَوَافِ الزِّيَارَةِ ځكه چې دا دطواف زيارت نه كم دې، وَإِنْ كَانَ وَاجِبًا فَلَا بُدَّ مِنْ إِظْهَارِ التَّفَاوُتِ اګر چې واجب دې خو اظهار دتفاوت ضروري دې

تشريح:- وجوب الصدقة بطواف الصدرمحدثًا ⊛ كه محرم طواف صدر (د واپسۍ طواف) په حالت د بې اودسۍ كې اوكړلو.نوپه دۀ باندې صدقه واجب ده.ځكه چې طواف صدر اګرچه واجب دې.خود طواف زيارت نه په كمه درجه كې دې.ځكه چې هغه ركن دې.نوددې دواړو په مينځ كې د توپير ښكاره كاوه لپاره ونيلې شوي دي.كه طواف زيارت په حالت د حدث كې اوكړي.نووزه واجب ده.اوكه طواف صدرپه حالت دحدث كې اوكړي.نوصدقه واجب ده.

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ أَنَّهُ تَجِبُ شَاةٌ، إِلَّا أَنَّ الْأَوَّلَ أَصَحُّ اود امام ابو حنيفه رحمه الله نه دا روايت هم دې چې وزه واجب ده مګر اولنې روايت صحيح دې.

حل اللغة: ① تجبه وجب وجوبًا (ض): واجب كيدل،لازم كيدل]

تشريح:- اود امام ابوحنيفه رحمه الله نه يوروايت دا دې.چه طواف صدر په حالت د حدث كې هم وزه واجبوي.خواولنې روايت يعنې وجوب د صدقې واله اصح دې.

وَلَوْطَافَ جُنُبًا فَعَلَيْهِ شَاةٌ لِأَنَّهُ نَقْصٌ كَثِيرٌ، اوكه په حالت دجنابت كښې ئې اوكړونو پده وزه ده ځكه چې دا نقص كثير دې ثُمَّ هُوَ دُونَ طَوَافِ الزِّيَارَةِ فَيُكْتَفَى بِالشَّاةِ بيا دا دطواف زيارت نه كمتر دې نو په وزه كفايت اوشو.

تشريح:- وجوب الدم بطواف الصدرجنبًا ⊛ اوكه طواف صدر په حالت دجنابت كې اوكړي.نوپه ده باندې دم واجب دې.ځكه چې دجنابت په وجه نقصان زيات دې.البته چې طواف زيارت په حالت د جنابت كې اوكړي.نودهغې نه كم دې.نوځكه طواف صدر په حالت د جنابت كې وزه واجبوي.اوطواف زيارت په حالت د جنابت كې بدنه واجبوي.

د طواف زيارت درې ګښتونه پريخودل

وَمَنْ تَرَكَ مِنْ طَوَافِ الزِّيَارَةِ ثَلَاثَةَ أَشْوَاطٍ فَمَا دُونَهَا فَعَلَيْهِ شَاةٌ) چا چې دطواف زيارت درې يا ددې نه كم ګښتونه پريښودل نو پده وزه ده. لِأَنَّ النُّقْصَانَ بِتَرْكِ الْأَقَلِّ يَسِيرٌ ځكه چې دكمو په پريښودو نقصان كم دې فَأَشْبَهَ النُّقْصَانَ بِسَبَبِ الْحَدَثِ فَتَلْزَمُهُ شَاةٌ نو مشابه شو دنقصان سره چې په سبب د بې اودسۍ وي خو لازم ده چيلۍ:

حل اللغة: ① اشواط: چكرې ② اقل: كم ③ يسير: كم،سپك ④ فيلزمه، لزم لزومًا (س): لازم كيدل

تشريح:- وجوب الدم بترك اقل الاشواط ⊛ كه په طواف زيارت كې ئې درې ګښتونه پريخودل.نوپه دۀ باندې دم واجيږي.ځكه چې درې ګښتونه د اووه په نسبت سره كوم چې كل دي.كم دي.نوجنايت اخف شو.ددې امله د وزه په قربانۍ سره دا پوره كيږي.اودا هغه نقصان مشابه شو.كوم چې د حدث د امله پيدا شوې وي.اود حدث د امله چې كوم نقصان پيدا شوې وي.هغه كم وي.دهغې تلافي په وزه سره كيږي.نودغه ډول دلته به هم د وزه قرباني لازميږي.

فَلَوْرَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ أَجْزَأَهُ أَنْ لَا يَعُودَ وَيَبْعَثَ بِشَاةٍ لِمَا بَيَّنَّا بياكه خپل وطن ته واپس شو نو ده له كافي دي چې واپس نشي اويوه وزه اوليږي. لكه چې موږ بيان كړي دي

تشريح:- جواز ارسال الشاة بعدالرجوع الى الوطن ⊛ اوكه دا كس چا چې د طواف زيارت درې يا د دريو نه كم ګښتونه پريخودي وي.خپل وطن ته واپس شي.نود ده لپاره دا جائزده.چه مكې ته واپس لاړنشي.بلكه يوه وزه اوليږي.دليل وړاندې تير شوې دې.

وَمَنْ تَرَكَ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ بَقِيَ مُحْرِمًا أَبَدًا حَتَّى يَطُوفَهَا اوچا چې څلور ګښتونه پريښودل نو دې به هميشه محرم وي تر دې چې طواف اوكړي. لِأَنَّ الْمَتْرُوكَ أَكْثَرُ فَصَارَ كَأَنَّهُ لَمْ يَطُفْ أَصْلًا ځكه چې پريښودلې ګښتونه زيات دي نودې داسې شو لكه چې طواف ئې كړې نه وي.

تشريح:- حكم ترك اكثراشواط طواف الزيارة ⊛ اوچا چې د طواف زيارت څلور ګښتونه پرخودل.نودې به هم محرم وي.ترڅوچه ئې طواف زيارت نه وي كړې.ځكه چې پاتې شوي ګښتونه اكثر دي.اوداكثر لپاره حكم د كل وي.نوځكه لكه چې ده هډو طواف زيارت اونكړي.نوپه دې صورت كې به هميشه لپاره محرم وي.

طواف صدر ټول يا اكثرګښتونه پريخودل

وَمَنْ تَرَكَ طَوَافَ الصَّدْرِ أَوْ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ مِنْهُ فَعَلَيْهِ شَاةٌ) وچاچه طواف صدر پريښودو او ياڅلور ګښتونه دطواف صدرنه ئې زياته برخه پريښودله. نوپده وزه ده. لِأَنَّهُ تَرَكَ الْوَاجِبَ أَوِ الْأَكْثَرَ مِنْهُ ځكه چې ده واجب پريښودل يا ئې زياته برخه پريښودله.

تشريح:- وجوب الدم بترك طواف الصدري و اكثر اشواطه ⊛ كه يوكس د طواف صدر يا ددې څلور ګښتونه پريخودل.اوخپل وطن ته واپس شو.نوپه ده باندې قرباني واجب شوه.ځكه چې ده واجب يا د واجب اكثره برخه پريخودله.اود واجب يا ددې د اكثرې برخې په پريخودو چې كوم نقصان پيدا كيږي.هغه په قربانۍ سره پوره كيږي.نوپه دې دواړو صورتونو كې قرباني واجب ده.اوترڅوچه دې په مكه كښې وي.نوده ته به د طواف

صدر ګاوه حکم کولې شي.چه واجب په خپل وخت کې ادا کړي.اود طواف صدر وخت د مکې پریخودو نه وړاندې وړاندې دې.اوکه د طواف صدر درې ګښتونه ئې پريښول نوپه ده باندې صدقه واجب ده.يعنې د څکرپه بدله کې به نيم صاع غنم ورکوي.

وَمَادَامَ بِمَكَّةَ يُؤْمَرُ بِالْإِعَادَةِ إِقَامَةً لِلْوَاجِبِ فِي وَقْتِهِ اوترڅو پورې چې په مکه معظمه کې وي ده ته به داعادې حکم کولې شي.دواجبو په وخت کښې د ادا کاوه دپاره (وَمَنْ تَرَكَ ثَلَاثَةَ أَشْوَاطٍ مِنْ طَوَافِ الصَّدْرِ فَعَلَيْهِ الصَّدَقَةُ) وچاچه پريښودل درې ګښتونه دطواف صدر نه نو په ده باندې صدقه ده. وَمَنْ طَافَ طَوَافَ الْوَاجِبِ فِي جَوْفِ الْحِجْرِ چاچې واجب طواف په حجر(حطيم) کښې دننه اوکړو وَفَإِنْ كَانَ بِمَكَّةَ أَعَادَهُ لِأَنَّ الطَّوَافَ وَرَاءَ الْحَطِيمِ وَاجِبٌ عَلَى مَا قَدَّمْنَاهُ نوترڅوچه په مکه کې وي د دې اعاده دې اوکړي ځکه چې دحطيم نه چاپيره طواف کول واجب دی.لکه چې مخکې مونږ وئيلې دی وَالطَّوَافُ فِي جَوْفِ الْحِجْرِ أَنْ يَدُورَ حَوْلَ الْكَعْبَةِ اوطواف کول په حجرکښې دننه دادی چې دکعبې مبارکې نه چاپيره ګرځي وَيَدْخُلَ الْفُرْجَتَيْنِ اللَّتَيْنِ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْحَطِيمِ اودننه کيږي په هغو دواړو کومې چې دبيت الله شريف اوحطيم په مينځ کې دی.

حل اللغة: ① مادام: ترکومې پورې ② وراء: علاوه ③ يدخل،دخل دخولاً (ن): داخليدل

تشريح:- حكم الطواف داخل الحطيم۞صاحب د قدوری رحمه الله فرمائي.که محرم واجب طواف په جوف حجر کې اوکړلو.اوپه جوف حجر کې طواف دا دې.چه د کعبې نه شاو خوا تاؤ شي.اود کعبې اوحطيم په مينځ کې چې کوم کولې ؤ خائې دې.هغې کې داخل شي.يعنې حطيم ته داخل شي.اوګښتونه اولګوي.

فَإِذَا فَعَلَ ذَلِكَ فَقَدْ أَدْخَلَ نَقْصًا فِي طَوَافِهِ نوکه داسې ئې اوکړل نونقصان ئې داخل کړوخپل طواف کې. فَمَادَامَ بِمَكَّةَ أَعَادَهُ كُلَّهُ نوترڅوچه په مکه کې وي دواړه طواف اعاده دې اوکړي لِيَكُونَ مُؤَدِّيًا لِلطَّوَافِ عَلَى الْوَجْهِ الْمَشْرُوعِ چې شی اداکوونکې په طريقه مشروعه باندې.

تشريح:- نوکه دا کس په مکه کې موجود وي.نودې به د طواف اعاده کوي.ځکه چې طواف د حطيم نه بهر کيږي.اوده طواف په حطيم کې دننه اوکړلو.نوځکه به وئيلې شي.چه ده مشروع طواف اونکړلو.نوپه مشروع طريقه د طواف ادا کاوه لپاره به ورته د دوباره طواف حکم کولې شي.

دپريخودې شوی طواف د اعادې فائده

وَإِنْ أَعَادَ عَلَى الْحِجْرِ خَاصَّةً أَجْزَأَهُ اوکه صرف په حجر ئې اعاده اوکړه نودا هم کافی دی. لِأَنَّهُ تَلَافَى مَا هُوَ الْمَتْرُوكُ ځکه چې څه پاتې وود هغې تلافي ئې اوکړه.

حل اللغة: ① اعاد، اعادة: واپس کول ② خاصة: په خاص توګه

تشريح:- ترک الحجرفي الطواف۞چا چې د حطيم او دکعبې په مينځ کې دخالی ځائې (چه حجر ورته وائي)طواف پريښولو .نوکه ده صرف دحجرد طواف اعاده اوکړله هم جائزده.ځکه چې د کوم ځائې طواف ئې پريښولې (پريخودې) وو.دهغې تلافي ئې اوکړله.

وَهُوَ أَنْ يَأْخُذَ عَنْ يَمِينِهِ خَارِجَ الْحِجْرِ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى آخِرِهِ اود طواف دحجرصورت دادې چې حجر دبهردبنې اړخ نه پيل کړي تردې چې آخر ته ئې اورسي ثُمَّ يَدْخُلَ الْحِجْرَ مِنَ الْفُرْجَةِ وَيَخْرُجَ مِنَ الْجَانِبِ الْآخَرِ بيا حجرته دننه شی په فراخه خائې باندې اودبل اړخ نه اوځي هَكَذَا يَفْعَلُهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ دغه ډول اووه ګښتونه دې اوکړي.

تشريح:- وجوب اعادة طواف الحجر۞صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي.چه د حجرد طواف د اعادې طريقه دا ده.چه د حجرد اړخ نه پيل اوکړي.تردې چې دحجرد آخري سرته اورسي.اوبيا دې دخالی ځائې نه حجر کې داخل شي.اوپه بل اړخ دې ترې اوځي.دا يوچکردی.دغه ډول دې اووه څله اوکړي.

فَإِنْ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ وَلَمْ يُعِدْهُ فَعَلَيْهِ دَمٌ نوکه واپس شوخپل اهل ته اود طواف اعاده ئې اونکړه نو پده باندې دم دې

لِأَنَّهُ تَمَكَّنَ نُقْصَانٌ فِي طَوَافِهِ بِتَرْكِ مَا هُوَ قَرِيبٌ مِنَ الرُّبُعِ ځکه چې څلوروته د نزدې چکرونو په پريخودو دده په طواف کې نقص راغلو. وَلَا تُجْزِيهِ الصَّدَقَةُ نوصدقه به کافی نه وي.

تشريح:- وجوب الدم بترك الاعادة۞اوکه دا کس خپل وطن ته واپس شو.اود حطيم د طواف اعاده اونکړي.نو په ده باندې دم واجب دې.ځکه چې څلورمې برخې نه لږ غوندې کم چې ئې پريښولو .نودده په طواف کې نقصان پيدا شو.اود هغې د پوره کاوه لپاره صدقه کافی نه ده.بلکه دم واجب دې.

د يودم او د قربانو د وجوب څينصورتونه

وَمَنْ طَافَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ او چا چې طواف زيارت بې اودسه اوکړو وَطَوَافَ الصَّدْرِ فِي آخِرِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ طَاهِرًا او طواف صدر ئې په آخرې ورځو د ايام تشريق کې په پاکه فَعَلَيْهِ دَمٌ اوکړونوپده باندې دم دې فَإِنْ كَانَ طَافَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ جُنُبًا فَعَلَيْهِ دَمَانِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ[1] روسته که طواف زيارت ئې په جنابت کې اوکړو نوپده دوې [دوه] دمونه دی.په نزد دامام ابوحنيفه رحمه الله وَقَالَا عَلَيْهِ دَمٌ وَاحِدٌ او صاحبين رحمهما الله وائي چې پده يودم دې

تشريح:- المسئلتان في المتن۞په دې عبارت کې دوې [دوه] مسئلې بيان شوی دی.① يوه دا چې طواف زيارت بې اودسه اوکړي.اودايام التشريق په آخر کې طواف صدر اوکړي.نو په ده باندې په اتفاق سره يودم واجب ده.② دويمه مسئله دا چې طواف زيارت په حالت دجنابت کې اوکړي.اوطواف صدرد ايام التشريق په آخر کې په اودس کې اوکړي.نوپه دې صورت کې د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دوې [دوه] دمونه او د صاحبينو رحمهما الله په نيز يو دم واجب دی.

لِأَنَّ فِي الْوَجْهِ الْأَوَّلِ لَمْ يُنْقَلْ طَوَافُ الصَّدْرِ إِلَى طَوَافِ الزِّيَارَةِ ځکه چې په اول صورت کې طواف صدر نشی منتقل کولې طواف زيارت اړخ ته لِأَنَّهُ وَاجِبٌ، وَإِعَادَةُ طَوَافِ الزِّيَارَةِ بِسَبَبِ الْحَدَثِ غَيْرُ وَاجِبٍ ځکه دا واجب دې اواعاده دطواف زيارت په سبب د بې اودسئ واجب نه ده وَإِنَّمَا هُوَ مُسْتَحَبٌّ فَلَا يُنْقَلُ إِلَيْهِ بلکه مستحب ده.نوطواف صدر طواف زيارت ته نشی منتقل کولې.

تشريح:- وجه عدم الانتقال في الصورة الاولى۞په دې دواړو مسئلو کې وجه د توپير دا ده.چه په اولنی صورت کې طواف صدر طواف زيارت ته نشی منتقل کيدې.ځکه چې طواف صدر واجب دې.اود طواف زيارت اعاده د حدث اصغرد امله غيرواجب بلکه مستحب ده.نوځکه ددې څه اړتيا نشته.چه طواف صدر طواف زيارت ته منتقل کړې شي.بلکه طواف زيارت به په خپل ځائې وي اوطواف صدربه په خپل ځائې وي.البته چې طواف زيارت ئې بې اودسه کړې وي.نويو دم پرې واجبيږي.

وفی الوجه الثانی ينقل طواف الصدر إلى طواف الزيارة اوپه دوهم صورت کې منتقل کولې شی طواف صدر طواف زيارت ته. لأنه مستحق الإعادة فيصير تاركا لطواف الصدر ځکه چې طواف زيارت مستحب ده اعاده د دې نودغه طواف صدر پريښودونکې شو مؤخرا لطواف الزيارة عن أيام النحر او طواف زيارت لره د ايام تشريق نه روستوکوونکې شو.

تشريح:- وجه عدم الانتقال في الصورة الثانية۞ اوپه دوهم صورت کې چې طواف زيارت ئې په حالت د جنابت کې کړې وي.نوطواف صدر به طواف زيارت اړخ ته منتقل کولې شي.ځکه چې طواف زيارت سره د جنابت نه په منزله د عدم دې.نوځکه د هغې اعاده واجب ده.نوهرکله چې طواف زيارت د جنابت په وجه په منزله د

[1] القول الراجح هو هذا قول الإمام ابی حنيفة رحمه الله كذا فی الخانية (١٤٢\١) والمبسوط (١٤\٤) والبحرالرائق (٣٨\٣) والهندية (٢٤٦\١) والتاتر خانية (٥١٦\٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٢٦\١)۔

عدم دی. نو طواف صدر كوم چې د ايام التشريق په اخره كي شوې وی. نو هغه به طواف زيارت ارخ ته منتقل كړې شي. او داسې به او وئيلې شي. چه دا د طواف زيارت اعاده ده. اوس دا كس لكه چې د طواف صدر پريخودونكې او د طواف زيارت د ايام التشريق آخرئ ورځې ته روستو كونكي شو.

فَيَجِبُ الدَّمُ بِتَرْكِ الصَّدَرِ بِالِاتِّفَاقِ وَبِتَأْخِيرِ الْآخَرِ عَلَى الْخِلَافِ، نو واجب شو دم په پريښودلو د طواف صدر. په اتفاق سره او په تاخير د طواف زيارت په اختلاف يوه قرباني واجب وی. إِلَّا أَنَّهُ يُؤْمَرُ بِإِعَادَةِ طَوَافِ الصَّدَرِ مَا دَامَ بِمَكَّةَ خو ترڅو چې دې په مكه كښې وی امر به ورته كولاى شي په اعادې د طواف صدر. وَلَا يُؤْمَرُ بَعْدَ الرُّجُوعِ عَلَى مَا بَيَّنَّا او واپس كيدو نه روسته به دا حكم نشي كولې لكه چې موږ بيان كړی دی.

تشريح:- نو اوس به يو دم د طواف صدر په پريخودو باندې په اتفاق سره واجب وی. او دوهم دم به صرف د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دې باندې واجب وی. چه طواف زيارت ئې د خپل وخت نه روستو كړلو. او د صاحبينو رحمهما الله په نيز واجب نه دې. (ځكه چې د صاحبينو رحمهما الله په نيز په تاخير د مناسك حج سره دم نه واجبيږی) نو حاصل دا شو. چه د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دوې [دوه] دمونه واجب شو. او د صاحبينو رحمهما الله په نيز صرف يو. البته دومره خبره ضرور شته. چه ترڅو پورې دې په مكه كي موجود وی. نو ده ته به د طواف صدر د اعادې حكم كولې شی. او كه وطن ته واپس شی. نو بيا به ورته حكم نشي كولې.

په حالت د حدث كي دعمرې طواف او سعي كول

وَمَنْ طَافَ لِعُمْرَتِهِ وَسَعَى عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ وَحَلَّ او چا چې د خپلې عمرې لپاره بې اودسه طواف او سعي اوكړل او حلال شو فَمَا دَامَ بِمَكَّةَ يُعِيدُهُمَا وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ نو ترڅو چه په مكه كي وی د دې دواړو اعاده دې اوكړی او په ده څه نشته. أَمَّا إِعَادَةُ الطَّوَافِ فَلِتَمَكُّنِ النَّقْصِ فِيهِ بِسَبَبِ الْحَدَثِ د طواف اعاده خو په دې وجه ده. چه د بې اودسې نقص په كې راغلې دې وَأَمَّا السَّعْيُ فَلِأَنَّهُ تَبَعٌ لِلطَّوَافِ او باتې شوه سعي نو ځكه چې دا تابع د طواف ده. وَإِذَا أَعَادَهُمَا لَا شَيْءَ عَلَيْهِ لِارْتِفَاعِ النُّقْصَانِ او كله چې ئې اعاده اوكړه د دواړو نو په ده څه شي واجب نه دې د نقصان پوره كيدلو په وجه.

تشريح:- اعادة طواف العمرة وسعيها عند ادائهما محدثا⊛ مسئله دا ده. چه يو كس د عمرې طواف او سعي بې اودسه اوكړی. او بيا خان حلال كړی. نو چه دې ترڅو په مكه كي وی. نو د طواف او سعي اعاده پرې واجب ده. د طواف اعاده خو پرې ځكه واجب ده. چه د عدم طهارت د امله په هغې نقص پيدا شوې دې. او د هغې نقصان د لرې كاوه لپاره به اعاده واجب وی. او د سعي لپاره اګرچه طهارت شرط نه دې. خو چونكه سعي د طواف تابع ده. نو چه د طواف اعاده واجب ده. نو دغه ډول د سعي اعاده هم واجب شوه. اوس كه دې د دې دواړو اعاده اوكړله. نو په ده باندې څه شي واجب نه دی. ځكه چې كوم نقصان پيدا شوې وو. هغه په اعاده سره پوره شو.

وَإِنْ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ قَبْلَ أَنْ يُعِيدَ فَعَلَيْهِ دَمٌ او كه خپل وطن ته واپس شو د اعادې كولو نه وړاندې نو په ده دم دې لِتَرْكِ الطَّهَارَةِ فِيهِ، وَلَا يُؤْمَرُ بِالْعَوْدِ لِوُقُوعِ التَّحَلُّلِ بِأَدَاءِ الرُّكْنِ د ترك د طهارت په وجه او ده ته به د واپس كيدو حكم نشي كولې. د امله د واقع كيدو د تحلل په ادا كاوه د ركن سره، إِذِ النُّقْصَانُ يَسِيرٌ، وَلَيْسَ عَلَيْهِ فِي السَّعْيِ شَيْءٌ ځكه چې نقصان لږ دې او په ده د سعي په اړه كي څه شي نشته لِأَنَّهُ أَتَى بِهِ عَلَى أَثَرِ طَوَافٍ مُعْتَدٍّ بِهِ ځكه چې دسعي د معتدبه طواف نه روسته كړې ده.

حل اللغة: ① وقوع: واقع كيدل ② يسير: سپك، آسان]

تشريح:- وجوب الدم عند اعادة الطواف⊛ او كه دې د طواف او سعي د اعاده نه بغير وطن ته واپس شو. نو په ده باندې دم واجب شو. ځكه چې په حالت د بې اودسئ كوم طواف شوې دې. په هغې كي چې كوم نقصان پيدا شوې وو. د هغې پوره والې په دم سره كيږی. او ده ته به دوباره مكې د تلو حكم نشي كولې. ځكه چې ده د عمرې چې كوم اركان يعنى طواف او سعي وه. هغه ئې ادا كړی دی. او كوم نقصان چې راغلې وو. هغه ډير

معمولي وو. په دم سره پوره شو. او د سعي د عدم اعادې په وجه پرې څه واجب نه دی. ځكه چې ده سعي د داسې طواف نه روسته كړې ده. كوم چې شرعاً معتبر دې.

وَكَذَا إِذَا أَعَادَ الطَّوَافَ وَلَمْ يُعِدِ السَّعْيَ فِي الصَّحِيحِ او دغه ډول حكم دې كله چې ده طواف واپس اوكړو. او سعي ئې واپس نكړه په صحيح قول كي

تشريح:- عدم وجوب الدم بترک اعادة السعي⊛ دغه ډول كه په حالت د بې اودسئ كي دعمرې د طواف اعاده اوكړی. او د سعي اعاده اونكړی. هم پرې څه واجب نه دی. البته بعضې عالمان فرمائی. چه په دې صورت كي پرې هم دم واجب ده.

د سعي په پريخودو د دم وجوب

وَمَنْ تَرَكَ السَّعْيَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَعَلَيْهِ دَمٌ وَحَجُّهُ تَامٌّ او چا چې د صفا مروه په درميان كي سعي پريښوده نو په ده دم دې او حج ئې پوره دې. لِأَنَّ السَّعْيَ مِنَ الْوَاجِبَاتِ عِنْدَنَا ځكه چې سعي زموږ په نزد د واجباتو څخه ده فَيَلْزَمُ بِتَرْكِهِ الدَّمُ دُونَ الْفَسَادِ نو د دې په ترك به دم واجب وی نه چې فساد د حج.

حل اللغة: ① تام: پوره ② بتركه، ترک تركاً (ن): پريښول]

تشريح:- مسئله ښكاره ده.

د امام نه وړاندې د عرفات نه تلل

وَمَنْ أَفَاضَ قَبْلَ الْإِمَامِ مِنْ عَرَفَاتٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ څوك چې د عرفات نه مخكې د امام نه روان شو نو په ده دم دې.

تشريح:- المذهبان في وجوب الدم بالذهاب قبل الغروب يوم العرفة⊛ ① كه يو كس د نمر پريوتو نه مخكې د امام نه وړاندې د ډګر عرفات نه لاړلو. نو په ده باندې دم واجب دا دې. هم دا د امام مالك او امام احمد رحمهما الله يو قول دی. او د امام شافعي رحمه الله هم دا يو قول دې.

قَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا شَيْءَ عَلَيْهِ، امام شافعي رحمه الله فرمائی چې په ده څه نشته دې وَلِأَنَّ الرُّكْنَ أَصْلُ الْوُقُوفِ فَلَا يَلْزَمُهُ بِتَرْكِ الْإِطَالَةِ شَيْءٌ ځكه چې ركن خو نفس وقوف دې نو په ترك د اوږدوالي پرې څه لازم نه دی

حل اللغة: ① لاشئ: هيڅ شی نه ② اطالة: اوږدول]

تشريح:- او د امام شافعي رحمه الله دوهم قول دا دې. چه په ده باندې څه واجب نه دی.

دليله⊛ د امام شافعي رحمه الله دليل دا دې. چه د حج ركن اعظم وقوف عرفات دې. لكه چې د حديث «الحج عرفة» نه معلوميږی. او د وقوف اوږدول ضروری نه دی. نو كه دې د نمر پريوتو نه وړاندې لاړلو. په ده باندې به دم واجب نه وی.

وَلَنَا أَنَّ الِاسْتِدَامَةَ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ وَاجِبَةٌ زموږ دليل دادې چې د نمر پريوتلو پورې برابر وقوف واجب دی لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {فَادْفَعُوا بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ} [1] ځكه چې د نبي ارشاد دې چې تاسو د نمر پريوتلو نه روسته راروانيږئ. فَيَجِبُ بِتَرْكِهِ الدَّمُ نو د دې په ترك به دم لازم وی

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله⊛ زموږ دليل دا دې. چه لمر پريوتو پورې ايساريدل واجب دې. د نبي ﷺ ارشاد دې «فادفعوا بعد غروب الشمس» يعنى تاسو د عرفات نه د لمر پريوتو نه روسته روانيږئ. او په يو روايت كي دی. چه نبي ﷺ په خطبه كي اوفرمائيل. «إن أهل الجاهلية كانوا يدافعون عن هذه الموضع إذا كانت الشمس على رؤس

---

[1] غربه الزيلعي رحمه الله ثم قال تقدم فى حديث جابر الطويل فلم يزل واقفاً حتى غربت الشمس كذا فى نصب الراية (۱۵۴/۳)

الجبال مثل عمائم الرجال في وجوهها وإنما ندفع بعد أن تغيب ﴾ يعني مشركانو به په زمانه دجاهليت كي ددي (عرفات) نه په دي سي وخت كي تګ كولو.چه لمر به د غرونو په سوكو داسي وو.لكه څنګه چي د سړو لنګوټي د هغوی په مخونو باندي نژدي وي.اومونږ به د لمر پريوتو نه روسته روانيږو.ددي دوارو احاديثو نه معلوميږي.چه د لمر پريوتو پوري وقوف اوږدول واجب دي.اودا كس چونكه د لمر پريوتو نه په وړاندي تلو سره د واجبو پريخودونكي شو.نود واجب په پريخودو پري دم واجبيږي

بخلاف ما إذا وقف ليلا په خلاف د هغي چي وقوف ئې دشپي كړي وي لأن استدامة الوقوف على من وقف نهارا لا ليلا څكه چي برابر وقوف كول هغه دي چي ورځي ئې وقوف كړي وي نه چي دشپي.

تشريح:- السوال التقديري ◉ ﴿بخلاف ما إذا وقف.. الخ ﴾ په دي عبارت سره د يو تقديري سوال ځواب وركوی.سوال دا دي.كه يو كس د نهمي ذوالحجه پسي چي كومه شپه راروانه وي.يعني داختر شپه د هغي په يوه برخه كي وقوف اوكړلو.نودي كس د لمر پريوتو پوري وقوف اوږد نكړلو.پكار ده چي په ده هم دم واجب وي.حالانكه په ده دم نه واجبيږي.

الجواب ◉ ځواب دادي.چه د لمر پريوتو پوري د وقوف اوږدول په هغه چا باندي واجب دي.څوك چي په نهمه ذوالحجه باندي وقوف عرفات اوكړي.اوچونكه دي كس د نهمي ذوالحجه په ورځ وقوف نه دي كړي.بلكه په شپه كي ئې وقوف كړي دي.نوترك د ده په حق كي ترك د واجب نه دي موجود شوي.نوځكه پري دم هم نه واجبيږي.

فإن عاد إلى عرفة بعد غروب الشمس لا يسقط عنه الدم في ظاهر الرواية، بيا كه دنمر پريوتلو نه روسته واپس شو عرفات ته،نونه ساقطيږي دده نه دم په ظاهرروايت كي لأن المتروك لا يصير مستدركا څكه چي پريښوولي (پريخودي) شوي نه ګرځي رالاندي كړي شوي

عدم سقوط الدم بالرجوع بعدالغروب ◉ صاحب دقدروی رحمه الله فرمائی.كوم كس چي دغروب نه وړاندي تلي وي.اوبيا د لمر پريوتو نه روسته واپس راشي.اود امام سره د عرفات نه روان شي.نود ظاهرروايت مطابق دده نه وجوب د دم نه ساقطيږي.څكه چي د غروب نه وړاندي چي په وقوف كي كوم نقصان راغلي دي.دهغي پوره كول ممكن نه دي.نوځكه دم نه ساقطيږي.

واختلفوا فيما إذا عاد قبل الغروب او امامانو په دي صورت كي اختلاف كړي دي كله چي واپس شي مخكي دغروب نه.

تشريح:- سقوط الدم بالرجوع قبل الغروب ◉ اوكه د غروب نه.وړاندي وړاندي دګر عرفات ته واپس راغلو. او بيا د امام سره روان شو.نوپه دي صورت كي هم د امام زفر رحمه الله په نيز دده نه وجوب دم نه ساقطيږي. البته د امام ابوحنيفه اوصاحبينو رحمهما الله په نيز تري دم ساقطيږي.

د وقوف مزدلفه په ترك سره وجوب د دم

من ترك الوقوف بالمزدلفة فعليه دم وچا چي پريخودو وقوف د مزدلفي نوپه ده دم دي ولأنه من الواجبات څكه چي دا د واجباتو څنی دي.

تشريح:- مسئله ښكاره ده.

د رمی په ټولو ورځو كي ترك د رمی الجمار كول

ومن ترك رمي الجمار في الأيام كلها فعليه دم چا چي پرېښودوله رمی دجمرو په ټولو ورځوكي نو پده دم دي. لتحقق ترك الواجب ويكفيه دم واحد د ګنړو واجبو د پرېښودو دمتحقق كيدو په وجه اويودم ورله كافي دي

حل اللغة ① يكفيه، كفى كفاية (ض) : كافی كيدل]

تشريح:- د رمی څلور ورځي دي.لسمه يولسمه دولسمه اوديارلسمه كه يوكس د رمي په دي ټولو ورځو كي دشيطانانو ويشتل پريخودل.نوپه ده باندي دم لازم دي.څكه چي رمی د شيطانانو واجب ده.اود واجب په پريخودو باندي دم لازميږي.نوپه ده دم واجب شو.البته دا چي د ټولوورځو د شيطانانو د رمی په پريخودو سره صرف يو دم كافی كيږي.د رمی واړه شمار اويا دي.

لأن الجنس متحد كما في الحلق څكه چي جنس متحده دي لكه په حلق كښي چي وی.

تشريح:- دليل دا دي.چه د ټولو ويشتلو جنس د ذات په اعتبار سره هم يو دي.اود محل په اعتبار سره هم يو دي. نودا واړه به يوه رمی حسابولي شي.اويودم به واجبولي شي.لكه څنګه چي يومحرم د واړه بدن ويخته اوخرائی.نوپه ده باندي صرف يو دم واجب دي.اګرچه په هغه صورت كي هم صرف يو دم واجبيږي.چه واړه سر يا د سر د څلورمي برخي ويخته اوخرائی.دلته هم د يودم د وجوب علت اتحاد دجنس دي.نولكه څنګه چي د حلق په باب كي يودم واجبيږي.دغه ډول به دلته د رمی په باب كي هم يو دم واجبيږي.

والترك إنما يتحقق بغروب الشمس من آخر أيام الرمي اوترك متحقق كيږي د رمی د ورځو د آخری ورځ په لمر پريوتلو سره لأنه لم تعرف قربة إلا فيها څكه چي د رمی قربت كيدل معلوم نه دی مګرپه دغو ورځوكي وما دامت الأيام باقية فالإعادة ممكنة فيرميها على التأليف اوترڅو چي دغه ورځي پاته وی نواعاده پكي ممكنه ده نوپه ترتيب سره به تولي رمی اوكړي، ثم بتأخيرها يجب الدم عند أبي حنيفة (¹) خلافا لهما بيا د رمی په تاخير سره به دم واجب وی په نزد دامام ابوحنيفه رحمه الله په خلاف د صاحبينو رحمهما الله

تشريح:- وقت الرمي ◉ علامه مرغينانی رحمه الله فرمائی.چه د رمی پرېښول به په هغه وخت كي متحقق كيږي.چه د رمی آخری ورځ يعني د ديارلسمي ذوالحجه د لمر پريوتو پوري.څكه چي رمی چي عبادت ګرځولي شوي دي.نوصرف په دي ورځو كي ،اود رمی اعاده ترهغه وخته پوري ممكن ده.چه دا ورځي پاته وی.مثلا كه په ديارلسمه ورځ ئې د رمي د اعادة كاوه اراده اوكړله.نوپه دغه ورځ دي د ټولو ورځو رمی په هغه ترتيب سره اوكړي.څنګه ترتيب چي ئې مقرر شوي دي.په دي صورت كي چونكه رمی د خپل وخت نه روستو شوه.نود امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز پري دم واجب دي.څكه چي دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز تاخير د واجب موجب د دم دي.اود صاحبينو رحمهما الله په نيز تاخيرد واجب موجب د دم نه دي.

د پوره يوي ورځي رمی پريخودل

وإن ترك رمي يوم واحد فعليه دم لأنه نسك تام اوكه ديوي ورځي رمی ئې ترك كړه نو پده دم دي.څكه چي دا پوره نسك دي.

تشريح:- وجوب الدم بترك رمى اليوم الواحد ◉ كه يوكس پوره د يوي ورځي رمی پريخودله.نوپه ده باندي دم واجب دي.څكه چي د يوي ورځي رمی يونسك دي.اودا قاعده ده.چه د په حج كي د يونسك يادهغي د اكثري برخي په پريخودو باندي دم واجبيږي.نودغه ډول به دلته هم دم واجب وی.

دفع ا لاشكال ◉ پاتي شوه دا خبره كه د دري واړو ورځو رمی پريږدی.نوهم پري صرف يودم لازميږي. څكه چي هلته كي د رمی جنس متحد دي.نود اتحاد جنس د امله په كي تداخل راغلو.اويودم د ټولو ورځو رمی پريخودو لپاره كافی شو.

ومن ترك رمي إحدى الجمار الثلاث فعليه اوكه پاتي ئې كړه د دريوجمرواتو نه د يوي جمرې رمی نوپه ده صدقه

¹) القول الراجح هو هذا قول أبی حنيفة رحمه الله أی وجوب الدم بتركها رأسا وكذا بتاخيرها عن وقتها كذا فی الخانية (١٤١\١) وردالمحتار(٢٢٥\٢) والبحرالرائق (٤١\٣) والهندية (٢٤٧\١) وتبيين الحقائق (٦٣\٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٢٧\١)_

ده. اَلصَّدَقَةُ لِأَنَّ الْكُلَّ فِي هٰذَا الْيَوْمِ نُسُكٌ وَاحِدٌ فَكَانَ الْمَتْرُوكُ أَقَلَّ ځکه چې دا درې واړه رمی په دغه ورځ يو نسك دي نو متروك د نيمي نه كم دي

تشريح:- وجوب الصدقة بترك الرمي الواحد ◉ كه يو كس د رمی د ورځونه په يوه ورځ كې د يوې جمرې رمی پريخوده. نو په ده باندې د نيم صاع غنمو صدقه واجب ده.

دليله ◉ ځکه چې په يوه ورځ كې درې واړه جمرات ويشتل يو نسك دي. او چه ده د يوې جمرې رمی پريخودل. نو دا د يو نسك د نيمي نه هم كم عمل پرېښولې (پريخودې) شو. او چه ديو نسك د نيم نه هم كم پرېښولې (پريخودې) شي. نو په دې صدقه واجبيږي. نو دلته به هم د يوې جمرې د رمی په پريخودو به صرف صدقه واجبيږي.

إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْمَتْرُوكُ أَكْثَرَ مِنَ النِّصْفِ مگر دا چې كه دنيمي نه زيات وي فَحِينَئِذٍ يَلْزَمُهُ الدَّمُ لِوُجُودِ تَرْكِ الْأَكْثَرِ نو اوس به دم لازم وي د اكثر د ترك په وجه.

حل اللغة * ① حل اللغة* ① حينئذ : دې وخت

تشريح:- وجوب الدم عند ترك اكثر الرمي ◉ البته دا ده. كه د پرېښولې (پريخودې) شوې جمراتو رمی د نصف نه زياته وي. مثلاً د ټولو جمراتو ويشتلو شمار يوويشت دي. اوس كه ده د لسو ګيټكو ويشتل اوكړل. نو په ده باندې دم لازم دې. ځکه چې د يوولسو ګيټكو ويشتل پاتې شو. او يوولس اكثر دی. او د اكثر لپاره حكم د كل وي. نو لكه چې ده د درې واړو جمراتو ويشتل پرېښولې (پريخودې) دی. او په هغه صورت كې دم واجبيږي. نو دغه ډول به دلته هم دم واجبيږي.

وَإِنْ تَرَكَ رَمْيَ جَمْرَةِ الْعَقَبَةِ فِي يَوْمِ النَّحْرِ فَعَلَيْهِ دَمٌ او كه پريخوده ئې د جمره عقبه رمی د قربانئی په ورځ نو په ده دم دې. لِأَنَّهُ كُلُّ وَظِيفَةِ هٰذَا الْيَوْمِ رَمْيًا ځکه چې ده د دغه ورځې ټوله وظيفه د رمی پرېښوده دی. وَكَذَا إِذَا تَرَكَ الْأَكْثَرَ مِنْهَا دغه ډول كه ده اكثره رمی پرېښودله

تشريح:- وجوب الدم بترك الجمرة العقبة ◉ او كه يو كس په يوم النحر باندې د جمره عقبه رمی پريخودله. تر دې چې ديارلسمه ذوالحجه باندې لمر ډوب شو. نو په ده باندې دم لازم دې. ځکه چې په يوم النحر صرف د جمره عقبه رمی پوره نسك دې. او ده په يوم النحر باندې رمی پريخودله. نو يو نسك ئې پرېښولو. او د يو نسك په پريخودو باندې دم واجبيږي. نو په ده باندې هم دم واجبيږي.

دغه ډول كه په يوم النحر د جمره عقبه اكثره رمی يعنی څلور ګيټكو باندې ويشتل پريخودل. نو هم پرې دم واجبيږي. ځکه چې مشهوره قاعده ده. چه «للأكثر حكم الكل».

وَإِنْ تَرَكَ مِنْهَا حَصَاةً أَوْ حَصَاتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا او كه پرېښودله ئې د دغې نه يوه ګيټئ يا دوې [دوه] ګيټئ يا درې ګيټئ تَصَدَّقَ لِكُلِّ حَصَاةٍ نِصْفَ صَاعٍ نو صدقه دې وركړي د هرې ګيټئ نه نيم صاع إِلَّا أَنْ يَبْلُغَ دَمًا فَيَنْقُصَ مَا شَاءَ مگر كه اورسی دا يو دم ته. نو كم دې كړي ترې څومره چې غواړي لِأَنَّ الْمَتْرُوكَ هُوَ الْأَقَلُّ فَتَكْفِيهِ الصَّدَقَةُ ځکه چې متروك د نيم نه كم دې نو صدقه به كافي وي.

تشريح:- وجوب الصدقة بترك اقل الرمي ◉ او كه يو محرم د وجوب نه روسته د هرې جمرې په رمی كې يو يا دوې [دوه] يا درې يعنی د اكثر نه كم ويشتل پريخودل. نو په ده باندې د هرې رمی په بدله كې نيم صاع غنم صدقه كول واجب دی. خو كه دا واړه يو ځائې شی. او د يوې وزه قيمت ته رسی. نو چه څومره ئې خوښ وی. هغه دې ترې كم كړي. ځکه چې كومه رمی پرېښولې (پريخودې) شوې ده. هغه د نصف نه كمه ده. او چه د نصف نه كمه وی. په هغې كې دم نه وی واجب بلكه صدقه واجب وی. او د صدقې قيمت چونكه د دم سره برابر دې. نو ځكه دې په دې كې څه كم كړی. چه د دم برابر نشی.

د ايام النحر نه حلق روستو كول

وَمَنْ أَخَّرَ الْحَلْقَ حَتّٰى مَضَتْ أَيَّامُ النَّحْرِ فَعَلَيْهِ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ، او چا چې روستو كړو سرخرئيل تر دې چې تير شوې ورځې د قربانئی نو په ده دم دې په نزد د امام ابوحنيفه صاحب وَكَذَا إِذَا أَخَّرَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ حَتّٰى مَضَتْ أَيَّامُ التَّشْرِيقِ او دا شان كله چې ورستو ئې كړو طواف زيارت تر دې چې تيرې شوې ايام تشريق فَعَلَيْهِ دَمٌ په ده باندې دم دې عِنْدَهُ(١) وَقَالَا: لَا شَيْءَ عَلَيْهِ فِي الْوَجْهَيْنِ او صاحبين رحمهما الله وائي چې نشته په ده باندې په دواړو صورتونو كې څه څيز. وَكَذَا الْخِلَافُ فِي تَأْخِيرِ الرَّمْيِ او دا شان خلاف دې په تاخير كې وَفِي تَقْدِيمِ نُسُكٍ عَلَى نُسُكٍ او په تقديم د نسك كې په بل نسك باندې

حل اللغة* ① اخر، تاخيراً: روستو كول ② مضت، مضياً (ض): تيريدل ③ نحر، نحراً (ف): قرباني كول

تشريح:- الاختلاف في موجب تاخير النسك وتفريع المسائل عليه ◉ په دې عبارت كې د بيان شوو مسئلو بيان په دې باندې كيخودې شوې دې. چه د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزد نسك په تاخير باندې دم واجبيږي. او د صاحبينو رحمهما الله په نيز نه واجبيږي. امام قدوري رحمه الله فرمائي. ① كه محرم د ايام النحر يعنی لسمه يوولسمه او دولسمه ورځ كې نه حلق اوكړلو او نه ئې قصر اوكړلو. نو په ده باندې دم واجب شو. ② دغه كه ده طواف زيارت روستو كړلو. نو په ده دم واجب دې. او په ذكر شوې دواړو صورتونو كې د صاحبينو رحمهما الله په نيز قرباني نه ده واجب. ③ هم دا اختلاف په هغه وخت كې هم دې. چه د يوم النحر رمی د جمره عقبه يعنی دلسمې ذوالحجه رمی يوولسمې ته روستو كړي. يا د يوولسمې رمی دولسمې ته روستو كړي. يا د دولسمې هغه ديارلسمې يا د ديارلسمې هغه څوارلسمې ته روستو كړي. نو په دې صورتونو كې د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز پرې د تاخير په وجه دم واجب دې. او د صاحبينو رحمهما الله په نيز پرې دم نه دې واجب.

كَالْحَلْقِ قَبْلَ الرَّمْيِ وَنَحْرِ الْقَارِنِ قَبْلَ الرَّمْيِ وَالْحَلْقِ قَبْلَ الذَّبْحِ لكه حلق كول ړومبې د رمی نه او قرباني د قارن وړاندې د رمی نه او د حاجی حلق كول مخكې د ذبحې نه.

تشريح:- الاختلاف في موجب تاخير النسك وتفريع المسائل عليه ◉ او كه د حج يو نسك په بل باندې مقدم كړي. مثلاً ① حلق ئې په رمی د جمرات باندې مقدم كړلو. ② يا متمتع يا قارن دم تمتع د رمی نه وړاندې ذبح كړله. ③ يا محرم د ذبح نه وړاندې حلق اوكړلو. نو په دې ټولو صورتونو كې د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيز دم واجبيږي. او د صاحبينو رحمهما الله په نيز نه واجبيږي.

لَهُمَا أَنَّ مَا فَاتَ مُسْتَدْرَكٌ بِالْقَضَاءِ د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دې چې كوم څيز د خپل وخت نه فوت شي هغه په قضا سره موندې كيږي وَلَا يَجِبُ مَعَ الْقَضَاءِ شَيْءٌ آخَرُ او د قضاء سره بل څيز واجب ندې.

تشريح:- دليل الصاحبين رحمهما الله ◉ د صاحبينو رحمهما الله دليل دا دې. چه كوم څيز د خپل وخت نه فوت شی. نو د هغې پوره كيدل په قضا سره كيږي. او چه د كوم شی پوره والې په قضا سره كيږي. نو په هغې كې بيا بل څه نه واجبيږي. لكه څنګه چې د شريعت د احكامو په لټون سره دا خبره معلوميږي. مثلاً د لمونځ په فوت كې باندې د قضا نه سوې بل څه واجب نه دی. دغه ډول د حج په مسائلو كې هم چې كله په يو نسك كې تاخير اوشی. نو صرف په تاخيره د قضا نه علاوه دم وغيره بل څه نه واجبيږي.

وَلَهُ حَدِيثُ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ مَنْ قَدَّمَ نُسُكًا عَلَى نُسُكٍ فَعَلَيْهِ دَمٌ (٢) د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل

---

(١) القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في ردالمحتار (٢\٢٢٦) والبحر (٣\٤٢) وتبيين الحقائق (٢\٦٢) وفتح القدير (٢\٤٦٩) نقلاً عن القول الراجح (١\٢٢٨)_

(٢) قال الزيلعي رحمه الله هكذا هو في غالب النسخ ، يوجد في بعضها ابن عباس رضي الله عنهما وهو أصح رواه ابن ابي شيبة في مصنفه عن

حديث د ابن مسعود رضي الله عنه دي دوى فرمائي چې كوم سړي نسك دبل نه وړمبے اوكړو نوپده دم دي

تشريح:- دلائل ابى حنيفة رحمه الله ۞ ① دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دحضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه حديث دي.اوپه بعضې نسخو كې د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما ذكر دي.حديث دا دي.چه چا يونسك په بل باندې وړاندې كړلو.نوپه هغه باندې دم دي.

وَلِأَنَّ التَّأْخِيرَ عَنِ الْمَكَانِ يُوجِبُ الدَّمَ فِيمَا هُوَ مُوَقَّتٌ بِالْمَكَانِ كَالْإِحْرَامِ فَكَذَا التَّأْخِيرُ او دا ځكه چې د خپل ځائې نه روستوكول موجب د دم دى. په هغه ځيزكې كوم چې دځه ځائې پورې موقت شوى وى لكه احرام **عَنِ الزَّمَانِ فِيمَا هُوَ مُوَقَّتٌ بِالزَّمَانِ** نودا شان تاخير د وخت څخه به هم موجب د دم وى په هغې كښې چې دوخت سره موقت وى.

تشريح:- دوهم دليل دا دي.چه كوم نسك په يومكان پورې مخصوص وى.نوكه د هغې نه روستو شى.دم به واجب وى.لكه كه يوكس د ميقات نه تيرشو.اوبيا ئې احرام اوتړلو .نوپه ده باندې دم واجبيږى.دغه شان چې كوم نسك په كومه زمانه پورې خاص وى.دهغې نه روستو شى.نودم به لازميږى.په دې دواړو كې جامع د د تاخيرنقصان پيدا كيدل دى.

دحرم نه علاوه په بل ځائې حلق يا قصر كول

وَإِنْ حَلَقَ فِي أَيَّامِ النَّحْرِ فِي غَيْرِ الْحَرَمِ فَعَلَيْهِ دَمٌ كه حلق ئې اوكړو په ورځو د قربانۍ كې په غير دحرم نه په حل كې نو پده دم دي **وَمَنِ اعْتَمَرَ فَخَرَجَ مِنَ الْحَرَمِ وَقَصَّرَ فَعَلَيْهِ دَمٌ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى** ()او چاچه عمره اوكړه اوبيا د حرم نه بهر لاړو او قصرئې اوكړو پده دم دې د طرفينو رحمهما الله په نزد ،**وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا شَيْءَ عَلَيْهِ** او امام ابويوسف رحمه الله وائى چې په ده باندې څه نشته.

حل اللغة° ① **اعتمر،اعتماراً**: عمره كول

تشريح:- المذهبان في المسئلتين ۞ په دې عبارت كې دوې [دوه] مسئلې ذكردى.① يوه دا چې يوكس دحج نه روسته دحرم دحدودو نه بهر شى.اوحلق يا قصر ئې اوكړلو.② دويمه مسئله دا ده.چه يوكس عمره اوكړله.يعنى د عمرې لپاره ئې طواف اوسعى اوكړله.اوبيا د حرم نه بهر شو.اوقصر ئې اوكړلو.نوپه دې دواړو صورتونو كې د طرفينو رحمهما الله په نيز په ده باندې دم واجب دې.اوامام ابويوسف رحمه الله فرمائى.چه په ده باندې څه نه دى واجب.

قَالَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: ذَكَرَ فِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ قَوْلَ أَبِي يُوسُفَ فِي الْمُعْتَمِرِ علامه مرغينانى رحمه الله وائى چې په جامع صغير كې ئې قول د ابويوسف رحمه الله د معتمر په اړه كې ذكر كړې دې **وَلَمْ يَذْكُرْهُ فِي الْحَاجِّ** دحاجى په اړه كې ئې نه دې ذكر كړې

حل اللغة° ① **ذكر، ذكراً** (ن): ذكر كول ② **معتمر**: عمره كونكې

تشريح:- عدم ذكرقول ابى يوسف في الحج في الجامع ا لصغير ۞ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى.چه امام محمد رحمه الله په جامع صغيركې د امام ابويوسف رحمه الله نه د عمرې په اړه كې دا ذكركړى دى.چه معتمر د عمرې نه روسته د حرم نه بهر قصر اوكړى.نو ه ده باندې څه نشته.خود حاجى په اړه كې چې حاحى د حج نه روسته دحرم نه بهر حلق اوكړى.نودا ذكرئې نه دې كړې.چه په ده څه واجب دى اوكه نه؟

ابن عباس رضي الله عنهما قال من قم شيأ من حجه أو أخره فليهرق دماً (كذا فى نصب الرأية ۱۵۶/۳)_

) القول الراجح هو هذا قول الطرفين رحمهما الله كذا فى ردالمحتار(۲۲۵\۲) والبحر(۴۲\۳) والتبيين(۶۲\۲) والهندية (۲۴۷\۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۲۹\۱)_

قِيلَ هُوَ بِالِاتِّفَاقِ، لِأَنَّ السُّنَّةَ جَرَتْ فِي الْحَجِّ بِالْحَلْقِ بِمِنًى او وئيلې شوى دى چې دا حكم په اتفاق دې ځكه چې طريقه جارى ده په حج كې دسرخرئيلو په منى كې **وَهُوَ مِنَ الْحَرَمِ** اومنى دحرم ځنى ده

حل اللغة ° ① **جرت، جرياً** (ض): جارى كيدل ② **اصح**: ډير صحيح

تشريح:- رواية اتفاق الائمة رحمهم الله ۞ بعضې عالمانو رحمهم الله فرمائيلى دى.چه حاجى دحرم نه بهر حلق اوكړى. نوپه ده باندې اتفاق سره د طرفينو اودامام ابويوسف رحمهم الله په نيز دم واجب دې.ځكه چې د رسول الله او د صحابه كرامو رضي الله عنهم اوتابعنيو رحمهم الله هم دا طريقه راروانه ده.چه هغوى به په منى كې حلق كولو.اومنى د حرم په حدودو كې ده.نوددې توارث نه معلومه شوه.چه په حرم كې دننه حلق كول واجب دى. او هركله چې دحرم نه بهرحلق واقع شو.نوواجب پريښولې (پريخودې) شو.اود په ترك د واجبو دم لازميږى.نوپه دې صورت كې هم دم واجبيږى.

وَالْأَصَحُّ أَنَّهُ عَلَى الْخِلَافِ او صحيح داده چې دحاجى حكم هم په اختلاف باندې دې. **هُوَ يَقُولُ الْحَلْقُ غَيْرُ مُخْتَصٍّ بِالْحَرَمِ** ابويوسف رحمه الله فرمائى چې سرخرئيل په حرم پورې خاص دى **لِأَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ أُحْصِرُوا بِالْحُدَيْبِيَةِ وَحَلَقُوا فِي غَيْرِ الْحَرَمِ**،ځكه چې نبى كريم ﷺ او دده صحابه كرامو رضي الله عنهم په حديبيه كې ايسار كړې شول.او دوى په غيردحرم كښې حلق اوكړو

تشريح:- اختلاف الائمة في مسئلة الحج ۞ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى.چه لكه څنګه په دې صورت كې چې دعمرې نه روسته قصر د حرم نه بهر اوكړى .دطرفينو رحمهما الله اوامام ابويوسف رحمه الله په مينځ كې اختلاف دې .نودغه ډول په دې كې ددوى اختلاف دې.چه حاجى د حرم نه بهر حلق اوكړى.نوپه دغه مسئله كې هم د صاحبينو رحمهما الله په نيز پرې دم واجب دې.اود امام ابويوسف رحمه الله په نيز پرې څه واجب نه دى.

تشريح:- دليل ابى يوسف رحمه الله ۞ دامام ابويوسف رحمه الله دليل دا دې.چه حلق په حرم پورې خاص نه دې.ګورئ نه چې د صلح حديبيه په موقع كله چې نبى ﷺ اوصحابه كرام رضي الله عنهم د عمرې نه منع كړې شول.نونبى ﷺ اوصحابو رضي الله عنهم په مقام حديبيه كې حلق اوكړل.اومقام حديبيه د حرم نه بهر ده.نومعلومه شوه.چه دحلق په حرم پورې خاص اوواجب نه دې.اوچه هركله واجب نشو.نوكه د حرم نه بهرحلق واقع شى.واجب ترك نشو.اوچه واجب ترك نشو.نودم هم واجب نشو.

وَلَهُمَا أَنَّ الْحَلْقَ لَمَّا جُعِلَ مُحَلِّلًا صَارَ كَالسَّلَامِ فِي آخِرِ الصَّلَاةِ فَإِنَّهُ مِنْ وَاجِبَاتِهَا، رحمهما الله دليل دادې چې هركله حلق حلالونكې مقرر كړې شو.نوشو پشان دسلام په آخر دلمانځه كې ځكه چې سلام هم د لمانځه د واجباتو ځنى دې **وَإِنْ كَانَ مُحَلِّلًا، فَإِذَا صَارَ نُسُكًا اخْتَصَّ بِالْحَرَمِ كَالذَّبْحِ** اود طرفينو اګر چې محلل دې.اوكله چې حلق نسك مقررشونوذبحې پشان به دا هم په حرم پورې خاص وى.

تشريح:- دليل الطرفين رحمهما الله ۞ د طرفينو رحمهما الله دليل دا دې.چه حلق اګرچه حلالونكې دې.خوبيا هم دا د واجباتود حج ځنې دې.لكه څنګه چې سلام حلالونكې يعنى د لمانځه نه ويستونكې هم دې.اود لمونځ د واجباتوځنې دې.اوهركله چې حلق دحج دواجباتوځنې دى.نودا د حرم سره خاص شو.ځكه چې دحج ځومره واجبات دى.هغه د حرم پورې خاص دى.اوچه د حرم نه بهر حلق واقع شى.نوواجب پاتې شو.اوچه واجب پاتې شى.نودم واجبيږى.نودلته هم دم واجبيږى.

وَبَعْضُ الْحُدَيْبِيَةِ مِنَ الْحَرَمِ فَلَعَلَّهُمْ حَلَقُوا فِيهِ او بعضې برخه دحديبيه دحرم ځنى ده.نوممكنه ده چې اصحابو رضي الله عنهم په دغه برخه كې حلق كړى وى.

تشريح:- الجواب من دليل ابى يوسف رحمه الله ۞ پاتې شوه د امام ابويوسف رحمه الله دا خبره چې نبى ﷺ اوصحابه كرامو رضي الله عنهم په حديبيه كې حلق كړې وو.اوحديبيه د حرم نه بهر ځائې دې.نودا خبره غلطه ده.چه حديبيه د حرم نه بهرده.بلكه ددې څه برخه په حرم كې ده.نوممكن ده.چه صحابو رضي الله عنهم په هغه ځائې كې حلق كړې وى.كوم چې

د حرم په حدودو كي وو.

فَالْحَاصِلُ أَنَّ الْحَلْقَ يَتَوَقَّتُ بِالزَّمَانِ وَالْمَكَانِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ لنډه دا چي سرخرئيل د زمان اومكان دواړو سره موقت دى په نزد دامام ابوحنيفه وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ لَا يَتَوَقَّتُ بِهِمَا او د امام ابويوسف رحمه الله په نزد په يو پوري هم موقت نه دى وَعِنْدَ مُحَمَّدٍ يَتَوَقَّتُ بِالْمَكَانِ دُونَ الزَّمَانِ اوپه نزد دامام محمد رحمه الله په مكان پوري موقت دى نه چي په زمان پورې، وَعِنْدَ زُفَرَ يَتَوَقَّتُ بِالزَّمَانِ دُونَ الْمَكَانِ او د امام زفر رحمه الله په نزد په زمان پورې موقت دې نه چې په مكان پورې.

تشريح:- **المذاهب الاربعة في تخصيص الزمان والمكان للحلق**⊛ ① صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى.چه په حج كي حلق د زمان اومكان دواړو سره خاص دې.زمان ئې ايام النحر دى.اومكان ئې حرم دې.نوكه حلق د ايام النحر نه روسته واقع شو.نوهم دم واجب شو.ځكه چې ددې په خپل وخت كي كول واجب دى.اوكه په ايام النحر كي حلق اوكړى.خود حرم نه بهر اوكړى.نوهم دم لازميږى.ځكه چې په دې صورت كي هم واجب ترك شو.اوپه ترك د واجبو دم واجبيږى. ② اودامام ابويوسف رحمه الله په نيزحلق د زمان اومكان دواړو سره خاص نه دې.نوكه د ايام النحر نه علاوه په نورو ورځوكي ئې حلق اوكړلو.يا ئې د حرم نه سوې په بل ځائي كي حلق اوكړلو.نوپه دې دواړو صورتونو كي پرې دم نه واجبيږى. ③ اودامام محمد رحمه الله په نيز حلق په حرم پورې خاص دې.اوپه زمان پورې خاص نه دې.نوكه د حرم نه بهر ئې حلق اوكړلو.دم پرې واجبيږى.اوكه د ايام النحر نه سوې په نورو ورځوكي ئې حلق اوكړلو.نودم پرې نه واجبيږى. ④ اودامام زفر رحمه الله په نيز حلق په زمانې پورې خاص دې.اوپه مكان پورې خاص نه دې.نوكه دحرم نه بهر ئې حلق اوكړلو.دم پرې نه واجبيږى.اوكه دايام النحرنه سوې په نورو ورځوكي حلق اوكړلو.نودم پرې واجبيږى.

وَهٰذَا الْخِلَافُ فِي التَّوْقِيتِ فِي حَقِّ التَّضْمِينِ بِالدَّمِ او دا خلاف په توقيت كي په قربانۍ سره دضمان لازم كيدو په حق كي دې وَأَمَّا فِي حَقِّ التَّحَلُّلِ فَلَا يَتَوَقَّتُ بِالِاتِّفَاقِ پاتې شو داحرام نه دوتلو په حق كي نو په اتفاق موقت نه دې

تشريح:- **نوعية الاختلاف في المسئلة**⊛صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى.چه دامامانوپه مينځ كي چې دا كوم اختلاف دې.نودا دم په وجوب اوعدم وجوب كي دې.يعنى څوك چي حلق د زمان اومكان پورې خاص كوى.نوكه په دغه زمان يا مكان كي اونشو.نودم پرې لازميږى.اوڅوك چې ئې په زمان او مكان پورې نه خاص كوى.دهغوى په نيزكه په دغه زمان يامكان كي اونشى.نوڅه نه واجبيږى.اوپه دې كي د ټولو په مينځ كي كه د توقيت اومكان قائلين دى اوكه نه دى.چه په دغه حلق باندې حلاليدل واقع كيږى.يعنى د ټولو په نيزدغه حاجى په حلق سره حلاليږى.

په عمره كي دحلق يا قصرد زمان يا مكان سره عدم تخصيص

وَالتَّقْصِيرُ وَالْحَلْقُ فِي الْعُمْرَةِ غَيْرُ مُوَقَّتٍ بِالزَّمَانِ بِالْإِجْمَاعِ اوقصراوحلق په عمره كښې د زمان سره موقت نه دې په اجماع سره.

حل اللغة ① تقصير: قصركول ② موقت: مقررول]

تشريح:- **عدم التوقيت للحلق والقصرفي العمرة**⊛صاحب دقدورى رحمه الله فرمائى.چه په عمره كي دحلق يا قصر لپاره څه زمانه خاص نه ده.بلكه چې په كومه زمانه كي ئې كوى بغيرد اختلافه صحيح ده.ځكه چې عمره د هيڅ وخت سره خاص نه ده.بلكه چې كله غواړى نوعمره كولې شى.ځكه چې عمره نوم دې د طواف اوسعى اوطواف اوسعى نوم دې د عمرې ، نود عمرې لپاره څه وخت متعين نه دې.

لِأَنَّ أَصْلَ الْعُمْرَةِ لَا يَتَوَقَّتُ بِهِ ځكه چې پخپله عمره د زمان سره موقت نه ده.

تشريح:- **وجه كراهة العمرة في ايام الحج**⊛پاتې شوه دا خبره چې د حج په موسم كي عمره مكروه ده.نوددې وجه

دا نه ده.چه عمره د موسم حج نه علاوه د نورو ورځو سره خاص ده.بلكه په موسم حج كي عمره ځكه مكروه ده.چه په دغه وخت كي د حج د افعالو ادا كاوه د امله ګنړه وى.نوكه په دغه وخت كي عمره ادا كوى.نوحاجياتوته به تكليف وى.

بِخِلَافِ الْمَكَانِ، لِأَنَّهُ مُوَقَّتٌ بِهِ په خلاف دمكان نه ځكه چي اصل عمره دمكان سره موقت ده.

تشريح:- **لمذهبان في تخصيص الحلق بالحرم**⊛البته دومره ده چي عمره د مكان يعنى حرم سره خاص ده. ①نوحلق اوقصر هم د طرفينو رحمهما الله په نيز د حرم پورې خاص دې. ② اود امام ابويوسف رحمه الله په نيز دحرم پورې خاص نه دې.

وطن ته د تلو نه روسته دوباره واپس كيدل اوقصركول

قَالَ فَإِنْ لَمْ يُقَصِّرْ حَتَّى رَجَعَ وَقَصَّرَ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ فِي قَوْلِهِمْ جَمِيعًا كه عمره كوونكى قصراونكړو تردې چي واپس شو اوپه حرم كي ئې قصراوكړونوڅه پرې نشته د ټولو په قول كي . معناه: إِذَا خَرَجَ الْمُعْتَمِرُ ثُمَّ عَادَ، لِأَنَّهُ أَتَى بِهِ فِي مَكَانِهِ فَلَا يَلْزَمُهُ ضَمَانُهُ ددې معنى داده چي معتمر دحرم نه اووتلو بيا واپس شوځكه چي ده دا په خپل ځائې كي اوكړلو.نوضمان به پرې لازم نه وى.

حل اللغة ① رجع، رجوعًا (ض): واپس كيدل ② جميعًا: واړه ③ خرج،خروجًا (ن): وتل]

تشريح:- مسئله دا ده.كه معتمردعمرې اركان يعنى طواف اوسعى اوكړله.اوبيا دحرم نه بهر ته لاړلو.اوبهر ئې هم قصر اونكړلو.اوبيا واپس حرم ته داخل شو.اوقصريا حلق ئې اوكړلو.نوپه اتفاق دعالمانو رحمهم الله په ده باندې څه واجب نه دى.ځكه چې ده قصر هم په خپل محل كي اوكړلو.نود څه د واجب كيدو سوال پيدا نشو.

د قارن د ذبح نه وړاندې حلق كول

فَإِنْ حَلَقَ الْقَارِنُ قَبْلَ أَنْ يَذْبَحَ فَعَلَيْهِ دَمَانِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ [1] كه قارن دذبحې نه مخكې سراوخرئيلو نوپه ده دوې [دوه] دمونه دى. دامام ابوحنيفه رحمه الله په نزد دَمٌ بِالْحَلْقِ فِي غَيْرِ أَوَانِهِ، لِأَنَّ أَوَانَهُ بَعْدَ الذَّبْحِ يو قربانى د بې وخته حلق كاوه په وجه، ځكه چې ددې وخت دذبحې نه روسته دې وَدَمٌ بِتَأْخِيرِ الذَّبْحِ عَنِ الْحَلْقِ اويوه قربانى په ذبحې د حلق نه روستو كاوه په وجه

حل اللغة ① حلق، حلقًا (ض):خرول

تشريح:- **المذهبان في جزاء تقديم الحلق وتاخيرالذبح**⊛صاحب دقدورى رحمه الله فرمائى. ①كه حاجى قارن د ذبح نه وړاندې حلق اوكړلو.نوپه ده باندې دوې [دوه] دمونه لازم شول.يودم خوددې امله چي ده حلق دخپل وخت نه وړاندې اوكړلو.ځكه چې د حلق وخت د ذبح نه روسته دې.او دوهم دم ددي امله چې په ذبح كي ئې تاخيراوكړلو.ځكه چې ذبح د حلق نه وړاندې وى.اوده ده روستواوكړله.اودم قران ددې دوو نه علاوه دې.ځكه چې دا دواړه دمونه خود جنايت دى.نوګويا چې په دې صورت كي دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيز باندې درې دمونه لازم دى.يودم قران او دوې [دوه] دم جنايت،

وَعِنْدَهُمَا يَجِبُ عَلَيْهِ دَمٌ وَاحِدٌ وَهُوَ الْأَوَّلُ او دصاحبينو رحمهما الله په نزد يوه قربانى ده اوهغه مخكي ده. وَلَا يَجِبُ بِسَبَبِ التَّأْخِيرِ شَيْءٌ عَلَى مَا قُلْنَا اوپه سبب د تاخير پرې څه واجب نه دى لكه چې مونږ ونيلي دى.

تشريح:- اودصاحبينو رحمهما الله په نيز په ده باندې اول دم واجبيږى.يعنى د تقديم د حلق په وجه پرې دم

[1] القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله كذا فى الكافية فى صدر فتح القدير(٢\٤٧٢) وردالمحتار(٢\٢٢٦) ومجمع الأنهر(١\٢٩٧) والهندية (١\٢٤٧) نقلاً عن القول الراجح (١\٢٣٠)-

لازمیږي.او د تاخیر په وجه پرې د صاحبینو رحمهما الله په نیز څه نه واجبیږي.

(۱) سهو صاحب الهدایة ◉ د صاحب د قدوری رحمه الله د عبارت نه دا معلومیږي.چه د صاحبینو رحمهما الله قول ﴿و هو الأول﴾ کي د اول نه مراد هغه دم مراد دی.کوم چې د بې وخته حلق په وجه واجب شوی دی. حالانکه داسي نه ده.ځکه چې د صاحبینو رحمهما الله په نیز لکه څنګه چې په تاخیر د نسك څه نه واجبیږي.دغه دول په تقدیم باندې هم څه نه واجبیږي.بلکه د اول نه مراد دم قران دی.

(۲) السهو في نقل مذهب ابی حنیفة ◉ او د امام ابوحنیفه رحمه الله د مذهب په نقل کاوه کي هم د صاحب د قدوری رحمه الله نه سهو شوی ده.ځکه چې د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز په تقدیم او تاخیر دواړو باندې یو دم واجبیږي.او بل دم ،دم قران دی.نو د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز مجموعه دوې [دوه] دمونه دی.درې نه دی لکه څنګه چې صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی.

دپنځو څناورونه سوې د محرم لپاره د وو چې د ښکار حرمت

فَصْل: اِعْلَمْ أَنَّ صَيْدَ الْبَرِّ مُحَرَّمٌ عَلَى الْمُحْرِمِ پوهه شه چې د اوچې ښکار حرام شوی دی په محرم باندې وَصَيْدَ الْبَحْرِ حَلَالٌ او د دریاب ښکار حلال دی

حل اللغة: (۱) صید: ښکار (۲) بر: اوچه

تشریح:- تحلیل صید البحر ◉ ماتن رحمه الله فرمائی.چه د محرم لپاره د وچې ښکار حرام دی.که دده خپل مملوك وی.او که مباح وی.که ماکول اللحم وی او که غیر ماکول اللحم وی.البته د اوبو ښکار ورله جائز دی.

لِقَوْلِهِ تَعَالَى [أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ] اِلَى آخِرِ الْآيَةِ په دلیل د قول د الله ﷻ [أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ] تر آخر آیته پورې.

تشریح:- دلیله ◉ دلیل د الله تعالی ارشاد دی. [أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ] یعنی ستاسو لپاره د اوبو ښکار او د هغې خوراك حلال کړې شوی دی.دا ستاسو لپاره فائده درکول دی.

وَصَيْدُ الْبَرِّ مَا يَكُوْنُ تَوَالُدُهُ وَمَثْوَاهُ فِي الْبَرِّ او د اوچې ښکار هغه دی چې زیږیدل او اوسیدل ئې په اوچه کي وی. وَصَيْدُ الْبَحْرِ مَا يَكُوْنُ تَوَالُدُهُ وَمَثْوَاهُ فِي الْمَاءِ او د اوبو ښکار هغه دی چې زیږیدل او اوسیدل ئې په اوبو کي وی، وَالصَّيْدُ هُوَ الْمُمْتَنِعُ الْمُتَوَحِّشُ فِي أَصْلِ الْخِلْقَةِ او ښکار هغه څناور دی چې په لاس نه راتلونکې او په اصلی خلگت کي وحشی وی

حل اللغة: (۱) توالد: تناسل: دُ بعضې دُ بعضونه پیداکیدل (۲) مثوی: منزل، تکانه (۳) متوحش: تیږونه وهونکې، غیرمانوس (۴) خلقة: زیږیدل

تشریح:- تعریفات الاشیاء الثلاثة ◉ علامه مرغینانی فرمائی.(۱) چه د وچې ښکار هغه دی.چه دهغې زیږیدل او ژوند تیرول په وچه وی.(۲) او د اوبو ښکار هغه دی.چه دهغې زیږیدل او ژوند په اوبو کي وی.(۳) او ښکار هغه دی.چه هغه ځان د ښکاری نه بچ ساتی.او د خپل حلقت په اعتبار سره ځنګلی وی.

وَاسْتَثْنَى رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْخَمْسَ الْفَوَاسِقَ او مستثنی کړی دی نبی ﷺ پنځه فواسقو لره. وَهِيَ: الْكَلْبُ الْعَقُوْرُ، وَالذِّئْبُ وَالْحِدَأَةُ، وَالْغُرَابُ وَالْحَيَّةُ، وَالْعَقْرَبُ [1] او هغه چیچونکې سپې، شرمخ، او تیپوس او مارغه او مار او لړم دی.

حل اللغة: (۱) فواسق: خبیث، بدکار (۲) عقور: چکونه لګونکې (۳) اذی: تکلیف (۴) ذئب: شرموښ (۵) حداة:

[1] من حدیث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی جزاء الصید باب ۷ ومسلم فی الح رقم ۷۲ وأبوداود فی المناسک باب ۳۹ وابن ماجه فی المناسک باب ۹۱ والدارمی فی المناسک باب ۱۹ وأحمد فی المسند (۸/۲)

تیپوس (۶) حیة: مار (۷) عقرب: لړم

استثناء الاشیاء الخمسة ◉ وړاندې تیر شو چه د وچې د څناورو قتلول د محرم لپاره ناجائز دی.خو نبی ﷺ د پنځه قسمه سرکښه (سرکشه) څناورو د قتل اجازت ورکړې دی.(۱) لیونې سپې (۲) شرمخ (۳) شکره، (۴) کارغه (۵) مار (۶) لړم

(۱) وجه تسمية الفاسق ◉ په حدیث کي لفظ د ﴿فواسق﴾ راغلې دی.(دا څناور فواسق دی) فواسق جمع د فاسق ده.چونکه د څناور پلیت او ضرری دی.ځکه ورته فاسق نوم کیخودې شوی دی.

(۲) عدم المطابقة بين الشرح والحديث ◉ په حدیث کي لفظ د خمس(پنځه) راغلې دی.او علامه مرغینانی شپږ څناور ذکر کړی دی.(۱) ددې یو ځواب دا دی.چه په حدیث کي شرموښ د لیونی سپی سره یو ځائې کړې شوی دی.(۲) دوهم ځواب دا دی.چه په حدیث کي د عدد بیانول ددې منافی نه دی.چه ددې څخه به زیات نه وی.لکه څنګه چې په بعضې احادیثو کي د مکې او زمری د وژلو اجازت هم موجود دی.

فَإِنَّهَا مُبْتَدِئَاتٌ بِالْأَذَى ځکه چې دوی مخکې کیږی په آزار رسولو کښې وَالْمُرَادُ بِهِ الْغُرَابُ الَّذِيْ يَأْكُلُ الْجِيَفَ هُوَ الْمَرْوِيُّ عَنْ أَبِيْ يُوْسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ او د غراب نه مراد هغه قارغه دی کوم چې مرداری خوری او داسې روایت دی د امام ابویوسف رحمه الله نه.

تشریح:- وجه جواز القتل ◉ بهرحال د احرام په حالت کي ددې څناورو د وژلو اجازت ځکه ورکړې شوی دی. چې دوی بغیر د څه تعرض نه په تکلیف رسولو کي وړاندې والې کوی.او په حدیث کي هغه کارګه (کارغه) مراد دی.کوم چې چټلې او مرداری خوری.او کوم کارګه (کارغه) چې د پټی فصل خوری.هغه مراد نه دی.دا د امام ابویوسف رحمه الله نه نقل دی.

دمحرم ښکار کول یا بل چاته ښودل

قَالَ: وَإِذَا قَتَلَ الْمُحْرِمُ صَيْدًا أَوْ دَلَّ عَلَيْهِ مَنْ قَتَلَهُ فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ کله چې محرم ښکار قتل کړو یا ئې ددې خودنه او کړه هغه چاته چې دی ئې قتل کړونو پده جزاء د

حل اللغة: (۱) قتل، قتلاً (ن): قتل کول، وژل

تشریح:- صورتی الصید ◉ مسئله، (۱) که محرم په خپله ښکار قتل کړلو.(۲) یا ئې ښکاری ته او ښودل.چه فلانی ځائې کي ښکار دی.او هغه مدلول دغه ښکار قتل کړلو.نو په دې دواړو صورتونو کي په محرم باندې دم واجب دی.

أَمَّا الْقَتْلُ فَلِقَوْلِهِ تَعَالَى {لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ} الْآيَةَ د قتل په صورت کي ځکه چې د حق تعالی ﷻ ارشاد دی مه وژنئ ښکار کله چې تاسو په احرام کي او څوك چې ئې مړ کړی ستاسونه قصدا نو په ده دم دی. نَصَّ عَلَى إِيْجَابِ الْجَزَاءِ دا آیت په جزاء واجب کولو کي نص صریح دی

حل اللغة: (۱) متعمداً: په قصد سره

تشریح:- دلیله ◉ چه په خپله ښکار قتل کړی.نو په دې صورت کي د دم د وجوب لپاره د الله تعالی دا ارشاد دلیل دی. [لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ] یعنی تاسو ښکار مکوئ په دې سې حال کي چې تاسو په احرام کښې ئې.او چا چې په قصد سره قتل کړلو.نو په ده باندې دهغه پشان په څناورو کي جزاء واجب ده.

وَأَمَّا الدَّلَالَةُ فَفِيْهَا خِلَافُ الشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللّٰهُ پاتې شو ښودل نو په دې کي خلاف دی د شافعی رحمه الله

تشریح:- الصور العقلی للدلالة ◉ د دلالت په صورت کي د عقل په اعتبار سره واړه څلور صورتونه جوړیږی.(۱) دال او مدلول دواړه حلال وی.(۲) دال او مدلول دواړه محرم وی.(۳) دال حلال او مدلول محرم وی.(۴) دال محرم او مدلول حلال وی.

حکم کل واحدمنها◉اولنۍ صورت زمونږد بحث نه بهردي. دوهم کي په دې ل اومدلول دواړو باندې جزاء ده.په دريم صورت کي په مدلول باندې اوپه څلورم صورت کي په دې ل باندې جزاء ده.

هُوَيَقُولُ: اَلْجَزَاءُتَعَلَّقَ بِالْقَتْلِ، وَالدَّلَالَةُلَيْسَتْ بِقَتْلٍ دوى فرمائى چي دجزاء تعلق دقتل سره دي اود خودل قتل نه دي ،فَأَشْبَهَ دَلَالَةَ الْحَلَالِ حَلَالًا.نو دا مشابه شو دخودلودحلال حلال ته.

تشريح:- خلاف الشافعي رحمه الله ◉دامام شافعى رحمه الله مذهب دا دي.چه په دې ل باندې په هيڅ صورت کي جزاء نشته.هم دا دامام مالك رحمه الله قول دي.

دليله◉دامام شافعى رحمه الله دليل د الله تعالى ارشاد دي[لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ] په دې کي جزاء د قتل سره متعلق شوې ده.نوجزاء به په هغه چا وى. دچا نه چي قتل صادر شوي وى.نوپه دې ل باندې جزاء نشته.دا مسئله ددې پشان ده.چه دال اومدلول دواړه حلال وى. او دال مدلول ته په حرم کي دننه د ښکار کولوخودنه اوکړى.اومدلول په حرم کي ښکار اوکړى.نوپه دې ل باندې جزاء نشته.البته په مدلول ددې امله شته.چه هغه په حرم کي دننه ښکار اوکړلو.نودغه ډول په دې مسئله کي به هم په دې ل باندې جزاء نه وى.

وَلَنَامَارَوَيْنَامِنْ حَدِيثِ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ.اوزمونږ دليل هغه روايت دي. کوم چي نقل شوي دي په د حديث دابى قتاده رضي الله عنه نه

تشريح:- دلائل الاحناف ① ◉ زمونږدليل دحضرت ابوقتاده رضي الله عنه حديث دي.کوم چي د احرام په باب کي تيرشوي دي. «أنه أصاب حمار وحش وهوحلال وأصحابه محرمون فقال النبي ﷺ هل أشرتم هل أدلتم هل أعنتم.فقالوالا فقال ﷺ إذا فكلوا» د حديث ژباړه اووجه د استدلال وړاندې تيره شوې ده.

وَقَالَ عَطَاءٌرَحِمَهُ اللّٰهُ: أَجْمَعَ النَّاسُ عَلَى أَنَّ عَلَى الدَّالِ الْجَزَاءَ[1] اوعطا کي .فرمائى چي اجماع کړې ده خلګو په دې چي په خودنونکى باندې جزاء ده.

تشريح:- دوهم دليل دحضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما د شاګرد رشيد عطاء بن ابى رباح رحمه الله قول دي.چه د خلګو په دې باندې اجماع ده.چه د حرم ښکار اړخ ته اشاره کونکى باندې جزاء ده.اوامام طحاوى رحمه الله فرمائيلى دى.دهيڅ صحابى رضي الله عنه نه ددې خلاف قول نقل نه دي.نوپه دې باندې اجماع شوه.چه په دې ل باندې جزاء واجبيږى

وَلِأَنَّ الدَّلَالَةَ مِنْ مَحْظُورَاتِ الْإِحْرَامِ اودا خکه چي دلالت د احرام دممنوعاتوڅخنى دي

حل اللغة ① **محظورات**: ممنوعات

تشريح:- دريم دليل دا دي.چه په حالت داحرام کي په ښکار باندې دلالت کول د احرام د ممنوعاتوڅخنى دي.نوچه د احرام په ممنوعاتوکي د يوممنوع ارتکاب اوشى.په هغې به خامخا ترتب د جزاء وى.

وَلِأَنَّهُ تَفْوِيتُ الْأَمْنِ عَلَى الصَّيْدِ اوخکه چي خودل دښکار نه امن ورکول دى. إِذْهُوَآمِنٌ بِتَوَحُّشِهِ وَتَوَارِيهِ فَصَارَكَالْإِتْلَافِ خکه چي ښکار دخپل وحشى کيدلو او پټيدلو په وجه په امن کي وى.نودا د تلف کولوپشان شو.

[1]) قال الزيلعى رحمه الله قلت غريب وعطاء هذا كان ابن ابى رباح صرح به فى المبسوط وغيره وذكره ابن قدامة فى المغنى عن على وابن عباس رضي الله عنهما وقال الطحاوى رحمه الله هو مروى عن عدة من الصحابة رضي الله عنهم ولم يرو عنهم خلافه فكان إجماعاً (نصب الراية ١٦١/٣)ـ

تشريح:- څلورم دليل دا دي.چه په دلالت کاوه سره د ښکار امن زائله کيږى.خکه چي ښکار د خپل وحشت اود خلګو نه خان ساتلو په وجه په امن وى.خوچه ده پرې دلالت اوکړلو.اومدلول هغه قتل کړلو.نوهغه امن ده ختم کړلو.نودا داسې شوه لکه چي دغه خناور ده هلاك کړلو.اود خناور په هلاکاوه سره جزاء واجبيږى.نودغه ډول به په دې صورت کي هم جزاء واجبيږى.

وَلِأَنَّ الْمُحْرِمَ بِإِحْرَامِهِ الْتَزَمَ الِامْتِنَاعَ عَنِ التَّعَرُّضِ اوخکه چي محرم دخپل احرام په وجه دښکارد تعرض نه د منع کيدوالتزام کړې دي. فَيَضْمَنُ بِتَرْكِ مَا الْتَزَمَهُ كَالْمُودَعِ نود کوم شى چي ده التزام کړې دي دهغې په ترك سره به ضامن وى لکه امانت کيخودونکې بِخِلَافِ الْحَلَالِ لِأَنَّهُ لَا الْتِزَامَ مِنْ جِهَتِهِ په خلاف دحلال سړى،چه دده داړخه څه التزام نشته

تشريح:- پنځم دليل دا دي.چه محرم د احرام په تړلوکي په خان باندې دا لازمه کړې وه.چه زه به د ښکار خناورو ته تعرض نه کوم.چه ده دلالت اوکړلو.نود هغه الزام خلاف ئې اوکړلو.اوچه د الزام خلاف اوشى.نوپه دې سى صورت کي ضمان واجبيږى.نوخکه په ده باندې ضمان يعنى جزاء واجبيږى.لکه څنګه چي يوکس د چا مال د خان سره امانت ايخودې وى.اوده د هغې د ساتنه په خان باندې التزام کړې دي.اوس که دې هغه التزام پرېږدى.اوهغه مال هلاك شى.نودې به ضامن وى.

عَلَى أَنَّ فِيهِ الْجَزَاءَ عَلَى مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي يُوسُفَ وَزُفَرَرَحِمَهُمَا اللّٰهُ سوې ددې نه چي په دې کي جزاء ده. بناء په هغې چي دامام ابويوسف اود امام زفر رحمهما الله نه روايت دي

تشريح:- ددې نه علاوه د حضرت امام ابويوسف اوامام زفر رحمهما الله نه نقل دى.که دال د حرم د ښکار دلالت کړې وى.نوپه دې باندې هم جزاء واجب ده.ددې روايت مطابق د امام شافعى رحمه الله په حلال باندې قياس کول هم ټيك نه دى.(خکه چي مقيس عليه هم مختلف فيه شوه.اوقياس په هغه وخت کي صحيح کيږى.چه مقيس عليه د خصم په نيز منلې شوې وى)

وَالدَّلَالَةُ الْمُوجِبَةُ لِلْجَزَاءِ أَنْ لَا يَكُونَ الْمَدْلُولُ عَالِمًا بِمَكَانِ الصَّيْدِ اوموجب دجزاء هغه دلالت دې چي چا ته ئې دلالت کړې وى هغه ته پخپله د ښکار ځائې معلوم نه وى كَذَّبَهُ وَصَدَّقَ غَيْرَهُ لَا ضَمَانَ عَلَى الْمُكَذِّبِ اودا چي هغه دلالت کوونکې رښتونې اوګڼړى تردې که مدلول دلالت کوونکې دروغژن کړلو.او دبل سړى تصديق ئې اوکړو نو په دغه دروغژن شوى ضمان نشته. وَأَنْ يُصَدِّقَهُ فِي الدَّلَالَةِ حَتَّى لَوْ كَانَ الدَّالُ حَلَالًا فِي الْحَرَمِ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ شَيْءٌ لِمَا قُلْنَا اوکه دلالت کوونکې حلال وو په حرم کي نو په ده به هيڅ نه وى لکه چي موږ وئيلى دى.

تشريح:- شروط الدلالة الموجبة◉صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى.چه هغه دلالت په کوم چي جزاء واجبيږى.①شرط په کي دا دي.چه مدلول ته د ښکار ځائې معلوم نه وى.اوکه هغه ته د ښکار ځائې معلوم وى.نوپه ده دال باندې جزاء نه واجبيږى.② دوهم شرط دا دي.چه مدلول دال لره رشتينې ګڼلې وى.اوکه مدلول دال لره دروغژن کړلو.اود بل کس په خبره ئې باور اوکړلو.اوښکار ئې اوکړلو.نوچه څوك ئې دروغژن ګڼلې دې په هغه جزاء نشته.البته هغه غير که محرم وى.نوپه هغه باندې جزاء واجب ده.اوکه دال په حرم کي حلال وى.نوپه ده باندې جزاء نه واجبيږى.دليل وړاندې تير شوې دې.چه دده د اړخه د څه شى التزام نشته.(لکه محرم چي په حالت د احرام کي په خان باندې د ښکار نه کاوه التزام کړې وى)

د عامداوناسى په قتل اودلالت کې برابرتيا

وَسَوَاءٌ فِي ذَلِكَ الْعَامِدُ وَالنَّاسِي	اوبرابردى په ضمان ددې کښې قصداً کوونکې اوپه هيره کوونکې

حل اللغة ①**سواء**: برابر ②**عامد**: په قصدسره کونکې ③**ناسى**: هيرونکې

تشريح:- استواء العامد والنسيان في جزاء الصيد◉صاحب دقدورى رحمه الله فرمائى.چه د ښکارپه قتل کي دغه ډول ددې په دلالت کي په قصد سره قتل کونکې اودلالت کونکې اوپه هيره سره قتل کونکې او دلالت کونکې

دواړه برابر دي. يعني لكه څنګه چې په په قصد سره قتل كاوه اودلالت كولوپه صورت كې جزاء واجبيږي. دغه ډول په هيره سره هم جزاء واجبيږي. چه دده هيروي. چه زه خومحرم يم.

لِأَنَّهُ ضَمَانٌ يَعْتَمِدُ وُجُوبُهُ الْإِتْلَافَ فَأَشْبَهَ غَرَامَاتِ الْأَمْوَالِ څكه چې دا داسې ضمان دې چې وجوب ئې داعتماد په تلف كاوه باندې دې نو دمالي نقصانونو سره مشابه شو.

تشريح:- دليله ۞ څكه چې جزاء داسې ضمان دې. چه دا په اتلاف يعنې هلاكت پورې متعلق كيږي. نوكه دغه اتلاف په قصد راغلې وي اوكه په هيره په دواړو صورتونوكې به ضمان واجب وي. دا د مالي تاوان سره مشابه شو. لكه څنګه چې كه د چا مال په قصد سره يا په هيره سره هلاك كړي. نوپه دواړو صورتونوكې په دې هلاكونكې ضمان واجبيږي. دغه ډول د ښكارپه صورت كې هم،

وَالْمُبْتَدِئُ وَالْعَائِدُ سَوَاءٌ لِأَنَّ الْمُوجِبَ لَا يَخْتَلِفُ اواول خل كوونكې اوپه دوهم خل كوونكې پكې برابر دې څكه چې موجب نه مختلف كيږي.

تشريح:- استواء البادى والعائد في الجزاء ۞ دويمه مسئله دا كوي. كه په ښكارباندې اول څور كونكې اودوباره پرې حمله كونكې دواړه په جزاء كې برابر دي. يعنې كه يوښكار وي اوله څور پرې زيد اوكړي. اودويمه څور پرې بكراوكړي. نوزيد اوبكردواړه په جزاء كې برابردي. په هريوباندې به جزاء د ښكار وي.

د شيخينو رحمهما الله په نيزپه جزاء كې د قيمت وجوب

وَالْجَزَاءُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ أَنْ يُقَوَّمَ الصَّيْدُ فِي الْمَكَانِ الَّذِي قُتِلَ فِيهِ وجزاء د شيخينو رحمهما الله په نزد داده چې قيمت دې اولګولې شي دښكار په هغه ځائې كښې كوم ځائې كې چې ئې ښكار كړې دې **أَوْ فِي أَقْرَبِ الْمَوَاضِعِ مِنْهُ إِذَا كَانَ فِي بَرِّيَّةٍ فَيُقَوِّمُهُ ذَوَا عَدْلٍ** يا ورته په نزدې ځائې كښې كه په ځنګل كې وي نو قيمت دې مقرر كړي ددې دوې [دوه] انصاف كوونكي سړي

حل اللغة: ① ان يقوم، قوم تقويماً: قيمت لګول ② مواضع دَ موضع جمع: ځايونه

تشريح:- د امام ابوحنيفه اوامام ابويوسف رحمهما الله په نيزكه محرم په كوم ځائې كې ښكارقتل كړې وي. نوپه هغه ځائې كې به د دغه دوې [دوه] عادلان (چه په قيمت لګولوپوهيږي) د هغې ښكارقيمت مقرركړي. اوكه په هغه ځائې كې دغه ښكارنه وي. چه ورته نزدې كوم ځائې وي. چه په هغه ځائې كې ئې څه قيمت وي. هغه دې اولګوي.

ثُمَّ هُوَ مُخَيَّرٌ فِي الْفِدَاءِ نو دده اختيار دې په قيمت كې **إِنْ شَاءَ ابْتَاعَ بِهَا هَدْيًا وَذَبَحَهُ إِنْ بَلَغَتْ هَدْيًا** كه غواړي قرباني دې پرې واخلي او ذبح دې كړي كه رسيږي قيمت ئې قربانئ ته، **وَإِنْ شَاءَ اشْتَرَى بِهَا طَعَامًا** اوكه غواړي نو وادې خلي په دې غله **وَتَصَدَّقَ عَلَى كُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ شَعِيرٍ** وصدقه دې كړي هر مسكين ته نيم صاع دغنمو او يا يو صاع د قجور اويا د وربشو **وَإِنْ شَاءَ صَامَ عَلَى مَا نَذْكُرُ**[1] اوكه غواړي روژه دې اونيسي لكه چې بيان به ئې كړو.

حل اللغة: ① فداء: قديه وركول ② اشترى، اشتراء: اخستل ⑤ بر: غنم ⑥ تمر: كهجوري ⑦ شعير: اوربشې]

تشريح:- بيا كه دغه قيمت د قربانئ څاروى ته رسيدلو. نوپه هغې دې قرباني اوكړي. اوغوښه دې د حرم په

[1] القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا فى ردالمحتار(٢٣٢\٢) والخانية (١٣٨\١) والهندية (٢٣٧\١) والفقه الإسلامي (٢٦٦\٣) نقلاً عن القول الراجح (٢٣١\١)۔

مسكينانو باندې ويش كړي. اوكه قيمت ئې د څاروي برابرنه وو. نوپه هغې دې غنم واخلي. اود صدقة الفطر پشان دې هريو مسكين ته صدقه وركړي. يعنې كه غنم واخلي نوهرمسكين ته دې نيمه نيمه صاع وركړي. اوكه كجهورې يا جوار پرې واخلي. نوهرمسكين ته دې يو يوصاع وركړي. اوكه خوښه ئې وي. نود هرمسكين د خوراك په ځائې دې روژه اونيسي. تفصيل به په راروانو پاڼرو كې ذكر كړو. انشاء الله تعالى.

د ښكار په جزاء كې د امام محمد اوامام شافعي رحمهما الله مسلك

وَقَالَ مُحَمَّدٌ وَالشَّافِعِيُّ: يَجِبُ فِي الصَّيْدِ النَّظِيرُ فِيمَا لَهُ نَظِيرٌ امام محمد اوامام شافعي رحمهما الله وائي چې په ښكار كښې نظير واجبيږي دكوم چې نظير موجود وي **فَفِي الظَّبْيِ شَاةٌ، وَفِي الضَّبُعِ شَاةٌ، وَفِي الْأَرْنَبِ عَنَاقٌ**، نوپه هوسئ كښې وزه اوپه كوړ كې وزه اوپه سوه كې د وزه بچې دې. **وَفِي الْيَرْبُوعِ جَفْرَةٌ، وَفِي النَّعَامَةِ بَدَنَةٌ، وَفِي حِمَارِ الْوَحْشِ بَقَرَةٌ** اوپه ځنګلي منږك كې د وزه دڅلورو مياشتو بچې دې په شترمرغ كې اوښ اوپه صحرائي خركې غوې ده

حل اللغة: ① الضبع: منګوړ (كتمل) ② ارنب: سوې ③ عناق: دَ چيلئي بچې دَ كال پوره كيدو نه وړاندې ④ جفرة: دَ چيلئي بچې

تشريح:- په دې عبارت كې د ښكار په جزا كې دامام محمد اوامام شافعي رحمهما الله مسلك بيانوي. دوى فرمائي. چه د ښكار په جزاء كې چې د كوم ځناور ښكارشوې وي. كه دهغې صورت يا نظيرموجود وي. هغه به واجبيږي. مثلاً د اوسئ په جزا كې به وزه واجبيږي. او كوګ (خوښه خوړونكې دكاڼرو سترګو ځناور) په جزاء كې وزه اود سوئې (خرګوش) په جزاء كې د وزه (ماده) بچې اود ځنګلي مګې پهجزاء كې دوزه څلورمياشتيزبچې واجبيږي. اودشترمرغ، اوښ اود ځنګلي خرپه جزاء كې غوې واجبيږي.

لِقَوْلِهِ تَعَالَى {فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ} دالله ﷻ ددې قول په وجه. نوبدله ده په مثل دهغې چې ئې قتل كړې دې دڅاروونه **وَمِثْلُهُ مِنَ النَّعَمِ مَا يُشْبِهُ الْمَقْتُولَ صُورَةً** اوپه څاروو كې ئې مثل هغه حيوان (څاروې) دې كوم چې د قتل شوى سره يوشان وي په صورت كې **لِأَنَّ الْقِيمَةَ لَا تَكُونُ نَعَمًا** څكه چې قيمت ته «نعم» نشى وئيلې

تشريح:- دلائل محمد ۞ رحمه الله د دوى دليل دالله تعالى ارشاد {فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ} دې. څكه چې په دې آيت كې د ښكار په جزاء كې هغه څيزواجب كړې دې. كوم چې په څناورو كې د ښكار په شكل وي. اوقيمت خود څناورو پشان نشى كيدې. نوڅكه قيمت نشي واجب كيدې.

وَالصَّحَابَةُ أَوْجَبُوا النَّظِيرَ مِنْ حَيْثُ الْخِلْقَةُ[1] **وَالْمَنْظَرُ فِي النَّعَامَةِ وَالظَّبْيِ وَحِمَارِ الْوَحْشِ وَالْأَرْنَبِ عَلَى مَا بَيَّنَّا** اوصحابه كرامو رضي الله عنهم واجب كړې دې نظيرپه خلګ ت اوصورت كې . د شترمرغ اوهوسئ اود صحرائي خر په ښكار كې وزه واجب ده

حل اللغة: ① الظبى: هوسئى ⑥ نعامة: شترمرغ ⑦ خلقة: زيږيدل ⑧ حمامة: كونتره]

تشريح:- اوصحابه كرامو رضي الله عنهم مثلاً عمر، على ابن مسعوداوابن عباس رضي الله عنهم وغيره په شترمرغ، اوسئ سوې په جزاء كې هم هغه شان څناور واجب كړى وو. كوم چې په خلګ ت اوصورت كې د هغې پشان وو.

وَقَالَ {الضَّبُعُ صَيْدٌ وَفِيهِ شَاةٌ}[2] اودكوم چې نظير نه وى نودامام محمد په نزد په كې قيمت واجب دې لكه چنچڼه اوكونتره او ددوى پشان

[1] أخرج مالك فى موطاه (فى الحج رقم ٢٣٠) ....أن عمر رضي الله عنه قضى فى الضبع بكبش وفى الغزال بعنز وفى الأرنب بعناق وفى اليربوع بجفرة كذا فى نصب الراية (١٦١/٣)۔

[2] من حديث جابربن عبدالله رضي الله عنهما أخرجه أبوداود فى الأطعمة باب ٣١ رقم ٢٦٥٩ رقم ٢٦٥٩ وابن ماجه فى المناسك باب ٩٠ رقم ٣٠٨٥ والصيد باب ١٥ رقم ٣٢٣٦ وأحمد فى المسند (٢٩٧/٣)۔

تشريح:- دغه نبي ﷺ فرمائيلي دي.چه كوږ ښكار دي.اوددې په جزاء كي به ددي پشان خاور واجبيږي.اوګوري كه چرته د ښكارپه جزاء كي د قيمت ور كاوه جواز وو.لكه څنګه چې د شيخينو رحمهما الله مذهب دې.نوصحابه كرامو رضي الله عنهم اونبي ﷺ به د ښكار په جزاء كي د هغې پشان څناورو قرباني نه واجبوله.ددې دواړو مستدلاتونه معلومه شوه.چه د ښكارپه جزاء كي قيمت نه واجبيږي.بلكه د هغې پشان په صورت او خلګ ت كي څناور واجبيږي.

> وَمَا لَيْسَ لَهُ نَظِيرٌ عِنْدَ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ تَجِبُ فِيهِ الْقِيمَةُ مِثْلَ الْعُصْفُورِ وَالْحَمَامِ چې قيمت واجب شو نودامام محمد رحمه الله قول د شيخينو رحمهما الله پشان شو وَأَشْبَاهِهِمَا وَإِذَا وَجَبَتِ الْقِيمَةُ كَانَ قَوْلُهُ كَقَوْلِهِمَا اوكله امام شافعي رحمه الله په كونتره كي وزه واجبوي

تشريح:- اتفاق الاحناف في جزاء ما لا مثله له ◉البته دا ده.كه ديوښكارپشان څناور موجود نه وي.نودامام محمد رحمه الله په نيزپه هغې كي قيمت واجبيږي.لكه چنچنړه او كونتره،چه ددې پشان ښكار په څناورو كي مثل نشته.نوپه دې سې څناورو كي به قيمت واجب وي.نوپه دې صورت كي د امام محمد رحمه الله قول د شيخينو رحمهما الله دقول پشان شو.

> وَالشَّافِعِي رَحِمَهُ اللَّهُ يُوجِبُ فِي الْحَمَامَةِ شَاةً وَيُثْبِتُ الْمُشَابَهَةَ بَيْنَهُمَا مِنْ حَيْثُ إِنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا يَعُبُّ وَيَهْدِرُ اوپه دوی كښې مشابهت داسې ثابتوي چې په دوی كي هر يوپه خوله كي اچول كوي.او په ګوټ سره اوبه څكي او آواز كوي.

تشريح:- اوامام شافعي رحمه الله په كونتره كي وزه واجبوي.اوپه دې دواړو كي مشابهت داثابتوي.چه دا دواړه د عامو څناوروخلاف په ګوټ ګوت اوبه څكي.اودواړه يوشان آواز راوباسي

دشيخينو اړخه جواب

> وَلِأَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ أَنَّ الْمِثْلَ الْمُطْلَقَ هُوَ الْمِثْلُ صُورَةً وَمَعْنًى دشيخينو دليل دادې چې مطلق مثل هغه دې كوم چې صورتًا او معنیً په هرلحاظ سره مثل وي، وَلَا يُمْكِنُ الْحَمْلُ عَلَيْهِ فَحُمِلَ عَلَى الْمِثْلِ مَعْنًى اوپه دې محمول كول ممكن نه دی نوپه مثل معنوي محمول شو

تشريح:- المراد مثل المعنوى عندالشيخين◉دشيخينو رحمهما الله دارخه ځواب دا دې.چه په آيت {فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ} مثل مطلق دې.اومثل هغه وي.چه په هغه د صورت اومعنى دواړو په اعتبارسره مماثل وي. خودلته دا معنى اخستل ممكن نه ده.يعني په آيت كي حقيقي مثل مراد نه دې.ځكه چې هغه ځنګلي څناور چي دهغې مثل نه وي.لكه چنچنړه اوكونتره،نوداسې ډول د آيت د عموم نه خارجيږي.حالانكه د آيت حكم ټولوته ګډ دې.نوپه دې آيت كي به «مثل» په مثل معنوي باندې حمل كولې شي.اومثل معنوي قيمت دې.

> لِكَوْنِهِ مَعْهُودًا فِي الشَّرْعِ كَمَا فِي حُقُوقِ الْعِبَادِ ځكه چې دا په شرع كي معهود دې. لكه په حقوق العباد كي چې دی.

تشريح:- وجوه المراد المثل المعنوى◉ ① اوله وجه دا ده.چه مثل معنى په شريعت كي معروف اومشهور دې.مثلاً كه يوكس د بل كس كالي هلاكه كړه.نوپه ده باندې د هغې جامې مثل معنوي يعني قيمت لازم دې.

> أَوْ لِكَوْنِهِ مُرَادًا بِالْإِجْمَاعِ يا ځكه چې دا بالاجماع مراد دی.

تشريح:- دويمه وجه دا ده.چه په هغه څناورو كي چې د هغې صوري مثل نه وي.لكه چنچنړه او كونتره، نوپه هغې كي په اجماع سره مثل معنوي مراد دې.لكه وړاندې چې په دې اړه كي د امام محمد رحمه الله موقف تيرشو.چه هغوی هم په هغه څناوروكي چې نظيرنې نه وي.دمثل معنوي يعني قيمت قائل دې. اوس په هغه

څناورو كي چې د هغې مثل صوري موجود وي.دهغې پشان څناور په جزاء كي لازم كړې شي.نوددې نه عموم مشترك يا په نورو الفاظو كي دحقيقت اومجاز په مينځ كي جمع راځي.نوځكه به په آيت كي د مثل نه صرف مثل معنوي يعني قيمت مراد واخستې شي.

> أَوْ لِمَا فِيهِ مِنَ التَّعْمِيمِ، وَفِي ضِدِّهِ التَّخْصِيصُ يا ځكه چې په دې كي تعميم اوددې په ضد كي تخصيص دې

حل اللغة* حل اللغة* ① تعميم: عموماً

تشريح:- دريمه وجه دا ده.چه په مثل معنوي مراد كړې شي.نوپه دې كي تعميم دې.ځكه چې په دغه وخت كي آيت هغه ته هم شامليږي.چه نظيرنې وي اوهغې ته هم چې نظير نې نه وي.اوكه مثل صوري مراد واخستې شي.نوصرف هغه څناورو ته شامليږي.چه دهغې صوري نظيروي.اوچه د كوم صوري مثال نه وي.هغه ترې خارجيږي. حالانكه په تعميم باندې عمل كول غوره دی.ځكه چې په دې صورت كي د آيت فائده عامه ده.

> وَالْمُرَادُ بِالنَّصِّ وَاللَّهُ أَعْلَمُ فَجَزَاءُ قِيمَةِ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ الْوَحْشِيِّ اومراد په نص سره والله اعلم دادې.چه جزاء ده قيمت د هغې كوم چې نې قتل كړې دې د وحشي څناورو نه. وَاسْمُ النَّعَمِ يَنْطَلِقُ عَلَى الْوَحْشِيِّ وَالْأَهْلِيِّ، كَذَا قَالَهُ أَبُو عُبَيْدَةَ وَالْأَصْمَعِيُّ رَحِمَهُمَا اللَّهُ اولفظ د ((نعم)) وحشي او اهلي دواړو ته ونيلې شي دغه ډول ونيلي دی ابو عبيده او اصمعي.

تشريح:- الجواب من دليل محمد رحمه الله ◉په «والمراد بالنص» سره د امام محمد رحمه الله د دليل ځواب دې.حاصل دځواب دا دې.چه لفظ د «نعم» لكه څنګه په كورني څناورو باندې صادقيږي.دغه ډول په ځنګلي څناورو باندې هم صادقيږي.لكه څنګه چې د لغت امامان ،ابوعبيده اواصمعي رحمهما الله فرمائيلي دی.اوپه آيت كي د «مثل» نه مراد قيمت دې.اود «نعم» نه مراد ځنګلي څناورمراد دی.اوس ژباړه دا شوه.چه د ښكار جزاء دهغه ځنګلي څناور قيمت دې.كوم چې قتل شوې وي.

> وَالْمُرَادُ بِمَا رُوِيَ التَّقْدِيرُ بِهِ دُونَ إِيجَابِ الْمُعَيَّنِ او د روايت نه مراد ددې سره اندازه ده نه چې متعين واجب كول دی.

تشريح:- المراد من الحديث وقول الصحابة رضي الله عنهم ◉اود نبي ﷺ د قول چې «الضبع صيد وفيه شاة» مطلب دا دې.چه د كوږ د قيمت اندازه به د وزه د قيمت نه لګولې شي.دا مطلب نه دې.چه نبي ﷺ د كوږ په بدله كي وزه واجب كړې ده.هم دا ځواب دصحابه كرامو رضي الله عنهم د فيصلې هم دې.مثلاً صحابه كرامو رضي الله عنهم په شترمرغ كي دهغې خاص نظيرنه دې واجب كړې.بلكه دا ئې ونيلی دی.چه دهغې نظيرته به كتلې شي. او د شترمرغ دقيمت به اندازه كولې شي.

د ښكارپه جزاء كي د درې څيزونواختيار

> ثُمَّ الْخِيَارُ إِلَى الْقَاتِلِ فِي أَنْ يَجْعَلَهُ هَدْيًا أَوْ طَعَامًا أَوْ صَوْمًا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ[1] بيا اختيارقاتل ته دې په دې كي چې قيمت وركوي يا طعام وركوي په نزد د ابوحنيفه رحمه الله او ابويوسف رحمهما الله.

حل اللغة* ① ان يجعله،جعل جعلاً (ف): كول، بهيول

تشريح:- الاختيار في ثلاثة اشياء لصائد◉ علامه مرغيناني رحمه الله فرمائي.چه په كوم كس باندې د ښكار د امله جزاء واجب شي.نود شيخينو رحمهما الله په نيزده ته په يو د دريو څيزوكي اختيار دې.① ياخوچه دوې [دوه] عادلان

[1] القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا فى ردالمحتار (٢٣٣|٢) والخانية (١٣٨|١) والهندية (٢٣٧|١) نقلاً عن القول الراجح(٢٣٢|١)-

دهغه ښکارخه قیمت اولګوی.که هغه د هدی قیمت ته رسی.نوبه هغې دې د قربانۍ لپاره حیوان (څاروې) واخلی.اوقربانی دې کړی.اود حرم په مسکینانوته دې ویش کړی.② یادې پرې غله واخلی.اودهرمسکین ته دې د صدقة الفطرپه اندازه غله ورکړی.③ یادې د یوې صدقة الفطرپه بدله کې یوه روژه اونیسی.مثلاً که دشلو صدقو(سرمایه) برابر وی.نوشل روژې دې اونیسی.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ وَالشَّافِعِيُّ رَحِمَهُمَا اللّٰهُ: اَلْخِيَارُ اِلَى الْحَكَمَيْنِ فِيْ ذٰلِكَ اوونیلی دی امام محمد اوشافعی رحمهما الله چې اختیار حکمینو ته دې **فَإِنْ حَكَمَا بِالْهَدْيِ يَجِبُ النَّظِيْرُ عَلٰى مَا ذَكَرْنَا** نوکه دوی د هدی حکم اوکړو نو نظیر به واجب وی د ذکر شوی دلیل په وجه «**وَإِنْ حَكَمَا بِالطَّعَامِ أَوْ بِالصِّيَامِ فَعَلٰى مَا قَالَ أَبُوْحَنِيْفَةَ وَأَبُوْيُوْسُفَ**» اوکه دطعام یا دروژې حکم ئې اوکړو نوپه هغه طریقه به وی.کوم چې شیخینو رحمهما الله ونیلی دی

حل اللغة: ① خیار: اختیار

تشریح:- مذهب محمد والشافعی رحمهما الله ⊛ اوامام محمداوامام شافعی رحمه الله فرمائی.چه دا اختیار ښکارکونکی قاتل ته دې نه حاصل.بلکه دوو عادلانو ته حاصل دې.که هغوی د ښکارپه بدله کې په دې باندې دهغې شان په صورت کې بل څناور مقرر کړل.نودهغې قربانی به کوی.مثلاً د شترمرغ په بدله کې به ورته د اوښ قربانی کاوه حکم کوی.اود اوسۍ په بدله کې به ورته د وزه د ذبح کاوه حکم کوی.اوکه هغوی د طعام یا د روژو فیصله اوکړله.نوبیا چې شیخینو رحمهما الله څنګه فرمائی.هغه شان دې اوکړی.یعنی غله دې واخلی.اوهرمسکین ته دې د صدقة الفطر په برابر خیرات ورکړی.اوکه روژې نیسی.نودهر صدقة الفطرپه بدله کې به یوه روژه نیسی.

ملحوظة ⊛ دا خبره دې په ذهن کې وی.چه په ذکرشوې مسئله کې چې عادلان قیمت لګوی.نود شیخینو رحمهما الله په نیز به د ښکارشوی څناور قیمت لګوی.اود امام محمد اوامام شافعی رحمه الله په نیزبه د ښکار قیمت نه لګوی.بلکه کوم څیزچه د ښکارشوی څیزمماثل وی.دهغې قیمت به لګوی.

لَهُمَا أَنَّ التَّخْيِيْرَ شُرِعَ رِفْقًا بِمَنْ عَلَيْهِ فَيَكُوْنُ الْخِيَارُ إِلَيْهِ دشیخینو رحمهما الله دلیل دا دې چې اختیار ورکول د هغه په حق کنبې د نرمۍ لپاره مشروع شوې دې په چا چې ضمان دې نواختیار به ده ته وی **كَمَا فِيْ كَفَّارَةِ الْيَمِيْنِ** لکه په کفاره دیمین کې.

تشریح:- دلیل الشیخین رحمهما الله ⊛ بهرحال هدی،خوراك ور کاوه او روژو نیولوکې د شیخینو رحمهما الله په نیز اختیار ور کاوه هغه چاباندې د آسانتیا کاوه لپاره دې.په چا چې د ښکار جزاء واجب شوې وی.اوجزاء دښکار په قاتل واجب شوې ده.نوځکه به اختیار هم ده ته ملاویږی.لکه څنګه چې په کفاره د قسم کې قسم خوړونکی باندې د آسانتیا لپاره هغه ته د دریو خبرو اختیار ورکړې شوې دې.چه یا دې مسکینانوته خوراك ورکړی.یا دې ورته جامې واچوی.اویا دې غلام آزاد کړی.نودغه ډول به دلته هم قاتل ته اختیار ورکولې شی.

وَلِمُحَمَّدٍ وَالشَّافِعِيِّ قَوْلُهٗ تَعَالٰى {يَحْكُمُ بِهٖ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ هَدْيًا} اَلْآيَةَ ()د محمد اوشافعی رحمهما الله دلیل قول دالله ﷻ دې چې ((یحکم به ذواعدل منکم)). **ذُكِرَ الْهَدْيُ مَنْصُوْبًا لِأَنَّهٗ تَفْسِيْرٌ لِقَوْلِهٖ تَعَالٰى {يَحْكُمُ بِهٖ}** هدی لره ئې منصوب ذکر کړه ځکه چې دا د ((یحکم به)) تفسیر دې **وَمَفْعُوْلٌ لِحُكْمِ الْحَكَمِ**، یا دا حُکم دحَکم مفعول دې. «**ثُمَّ ذَكَرَ الطَّعَامَ وَالصِّيَامَ بِكَلِمَةِ أَوْ فَيَكُوْنُ الْخِيَارُ إِلَيْهِمَا**» بیا ئې طعام اوصیام په کلمه د ،او، سره ذکر کړل نو اختیار حکمینو لره شو.

تشریح:- دلیل محمد رحمه الله ⊛ اودامام محمد اوامام شافعی رحمه الله دلیل د الله تعالی ارشاد ﴿يَحْكُمُ بِهٖ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ هَدْيًا﴾ دې.یعنی د ښکار جزاء دهغه ځنګلی څناور قیمت دې.کوم چې قتل شوې وی.فیصله به

کوی دوې [دوه] عادلان سړی په تاسوکې په دې سې حال کې چې هدی رسیدونکې وی کعبې ته،یا به (کفاره وی)د مسکینانو خوراك یا ددې برابر روژې دا ددې لپاره چې دځپلوکړو سزا بیا مومی.

وجه الاستدلال ⊛ وجه داستدلال داده.چه لفظ د «هدیا» ځکه منصوب دې.چه دا د «یحکم به» کې د ضمیرمجرور تفسیر دې.یا د «یحکم» فعل مفعول دې.په اولنی صورت کې به ژباړه دا وی.چه دوې [دوه] عادلان سړی دې ددې یعنی د هدی فیصله اوکړی.اوپه دوهم صورت کې ژباړه دا ده.چه دوې [دوه] عادلان سړی دې د هدی حکم اوکړی.په دې دواړو صورتونوکې د هدی مقرر کاوه اختیار دوې [دوه] عادلانو سړو ته ملاؤ شوې دې.اولفظ د «کفارة» او د «عدل ذلك صیاما» په کلمه د «أو» سره په «هدیا» باندې معطوف دی.اوقاعده دا ده.چه کوم حکم د معطوف علیه وی.هغه حکم به د معطوف هم وی.نوهرکله چې هدی اختیار دوو عادلانو ته دې.نودغه ډول به د کفاره اوروژې اختیار هم دوو عادلانوته وی.

قُلْنَا: اَلْكَفَّارَةُ عُطِفَتْ عَلَى الْجَزَاءِ لَا عَلَى الْهَدْيِ بِدَلِيْلِ أَنَّهٗ مَرْفُوْعٌ موږ وایو چې دکفارے عطف په جزاء شوې دې نه چې په هدی باندې په دې دلیل چې مرفوع دې **وَكَذَا قَوْلُهٗ تَعَالٰى {أَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا} مَرْفُوْعٌ** اودغه ډول دې قول دالله ﷻ ((اوعدل ذالك صیاما))مرفوع دې. **فَلَمْ يَكُنْ فِيْهَا دَلَالَةُ اخْتِيَارِ الْحَكَمَيْنِ** نو په اختیار د یام او طعام د ختیار دلالت نشته. **وَإِنَّمَا يَرْجِعُ إِلَيْهِمَا فِيْ تَقْوِيْمِ الْمُتْلَفِ** دوی ته خوبه دتلف شده په قیمت لګولو کې رجوع کولای شی،() **ثُمَّ الْاِخْتِيَارُ بَعْدَ ذٰلِكَ إِلٰى مَنْ عَلَيْهِ** ددې نه روستته به اختیار هغه ته وی چې چاچه واجب ده.

تشریح:- زموږ دارخه څواب دا دې.چه ددې دلیل بنا (بنیاد) په دې باندې دې.چه «أوکفارة» او «أو عدل ذالك» ددې عطف په «هدیا» باندې دې.حالانکه دا غلطه ده.ځکه چې «هدیا» منصوب او «أوکفارة أو عدل ذلك» مرفوع دی.اود اعراب د اختلاف په صورت کې عطف نه صحیح کیږی.البته «کفارة أو عدل ذلك» په په لفظ د «جزاء» باندې معطوف دی.ځکه چې په دې صورت کې په اعراب کې اتحاد دې.نوپه طعام او صیام کې به دوو عادلانو ته اختیار نه وی.اوچه په دې دواړوکې دوو عادلانو نه اختیار نه وی.نوپه هدی کې به هم هغوی ته اختیار نه وی.ځکه چې د «قول بالفصل» څوك قائل نه دی.یعنی دا د چا مذهب نه دې.چه د هدی د فیصلې اختیاربه دوو عادلانوته وی.اود طعام او صیام اختیاربه دښکارقاتل ته وی.البته د هلاك شوی څناور په قیمت لګولوکې به دوو عادلانو ته رجوع کولې شی. او د دې نه روستته به اختیارهم هغه چاته حاصل وی.چه په چا باندې جزاء د ښکار واجب شوې وی.

دقیمت اعتباربه محل د ښکاروی

وَيُقَوَّمَانِ فِي الْمَكَانِ الَّذِيْ أَصَابَهٗ وقیمت به اولګوی پداسې ځائې کې کوم ځائې چې ئې ښکار کړې دی **لِاخْتِلَافِ الْقِيَمِ بِاخْتِلَافِ الْأَمَاكِنِ** دځایونو په اختلاف سره د قیمتونو مختلف کیدو په وجه. **فَإِنْ كَانَ الْمَوْضِعُ بَرًّا لَا يُبَاعُ فِيْهِ الصَّيْدُ** نوکه دغه ځنګل وو چې ښکار نه شو خرڅیدلې **يُعْتَبَرُ أَقْرَبُ الْمَوَاضِعِ إِلَيْهِ** نود نزدې مکان اعتبار به کولې شی.کوم ځائې چې ښکار خرڅولې اخستلې شی. **مِمَّا يُبَاعُ فِيْهِ وَيُشْتَرٰى. قَالُوْا: وَالْوَاحِدُ يَكْفِيْ وَالْمَثْنٰى أَوْلٰى** عالمانو ونیلی دی چې یو عادل کافی دې اودوې [دوه] غوره دی، **لِأَنَّهٗ أَحْوَطُ وَأَبْعَدُ عَنِ الْغَلَطِ كَمَا فِيْ حُقُوْقِ الْعِبَادِ** ځکه چې دا احتیاط اود غلطۍ نه لرې خبره ده.لکه چې په حقوق العباد کې دی **وَقِيْلَ يُعْتَبَرُ الْمَثْنٰى هٰهُنَا بِالنَّصِّ** او ونیلی شوی دی چې معتبردی دوې [دوه] دلته په وجه دنص سره.

حل اللغة: ① یقومان،قوم تقویماً: قیمت لګول ② قیم: قیمتونه ③ اماکن: ځایونه ④ براً: قبضه ⑤ لیباع، باع بیعاً (ض): خرڅول اخستل]

تشریح:- تشریح واضح ده.

دهدی د ذبح مقام

وَالْهَدْيُ لَا يُذْبَحُ إِلَّا بِمَكَّةَ لِقَوْلِهِ تَعَالَى {هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ} اوهدی به نشی ذبح کولې مګر په مکه معظمه کې. ځکه چې ارشاد دالله ﷻ دې هدی رسیدونکې کعبې ته وَيَجُوزُ الْإِطْعَامُ فِي غَيْرِهَا اوجائزدې طعام ورکول په غیر د مکې

تشريح:- المذهبان في اطعام الطعام في مصرف الاطعام◉صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.① که دښکار په جزاء ورکولوکې ئې هدی غوره کړه.نودهدی د قربانی به صرف په حرم کې کوی.په بل ځائې کښې جائزنه ده.ځکه چې دالله تعالی ارشاد دې. [جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ] په دیې آیت کې د کعبې نه مراد عین خانه کعبه نه ده.بلکه حرم دې.وراك ورکول جائز دی په غیردمکې نه بل ځائې کې

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ هُوَ يَعْتَبِرُهُ بِالْهَدْيِ په خلاف دامام شافعی رحمه الله څه چې هغه په هدی قیاس کوی. وَالْجَامِعُ التَّوْسِعَةُ عَلَى سُكَّانِ الْحَرَمِ اوامرجامع فراخی ورکول دی اوسیدونکو د حرم ته.

حل اللغة* ① **يعتبره، اعتبر اعتباراً**: اعتبارکول ② **توسعة**: فراخی، کولې ووالی

تشريح:- اوامام شافعی رحمه الله فرمائی.چه د خوراك کول به هم د محرم مسکینانوپورې خاص وی.بل چا باندې د هغې خوراك نشی کولې.هغوی قیاس په هدی باندې کوی.چه لکه څنګه دهغې غوښه د حرم د فقیرانو نه سوې بل چا باندې نشی صدقه کولې.دغه ډول به خوراك هم نشی کولي.اوعلت مشترکه په دواړو کې د حرم مسکینانوته فائده ورکول دی.

وَنَحْنُ نَقُولُ: الْهَدْيُ قُرْبَةٌ غَيْرُ مَعْقُولَةٍ فَيَخْتَصُّ بِمَكَانٍ أَوْ زَمَانٍ اومونږ وایو چې هدی غیر معقول قربت ده.نومختص به وی په مکان اوزمان پورې. أَمَّا الصَّدَقَةُ قُرْبَةٌ مَعْقُولَةٌ هرچه صدقه ده نو دا قربت معلومه دې فِي كُلِّ زَمَانٍ وَمَكَانٍ په هریو وخت او ځائې کې

تشريح:- الجواب من قياس الشافعي رحمه الله◉زمونږ ځواب دا دې.چه د هدی قربانی عبادت غیرمعقوله ده.نود دیوې زمانې اومکان پورې به خاص وی.اوصدقه په هره زمانه اوهرځائې کې صدقه ده.اوپه هرځائې کې د صدقې عبادت معقول دې.نویومعقول شی په غیرمعقول باندې قیاس کول ټیك نه دی.

د روژې لپاره د مکان اوزمان عدم تخصيص

وَالصَّوْمُ يَجُوزُ فِي غَيْرِ مَكَّةَ لِأَنَّهُ قُرْبَةٌ فِي كُلِّ مَكَانٍ پاتې شوه صدقه نودغه معقول قربت دې په هره زمانه اوپه هرځائې کې .او روژه هم دمکې نه سوې په نورو ځایونوکې جائزده. ځکه چې دا قربت دې په هرمکان کښې.

حل اللغة* ① **قربة**: نیزدیکت، عبادت]

تشريح:- مسئله واضحه ده.

په غیرحرم کې قربانی د اطعام نه حسابیږی

فَإِنْ ذَبَحَ الْهَدْيَ بِالْكُوفَةِ أَجْزَأَهُ عَنِ الطَّعَامِ نوکه په کوفه کې ئې ذبح اوکړه نود طعام څخه به کافی شی. مَعْنَاهُ إِذَا تَصَدَّقَ بِاللَّحْمِ وَفِيهِ وَفَاءٌ بِقِيمَةِ الطَّعَامِ ددې معنی داده چې کله ئې غوښه صدقه کړې وی اوپه دې کښې قیمت دطعام پوره پریوتلې وی .لِأَنَّ الْإِرَاقَةَ لَا تَنُوبُ عَنْهُ ځکه چې وینه تویول د طعام قائم مقام نه ګرځی.

حل اللغة* ① **وفاء**: پوره کول ② **اراقة**: بهیول ③ **لاتنوب،ناب نوباً (ن)**: قائم مقام کیدل]

تشريح:- حكم ذبح الهدى بغيرالحرم◉اوښکارکونکی د حرم په ځائې په بل ځائې کې د هدی د څاروی قربانی اوکړله.نود هغې غوښه به په فقیرانو باندې ویش کړی.خودا غوښه به د ښکارد جزاء قربانی نه حسابیږی.بلکه دا به په دې حیثیت د ده دښکار د جزاء لپاره کافی کیږی.چه د قیمت په اعتبارسره د هغې

حساب اوشی.یعنی داسې به ګڼلې شی.چه ده د هدی د قربانۍ په ځائې د هغې برابر قیمت باندې غوښه صدقه کړه.ځکه چې د هدی د قربانۍ لپاره حرم خاص دې.په بل ځائې د ښکارد جزاء قربانی نه کیږی. نو اوس چې دا د قیمت په اعتبارسره صدقه ده.نوهرمسکین ته به دومره غوښه ورکړی.چه دهغې قیمت د نیم صاع غنمو یا د یوصاع جوارو سره برابر وی.

په هدی کې د کفایت کونکې څاروی پیژندګلو

وَإِذَا وَقَعَ الِاخْتِيَارُ عَلَى الْهَدْيِ يُهْدِي مَا يُجْزِيهِ فِي الْأُضْحِيَّةِ اوکله چې واقع شو اختیار په هدی کښې نوهغه به ورکړی کومه چې اضیحه (قربانۍ) کې جائز ده. لِأَنَّ مُطْلَقَ اسْمِ الْهَدْيِ مُنْصَرِفٌ إِلَيْهِ ځکه چې مطلق اسم د هدی دې ارخ ته منصرف کیږی.

حل اللغة* ① **وقع، وقوعاً (ف)**: واقع کیدل ② **اضحية**: قربانی

تشريح:- المذهبان في عمرحيوان الهدى◉ ① که د ښکارقاتل د ښکار په جزاء کې هدی قربانی کول غوره کړل.نوپه هدی کې به هغه حیوان (څاروې) قبلولې شی.په کوم چې قربانی کیږی.مثلاً په اوښ کې پنځه کلن په غوې اومیښه کې دوې [دوه] کلن اوپه ګډه اووزه کې یوکلن،ځکه په آیت کې هدی مطلق ده.اود مطلق هدی نه مراد هم دا څاروی دی.

وَقَالَ مُحَمَّدٌ وَالشَّافِعِيُّ: يُجْزِي صِغَارُ النَّعَمِ فِيهَا اوامام محمد اوشافعی رحمهما الله فرمائی چې په دې کې واړه د څاروی هم جائز دی. لِأَنَّ الصَّحَابَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَوْجَبُوا عَنَاقًا وَجَفْرَةً ځکه چې صحابه کرامو رضی الله عنهم عناق اوجفره لره واجب کړی دی.

حل اللغة* ① **صغار**: وړوکې ② **جفرة**: د چیلنی بچې څلور میاشتیز

تشريح:- امام محمداوشافعی رحمهما الله فرمائی.چه دهدی په ذبح کې د ورکوټی عمرڅاروې هم کافی کیږی.ځکه چې صحابوُ په هدی کې عناق (د وزه بچې) اود جفره (د ګډې د څلورمیاشتو بچې) قربانی واجبه کړې وه.ددې نه معلومه شوه.چه د هدی په ذبح کې ورکوټې حیوان (څاروی) هم کافی کیږی.

وَعِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ يَجُوزُ الصِّغَارُ عَلَى وَجْهِ الْإِطْعَامِ[1] يَعْنِي إِذَا تَصَدَّقَ اود شیخینو رحمهما الله په نزد واړه څاروی په طریقه د طعام جائز دی یعنی کله چې دغه صدقه کړی.

تشريح:- جوازدفع لحم صغارالحيوانات على وجه الاطعام◉د شیخینو رحمهما الله په نیزباندې واړه بچی د ښکاره په جزاء کې د خوراك ور کاوه په طور جائزدې.یعنی چې دا ذبح کړی.اوغوښه ئې په مسکینانوویش کړی. چې هریومسکین ته د نیم صاع غنمو اود یوصاع جوارو د قیمت په برابری غوښه ورکړی.

د خوراك ورکولو د قیمت اندازه

وَإِذَا وَقَعَ الِاخْتِيَارُ عَلَى الطَّعَامِ يُقَوَّمُ الْمُتْلَفُ بِالطَّعَامِ عِنْدَنَا که اختیار واقع شو په طعام کې نوقیمت به اولګوی دتلف شوی طعام سره په نزد زمونږ. لِأَنَّهُ هُوَ الْمَضْمُونُ فَتُعْتَبَرُ قِيمَتُهُ ځکه چې تلف شوې مضمون دې نود هغه قیمت به معتبر وی.

حل اللغة* ① **متلف**: ضائع شوې شی

تشريح:- تقويم الصيد واعطاء القيمة على ماهوالمعهود◉اوکله چې د ښکارقاتل د ښکار د جزاء په طور مسکینانوته خوراك ورکول غوره کړی. نو دښکارشوی څناور قیمت به اولګوی.ځکه چې دهغه په وجه په ده

---

[1] القول الراجح هو هذا قول الشيخين رحمهما الله كذا فی فتح القدیر(۱۴۱۳) وتبیین الحقائق (۶۵۱۲) نقلاً عن القول الراجح (۲۳۳۱۱)-

ضمان واجبيږي.

وَإِذَا اشْتَرَى بِالْقِيمَةِ طَعَامًا تَصَدَّقَ عَلَى كُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ اوكه واښي خستلو په قيمت سره طعام نوورديٍ كړي هرمسكين ته نيم صاع **مِنْ بُرٍّ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ شَعِيرٍ** دغنمو نه يا پوره صاع د قجورو يا اوربشي

حل اللغة: ① تصدق، تصديقًا: صدقه كول ② بر: غنم ③ تمر: كهجورې ④ شعير: اوربشي.

تشريح:- اوبه هغه قيمت به بيا په هغه طريقه تفسيم كړي.په كومه طريقه چې صدقه فطرور كولې شي.يعنى هرمسكين ته به نيم صاع غنم يا يو صاع قجورې،يا جوار وركړي.اوهيڅ مسكين ته به د يوې صدقة الفطرنه كم نه وركوي.

وَلَا يَجُوزُ أَنْ يُطْعِمَ الْمِسْكِينَ أَقَلَّ مِنْ نِصْفِ صَاعٍ اوجائز نه دى يو مسكين ته د نيم صاع نه كم وركول. **لِأَنَّ الطَّعَامَ الْمَذْكُورَ يَنْصَرِفُ إِلَى مَا هُوَ الْمَعْهُودُ فِي الشَّرْعِ** ځكه چې مذكوره طعام منصرف كيږى هغې ته كوم چې شريعت مقرر كړې وى.

تشريح:- دليله◉ځكه چې په آيت كښې لفظ د «اطعام» ذكر دې.اوددې څخه به هم هغه مراد وى.كوم چې په شريعت كې معهود وى.يعنى د غنمو نيم صاع اود قجورو يوصاع لكه څنګه چې په صدقة الفطر اوپه كفاره د قسم كې وركولې شي.

د روژو نيولوطريقه

وَإِنِ اخْتَارَ الصِّيَامَ يُقَوَّمُ الْمَقْتُولُ طَعَامًا اوكه روژه ئې اختيار كړه نو دمقتول اندازه به په طعام سره اوكړى **ثُمَّ يَصُومُ عَنْ كُلِّ نِصْفِ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ أَوْ صَاعٍ مِنْ تَمْرٍ أَوْ شَعِيرٍ يَوْمًا** بيا به د نيم صاع غنمو يا يو صاع قجورو يا يوصاع اوربشو په ځائې يوه روژه نيسى.

حل اللغة: ① اختيار، اختيارًا: خوښول، اختيارول

تشريح:- اختيار الصيام◉مسئله دا ده.كه د ښكارقتل كونكى روژې نيول غوره كړلو.د دې يوصورت دا دې.چه مثلاً د قتل شوى ښكارقيمت د يومن غنموبرابر وى.اوكه دا صورت ممكن نه وى.نواول دې دا اندازه اوكړى.چه دا ښكار د څومره ماليت وو. مثلاً اندازې لګونكو دا اندازه اولګوله.چه ددې قيمت سل روپۍ دې.نواوس به كتلې شى.چه په سل روپو كې څومره غنم كيږى.ياڅومره قجورې يا څومره جوار،نوبيا دې د هرنيم صاع غنمويا د نيم صاع قجورو يا د نيم صاع جوارو په بدله كې يوه روژه اونيسى.

لِأَنَّ تَقْدِيرَ الصِّيَامِ بِالْمَقْتُولِ غَيْرُ مُمْكِنٍ إِذْ لَا قِيمَةَ لِلصِّيَامِ فَقَدَّرْنَاهُ بِالطَّعَامِ ځكه چې د مقتول په روژې سره اندازه نامُمكنه ده.ځكه چې دروژې قيمت نشته. نوموږ ئې اندازه په طعام سره اوكړه **وَالتَّقْدِيرُ عَلَى هَذَا الْوَجْهِ مَعْهُودٌ** او دغه ډول اندازه كول په شرع كې معهود دى **فِي الشَّرْعِ كَمَا فِي بَابِ الْفِدْيَةِ** لكه چې په باب دفديه كښې دى.

حل اللغة: ① فقدرناه، قدر تقديرًا: اندازه لګول، مقرّرول ② يطعم، اطعامًا: خوراك وركول]

تشريح:- چونكه د روژې څه قيمت مقرر نه وى.نوددې امله د قتل شوى ښكارپه روژوسره اندازه كول ممكن نه دى.نوموږ د قتل شوى ښكار اندازه په خوراك سره اوكړله.اودا طريقه په شريعت كې معهود ده.لكه څنګه چې په باب الفديه كې دى.چه شيخ فانى به د هرې روژې په سريونيم صاع غنم فديه وركوى.

فَإِنْ فَضَلَ مِنَ الطَّعَامِ أَقَلُّ مِنْ نِصْفِ صَاعٍ فَهُوَ مُخَيَّرٌ نوكه زياتى شوه په غله كښې دنيم وصاع نه كم مقدار نودده اختيار دې **إِنْ شَاءَ تَصَدَّقَ بِهِ وَإِنْ شَاءَ صَامَ عَنْهُ يَوْمًا كَامِلًا** كه غواړى هغه دې صدقه كړى اوكه غواړى دهغې دارخه دې يوه روژه اونيسى. **لِأَنَّ الصَّوْمَ أَقَلُّ مِنْ يَوْمٍ غَيْرُ مَشْرُوعٍ** ځكه چې روژه د ورځې نه كمه مشروع نده.

تشريح:- حكم الاقل من صدقة الفطر◉اوكه په اخركې د نيم صاع غنمو نه كم طعام بچ شو . نو ده ته اختيار

دې.كه خوښه ئې وى.نوهغه دې صدقه كړى.اوكه خوښه ئې وى.نودهغې په بدله كې دې هم يوه روژه اونيسى.ځكه چې د يوې ورځې نه كمه روژه نيول مشروع نه دى.

وَكَذَلِكَ إِنْ كَانَ الْوَاجِبُ دُونَ طَعَامِ مِسْكِينٍ يُطْعِمُ قَدْرَ الْوَاجِبِ دغه ډول كه قدر ئې د واجب يومسكين د طعام نه كم وو.نو په قدر د واجب دې وركړى **أَوْ يَصُومُ يَوْمًا كَامِلًا لِمَا قُلْنَا** يا دې روژه اونيسى پوره ورځ لكه چې موږ ونيلى دى.

تشريح:- دغه ډول كه د قتل شوى ښكار قيمت د نيم صاع غنمونه هم كم وو.نوپه هغې كې هم اختيار دې.كه غواړى نو هغه دې صدقه كړى.اوكه غواړى نودهغې په بدله كې دې يوه روژه اونيسى.دليل وړاندې تيرشوې دې.چه د يوې ورځې نه كمه روژه مشروع نه ده.

په ښكاركې د عيب پيدا كولوتاوان

وَلَوْ جَرَحَ صَيْدًا أَوْ نَتَفَ شَعْرَهُ أَوْ قَطَعَ عُضْوًا مِنْهُ اوكه چرې ښكار ئې زخمى كړو يائې ورنه ويخته ويستل يا ئې ترې څه اندام پريكړو **ضَمِنَ مَا نَقَصَهُ اعْتِبَارًا لِلْبَعْضِ بِالْكُلِّ كَمَا فِي حُقُوقِ الْعِبَادِ** نوكوم نقصان چې ئې كړې دې دهغې به ضمان وى دبعضې په كل قياس كاوه په وجه.لكه په حقوق العباد كښې چې وى

تشريح:- كه محرم د ښكارځناور زخمى كړلو.يائې د هغې نه ښڼې اويستلې.يائې دهغه يواندام ضائع كړلو. نو په دې ټولوصورتونوكې چې دهغه په قيمت كې څومره كمې راغلې وى.په محرم به د هغې ضمان وى. مثلاً ديوښكارقيمت لس روپۍ وو.دهغه د يواندام په ضائع كيدو د هغې قيمت پنځه روپۍ پاتې شو.نواوس به په محرم د پنځو روپو تاوان وى.دلته جزء په كل باندې قياس كولې شى.لكه څنګه چې په حقوق العباد كې دى.كه يوكس د بل انسان پوره نقصان اوكړلو.نوپوره تاوان به پرې راځى.اوكه بعضې نقصان ئې اوكړلو.نود بعضې دحصې مطابق به پرې تاوان راځى.

وَلَوْ نَتَفَ رِيشَ طَائِرٍ اوكه وې ويستل د مارغه نه وزرونه **أَوْ قَطَعَ قَوَائِمَ صَيْدٍ** يا ئې پريكړې ښپې دښكار **فَخَرَجَ مِنْ حَيِّزِ الِامْتِنَاعِ** بيا هغه دځپل تحفظ نه اووتلو **فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ كَامِلَةً** نوپده پوره قيمت دې.

تشريح:- اوكه يومحرم د يوپرندې وزرې ماتې كړې.يا ئې د ښكارى ځناور ښپې لاس مات كړل.تردې چې هغه پرنده او ځناوردځپل ساتنه نه عاجزه شو.اود خلګو نه د ځان ساتلوقابل پاتې نشى.نوپه دې صورت كې به په محرم باندې دهغې پوره قيمت تاوان وى.

لِأَنَّهُ فَوَّتَ عَلَيْهِ الْأَمْنَ بِتَفْوِيتِ آلَةِ الِامْتِنَاعِ فَيَغْرَمُ جَزَاءَهُ ځكه چې ده امن معدوم كړو په فوت كولوډ الى د تحفظ نود هغې د جزا تاوان دې وركړى

تشريح:- ځكه چې كله محرم دهغه د ساتنه ذريعه ختمه كړه.نولكه چې ده د هغه امن او امان ختم كړلو .اوكله چې ئې دهغه امن ختم كړلو.نولكه چې هغه ئې هلاك كړلو.اود هلاكاوه په صورت كې د قتل شوى ښكار پوره قيمت واجبيږى.نودغه ډول به په دې صورت كښې هم پوره قيمت واجبيږى.

د شترمرغ د هګۍ ماتولو جزاء

وَمَنْ كَسَرَ بَيْضَ نَعَامَةٍ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ اوكوم محرم چې د شترمرغ (هګۍ) ماتې كړې نوپده قيمت دې **وَهَذَا مَرْوِيٌّ عَنْ عَلِيٍّ (١) وَابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ** دا روايت دې دحضرت على ﷺ اوابن عباس ﷺ نه **وَلِأَنَّهُ أَصْلُ**

(١) قال الزيلعى رحمه الله أما حديث على ﷺ فغريب وروى ابن أبى شيبة فى مصنفه ...عن معاويه بن قرة أن رجلاً أوطا بعيره بيض

الصَّيْدِ وَلَهُ عَرَضِيَّةُ أَنْ يَصِيرَ صَيْدًا اوځکه چې هګۍ دښکار اصل دی اوځکه چې دا د ښکار دکيدو لپاره تياری ده
فَنَزَلَ مَنْزِلَةَ الصَّيْدِ احْتِيَاطًا مَالَمْ يَفْسُدْ نو احتياط ئې دښکار په درجه کي کيخودې شو. ترڅو پورې چې خرابه
شوی نه وی

حل اللغة: (1) **كسر، كسراً** (ض): ماتول (2) **نعامة:** شترمرغ (3) **عرضية:** صلاحيت

تشريح:- مسئله که محرم دشترمرغ هګۍ ماته کړه. نوپه ده باندې به د هګۍ قيمت واجب وی. دحضرت علی او
ابن عباس رضي الله عنه نه هم دا نقل دی. (2) دوهم دليل دا دې چه په هګۍ د ښکار اصل دې. اوپه هګۍ کي دا صلاحيت
شته. چه ددې نه ښکار جوړ شي. اود ښکار هلال کاوه باندې په محرم باندې ضمان واجبيږی. نو دغه ډول به
د هګۍ په ماتولوهم په ده ضمان واجبيږی.

فَإِنْ خَرَجَ مِنَ الْبَيْضِ فَرْخٌ مَيِّتٌ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ حَيًّا نو که راووتلو د هګۍ نه بچې مړ نوپه ده د ژوندی بچی قيمت دې
وَهَذَا اسْتِحْسَانٌ او دا استحسان دې

حل اللغة: (1) **فرخ:** بچې

تشريح:- **وجوب قيمة الفرخ بكسربيض النعامة** ۞ اوکه د ماتې شوې هګۍ نه مړ بچې راووتلو. نوپه دې صورت کي به
د هغه بچی قيمت اچولې شي. اوهغه به په ده واجب وی. خودا حکم استحساني دې. ځکه چې د بچی ژوند
معلوم نه دي. ځکه چې کيدای شي دا د وړاندې نه مړشوی وی. دهګۍ په ماتولو سره نه وی مړې شوی.

وَالْقِيَاسُ أَنْ لَا يَغْرَمَ سِوَى الْبَيْضَةِ، قياس دادې چې علاوه د هګۍ نه دې ضامن نه وی لِأَنَّ حَيَاةَ الْفَرْخِ غَيْرُ مَعْلُومَةٍ
ځکه چې دبچی ژوند معلوم نه دې. وَجْهُ الِاسْتِحْسَانِ أَنَّ الْبَيْضَ مُعَدٌّ لِيَخْرُجَ مِنْهُ الْفَرْخُ الْحَيُّ، وجه داستحسان داده
چې هګۍ ځکه چاغه شوې ده چې ددې نه ژوندې بچې راوځی وَالْكَسْرُ قَبْلَ أَوَانِهِ سَبَبٌ لِمَوْتِهِ فَيُحَالُ بِهِ عَلَيْهِ
احْتِيَاطًا اومخکي د وخت نه ئې ماتول سبب دمرګ د هغه دې نومرګ لره به احتياطاً په ده محمول کولې شی

تشريح:- **وجه القياس** ۞ اوقياس دا دې. چه صرف د هګۍ دې ضامن شی. اووجه داستحسان دا ده. چه هګۍ ددې
لپاره ده. چه ددې نه بچې راوځی. اوس چې دا د خپل وخت نه وړاندې ماته شوه. نوګويا چې ددې ماتول د
بچې د مرګ سبب اوګرځيدو. نودا به د احتياط د امله په دې حمل کولې شی. چه د هګۍ د ماتولو د امله
مړشوې دی.

وَعَلَى هَذَا إِذَا ضَرَبَ بَطْنَ ظَبْيَةٍ فَأَلْقَتْ جَنِينًا مَيِّتًا وَمَاتَتْ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُمَا اوبناء په دې اصل ده که وې وهله نس دهوسۍ
اووې غورځولو مړه بچې. نو په ده د دواړو قيمت لازم دې.

تشريح:- **نظيره** ۞ اوهم د استحسان په بنا (بنياد) دا مسئله هم ده. چه اوسۍ په نس باندې اووهی. اودهغې نه
مړبچې پيدا شی. اوپه خپله هم مړه شی. نوپه محرم باندې دوې [دوه] ضمانه دی. يود اوسۍ اوبل د بچی.

دکوموځناورو په قتل څه نه واجبيږی؟

وَلَيْسَ فِي قَتْلِ الْغُرَابِ وَالْحِدَأَةِ وَالذِّئْبِ وَالْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ وَالْفَأْرَةِ وَالْكَلْبِ الْعَقُورِ جَزَاءٌ اونشته په قتل د کارګه (کارغه)
اوتپوس او شرموښ اومار اولړم او مږه او چيچونکی سپی کي جزاء.

حل اللغة: (1) **الغراب:** قارغه (2) **الذئب:** شرموښ (3) **الحية:** مار (4) **الفارة:** مږه (5) **الكلب العقور:** خوړاکی سپې]

النعام فسأل علياً رضي الله عنه فقال عليک لک بيضة ضراب ناقة أوجنين ناقة فانطلق إلى رسول الله ﷺ فأخبره بما قال فقال قد قال ما
سمعت وعليک فی کل بيضة صيام يوم أو إطعام مسكين :ذا فی نصب الراية (۳/۱۶۴)_
[1] أخرجه عبدالرزاق فی مصنفه وكذا ابن ابی شيبة فی مصنفه كذا فی نصب الراية (۳/۱۶۵)_

تشريح:- **ماحل قتله للمحرم** ۞ شيخ ابوالحسن قدوری رحمه الله فرمائی. که محرم کارګه (کارغه) يا تپوس يا
شرموښ يا مار يا لړم يا مږه يا چيچونکي سپې مړ کړل. نوپه ده به څه جزاء واجب نه وی.

لِقَوْلِهِ ﷺ خَمْسٌ مِنَ الْفَوَاسِقِ يُقْتَلْنَ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ، د امله د دې قول د نبی ﷺ نه چې پنځه ځناور دبدکاروځنی دی
کوم چې په حل اوحرم کي قتل کولې شي الْحِدَأَةُ وَالْحَيَّةُ وَالْعَقْرَبُ، وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ کارغه، اومار اولړم اومږه
اوچيچونکي سپې وَقَالَ يَقْتُلُ الْمُحْرِمُ الْفَأْرَةَ وَالْغُرَابَ وَالْحِدَأَةَ وَالْعَقْرَبَ وَالْحَيَّةَ وَالْكَلْبَ الْعَقُورَ اونبی ﷺ فرمائيلی دی چې
محرم دې وژنی مږه او تپوس او کارګه (کارغه) اولړم اومارا و چيچونکي سپې

تشريح:- **دلائله** ۞ (1) دليل د نبی ﷺ قول دې. چه هغوی د پنځوضروری ځناورو په زمين حل اوحرم دواړو کي د
قتلولواجازت ورکړې دې. (تپوس، مار، لړم مګه چيچونکې سپې) (2) دوهم حديث دا دې. چه مګه، کارګه
(کارغه) تپوس، لړم، مار اوچيچونکې سپې محرم قتلولې شي.

السوال والجواب ۞ دلته يواشکال دا کيږی. چه نبی ﷺ محرم د ځناورو د قتلولو نه منع کړې دې. خو د دې
پنځو د قتلولو اجازت ئې ورکړې دې. اوپه بل حديث کي ئې شپږ شمارلی دی. ددې ځواب په اولنی فصل کي
ورکړې شوې دې.

وَقَدْ ذُكِرَ الذِّئْبُ فِي بَعْضِ الرِّوَايَاتِ[1] اوذکر کړې ئې دې شرموښ په بعضې روايتونو کي وَقِيلَ الْمُرَادُ بِالْكَلْبِ
الْعَقُورِ الذِّئْبُ ونيلی شوی دی چې مراد دچيچونکی سپی نه شرموښ دې، أَوْ يُقَالُ إِنَّ الذِّئْبَ فِي مَعْنَاهُ. اويا
ونيلې شوی دی چې شرموښ په معنی دده دې.

تشريح:- **السوال التقديری** ۞ د «وقد ذكر الذئب إلخ» سره هم ديو سوال ځواب دې. سوال دا دې. چه د بخاری او
سلم په روايت کي د «ذئب» ذکرنشته. صاحب د قدوری رحمه الله د «ذئب» اضافه دخپل اړخه کړې ده.

الجوابان ۞ (1) ددې سوال ځواب دا دې. چه په بعضې نورو رواياتوکي د «ذئب» اضافه شته. (2) دوهم
ځواب دا دې. چه د صحيحينو په روايت کي چې د «کلب عقور» نه مراد «ذئب» دې. يا داسې اويايه چې
«ذئب» د «کلب عقور» په معنی کي دی.

وَالْمُرَادُ بِالْغُرَابِ الَّذِي يَأْكُلُ الْجِيَفَ وَيَخْلِطُ، لِأَنَّهُ يَبْتَدِئُ بِالْأَذَى اومراد په تپوس سره هغه دې چې خوری مرداری او دا نه
خلط کوی ځکه چې دې په آزار رسولو کي رومبې کيږی أَمَّا الْعَقْعَقُ فَغَيْرُ مُسْتَثْنًى، لِأَنَّهُ لَا يُسَمَّى غُرَابًا اوهر چې
عقعق دې نودې مستثنی ندې ځکه چې ده ته غراب نشی ونيلې، وَلَا يَبْتَدِئُ بِالْأَذَى اودې په آزاررسولوکي نه
رومبې کيږی.

تشريح:- **المراد من الغراب في الحديث** ۞ علامه مرغينانی رحمه الله فرمائی. چه په حديث کي د قارغه نه هغه
قارغه مراد دې. چه کله مرداری خوری اوکله دانې خوری. چونکه هغه په خوراك کي د نجاست نه پيل
کوی. نودې هم د نجاست خور ځناور پشان شو. اوپاتې شو هغه قارغه کوم چې تور اوسپين وی. اود هغې آواز
د «عقعق» سره وی. په حديث کي د هغې استثناء نشته. ځکه چې هغې ته قارغه نه وائی. نودهغې په قتل
کولوبه جزاء واجبيږی. اودا عقعق د نجاست نه پيل هم نه کوی. بلکه دانه خوری. اوهم دې ته په خپل خوراك
کي ترجيح ورکوی.

وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ الْكَلْبَ الْعَقُورَ وَغَيْرَ الْعَقُورِ وَالْمُسْتَأْنِسَ وَالْمُتَوَحِّشَ مِنْهُمَا سَوَاءٌ، اود امام ابوحنيفه رحمه الله نه
روايت دې چې چيچونکې اونه چيچونکې سپې برابر دی اوعادت شوې او وحشی دا واړه برابردی لِأَنَّ

---

[1] من حديث أبی هريرة رضي الله عنه أخرجه الطحاوی فی شرح الآثار باب ما يقتل المحرم من الدواب كذا نصب الراية (۳/۱۶۷)_

الْمُعْتَبَرُ فِي ذَلِكَ الْجِنْسُ ځكه چې معتبر په دې كې جنس دې وَكَذَا الْفَارَةُ الْأَهْلِيَّةُ وَالْوَحْشِيَّةُ سَوَاءٌ او داشان عادت كړې شوه مږه او وحشى، وَالضَّبُّ وَالْيَرْبُوعُ لَيْسَا مِنَ الْخَمْسِ الْمُسْتَثْنَاةِ، لِأَنَّهُمَا لَا يَبْتَدِئَانِ بِالْأَذَى او سمساره او كوږ نه دى دا پنځه مستثنا كړې شول. ځكه چې دا دواړه په آزار رسولوكې مخكې كيږي نه.

تشريح:- عدم الاستثناء عن الضب واليربوع۞ دامام ابوحنيفه رحمه الله نه يوروايت دا دې. چه د كوم سپي په قتل چې جزاء نه واجبيږي. په هغې كې چيچونكې اوناچيچونكې اوكورنې اوځنګلي واړه سپي برابر دي. ځكه چې معتبر جنس دې. اوپه جنس كې كلب اوحقيقت كلب واړه برابردي. اودغه ډول كورنۍ اوځنګلي ټولې مګې برابردي. اوسمسره اوكربوړې په دې پنځوكې نه دي. دكوموچه نبي ﷺ استثناء كړې ده. ځكه چې دواړه ځناور په ضرر رسولوكې وړاندې والې نه كوي. دے

ماشي. ميګې ورږې اوكېتمل د قتل حكم

وَلَيْسَ فِي قَتْلِ الْبَعُوضِ وَالنَّمْلِ وَالْبَرَاغِيثِ وَالْقُرَادِ شَيْءٌ اونشته په وژلو د ماشي اوميږي او ورږې او كونې كې څه څيز. لِأَنَّهَا لَيْسَتْ بِصُيُودٍ وَلَيْسَتْ بِمُتَوَلِّدَةٍ مِنَ الْبَدَنِ ثُمَّ هِيَ مُؤْذِيَةٌ بِطِبَاعِهَا ځكه چې دا نه دي دښكار نه او نه دي پيداكيدونكې دبدن نه بيا دا پخپل طبيعت سره موذي دي.

حل اللغة: ① **بعوض**: ماشي ② **نمل**: ميږې ③ **براغيث**: ورږه ④ **قراد**: كونې ⑤ **صيود**: ښكار ⑥ **طباع**: مورزاده (پيدائشي) عادت]

تشريح:- عدم لزوم شئ بقتل هذه الاشياء۞ كه محرم ماشې، ميګې ورږه يامنګوړ (كېتمل) مړ كړل. نوپه محرم باندې څه واجب نه دي. ځكه چې دا ښكاري ځناور نه دي. ځكه چې ښكاري ځناورهغه وي. چه د بنيادم نه ويريږي. او دا ځناورد بنيادم ته رغبت كوي. او نه دا ځناور د بنيادم د بدن نه پيدا كيږي. زيات نه زيات دا وئيلي شي. چې دا ځناور ضرري دي. اوكه د ځناور ځنګلي وي. نوچونكه دا ښكاري شو. ځكه چې د انسان نه ويريږي. اوښكاري په وژلو جزاء واجب كيږي. اوكه د بنيادم د بدن نه پيدا كيږي. نود انسان د بدن نه كوټ وغيره پاكوي. ددې امله ددې په قتل جزاء واجبيږي. خوچه كله دواړه خبرې نه وي. نوجزاء نه واجبيږي.

وَالْمُرَادُ بِالنَّمْلِ السُّودُ أَوِ الصُّفْرُ الَّذِي يُؤْذِي او دنمل نه مراد تور او زيړرنګې ميږې دي كوم چې آزار رسوي وَمَا لَا يُؤْذِي اوكوم چې آزار نه رسوي، لَا يَحِلُّ قَتْلُهَا، وَلَكِنْ لَا يَجِبُ الْجَزَاءُ لِلْعِلَّةِ الْأُولَى حلال نه دي وژل دهغه خو جزاء پرې نه واجبيږي د اول علت په امله سره.

تشريح:- المراد من النمل۞ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائي. چه د ميګې نه تور يا زيړ ميګې مراد دي. كوم چې انسان ته ضرر رسوي. ددې قتل كول جائزدي. اوپه قتل ئې جزاء هم واجب نه ده. اوهغه ميګې چې څاته تكليف نه رسوي. دهغې قتلول جائز نه دي. خوكه قتل كړې شو. نوجزاء هم واجب نه ده. ځكه چې نه خودا د ښكار په حكم كې دي. اونه د بنيادم د بدن نه پيدا كيږي.

د سپږې وژل

وَمَنْ قَتَلَ قَمْلَةً تَصَدَّقَ بِمَا شَاءَ مِثْلَ كَفٍّ مِنْ طَعَامٍ او چا چې مړه كړه شپږه (سپږه) خيرات دې كوي څه چې غواړي يوموټې غله

حل اللغة: ① **قملة**: سپګه ② **كف**: تلې

تشريح:- الصدقة بقتل القمل۞ ① كه محرم د سريا د بدن د بلې برخې نه شپږه (سپږه) راوخسته. اومړه ئې كړه. يا ئې په مځكه اوغورځوله. نوپكار ده چې صدقه وركړي. مثلاً يوموټې غنم دې وركړي. ② اوبعضې حضراتو وئيلي دي. چه په دوې [دوه] او دريوسپګوكې دې يو موټې غنم وركړي. اوددې نه په زياتوكې نيم صاع غنم صدقه كړي

لِأَنَّهَا مُتَوَلِّدَةٌ مِنَ التَّفَثِ الَّذِي عَلَى الْبَدَنِ ځكه چې شپږه (سپږه) د هغه خيرې نه پيداكيږي كوم چې په بدن پورې وي. وَفِي الْجَامِعِ الصَّغِيرِ أَطْعَمَ شَيْئًا) اوپه جامع صغير كې دي چې څه طعام دې وركړي وَهَذَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ يُجْزِيهِ أَنْ يُطْعِمَ مِسْكِينًا شَيْئًا يَسِيرًا عَلَى سَبِيلِ الْإِبَاحَةِ دا په دې دال دې چې په يومسكين دې په طور د اباحت څه اوخوروي دا كافي دي وَإِنْ لَمْ يَكُنْ مُشْبِعًا اګركه نه وي په مړه خيټه.

حل اللغة: ① **تفث**: كوټ ② **مشبعاً**: مورشوې]

تشريح:- دليله۞ دليل دا دې. چه سپګې د هغه خيرونه پيدا كيږي. كوم چې په بدن باندې وي. اودخيرو په پاكاوه صدقه واجبيږي. نودغه ډول به د سپګو په وژلو يا په مځكه غورځولو هم څه غله واجبيږي. په جامع صغير كې ئې فرمائيلي دي. چه «أطعم شيأ» يعني څه دې وركړي. د جامع صغيرد دې عبارت نه معلوميږي. چه مسكين باندې د اباحت په طور څه خوراك كول كافي دي. په مړه نس پرې خوراك كول شرط نه دې.

د ملخ د قتل جزاء

وَمَنْ قَتَلَ جَرَادَةً تَصَدَّقَ بِمَا شَاءَ لِأَنَّ الْجَرَادَ مِنْ صَيْدِ الْبَرِّ كوم محرم چې مړ كړو ملخ نو صدقه دې وركړي څه چې غواړي. ځكه چې ملخ د اوچې ښكار دې. فَإِنَّ الصَّيْدَ مَا لَا يُمْكِنُ أَخْذُهُ إِلَّا بِحِيلَةٍ وَيَقْصِدُهُ الْآخِذُ ځكه چې ښكار هغه دې دكوم چې دحيلې نه بغير نيول ممكن نه وي اونيونكې ئې قصد اوكړي.

حل اللغة: ① **جرادة**: ملخ]

تشريح:- مسئله دا ده. كه محرم ملخ قتل كړلو. نوچه څه ئې خوښ وي. هغه دې صدقه كړي. دليل دا دې. چه ملخ د وچې ښكار دې. ځكه چې ښكار هغه وي. چه بغيرد حيلې نه نه دهغه نيول ممكن نه وي. او ښكاركونكې ئې اراده هم لري.

وَتَمْرَةٌ خَيْرٌ مِنْ جَرَادَةٍ لِقَوْلِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: اويوچواره د يوملخ نه غوره ده. په دليل قول دحضرت عمر رضي الله عنه دې. تَمْرَةٌ خَيْرٌ مِنْ جَرَادَةٍ [1] يوچواره غوره ده د يو ملخ نه.

تشريح:- صاحب دقدوري رحمه الله فرمائي. چه يوه خرما (قجوره) د ملخ نه بهتره ده. دا په اصل كې دحضرت عمر رضي الله عنه قول دي. واقعه دا ده. چه د حمص اوسيدونكي محرم خلګو به د ملخانو ښكار زيات كولو. اوبيا به ئې دهرملخ په بدله كې يو درهم صدقه كولو. نوحضرت عمر رضي الله عنه ورته اوفرمائيل. چه يوه روپۍ د يوملخ په بدله كې صدقه كول ډيره ده. ديوملخ په بدله كې يوه خرما صدقه كول هم كافي دي.

د كشف (شمشتۍ) په قتل كولوعدم جزاء

وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ فِي ذَبْحِ السُّلَحْفَاةِ اونشته څه شى په ده باندې په ذبح كاوه دشمشتۍ

حل اللغة: ① **سلحفاة**: شمشتنى

تشريح:- عدم الجزاء بقتل السلحفاة۞ مسئله دا ده. چه محرم كشور قتل كړه. نوپه ده باندې څه تاوان نه واجبيږي.

لِأَنَّهُ مِنَ الْهَوَامِّ وَالْحَشَرَاتِ ځكه چې دا د چينجوخنى ده فَأَشْبَهَ الْخَنَافِسَ وَالْوَزَغَاتِ، وَيُمْكِنُ أَخْذُهُ مِنْ غَيْرِ حِيلَةٍ نومشابه شوه د ګونګټانواو چرموښكى (چرمخكۍ) سره اودحيلې نه بغير نيول ئې ممكن دى وَكَذَا لَا يُقْصَدُ بِالْأَخْذِ فَلَمْ يَكُنْ صَيْدًا اودا شان ددې نيول مقصود نه دي نوښكار نه شو.

حل اللغة: ① **هوام**: چينجى ② **خنافس**: چينجې ③ **الوزعات**: چمچوركنى]

تشريح:- دلائله۞ ① ځكه چې دا كشور د زمكې د حشراتوځنى ده. نودا د پليتۍ د چينجواود چرمخكو پشان

---

[1] أخرجه مالك في مؤطاه كتاب الحج رقم ٢٣٦_

شوه.اود حشرات الارض په وژلوکي څه تاوان نه واجبيږی.نودغه ډول به د کشور په وژلوهم تاوان نه واجبيږی.②دويمه خبره دا ده.چه د کشور بغيرحيلې نه نيول هم ممکن دی.اوځوك ددې د نيولو اراده هم نه کوی.نوځکه دا ښکارځناور هم نشو.حالانکه جزاء د ښکارد ځناور په قتل باندې واجبيږی.نوځکه د کشورپه وژلو څه جزاء نه واجبيږی.

د حرم د ښکارنه پيۍ لوشل

وَمَنْ حَلَبَ صَيْدَ الْحَرَمِ فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ) اوچا چې شيدې اولوشل دښکار دحرم نه نوپده ئې قيمت دې لِأَنَّ اللَّبَنَ مِنْ أَجْزَاءِ الصَّيْدِ فَأَشْبَهَ كُلَّهُ ځکه چې شيدې دښکار د اجزاؤ ځنی دی.نو دا واړه مشابه شو.

حل اللغة①حلب، حلباً (ن،ض): شيدې ی لشل ② لبن: شيدې ی]

تشريحكه محرم د حرم د ښکارنه شيدې اولوشل.نوپه ده باندې د پيۍ د قيمت تاوان واجب دې.ځکه چې شيدې د ښکاردبدن د اجزاء ځنی دې.نومشابه شود عين ښکارسره،اوپه عين ښکارپه جزاء کې تاوان واجبيږی. دغه ډول به ددې په پيۍ کې هم جزاء واجبيږی.

د غيرماكول للحم ښكار د قتلولوجزاء

وَمَنْ قَتَلَ مَا لَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ مِنَ الصَّيْدِ كَالسِّبَاعِ وَنَحْوِهَا فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ) وچا چې قتل کړو داسې ښکار چې غوښه ئې نشوه خوړلې لکه درندګان او ددې پشان نو پده جزاء ده [إِلَّا مَا اسْتَثْنَاهُ الشَّرْعُ وَهُوَ مَا عَدَدْنَاهُ علاوه دهغونه کوم چې شريعت مستثنی کړی دی او دغه هغه دی کوم چې موږ شمارکړل

حل اللغة①لايوكل، اكل ياكل (ن): خوراك ②سباع: ماتونکی ځناور③ما استثناه، استثنی، استثناء: مستثنی کول، د وراندينی حکم نه ويستل

تشريح:- المذهبان في وجوب جزاء قتل غيرماكول اللحم۞ ①مسئله که محرم غيرماکول اللحم ځناور قتل کړلو.لکه ماتونکې ځناور زمکې شرموښ وغيره نوددې په قتلولو به هم جزاء واجب وی.البته دهغه ځناورو په قتل جزاء نه واجبيږی.دکوموچه شريعت استثناء کړې ده.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَجِبُ الْجَزَاءُ لِأَنَّهَا جُبِلَتْ عَلَى الْإِيذَاءِ او وئيلی دی شافعی رحمه الله جزاء واجب نده ځکه چې آزاررسول ددوی فطرت دی فَدَخَلَتْ فِي الْفَوَاسِقِ الْمُسْتَثْنَاةِ نودا په پنځه مستثنی فواسقوکې داخل شو وَكَذَا اسْمُ الْكَلْبِ يَتَنَاوَلُ السِّبَاعَ بِأَسْرِهَا لُغَةً او دغه ډول نوم دسپی لغت ټولو درندګانو لره ګډ دې.

تشريح:- امام شافعی رحمه الله فرمانی.چه د غيرماکول اللحم ځناورو په قتل به جزاء نه واجبيږی.

دليله۞دليل دا دې.چه دا ځناور د خپل فطرت په اعتبارسره ضرری واقع شوی دی.نودا ماتونکی ځناوربه دهغه فواسق سره ملحق کولی شی.په کوم کې چې د ضرر رسولو ماده موجود وی.(ځکه چې علت د استثناء په دواړوکې يودې.چه ضرر رسول دی.اوچه اتحاد د علم سبب د اتحاد د حکم دې)

وَلَنَا أَنَّ السَّبُعَ صَيْدٌ لِتَوَحُّشِهِ، وَكَوْنِهِ مَقْصُودًا بِالْأَخْذِ زمونږ دليل دادې چې درنده ښکار دې د ده د توحش او مقصوديت په وجه، إِمَّا لِجِلْدِهِ أَوْ لِيُصْطَادَ بِهِ أَوْ لِدَفْعِ أَذَاهُ يادده دڅرمنې لپاره يا پرې دښکار کاوه لپاره يا دده آزار لرې کاوه لپاره

تشريح:- زمونږ دليل دا دې.چه ماتونکی ځناور وحشی.د خلګو نه تختی.او خلګ ددې د نيولو اراده هم کوی.يا ددې لپاره چې د هغې د څرمن نه فائده واخلی.لکه زمرې يا ددې لپاره چې دهغې په ذريعه ښکار اوکړی.لکه باز، يا دهغې د ضررلرې کاوه لپاره لکه ځنګلی خنزير،اوپه کوموځناوروکې چې دا صفات وی.نوهغه ښکاروی. نو ماتونکی ځناورهم ښکارشو.اود ښکارپه اړه کښې دالله تعالی ارشاد دې.چه [لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ] نو ددې په قتل کاوه به جزاء واجبيږی.

وَالْقِيَاسُ عَلَى الْفَوَاسِقِ مُمْتَنِعٌ لِمَا فِيهِ مِنْ إِبْطَالِ الْعَدَدِ اوپه فواسق باندې ئې قياس کول ممنوع دی.ځکه چې په دې کې عدد لره باطلول دی ،وَاسْمُ الْكَلْبِ لَا يَقَعُ عَلَى السَّبُعِ عُرْفًا وَالْعُرْفُ أَمْلَكُ اواسم د کلب عرفاً په درنده نه واقع کيږی اوعرف زيات قوی دې.

تشريح:- الجواب من قياس الشافعي رحمه الله ۞دامام شافعی رحمه الله د قياس ځواب دا دې.چه ماتونکی ځناورپه فواسق باندې قياس ممتنع دې.ځکه چې د قياس په صورت کې چې کوم د پنځو شمارپه حديث کې ذکرشوې دې.هغه باطليږی.اودامام شافعی رحمه الله دا وينا چې د لفظ «کلب» په ماتونکوځناورو باندې اطلاق کيږی.غلطه ده.ځکه چې د «کلب» اطلاق په عرف کې په ماتونکی ځناور باندې نه کيږی.اوهم عرف قوی دليل دې.نوځکه ماتونکی ځناور په کلب کې شمارل اود دې جزاء ساقط کولې نشی.بلکه د ماتونکوځناورو د قتل په صورت کې به جزاء واجب وی.

د وزه د قيمت نه د تجاوزپه صورت کې اختلاف

وَلَا يُجَاوِزُ بِقِيمَتِهِ شَاةً) وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللَّهُ: تَجِبُ قِيمَتُهُ بَالِغَةً مَا بَلَغَتْ اوددې په قيمت کې به ديوې وزه نه زياتې نشی کولې.امام زفر رحمه الله فرمائی چه پوره قيمت به واجب وی.هرڅومره ته چې رسی اعْتِبَارًا بِمَأْكُولِ اللَّحْمِ قياس په ماکول الحم باندې کوی،

حل اللغة①لايجاوز، تجاوز، يتجاوز تجاوزاً: تيريدل، د حدنه زياتې کول ②بالغة مابلغت: ترکومې ځایٔ پورې چې اورسی

تشريح:- المذهبان في قدرجزاء صيدغيرماكول اللحم۞مسئله دا ده.①که محرم غيرماکول اللحم ځناور قتل کړلو.نوپه هغه باندې د جزاء په حيثيت دومره قدر تاوان واجبيږی.چه د يوې وزه قيمت ته نه رسی.②اودامام زفر رحمه الله په نيزچه دهغه قيمت هرڅومره ته رسی.هم هغه به واجبيږی.دوی غيرماکول اللحم په ماکول اللحم باندې قياس کوی.

وَلَنَا قَوْلُهُ ﷺ {الضَّبُعُ صَيْدٌ وَفِيهِ الشَّاةُ}[1] اوزمونږ دليل دنبی ارشاد دې چې کوړ ښکار دې اوپده کې وزه ده وَلِأَنَّ اعْتِبَارَ قِيمَتِهِ لِمَكَانِ الِانْتِفَاعِ بِجِلْدِهِ لَا لِأَنَّهُ مُحَارِبٌ مُؤْذٍ اوځکه چې دده دقيمت اعتبار دده دڅرمنې نه د نفعې حاصلولو په دخل سره دې.نه چې دده د جنګ کولواوموذی کيدو په وجه. وَمِنْ هَذَا الْوَجْهِ لَا يُزَادُ عَلَى قِيمَةِ الشَّاةِ ظَاهِرًا اوپه دې لحاظ سر به ظاهراً دوزه دقيمت نه نه زياتيږی.

تشريح:- دلائل الاحناف ①۞ اوزمونږ دليل د نبی ﷺ دا قول دې. «الضبع صيدوفيه شاة» ②او دوهم دليل دا دې.چه دغيرماکول اللحم د قيمت اعتباربه دهغې د څرمن مناسب وی.ځکه چې دهغه غوښه نشی خوړلې.نوڅرمن پاتې شوه.اود څرمن قيمت چونکه د وزه د قيمت نه نه زياتيږی.دغه ډول دا ځناور ضرری وی.نوځکه موږ دا قول اختيارکړلو.چه د ماتونکی ځناور جزاء به د وزه د قيمت نه زيات نه وی.

د حملې کولوپه محال کښې د ماتونکی ځناورد قتل د جزاء حکم

وَإِذَا صَالَ السَّبُعُ عَلَى الْمُحْرِمِ فَقَتَلَهُ لَا شَيْءَ عَلَيْهِ) وکه درنده چور اوکړی په محرم باندې اوده قتل کړو.نوپده څه نشته

حل اللغة ①صال، صولاً (ن): چور کول ②سبع: ماتونکې ځناور

تشريح:- المذهبان في جزاء الصيدالصائل۞مسئله دا ده.①که ماتونکی ځناورپه محرم باندې چور اوکړله .اوده

[1]) غربه الزيلعی رحمه الله نصب الرأية (۱۶۸/۳)_

قتل كړلو.نوپه ده به جزاء نه وي

وَقَالَ زُفَرُ: يَجِبُ الْجَزَاءُ اعْتِبَارًا بِالْجَمَلِ الصَّائِلِ امام زفر رحمه الله فرمائی چې واجب ده قياس په اوبښ چور كوونكى باندې كوى.

حل اللغة * ① **جمل:** اوبښ

تشريح:- اوامام زفر رحمه الله فرمائی.چه په ده باندې جزاء واجب ده.

دليله◉دامام زفر رحمه الله دليل قياس دې.كه اوبښ په انسان باندې چور اوكړله.اوده هغه اوبښ قتل كړلو.نوپه ده باندې د هغې قيمت واجب دې.اګرچه ده د ضرر لرې كولود امله هغه قتل كړې وى.نودغه ډول دلته د ماتونكى ځناورد قتل په صورت كې هم جزاء واجب وى.

وَلَنَا مَارُوِيَ عَنْ عُمَرَ أَنَّهُ قَتَلَ سَبُعًا وَأَهْدَي كَبْشًا اوزمونږدليل هغه اثردې كوم چې دحضرت عمر رضي الله عنه نه روايت دې.چه ده يودرنده قتل كړو اويوګډ ئې قربانى كړو.وَقَالَ: إِنَّا ابْتَدَأْنَاهُ (١) اووې فرمائيل چې موږ پده رومبى شوي وو

حل اللغة * ① **كبشا:** دوكالنې ګډ اود بعضو په قول څلوركالنې ګډ

تشريح:- دلائل جمهورالاحناف ◉ ①زمونږدليل دحضرت عمر رضي الله عنه اثردې.هغوى په يوماتونكى ځناور باندې چور اوكړله.اوهغه ئې قتل كړلو.نويوه وزه ئې د هدي په طور اوليږله.اودا ئې اوفرمائيل.چه موږ په هغه باندې چور كړې وه.ځكه موږ وزه اوليږله.يعنى موږ پرې وړاندې والې اوكړلو.كه هغه چور كړې وه.نوبيا به په موږ څه واجب نه وو

وَلِأَنَّ الْمُحْرِمَ مَمْنُوعٌ عَنِ التَّعَرُّضِ لَا عَنْ دَفْعِ الْأَذَي اوځكه چې دې د ښكار دتعرض نه منع شوې دې.نه د آزادولو، وَلِهٰذَا كَانَ مَأْذُونًا فِي دَفْعِ الْمُتَوَهَّمِ مِنَ الْأَذَي كَمَا فِي الْفَوَاسِقِ نوپه دې وجه ده ته اجازت وركړې شوې دې د متوهم تكليف لرې كاوه لكه په فواسقو كې فَلَأَنْ يَكُونَ مَأْذُونًا فِي دَفْعِ الْمُتَحَقِّقِ مِنْهُ چې ده. نوپه متحقق آزار لرې كاوه كې خويه په طريق اولى ورته اجازت وى. أَوْلَى، وَمَعَ وُجُودِ الْإِذْنِ مِنَ الشَّارِعِ لَا يَجِبُ الْجَزَاءُ حَقًّا لَهُ اودشارع دا ړخه د اجازت باوجود جزاء نه واجبيږى.دشارع دحق كيدو په وجه،

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه مُحْرِم ځناورته د تعرض كولونه منع شوې دې.اوددې نه نهٔ دې منع شوې.كه په ده چور اوكړى.نودې به خپله دفاع نه كوى.هم دا وجه ده.چه په فواسقو كې د ضرر وهم وو.نود هغوى د ضرر لرې كولوپه وجه دهغوى دقتل اجازت وركړې شوې دې.اوپه دې صورت كې چې ماتونكې ځناور چور اوكړى.نوتكليف رسيدل يقينى دى.نودلته خوبه په درجه اولى سره د هغې د لرې كولواجازت وى.اوچونكه د درنده د ضرر لرې كولواجازت د شارع ﷺ د اړخه دې.نوځكه به د ماتونكى ځناور د قتل په صورت كې جزاء واجب نه وى.

بِخِلَافِ الْجَمَلِ الصَّائِلِ، لِأَنَّهُ لَا إِذْنَ مِنْ صَاحِبِ الْحَقِّ وَهُوَ الْعَبْدُ په خلاف د چور كوونكى اوبښ نه ځكه چې دصاحب د حق يعنى بنده د اړخه ده ته اجازت نشته.

تشريح:- الجواب عن قياس زفر رحمه الله ◉په خلاف د چور كونكى اوبښ،يعنى كه اوبښ په چا باندې چور اوكړله او ده هغه اوبښ قتل كړلو.نوپه ده به د هغې قيمت واجب وى.ځكه چې په دې صورت كې د مالك د اړخه ده ته د قتل كولواجازت نه دې ملاؤ شوې.اوهركله چې د مالك د اړخه د قتل كولواجازت نشته.نودهغه حق به هم نشى ساقط كيدې.

(١) غربه الزيلعي رحمه الله (نصب الرأية ١٦٨/٣)_

د اضطرار په حالت كې دښكارپه قتلولودجزاء وجوب

فَإِنِ اضْطُرَّ الْمُحْرِمُ إِلَي قَتْلِ صَيْدٍ فَقَتَلَهُ فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ كه لاچاره شى محرم قتل دښكارته او قتل ئې كړو نو پده جزاء ده

حل اللغة * ①**اضطر، اضطرارا:** مجبوره كيدل، لاچاره كيدل]

تشريح:- وجوب الجزاء عند الاضطرار الى الصيد◉مسئله دا ده.كه محرم د سختې لوږې يا بل څه امله د ښكارقتلولو ته مجبورشو.اوښكار ئې قتل كړلو.نوپه دې صورت كې به هم په ده باندې جزاء واجب وى.

لِأَنَّ الْإِذْنَ مُقَيَّدٌ بِالْكَفَّارَةِ بِالنَّصِّ عَلَي مَا تَلَوْنَاهُ مِنْ قَبْلُ ځكه چې اجازت مقيد دې دكفارې پورې د نص په ذريعه لكه چې موږ تلاوت كړې دې مخكې.

تشريح:- دليله◉ځكه چې شريعت محرم د ممنوعاتود احرام نه منع كړې دې.اوپه كوم صورت كې ئې د هغې د كولواجازت وركړې دې.نود هغې جزاء ئې هم مقرر كړې ده.دالله تعالى ارشاد دې. [فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًي مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ۚ فَإِذَا أَمِنْتُمْ] ګورئ الله تعالى د عذر په وجه محرم ته د سرخرئيلو اجازت وركړې دې.خود كفاره ئې هم مقرر كړې ده.نودغه ډول دلته هم كه د ښكارخوراك ته مجبور شو.نود ښكاراجازت ورته ملاويږى.خوورسره به د ښكارجزاء هم واجبيږى.دكوم تفصيل چې وړاندې تير شوې دې.

د ځينېځناورو د ذبحې جواز

وَلَا بَأْسَ لِلْمُحْرِمِ أَنْ يَذْبَحَ الشَّاةَ وَالْبَقَرَةَ وَالْبَعِيرَ وَالدَّجَاجَةَ وَالْبَطَّ الْأَهْلِيَّ اونشته حرج په دې كې چې ذبح كړى محرم وزه يا غوې يا اوبنه يا چرګه يا ساتلې شوې بطحه لِأَنَّ هٰذِهِ الْأَشْيَاءَ لَيْسَتْ بِصُيُودٍ لِعَدَمِ التَّوَحُّشِ ځكه چې دا شيان (څيزونه) دښكار نه دى.د وحشى نه كيدو په وجه، وَالْمُرَادُ بِالْبَطِّ الَّذِي يَكُونُ فِي الْمَسَاكِنِ وَالْحِيَاضِ، لِأَنَّهُ أَلُوفٌ بِأَصْلِ الْخِلْقَةِ ود بطحې نه مراد هغه ده كومه چې په كورونو اوحوضونوكې اوسى ځكه چې دا په اصل خلګت كې مانوس دى.

حل اللغة * ①**لاباس:** هيڅ باك نشته ②**شاة:** چيلئى ③**بقرة:** غوې ④ **بعير:** اوبښ ⑤ **دجاجة:** چرګه ⑥**البط الاهلي:** كورنئى بطخ ⑦**مساكن:** دَ اوسيدو ځائ ⑧**حياض:** حوض، تالاب ⑨ **الوف:** خوزيدلې]

تشريح:- مسئله ښكاره ده.

د مسروله كونترې د ذبح كولوحكم

وَلَوْ ذَبَحَ حَمَامًا مُسَرْوَلًا فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ كه ذبح ئې كړه پاموز كونتره (پيكوړووالا) نوپده باندې جزاء ده

حل اللغة * ①**مسرولا:** پاموزكونتره دَ كومې په پښوچه وېښته وى

تشريح:- تعريف السرولة◉مسروله هغه كونتره ده.د كومې په پښو چې ويخته اووزرې ښه ډيرې وي.لكه چې دې سروايل يعنى پايكالى (پرتوګ) اغوستې دې.دې ته پاموز وائى.

المذهبان في ذبح الحمامة السرولة◉مسئله دا ده.①كه محرم مسروله كونتره ذبح كړه.نوزموږ په نيزپه ده باندې جزاء واجب ده.

خِلَافًا لِمَالِكٍ رَحِمَهُ اللهُ په خلاف د امام مالك رحمه الله لَهُ أَنَّهُ أَلُوفٌ مُسْتَأْنِسٌ وَلَا يَمْتَنِعُ بِجَنَاحَيْهِ لِبُطْءِ نُهُوضِهِ دده دليل دادې چه دا عادت كيدونكې مانوس ده او بچاؤ نشى كولې په ځانګونوخپلو دسستو پورته كيدو په وجه،

حل اللغة * ① **الوف:** خوزيدلې ② مستانس: مانوس ③ **جناح:** وزرو ته وانى ④ **بطوء:** سست ⑤ **نهوض:** الوت.

تشريح:- اوامام مالك رحمه الله فرمائى.چه په جزاء واجب نه ده.

دليله◉دامام مالك رحمه الله دليل دادې.چه سورله كونتره مانوس اود خلګو پاللې شوې وى. سمه اودريدې

اوالوتي نشي.نوځكه دا په خپلو وزرو خپل ساتنه پوره نشي كولي.اوداسي ځناور د ښكار ونيلو مستحق نه دي.اوهركله چي ښكار نشو.نوددي په قتلولوكي به جزاء هم نه وي.

وَنَحْنُ نَقُولُ: الْحَمَامُ مُتَوَحِّشٌ بِأَصْلِ الْخِلْقَةِ مُمْتَنِعٌ بِطَيَرَانِهِ اوموږ دا وايو چي كونتره وحشي ده پخپل اصل خلگ ت سره.اوپخپلو الوتلو سره ځان بچ كوي.وَإِنْ كَانَ بَطِيءَ النُّهُوضِ اگر چي په پورته كيدو كي سسته ده.

تشريح:- دليل الاحناف ﷺ زمونږدليل دا دي.چه كونتره د خپل خلگ ت اوفطرت په اعتبارسره ځنگلي وي.او د الوتو په وجه خپل ساتنه هم كولي شي.اگرچه په الوتوكي چالاكه نه وي.

وَالِاسْتِئْنَاسُ عَارِضٌ فَلَمْ يُعْتَبَرْ پاتي شو ددي د خلگو سره مانوس كيدل دا عارضي وي.اواعتباراصلي معانيولره وي.عارضي لره نه وي.نوپه دي باندي د صيد تعريف صادق شو.اود صيد په ذبح كولوكي جزاء واجبږي.نودغه ډول به ددي په ذبح كولوكي هم جزاء واجب وي.

د بلدي اوسئ د ذبح كولوحكم

وَكَذَا إِذَا قَتَلَ ظَبْيًا مُسْتَأْنَسًا لِأَنَّهُ صَيْدٌ فِي الْأَصْلِ فَلَا يُبْطِلُهُ الِاسْتِئْنَاسُ دغه ډول كه ساتلي هوسئ مړه كړي ځكه چي دغه ښكار دي په اصل كښي نومانوس كيدل دي لره نه باطلوي.

حل اللغة ① ظبي: هوسئ ② مستانس: خوزيدلي ③ فلا يبطله، ابطل، ابطالاً: باطل كول]

تشريح:- وجوب الجزاء بذبح الظبي المانوس ﷺ مسئله دا ده.كه محرم بلده اوسئ ذبح كړله.نوپه ده به جزاء واجب وي.ځكه چي اوسئ د خپل خلگ ت په اعتبارسره صيد دي.اوددي د خلگو سره مانوس كيدل عارضي څيزدي.نوځكه دا مانوس كيدل ددي ښكاري كيدل نه باطلوي.

كَالْبَعِيرِ إِذَا نَدَّ لَا يَأْخُذُ حُكْمَ الصَّيْدِ فِي الْحُرْمَةِ عَلَى الْمُحْرِمِ لكه اوښ چي كله اوتريږي او تختي نونه اخلي حكم دښكار په حرمت كي په محرم باندي.

تشريح:- لكه اوښ يوكورني ځناوردي.خوكه دا سركښه (سركشه) شي.نوددي دا سركشي د دي كورني والي نه باطلوي.چه په دي د ځنگلي حكم اولگولي شي. او په محرم باندي لكه د ښكاري ځناور د حرمت حكم نه اخلي.نودغه ډول دلته د ساتلي شوي اوسئ حكم هم حيثيت هم نه بدليږي.

د محرم د ذبح حكم

وَإِذَا ذَبَحَ الْمُحْرِمُ صَيْدًا فَذَبِيحَتُهُ مَيْتَةٌ لَا يَحِلُّ أَكْلُهَا او كله چي محرم ښكار ذبح كړونودده ذبيحه ټوك ده خوراك ئي حلال نه دي.

حل اللغة ① ذبح، ذبحاً (ف): حلالول ② ميتة: ټوك

تشريح:- المذهبان في حكم ذبيحة المحرم لغيرالمحرم ﷺ مسئله دا ده.① كه محرم د ښكارځناور ذبح كړلو. نودده ذبيحه ټوك ده.اوددي خوراك د حلال سړي لپاره هم جائز نه دي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَحِلُّ مَا ذَبَحَهُ الْمُحْرِمُ لِغَيْرِهِ امام شافعي رحمه الله وائي چي كه محرم ذبح اوكړه نودغه دغيرمحرم لپاره حلاله ده.لِأَنَّهُ عَامِلٌ لَهُ فَانْتَقَلَ فِعْلُهُ إِلَيْهِ ځكه چي دي دغير لپاره كاركوونكي دي نودده فعل هغه ته منتقل شو.

تشريح:- امام شافعي رحمه الله فرمائي.كه محرم د غيرمحرم لپاره ذبح د ښكار اوكړله.نود دغه غير لپاره دده ذبيحه خوړل حلال دي.ځكه چي ده د هغه لپاره دا ذبح كړي ده.نودا داسي شوه.لكه چي حلال سړي ذبح كړي وي.اود حلال سړي ذبيحه حلاله وي.دغه ډول به دا هم حلاله وي.

وَلَنَا أَنَّ الذَّكَاةَ فِعْلٌ مَشْرُوعٌ وَهَذَا فِعْلٌ حَرَامٌ اوزمونږدليل دا دي چي ذبح كول مشروع كاردي اودمحرم دا فعل حرام دي فَلَا يَكُونُ ذَكَاةً كَذَبِيحَةِ الْمَجُوسِيِّ نو ذبح كيداي نشي لكه د آتش پرستو ذبيحه

تشريح:- دليل الاحناف ﷺ زمونږدليل دا دي.چه ذبح يومشروع فعل دي.اود محرم ذبح غيرمشروع ده.ځكه چي الله تعالى فرمائيلي دى[لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ] يعني تاسومه قتل كوئ ښكاريه دي سي حال كي چي تاسو په احرام كي ئي.گورئ په دي آيت كي الله تعالى د محرم فعل ته قتل ونيلي دي.ذبح ني نه ده ونيلي.نوځكه به د محرم ذبيحه ذبح نه وي.لكه مجوسي ذبح اوكړي.نوهغي ته ذبح نشي ونيلي.ځكه چي مجوسي د ذبح اهل نه دي

وَهَذَا لِأَنَّ الْمَشْرُوعَ هُوَ الَّذِي قَامَ مَقَامَ الْمُمَيِّزِ بَيْنَ الدَّمِ وَاللَّحْمِ تَيْسِيرًا اودا ځكه چي ذبح مشروع په آسانتيا سره دغوښي اووينې په مينځ كښي د جدائي راوستلو قائمقام ده. فَيَنْعَدِمُ بِانْعِدَامِهِ نوددي په نيشتوالي به حلاليدل معدوم شي.

تشريح:- .اوبله دا چي د ځناور د بدن وينه پليته وي.نودا وينه لري كول ځكه ضروري دي.چه دده غوښه د خوراك قابله شي.اود غوښي اووينې په مينځ كي امتياز كول ډيرگران كاردي.نوددي امتياز پيدا كاوه لپاره ذبح مشروع ددي قائم مقام كړي شوه.اوداسي اوونيلي شو.كه په مشروع طريقه ذبح اونشوه.نووينه د غوښي نه جلا نشو.اوددي غوښه حرامه شوه.نوهركله چي په مشروع طريقه ذبح معدوم شوه.نود غوښي حلالوالي هم موجود نشو.حاصل دا چي هركله د محرم ذبح مشروع نشوه.نودده ذبيحه ټوك شوه.اود مرداري خوړل د هيچا لپاره جائزنه وي.نودغه ډول د محرم د ذبيحي خوراك هم د هيچا لپاره جائزنه دي.

د محرم دخپلي د ذبيحي نه خوراك كول

فَإِنْ أَكَلَ الْمُحْرِمُ الذَّابِحُ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَعَلَيْهِ قِيمَةُ مَا أَكَلَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ) رَحِمَهُ اللَّهُ ([1] كه حلاله كوونكي محرم د دي نه څه اوخوړل،نوپه ده قيمت واجب دي.د هغي چي ده خوړلي دي. د امام ابي‌حنيفه رحمه الله په نزد

حل اللغة ① اكل،اكلاً (ن): خوراك ② ذابح: ذبح كونكي

تشريح:- وجوب قيمة اللحم باكل ذبيحته ﷺ مسئله دا ده.كه محرم د خپلي ذبيحي نه څه خوراك اوكړلو .ددي باوجود چي دده ذبيحه ټوك ده.نود امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزپه ده باندي هغومره غوښي قيمت واجب دي.كومه چي ده خوړلي ده.

وَقَالَا: لَيْسَ عَلَيْهِ جَزَاءُ مَا أَكَلَ او صاحبين رحمهما الله فرمائي چي نشته په ده جزاء د هغي چي ئي خوړلي وي. وَإِنْ أَكَلَ مِنْهُ مُحْرِمٌ آخَرُ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ فِي قَوْلِهِمْ جَمِيعًا اوكه اوخوړه تري محرم بل نود ټولوپه قول كي په ده څه نشته.

حل اللغة ① جزاء: بدله

تشريح:- خلاف ا لصاحبين رحمهما الله اوصاحبين رحمهما الله فرمائي.چه په ده باندي د استغفار نه سوي بل څه قيمت وغيره واجب نه دي.اوكه د محرم د ذبيحي نه بل محرم خوراك اوكړلو.نوپه هغه باندي په اتفاق سره هيڅ واجب نه دي.

لَهُمَا أَنَّ هَذِهِ مَيْتَةٌ فَلَا يَلْزَمُهُ بِأَكْلِهَا إِلَّا الِاسْتِغْفَارُ د صاحبينو رحمهما الله دليل دادي چي دا ذبيحه ټوك ده نو نه دي لازم په خوراك ددي مگر استغفار وَصَارَ كَمَا إِذَا أَكَلَهُ مُحْرِمٌ غَيْرُهُ اودا داسي شوه لكه چي دده نه بغير ئي بل محرم اوخوري

دليل الصاحبين رحمهما الله دصاحبينو رحمهما الله دليل دا دي.چه دمحرم ذبيحه ټوك ده.اود مرداري په خوراك باندي د استغفار اوتوبي نه سوي بل څه نه واجبږي.نودغه ډول په ده باندي هم څه نه واجبږي . او دا داسي شوه.لكه

[1]) القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا فى المبسوط (۱۰۰۱۳) وشرح الوقاية (۲۸۲۱۱) والتاترخانية (۴۸۵۱۲) والهندية (۲۵۱۱۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۳۴۱۱)-

چې د ذابح محرم نه سوې بل محرم ددې مردارې نه خوراك اوكړلو.نوپه هغه صورت كې پرې د استغفارنه سوې بل څه نه واجبيږي.دغه ډول به په دې صورت كې هم چې ذبح كونكى محرم د خپلې ذبيحې نه خوراك اوكړي.

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّ حُرْمَتَهُ بِاعْتِبَارِ كَوْنِهِ مَيْتَةً كَمَا ذَكَرْنَا دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې چې ددې ذبيحې حرمت ددې دمردارې په اعتبار سره دې لكه چې موږ ذكر كړې دى وَبِاعْتِبَارِ أَنَّهُ مَحْظُورُ إِحْرَامِهِ اوددې ذبيحې كيدلو په اعتبارسره دې لِأَنَّ إِحْرَامَهُ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الصَّيْدَ عَنِ الْمَحَلِّيَّةِ ځكه چې دده احرام ښكارلره دحلالوالى نه وَالذَّابِحَ عَنِ الْأَهْلِيَّةِ فِي حَقِّ الذَّكَاةِ اوذبح كونكى لره داهليت نه ويستلې دې. او د ذبيحې د پاكيدو په حق كې ، فَصَارَتْ حُرْمَةُ التَّنَاوُلِ بِهَذِهِ الْوَسَائِطِ مُضَافَةً إِلَى إِحْرَامِهِ نود خوراك حرام كيدل په دې واسطه دده احرام اړخ ته منسوب شو.

تشريح:- دليل ابى حنيفة رحمه الله ⊛دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه دمحرم ذبيحه د دوو وجوهاتو د كبله حرامه ده.يوخودې امله چې دده ذبيحه ټوك ده.لكه څنګه چې وړاندې ذكر اوشو.اوبل د دې امله چې دا ذبيحه د احرام د ممنوعاتوځنې ده.ځكه چې دده احرام ښكارد ذبح كولود محليت نه اوويستلو.دغه ډول محرم نې د ذبح كولود اهليت نه اوويستلو.نوددې وجوهاتو د كبله د حرمت نسبت احرام ته كيږي.نوثابته شوه.چه د محرم د خپلې ذبيحې نه خوراك كول د احرام د ممنوعاتوځنى دى.اود احرام په ممنوعاتوكې د يو په ارتكاب سره جزاء واجبيږي.نوځكه به په ده باندې د هغه غوښې ضمان واجبيږي.كومه چې ده په حالت د احرام كې خوړلې وى.

بِخِلَافِ مُحْرِمٍ آخَرَ لِأَنَّ تَنَاوُلَهُ لَيْسَ مِنْ مَحْظُورَاتِ إِحْرَامِهِ په خلاف دبل محرم نه ځكه چې خوړل دده داحرام دمحظوراتو ځنى نه دى.

تشريح:- الجواب عن القياس⊛پاتې شود بل محرم د دې مردارې نه خوراك كول.نوچونكه د هغه خوراك د هغه د احرام د ممنوعاتوځنې نه دې.نوځكه به په هغه ضمان هم نه واجبيږي.

دحلال د ذبح شوي ښكارد محرم لپاره خوراك

وَلَا بَأْسَ بِأَنْ يَأْكُلَ الْمُحْرِمُ لَحْمَ صَيْدٍ اصْطَادَهُ حَلَالٌ وَذَبَحَهُ اوڅه باك نشته په دې كې چې اوخوري محرم غوښه د هغې ښكار چې كړې وى حلال او هغه ئې ذبحه كړې وى. إِذَا لَمْ يَدُلَّ الْمُحْرِمُ عَلَيْهِ، وَلَا أَمَرَهُ بِصَيْدِهِ كله چې نه وى خودلې ورته محرم اونه ئې ورته دښكار حكم كړې وى.

حل اللغة:* ①لاباس: هيڅ حرج نشته ②اصطاد، اصطياداً: ښكاركول ③لم يدل، دل، دلالة (ن): لارخودنه كول

تشريح:- المذهبان في وجوب الضمان باكل صيدغيرالمحرم⊛مسئله دا ده.①كه غيرمحرم كس ښكار اوكړلو.اوهغه ئې ذبح كړلو.اوبيا ئې په محرم باندې اوخوړلو.نوپه محرم باندې څه ضمان نه واجبيږي.خوپه دې شرط چې نه ورته محرم دلالت كړې وى.اونه ئې ورته حكم كړې وى

خِلَافًا لِمَالِكٍ رَحِمَهُ اللَّهُ فِيمَا إِذَا اصْطَادَهُ لِأَجْلِ الْمُحْرِمِ په خلاف د امام مالك رحمه الله .په هغه صورت كې چې كله حلال دمحرم لپاره ښكاركړې وى لَهُ قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {لَا بَأْسَ بِأَكْلِ الْمُحْرِمِ لَحْمَ صَيْدٍ مَا لَمْ يَصِدْهُ أَوْ يُصَدْ لَهُ.}[1] دده دليل دا قول د نبى دې چې څه باك نشته دمحرم دښكار په غوښه خوړلوكښې په دې شرط چې ده ښكار نه وى كړې اونه ده لره شوې وى.

[1] من جابربن عبدالله ﷺ أخرجه أبوداود فى المناسک باب ۴۰ رقم ۱۸۵۱ والترمذى فى الحج باب ۲۵ رقم ۸۴۶ والنسائى فى المناسک باب ۸۱)_

تشريح:- امام مالك رحمه الله فرمائى.كه غيرمحرم په دې اراده ښكار اوكړلو.چه دا به په محرم باندې خورم.اومحرم د هغې نه خوراك اوكړلو.نوپه دې صورت كې په محرم باندې دخوړلې شوې غوښې ضمان واجب دې.برابره ده كه محرم ورته د ښكارحكم كړې وى اوكه نه.

دليل مالك رحمه الله ⊛دامام مالك رحمه الله دليل هغه حديث دې.چه په هغې كې فرمائى.په محرم باندې د هغه ښكارپه غوښه كې څه باك نشته.چه نه ښكاركړې وى.اونه دده لپاره ښكارشوې وى.ګورئ ددې حديث نه معلومه شوه.چه كوم ښكارد محرم لپاره شوې وى.دده لپاره د هغې خوراك هم جائز نه دې.

وَلَنَا مَا رُوِيَ {أَنَّ الصَّحَابَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ تَذَاكَرُوا لَحْمَ الصَّيْدِ فِي حَقِّ الْمُحْرِمِ اوزمونږ دليل هغه دې چې روايت دې دصحابه كرامو نه چې مذاكره ئې كوله دښكار دغوښې په حق د محرم كې ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا بَأْسَ بِهِ}[1] نو نبى ﷺ ووئيل په دې كښې هيڅ باك نشته.

تشريح:- دليل الاحناف رحمه الله ⊛زمونږ دليل دا دې.چه يوځل صحابه كرامو دهغه ښكارپه اړه كې بحث پيل شو.كوم چې د محرم لپاره شوې وى.په دې كې د صحابوﷺ آوازونه اوچت شول.نبى په خپله حجره مباركه كې په خوب ويده (اوده) وو.نو بيدار شو.اوبهرته راووتلو.پوښتنه ئې اوكړلو.چه تاسوپه څه كې بحث كوئ.صحابوﷺ ورته ټوله واقعه بيان كړه.نونبى ﷺ اوفرمائيل. «لاباس به» يعنى دې په خوراك كې څه باك نشته.

وَاللَّامُ فِيمَا رُوِيَ لَامُ تَمْلِيكٍ فَيُحْمَلُ عَلَى أَنْ يُهْدِيَ إِلَيْهِ الصَّيْدُ دُونَ اللَّحْمِ او لام په دې حديث كې كوم چې امام مالك صاحب روايت كړې دې لام تمليك دې نومحمول كولې به شى په دې چې محرم ته ښكار هديه شى نه چې غوښه أَوْ مَعْنَاهُ أَنْ يُصَادَ بِأَمْرِهِ يائې معنى داده چې ښكار دده په حكم اوشى

تشريح:- الجوابان عن مستدل مالک رحمه الله ⊛امام مالك رحمه الله چه كوم حديث په استدلال كې پيش كړې دې.①نوپه هغې كې «لام» د تمليك لپاره دې.نوپه دې صورت كې د هغې مطلب دا شو.چه د محرم لپاره د داسې ښكارپه غوښه خوړلوكې څه باك نشته.چه نه ده په خپله ښكاركړې وى.اونه دده لپاره ښكارشوې وى.اولامړ شوې نه وى.چه محرم دهغې مالك جوړ كړې شى.يعنى كه غيرمحرم ښكار اوكړلو .اوژوندې هغه ښكارد محرم ملكيت اوګرځوى.نوپه دې صورت كې چونكه د ښكارساه دده په ملكيت كې وتلې ده.نودده لپاره د هغې خوراك جائزنه دې.البته كه ده ته غوښه وركړي.نوپه دۀ دهغې د غوښې د قيمت څه ضمان نشته.②يا ددې حديث مطلب دا دې.چه ښكارد محرم په حكم سره نه وى شوې.كه د محرم په حكم سره شوې وى.نوبيا هم د محرم لپاره دهغې خوراك جائز نه دې.ددې دواړو تاويلونو نه روسته دغه حديث د امام مالك رحمه الله مستدل نشى پاتې كيدې.

ثُمَّ شُرِطَ عَدَمُ الدَّلَالَةِ، وَهَذَا تَنْصِيصٌ عَلَى أَنَّ الدَّلَالَةَ مُحَرِّمَةٌ بيا دلالت نه كول ئې شرط كړى دى كوم چې په دې تنصيص دې چې دلالت حراموونكې دې. قَالُوا: فِيهِ رِوَايَتَانِ عالمانو وئيلى دى چې په دې كې دوې [دوه] صورتونه دى ، وَوَجْهُ الْحُرْمَةِ حَدِيثُ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ وَقَدْ ذَكَرْنَاهُ او وجه دحرمت حديث دابو قتاده ﷺ دې كوم چې موږ ذكركړو.

تشريح:- الرويتان في حكم الدلالة على الصيد⊛صاحب هدايه رحمه الله فرمائى.چه امام قدورى رحمه الله د دلالت نه كولوشرط لګولې دې.ددې نه دا معلوميږي.كه محرم غيرمحرم ته د ښكاركولودلالت كړې وى.نوپه دې صورت كې د محرم لپاره دهغه ښكار خوراك جائزنه دې.خومتاخرينومشائخو رحمهم الله فرمائيلى دى.چه د

[1] من أثرطلحة بن عبيدالله رحمه الله أخرجه محمد فى كتاب الآثاركذا فى نصب الرأية (۱۷۲/۳)_

دلالت په صورت کي دوې [دوه] روایتونه دی.①یوروایت کي د محرم لپاره دهغې غوښه خوړل حرام دی.دا روایت دامام طحاوی رحمه الله دې.②اوپه دوهم روایت کي ورله دهغه ښکارخوراك جائزدې.دا روایت د ابوعبدالله جرجانی رحمه الله دې.د حرمت د روایت دلیل دحضرت ابوقتاده رضی الله عنه حدیث دې. ﴿هل أعنتم هل دللتم هل أشرتم﴾کوم چې ددې باب په اول کي په تفصیل سره تیرشوې دې.

د غیرمحرم لپاره د حرم دښکارذبح کولوحکم

وَفِي صَيْدِ الْحَرَمِ إِذَا ذَبَحَهُ الْحَلَالُ قِيمَتُهُ يَتَصَدَّقُ بِهَا عَلَى الْفُقَرَاءِ او دحرم په ښکار کي کله چې ذبح کړی دا حلال ددې قیمت واجب دې کوم چې په فقیرانو باندې ویش کړی

حل اللغة: ①**صید:** ښکار ②**ذبحه، ذبح ذبحا (ف):** حلالول ③**یتصدق، تصدقا:** صدقه کول

تشریح: وجوب الضمان علی غیرالمحرم بصیدالحرم◉مسئله دا ده.که غیرمحرم د حرم ښکارذبح کړلو.نوپه هغه باندې دهغې د قیمت تاوان واجب دې.اوهغه قیمت به د حرم په فقیرانوباندې صدقه کوی.ځکه چې په حرم کي کوم کس اوځناور اوسیږی.هغه ته امن ملاؤ شوې دې.اوده چې هغه ذبح کړلو.نودهغه په امن کي یې خلل راوستلو.نوضمان به پرې واجب وی.

لِأَنَّ الصَّيْدَ اسْتَحَقَّ الْأَمْنَ بِسَبَبِ الْحَرَمِ ځکه چې ښکار دحرم په وجه مستسحق د امن دې.**قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَدِيثٍ فِيهِ طُولٌ {وَلَا يُنَفَّرُ صَيْدُهَا}**[1] نبی ﷺ فرمائی په یو حدیث کي کوم چې اوږد دې چې د مکې ښکار به نشي زغلولې.

تشریح:- دلیله◉دلیل د نبی ﷺ هغه اوږد حدیث دې.په کوم کي چې هغوی فرمائیلی دی.د حرم ګیاه به نشي کټ کولې.اونه به ددې ځناورشړلې اونه غصه کولې شی.وجه د استدلال دا ده.چه هرکله د حرم د ځناور تړل اوغصه کول جرم دې.نوذبح خو به یې په درجه اولی سره جرم وی.نوددې د حرمت باوجودکه غیرمحرم کس د حرم ځناور ذبح کړلو.نودحرم د تقدس اواحترام د امله به په هغه باندې دهغې قیمت واجب وی.اوهغه به دحرم په فقیرانوباندې صدقه کولې شی.

السوال◉په دې باندې یوسوال دا کیداې شی.چه ښکارلکه څنګه چې د حرم د امله مستحق دامن دې.دغه ډول د احرام د امله هم مستحق د امن دې.نوکه یومجرم د حرم ښکارقتل کړی.پکارده چې په ده باندې دوې [دوه] کفارې واجب وې.یود حرم د تقدس د پائمال کولود امله اوبله د احرام دتقدیم پائمال کاوه د وجې.حالانکه داسې نه ده.ځکه چې په ده باندې یوه کفاره لازمیږی.

الجواب◉ددې ځواب دا دې.چه داحرام تقدس زیات قوی دې.په نسبت سره دحرم تقدس ته.هم دا وجه ده چې په محرم باندې د حرم اوغیرمحرم دواړو ښکارحرام دې.نوهرکله چې د احرام تقدس زیات قوی اودحرم د هغې په نسبت ضعیف.نودحرم تقدس د احرام تابع شو.اوپه ده باندې یوه کفاره هم د دې په وجه لازمیږی.

وَلَا يُجْزِيهِ الصَّوْمُ لِأَنَّهَا غَرَامَةٌ وَلَيْسَتْ بِكَفَّارَةٍ فَأَشْبَهَ ضَمَانَ الْأَمْوَالِ او ده له به روژه کافی نه وی ځکه چې دا تاوان دې.کفاره نه ده نومشابه شو دتاوان دمالونوسره. **وَهَذَا لِأَنَّهُ يَجِبُ بِتَفْوِيتِ وَصْفٍ فِي الْمَحَلِّ وَهُوَ الْأَمْنُ** اودا ځکه چې دا تاوان ددې سې وصف فوت کاوه په وجه واجبیږی کوم چې په محل کي دې.اودغه امن دې

تشریح:- صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.که غیرمحرم د حرم ښکارقتل کړلو.نوپه هغه باندې دهغې قیمت

[1] من حدیث أبی هریرة أخرجه البخاری فی العلم باب ۳۹ رقم ۱۱۲ ومسلم فی الحج رقم ۴۴۷ وأبوداود فی المناسک باب ۸۹ رقم ۲۰۱۷ والنسائی فی المناسک باب ۱۲۰ رقم ۲۶۹۲ وابن ماجه فی المناسک ۱۰۳ رقم ۳۱۰۶ والدارمی فی البیوع باب ۶۰ وأحمد فی المسند (۲/۲۳۸)_

واجبیږی.اود هغې په بدله کي که دې روژې نیسی.نوهغه نه کافی کیږی.لکه څنګه چې دمحرم لپاره د قیمت په ځائې روژې نیول کافی کیږی.نودده حکم هغه شان نه دې.

دلیله◉دلیل دا دې.چه د ښکارقیمت یو تاوان او کفاره ده.نوځکه دا د مالی تاوان سره مشابه شو.اومالی تاوان که څوك په روژه نیولوسره ادا کوی.نونه ادا کیږی.مالی تاوان هم په مال سره ادا کیږی. د مال نه بغیرپه بل بل څه نه ادا کیږی.

وَالْوَاجِبُ عَلَى الْمُحْرِمِ بِطَرِيقِ الْكَفَّارَةِ جَزَاءٌ عَلَى فِعْلِهِ کوم چې په طریقه د کفارې واجب دې په محرم اودده دفعل جزاء ده. **لِأَنَّ الْحُرْمَةَ بِاعْتِبَارِ مَعْنًى فِيهِ** ځکه چې حرمت ددې سې معنی په وجه دې. چې کوم په محرم کښې دې **وَهُوَ إِحْرَامُهُ** اودغه دده احرام دې **وَالصَّوْمُ يَصْلُحُ جَزَاءَ الْأَفْعَالِ لَا ضَمَانَ الْمَحَالِّ** او روژه جزاء دافعالو دکیدلو لائقه ده نه که دضمان دمحل.

تشریح:- وجه د توپیر په مینځ ددې که چې د محرم لپاره دښکارپه جزاء کي د قیمت په ځائې روژې نیول جائز دی.اودغیرمحرم لپاره د حرم د ښکارپه جزاء کي روژې نیول جائزنه دی.ځکه چې په محرم باندې جزاء د هغه فعل په وجه واجبیږی.دکوم ارتکاب چې ده په حالت د احرام کي کړې دې.اوپه غیرمحرم باندې جزاء ددې امله لازمیږی.چه ده د محل یعنی د ښکار نه د امنیت وصف زائله کړه.اوروژه د فعل جزاء جوړیدې شی.خود محل جزاء نشی جوړیدې.ددې امله د محرم لپاره دحرم د ښکار په صورت کي روژه کافی کیداې شی.خود غیرمحرم لپاره نه کافی کیږی.

وَقَالَ زُفَرُ: يُجْزِيهِ الصَّوْمُ اعْتِبَارًا بِمَا وَجَبَ عَلَى الْمُحْرِمِ، امام زفر فرمائی چې روژه به کافی شی د امله د قیاس ددې په هغه چې په محرم واجبیږی. **وَالْفَرْقُ قَدْ ذَكَرْنَاهُ** او توپیر یې موږ ذکر کړې دې.

تشریح: امام زفر رحمه الله فرمائی چې د حرم د ښکار د قتلولو په بدله کي هم روژه نیول جائز ده لکه څنګه چې د محرم لپاره د ښکار د قتل په صورت کي جائز دی هم دا د امام شافعی امام مالك اوامام احمد رحمهم الله قول دی.وجه د توپیر مونږ ذکر کړله.

وَهَلْ يُجْزِيهِ الْهَدْيُ؟ فَفِيهِ رِوَايَتَانِ او آیا هدی به هم کافی وی.په دې کي دوې [دوه] روایتونه دی.

تشریح:- الروایتان في ذبح الهدی في الکفارة◉پاتې شوه دا خبره که غیرمحرم د حرم ښکار د قتل کولوپه وجه که د هدی حیوان (څاروې) ذبح کړلو.نودا جائزده نه که نه؟نوپه دې اړه کي دوې [دوه] روایتونه دی.یود جواز اوبل د عدم جواز.

دبهرنه حرم ته د ښکاراوړلوحکم

وَمَنْ دَخَلَ الْحَرَمَ بِصَيْدٍ فَعَلَيْهِ أَنْ يُرْسِلَهُ فِيهِ إِذَا كَانَ فِي يَدِهِ او څوك چې داخل شو حرم ته دښکار سره نو په ده واجب دی چې په حرم کي دغه پریږدی کله چې یې په لاس کي وی.

حل اللغة: ①**دخل، دخولاً (ن):** داخلیدل ②**ان یرسله، ارسل ارسالاً:** پریښول

تشریح:- المذهبان في الصیدالمدخول به الحرم◉مسئله دا ده.①که یوکس که محرم وی اوکه غیرمحرم وی.حرم ته د بهرنه څه ښکارداخل کړی.نوکه په حرم کي دده په لاس کي هغه وی.دهغې پریښول په ده باندې واجب دی

خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللّٰهُ فَإِنَّهُ يَقُولُ: حَقُّ الشَّرْعِ لَا يَظْهَرُ فِي مَمْلُوكِ الْعَبْدِ لِحَاجَةِ الْعَبْدِ په خلاف دامام شافعی صاحب نه ځکه چې دې فرمائی چې حق دشرع نه ظاهریږی د بنده په مملوك څیزکي دبنده د احتیاج په وجه.

تشریح:- اوامام شافعی رحمه الله فرمائی.چه په ده باندې ددې خوشې کول واجب نه دی.

دلیل الشافعی رحمه الله◉دامام شافعی رحمه الله دلیل دا دې.چه کوم څیزښکارده په لاس کي وی.نوهغه دده

ملکیت دې.اوشریعت حق دا دې.چه حرم ته د داخلیدونه روسته هغه خوشې کړې شي.خود بنده په ملکیت کي د شریعت حق نه ښکاره کیږي.ځکه چې بنده حاجتمند دې.البته په مباحوشیزونوکښې د شریعت حق ښکاره کیږي.نوهرکله چې د شریعت حق د بنده په ملکیت کي نه ښکاره کیږي.نودشریعت دحق د امله به په حرم کښې د ښکارپرېښول واجب نه وي.

وَلَنَا أَنَّهُ لَمَّا حَصَلَ فِي الْحَرَمِ وَجَبَ تَرْكُ التَّعَرُّضِ لِحُرْمَةِ الْحَرَمِ زمونږ دلیل دا دې.چه ښکار کله په حرم کښې موجود وی نودحرم دحرمت په خاطر واجب شو ترک دتعرض دده سره إِذْ صَارَ هُوَ مِنْ صَيْدِ الْحَرَمِ فَاسْتَحَقَّ الْأَمْنَ لِمَا رَوَيْنَا یا دغه ښکار دحرم ځنی شو.نو هغه دهغې حدیث په وجه دامن مستحق شو کوم چې مونږ روایت کړو.

حل اللغة * ① حصل، حصولاً (ن): حاصلول ② فاستحق، استحق، استحقاقاً: مستحق کیدل، لائق کیدل

تشریح:- دلیل الاحناف ﷫ ۞زمونږدلیل دا دې.چه دا ښکارکله حرم ته داخل شو.نوحرم ته د داخلیدوپه امله دې ته امن ملاؤ شو.اوددې مستحق شو.چه دحرم ښکارورته اوونیلی شي.اوپه دې خبره باندې دا حدیث شاهدعدل دې.چه نبی ﷺ فرمائیلی دی. ۞[لاینفرصیدها]۞ نوچه مستحق د امن شو.نوددې خوشې کول ضروری شو.چه د حرم امن بحال شي.

دښکارد خرڅولوحکم

فَإِنْ بَاعَهُ رَدَّ الْبَيْعَ فِيهِ إِنْ كَانَ قَائِمًا بیا که ئې دغه ښکارخرڅ کړو بیعه به دښکار په حق کي رد کولای شي که دغه قائم وی. لِأَنَّ الْبَيْعَ لَمْ يَجُزْ لِمَا فِيهِ مِنَ التَّعَرُّضِ لِلصَّيْدِ وَذَلِكَ حَرَامٌ ځکه چې بیعه جائز نشوه ځکه چې په دې کي دښکار ته تعرض دې.اودا حرام دی. وَإِنْ كَانَ فَائِتًا فَعَلَيْهِ الْجَزَاءُ لِأَنَّهُ تَعَرَّضَ لِلصَّيْدِ بِتَفْوِيتِ الْأَمْنِ الَّذِي اسْتَحَقَّهُ اوکه ښکار فوت شوې وو نو په ده جزاء ده.ځکه چې ده دښکار سره تعرض کړې دې په فوت کاوه د هغه امن دکوم چې دې مستحق وو.

حل اللغة*①باعه، باع بیعاً (ض): خرڅول ②تفویت: فوت کول]

تشریح:- عدم جوازبیع الصیدالمدخول به الحرم۞مسئله دا ده.که دا کس چې ښکارحرم ته داخل کړی.هغه ښکارخرڅ کړی.نودا بیع ناجائزده.ځکه چې په دې کي ښکارته تعرض شو.اوپه حرم کي ښکارته تعرض حرام دي.اوچه بیع حرامه شوه.نورد کول ئې واجب دی.اوکه ښکار موجود نه وی.نوپه دې صورت کي به ده باندې د هغې جزء واجب ده.ځکه چې ښکارد کوم امن مستحق شوې وو.نوده هغه امن په تعرض کولوسره خراب کړلو.

وَكَذَلِكَ بَيْعُ الْمُحْرِمِ الصَّيْدَ مِنْ مُحْرِمٍ أَوْ حَلَالٍ لِمَا قُلْنَا دغه ډول دمحرم په بل محرم یا د حلال په بل حلال باندې خرڅول دښکار دی لکه چې مونږ ونیلی دی.

تشریح:- المسئله الثانیة مثل الاولی۞اودغه ډول که محرم ښکار په محرم یا په غیرمحرم باندې خرڅ کړلو.نوکه موجود وی.د هغې واپس کول واجب دی.اوکه موجود نه وی.نودهغې قیمت ورکول واجب دی.دلیل وړاندې تیرشو.

محرم سره په پنجره یاکور کي د موجود ښکارحکم

وَمَنْ أَحْرَمَ وَفِي بَيْتِهِ أَوْ فِي قَفَصٍ مَعَهُ صَيْدٌ فَلَيْسَ عَلَيْهِ أَنْ يُرْسِلَهُ اوچا چې احرام اوتړلو اودده په کورکي یا ورسره په پنجره کي ښکار وو نو په ده دې پرېښودل لازم نه دی.

حل اللغة*① احرم، احراماً: احرام تړل ②قفص: پنجره

تشریح:- یوکس احرام اوتړلو.اودده سره په پنجره یا په کور کي ښکار وی.نوپه ده باندې د هغې پرېښول واجب نه دی

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: يَجِبُ عَلَيْهِ أَنْ يُرْسِلَهُ امام شافعی ﷬ فرمانی چې پرېښودل ئې لازم دی لِأَنَّهُ مُتَعَرِّضٌ لِلصَّيْدِ بِإِمْسَاكِهِ فِي مِلْكِهِ ځکه چې دغه ښکار ته تعرض کوونکې دې په بندساتلو په خپل ملك کي، فَصَارَ كَمَا إِذَا كَانَ فِي يَدِهِ نوداسې شو لکه دده چې په لاس کي وی.

حل اللغة * ① امساك: نیول

تشریح:- اوامام شافعی ﷬ فرمانی.چه پرېښول پرې واجب دی.امام مالك ﷬ هم ددې قائل دې.

۞دلیله۞دامام شافعی ﷬ دلیل دا دې.چه ښکارد محرم سره موجود وی.نودې ښکارته تعرض کونکې دې.اوپه محرم باندې ښکارته تعرض کول حرام دی.نوځکه په ده باندې ددې خوشې کول واجب دی.اودا داسې شو.لکه چې څنگه ده سره د پنجرې یا کورپه ځائې په لاس کي ښکارموجود وی.اوحرم ته داخل شي.نودهغې خوشې کول پرې واجب دی.نوداسې په دې صورت کي هم خوشې کول واجب دی.

وَلَنَا أَنَّ الصَّحَابَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ كَانُوا يُحْرِمُونَ وَفِي بُيُوتِهِمْ صُيُودٌ وَدَوَاجِنُ دلیل دادې چې اصحابو به احرامونه تړل او حال دا چې په کورونوکي به ئې ښکارونه او دواجن وو ،وَلَمْ يُنْقَلْ عَنْهُمْ إِرْسَالُهَا[1] او ددوی نه ئې پرېښودل منقول نه دی. ،وَبِذَلِكَ جَرَتِ الْعَادَةُ الْفَاشِيَةُ وَهِيَ مِنْ إِحْدَى الْحُجَجِ زمونږ او عام عادت په دې رارِوان دې کوم چې د منجمله دلیلونو څخه دې

حل اللغة * ① دواجن: ساتونکې څناور

تشریح:- دلائل الاحناف ﷫ ۞زمونږدلیل دا دې.①چه صحابه کرامو ﷺ به احرام تړل.حالانکه دهغوی په کورونوکي به صیود اودواجن موحود وو.صیود جمع د صید ده.مراد ترې ځنگلی پرندې دی.چه ساتلې شوی وی. او د دواجن جمع د داجن ده.اوداجن اوسې وغیره ته وائی.کومه چې د وزه پشان ساتلې شوې وی.حاصل دا دې.چه صحابو ﷺ به احرام تړل.اوپه کورونوکي به ورسره ښکار وو.خودهغوی نه دا نه دی منقول چې دغه ښکاربه ئې خوشې کول.اوپه دې باندې عادت جاری دي.اوعادت هم یودلیل دې.ددې امله هم مونږ ددې ښکارپرېښول نه واجب کوو

وَلِأَنَّ الْوَاجِبَ تَرْكُ التَّعَرُّضِ وَهُوَ لَيْسَ بِمُتَعَرِّضٍ مِنْ جِهَتِهِ اوځکه چې واجب ترك دتعرض دې اودې د هغې اړخ نه متعرض نه دې لِأَنَّهُ مَحْفُوظٌ بِالْبَيْتِ وَالْقَفَصِ لَا بِهِ غَيْرَ أَنَّهُ فِي مِلْكِهِ ځکه چې ښکار خو په کور یا په پنجره کي محفوظ دې نه چې دمحرم سره.صرف دومره ده چې دده په ملك کي دې ،وَلَوْ أَرْسَلَهُ فِي مَفَازَةٍ فَهُوَ عَلَى مِلْكِهِ او که دے ئې په ځنگل کي پرېږدی نودده په ملك کښې به وی فَلَا مُعْتَبَرَ بِبَقَاءِ الْمِلْكِ نو دبقاء دملك هیڅ اعتبار نشته وَقِيلَ: إِذَا كَانَ الْقَفَصُ فِي يَدِهِ لَزِمَهُ إِرْسَالُهُ او ونیلې شوی دی چې که پنجره دده په لاس کي وی نوپرېښودل ئې لازم دی ەلٰكِنْ عَلَى وَجْهٍ لَا يَضِيعُ لیکن داسې چې ضائع نشي.

تشریح:- دوهم دلیل دا دې.چه په محرم باندې ښکارته تعرض کولوحرام دی.اوچه ښکارپه کورکښې وی یا په پنجره کي وی.نوپه دې صورت کي ښکارته دده تعرض نشته.څه په لاس کي خوئې نه دې.البته دومره خبره ده.چه په ملك کي ئې دې.یعنی په تعرض نه کولوکي دا شرط نه دې.چه په ملکیت کي به هم نه وی.بلکه دومره کافی ده.چه په لاس ورته تعرض نه کوی.بعضې حضراتو فرمائیلی دی.که ښکارپه پنجره کي وی.اوهغه ده سره په لاس کي وی.نوپه ده باندې ئې پرېښول واجب دی.خوپرېښول به په دې سې طریقه وی.چه ضائع نشي.ځکه چې دمال ضائع کول حرام دی.نوپه بند کور وغیره کي دې خوشې کړی.

[1]) من أثرعلی ﷺ أخرجه ابن ابی شیبة کذا فی النصب الرأیة ۱۷۶/۳)_

د احرام نه وړاندې ښکارنیول اوبیا دبل غیرمحرم دغه ښکارپرېښودل

قَالَ فَإِنْ أَصَابَ حَلَالٌ صَيْدًا ثُمَّ أَحْرَمَ که حلال ښکار حاصل کړو بیائې احرام اوتړلو فَأَرْسَلَهُ مِنْ يَدِهِ غَيْرُهُ يَضْمَنُ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ بیا چا دده دلاس نه هغه ښکار خلاص کړو نوضامن به وی. په نزد دامام ابوحنیفه صاحب

حل اللغة: ① اصاب، اصابة: حاصلول، موندل ② یضمن، ضمانة: ضامن کیدل

تشریح:- مسئله دا ده.که یوکس ښکاراونیولو.اوبیا ئې احرام اوتړلو.بیا بل کس دده نه هغه ښکار واخستلو اوهغه ئې پرېښولو .① نودامام ابوحنیفه رحمه الله په نیزدغه پرېخودونکې د هغې دقیمت ضامن دې.

وَقَالَا: لَا يَضْمَنُ؛(١) لِأَنَّ الْمُرْسِلَ آمِرٌ بِالْمَعْرُوفِ نَاهٍ عَنِ الْمُنْكَرِ او صاحبین رحمهما الله فرمائی چې ضامن به نه وی ځکه چې آزادوونکې امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوونکې دې ﴿مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ﴾ اوپه نیکانوباندې څه الزام نشته.

حل اللغة: ① محسنین: نیکوکار ② سبیل: لار

تشریح:- او صاحبین رحمهما الله فرمائی.چه دې به ضامن نه وی.

دلیلهما: دصاحبینو رحمهما الله دلیل دا دې.چه دا پرېخودونکې امربالمعروف اونهی عن المنکر کونکې دی.او امربالمعروف اونهی عن المنکرکه قدرت وی.نوواجب دی.چونکه هغه کس د احرام په حالت کې ښکارپه لاس کې نیولووو.اود شریعت خلاف عمل کې اختـه وو.نـوده د نهـی عـن المنکرپـه وجـه دده د لاس نه ښکارخلاص کړلو.نوپه ده ضمان نشته.ځکه چې دې د نیکۍ کونکې دې.اوالله تعالی فرمائیلی دی.﴿مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ﴾ یعنی په نیکوکاروباندې څه لار نشته.یعنی کوم کسان چې نیک کارونه کوی.په هغوی باندې نیول اومواخذه نشته.نوپه دنیاکې به ضامن نه وی.اوپه آخرت کې به پرې عذاب نه وی.

وَلَهُ أَنَّهُ مَلَكَ الصَّيْدَ بِالْأَخْذِ مِلْكًا مُحْتَرَمًا فَلَا يَبْطُلُ احْتِرَامُهُ بِإِحْرَامِهِ دامام صاحب دلیل دادې چې ښکارنیوونکې په ملک محترم سره ددې مالك شوې دې نوددې احترام په احرام سره نه باطلیږی. وَقَدْ أَتْلَفَهُ الْمُرْسِلُ فَيَضْمَنُهُ او حال دادې چې آزادوونکی دې دې لره هلاك کړو نو ضامن دې

تشریح:- دلیل ابی حنیفة: دامام ابوحنیفه رحمه الله دلیل دا دې.چه دې کس په حالت د حلالوالی کې ښکارکړې وو.اوپه هغې باندې ددې ملك محترم راغلې وو.نودهغـه ملـك محتـرم بـه د احـرام پـه وجـه نـه پرېښولو .نودده ملك محترم ئې ضائع کړلو.اودا قانون دې.چه د چا مملوك څیزڅوك ضائع کړی.نوپه هغه ضائع کونکی ضمان وی.

بِخِلَافِ مَا إِذَا أَخَذَهُ فِي حَالَةِ الْإِحْرَامِ په خلاف دهغې نه چې ښکار په حالت داحرام کې اونیسی. لِأَنَّهُ لَمْ يَمْلِكْهُ ځکه چې ددې مالك نشو

تشریح:- حکم اخذ الصیدفي الاحرام: په خلاف د هغه صورت چې دې په حالت د احرام کې ښکاراونیسی.ځکه چې په حالت د احرام کې په ښکارباندې دده ملکیت نه راځی.اوچه دې دهغې مالـك نشو.نوپه پرېخودونکی باندې به ضمان هم نه وی.ځکه چې هغه د محرم څیزنه دې ضائع کړې.

وَالْوَاجِبُ عَلَيْهِ تَرْكُ التَّعَرُّضِ. اوپه ده واجب دې ترك د تعرض. وَيُمْكِنُهُ ذَلِكَ بِأَنْ يُخَلِّيَهُ فِي بَيْتِهِ اوکومه چې داسې هم

(١) القول الراجح هو هذا قول الصاحبين رحمهما الله كذا فی ردالمحتار(۲٤١\۲) والبحر(۷۵\۳) نقلاً عن القول الراجح (۲۳۵\۱)-

ممکنه ده. چې په خپل کور کښې پرېږدی ،فَإِذَا قَطَعَ يَدَهُ عَنْهُ كَانَ مُتَعَدِّيًا نوکله چې ده د محرم قبضه منقطع کړه نودې ظالم شو.

تشریح:- السوال: په ﴿والواجب علیه ترك التعرض﴾ سره د یوسوال ځواب دې.سوال دا دې.چه مونږدا منو.چه داحرام نه وړاندې چې ده ښکاراونیولو.نودې د هغې مالك شو.خود احرام تړلونه روسته د ترك تعرض د امله په ده باندې د هغې پرېښول ضروری وو.حالانکه ده په خپله د خپل ملك نه وو ویستلې.بلکه بل کس دده د ملك نه اویستلو.نوپه دې صورت کې پکارده چې ضمان په دې پرېخودنکی واجب وی.ځکه چې کوم کارپه محرم باندې لازم وو.هغه کارده اوکړلو.

الجواب: ددې ځواب دا دې.چه په محرم باندې په احرام کې ښکارته تعرض کول منع وو.دخپل ملك نه د ښکار ویستل واجب نه وو.اوترك تعرض ددې باوجود هم کیداې شو.چه ښکارده په ملك کې وو. (مثلاً په کور یا بند ځائې کې ئې پرېښولې (پرېخودې) وي.اودده په ملك کې وې)خوچه هرکله یوکس ددې ښکارنه دده ملکیت ختم کړلو.نوهغه تعدی اوکړله.اوچه څوك تعدی (زیاتې) اوکړی.په هغه ضمان واجبیږی.نوځکه به په ده ضمان لازم وی.

وَنَظِيرُهُ الِاخْتِلَافُ فِي كَسْرِ الْمَعَازِفِ اوددې نظیر هغه اختلاف دې کوم چې دلهولعب دسامان په ماتولوکې دې.

تشریح:- نظیره: ددې نظیردا دې.که یوکس د بل چا د لهو لعب او لوبوسامان مات کړل.نوپه دې ماتونکی باندې د صاحبینو رحمهما الله په نیزد هغې سامان تاوان لازم دې.البته دا ده.چه د آله وغیره په حساب به ضامن نه وی.بلکه د تراشلی شوی لرګی په حساب سره به ضامن وی.

دمحرم دلاسه دښکارخلاصونکی باندې د ضمان مسئله

وَإِنْ أَصَابَ مُحْرِمٌ صَيْدًا فَأَرْسَلَهُ مِنْ يَدِهِ غَيْرُهُ لَا ضَمَانَ عَلَيْهِ بِالِاتِّفَاقِ کله چې محرم ښکار اوموندلو اودده دلاس نه چا ازاد کړو نوپه هغه تاوان نشته په اتفاق سره

تشریح: عدم الضمان علی متلف الصیدمن ید المحرم: مسئله دا ده.که محرم ښکاراونیولو.اویوبل کس دده دلاس نه هغه خلاص کړلو.نوپه اتفاق سره په هغه خلاصونکی باندې ضمان نشته.

لِأَنَّهُ لَمْ يَمْلِكْهُ بِالْأَخْذِ ځکه چې محرم دده په نیولو سره نه دې مالك شوې ،فَإِنَّ الصَّيْدَ لَمْ يَبْقَ مَحَلًّا لِلتَّمَلُّكِ فِي حَقِّ الْمُحْرِمِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى {وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا} فَصَارَ كَمَا إِذَا اشْتَرَى الْخَمْرَ ځکه چې دمحرم په حق کې ښکار په ملك کې د راتلو محل شوې ندې په دلیل دالله ﷻ قول دې.چه حرام شوې دې په تاسو داوچې ښکار ترڅوچه په احرام کې ئې نوداسې شوه لکه مسلمان چې شراب واخلی.

حل اللغة: ① تملک،ملکیت ② اشتری،اشتراء: اخستل

تشریح:- دلیله: ځکه چې په حالت داحرام کې دښکار په نیولومحرم دهغې مالك نه جوړیږی.ځکه چې الله تعالی فرمائی[وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا] دا داسې شوه لکه چې یومسلمان شراب واخستل.نوپه اخستلوسره دې دهغې مالك نه جوړیږی.نوکه یوکس دغه شراب توئې کړلو.نوپه هغه به ضمان نه وی.ځکه چې شراب لذاته حرام دی.نودغه ډول د محرم لپاره ښکارهم حرام لذاته دې.

دمحرم په لاس کې ښکاردبل محرم دلاسه قتل کیدلوحکم

فَإِنْ قَتَلَهُ مُحْرِمٌ آخَرُ فِي يَدِهِ اوکه دمحرم په لاس کې ښکار قتل کړو فَعَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا جَزَاؤُهُ نو پدوی کې په هریو باندې جزاء لازم ده.

حل اللغة: ① قتله،قتل،قتلاً (ن): قتل کول

تشریح:- وجوب الجزاء علی المحرم الاخذوالقاتل: که محرم په لاس کې ښکار نیولې وی.اوبل محرم دهغه د

لاس ښکار قتل کړلو.نوپه دې دواړو باندې پوره جزاء واجب ده.

لِأَنَّ الْآخِذَ مُتَعَرِّضٌ لِلصَّيْدِ الْآمِنِ ځکه چې نیوونکې دښکار دده دامن ختمولو په بناء تعرض کوونکې دې وَالْقَاتِلُ مُقَرِّرٌ لِذٰلِكَ او قاتل د دې مقرر کوونکې (په ځائې پاتې کوونکې) دې. وَالتَّقْرِيرُ كَالْاِبْتِدَاءِ فِي حَقِّ التَّضْمِينِ او تقرر پشان د ابتداء دې په حق دتاوان کې.

تشريح:- دليله۞ دليل دا دې.چه کوم محرم ښکار اونیولو.نوهغه په حالت داحرام کې ښکار ته تعرض اوکړلو. اوپه حالت د احرام کې ښکارته تعرض کولو د احرام په ممنوعاتو کې دی.اودا قاعده ده.چه داحرام په ممنوعاتو کې د یوارتکاب سبب د وجوب جزاء دې.نوپه ده باندې ځکه جزاء واجب ده.اوپه قاتل محرم باندې جزاء ځکه واجب ده.چه هغه په قتلولو سره تعرض محکم کړلو.ځکه که ده قتل کړې نه وو.نو کیدای شی.چه د ښکار په پريخودو سره تعرض ختم شوې وو.خوچه ده قتل کړلو.نو دتعرض ختيمدوې مکان ئې ختم کړلو.اوتعرض متحقق شو.اوضمان د وجوب په حق کې تحقق پشان د اول ځل تعرض کولو پشان دې.یعنی د ښکار قتلونکې هم ښکارته د تعرض کونکی پشان شو.اوښکارته په تعرض کونکی جزاء واجب ده.دغه ډول به په چا هم واجب وی.چاچه دغه تعرض یقینی کړلو.

كَشُهُوْدِ الطَّلَاقِ قَبْلَ الدُّخُوْلِ إِذَا رَجَعُوْا لکه ګواهان دطلاق چې مخکې د دخول د خپلې ګواهئ نه رجوع اوکړي.

تشريح:- نظيره۞ ددې نظیر دا دې.چه هندې په خپل خاوند باندې د طلاق بعد الدخول په سبب د پوره مهر دعوی اوکړله.او خاوند ئې د دخول نه انکار اوکړلو.اوپه خپله خبره ئې دوې [دوه] ګواهان قائم کړل.ددې نه روسته دغه دووګواهانو د خپلې ګواهئ نه رجوع اوکړله.نوپه دې صورت کې به دغه ګواهان د هغه نیم مهر ضامن وی.دکوم نه چې هنده د دوی د ګواهئ په وجه محرومه شوې وه.اوس د دوی ګواهی اګرچه د خاوند د انکارنه روسته وه.خوپه ضامن کیدو کې به د ابتداءً ظلم پشان وی.دغه ډول قتل کونکې محرم لکه چې د ابتداء نه ظالم دې.اودخپل ظلم په وجه ضامن دې.

وَيَرْجِعُ الْآخِذُ عَلَى الْقَاتِلِ اونيوونکې به په وژونکی باندې رجوع کوی.

المذهبان في رجوع ردالقيمة الى الصائد۞ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی. چې ښکارنيونکی چې کوم تاوان ورکړې دې.هغه به د قتل کونکی نه واپس اخلی

وَقَالَ زُفَرُ: لَا يَرْجِعُ؛ لِأَنَّ الْآخِذَ مُؤَاخَذٌ بِصُنْعِهِ فَلَا يَرْجِعُ عَلَى غَيْرِهِ امام زفر فرمائی چې رجوع نشی کولې ځکه چې نيوونکې خو پخپل حرکت کښې ماخوذ دې نو دغير نه ئې واپس نشی اخستلې.

تشريح:- اوامام زفر رحمه الله فرمائی.چه ښکارنيونکې ئې واپس نشی اخستلې.هم دا د صاحبينو رحمهما الله قول دې.
دليله۞ دامام زفر رحمه الله دليل دا دې.چه دښکارنيونکې په خپل تعرض سره ماخوذ دې.نود بل ځخه به قيمت ولې اخلی!

وَلَنَا أَنَّ الْآخِذَ إِنَّمَا يَصِيْرُ سَبَبًا لِلضَّمَانِ عِنْدَ اتِّصَالِ الْهَلَاكِ بِهِ زمونږ دليل دادې چې نيول دضمان سبب هغه وخت وی کله چې ددې سره هلاکت متصل وی فَهُوَ بِالْقَتْلِ جَعَلَ فِعْلَ الْآخِذِ عِلَّةً نو قاتل دقتل په ذريعه دنيوونکی فعل لره علت جوړ کړو. فَيَكُوْنُ فِي مَعْنَى مُبَاشَرَةِ الْعِلَّةِ نودا علت دعلت دارتکاب په معنی کې شو نو دتاوان فَيُحَالُ بِالضَّمَانِ عَلَيْهِ اوستل به په قاتل باندې وی.

تشريح:- دليل ابيحنيفة رحمه الله۞ زمونږ دليل دا دې.چه دښکارنيونکی باندې صرف په نيولو باندې جزاء نه واجبيږي. ترڅو چه هغه ئې سره هلاکت يوځائې شوې نه وی.اوپه دې صورت کې د نيونکی محرم د اړخه هلاکت نه دې واقع شوې.بلکه دوهم محرم د هغې قاتل دې.اوقاتل محرم دا نيونکې محرم د قتل لپاره ذريعه اوعلت جوړ کړلو.اواصل هلاکت ئې په خپله اوکړلو.لکه چې قاتل د صيد د علت العلت مرتکب شو.ځکه چې دهغه د قتل کولو په وجه ښکار سبب د ضمان شو.که هغه قتل نه کولو.نو صرف نيول به سبب د

وجوب ضمان نه وو.نو ځکه به تاوان هم قاتل اړخ ته رجوع کوی.يعنی کوم تاوان چې نيونکی ورکړې وی.هغه به د قاتل نه اخلی.

د حرم د ګیاه یا وونې کټ کولو حکم

فَإِنْ قَطَعَ حَشِيْشَ الْحَرَمِ أَوْ شَجَرَةً لَيْسَتْ بِمَمْلُوْكَةٍ که دحرم وابنه ئې پريکړو يا داسې ونه چې دچا ملك نه وه وَهُوَ مِمَّا لَا يُنْبِتُهُ النَّاسُ فَعَلَيْهِ قِيْمَتُهُ وهغه ددې سې ډول نه وه چې ځوك ئې کری نه نوپده ئې قيمت واجب دې. إِلَّا فِيْمَا جَفَّ مِنْهُ خو په دې کې چې کومه اوچه شوی وی

حل اللغة* ① **حشيش**: وابنه ② **ينبته**: راټوکول ③ **جف**: اوچيدل
تشريح:- وجوب القيمة بقطع الالحشيش والشجر۞ که چا د حرم ګیاه یا هغه وونه چې ځوك ئې نه کری.بلکه په خپله راټوکيږی.کټ کړله.نوپه ده به د هغې د قيمت واجب وی.البته دا ده.که هغه ګیاه یا وونه اوچه شوې وی.نوبيا د هغې په کټ کولو کې قيمت نه واجبيږی.

لِأَنَّ حُرْمَتَهُمَا ثَبَتَتْ بِسَبَبِ الْحَرَمِ ځکه چې ددوی حرمت دحرم په سبب سره ثابت دې. قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {لَا يُخْتَلَى خَلَاهَا وَلَا يُعْضَدُ شَوْكُهَا}(١) نبی فرمائيلی دی چې دحرم دمکې شنه وابنه به نه شی پريکولې اونه به ازغی شو کوی

حل اللغة * ① **يختلى**: پريکول
تشريح:- دليله۞ دليل دا دې.چه کومه ګیاه یا وونه په حرم کې وی.نودحرم دحرمت د امله دهغې حرمت ثابت شو.ځکه چې د الله تعالی رسول الله ﷺ فرمائيلی دی.نه به شی کټ کولې شنه ګیاه ددې اونه به ددې غنې ماتولې شی. ﴿الخلاء﴾ شنې ګیاه ته وائی.

وَلَا يَكُوْنُ لِلصَّوْمِ فِي هٰذِهِ الْقِيْمَةِ مَدْخَلٌ اوپه دې قيمت کې به دروژې څه دخل نه وی. لِأَنَّ حُرْمَةَ تَنَاوُلِهَا بِسَبَبِ الْحَرَمِ لَا بِسَبَبِ الْإِحْرَامِ ځکه چې پده دلاس اچولو حرمت د دحرم په سبب سره دې نه چې د احرام په سبب فَكَانَ مِنْ ضَمَانِ الْمَحَالِّ عَلَى مَا بَيَّنَّا نودا منجمله دمحل دتاوان ځنی شو لکه چې موږ بيان کړی دی. وَيَتَصَدَّقُ بِقِيْمَتِهِ عَلَى الْفُقَرَاءِ وقيمت به ئې په فقيرانو صدقه کړي.

تشريح:- عدم جوازالصوم في جزاء قطع النبات۞ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی.که د ګیاه اود وونې کټ کولو په جزاء کې د قيمت په ځائې روژه نيول غواړی.نوروژه نه کافی کيږی.بلکه قيمت ضروری دې.ځکه چې د حرم د ګیاه اووونې حرمت د حرم د امله دې.د احرام د امله نه دې.نودا قيمت د محل ضمان شو.د احرام ضمان نه دې.اوورپاندې تيرشوی دی.چه روژه دا صلاحيت لری چې د افعالو جزاء شی.د محل د جزاء کيدو صلاحيت په کې نشته.

وَإِذَا أَدَّاهَا مَلَكَهُ كَمَا فِي حُقُوْقِ الْعِبَادِ اوکله چې ئې قيمت اداکړی نو مالك به ئې شی لکه په حقوق العباد کې چې دی

تشريح:- ثبوت ملكية النبات باداء القيمة۞ صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه هرکله ده د ګیاه یا د وونې قيمت د حرم فقيرانو باندې صدقه کړلو.نوکومه ګیاه یا وونه چې ده کټ کړې ده.دې د هغې مالك شو.لکه په حقوق العباد کې چې دی.مثلاً زيد دعمر نه څه څيزغصب کړلو.اوبيا قاضی زيد ته د هغې دقيمت ورکاوه حکم

---

(١) من حديث أبی هريرة رضي الله عنه أخرجه البخاری فی العلم رقم ١٠٩ ومسلم فی الحج فی الحج رقم ٢٤١٤ وأبوداود فی المناسک رقم ٢٤١٥ وابن ماجه فی الديات رقم ٢٦١٤ وأحمد فی مسندالمكثرين رقم ٦٩٤٤ والدارمی فی البيوع ٢٤٨٧)_

اوکړلو.اوزیدعمر ته دهغي قیمت ورکړلو.نودکوم څیزقیمت چې ئې ورکړلو.زیدد هغې مالك شو.

دکټ کولونه روسته د خرڅولوحکم

وَيُكْرَهُ بَيْعُهُ بَعْدَ الْقَطْعِ،لِأَنَّهُ مَلَكَهُ بِسَبَبٍ مَحْظُورٍ شَرْعًا او دپري کاوه نه روسته ئې خرڅول مکروه دی ځکه چې دې ئې پداسې سب سره مالك شوې دې چې کوم شرعًا ممنوع دې فَلَوْ أُطْلِقَ لَهُ فِي بَيْعِهِ لَتَطَرَّقَ النَّاسُ إِلَى مِثْلِهِ که ددې په بیعه کي مطلق اجازت ورکړې شي نو خلګ به داسې حرکت اړخ ته لار اوباسی ،،، إِلَّا أَنَّهُ يَجُوزُ الْبَيْعُ مَعَ الْكَرَاهَةِ مګر دکراهت سره ئې بیعه جائز ده

حل اللغة:① یکره،کرها(س): ناخوښه،مکروه ګڼړل ② محظور: ممنوع ③ تطرق،تطرقًا: لاراختیارول، عادت جوړول

تشریح:- کراهة بیع النباة المؤداة قیمتها❁مسئله که دحرم دګیاه یا د ووني مالـك شو.خوددې نه روسته هم ده لره دهغې خرڅول نه دی جائز.ځکه چې دې د هغې په دې سې سبب سره مالـك ګرځیدلې دې.چه جائزنه وو.نوکه ده ته دهغې د خرڅولواجازت ملاؤ شي.نو خلګو ته به لاره جوړه شي.اود حرم په ګیاهګانوکي به بیا هډوڅه پاتې نشي.خوکه ددې باوجود ئې خرڅ کړلو.نوخرڅول ئې سره د کراهته جائزشو.

بِخِلَافِ الصَّيْدِ،وَالْفَرْقُ مَا ذَكَرْنَاهُ. په خلاف دښکار اوفرق هغه دې کوم چې موږ بیان کړو.

تشریح:- عدم جوازبیع الصیدالمملوک بالطریقة غیرالمشروعة❁مسـئله دښکارددې نه مخالفه ده.یعنی که د قیمت اداکولوپه سبب محرم دهغې مالك جوړ شي.نوهغه ته ددې دخرڅولواجازت سره دکراهته هم نشته. وجه د توپیر به انشاءالله وړاندې بیان کړو. ﴿فانتظروا إني معكم من المنتظرين﴾

دخلقوکرلي شوي وونوبوټود کټ کولوحکم

وَالَّذِي يُنْبِتُهُ النَّاسُ عَادَةً عَرَفْنَاهُ غَيْرَ مُسْتَحَقٍّ لِلْأَمْنِ بِالْإِجْمَاعِ انچیزکه اوکوم چې خلګ عادتاً کری دغه موږ په دلیل داجماع سره غیر مستحق دامن منلې دې.

حل اللغة:① ینبته، انبته، انباتًا: راټوکول،

تشریح:- جوازقطع النبات التی ینبت عادة❁کومه ګیاه یا وونې چې عام طورئې خلګ کری.هغه په اجماع سره مستحق د امن نه دی.

وَلِأَنَّ الْمُحْرِمَ الْمَنْسُوبَ إِلَى الْحَرَمِ وَالنِّسْبَةُ إِلَيْهِ عَلَى الْكَمَالِ اوځکه چې محرم هغه دې چې حرم نه منسوب وی اوحرم ته کامل نسبت هله دې چې دبل اړخه نه د کاوه نسبت نه وی عِنْدَ عَدَمِ النِّسْبَةِ إِلَى غَيْرِهِ بِالْإِنْبَاتِ اوکوم چې نشی کرلي عادتًا کله چې هغه لره یو سړې

تشریح:- دلائله❁ ① ځکه چې د نبی ﷺ د زمانې نه ترننه ورځې پورې خلګ د حرم په مځکه کي کرکرونده کوی .اوهغه کټ کوی.اوانکار پرې نه دې شوې.ددې نه معلومیږی.چه کومې ګیاهګانې چې خلګ کری.دهغې په کټ کولوکي څه باك نشته.② دوهم دلیـل دا دې.چه دهغې ګیاه اووونې پرې کول حرام دی.کوم چې حرم اړخ ته منسوب وی.اوحرم اړخ ته به هله پوره نسبت کیږی.چه د هغې په راټوکیدو کي د بل چا د راټو کاوه څه عمل نه وی.

وَمَا لَا يَنْبُتُ عَادَةً إِذَا أَنْبَتَهُ إِنْسَانٌ الْتَحَقَ بِمَا يَنْبُتُ عَادَةً اوکری نودده سره لاحق شو کوم چې عادتاً کرلې شی

حل اللغة: ① التحق، التحاقًا: ملاویدل، لاحق کیدل

تشریح:- حکم النبات التی لاینبته احد❁اوکه یوه ګیاه یا بوټې داسې وی.چه هغه په عامه توګه خلګ نه کری. خو یوکس هغه دحرم په مځکه کي اوکرولو.نودا به هغه ګیاه سره ملحق کیږی.اودهغي حکم به اخلی . کوم چې خلګ کری.اوکټ کوی.یعنی ددې په کټ کولوکي به قیمت نه وی.

دچاپه ملك کي د راختلي بوټي د کټ کولوحکم

وَلَوْ نَبَتَ بِنَفْسِهِ فِي مِلْكِ رَجُلٍ فَعَلَى قَاطِعِهِ قِيمَتَانِ: اوکه دغه پخپله د چاپه ملك کي راوتل نودهغه په پري کاوه به قِيمَةٌ لِحُرْمَةِ الْحَرَمِ حَقًّا لِلشَّرْعِ، یوقیمت دحرم د حرمت په وجه په حق دشرع واجب وی وَقِيمَةٌ أُخْرَى ضَمَانًا لِمَالِكِهِ اوبل قیمت به دمالك لپاره دتاوان وی

حل اللغة:① بنفسه: پخپله ② قاطع: پریکونکې

تشریح:- وجوب القیمتین بیقطع النبات المملوک❁کوم بوټې چې خلګ نه کری.اوهغه دچا په ممکلوکه مځکه کي رازرغون شو.نودهغې په کټ کولوکي دوې [دوه] قیمتونه واجبیږی.یوخود شریعت د حق د امله چې احترام د حرم دي.او دوهم بل ته د تاوان ورکولوپه وجه ځکه چې ده دهغه په ملکیت کي تصرف کړې دې.اوهغه ئې ضائع کړې دې.

کَالصَّيْدِ الْمَمْلُوكِ فِي الْحَرَمِ لکه په حرم کي ښکار

تشریح:- نظیره❁لکه څنګه که یوکس د چا مملوك ښکارپه حرم کي قتـل کړلو.نوپه هغه باندې دوې [دوه] قیمتونه واجبیږی.یود حرم د حرمت د امله اوبل د مالك ته د تاوان ورکولو وجې.

وَمَا جَفَّ مِنْ شَجَرِ الْحَرَمِ لَا ضَمَانَ فِيهِ،لِأَنَّهُ لَيْسَ بِنَامٍ اودحرم د ونو نه چې کومه اوچه وی په هغې کي تاوان نشته ځکه چې دا اوس غټیږی نه.

حل اللغة: ① جف، جفافًا،جفوفًا(ض):اوچیدل ② شجر: ونه

تشریح:- جوازقطع النبات الیابس❁صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه کومه ګیاه یا وونه چې په حرم کي وی. خو وچه شوې وی.نودهغې په کټ کولوکي قیمت نه واجبیږی.ځکه چې دغه ګیاه اوونه غټیدونکې نه ده. او جزاء په هغې کي واجبیږی.چه غټیږی.

دحرم د ګیاه د کټ کولو اوپه کي د څرولوحرمت

وَلَا يُرْعَى حَشِيشُ الْحَرَمِ وَلَا يُقْطَعُ إِلَّا الْإِذْخِرَ او دحرم واښه به نه خرڅولې شي اونه به ریبلې شي مګر سر ګړې.

تشریح:- حکم الرعی فی نبات الحرم❁مسئله دا ده.① چه دحرم ګیاه نه پرې کول جائزدی اونه په کي دڅاروو پوول جائزدی.سوې د اذخرنه،

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا بَأْسَ بِالرَّعْيِ،لِأَنَّ فِيهِ ضَرُورَةً،فَإِنَّ مَنْعَ الدَّوَابِّ عَنْهُ مُتَعَذِّرٌ امام یوسف رحمه الله فرمائی چې په حرم څرولو کي باق نشته ځکه چې په دې کي اړتیا دې چې څاروی منع کول ترې ګران دی.

تشریح:- امام ابویوسف رحمه الله فرمائی.چه دحرم په ګیاه کي د څناورو پوول جائزدی.البته ګیاه ئې پرې کول جائزنه دی.

دلیله❁ځکه چې د څرولو اړتیا دې. اړتیا داسې دې.چه کله خلګ دحج په موسم کښې حج ته راشی .اوهغوی سره سپرلۍ وی.نوهغوی به ورسره هم په حرم کي وی.اودا ښکاره خبره ده .چه څاروی د څریدو نه منع کول متعذر دی.نود څرولو اړتیا متحقق شو.

وَلَنَا مَا رَوَيْنَا اوزموږ دلیل هغه حدیث دې کوم چې موږ روایت کړې دې

تشریح:- دلیل جمهورالاحناف ﷺ❁اوزمونږدلیـل هغـه حدیث دې.کوم چې وړاندې تیرشو.یعنی ﴿لا یختلی خلاها﴾

وَالْقَطْعُ بِالْمَشَافِرِ كَالْقَطْعِ بِالْمَنَاجِلِ او په شونډو پریکول داسې دی لکه په لور پریکول

تشریح:- دا عبارت دیوسوال ځواب دې.سوال دا دې.چه په حدیث کي دحرم د ګیاه کټ کولونه منع شوې ده.په

دي کې د څرولونه منع نه ده شوې.نوپکار ده چې د څرولواجازت وی.

وَحَمْلُ الْحَشِيْشِ مِنَ الْحِلِّ مُمْكِنٌ فَلَا ضَرُوْرَةَ اوواښه دحل نه راوړل ممکن دی نوهيڅ اړتيا نشته

تشريح:- **الجواب عن دليل ابی يوسف** رحمه الله ۞اوباتې شوی اړتيا نوهغه د حرم په ګياه کې د څريدونه بغيرهم پوره کيداې شی،چه په غيرحرم کې ګياه اوريبی.اوحرم ته ئې راوړی.نوڅاروی به هغه خوری.

بِخِلَافِ الْإِذْخِرِ لِأَنَّهُ اسْتَثْنَاهُ رَسُوْلُ (١) په خلاف د سرګړی نه څکه چې دې لره مستثنی کړې دې نبی ﷺ فَيَجُوْزُ قَطْعُهُ وَرَعْيُهُ نوددې پريکول او پوول جائزدی.

تشريح:- په خلاف د ازدخر څکه چې د دې پخپله رسول الله صلی الله عليه وسلم استثناء کړې ده لکه چې روايت دې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمائيلی دی ﴿لا يختلی خلالها ولا يعضد شوكها﴾ نو حضرت ابن عباس عرض اوکړو ﴿إلا الاذخر يا رسول الله فإنه بقبورهم وبيوتهم فقال صلی الله عليه وسلم إلا الاذخر﴾ نبی صلی الله عليه وسلم اوفرمائيل چې د حرم به نشی ريبلې اونه به ددې غنې کټ کولاې شی نو حضرت عباس رضی الله عنه عرض اوکړو چې د اذخر نه علاوه څکه چې دا په قبرونو او کورونو کې د خوشبوئې لپاره استعمالې شی نو نبی صلی الله عليه وسلم وويل آو سوې د اذخر نه

وَبِخِلَافِ الْكَمْأَةِ لِأَنَّهَا لَيْسَتْ مِنْ جُمْلَةِ النَّبَاتِ او په خلاف د خريړی نه څکه چې دا د منجمله نباتاتو نه دې.

حل اللغة: ① نبت: پخپله راټوکيدل

تشريح:- په خلاف د خريړو کوم چې په عامه توګه په باران وغيره کې راټوکيږی نو په حرم کې دننه د دې پرې کول هم جائز دی څکه چې دا ګياه نه ده

په قارن د يوجنايت په کولود دوو قربانئ لزوم

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلَهُ الْقَارِنُ مِمَّا ذَكَرْنَا أَنَّ فِيهِ عَلَى الْمُفْرِدِ دَمًا فَعَلَيْهِ دَمَانِ هرهغه فعل کوم چې قارن اوکړی ددغونه په کوموکې چې په مفرد يو دم دې.په قارن دوې [دوه] دمونه دی دَمٌ لِحَجَّتِهِ وَدَمٌ لِعُمْرَتِهِ يو دم دحج لپاره اويو دم دعمرې دپاره.

حل اللغة: ① فعله، فعل فعلاً (ف): کول، جوړول

تشريح:- **المذهبان في تعددي لدم علی القارن**۞کوم جنايات چې ذکرشو.① ددې په کولوبه مفردبالحج باندې که يوه قربانی واجبيږی.نوپه قارن به دوې [دوه] قربانئ واجبيږی.يود حج د احرام د امله اوبله د عمرې داحرام په وجه.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: دَمٌ وَاحِدٌ بِنَاءً عَلَى أَنَّهُ مُحْرِمٌ بِإِحْرَامٍ وَاحِدٍ، اوشافعی رحمه الله فرمائی چې يو دم دې بنا په هغې چې ددوی په نزد قارن محرم دې په يو احرام باندې عِنْدَهُ وَعِنْدَنَا بِإِحْرَامَيْنِ وَقَدْ مَرَّ مِنْ قَبْلُ او زموږ په نزد په دوې [دوه] احرامونو باندې اودا مخکې تيرشوی دی.

حل اللغة: ① بناء: په دې توګه

تشريح:- امام شافعی رحمه الله فرمائی چه په قارن به هم يوه قربانی واجبيږی.امام مالک اوامام احمد رحمهم الله ددې قائلين دی.
بنا (بنياد) د اختلاف دا دې.چه دهغوی په نيزقارن په يواحرام سره محرم دې.نوځکه پرې يودم واجبيږی. او

(١) تقدم تخريجه.

زموږ په نيزقارن په دوو احرامونومحرم دې.يودحج اوبل د عمرې نود جنايت په ارتکاب به قربانئ هم دوې [دوه] واجبيږی.دلائل په باب القران کې تيرشوی دی.

قَالَ (إِلَّا أَنْ يَتَجَاوَزَ الْمِيْقَاتَ غَيْرَ مُحْرِمٍ بِالْعُمْرَةِ أَوِ الْحَجِّ فَيَلْزَمُهُ دَمٌ وَاحِدٌ) خو داچه تيرشی دميقات نه دحج يا دعمرې داحرام نه بغير. نوپده به يودم لازم وی.

تشريح:- **صورة وجوب الدم الواحد علی القارن**۞صاحب دقدوری رحمه الله فرمائی.چه البته يوصورت داسې دې.چه په هغې زموږ په نيزهم په قارن باندې يودم واجبيږی.هغه دا چې قارن بغيراحرامه د ميقات نه تيرشی.

خِلَافًا لِزُفَرَ رَحِمَهُ اللهُ په خلاف دامام زفر رحمه الله

تشريح:- **خلاف زفر رحمه الله ودليله**۞اوامام زفر رحمه الله په دې صورت کې په قارن باندې دوې [دوه] قربانئ واجبوی.دامام زفر رحمه الله دليل دا دې.چه ده د ميقات نه د حج اوعمرې دواړه احرامونه روستوکړی دی.نودهريوپه بدله کې به پرې يودم واجبيږی.

لِمَا أَنَّ الْمُسْتَحَقَّ عَلَيْهِ عِنْدَ الْمِيْقَاتِ إِحْرَامٌ وَاحِدٌ لکه چې لازم دې په ده باندې دميقات په خواکې حق ديواحرام وَبِتَأْخِيْرِ وَاجِبٍ وَاحِدٍ لَا يَجِبُ إِلَّا جَزَاءٌ وَاحِدٌ اوديو واجب په تاخير سره په ده يوجزاء واجبيږی.

تشريح:- **دليل الاحناف** رحمهم الله ۞اوزموږ دليل دا دې.چه د ميقات نه يواحرام واجبيږی.اود يواحرام په روستو کاوه سره يودم واجبيږی دوې [دوه] نه واجبيږی.

د دوو محرمانود ښکارپه قتل کې د شرکت حکم

(إِذَا اشْتَرَكَ مُحْرِمَانِ فِي قَتْلِ صَيْدٍ فَعَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا جَزَاءٌ كَامِلٌ) هرکله چې شريک شو دوې [دوه] محرمان ديو ښکار په قتل کې نوپه هر يو ددې دواړو باندې پوره جزاء ده وَلِأَنَّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالشَّرِكَةِ يَصِيْرُ جَانِيًا جِنَايَةً تَفُوْقُ الدَّلَالَةَ شدڅکه چې پدوی کښې هر يو په شرکت کاوه سره ددې سې جنايت کوونکې شو کوم چې د لالت نه زيات دې فَيَتَعَدَّدُ الْجَزَاءُ بِتَعَدُّدِ الْجِنَايَةِ نو په تعدد دجنايت سره جزاء متعدده شوه.

حل اللغة: ① اشترک، اشتراکاً: شريکيدل ② دلالة: لارخودنه ③ جناية: جرم، قصور

تشريح:- مسئله ښکاره ده.

د دوو غير محرم کسانود يوښکار قتلولوحکم

وَإِذَا اشْتَرَكَ حَلَالَانِ فِي قَتْلِ صَيْدِ الْحَرَمِ فَعَلَيْهِمَا جَزَاءٌ وَاحِدٌ اوکله چې دوې [دوه] حلال سړی په يوښکار دحرم کې شريک شو قتل ئې کړو نوپه دواړو يو جزاء ده.

تشريح:- **وجوب الجزاء الواحد علی غيرالمحرمين**۞مسئله دا ده.که دوې [دوه] غيرمحرموکسانود حرم يوښکار په شريکه قتل کړلو.نوپه دواړه باندې يوه جزاء واجب ده.

لِأَنَّ الضَّمَانَ بَدَلٌ عَنِ الْمَحَلِّ لَا جَزَاءٌ عَنِ الْجِنَايَةِ څکه چې دضمان عوض د محل دې دجنايت جزاء نه ده فَيَتَّحِدُ بِاتِّحَادِ الْمَحَلِّ و اتحاد دمحل په امله سره ضمان هم واحد وی

حل اللغة: ① حل اللغة: ① فيتحد، اتحد، اتحاداً: يوموټې کيدل، ملاويدل

تشريح:- څکه چې په دې صورت کې ضمان د محل يعنی د ښکاربدل دې.د جنايت جزاء نه ده.اومحل يعنی ښکاريودې.نوجزاء به هم يوه واجبيږی.

كَرَجُلَيْنِ قَتَلَا رَجُلًا خَطَأً لکه چې دوې [دوه] سړی چې يوسړې په خطا قتل کړی تَجِبُ عَلَيْهِمَا دِيَةٌ وَاحِدَةٌ، وَعَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا كَفَّارَةٌ نو په دواړو يوديت دې اوکفاره به په هريو وی بيله بيله.

تشريح:- **نظيره**۞لکه څنګه چې دوې [دوه] نفر په شريکه يوکس په خطا باندې قتل کړی.نوپه دواړو باندې

يوديت واجبيږي.اوكفاره په دواړوكي په هريوواجبيږي.ځكه چې ديت جزاء د محل ده.اوكفاره جزاء د فعل ده.يعني مقتول يودې.نوديت به يوواجبيږي.اوفعل د قتل د دووكسانودې.نوكفاره به په هريوباندې واجبيږي

دمحرم د خرڅولو اواخستلوحكم

وَإِذَا بَاعَ الْمُحْرِمُ الصَّيْدَ أَوِ ابْتَاعَهُ فَالْبَيْعُ بَاطِلٌ اوكه محرم ښكار خرڅ كړو يائې واخستلو نوبيع به ئې باطله وى

حل اللغة: ① باع،بيعاً (ض): خرڅول ② ابتاع، ابتياعاً: اخستل

تشريح:- بطلان بيع المحرم ۞ مسئله دا ده.چه دمحرم لپاره دښكارخرڅول اواخستل دواړه ناجائزاوباطل دى.

لِأَنَّ بَيْعَهُ حَيًّا تَعَرُّضٌ لِلصَّيْدِ الْآمِنِ ځكه چې دښكار په ژوندى خرڅولو كي تعرض كول دى په فوت كاوه دامن كي وَبَيْعَهُ بَعْدَ مَا قَتَلَهُ بَيْعُ مَيْتَةٍ اوپس دقتل كولونه ئې بيعه د مردارې ده.

تشريح:- دليله ۞ ځكه چې محرم به يا ژوندې ښكارخرڅ كړي وى اويا به ئې د ذبح كولونه روسته خرڅ كړي وى.كه ژوندې ئې خرڅ كړې وى.نوده د ښكارامن ته تعرض كړې دې.اودهغه امن ئې زائله كړې دې.اودا جائزنه دى.اوكه د ذبح كولونه روسته ئې خرڅ كړې وى.نود محرم ذبيحه مرداره ده.نودا د مردار بيع ده.اود مردار بيع باطله ده.ځكه مونږ وايو.چه په دواړو صورتونوكي د محرم بيع باطل ده.داسې هم وئيلى شى.چه ښكارد محرم په حق كي حرام لعينه دې.نودا مال متقوم نشو.اوددې سې مال بيع چې متقوم نه وى.باطله ده.نودمحرم د ښكاربيع هم باطله شوه.

داوسۍ د شړلونه روسته ب چې پيدا كيدل اودواړه مړه كيدل

وَمَنْ أَخْرَجَ ظَبْيَةً مِنَ الْحَرَمِ فَوَلَدَتْ أَوْلَادًا چا چې يوه هوسۍ دحرم نه اوويستله روسته د هغې دبچې راوړلو نه، فَمَاتَتْ هِيَ وَأَوْلَادُهَا فَعَلَيْهِ جَزَاؤُهُنَّ بيا مړه شوه دا اوبچې ئې نو پده باندې دټولو جزاء واجب ده لِأَنَّ الصَّيْدَ بَعْدَ الْإِخْرَاجِ مِنَ الْحَرَمِ بَقِيَ مُسْتَحِقًّا لِلْأَمْنِ شَرْعًا ځكه چې ښكار دحرم نه دويستلو نه روسته شرعًا هم مستحق د امن دې وَلِهَذَا وَجَبَ رَدُّهُ إِلَى مَأْمَنِهِ ځكه چې په ده هغه لره ځائې د امن ته واپس كول واجب دى، وَهَذِهِ صِفَةٌ شَرْعِيَّةٌ فَتَسْرِي إِلَى الْوَلَدِ اودا شرعى صفت دې نوبچو ته به ئې ګډ وى.

حل اللغة: ① ظبية: هوسئى ② اولاداً: بچې ③ جزاء: بدله، صِله ④ فتسرى، سرى سراية: ورننوتل

تشريح:- وجوب ضمان الظبى واولاده بالمخرج ۞ مسئله دا ده.كه محرم يا غيرمحرم د حرم نه اوسۍ اوشړله.اود شړلونه روسته د هغې بچې پيدا شول.اوبيا هغه اودهغې بچې مړل شو.نوددې جزاء په شړونكى باندې واجب ده.ځكه چې ښكارد حرم نه د شړلونه روسته هم مستحق د امن دې.اوهغه خپل د امن ځائې ته راوستل واجب دى.اودشريعت په نظركي ددوى استحقاق د امن بچو ته هم سرايت كوى.

فَإِنْ أَدَّى جَزَاءَهَا ثُمَّ وَلَدَتْ لَيْسَ عَلَيْهِ جَزَاءُ الْوَلَدِ اوكه دهوسۍ جزاء ئې وركړه بيائې بچې راوړلو نودبچو جزاء پرې نشته.لِأَنَّ بَعْدَ أَدَاءِ الْجَزَاءِ لَمْ تَبْقَ آمِنَةً،ځكه دجزاء اداكولونه روسته دغه مستحقه د امن پاتې نشوه.لِأَنَّ وُصُولَ الْخَلَفِ كَوُصُولِ الْأَصْلِ ځكه چې دبدل رسيدل داصل درسيدلو په مثل دى والله اعلم بالصواب.

تشريح:- صورة عدم وجوب ضمان الاولاد على المخرج ۞ البته دا ده.چه دې شړونكى د شړلونه روسته دهغې جزاء وركړله.اود جزاء وركولونه روسته د هغې بچې پيدا شول.اوهغه اوبچې ئې مړه شول.نوپه دې صورت كې به هغه باندې د بچوجزاء نه ده واجب.ځكه چې د جزاء ادا كاوه نه روسته هغه مستحقه د امن پاتې نشوه.ځكه چې قيمت ئې دحرم فقيرانوته اورسولو.نودا داسې شو.لكه چې هغه اوسۍ ئې حرم ته اورسوله.والله اعلم بالصواب

باب مجاوزة الوقت بغير احرام

دا باب د بغيراحرامه د ميقات نه دتيريدو په بيان كي دې.

دكوفى دبنى عامرباغ ته د تلونه روسته د ذات عرق نه احرام تړل

وَإِذَا أَتَى الْكُوفِيُّ بُسْتَانَ بَنِي عَامِرٍ فَأَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ كله چې راغلو كوفى بستان دبنى عامرته اود عمرې احرام ئې اوتړلو ،فَإِنْ رَجَعَ إِلَى ذَاتِ عِرْقٍ وَلَبَّى بَطَلَ عَنْهُ دَمُ الْوَقْتِ نوكه دې واپس شو ذات عرق ته او تلبيه ئې اووئيله نودده د ذمې ځخه به دميقات دم ختم شى.

حل اللغة: ① اتى، اتياناً (ض): راتګ ② لبى تلبية: تلبيه وئيل ③ جناية:جرم ⑤ تلافى: نقصان پوره كول، كمې پوره كول ⑥ مجازوة: تجاوز كول، دَحد نه تيريدل ⑦ ابتداء، ابتداءً: پيل كول ⑧ يريد، ارادة: اراده كول]؛

تشريح: الربط بما قبله ۞ دجناياتواوددې د قسمونود ذكر كولونه روسته بغيراحرامه د ميقات نه د تيريدلو احكام ذكركوى.ځكه چې دا هم د جناياتوځنى دې.البته دا جنايت د احرام نه وړاندې دې.

صورة سقوط الجزاء بالتجاوزمن الميقات بغيرالاحرام ۞ اوس صورت د مسئلې دا دې.چه يوآفاقى بغير احرامه د ميقات نه تيرشو.اوبيا ئې د عمرې لپاره احرام اوتړلو.نواوس به كتلې شى.چه د احرام تړلونه روسته ده د عمرې په افعالوكي پيل كړې ده اوكه نه.نوكه بغيرد ددې نه چې دعمرې په افعالوكي پيل اوكړى.واپس ميقات ته لاړ شى.اوتلبيه اووائى.نوپه ده چې د ميقات نه بغيراحرامه د تيريدو په وجه كومه جزاء واجب شوې وه.هغه ساقط شوه.

وَإِنْ رَجَعَ إِلَيْهِ وَلَمْ يُلَبِّ حَتَّى دَخَلَ مَكَّةَ وَطَافَ لِعُمْرَتِهِ) اوكه واپس شو ورته او تلبيه ئې اونه وئيله تر دې چې داخل شومكې ته او طواف ئې دعمرې لپاره اوكړو فَعَلَيْهِ دَمٌ وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رحمه الله [1] نو په ده دم دې. اودا په نزد دامام ابوحنيفه رحمه الله دى.

تشريح: كه دې ميقات ته واپس شو.ليكن تلبيه ئې اونه وئيله.بلكه د ميقات نه مكې ته داخل شو.اود عمرې افعال ئې پيل كړلو.نوپه ده باندې جزاء واجب شوه.ځكه چې ميقات ته په واپس كيدوباندې ده لپاره تلبيه وئيل ضرورى وو.خوچه ده تلبيه اونه وئيله. نوجزاء چې قربانى ده.هغه پرې واجب شوه.دا دامام ابوحنيفه رحمه الله قول دې.

وَقَالَا: إِنْ رَجَعَ إِلَيْهِ مُحْرِمًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ شَيْءٌ لَبَّى أَوْ لَمْ يُلَبِّ.صاحبين فرمائى چې محرم واپس شو نو په ده هيڅ نشته.كه تلبيه ووايي اوكه نه.

تشريح:- صاحبينو فرمائيلى دى كه هغه ميقات اړخ ته د احرام په حالت كي واپس شو نو په ده باندې څه نه دى لازم برابره ده كه ده تلبيه وئيلى وى او كه نه

وَقَالَ زُفَرُ: لَا يَسْقُطُ لَبَّى أَوْ لَمْ يُلَبِّ امام زفر رحمه الله فرمائى چې دم به ساقط نه وى.كه تلبيه ووايي اوكه نه لِأَنَّ جِنَايَتَهُ لَمْ تَرْتَفِعْ بِالْعَوْدِ ځكه چې دده جرم په واپس كيدو سره پورته نشو

حل اللغة ① لايسقط، سقط، سقوطاً (ن): ساقط كيدل، پريوتل

تشريح:- امام زفر رحمه الله فرمائى.چه قربانى په هيڅ صورت كي نه ساقطيږي.كه تلبيه ووايي اوكه نه،دا قول

[1]) القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله كذا فى الخانية (١٣٧١١) والدرى لمختار(٢٤١١٢) والهندية (٢٥٣١١) نقلاً عن القول الراجح (٢٣٦١١)-

دامام مالك اوامام شافعي رحمهما الله هم دي.

دليله⊛دامام زفر رحمه الله دليل دا دي.چه بغيراحرامه چي د ميقات نه په تيريدو سره كوم جنايت شوي دي.هغه ميقات ته په واپس كيدوسره نه ختميږي.اوچه جنايت ختم نشو.نوچه دهغې په وجه كومه جزا واجب شوي وه.هغه هم نه ساقطيږي.

وَصَارَ كَمَا إِذَا أَفَاضَ مِنْ عَرَفَاتٍ ثُمَّ عَادَ إِلَيْهِ بَعْدَ الْغُرُوبِ اوداسې شو لكه دعرفات نه چې لاړشي اوبيا ورته دنمر په پريوتلو نه روسته واپس شي.

تشريح:- نظيره⊛لكه چې حاجى د امام نه وړاندې د عرفات نه لاړ شي.اوبيا د لمر پريوتو نه روسته راشي.اوامام سره يوځاې د عرفات نه مزدلفې ته روان شي.نودامام نه وړاندې په تلوسره چې په ده كومه قرباني واجب شوې وه.په واپس راتلواوامام سره شريكيدوباندې هغه قرباني نه ساقطيږي.

وَلَنَا أَنَّهُ تَدَارَكَ الْمَتْرُوكَ فِي أَوَانِهِ وَذَلِكَ قَبْلَ الشُّرُوعِ فِي الْأَفْعَالِ زموږ دليل دادې چې ده متروك تدارك په وخت اوكړو اووخت ئې دافعالو پيل كولونه مخكې دې **فَيَسْقُطُ الدَّمُ**، نو ساقطيږي وينه

تشريح:- دليل جمهورالاحناف رحمهم الله⊛دامام ابوحينفه اوصاحبينو رحمهم الله مشتركه دليل دا دي.چه ده د متروك يعنى د ميقات نه بغيراحرامه تيريدلو تدارك په خپل وخت كې اوكړلو.ځكه چې د تدارك وخت د عمرې په افعالوكې د پيل كولونه وړاندې موجود وي.اوچه تدارك په خپل وخت كې اوشي.نوهغه فائده وركوي.نودا تدارك هم مفيد شو.اوچه مفيد شو.نوواجب شوې دم ساقط شو.

بِخِلَافِ الْإِفَاضَةِ، لِأَنَّهُ لَمْ يَتَدَارَكِ الْمَتْرُوكَ نو دم به ساقط شي په خلاف دعرفات د تلو.چه ده تدارك دمتروك نه دې كړې **عَلَى مَا مَرَّ** لكه چې تير شو.

تشريح:- الجواب عن دليل زفر رحمه الله⊛پاتې چې دامام نه وړاندې د عرفات نه تلل اوبيا د لمر پريوتونه روسته واپس عرفات ته راتګ.نودا په خپل وخت كې تدارك نه دې.ځكه چې د عرفات وخت د زوال نه روسته تر لمر پريوتو پورې په عرفات كې ايساريدل دى.اودا كه د نمرډوبيدو نه روسته راغلې دې.نوهغه په خپل وخت كې تدارك اونكړلو.اوچه په خپل وخت كې ئې تدارك اونكړلو.نوتدارك ئې مفيد نشو.اوچه مفيد نشو.نوكومه قرباني چې د لمر ډوبيدو نه وړاندې په تلو په ده باندې واجب شوې وه.هغه هم نه ساقطيږي.

غَيْرَ أَنَّ التَّدَارُكَ عِنْدَهُمَا بِعَوْدِهِ مُحْرِمًا صرف دومره خبره ده چې تدارك په نزد دصاحبينو په احرام كې په واپسى دې **لِأَنَّهُ أَظْهَرَ حَقَّ الْمِيقَاتِ كَمَا إِذَا مَرَّ بِهِ مُحْرِمًا سَاكِتًا** ځكه چې د دميقات حق ظاهر كړو لكه چې دې په ميقات باندې داحرام سره خاموش تيرشي

تشريح:- الفرق بين دليل ابى حنيفة والصاحبين رحمهم الله⊛ تردې ځائې پورې خود امام ابوحنيفه اوصاحبينو رحمهم الله دليل مشترك وو.اوس په «غيرأن التدارك إلخ» سره د دوى په دليل كې توپير كوي.چه د صاحبينو رحمهما الله په نيزتدارك دده د احرام سره په واپس كيدوباندې حاصليږي.دتلبيه اړتيا نشته.ځكه چې ده د ميقات حق يعنى احرام ښكاره كړلو.نودا داسې شوه.لكه چې دې داحرام سره د ميقات نه چوپ تيرشوې وي.اوتلبيه ئې نه وي ويلې.اودا په اتفاق سره جائزده.نودغه ډول دلته هم د تلبيه د ويلو سره واپس كيدل ضروري نه دي.

وَعِنْدَهُ رَحِمَهُ اللَّهُ بِعَوْدِهِ مُحْرِمًا مُلَبِّيًا اودامام صاحب په نزد تدارك په احرام سره په واپس كيدو تلبيه ونيلوسره كيږي. **لِأَنَّ الْعَزِيمَةَ فِي الْإِحْرَامِ مِنْ دُوَيْرَةِ أَهْلِهِ** ځكه داحرام په حق كې عزيمت دخپلو كورونو نه تړل دى. **فَإِذَا تَرَخَّصَ بِالتَّأْخِيرِ إِلَى الْمِيقَاتِ وَجَبَ عَلَيْهِ قَضَاءُ حَقِّهِ بِإِنْشَاءِ التَّلْبِيَةِ** نو ده د ميقات پورې د موخر كاوه رخصت اختيار كړو نوپه پيل كښې دتلبيې سره داحرام حق پوره كول واجب دى. **فَكَانَ التَّلَافِي بِعَوْدِهِ مُلَبِّيًا**،او دجرم تلافى به په تلبيه واپس كيدو وي. «**وَعَلَى هَذَا الْخِلَافِ إِذَا أَحْرَمَ بِحَجَّةٍ بَعْدَ الْمُجَاوَزَةِ مَكَانَ الْعُمْرَةِ**» اوپه دې اختلاف دى كله چې ده دميقات نه

بغير احرام نه تيريدو نه بعد په ځانې دعمرې دحج احرام تړلې وى. **فِي جَمِيعِ مَا ذَكَرْنَا** په دې ټولو كې كوم چې موږ ذكر كړل

تشريح:- امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزتدارك په دې صورت كې حاصليږي.چه د احرام سره تلبيه هم اووائى.ځكه چې داحرام په حق كې عزيمت دا دي.چه دخپل وطن د آبادئ نه احرام اوتړلې شي.اورخصت دا دې.چه د ميقات نه احرام اوتړلې شى.نوهرلكه چې ده د ميقات نه د احرام تړلو رخصت باندې عمل اوكړلو.نوپه تلبيې ونيلوسره احرام پوره كول په ده واجب شو.نوددې جرم يعنى بغير احرامه د ميقات نه د تيريدو جرم چې دې.دا په دې باندې حاصليږي.چه تلبيه وائى اوواپس شى.بغيردتلبيه نه صرف په واپس كيدو سره تلافى نه كيږي.

په ذكرشوو ټولوڅيزونوكې دا اختلاف په هغه وخت كې دې.چه يوكس د ميقات نه بغيراحرامه د تيريدو نه روسته دعمرې په ځانې دحج احرام تړلې وى.اودا واړه تفصيل په وخت كې دې چې دعمرې د افعالوشروع كولونه روسته ميقات ته واپس شوې وى.

وَلَوْ عَادَ بَعْدَ مَا ابْتَدَأَ بِالطَّوَافِ، وَاسْتَلَمَ الْحَجَرَ لَا يَسْقُطُ عَنْهُ الدَّمُ بِالِاتِّفَاقِ اوكه واپس شو دطواف پيل كاوه او حجر اسود ښ كاوه نه روسته نودم به ساقط نه وى په اتفاق سره.، **وَلَوْ عَادَ إِلَيْهِ قَبْلَ الْإِحْرَامِ يَسْقُطُ بِالِاتِّفَاقِ وَهَذَا الَّذِي ذَكَرْنَا إِذَا كَانَ يُرِيدُ الْحَجَّ أَوِ الْعُمْرَةَ** اوكه واپس شو داحرام تړلو نه ړومبې نوساقط به وى په اتفاق سره. اوداچه موږ ذكر كړل هغه وخت دى چې دده اراده دحج يادعمرې وه.

تشريح:- خوكه دې د طواف پيل كاوه اود حجر اسود د ښكلولو نه روسته ميقات اړخ ته واپس شو نو په اتفاق سره د ده نه دم نه ساقطيږي او كه دې د احرام تړلو نه وړاندې ميقات اړخ ته واپس شو نو په اتفاق سره به ترې قرباني هم ساقطه شى او دا څه چې موږ ذكر كړل چې بغير د احرام نه چې د ميقات نه تير شي نو په دې صورت كې پرې دم واجبيږي دا په هغه صورت كې د ده اراده د حج يا د عمرې وى.

دآفاقي د حاجت لپاره دميقات دننه داخليدل

فَإِنْ دَخَلَ الْبُسْتَانَ لِحَاجَةٍ فَلَهُ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ، وَوَقْتُهُ الْبُسْتَانُ نوكه داخل شوباغ ته د اړتيا لپاره نودده لپاره جائز دى مكې ته داخليدل بغير داحرام (دميقات نه دتړلو) نه. اوميقات دده دغه باغ دې.

حل اللغة ① دخل،دخولاً (ن): داخليدل

تشريح:- جوازالاحرام للافاقى من داخل الميقات اذا دخلها لحاجة⊛مسئله دا ده.كه يوكس د بنى عامرٌباغ يعنى ميقات ته د څه اړتيا لكه تجارت وغيره لپاره داخل شو.نوپه ده څه جزاء نشته.اوكه ددې ځائې دې مكې معظمې ته د داخليدو اراده لرى.نوبغيراحرامه ورته د داخليدو اجازت شته.

توضيح العبارة⊛ددې مطلب دا دي.چه دده لپاره د ميقات نه د احرام تړلو اړتيا نشته.بلكه هم د دغه ځائې نه دې احرام اوتړى.اومكې ته دې داخل شى.دا مطلب هيڅ كله نه دې.چه بغيراحرامه ورته د مكې داخليدو اجازت شته.ځكه چې علامه ابن الهمام رحمه الله فرمائى دى.چه واړه كتابونه په دې باندې ګوياه دى.چه كوم كس مكې ته داخليږى.نواحرام به ترى.برابره ده كه د حج اراده لرى كه دعمرې اوكه د تجارت وغيره،

هُوَ وَصَاحِبُ الْمَنْزِلِ سَوَاءٌ ودې او اوسيدونكې دباغ دواړه برابر دى. **وَلِأَنَّ الْبُسْتَانَ غَيْرُ وَاجِبِ التَّعْظِيمِ فَلَا يَلْزَمُهُ الْإِحْرَامُ بِقَصْدِهِ** ځكه چې باغ واجب التعظيم نه دې نودې ته په ارادې سره احرام لازم نه دې. ،**وَإِذَا دَخَلَهُ الْتَحَقَ بِأَهْلِهِ**، **وَلِلْبُسْتَانِيِّ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ لِلْحَاجَةِ** اوكله چې باغ ته داخل شو نوملحق شو دباغ والو سره. اوباغ والا لپاره په څه اړتيا سره بغير د احرام نه مكې ته داخليدل جائز **فَكَذَلِكَ لَهُ** نودغسې ده لپاره هم دى

حل اللغة ① التحق، التحاقا: ملاويدل

تشريح:- دخول البستاني المكة وتوضيح المراد۞صاحب دقدوري رحمه الله فرمائي.چه د بستاني لپاره داحرام خاتي هم بستان دې.د ميقات نه د احرام تړلو اړتيا نشته.نودغه شان چې كوم كس بستان ته داخل شي.دهغه لپاره هم هغه حكم دې.كوم چې د بستاني لپاره ده.دواړه د احرام تړلوپه حكم كې برابر دي.يعني دبستان څخه به احرام تړي.اود آفاقي لپاره د ميقات نه د احرام تړلو اړتيا ځكه نشته.چه بستان څه واجب التعظيم ځائي نه دې.نوچه د بستان اراده كوي.ددې لپاره د احرام تړل ضروري نه دي.بلكه ناجائزدي.اود بستاني لپاره دخپل څه حاجت لپاره مكې ته بغيراحرامه داخليدل جائزدي.نوددې آفاقي لپاره هم مكې ته د خپل حاجت لپاره داخليدل جائزدي.د علامه ابن الهمام رحمه الله د قول مطابق ددې مطلب هم دا دې.چه بستاني به د بستان نه احرام تړي.اومكې ته به داخليږي.اوپاتې شود بستان نه احرام تړل.نودا ضروري دي. ځكه چې مكې ته بغيراحرامه داخليدل ممنوع دي.

بِقَوْلِهِ وَوَقْتُهُ الْبُسْتَانُ جَمِيعُ الْحِلِّ الَّذِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْحَرَمِ او د ((وقته البستان)) نه مراد تمام حل دې كوم چې دده اود حرم په مينځ كې دې. وَقَدْ مَرَّ مِنْ قَبْلُ، فَكَذَا وَقْتُ الدَّاخِلِ الْمُلْحَقِ بِهِ اودا بيان مخكې شوې دې نو دغه ډول دباغ والا سره ملحق لپاره ددې خل باغ والاميقات هم دا باغ دې.

تشريح:- توضيح ميقات البستاني ومن هو ملحق به۞اودا چې نې اوفرمائيل.چه د بستاني لپاره ميقات بستان دې.نوددې نه مراد واړه زمين حل مراد دې.يعني كومه علاقه چې د بستان اوحرم په مينځ كې واقع شوې وي.خاص كربستان مراد نه دې.دغه ډول دهغه كس ميقات كوم چې بستان ته داخل شو.اود بستاني سره ملحق شو.نودغه هغه لپاره هم د زمين حل ټوله علاقه ميقات دې.كومه چې د بستان اوحرم په مينځ كې واقع وي.د بستان په كې څه تخصيص نشته.

فَإِنْ أَحْرَمَا مِنَ الْحِلِّ وَوَقَفَا بِعَرَفَةَ لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمَا شَيْءٌ نوكه دواړو دحل نه احرام اوتړلو اوبه عرفات ئې وقوف اوكړو نويدوى به څه واجب نه وي. يُرِيدُ بِهِ الْبُسْتَانِيَّ وَالدَّاخِلَ فِيهِ، لِأَنَّهُمَا أَحْرَمَا مِنْ مِيقَاتِهِمَا ددواړو نه مراد باغ والا او داخل شوې دباغ دې.ځكه چې دې دواړو دخپل ميقات نه احرام تړلې دې.

تشريح:- نوكه بستاني اوچه څوك بستان ته داخل شوې وي.د زمين حل نه احرام اوتړلو.نوبه دوى باندې څه جرم نشته.ځكه چې دې دواړو دخپل ميقات نه احرام اوتړل.اود دوى ميقات زمين حل دې.

بغيراحرامه مكې ته اوبيا دوباره په احرام كې داخليدل

وَمَنْ دَخَلَ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ ثُمَّ خَرَجَ مِنْ عَامِهِ ذَلِكَ إِلَى الْوَقْتِ اوكوم سړې چې مكې ته بغير د احرام نه داخل شو بيا دغه كال ميقات ته لاړو وَأَحْرَمَ بِحَجَّةٍ عَلَيْهِ أَجْزَأَهُ ذَلِكَ مِنْ دُخُولِهِ مَكَّةَ بِغَيْرِ إِحْرَامٍ اودهغې حج احرام ئې اوتړلو كوم چې پده دې نو دا به ده لره مكې ته بغيرد احرام نه ددې خليدو لپاره كافي شي.

اللغة① احرم، احراماً: احرام تړل ②عام: كال

تشريح:- المذهبان في كافى الحج او العمرة اللازمة بدخول المكة۞مسئله دا ده.كه يوكس بغيرد احرام نه مكې ته داخل شو.نوپه ده حج ياعمره لازم شوه.لكه څنګه چې زموږ مذهب دې.بيا دې هم په دغه كال د مكې نه بهرشو.اودميقات نه ئې د فرض حج يا د نفل حج يا دعمرې لپاره احرام اوتړلو.نوكوم حج يا عمره چې پرې مكې ته په بغيراحرامه داخليدو لازم شوې وه.دا د هغې نه كافي شوه.دهغې د ځانله اوجدا كولوڅه اړتيا نشته.

وَقَالَ زُفَرُ رَحِمَهُ اللهُ: لَا يُجْزِيهِ، وَهُوَ الْقِيَاسُ اعْتِبَارًا بِمَا لَزِمَهُ بِسَبَبِ النَّذْرِ امام زفر فرمائي چې كافي به نه وي اوقياس هم دادې، قياس په دې باندې كوم چې د نذر په سبب سره لازم وي. وَصَارَ كَمَا إِذَا تَحَوَّلَتِ السَّنَةُ نوداسې شوه لكه چې كال دوباره شو.

حل اللغة① اعتباراً: اعتباركول ② تحولت، تحولاً: واپس ګرځيدل ③ سنه: كال

تشريح:- اوامام زفر رحمه الله فرمائي.چه دا نه كافي كيږي. او قياس هم دا دې.

دليله۞قياس دا دې.كه په يوكس دنذر په وجه حج فرض شوې وي.اودې فرض حج اوكړي.نود فرض حج په كولومنذور حج نه ادا كيږي.دغه ډول دلته هم كه فرض حج اوكړي.نوهغه حج پرې نه ادا كيږي.كوم چې مكې ته بغيراحرامه د داخليدو په وجه واجب شوې وو.اودا داسې شو.لكه چې كال تير شي.يعني كه په يوكس مكې ته بغيراحرامه داخليدو باندې حج واجب شوې وي.او په بل كال دې فرض حج اوكړي.نوپه دغه فرض حج باندې هغه حج نه ادا كيږي.كوم چې مكې ته بغيراحرامه داخليدو باندې واجب شوې وو.

وَلَنَا أَنَّهُ تَلَافَى الْمَتْرُوكَ فِي وَقْتِهِ اوزموږ دليل دادې چې ده دمتروك تلافي په وخت كې اوكړه، لِأَنَّ الْوَاجِبَ عَلَيْهِ تَعْظِيمُ هَذِهِ الْبُقْعَةِ بِالْإِحْرَامِ ځكه چې پده واجب خو داحرام سره ددې ځائي تعظيم دې كَمَا إِذَا أَتَاهُ مُحْرِمًا بِحَجَّةِ الْإِسْلَامِ فِي الِابْتِدَاءِ لكه چې راشي ابتداءً د حجة الاسلام احرام تړلې.

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله۞زموږ دليل دا دې.چه په دې باندې بغيراحرامه مكې ته د داخليدوپه وجه كوم حج يا عمره واجب شوې وه.نوده په خپل وخت كې يعنى هم په دغه كال كې د هغې تلافي اوكړله.په دې طريقه چې د فرض حج ادا كولوپه ضمن كې ئې هغه ادا كړلو.ځكه چې په ده باندې د حرم دتعظيم لپاره په احرام كې داخليدل واجب وو.كه په هره طريقه وو.اوهغه حاصل شو.نوځكه ده ته د جلا حج يا عمرې ضرروت پاتې نشو.لكه چې څنګه دې د اول نه دفرض حج لپاره احرام اوتړي.نوفرض حج د كوم چې ده نيت كړې وو.اوكوم چې په ده مكې ته بغيراحرامه ددې خليدو په وجه واجب شوې وو.د دواړو لپاره كافي كيږي.

بِخِلَافِ مَا إِذَا تَحَوَّلَتِ السَّنَةُ لِأَنَّهُ صَارَ دَيْنًا فِي ذِمَّتِهِ په خلاف د هغې نه هركله چې كال دوباره شي.ځكه چې دغه اوس دده په ذمه پور شو. فَلَا يَتَأَدَّى إِلَّا بِإِحْرَامٍ مَقْصُودٍ نو د مقصودي احرام نه بغير نه ادا كيږي كَمَا فِي الِاعْتِكَافِ الْمَنْذُورِ فَإِنَّهُ يَتَأَدَّى بِصَوْمِ رَمَضَانَ مِنْ هَذِهِ السَّنَةِ لكه د نذر په اعتكاف كې چې دي. چې دا ددې كال رمضان د روژو سره ادا كيږي دُونَ الْعَامِ الثَّانِي نه چې د بل كال درمضان سره.

تشريح:- الجواب عن قياس زفر رحمه الله۞په خلاف دهغه صورت چې كال تيرشي.ځكه چې مكې ته بغيراحرامه د داخليدو په وجه چې كوم حج په ده فرض شوې وو.هغه دده په ذمه پور شو.نوهغه به په دې سې احرام سره ادا كيږي.چه هغه مقصود وي. يعنى په هغه احرام به ادا كيږي.كوم چې ددې پور ادا كولوپه اراده سره اوتړلې شي.لكه څنګه چې دنذرپه اعتكاف كې وي.يعنى چې يوكس د يوكال په رمضان كې د اعتكاف كولونذراوكړي.اود اعتكاف لپاره روژه ضروري ده.نواعتكاف به هم ددغه رمضان په روژو كې ادا كيږي.د بل كال د رمضان په روژو كې دغه نذر اعتكاف نه ادا كيږي.بلكه كه په دې رمضان كښې ئې اعتكاف اونكړلو.نوهغه به په نورو ورځو كې قضا راوړي.او روژې به په كې نيسي.

په عمره كې بغيراحرام د ميقات نه تيريدل اوهغې فساد اوقضا راوړل

وَمَنْ جَاوَزَ الْوَقْتَ فَأَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ وَأَفْسَدَهَا مَضَى فِيهَا وَقَضَاهَا اوڅوك چې تيرشو دميقات نه نودعمرې احرام ئې اوتړلو اوهغه ئې فاسده كړه نو د عمرې په افعالو دې تيرشي اوقضا دې اوكړي.

حل اللغة① جاوز، مجاوزة: تيريدل، تجاوزكول ② افسد، افساداً: فاسد كول ③ قضاها، قضى، يقضي، قضاءً: قضاءكول ④ محظورات: ممنوعات، هغه شيان (څيزونه) د كوم نه چې منع كړې شوې وي]

تشريح:- العمرة بالاحرام المتجاوز عن الميقات ثم فسادها۞كه يوكس بغيراحرامه د ميقات نه تيرشو.اوبيا ئې دعمرې احرام اوتړلو.اوعمره ئې فاسده كړله نودعمرې افعال دې پوره كړي.اود ميقات نه دې د هغې د قضاء لپاره احرام اوتړي

لِأَنَّ الْإِحْرَامَ يَقَعُ لَازِمًا فَصَارَ كَمَا إِذَا أَفْسَدَ الْحَجَّ ځكه چې احرام لازم واقع كيږي نوداسې شوه لكه حج چې فاسد كړي.

ادلائل المسئلتين د عمرې جارى ساتلو دليل دا دې.چه احرام يولازم عقد دې.چه سړې دکوم شى لپاره احرام اوتړى.اوپه هغې کې پيل اوکړى.نوچه هغه ئې نه وى پوره کړې.دهغې نه وتلې نشى.لکه په دې صورت کې چې ئې د عمرې احرام تړلې دې.اود هغې په افعالوکې پيل کړې ده. نو پوره کوى به ئې ②اود قضا راوړلو دليل دا دې.چه ده په صحيح طريقه باندې په ځان د عمرې ادا کاوه التزام کړې وو.اوهغه ئې په صحيح طريقه ادا نکړله.نوقضا پرې واجب ده.

وَلَيْسَ عَلَيْهِ دَمٌ لِتَرْكِ الْوَقْتِ اوپه ده په پريښودو د ميقات دم لازم نه دې.

تشريح:- اوپه ده باندې دم نشته د دې دليل دا دې.چه په ده باندې دم ځکه واجب شوې وو.چه بغيراحرامه د ميقات نه تيرشوې وو. خوچه دې دوباره ميقات ته لاړ شى.اوهغه عمرې د قضاء راوړلو لپاره احرام نه اوتړى.دکومې په احرام کې چې ده د ميقات نه تجاوز کړې وو.اودم پرې لازم شوې وو.نوکوم نقصان چې پيدا شوې وو.په دې دوهم احرام تړلو سره دهغې تلافى اوشوه.اودم لازم شوې وو.دنقصان پوره کولودپاره.نوچه په د ميقات نه احرام اوتړى.هغه نقصان پوره شو.اودم ساقط شو.لکه چې يوکس په لمانځه کې سهوه شى.نوپه ده سجده سهوه واجب شوه.خوچه ده لمونځ فاسد کړلو.اوهغه ئې دوباره اوکړلو.نوسجده سهوه ساقط شوه.

وَعَلٰى قِيَاسِ قَوْلِ زُفَرَ رَحِمَهُ اللّٰهُ لَا يَسْقُطُ عَنْهُ اودامام زفرصاحب دقول په قياس به دم ساقط نه وى

تشريح:- خلاف زفر رحمه الله امام زفر رحمه الله فرمائى.چه د عمرې قضا راوړى.نوهم هغه دم نه ساقطيږى.کوم چې د ميقات نه بغيراحرامه د تيريدو په وجه لازم شوې وو.

وَهُوَ نَظِيْرُ الْاِخْتِلَافِ فِىْ فَائِتِ الْحَجِّ اِذَا جَاوَزَ الْوَقْتَ بِغَيْرِ اِحْرَامٍ اودا نظير د ې دهغې اختلاف کوم چې دفوت شوى حج په اړه کې دې کله چې دې د احرام نه بغير دميقات نه تيرشى **وَفِيْمَنْ جَاوَزَ الْوَقْتَ بِغَيْرِ اِحْرَامٍ وَاَحْرَمَ بِالْحَجِّ ثُمَّ اَفْسَدَ حَجَّتَهُ،** او نظير دې دهغې اختلاف کوم چې دهغې سړى په اړه کې دې چې دميقات نه بغيرد احرام نه تيرشى اودحج احرام اوتړى او حج فاسد کړى

تفصيل "الاختلاف المذكور في المسئلتين الاخريتين" هم دا اختلاف په هغه صورت کې هم دې.چه يوکس د ميقات نه تيرشى.اودحج لپاره احرام اوتړى.خو حج ترې فوت شى.اوبيا په راروان کال دهغې حج قضا راوړى.نوکوم دم چې په ده د ميقات نه بغيراحرامه د تيريدو په وجه واجب شوې وو.هغه ساقطيږى.اوامام زفر رحمه الله فرمائى.چه نه ساقطيږى. ②اودا اختلاف په هغه صورت کې دې.چه يوکس د ميقات نه بغيراحرامه تيرشى.اوبيا دحج لپاره احرام اوتړى.خود وقوف عرفات نه وړاندې په جماع کولوسره حج فاسد کړى.نوچه دې په راروان کال د فاسد حج قضا راوړى.اود ميقات نه احرام اوتړى.نوکوم دم چې پرې د ميقات نه بغيراحرامه تيريدو په وجه واجب شوې وو.هغه ساقطيږى.اودامام زفر رحمه الله په نيزنه ساقطيږى.

هُوَ يَعْتَبِرُ الْمُجَاوَزَةَ هٰذِهٖ بِغَيْرِهَا مِنَ الْمَحْظُوْرَاتِ امام زفرصاحب دې تجاوز دميقات لره په نورو محظوراتو قياس کوى.

تشريح:- دليل زفر امام زفر رحمه الله د ميقات نه د تيريدو جرم د احرام په نورو ممنوعاتو باندې قياس کوى. مثلاً که يوکس د حج په احرام کې خوشبواولګوله.او يا ئې ګنډلې جامې واچولې.اودغه حج ترې فاسد شو.اوبيا د هغې قضا راوړى.نوکوم دم چې پرې په فاسد حج کې واجب شوې وو.دهغې په قضا راوړلو هغه دم نه ساقطيږى.

وَلَنَا اَنَّهٗ بِصِيْرُ قَاضِيًا حَقَّ الْمِيْقَاتِ بِالْاِحْرَامِ مِنْهُ فِى الْقَضَاءِ اوزمونږ دليل دادې چې په قضا دغه سړې دميقات نه په احرام تړلو کې حق دميقات ادا کاوه والاکرخى. **،وَهُوَ يَحْكِى الْفَائِتَ وَلَا يَنْعَدِمُ بِهٖ غَيْرُهٗ مِنَ الْمَحْظُوْرَاتِ فَوَضَحَ الْفَرْقُ**

اوقضاء دهغې حکايت کوى کوم چې فوت شوې دې اوپه قضاء سره نور محظورات معدوم کيږى نوفرق واضح شو.

تشريح:- دليل جمهورالاحناف رحمهم الله اوزمونږدليل دا دې.چه ده د فاسد حج قضا راوړلو کې د ميقات نه احرام اوتړلو.اود ميقات حق ئې ادا کړلو.ځکه چې قضا هم د فوت شوى قائم مقام ده.نودا داسې شوه.لکه چې ده هډو بغيراحرامه دميقات نه تجاوز کړې نه دې.اوچه بغيراحرامه د ميقات نه تجاوز نه دې شوې.نودم هم واجب نشو.ځکه چې دم خو هم ددې په وجه لازم شوې وو.

الجواب عن قياس زفر رحمه الله اوپاتې شود احرام د نوروو ممنوعاتولکه د خوشبو لګولو ارتکاب،نوهغه د حج په فساد او قضا راوړلو سره نه ختميږى.بلکه بيا هم پاته وى.اوچه د احرام ممنوع پاته وى.نودم به هم پاته وى.نوبغيراحرامه د ميقات نه د تيريدو اود احرام په نوروممنوعاتوکې توپير ښکاره شو.

دمکى دحرم نه وتل اومحرم بالحج کيدل اوعرفات ته تلل

وَاِذَا خَرَجَ الْمَكِّىُّ يُرِيْدُ الْحَجَّ فَاَحْرَمَ وَلَمْ يَعُدْ اِلَى الْحَرَمِ وَوَقَفَ بِعَرَفَةَ فَعَلَيْهِ شَاةٌ يومکى په اراده دحج روانشو اوده احرام اوتړلو او حرم ته واپس نشو **لِاَنَّ وَقْتَهُ الْحَرَمُ وَقَدْ جَاوَزَهٗ بِغَيْرِ اِحْرَامٍ** اوپه عرفات ئې وقوف اوکړو نو پده يو وزه واجب ده. ځکه چې دده ميقات حرم دې **فَاِنْ عَادَ اِلَى الْحَرَمِ وَلَبّٰى اَوْلَمْ يُلَبِّ فَهُوَ عَلَى الْاِخْتِلَافِ الَّذِىْ ذَكَرْنَاهُ فِى الْاٰفَاقِىِّ** اودې ترې بغير احرام نه تيرشو نوکه دې حرم ته واپس شو او تلبيه ئې اووئيله يا ئې اونه وئيله نودا په هغې اختلاف دې کوم چې موږ د آفاقى په حق کې ذکرکړې دې.

حل اللغة ①**خرج، خروجاً** (ن): وتل ②**يريد**: اراده کول، غوښتل ③**لبى، تلبية**: تلبيه وئيل

تشريح:- مسئله ښکاره ده.

دمتمتع د عمرې نه روسته د حج لپاره خارج دحرم نه محرم بالحج کيدل

وَالْمُتَمَتِّعُ اِذَا فَرَغَ مِنْ عُمْرَتِهٖ ثُمَّ خَرَجَ مِنَ الْحَرَمِ فَاَحْرَمَ وَوَقَفَ بِعَرَفَةَ فَعَلَيْهِ دَمٌ متمتع چې دعمرې نه فارغ شو بيااووتلودحرم نه او احرام دحج ئې اوتړلو او وقوف دعرفات ئې اوکړو نوپده دم دې. **لِاَنَّهٗ لَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ وَاَتٰى بِاَفْعَالِ الْعُمْرَةِ صَارَ بِمَنْزِلَةِ الْمَكِّىِّ** ځکه چې دې مکې ته داخل شو دعمرې افعال ئې اوکړل نودې پشان د مکى شو **وَاِحْرَامُ الْمَكِّىِّ مِنَ الْحَرَمِ لِمَا ذَكَرْنَا فَيَلْزَمُهُ الدَّمُ بِتَاْخِيْرِهٖ عَنْهُ** اودمکى احرام دحرم نه وى چې وجه ئې موږ ذکر کړې ده.نو لازم دې پرې دم دحرم نه دتاخير په وجه. **فَاِنْ رَجَعَ اِلَى الْحَرَمِ فَاَهَلَّ فِيْهِ قَبْلَ اَنْ يَقِفَ بِعَرَفَةَ فَلَا شَىْءَ عَلَيْهِ** بيا که دې حرم ته واپس راغلو اوپه دې کې ئې تلبيه اووئيله مخکې دوقوف دعرفات نه نوپده څه لازم نه دى. **وَهُوَ عَلَى الْخِلَافِ الَّذِىْ تَقَدَّمَ فِى الْاٰفَاقِىِّ، وَاللّٰهُ تَعَالٰى اَعْلَمُ** اودا هم په هغې اختلاف دې کوم چې د آفاقى په حق کې مخکې تير شوې دې.

حل اللغة ①**متمتع**: نفع اوچتونکى ②**فرغ، فراغة** (ف): فارغ کيدل ③**فيلزم، لزم لزوماً** (س): لازم کيدل]

تشريح:- مسئله دوضاحت محتاجه نه ده.

باب إضافة الإحرام إلى الإحرام

دا باب د احرام اضافت احرام ته په کولوکې دې.

تشريح:- الربط بماقبله د مکى عمره اوحج په يواحرام کې جمع کول جائزنه دى.بلکه جنايت دې.دغه ډول د آفاقى لپاره د عمرې احرام دحج احرام سره يوځائې کول جنايت دې.البته د حج احرام دعمرې د احرام سره يوځائې کول د آفاقى لپاره جنايت نه دې.چونکه د مکې د خلګو لپاره دا جنايت دې.نوځکه ئې دا د باب الجنايات نه روسته ذکر کړل.

قَالَ اَبُوْحَنِيْفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ: اِذَا اَحْرَمَ الْمَكِّىُّ بِعُمْرَةٍ وَطَافَ لَهَا شَوْطًا امام ابى حنيفه رحمه الله فرمائى چې که مکى

ثُمَّ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ فَإِنَّهُ يَرْفُضُ الْحَجَّ وَعَلَيْهِ لِرَفْضِهِ دَمٌ بیا دحج احرام ئې اوتړلو نودې به حج ترک کړي اوس په ده دحج دترک په وجه یودم دې. وَعَلَيْهِ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ [1] اویو حج او عمره به پرې واجب وي.

دعمرې احرام اوتړلو یوچکرئې دطواف اوکړو،

حل اللغة: ① احرم، احراماً: احرام تړل ② شوط: چکر ③ رفض: پرېښول

تشریح:- **صورة المسئلة**۞ مسئله دا ده. که مکی د عمرې لپاره احرام اوتړلو. اویوچکرئې هم اولګولو. اوبیا ئې د حج لپاره احرام اوتړلو. یعنی دحج نیت ئې هم اوکړلو. نوحج به پرېږدي. اودحج پرېخودو په وجه پرې یوه قربانی واجب شوه. اوپه ده باندې د قضا په طور حج اوعمره لازم شوه. خودا خیال ساتئ: چه دا عمره د قضا په حیثیت نه ده. بلکه دهرحج سره عمره وي.

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ وَمُحَمَّدٌ رَحِمَهُمَا اللّٰهُ: رَفْضُ الْعُمْرَةِ أَحَبُّ إِلَيْنَا وَقَضَاؤُهَا وَعَلَيْهِ دَمٌ صاحبین ﷬ فرمائی چې زموږ په نزد ترک دعمرې اودهغې قضا غوره ده اوپه ده په ترک دعمرې قضا واجب ده. لِأَنَّهُ لَا بُدَّ مِنْ رَفْضِ أَحَدِهِمَا ځکه چې ددوی نه یو پرېښودل ضروری دی

حل اللغة: ① احب: خوښ کړې شوې ② لابد: ضروری

تشریح:- **خلاف الصاحبین** ﷬ ۞ صاحبین ﷬ فرمائی. چه غوره خبره دا ده. چه عمره پرېږدي. اوبیا ددې قضا راوړي. البته دعمرې پرېخودو په وجه به په ده یوه قربانی واجب وي.

لِأَنَّ الْجَمْعَ بَيْنَهُمَا فِي حَقِّ الْمَكِّيِّ غَيْرُ مَشْرُوعٍ ځکه چې دمکی په حق کښې دواړو جمع کول غیر مشروع دي. وَالْعُمْرَةُ أَوْلَى بِالرَّفْضِ؛ لِأَنَّهَا أَدْنَى حَالًا اودترک لپاره عمره زیاته ښه ده ځکه چې دا په مرتبه کښې کمه ده، وَأَقَلُّ أَعْمَالًا وَأَيْسَرُ قَضَاءً لِكَوْنِهَا غَيْرَ مُؤَقَّتَةٍ په اعمالوکې اقل اوپه قضاء کښې آسانه ده. ځکه چې د څه وخت سره موقته نه ده

تشریح:- **وجوه دلیل الصاحبین** ﷬ ۞ دصاحبینو ﷬ دلیل دا دې. چه دمکی لپاره دحج اوعمرې جمع کول جائزنه دی. نوچه ده د دواړو نیت اوکړلو. د یوپرېښول ورله ضروری شو. خوبیا په دواړو کې د حج په نسبت دعمرې پرېښول پکار دی. ① ځکه چې عمره په مرتبه کې دحج نه کمه ده. ② بله دا چې د عمرې افعال کم دی په نسبت سره دحج افعالوته، ځکه چې په عمره کې صرف طواف اوسعی ده. نوددې په قضا راوړلوکې آسانی ده. ③ دریمه دا چې دعمرې لپاره متعین وخت نتشه. بلکه د اخترد ورځې اودایام التشریق نه سوې واړه کال ئې وخت دې. اودحج لپاره صرف مخصوص ورځې دی.

دمکی دعمرې داحرام نه روسته دحج احرام تړل

وَكَذَا إِذَا أَحْرَمَ بِالْعُمْرَةِ ثُمَّ بِالْحَجِّ وَلَمْ يَأْتِ بِشَيْءٍ مِنْ أَفْعَالِ الْعُمْرَةِ لِمَا قُلْنَا دغه ډول که دعمرې احرام ئې اوتړلو بیا ئې دحج احرام اوتړلو اودعمرې په افعالو کې ئې هیڅ اونکړل په دې وجه چې موږ وئیلی دی.

تشریح:- صاحب د قدوری رحمه الله فرمائی دغه ډول که چا د عمرې احرام تړلې وی او بیا ئې د حج احرام اوتړلو اوحال دا دې چې ده د عمرې په افعالو کې تراوسه پورې څه ادا کړی نه دی نو ده په اتفاق سره عمره پرېخودله د وړاندینی دلیل په وجه چې عمره په مرتبه کې د حج نه کمه ده الخ

فَإِنْ طَافَ لِلْعُمْرَةِ أَرْبَعَةَ أَشْوَاطٍ ثُمَّ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ رَفَضَ الْحَجَّ بِلَا خِلَافٍ که مکی عمرې لپاره څلور چکرې دطواف اوکړې دحج احرام ئې اوتړلو نوحج به ترک کوی بغیر دخلاف نه. لِأَنَّ لِلْأَكْثَرِ حُكْمَ الْكُلِّ فَتَعَذَّرَ رَفْضُهَا ځکه چې

[1]) القول الراجح هو هذا قول أبی حنیفة رحمه الله کذا فی ردالمحتار (۲۴۸|۲) والبحر الرائق (۹۰|۳) والخانیة (۱|۱۴۳) والهندیة (۱|۲۵۴) نقلاً عن القول الراجح (۱|۲۳۶)-

اکثرلره حکم دکل وی. نوترک دعمرې متعذر شو داسې شو لکه چې ترې فارغ شوې وی.

حل اللغة: ① اشواط: چکرې ② رفض، رفضاً (ن): پرېښول

تشریح:- اوکه د عمرې لپاره ئې څلور ګښتونه لګولي وی او بیا ئې د حج احرام اوړلو نو په اتفاق سره ده حج پرېښولو ځکه چې اکثرلره حکم د کل وی نو ده لکه چې واړه طواف اوکړلو اود پوره طواف کاوه په صورت کې دده پرېښول ګران دی ځکه چې عمره هم د کعبې د طواف نوم دې نودې داسې شو لکه چې د عمرې نه فارغ شوې وی

وَلَا كَذٰلِكَ إِذَا طَافَ لِلْعُمْرَةِ أَقَلَّ مِنْ ذٰلِكَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ او دغسې کله چې دعمرې لپاره ئې ددې نه کم طواف کړې وو .دامام ابو حنیفه په نزد.

تسهیل: اودغه ډول که د عمرې لپاره ئې د څلورو چکرونو نه کم کړې وی نود ابوحنیفه رحمه الله په نیز د عمرې پرېښول ګران دی اود صاحبینو ﷬ په نیز ګران نه دی دصاحبینو ﷬ دلیل په وړاندینۍ مسئله کې ددې عبارت لاندې ﴿لأنه لا بد من رفض أحدهما﴾ تیرشوې دې

وَلَهُ أَنَّ إِحْرَامَ الْعُمْرَةِ قَدْ تَأَكَّدَ بِأَدَاءِ شَيْءٍ مِنْ أَعْمَالِهَا دده دلیل دادې چې دعمرې احرام ددې په څه عملونو کولو سره متاکدشو. وَإِحْرَامُ الْحَجِّ لَمْ يَتَأَكَّدْ اودحج احرام نه دې موکد شوې، وَرَفْضُ غَيْرِ الْمُتَأَكِّدِ أَيْسَرُ اود غیرموکد ترک آسان دې

تشریح:- دامام صاحب دلیل دا دې چې هرکله چې مکی د عمرې په احرام کې د طواف یو چکر اولګولو بیا ئې د څلورو نه کم اولګولو نه د عمرې په افعالو کې د څه نا څه افعالو په کاوه سره عمره مؤکده کړه او د حج احرام لا مؤکد شوې نه دې اود غیر مؤکد پرېخود آسان وی ځکه دې حج پرېږدي

وَلِأَنَّ فِي رَفْضِ الْعُمْرَةِ، وَالْحَالَةُ هٰذِهِ إِبْطَالَ الْعَمَلِ او ځکه چې په عمره پرېښودو کې هر کله چې حالت داسې وی عمل لره باطل کول دی. وَفِي رَفْضِ الْحَجِّ امْتِنَاعٌ عَنْهُ وَعَلَيْهِ دَمٌ بِالرَّفْضِ اودحج په پرېښودو کې دعمل نه منع کیدل دی اوپه ده دم واجب دې دترک په امله سره أَيَّهُمَا رَفَضَهُ لِأَنَّهُ تَحَلَّلَ قَبْلَ أَوَانِهِ لِتَعَذُّرِ الْمُضِيِّ فِيهِ هریو چې پدوی کې ترک کړی. مخکې دوخت نه د حلالیدلو په امله سره ځکه چې پوره کول ئې متعذر دی.

تشریح:- دوهم دلیل دا دې چې هرکله ئې په عمره پیل اوکړه نو په دې حالت کې که عمره پرېږدی نو د عمل ابطال لازمیږی اود حج په ایساریدو سره د حج نه منع کیدل لازمیږی اود یو کار نه منع کیدل ددې په نسبت آسان دی یو کار باطل کړې شی نوددې امله هم د حج پرېښول آسان دی

بهرحال چې کوم یو ئې هم پرېښول نو په دې مکی باندې دم لازمیږی ځکه چې دې د ارکانو د ادا کاوه نه وړاندې حلال شو اود ارکانو د ادا کاوه نه وړاندې ځکه حلال شو چې ددې پوره کول ګران دی اوپوره کول ئې ځکه ګران دی چې د مکی لپاره حج او عمره جمع کول ناجائز دی

فَكَانَ فِي مَعْنَى الْمُحْصَرِ إِلَّا أَنَّ فِي رَفْضِ الْعُمْرَةِ قَضَاءَهَا نو دے د محصر په معنی شو مګر دومره خبره ده چې ترک دعمرې کې قضا دعمرې ده. لَا غَيْرُ وَفِي رَفْضِ الْحَجِّ قَضَاؤُهُ وَعُمْرَةٌ لِأَنَّهُ فِي مَعْنَى فَائِتِ الْحَجِّ اوپه ترک دحج کې دحج قضا دیو عمرې ده. ځکه چې دې په معنی د حج فوت کونکی کې دې.

تشریح:- دې د محصر پشان شو او په محصرباندې یوه قربانی واجب وی نو په ده به هم یوه قربانی واجب وی البته دومره خبره ضرور ده که عمره ئې پرېخودله لکه څنګه چې د صاحبینو ﷬ مذهب دې نوصرف د عمرې قضا به پرې واجب وی او که حج ئې پرېښولو نو لکه څنګه چې د امام ابوحنیفه رحمه الله مذهب دې نو په ده به د حج قضا لازم وی او د حج سره به پرې د عمرې قضا هم واجب وی ځکه چې دا کس د حج فوت کونکی په حکم کې دې

دمکي حج اوعمره دواړه يوځائې کولوحکم

وَإِنْ مَضَى عَلَيْهِمَا أَجْزَأَهُ اوکه دواړه ئې پوره کړل نوکافي دي ورله

حل اللغة: ① مضى، مضيا (ض): تيريدل

تشريح:- صحة الحج والعمرة معاً للمكى ۞ که مکي حج اوعمره دواړه ترك نکړل. بلکه د دواړو افعال ئې ادا کړل. نودواړه ادا شول.

لِأَنَّهُ أَدَّى أَفْعَالَهُمَا كَمَا الْتَزَمَهُمَا. ځکه چې ادائې کړل دواړه افعال لکه چې ځنګه لازم کړې وو. غَيْرَ أَنَّهُ مَنْهِيٌّ عَنْهُمَا وَالنَّهْيُ لَا يَمْنَعُ تَحَقُّقَ الْفِعْلِ صرف دومره خبره ده. چه ده لره ددواړو جمع کول ممنوع دي اونهي د تحقق دفعل نه مانع نه وي. عَلَى مَا عُرِفَ مِنْ أُصُولِنَا لکه زموږ په اصولو کې چې معلومه ده.

تشريح:- دليله ۞ ځکه چې ده د دواړو افعال ځنګه په ځان باندې لازم کړي وو. هغه شان ئې پوره کړل. البته دومره ده چه شريعت دې د حج اوعمرې يوځائې کولونه منع کړې وو. خونهي د تحقق فعل لپاره مانع نه وي. لکه ځنګه چې د اصول فقه په کتابونوکې ذکردي.

وَعَلَيْهِ دَمٌ لِجَمْعِهِ بَيْنَهُمَا لِأَنَّهُ تَمَكَّنَ النُّقْصَانُ فِي عَمَلِهِ اوپده يودم دې ددواړو دجمع کاوه په وجه دې. ځکه چې د منهي عنه په ارتکاب سره دده په عمل کې نقصان راغلو. لِارْتِكَابِهِ الْمَنْهِيَّ عَنْهُ او دا دمکي په حق کې دم د جبر دې

تشريح:- وجوب الدم عليه ۞ البته دومره ده. چه په دې مکي باندې دحج اوعمرې دواړه يوځائې کولود امله قرباني واجب ده. ځکه چې دده په عمل کې نقصان پيدا شو. اونقصان ځکه پيدا شو. چه ده د يوداسې فعل ارتکاب اوکړلو. دکوم نه چې دې منع شوې وو.

وَهَذَا فِي حَقِّ الْمَكِّيِّ دَمُ جَبْرٍ وَفِي حَقِّ الْآفَاقِيِّ دَمُ شُكْرٍ اود آفاقي په حق کې دم د شکر دې.

تشريح:- نوعية دم المكى والافاقى ۞ دا قرباني د مکي په حق کې دم جبريعني د نقصان پوره کونکې دې. نو ددې ځخه به په خپله خوراك نه کوي. بلکه د حرم په مسکينانوباندې به ئې صدقه کوي. اود آفاقي په حق کې دا قرباني د شکريه ده. نودهغه لپاره ددې نه خوراك کول جائزدي. دا عجيبه خبره ده. که حج اوعمره مکي جمع کړي. نوګناه ده. اوکه آفاقي ئې جمع کړي. نونعمت دې. قرباني په دواړو واجب ده. خوپه مکي باندې د نقصان پوره کاوه لپاره اوپه آفاقي باندې د شکريه ادا کولودپاره. دالله قدرت دې. چه يوځيزد يو لپاره ګناه اود بل لپاره نعمت دې.

د دوو حجونو لپاره احرام تړل

وَمَنْ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ ثُمَّ أَحْرَمَ يَوْمَ النَّحْرِ بِحَجَّةٍ أُخْرَى چا چې دحج احرام اوتړلوبيا په يوم نحر کې ئې دبل حج احرام اوتړلو. فَإِنْ حَلَقَ فِي الْأُولَى لَزِمَتْهُ الْأُخْرَى وَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ نوکه ده په اول حج کې حلق کړې وو. نو دوهم حج پرې لازم شو اوپده به ځه واجب نه وي.

حل اللغة: ① احرم، احرامًا: احرام تړل ② يوم النحر: د قربانئې ورځ

تشريح:- صحة الشروع في الاحرام الثانى ۞ مسئله دا ده. که يوکس دحج لپاره احرام اوتړلو. اوبيا ئې د اختريه ورځ د راروان کال لپاره د دوهم حج احرام اوتړل. نود دې مسئلې دوې [دوه] صورتونه دي. ده به د اولنى حج احرام نه وتلو لپاره حلق يا کړې وي اويا به ئې حلق نه وي کړې. نوکه د اول حج نه د وتلو لپاره ئې حلق کړې وي. نوپه ده باندې د راروان کال حج لازم شو. اودې به د راروان کاله پورې په احرام کې اوسيږي.

عدم وجوب الدم ۞ اوپه ده باندې دم واجب نه دې. ځکه چې ده دوې [دوه] احرامونه جمع کړې نه دي. بلکه د اولنى حج داحرام نه د حلق په ذريعه وتلې دې. اود دوهم لپاره ئې احرام تړلې دې. حالانکه دوې [دوه]

احرامونه جمع کول بدعت دي. اوده د بدعت ارتکاب نه دې کړې. نوپه ده دم جنايت واجب نه دې.

وَإِنْ لَمْ يَحْلِقْ فِي الْأُولَى لَزِمَتْهُ الْأُخْرَى وَعَلَيْهِ دَمٌ اوکه حلق ئې په اول حج کې نه وو کړې بيا به هم بل حج لازم شي او په ده به قرباني وي. قَصَّرَ أَوْ لَمْ يُقَصِّرْ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ که قصرئې کړې اوکه نه. دامام ابوحنيفه رحمه الله په نزد.

تشريح:- اوکه د دوهم احرام تړلونه وړاندې ئې حلق اونکړلو. نوپه ده باندې دوهم حج لازم شو. اودم پرې هم واجب شو. که د دوهم احرام نه روسته حلق اوکړي اوکه اونکړي. دا دامام ابوحنيفه رحمه الله مسلك دې.

وَقَالَا: إِنْ لَمْ يُقَصِّرْ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ لِأَنَّ الْجَمْعَ بَيْنَ إِحْرَامَيِ الْحَجِّ أَوْ إِحْرَامَيِ الْعُمْرَةِ بِدْعَةٌ اوصاحبين رحمهما الله فرمائي. که قصرئې نه وي کړې نوځه پرې نشته. ځکه چې دحج دوې [دوه] احرامونه او د عمرې دوې [دوه] احرامونه جمع کول بدعت دې. فَإِذَا حَلَقَ فَهُوَ وَإِنْ كَانَ نُسُكًا فِي الْإِحْرَامِ الْأَوَّلِ فَهُوَ جِنَايَةٌ عَلَى الثَّانِي اوکله چې ده حلق اوکړو. نوحلق اګر چې د اول احرام نسك دې بيا هم په دوهم احرام جنايت دې. وَلِأَنَّهُ فِي غَيْرِ أَوَانِهِ فَلَزِمَهُ الدَّمُ بِالْإِجْمَاعِ ځکه چې دغه دده د وخت نه مخکې دي. په دې وجه به دم لازم وي په اجماع سره

تشريح:- صورة وجوب الدم عندابى حنيفة والصاحبين ۞ اود صاحبينو رحمهما الله مسلك دا دې که د دوهم احرام تړلو نه روسته ئې حلق اونکړلو. نوپه ده باندې دم نه دې واجب دې. ځکه چې دحج يا د عمرې دوې [دوه] احرامونه جمع کول په اتفاق سره بدعت دې. اوس که ده د دوهم احرام تړلونه روسته حلق اوکړلو. نواګرچه دا حلق داولنى احرام نه د وتلو لپاره يوعمل دې. ليکن په دوهم احرام کې ددې کول جنايت دې. ځکه چې د دوهم احرام افعال لاده پوره کړې نه دي. يعني بې وخته اوشو. اوښکاره خبره ده. چه د وخت نه وړاندې د حلق کول موجب د دم دي. نوپه دې صورت کې د صاحبينواوامام ابوحنيفه رحمه الله دريواړو په نيزدم واجب دې.

وَإِنْ لَمْ يَحْلِقْ. اوکه ده حلق نه ووکړې حَتَّى حَجَّ فِي الْعَامِ الْقَابِلِ تردې چې په راتلوونکې کال ئې حج اوکړو، فَقَدْ أَخَّرَ الْحَلْقَ عَنْ وَقْتِهِ فِي الْإِحْرَامِ الْأَوَّلِ نو موخر ئې کړو حلق د خپل وخت نه په اول احرام باندې. وَذَلِكَ يُوجِبُ الدَّمَ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ [1] اودا موجب ددم دې. په نزد د امام صاحب

تشريح:- صورة وجوب عنده لاعندهما ۞ اوکه د دوهم احرام نه روسته ئې حلق اونکړلو. تردې چې راروان کال ته ئې حج اوکړلو. نوچونکه داول احرام حلق ده ډيرروستوکړلو. دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزپرې دم واجب شو. ځکه چې د دوى په نيزد حج په افعالو کې دخپل وخت نه د يوفعل په روستوکولودم واجبيږي.

وَعِنْدَهُمَا لَا يَلْزَمُهُ شَيْءٌ عَلَى مَا ذَكَرْنَا اودصاحبينو په نزدبه ځه لازم نه وي لکه چې موږ مخکې ذکر کړې دي. فَلِهَذَا سَوَّى بَيْنَ التَّقْصِيرِ وَعَدَمِهِ عِنْدَهُ وَشَرَطَ التَّقْصِيرَ عِنْدَهُمَا نوپه دې وجه دامام صاحب په نزتقصير اوعدم تقصير يوشان دي. اود صاحبينو تقصير شرط کړې دې.

تشريح:- اودصاحبينو رحمهما الله په نيزپرې دم نه واجبيږي. ځکه چې د دوى په نيزد يوفعل په تاخيرباندې دم نه واجبيږي. هم ددې اصولوپه وجه وئيلې شوى دي. چه په ذکر شوې مسئله کې که د دوهم احرام نه روسته حلق اوکړي اوکه اونکړي. نوپه ده دم واجبيږي. اودصاحبينو رحمهما الله په نيزکه حلق اوکړي دم پرې لازميږي. اوکه اونه کړي (اونکړي) نودم پرې نه لازميږي.

[1] القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله كذا فى ردالمحتار (٢٥٠/٢) والبحرالرائق (٩١/٣) والهندية (٢٥٤/١) نقلاً عن القول الراجح (٢٣٧/١)-

دیوعمري د حلق کولونه روسته د دویمې عمرې احرام تړل

ومن فرغ من عمرته الا التقصير فاحرم باخرى فعليه دم کوم سړی چې فارغ شو دخپلې عمرې نه سوې د قصرنه، بيا ده دبلې عمرې احرام اوتړلو نودم پرې واجب دې. لاحرامه قبل الوقت لانه جمع بين احرامی العمرة وهذا مكروه دوخت نه مخکې داحرام تړلو په امله سره. ځکه چې ده دعمرې دوې [دوه] احرامونه جمع کړل اودا مکروه دی. فيلزمه الدم وهو دم جبر وكفارة نولازم شو پرې دم او دا قربانی د جبر اوکفارې ده.

حل اللغة: ① فرغ، فراغة (ف): اوزګاريدل]

تشريح:- مسئله ښکاره ده.

د آفاقي دحج د احرام نه روسته د عمرې احرام تړل

اهل بالحج ثم احرم بعمرة لزماه اوچا چې دحج احرام اوتړلو بیائې دعمرې اوتړلو. نودواړه به لازم وی. لان الجمع بينهما مشروع في حق الآفاقي ځکه چې جمع کول ددې دواړو مشروع دی په حق د آفاقی کې والمسألة فيه او مسئله د آفاقی په حق کې ده نو هغه په دې سې کولوقارن شو فيصير بذلك قارنا

حل اللغة: ① جمع، جمعا: جمع کول

تشريح:- صحة بيل الافاقي في العمرة بعد احرام الحج ۞ مسئله دا ده. که آفاقی تلبیه اووئیله. یعنی دحج لپاره ئې احرام اوتړلو. اود حج افعال ادا کولونه وړاندې ئې دعمرې لپاره هم احرام اوتړلو. نوپه ده باندې دواړه لازم شول. ځکه چې دا مسئله د آفاقی په حق کې ده. اوددې لپاره دحج اوعمرې جمع کول مشروع دی. اودې به ددې په وجه قارن شی.

لكنه اخطأ السنة فيصير مسيئا مګر خطاء ئې اوکړه دسنتو نه. نوبد کوونکې شو.

حل اللغة: ① مسيئا: ګناهګار

تشريح:- العصيان بوجه ترک السنة ۞ البته د سنت خلاف عمل ئې اوکړلو. نوګناهګاربه وی. ځکه چې سنت دا دی. چه دحج افعال د عمرې په افعالو ورداخل کړی. دا نه دی چې د عمرې افعال دحج په افعالو ورداخل کړی. الله تعالی فرمائیلی دی[فان احصرتم فما استيسر من الهدي] په دې آیت کې حج آخرد غایتینو دې. یعنی دعمرې افعال به اول ادا کولی شي. اودحج به وروسته ادا کولی شي. اودا سنت دی.

ولو وقف بعرفات ولم يأت بافعال العمرة فهو رافض لعمرته بیاکه ده وقوف دعرفات اوکړو اود عمرې افعال ئې په ځائې نکړل. نودې رافض دعمرې شو. لانه تعذر عليه اداؤها اذهي مبنية على الحج غير مشروعة ځکه چې اوس ادا کاوه دعمرې متعذر شو. ځکه چې عمره دحج په افعالو مبنی کول غیر مشروع ده.

تشريح:- فسادالعمرة بترک افعال العمرة الى الوقوف ۞ اوس که دې آفاقی د عمرې داحرام تړلونه روسته د وقوف عرفات پورې هلو د عمرې افعال ادا نکړل. نودا کس د عمرې پریخودنکې شو. ځکه چې د وقوف عرفات نه روسته ده لره عمرې افعال ادا کول متعذر شول. ځکه چې د وقوف عرفات نه روسته د عمرې افعال ادا کول داسې دی. لکه چې دې عمره په حج باندې بناء کوی. اوعمره په حج باندې بناء کول غیرمشروع دی.

فان توجه اليها لم يكن رافضا حتى يقف وقد ذكرناه من قبل اوکه دې عرفات ته لاړو. نورافض دعمرې به نه وی. ترهغې چې وقوف اوکړی اومونږدا مخکې بیان کړی دی

تشريح:- عدم الفساد بمحض التوجه الى العرفات ۞ اوکه دا آفاقی صرف عرفات ته روان شی. نوصرف په روانیدو د عمرې پریخودونکې نه دې. ترڅوچه ئې وقوف نه وی کړې. ددې تفصیل په باب قران کې تیرشوې دې.

د حج د طواف نه روسته دعمرې احرام تړل

فان طاف للحج ثم احرم بعمرة فمضى عليهما لزماه بیاکه ده دحج لپاره طواف اوکړو اودعمرې احرام ئې اوتړلو. اوپه دواړوباندې تیرشو نولازم شو. وعليه دم لجمعه بينهما اوپه ده دم دې د دواړو په جمع کولو. لان الجمع بينهما مشروع على ما مر فيصح الاحرام بهما ځکه چې په دواړو کې جمع مشروع وو. لکه چې تیرشو. نوصحیح شو احرام د دواړو،

حل اللغة: ① طاف، طوافا (ن): طواف کول

تشريح:- مسئله، که یوآفاقی د طواف قدوم نه روسته د عمرې لپاره احرام اوتړلو. نو دواړه پرې لازم شول. اوچه دواړه ادا کړی. نوهم پرې د دواړو جمع کاوه د امله قربانی واجب شوه. اودواړه صحیح ځکه شو. چه د آفاقی لپاره دحج اوعمرې جمع کول مشروع دی.

والمراد بهذا الطواف طواف التحية، وانه سنة وليس بركن اومراد په دې طواف سره طواف قدوم دې. کوم چې سنت دې. رکن نه دې. حتى لا يلزمه بتركه شيء تردې چې د دې په ترک سره څه نه لازمیږی،

تشريح:- اوپه متن کې د طواف نه مراد طواف قدوم دې. اوطواف قدوم سنت دې رکن نه دې. نود طواف قدوم په پریخودو پرې څه نه واجبیږی.

واذا لم يأت بما هو ركن يمكنه ان يأتي بافعال العمرة ثم بافعال الحج وباز افعال حج را ادا کند، اوکله چې ده داسې فعل نه وی کړې نوممکنه ده، ده لره چې دعمرې افعال ادا کړی بیا دحج افعال ادا کړی. فلهذا لو مضى عليهما جاز په دې وجه که دواړه ئې اوکړل نوجائز دی

تشريح:- بهرحال چې تراوسه پورې ده د حج یورکن هم نه دې ادا کړې. نودده لپاره ممکن دی. چه اول دعمرې افعال ادا کړی. اووروسته د حج افعال ادا کړی. نوکه ده دواړه جمع کړل. صحیح دی

وعليه دم لجمعه بينهما اوپده دم واجب شو. په وجه د جمع کاوه د دواړو وهو دم كفارة وجبر هو الصحيح کوم چې دم دکفارې اود جبر دې. دا صحیح ده. لانه بان افعال العمرة على افعال الحج من وجه ځکه چې دې په یوشان سره د عمرې افعال ولره په افعالود حج بنا کوونکې دې.

تشريح:- البته د دواړو د جمع کاوه په وجه پرې دم واجب شو. اودا دم د کفارې اونقصان د پوره کاوه لپاره دې. دم شکرنه دې. ځکه چې دا کس په یوحیثیت سره د عمرې د افعالو د حج په افعالوباندې داخلونکې دې. ځکه چې طواف قدوم اګرچه سنت دې. خودافعالود حج څنې خو دې. نوپه دې وجه د طواف قدوم نه روسته د عمرې افعال ادا کول مکروه دی. نوددې کراهت دتلاقی لپاره به دم واجب وی.

د عمرې د ماتولو استحباب

ويستحب ان يرفض عمرته لان احرام الحج قد تأكد بشيء من اعماله او مستحب دی چه عمره ترک کړی ځکه چې دحج احرام موکدشوې دې په بعضو کارونو کاوه دحج سره. بخلاف ما اذا لم يطف للحج په خلاف دهغې نه چې دحج لپاره ئې طواف نه وی کړې. واذا رفض عمرته يقضيها لصحة الشروع او چې کله ده عمره ترک کړه نو قضا به ئې راوړی په دې کې دشروع صحیح کیدو په وجه. فيها وعليه دم لرفضها وپده دم دې. په ترک د عمرې سره.

حل اللغة: ① ان يرفض، رفض رفضا (ن): پریښول

تشريح:- مسئله آسانه ده

په ایام النحریا تشریق کې د عمرې احرام تړلوحکم

ومن اهل بعمرة في يوم النحر او في ايام التشريق لزمته اوچا چې دعمرې احرام اوتړلو په یوم نحر کې یا په ایام

تشريق كي نو په ده به دغه لازمه وی لكه چې مونږ وئيلي دی. وَيَرْفُضُهَا أَيْ يَلْزَمُهُ الرَّفْضُ اودا عمره دې ماته كړي. يعني ماتول ئې واجب دی

حل اللغة: ① لزمته، لزم لزوماً (س): لازم كيدل

تشريح:- چاچه په يوم النحر يا په ايام التشريق كي دحلق نه وړاندې يا د طواف زيارت نه وړاندې د عمرې لپاره احرام اوتړلو. نوپه ده باندې عمره لازم شوه.

لِأَنَّهُ قَدْ أَدَّى رُكْنَ الْحَجِّ فَيَصِيرُ بَانِيًا أَفْعَالَ الْعُمْرَةِ عَلَى أَفْعَالِ الْحَجِّ مِنْ كُلِّ وَجْهٍ ځكه چې ده دحج ركن ادا كړونو په هره امله سره دعمرې افعالوله بنا كوونكې شو په افعالو دحج باندې. وَقَدْ كُرِهَتِ الْعُمْرَةُ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ أَيْضًا عَلَى مَا نَذْكُرُ او په دې ورځوكي عمره مكروه هم ده. لكه چې موږ به ذكر كړو. فَلِهَذَا يَلْزَمُهُ رَفْضُهَا نو په دې وجه ترك د عمرې لازم دې

حل اللغة: ① ادى، تادية: اداكول ② ايضاً: دغه ړول

تشريح:- ځكه چې دعمرې پيل كول صحيح دی. البته په ده باندې دعمرې پريښول لازم دی. ځكه چې دې كس دحج ركن يعنی وقوف عرفه ادا كړې دې. نوكه دې د وقوف عرفات نه روسته دعمري افعال ادا كړي. نودې به د عمرې د افعالود حج په افعالوباندې بنا كونكې شی. اودا خلاف سنت ده. بله دا چې په دې ورځوكي عمره ادا كول مكروه دی. لكه چې به ئې ذكر كړو. نوځكه ددې عمرې پريښول واجب دی.

دعمرې پريښول اود قربانۍ وجوب

فَإِنْ رَفَضَهَا فَعَلَيْهِ دَمٌ لِرَفْضِهَا وَعُمْرَةٌ مَكَانَهَا لِمَا بَيَّنَّا بيا چې ترك ئې كړه نو پده به دم وی، په وجه د ماتولو دعمرې او بله عمره په ځائې ددې. لكه چې مونږ به ئې بيان كړو. فَإِنْ مَضَى عَلَيْهَا أَجْزَأَهُ لِأَنَّ الْكَرَاهَةَ لِمَعْنًى فِي غَيْرِهَا اوكه ده عمره پوره كړه. نوكافی شوه ځكه چې كراهت د داسې معنی په امله سره دې كوم چې د عمرې نه غير كي دې. وَهُوَ كَوْنُهُ مَشْغُولًا فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ بِأَدَاءِ بَقِيَّةِ أَعْمَالِ الْحَجِّ اوهغه دده په دې ورځو كي په پاته عملونو دحج سره مشغوليدل دی فَيَجِبُ تَخْلِيصُ الْوَقْتِ لَهُ تَعْظِيمًا نو په غرض دتعظيم دوخت دهغه لپاره ئيگ خالص كول ضروری دی

حل اللغة: ① بينا، تبييناً: بيانول ② تخليص: فارغ كول

تشريح:- صحة انعادالعمرة بعدالوقوف ۞ مسئله كوم كس چې په يوم النحريا په ايام التشريق كي د عمرې لپاره احرام اوتړلو. اوعمره ئې پريخوده. نوپه ده باندې د عمرې د پريخودو په وجه قربانی لازم شوه. اود پريښولې (پريخودې) عمرې په ځائې به بله عمره كوی. وجه دا ده. چه دعمرې اوحج جمع كول د آفاقی په حق كي مشروع دی. اوكه ده عمره اوكړله. نوعمره ئې اوشوه. ځكه چې دعمرې په ذات كي څه كراهت نشته. بلكه كراهت د داسې معنی په وجه دې. كومه چې په غير كي ده. اوهغه غيرپه دې ورځوكي د حج د پاته افعالوسره بوخت كيدل دی. يعنی په دې ورځوكي د حج د افعالوادا كولود تعظيم لپاره دا ورځې د نوروافعالونه خالی كول واجب دی. نوپه دې ورځوكي د عمرې په افعالوكي مشغوله كيدل مكروه تحريمی شو.

وَعَلَيْهِ دَمٌ لِجَمْعِهِ بَيْنَهُمَا إِمَّا فِي الْإِحْرَامِ أَوْ فِي الْأَعْمَالِ الْبَاقِيَةِ او په ده دم واجب دې. د دواړو دجمع كاوه په وجه. چه جمع په احرام كي او په باقی عملونو دحج كښې ده. قَالُوا: وَهَذَا دَمُ كَفَّارَةٍ أَيْضًا مشائخو وئيلی دی چې داهم دكفارې دم دې.

تشريح:- وجوب الدم باحرام العمرة ۞ البته د حج اوعمرې دواړو افعالوجمع كولوپه وجه په ده باندې يوه قربانی واجب شوه. جمع به يا په احرام كي وی. اويا په پاته افعالوكي، په احرام كي جمع كول خوبه په هغه وخت كښې وی. چه دعمرې احرام ئې د حلق نه وړاندې تړلې وی. دكوم حلق په ذريعه چې دې دحج نه حلاليدو. اوكه

د حلق نه روسته ئې د عمرې احرام تړلي وی. نوپه دې صورت كښې د حج په پاته افعالوكي د عمرې د احرام جمع كونكې شو.

وَقِيلَ إِذَا حَلَقَ لِلْحَجِّ ثُمَّ أَحْرَمَ لَا يَرْفُضُهَا او وئيلې شوی دی چې كله ئې دحج لپاره حلق اوكړو بيا ئې دعمرې احرام اوتړلو نوعمره به نه نرك كوی. عَلَى ظَاهِرِ مَا ذُكِرَ فِي الْأَصْلِ بنا په ظاهر عبارت داصل. وَقِيلَ يَرْفُضُهَا احْتِرَازًا عَنِ النَّهْيِ او وئيلې شوی دی چې عمره به ترك كړی دنهی نه دبچ كيدو لپاره قَالَ الْفَقِيهُ أَبُو جَعْفَرٍ: وَمَشَايِخُنَا رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى هَذَا فقيه ابوجعفر رحمه الله فرمانی چې زموږ مشائخ رحمهم الله په دې دی.

تشريح:- القولان في اداء العمرة في صورة الاحرام بعدالحلق ۞ ① مشائخو رحمهم الله فرمائيلی دی. چه دا دم هم دم كفاره دې. دم شكرنه دې. بعضې عالمانوفرمائيلی دی. چه د حج نه د حلالې لپاره حلق اوكړی. اوبيا دعمرې احرام اوتړی. نوعمره دې نه پريږدی. لكه چې د مبسوط د ظاهری عبارت نه هم دا معلوميږی. ② اوبعضې عالمانو رحمهم الله فرمائيلی دی. چه په دې صورت كي دې هم عمره پريږدی. چه په دې ورځوكي دعمرې كولونه كومه نهی راغلې ده. دهغې نه بچ شی. فقيه ابوالليث رحمه الله فرمانی. چه زموږ مشائخ رحمهم الله هم په دې قول دی.

دحج د فوت كيدو نه روسته دحج ياعمرې احرام تړل

فَإِنْ فَاتَهُ الْحَجُّ ثُمَّ أَحْرَمَ بِعُمْرَةٍ أَوْ بِحَجَّةٍ فَإِنَّهُ يَرْفُضُهَا اوكه د ده حج فوت شوې وو. بيا ده دعمرې يا دحج احرام اوتړلو نو دوهم به مات كړی. لِأَنَّ فَائِتَ الْحَجِّ يَتَحَلَّلُ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ مِنْ غَيْرِ ځكه چې فوت كوونكې دحج دعمرې په افعالو اداكاوه سره حلاليږی. أَنْ يَنْقَلِبَ إِحْرَامُهُ إِحْرَامَ الْعُمْرَةِ عَلَى مَا يَأْتِيكَ فِي بَابِ الْفَوَاتِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى بغير ددې نه چې دده احرام بدل شی اود عمرې احرام شی لكه چې په باب الفوات كي به راشی انشاء الله. فَيَصِيرُ جَامِعًا بَيْنَ الْعُمْرَتَيْنِ مِنْ حَيْثُ الْأَفْعَالُ نودې به دافعالو په روسره ددو عمرو جمع كوونكې وی فَعَلَيْهِ أَنْ يَرْفُضَهَا كَمَا لَوْ أَحْرَمَ بِعُمْرَتَيْنِ خكه چې په ده لازم دی چې عمره ترك كړی لكه هغه وخت چې كله د دوو عمرو احرام اوتړی

حل اللغة: ① فاته، فات فوتاً (ن): فوت كيدل ② يتحلل، تحللاً: حلالول

تشريح:- ترك احرام الثاني عند انعقادهما جمعاً ۞ كه دحج داحرام وخت تري فوت شو. اوبيا ئې د حج يا عمرې لپاره احرام اوتړلو. نودا كس دې دوهم څيز پريږدی. كه حج اوكه عمره وی. ځكه چې دحج فوت كونكې چې دعمرې افعال ادا كړی. نوحلاليږی. ددې نه بغيرچه دده احرام بدل شی. اودعمرې احرام شی. نود افعالوپه اعتبارسره دا كس د دوو عمرو جمع كونكې شو. اودا جائزنه دی. نوعمره دې پريږدی. لكه كله چې دې د دوو عمرو لپاره احرام اوتړی. نو يو په كي پريږدی.

دحج په احرام تړلو د دوو حجونوجمع كول

وَإِنْ أَحْرَمَ بِحَجَّةٍ يَصِيرُ جَامِعًا بَيْنَ الْحَجَّتَيْنِ إِحْرَامًا اوكه ده دوهم احرام دحج تړلې وو نو دې به احرام كي ددو حجونو جمع كوونكې وی فَعَلَيْهِ أَنْ يَرْفُضَهَا كَمَا لَوْ أَحْرَمَ بِحَجَّتَيْنِ نولازم دی چې بل حج ترك كړی لكه هغه وخت چې كله د دوو حجونو احرام اوتړي وَعَلَيْهِ قَضَاؤُهَا لِصِحَّةِ الشُّرُوعِ فِيهَا او په ده ئې قضا ده دشروع د صحت په وجه وَدَمٌ لِرَفْضِهَا بِالتَّحَلُّلِ قَبْلَ أَوَانِهِ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ او قربانی واجب ده دوخت نه په مخكې حلاليدلو باندې.

حل اللغة: ① احرم، احراماً: احرام تړل

تشريح:- كه دحج د فوت كيدو نه روسته ئې د دوهم حج احرام اوتړلو. نوپه دې صورت كي د دوو حجونه جمع كونكې شو. اودا ناجائزده. نوپه ده باندې د دوهم حج پريښول واجب دی. لكه په كوم صورت كي چې د دوو حجونواحرام اوتړی. نود يو پريښول پرې واجب وی. خوپه ده باندې ددې قضا واجب دی. ځكه چې دده پيل صحيح وه. اويو دم پرې واجب دې. ځكه چې دې دوخت نه وړاندې حلال شو. اوهغه ئې پريښولو.

باب الإحصار

دا باب داحصارپه بیان کې دی.

تشریح:- داحصارمعنی ده بندول اود شریعت په اصطلاح کې احصار دا دی.چه محرم د ویرې یا دشمن یا بیمارۍ په وجه د عمرې یا د حج د افعالو پوره کولونه ایسارشی.چونکه احصارپه احرام کې جنایت دی.ځکه نې دا د باب الجنایات نه په جلا باب کې ذکرکړلو.

دعذرد وجې د ایساریدوحکم

وَإِذَا أُحْصِرَ الْمُحْرِمُ بِعَدُوٍّ أَوْ أَصَابَهُ مَرَضٌ فَمَنَعَهُ مِنَ الْمُضِيِّ کله چې منع کړې شو محرم په وجه د دښمن یا اخته شودې په بیمارۍ کې نو منع کړې شو د تیریدونه جَازَ لَهُ التَّحَلُّلُ نوده لپاره جائز نه د ی حلالیدل.

حل اللغة: ① احصر،احصاراً: بندول ② عدو: دښمن ③ مضی: تیریدل

تشریح:- المذهبان في سبب الاحصار ① که محرم د دشمن د ویرې یا د بیمارۍ د امله د حج یا عمرې دافعالو پوره کولونه ایسارکړې شی.نودده لپاره د حج یاعمرې د افعالوپوره کولونه بغیرحلالیدل جائز دی.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَكُونُ الْإِحْصَارُ إِلَّا بِالْعَدُوِّ او امام شافعی رحمه الله فرمائی چې احصار نه کیږی مګرپه دښمن سره. أَنَّ التَّحَلُّلَ بِالْهَدْيِ شُرِعَ فِي حَقِّ الْمُحْصَرِ لِتَحْصِيلِ النَّجَاةِ ځکه چې حلالیدل دهدی په ذریعه مشروع شوی دی د محصر په حق کې د نجات حاصلولو لپاره وَبِالْإِحْلَالِ يَنْجُو مِنَ الْعَدُوِّ لَا مِنَ الْمَرَضِ اوبه حلالیدوسره نجات د دښمن نه حاصلیږی نه چې مرض نه.

حل اللغة: ① ینجو، نجاة (ن): خلاصې بیاموندل

تشریح:- امام شافعی رحمه الله فرمائی.چه احصار صرف د دشمن د امله معتبردې.د بیمارۍ د امله احصار معتبرنه دې.دا د امام مالک رحمه الله قول هم دې.

دلائله: ① دامام شافعی رحمه الله دلیل د الله تعالی ارشاد [فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ] دې.دا آیت د صحابه کرامو رضی الله عنهم په اړه کې د صلح حدیبیه د عمرې په موقع باندې نازل شوې وو.چه دوی د عمرې لپاره احرام تړلې وو.خود دشمن د امله د عمرې پوره کولونه عاجز شو.نوالله تعالی دا آیت نازل کړلو.چه حاصل نې دا دې.که تاسو بند شوئ.(دعمرې پوره کولونه)نو تاسوته چې کومه قربانی آسانه وی.نوهغه قربانی کړئ.اوځان حلال کړئ.نبی صلی الله علیه وسلم اوصحابه کرامو رضی الله عنهم ددې آیت مطابق قربانیانې اوکړلې.اوځانونه ئې حلال کړل.دا آیت د دشمن د ویرې د امله نه د احصار په اړه کې نازل شوې دې.د بیمارۍ وغیره د امله نه دې نازل شوې.معلومه شوه.چه احصارصرف د دشمن د ویرې د امله معتبردې.② دوهم دلیل دا دې.چه د احصار په وجه که قربانی اوکړې شی.نود دشمن ویرې ختمیدې شی.خود قربانۍ په وجه ناروغی (ناروغی (بیماری)) نه ختمیږی.نومعلومه شوه.چه احصار صرف د ویرې سره خاص دې.

وَلَنَا أَنَّ آيَةَ الْإِحْصَارِ وَرَدَتْ فِي الْإِحْصَارِ بِالْمَرَضِ بِإِجْمَاعِ أَهْلِ اللُّغَةِ اوزموږ دلیل دا دې چې د احصار آیت وارد شوې دې په مرض سره ،په احصار کې په اجماع داهل لغت سره فَإِنَّهُمْ قَالُوا: الْإِحْصَارُ بِالْمَرَضِ ځکه چې دوی وائی چې احصار په مرض سره وی وَالْحَصْرُ بِالْعَدُوِّ اوحصر په دښمن سره

حل اللغة: ① وردت،ورودا(ض): وارد کیدل، راتګ

تشریح:- دلائل الاحناف رحمهم الله زموږدلیل دا دې.چه دا آیت دبیمارۍ د امله د ایساریدو په اړه کې نازل شوې دې.اوپه دې باندې د ټولواهل لغت اجماع ده.د ژبې خاوندان وائی.چه احصار د مرض په وجه بندیدو او ایساریدو ته وائی.اود حصر لفظ د دشمن د امله بندیدو ته وائی.نودمرض د امله احصار دآیت نه ثابت

شو.اود دشمن د امله حصر د حدیث یعنی واقعه حدیبیه نه ثابت شو.نواحصارددشمن سره خاص نشو.لکه څنګه چې امام شافعی فرمائی.بلکه ددشمن اومرض د امله هم احصار کیدای شی.

وَالتَّحَلُّلُ قَبْلَ أَوَانِهِ لِدَفْعِ الْحَرَجِ الْآتِي مِنْ قِبَلِ امْتِدَادِ الْإِحْرَامِ اومخکې د وخت نه حلالیدل لپاره د دفع دهغه حرج راتلونکی د. کوم چې د احرام د اوږدې مودې پورې په پاتې کیدو وی. وَالْحَرَجُ فِي الِاصْطِبَارِ عَلَيْهِ مَعَ الْمَرَضِ أَعْظَمُ حال دا دې چې په مرض سره په احرام دصبر کاوه حرج ډیرزیات دې.

حل اللغة: ① اوان: وخت ② امتداد: اوږدیدل

تشریح:- دا دوهم دلیل دې.که موږ دا اومنو.چه دا آیت د دشمن په اړه کې نازل شوې دې.نوبیا دا وایو.چه مرض د دشمن د ویرې په حکم کې دی.اوعلت د اتحاد دحکم دا دې.چه د د حج اوعمرې د افعالو پوره کیدو نه وړاندې د حلالیدو اجازت د هغه تکلیف لرې کول دی.کوم چې د زیاتې زمانې پورې د احرام په پابندوکې ایساریدل دی.نودغه علت لکه څنګه چې د دشمن د ویرې د امله په ایساریدو کې دې.نود بیمارۍ په وجه د احرام په پابندوکې ایساریدوکې هم دې.بلکه د مرض په وجه د احرام په پابندو باندې صبر کول د دشمن د احصارنه زیات دې.ځکه چې په مرض کې د علاج اودوائې او دپښولاسوکمزوری ښکاره ده.نوچه د معمولی حرج لرې کاوه لپاره د دشمن ویره احصار معتبرګنډلې شی.نودمرض په وجه به احصار خامخا معتبر ګنډلې شی.

د حلالیدو لپاره دحرم ته دقربانۍ لیږل

وَإِذَا جَازَ لَهُ التَّحَلُّلُ يُقَالُ لَهُ ابْعَثْ شَاةً تُذْبَحُ فِي الْحَرَمِ وکله چې ده لره حلالیدل جائز شونوده ته به اووئیلې شی چې یوه وزه اولیږه چې په حرم کښې ذبح کړې شی وَوَاعِدْ مَنْ تَبْعَثُهُ بِيَوْمٍ بِعَيْنِهِ يَذْبَحُ فِيهِ ثُمَّ تَحَلَّلُ ووعده مقرر کړه دهغه چا سره دچا په لاس چې ئې لیږې دخاص ورځې چې په هغې کښې ذبح کړی بیا حلال شه.

حل اللغة: ① جاز، جوازاً (ن): جائز کیدل ② تحلل: حلالیدل ③ ابعثه، بعث بعثاً(ف): لیږل

تشریح:- مسئله، که چې محصرته د حلالیدواجازت ملاؤ شو.نوهغه دې دهدی وزه د قربانۍ لپاره حرم ته اولیږی.اودکوم کس په لاس چې نې لیږی.نوهغه سره دې د قربانۍ لپاره یوخاص وخت مقرر کړی.چه په فلانۍ ورځ به دا قربانی اوکړې.بیا که چې هغه وخت شی.کوم چې ورته ده یاد کړې وی.نوځان به حلال کړی.

المذهبان في تعین وقت الذبح: دا یاد ساتئ: ① چه د د هدی د ذبح کاوه لپاره د ورځ مقرر کول د امام ابوحنیفه رحمه الله نیز دې.ځکه چې ددوی په نیزباندې د دم احصار لپاره د شریعت د اړخه وخت مقرر نه دې.نود ورځې تعین به کوی.چه محصرپه هغه ورځ ځان حلال کړی.② اوصاحبینو رحمهما الله په نیزد ورځ مقرر کولوضرروت نشته.ځکه چې ددوی په نیزدم احصار لپاره یوم النحرمقرر شوې ده.البته که د عمرې نه محصر وی.نوپه دې صورت کې د صاحبینو رحمهما الله په نیزهم د ورځ مقررکول ضروری دی.ځکه چې دعمرې د قربانۍ لپاره څه وخت مقرر نه دې.

متی یتحلل؟ هرکله چې محصرهدی اولیږله.نواوس ده ته اختیاردې.که هم په هغه ځائې کې ایساریږی.په کوم ځائې کې چې بند شوې وی.اوکه وطن ته واپس کیږی.البته ځان به هله حلالوی.کله چې هغه مقرره ورځ راشی.کومه چې دوی متعین کړې وی.اود ده یقین اوشی.چه هدی ذبح شوې ده.

وَإِنَّمَا يَبْعَثُ إِلَى الْحَرَمِ لِأَنَّ دَمَ الْإِحْصَارِ قُرْبَةٌ اوهدی به حرم ته ځکه لیږلې شی چې داحصارقربانی قربت دې وَالْإِرَاقَةُ لَمْ تُعْرَفْ قُرْبَةً إِلَّا فِي زَمَانٍ أَوْ مَكَانٍ عَلَى مَا مَرَّ او وینه تویول قربت کیدل معلوم شوی نه دی مګر په زمان اوپه مکان کې لکه چې تیر شوی دی. فَلَا يَقَعُ قُرْبَةً دُونَهُ فَلَا يَقَعُ بِهِ التَّحَلُّلُ نو د دې نه بغیر به قربت نه وی.نوپه دې سره به تحلل واقع نشی.

حل اللغة * ① اراقة: بهیول

تشريح:- دلائل سوق الهدى الى الحرم⊛ ①بهرحال علامه مرغینانی رحمه الله فرمائي.چه دهدی حیوان (څاروي) په حرم ته خکه لیږي.چه قرباني وینه تویول دی.اودا په هغه وخت کي عبادت ګڼدلي شي.چه دده لپاره د وخت اوخائي تخصیص وی.نوکه په دې دواړو کي یوهم نه وی.یعنی یا په خپل وخت کي نه وی.یاپه خپل وخت کي وی خوپه خپل محل یعنی حرم کي نه وی.نودا قرباني عبادت نه دې.اوچه عبادت نشو.نومحرم پرې حلالیدې هم نشي

وَإِلَيْهِ الإِشَارَةُ بِقَوْلِهِ تَعَالَى {وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ} اوپه ارشاد دالله ﷻ چې ((مه خرائی خپل سرونه تردې چي اورسی قرباني خپل خائي ته)) فَإِنَّ الْهَدْيَ اسْمٌ لِمَا يُهْدَى إِلَى الْحَرَمِ سره دې اړخ ته اشاره ده.خکه چې هدی دهغه څاروی نوم د ې کوم چې حرم ته هدی لیږلي شي.

تشريح:- په قرآن پاك كي هم د محل تعین ته اشاره موجود ده.الله تعالى فرمائیلی دی[وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ] په آیت کي دمحل تفسیر شوې دې[ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ] اودلته د بیت نه مراد عین کعبه نه ده.خکه چې په عین کعبه کي وینه نشي بیولې. بلکه حدود د حرم دی.اوس د آیت ژباړه دا شوه.چه سراوخرائې.نومه حلالیږئ.ترڅوچه هدی حرم ته نه وی رسیدلې.ددې نه هم معلومه شوه.چه د هدی څاروي په حرم کي دننه ذبح کول ضروری دی.③بله د چې په قرآن کي ورته هدی وئیلې شوی دی.اوهدی هغه څاروی ته وئیلی شی.چه په حرم کي قرباني کولې شي.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَتَوَقَّتُ بِهِ، لِأَنَّهُ شُرِعَ رُخْصَةً وَالتَّوْقِيتُ يُبْطِلُ التَّخْفِيفَ امام شافعي صاحب فرمائی چې دهدی دحرم سره تعین نشته دې خکه چې ددې مشروعیت په طور د رخصت دې او تعین تخفیف باطلوی

حل اللغة * ① تخفیف: آساني کول ② توقیت: مقررول

تشريح:- خلاف الشافعي⊛امام شافعي رحمه الله فرمائي.چه د هدی د حرم پورې تخصیص نشته.خکه چې الله تعالى محصرته د آسانتیا پیدا کاوه لپاره د هدی لیږلو رخصت ورکړې دې.اوس که دهدی قرباني د حرم پورې خاص کړې شی.نودا هغه رخصت ختموی.کوم چې محصرته ملاؤ شوې دې.نوځکه د هدی د ذبح کاوه لپاره د حرم تخصیص نشته.بلکه په حل اوحرم دواړو کي ذبح کولې شي.

قُلْنَا: الْمُرَاعَى أَصْلُ التَّخْفِيفِ لَا نِهَايَتُهُ موږ وایو چې ملحوظ اصل تخفیف دې نه ددې انتها.

تشريح:- الجواب⊛زموږ دا رخه ددې خواب دا دې.چه هرچه اصل تخفیف دې.نوهغه موجود دې.خکه چې ده ته په هدی لیږلوسره اوقرباني کولوسره خان حلالول جائزکیږي.اوامام شافعي چې کومه خبره کوی.چه د ذبح لپاره د حرم تخصیص نشته.نودا خواصل تخفیف نه دې.بلکه په تخفیف کي ښه پوره آسانتیا پیدا کول دی.نو د آیت په مقتضا باندې احناف رحمهم الله عمل کوی.

وَتَجُوزُ الشَّاةُ، لِأَنَّ الْمَنْصُوصَ عَلَيْهِ الْهَدْيُ وَالشَّاةُ أَدْنَاهُ اوپه دې هدی کي وزه جائز ده.خکه چې منصوص علیه هدی ده.اوکمتر دهدی وزه ده. وَتُجْزِيهِ الْبَقَرَةُ وَالْبَدَنَةُ أَوْ سُبُعُهُمَا كَمَا فِي الضَّحَايَا او غوې او اوښ هم جائزدې.لکه په اضیحه کي چې جائز دی

تشريح:- مصداق الهدى⊛صاحب دهدایه رحمه الله فرمائي.چه په هدی کي وزه هم کافی ده.خکه چې په آیت [فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ] کي د هدی لفظ راغلې دې.اود هدې ادنی اطلاق په وزه باندې کیږي.دغه ډول غوې او اوښ لیږل هم جائزدی.اود غوې او اوښ اوومه برخه هم جائزده.لکه څنګه چې د لوئې اخترپه قرباني کي اوومه برخه جائزده.

وَلَيْسَ الْمُرَادُ بِمَا ذَكَرْنَا بَعْثَ الشَّاةِ بِعَيْنِهَا، لِأَنَّ ذَلِكَ قَدْ يَتَعَذَّرُ، بَلْ لَهُ أَنْ يَبْعَثَ بِالْقِيمَةِ او بعینه وزه لیږل مراد نه دی

خکه چې دا کله ګرانه وي بلکه ده لپاره جائز دی چې اولیږي قیمت حَتَّى تُشْتَرَى الشَّاةُ هُنَالِكَ وَتُذْبَحَ عَنْهُ چې هلته پرې واخلی دده د اړخه او ذبح ئې کړي.

تشريح:- كفاية ارسال القيمة ثم اشتراء الشاة بها في الحرم⊛صاحب دهدایه رحمه الله فرمائي.چه خاص کرد وزه لیږل ضروری نه دی.بلکه که دوزه قیمت اولیږي.اوپه حرم کي پرې وزه واخلي.اوذبح ئې کړي.نوهم جائزدې.خکه چې بعضې وخت دوزه لیږل متعذروی.

وَقَوْلُهُ ثُمَّ تَحَلَّلَ إِشَارَةٌ إِلَى أَنَّهُ لَيْسَ عَلَيْهِ الْحَلْقُ أَوِ التَّقْصِيرُ او د صاحب دکتاب په قول "ثم تحلل" کي دې اړخ ته اشاره ده چې په محصر حلق اوتقصیر لازم نه دې. وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ دطرفینو رحمهما الله قول دا دې

تشريح:- المذهبان في الحلق للمحصر⊛صاحب دهدایه رحمه الله فرمائي.چه د امام قدوری رحمه الله ددې قول «ثم تحلل» نه دا معلومیږي.چه په محصرباندې د حلالیدو لپاره د حلق یا قصر اړتیا نشته.①اودا د طرفینو رحمهما الله مسلك دې

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ: عَلَيْهِ ذَلِكَ چې امام ابویوسف رحمه الله فرمائي چې دا په ده لازم دې وَلَوْ لَمْ يَفْعَلْ لَا شَيْءَ عَلَيْهِ لِأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَلَقَ عَامَ الْحُدَيْبِيَةِ او که وې نکړل نوپه ده څه لازم نه دی خکه چې نبی ﷺ دحدیبې په کال حلق اوکړو «وَكَانَ مُحْصَرًا بِهَا وَأَمَرَ أَصْحَابَهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ بِذَلِكَ [1]» او حال دا چې دوی محصر وو او دوی اصحابو ته هم د دې حکم اوفرمائیلو

تشريح:- البته امام ابویوسف رحمه الله فرمائي.چه په محصرباندې هم دحلالیدو لپاره حلق یا قصر واجب دې.خوکه حلق یا قصرئې اونکړلو.نودم وغیره پرې نه واجبیږي.اګرچه په ترك د واجب ګناهګارضرور دې.

دليله⊛دامام ابویوسف رحمه الله دلیل د حدیبیه واقعه ده.خکه چې په دې کي نبی ﷺ په خپله هم حلق کړې وو.او صحابوؓ ته ئې هم د حلق حکم کړې وو.حالانکه دوی محصرین وو.نومعلومه شوه.چه د محصر لپاره د ذبحي نه روسته حلق هم ضروري دې.

وَلَهُمَا أَنَّ الْحَلْقَ إِنَّمَا عُرِفَ قُرْبَةً مُرَتَّبًا عَلَى أَفْعَالِ الْحَجِّ فَلَا يَكُونُ نُسُكًا قَبْلَهَا دطرفینو رحمهما الله دلیل دا دې چې دحلق قربت کیدل په افعالو دحج مرتب شوی معلوم شوی دی.نودا به د دې نه مخکي نسك وی.

تشريح:- دليل الطرفين⊛د طرفینو رحمهما الله دلیل دا دې.چه حلق په هغه وخت کښي عبادت ګڼدلې شي.چه دا د حج یا عمرې د افعالو پوره کولونه روسته وی.اود احصار په صورت کي محصرد حج یا عمرې افعال نه دی پوره کړې.نوددې امله پرې د نسك په حیثیت باندې حلق نشته.

وَفَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ لِيُعْرَفَ اسْتِحْكَامُ عَزِيمَتِهِمْ عَلَى الِانْصِرَافِ اودنبی ① داصحابو یوفعل وو.چه په واپس کیدلو د دوی عزم مستحکم معلوم شي.

تشريح:- الجواب عن حلق الحديبية⊛پاتې شوه د حدیبیه واقعه.نوپه دې واقعه کي چې کله د مشرکانو او مسلمانانوپه مینځ کي صلح اوشوه.اوفیصله په دې اوشوه.چه مسلمانان به راروان کال ته عمره کوی. نو نبی په خپله حلق اوکړلو. او مسلمانانوته ئې هم د حلق حکم اوکړلو.چه د مشرکانودا یقین پیدا شی.چه مسلمانان د واپس تلو اراده لري.اوپه دې طریقه مسلمانان د مشرکانود شرنه محفوظ اوپه امن شی.نود حدیبیې په واقعه کي حلق د حلالوالی په غرض نه وو.بلکه د مشرکانود شرنه د ساتنه لپاره وو. نو خکه وئیلې شی.چه په محصرباندې حلق یا قصر واجب نه دې.

---

[1]) من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه البخاری فی الصلح باب ۷ رقم ۲۷۰۱ وفی المغازی باب ۴۵ رقم ۴۲۵۲ وكذا فی أحاديث أخرى أخرجه الزيلعي رحمه الله (نصب الرأية ۱۸۱/۳)_

دقارن دوي [دوه] قرباني ليږل

وَإِنْ كَانَ قَارِنًا بَعَثَ بِدَمَيْنِ لِاحْتِيَاجِهِ إِلَى التَّحَلُّلِ مِنْ إِحْرَامَيْنِ او كه محصر قارن وو.نو دوي [دوه] هدى به ليږي ځكه چې د دوي [دوه] احرامونو نه حلاليدو ته احتياج دي. فَإِنْ بَعَثَ بِهَدْيٍ وَاحِدٍ لِيَتَحَلَّلَ عَنِ الْحَجِّ وَيَبْقَى فِي إِحْرَامِ الْعُمْرَةِ لَمْ يَتَحَلَّلْ عَنْ وَاحِدٍ مِنْهُمَا او كه يو هدى ئې اوليږله چې دحج د احرام نه حلال شي او دعمرې په احرام كې پاته پاتې شي نود يونه به هم حلال نه وي لِأَنَّ التَّحَلُّلَ مِنْهُمَا شُرِعَ فِي حَالَةٍ وَاحِدَةٍ ځكه چې د دواړو نه حلاليدل په يو حالت كې مشروع شوى دى.

حل اللغة: ① قارن: ملاوونكې ② احتياج: اړتيا ③ بعث، بعثًا(ف): ليږل

تشريح:- مسئله ښكاره ده.

د احصارد قرباني لپاره دحرم تخصيص

وَلَا يَجُوزُ ذَبْحُ دَمِ الْإِحْصَارِ إِلَّا فِي الْحَرَمِ وجائز ندى ذبح كول د دم احصار مګر په حرم كې وَيَجُوزُ ذَبْحُهُ قَبْلَ يَوْمِ النَّحْرِ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ [1] اوجائز دى ذبحه كول ئې ړومبې ديوم نحرنه په نزد امام ابوحنيفه صاحب.

حل اللغة: ① يجوز، جوازًا (ن) : جائز كيدل ② ذبح، ذبحًا: ذبح كول

تشريح:- المذهبان في وقت دم المحصربالحج د احصارقرباني دحرم پورې خاص ده.په بل ځاني كې د احصارقرباني كول جائزنه دى.البته د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزدم احصارد يوم النحرنه وړاندې جائز ده. اوصاحبين رحمهما الله فرمائى.چه د محصربالحج لپاره دم احصارصرف په يوم النحرجائزده.د دې نه وړاندې جائزنه ده. لنډيز دا شوه.چه د محصربالحج لپاره د امام ابوحينفه اوصاحبينو رحمهم الله درې واړو په نيزد حرم تخصيص شته.البته د دم احصار لپاره دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزد وخت تخصيص نشته

وَقَالَا: لَا يَجُوزُ الذَّبْحُ لِلْمُحْصَرِ بِالْحَجِّ إِلَّا فِي يَوْمِ النَّحْرِ اوصاحبين فرمائى چې جائزنه دى ذبح كول دمحصر بالحج لپاره مګر په يوم نحركې

تشريح:- اود صاحبينو رحمهما الله په نيزورته يوم النحر خاص ده. اود محصربالعمرې لپاره په اتفاق سره د وخت تحصيص نشته.بلكه د صاحبينو رحمهما الله په نيزهم د يوم النحر نه وړاندې ذبح جائزده.

وَيَجُوزُ لِلْمُحْصَرِ بِالْعُمْرَةِ مَتَى شَاءَ اعْتِبَارًا او جائزدى دمحصر بالعمره لپاره بِهَدْيِ الْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ چې كله غواړى.په هدى متعه اوقران باندې قياس كوى.

تشريح:- دلائل الصاحبين رحمهما الله ① دصاحبينو رحمهما الله دليل په دم تمتع اودم قران باندې قياس دې.لكه څنګه چې دم تمتع اودم قران په يوم النحر پورې خاص دي.دغه ډول به دم احصارهم په يوم النحرپورې خاص وى.

وَرُبَّمَا يَعْتَبِرَانِهِ بِالْحَلْقِ إِذْ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مُحَلِّلٌ اوكله دوى په حلق باندې هم قياس كړې دې ځكه چې هريو ددې دواړو نه حلالوونكې دې.

تشريح:- دوهم دليل د صاحبينو رحمهما الله په حلق باندې قياس دې.يعنى لكه څنګه چې د قارن اومتمتع د حلق لپاره يوم النحر خاص ده.دغه ډول به د دم الاحصار لپاره هم يوم النحرخاص وى.اوعلت مشتركه په دواړو كې دا دې.چه لكه څنګه په حلق سره حلاليدل راځي.دغه ډول د دم الاحصارپه ذبح سره هم.

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ أَنَّهُ دَمُ كَفَّارَةٍ حَتَّى لَا يَجُوزُ الْأَكْلُ مِنْهُ دامام صاحب رحمه الله دليل دا دې چې هدى داحصار

[1] القول الراجح هو هذا قول أبى حنيفة رحمه الله كذا فى الدرى لمختار(۲۵۳\۲) والبحر الرائق (۹۷\۳) والهندية (۲۵۶\۱) نقلاً عن القول الراجح(۲۳۸\۱)_

دكفارې قرباني ده نوددې نه خوړل جائز نه دى. فَيَخْتَصُّ بِالْمَكَانِ دُونَ الزَّمَانِ كَسَائِرِ دِمَاءِ الْكَفَّارَاتِ نودا به دمكان سره مختص وى نه دزمان سره.دنورو كفارو د دمونو پشان

حل اللغة ① الاكل : خوراك

تشريح:- دليل ابى حنيفة رحمه الله دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دادې.چه دم احصاردم جنايت دې.هم دا وجه ده. چې لكه د دم جنايت په شان د محصر لپاره ددې نه خوارك كول جائزنه دى.بلكه دا د فقيرانوحق دې. او كومې قربانۍ چې د جناياتود جزاء په شكل كې وى.هغه په اتفاق سره په مكان يعنى حرم پورې خاص دى. خو په يووخت پورې خاص
نه وى.بلكه د جناياتوقربانۍ په هروخت كې كولې شى.دغه ډول د احصار دم هم د يوم النحر پورې خاص نه ده.

بِخِلَافِ دَمِ الْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ، لِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ په خلاف د تمتع اود قران نه ځكه چې دغه د افعالو د حج قرباني دى

تشريح:- الجواب عن القياس الاول په خلاف د دم قران اودم تمتع ځكه چې دا دواړه دم نسك اودم شكر دى. نوپه يوم النحرپورې به خاص وى.

وَبِخِلَافِ الْحَلْقِ، لِأَنَّهُ فِي أَوَانِهِ او په خلاف د حلق نه چې دغه پخپل وخت دې. لِأَنَّ مُعْظَمَ أَفْعَالِ الْحَجِّ وَهُوَ الْوُقُوفُ يَنْتَهِي بِهِ ځكه چې دحج عظيم عمل چې وقوف عرفه دې هغه په دې پوره كيږى.

تشريح:- الجواب عن القياس الثانى اوپه خلاف د حلق ځكه چې حلق داسې محلل دې.چه په خپل وخت پورې خاص دې.اود حج په افعالوكې چې ركن اعظم يعنى وقوف عرفات دې.نوهغه په دې حلق باندې پوره كيږى.حاصل دا شو.چه تحلل په دوې [دوه] قسمه دې.① يوهغه تحلل چې په خپل وخت كې وى.② اوبل هغه تحلل چې د خپل وخت نه وړاندې وى.نوحلق تحلل دې په خپل وخت كښې.اود دم احصار تحلل دې د خپل وخت نه وړاندې.نوچه دا توپير موجود وى.د دم احصارپه حلق باندې قياس څنګه ټيك كيداې شى.

په محصربالحج باندې دحج اوعمرې د قضا وجوب

قال والمحصربالحج إذا تحلل فعليه حجة وعمرة اومحصر بالحج كله چې احرام پرانيزى نوپده حج او عمره دى. هكذا روي عن ابن عباس وابن عمررضى الله عنهم داسې روايت دې دحضرت ابن عباس رضي الله عنه او ابن عمر رضي الله عنه نه ولأن الحجة يجب قضاؤها لصحة الشروع فيها اوځكه چې دحج قضاواجب ده دشروع صحيح كيدلو په وجه والعمرة لما أنه فى معنى فائت الحج او عمره واجب ده ځكه چې محصر د فائت الحج په معنى كې دې.

حل اللغة ① تحلل، تحللاً: حلاليدل

تشريح:- وجوب الحج والعمرة على المحصربالحج مسئله، كه يوكس دحج نه ايسارشو.اوهدى ئې اوليږله. او ځان ئې حلال كړلو.نوپه ده باندې دحج اوعمرې دواړو قضا واجب ده.

دلائله دغه ډول ① دحضرت ابن عباس اوابن عمر رضي الله عنه نه نقل شوى دى.فرمائى «قال رسول الله ﷺ من فاته العرفة بليل فقد فاته الحج فليحلل بعمرة وعليه الحج من قابل» يعنى رسول الله ﷺ فرمائيلى دى. چې د چانه په ليلة النحركې هم وقوف عرفات فوت شو.نودده نه حج فوت شو.نوهغه دې دعمرې داحرام نه ځان حلال كړى.اوپه ده باندې په راروان كال كې حج فرض دې.ددې حديث نه معلومه شوه.چه دچانه حج فوت شى.نوپه ده باندې حج اوعمره دواړه دى.اومحصرهم د فائت الحج په معنى كې دې.نوپه ده به هم حج اوعمره دواړه وى.② دوهم دليل دا دې.چه په محصرباندې حج ځكه واجب دې.چه د ده په حج كې پيل صحيح وه.خوچه هغه ئې فاسد كړلو.نودهغې قضا به پرې واجب وى.اوعمره پرې ځكه واجب ده.چه دې د هغه چا پشان دې.چه دهغه نه حج فوت شوې وى.اوپه هغه باندې دحج د قضا سره عمره هم واجب ده.نودغه ډول به په

محصر باندې هم عمره واجب وي.

د محصر بالعمره باندې دحج عمرې قضا

وَعَلَى الْمُحْصَرِ بِالْعُمْرَةِ الْقَضَاءُ کوم سړې چې دعمرې محصرشو پده قضا ده. **وَالْإِحْصَارُ عَنْهَا يَتَحَقَّقُ عِنْدَنَا** اوپه عمرې سره د سړي هم احصار متحقق کيږي زموږ په نزد

حل اللغة* ①يتحقق، تحققاً: ثابتيدل

تشريح:- المذهبان في تحقق الاحصارفي العمرة◉که يوکس د عمرې نه بند کړې شي.نوپه ده باندې قضا واجب ده.صاحب دهدايه رحمه الله فرماني.چه زموږ په نيزپه عمره کښې احصارمتحقق کيږي.

وَقَالَ مَالِكٌ لَا يَتَحَقَّقُ، لِأَنَّهَا لَا تَتَوَقَّتُ اوامام مالك وائي چې نه متحقق کيږي ځکه چې عمره دڅه وخت سره مخصوص نه ده.

تشريح:- اوامام مالك رحمه الله په نيزنه متحقق کيږي.

دليله◉ دامام مالك رحمه الله دليل دا دې.چه دعمرې لپاره څه وخت مقرر نه دې.چه دهغې دتيريدو په وجه عمره فوت کيږي.نوهرکله چې دعمرې فوت کيدو ويره نشته.نواحصارهم نه متحقق کيږي.

وَلَنَا أَنَّ النَّبِيَّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَأَصْحَابَهُ أُحْصِرُوا بِالْحُدَيْبِيَةِ زموږ دليل دادې چې نبي ﷺ او ددوی اصحاب په حدیبیه کې بند کړې شو **وَكَانُوا عُمَّارًا** [1] اودوی عمره کوونکي وو

تشريح:- زموږ دليل دادې.چه نبي ﷺ اوصحابه کرام رضي الله عنهم دحديبيه په واقعه کې د عمرې نه بند شوي وو.اوهغوی د هغې عمرې قضا راوړله.اوپه عمرة القضاء سره مشهوره شوه.نومعلومه شوه.چه په عمره کې هم احصارمعتبردی

وَلِأَنَّ شَرْعَ التَّحَلُّلِ لِدَفْعِ الْحَرَجِ وَهَذَا مَوْجُودٌ فِي إِحْرَامِ الْعُمْرَةِ. اوځکه چې د احرام پرانستلو مشروعيت ددفع دحرج لپاره دې اودا د عمرې په احرام کې هم موجود دې. **وَإِذَا تَحَقَّقَ الْإِحْصَارُ فَعَلَيْهِ الْقَضَاءُ إِذَا تَحَلَّلَ كَمَا فِي الْحَجِّ** اوکله چې احصار متحقق شونوپده ئې قضاء ده کله چې احرام پرانيزی لکه په حج کې چې ده

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه حلاليدل مشروع شوی دی.دحرج لرې کولو دپاره،اودا خبره د عمرې په احرام کښې هم موجود ده.نوپه عمره کې هم احصارمتحقق شو.اوچه احصارمتحقق شو.نود عمرې د احرام پرانستلو په وجه به پرې قضا واجب وي.لکه دحج قضا چې لازم وي.

په قارن ديوحج اودوو عمرو قضا وجوب

وَعَلَى الْقَارِنِ حَجَّةٌ وَعُمْرَتَانِ اوپه قارن يوحج او دوې [دوه] عمرې دی. **أَمَّا الْحَجُّ وَإِحْدَاهُمَا فَلِمَا بَيَّنَّا** يوحج اويوه عمره په دې وجه دی چې کومه موږ بيان کړه **وَأَمَّا الثَّانِيَةُ فَلِأَنَّهُ خَرَجَ مِنْهَا بَعْدَ صِحَّةِ الشُّرُوعِ فِيهَا** اودويمه عمره ځکه چې دې دصحت دشروع نه روسته ددې نه بهر شوې دې.

حل اللغة* ①قارن: ملاوونکې ②بينا، تبييناً: بيانول

تشريح:- مسئله ښکاره ده.

دهدي لېږلونه روسته د احصار زائله کيدل

فَإِنْ بَعَثَ الْقَارِنُ هَدْيًا که قارن محصر هدی اولیږله **وَوَاعَدَهُمْ أَنْ يَذْبَحُوهُ فِي يَوْمٍ بِعَيْنِهِ ثُمَّ زَالَ الْإِحْصَارُ** او وعده ئې واخستله دهغوینه چې په فلانی معينه ورځ به ئې ذبح کړی بيا احصار ختم شو **فَإِنْ كَانَ لَا يُدْرِكُ الْحَجَّ**

---

[1] تقدم تخريجه)_

وَالْهَدْيَ لَا يَلْزَمُهُ أَنْ يَتَوَجَّهَ نوکه د: حج اوهدی نه موندل نوپه ده مکې اړخ ته توجه کيدل لازم نه دی **بَلْ يَصْبِرُ حَتَّى يَتَحَلَّلَ بِنَحْرِ الْهَدْيِ** بلکه صبردې کوی تردې چې په ذبح دهدی سره حلال شی **لِفَوَاتِ الْمَقْصُودِ مِنَ التَّوَجُّهِ وَهُوَ أَدَاءُ الْأَفْعَالِ** ځکه چې دتوجه نه مقصود چې کومه ادا دافعال ده

حل اللغة* ①بعث، بعثاً (ف): ليګل ②هدی: د قربانئی خناور ③زال، زوالاً (ن): زائل کيدل ④يدرک، ادرې کا: موندل ⑤ توجه، توجهاً: متوجه کيدل

تشريح:- زوال الاحصاربعدسوق الهدی ◉مسئله دا ده.که محصرهدی حرم ته اوليږله. او خپلوملګروسره ئې وخت مقرر کړلو.چه په فلانئ ورځ به دا هدی قربانی کوئ ددې نه روسته احصارختم شو.نوکه وخت دومره تنګ وی.چه حج اوهدی په دواړوکې يوهم نشی لاندې کولې.

نو صبر اوکړی. چې هدی ئې ذبح شی.نوځان به حلال کړی.ځکه چې په دې صورت کې مکې په تلوکې څه فائده ځکه نشته.چه تلل د حج لپاره وی.اوحج ترې فوت شوې دی.نود تلوڅه فائده نشته.

وَإِنْ تَوَجَّهَ لِيَتَحَلَّلَ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ لَهُ ذَلِكَ، لِأَنَّهُ هغه فوت ده اوکه دعمرې اداکول په ذريعه دحلاليدو لپاره خی نو ده ته اختيار دې **فَائِتُ الْحَجِّ** ځکه چې دې فائت دحج دې.

تسهيل*که دې مکې ته ددې لپاره روان شی.چه عمره ادا کړی.اوځان حلال کړی.نودا کولې شی.ځکه چې دې فائت الحج دې .اود فائت الحج په اړه کې وړاندې تيرشوی دی.چه دې به دعمرې افعال کوی.اوځان به حلالوی.نوپه دې.مقصد ورته مکې ته تلل جائزدی.

دهدي اوحج لاندې کول

وَإِنْ كَانَ يُدْرِكُ الْحَجَّ وَالْهَدْيَ لَزِمَهُ التَّوَجُّهُ اوکه حج اوهدی موندې شو.نو توجه پرې لازم ده. **لِزَوَالِ الْعَجْزِ قَبْلَ حُصُولِ الْمَقْصُودِ بِالْخَلَفِ** د امله د زائله کيدو د عجز نه مخکې په حصول دمقصود باندې په خليفه سره.

حل اللغة* ①هدی: د قربانئی حيوان (څاروی) ②خلف: خليفه، جانشين

تشريح:- حكم الصورة الثانية◉په دوهم صورت کې پرې مکې ته تلل واجب دی.ځکه چې په خليفه باندې دقدرت موندلونه وړاندې په اصل قادر شو.اصل د حج اوعمرې پوره کول دی.اوخليفه ئې هدی ده.نوهدی بيکاره شوه.دا داسې شوه.لکه چې يوکس د لمانځه لپاره تيمم کړې وی.اودلمونځ کاوه نه وړاندې د اوبو په استعمال قادر شو.نودده تيمم باطل شو.

صرف د هدي د لاندې کولوصورت

وَإِذَا أَدْرَكَ هَدْيَهُ صَنَعَ بِهِ مَا شَاءَ، اوکله چې دې خپله هدی اوموندې نوڅه چې غواړی اودې کړی پرې **لِأَنَّهُ مِلْكُهُ وَقَدْ كَانَ عَيَّنَهُ لِمَقْصُودٍ اسْتَغْنَى عَنْهُ** ځکه چې دده مالك دې اودکوم شی لپاره چې ئې معينه کړې وه د هغې اړتيا پاتې نشو.

حل اللغة* ①عينه، عين، تعييناً: معين کول، نامزدکول

تشريح:- خيارالتصرف له في الهدی ◉دا عبارت دتيرشوی عبارت تتمه ده.ددې بيان دا دې.چه هرکله ده هدی لاندې کړه.نوپه هغې چې ئې څه خوښه وی.هغه دې پرې اوکړی.ځکه چې دا ده دڅه مقصد لپاره ليږلې وه.يعنی چې د هدی د ذبح کولونه روسته دې حلال شی.خوچونکه ده لپاره د حج ادا کول ممکن شو.اود حلاليدو ته اړتيا پاتې نشو.نود هدی قربانئ ته هم اړتيا پاتې نشو.اوچه اړتيا ورته پاتې نشو .نودده ملك دې.چه څه ورسره کوی.کولې شی.

صرف دهدی لاندي كولوصورت

وَإِنْ كَانَ يُدْرِكُ الْهَدْيَ دُونَ الْحَجِّ يَتَحَلَّلُ اوكه ده هدی موندي شوه نه حج،نوحلال دي شی **لِعَجْزِهِ عَنِ الْأَصْلِ** داصل نه دعجز په وجه.

حل اللغة: ① **عجز:** عاجز كيدل

تشريح:- په دريم صورت كي يعنی چي هدی لاندي كولي شی.خوحج نه.نوهدی دي ذبح كړی.اوخان دي حلال كړی.خكه چي دي د اصل نه چي حج عاجز شو.نوپه ذبح به خان حلال كړی.

صرف دحج لاندي كول

وَإِنْ كَانَ يُدْرِكُ الْحَجَّ دُونَ الْهَدْيِ جَازَلَهُ التَّحَلُّلُ اسْتِحْسَانًا اوكه ده حج موندلو اوهدی ئې نه موندله نو ده لپاره حلاليدل جائزدی استحسانا.

تشريح:- اوكه حج لاندي كولي شی.خوهدی نشی.استحانا ده لپاره حلاليدل جائزدی.خوغوره دا ده.چه مكي ته لاړ شی.اودحج افعال ادا كړی.

وَهٰذَا ال ويش **لَا يَسْتَقِيمُ عَلَى قَوْلِهِمَا فِي الْمُحْصَرِ بِالْحَجِّ** اودا ويش د صاحبينو په قول باندي برابر نه دي دمحصر بالحج په حق كي **لِأَنَّ دَمَ الْإِحْصَارِ عِنْدَهُمَا يَتَوَقَّتُ بِيَوْمِ النَّحْرِ** خكه چي دم د احصار د صاحبينو په نزد موقت دي په يوم نحر پوري **فَمَنْ يُدْرِكُ الْحَجَّ يُدْرِكُ الْهَدْيَ** نوخوك چي حج اوموسی هغه به هدی هم موی **وَإِنَّمَا يَسْتَقِيمُ عَلَى قَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ** البته دامام صاحب په قول برابر دي

حل اللغة: ① **يتوقت، توقتًا:** مقررول

تشريح:- امكان هذه الصورة عند ابی حنيفة◉صاحب دهدايه رحمه الله فرمائی.چه د محصربالحج په حق كي د صاحبينوپه قول باندي دا ويش صحيح نه دي خكه چي د هغوی په نيز د م احصار د يوم النحر سره متعين نه ده نوخوك چي حج رالاندي كړی هغه به هدی هم رالاندي كولای شی اودا صورت د امام ابوحنيفه رحمه الله په نيزصحيح كيږی.خكه چي د دوی په نيز د محصر د هدی پاره يوم النحر شرط نه دي.بلكه چي خنگه حرم ته اورسی.نوقربانی كولي شی.نو كيداي شی چه خنگه دده هدی حرم ته رسيدلي وی.اوذبح شوي وی.خودا صورت د صاحبينو رحمهما الله په مذهب باندي نه صحيح كيږی.خكه چي د هغوی په نيزد دم الاحصار لپاره وخت يوم النحر دي.نوچه يوكس حج لاندي كولي شی.چه ركن اعظم ئې وقوف عرفات دي.نوهدی خويه خامخ لاندي كولي شی.خكه چي د هدی د ذبحي وخت يوم النحردي.

وَفِي الْمُحْصَرِ بِالْعُمْرَةِ يَسْتَقِيمُ بِالْاتِّفَاقِ لِعَدَمِ تَوَقُّتِ الدَّمِ بِيَوْمِ النَّحْرِ اود محصر بالعمره په حق كي دټولو په قول برابر دي خكه چي دا احصار د عمري هدی ديوم نحر سره موقت نه ده

تشريح:- امكان هذه الصورة في العمرة اتفاقًا◉اودا صورت په محصربالعمرة كي په اتفاق سره جوړيږی.خكه چي د محصرمعتمرد هدی لپاره د يوم النحر تخصيص د صاحبينو رحمهما الله په نيز هم نشته.نوممكن ده.چه دا كس عمره لاندي كړی اوهدی لاندي نكړي شی.خكه چي كيداي شی.هغه حرم ته په رسيدو سره ذبح شوی وی.

وَجْهُ الْقِيَاسِ وَهُوَ قَوْلُ زُفَرَ رَحِمَهُ اللّٰهُ أَنَّهُ قَدَرَ عَلَى الْأَصْلِ وَهُوَ الْحَجُّ اووجه دقياس ده،اوقياس دامام زفر قول دا دي.چه هغه په اصل قادر شو او اصل حج دي **قَبْلَ حُصُولِ الْمَقْصُودِ بِالْبَدَلِ، وَهُوَ الْهَدْيُ** دبدل يعنی هدی په ذريعه د مقصود حاصليدلو نه رومبي

تشريح:- وجه القياس◉وجه دقياس كومه چي دامام زفر رحمه الله قول دي.دا ده.چه دا كس دي د حج افعال پوره كړی.اګرچه هدی نشی لاندي كولي.خكه چي هدی بدل دي دحج نه.اودا كس قادرشو په حج باندي.اودا قانون دي.چه په د يوخيز ادا كولونه وړاندي په اصل حكم باندي قدرت حاصل شی.نوخليفه معتبرنه دي

(لكه د تيمم په صورت كي چي وړاندي تيرشوی دی. اوس چونكه دي په اصل چي حج دي قادرشو.نوپه بدل يعنی څه فائده نه وركوی.

وَجْهُ الْاسْتِحْسَانِ أَنَّا لَوْ أَلْزَمْنَاهُ التَّوَجُّهَ لَضَاعَ مَالُهُ اووجه داستحسان دا ده.كه موږ په ده تګ لازم كړو.نو دده مال به ضائع شی **لِأَنَّ الْمَبْعُوثَ عَلَى يَدَيْهِ الْهَدْيُ يَذْبَحُهُ وَلَا يَحْصُلُ مَقْصُودُهُ** خكه چي دچا په لاس ده هدی ليږلي ده هغه به ضرور دي لره حلالوی اودده مقصد به حاصل نشی. **وَحُرْمَةُ الْمَالِ كَحُرْمَةِ النَّفْسِ** او دمال حرمت د نفس دحرمت پشان دي **وَلَهُ الْخِيَارُ إِنْ شَاءَ صَبَرَ فِي ذٰلِكَ الْمَكَانِ أَوْ فِي غَيْرِهِ لِيُذْبَحَ عَنْهُ فَيَتَحَلَّلُ** اومحصر ته اختيار دي كه غواړي په دي خاني كي دي صبر اوكړی يا په بل خاني كي چي دده دارخه هدی ذبح كړي شی نودي به حلال شی **وَإِنْ شَاءَ تَوَجَّهَ** اوكه خوښه ئې شی نو قربانی دي حرم ته اوليږی **لِيُؤَدِّيَ النُّسُكَ الَّذِي الْتَزَمَهُ بِالْإِحْرَامِ** دي لپاره چي ادا شی احكام د حج په هغه طريقه چي ده لازم كړی وو په احرام تړلو سره

تشريح:- وجه الاستحسان◉وجه د استحسان دا ده.چه دي كس چي هدی ليږلي وه.ددي لپاره چي دحج د احرام نه بدل شی.اوس چي هدی هم ذبح شی.اوپه ده باندي حج كول هم لازم شی.نوهدی بي فائدي اوبي كاره شوه.اويقينی خبره ده.چه هدی يو ډول مال دي.اود مال ساتنه اود ضائع كيدو نه بچ كول هم ضروری دی.نو استحسان دا وائی.چه ده ته دي په دي ږ خبروكښي اختياوركړي شی.كه خوښه ئې وی.نوهم په خپل خاني دي ايسارشي.چه دده د هدی قربانی اوشی.نوخان دي حلال كړی.اوكه خوښه ئې وی.نومكي ته دي لاړ شي.اود حج افعال دي ادا كړی.

وَهُوَ أَفْضَلُ اوكه غواړي مكي ته دي لاړي شی چي دي ادا كړی هغه نسك دكوم چي په احرام سره ده التزام كړي وو. او دا غوره ده **لِأَنَّهُ أَقْرَبُ إِلَى الْوَفَاءِ بِمَا وَعَدَ** خكه چي دا پوره كاوه دوعدي ته ډير نزدي ده.

تشريح:- هم دا ورله افضل اوغوره ده.خكه چي ده د احرام په وخت كي دا ونيلي وو.چه ﴿اللهم إني أريد الحج﴾ يعنی دحج كولووعده ئې كړي وه.نوچه دحج افعال اوكړی.دا وعدي پوره كولوته نزدي ده.

د وقوف عرفات نه روسته احصارته اعتبارنشته

وَمَنْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ ثُمَّ أُحْصِرَ لَا يَكُونُ مُحْصَرًا لِوُقُوعِ الْأَمْنِ عَنِ الْفَوَاتِ چا چي وقوف دعرفي اوكړو بيا دي بندكړي شو نومحصر به نه وی.په وجه د امن واقع كيدلو د فوت كيدو دحج نه.

حل اللغة: ① **وقف، وقوفًا** (ض): حصاريدل ② **احصر، احصارًا:** بندول

تشريح:- عدم اعتبار الاحصار بعد الوقوف◉چاچه وقوف عرفات اوكړلو.اوددي نه روسته د نورو احكامواداكولونه بندشو.نودي محصرنه دي.خكه چي د احصارسبب د حج د فوت كيدو ويره ده.اوچه ده وقوف عرفات اوكړلو.نود حج د فوت كيدو نه په امن شو.خكه چي نبی ﷺ فرمائيلی دی. ﴿من وقف بعرفة فقد تم حجه﴾ نوچه داحصار سبب موجود نشو.نواحصارهم موجود نشو.

الاختلاف في قدروجوب الدماء◉البته په ده باندي دامام ابوحنيفه رحمه الله په نيزباندي څلور قربانئ واجب شو.① د وقوف مزدلفي د پريخودو په وجه، ② د جمرات د رمی پريخودو په وجه، ③ د طواف زيارت د روستو كاوه په وجه ④ د حلق د روستوكولوپه وجه،اودصاحبينو رحمهما الله په نيزد طواف زيارت اوحلق د روستوكولوپه وجه پري څه نه واجبيږی.(يعنی د صاحبينو رحمهما الله په نيزپري دوي [دوه] قربانئ واجب دی)

وَمَنْ أُحْصِرَ بِمَكَّةَ وَهُوَ مَمْنُوعٌ عَنِ الطَّوَافِ وَالْوُقُوفِ فَهُوَ مُحْصَرٌ(1) وخوك چي په مكه كي بندكړي شو.اودي دطواف

---

(1) القول الراجح هو هذا أصح الروايات عن أصحابنا كذا فی الكفاية فی صدر فتح القدير وعلى هامش الفتح (٥٩١٣) والدر المختار(٢٥٥١٢) نقلاً عن القول الراجح (٢٣٩١١)۔

لِأَنَّهُ تَعَذَّرَ عَلَيْهِ الْإِتْمَامُ فَصَارَ كَمَا إِذَا أُحْصِرَ فِي الْحِلِّ ځکه چې په ده پوره کول ګران شو. نو داسې شو لکه چې په حل کې بند کړې شي.

حل اللغة * ① تعذر، تعذرا: سختي، مشكل كيدل ② اتمام: پوره كول

تشريح:- كوم كس چې په حرم كې د وقوف عرفات نه بند كړې شي. نو دې محصر دې. ځكه چې ده لپاره دحج پوره كول متعذر شو. او دې داسې شو لكه چې په زمين حل كې بند شي. (او څوك چې په زمين حل كې بند شي. نو هغه محصر ګڼلې شي. دغه ډول دې هم محصر ګڼلې شي.

وَإِنْ قَدَرَ عَلَى أَحَدِهِمَا فَلَيْسَ بِمُحْصَرٍ او كه هغه په دې كې په يو قادر شو. نو بيا محصر نه دې. أَمَّا عَلَى الطَّوَافِ فَلِأَنَّ فَائِتَ الْحَجِّ يَتَحَلَّلُ بِهِ كه صرف په طواف قادر وو نو ځكه چې فائت حج په طواف سره حلاليږي وَالدَّمُ بَدَلٌ عَنْهُ فِي التَّحَلُّلِ او هدى په حلاليدو كې ددې بدل دې وَأَمَّا عَلَى الْوُقُوفِ فَلِمَا بَيَّنَّا او كه صرف په وقوف باندې قادر وو وجه هغه ده چې موږ بيان كړې ده.

تشريح:- الاحصار عن الطواف او الوقوف ◉ كه دا كس په طواف زيارت او په وقوف عرفات كې په يو باندې قادر شو. نو دې محصر نه دې. يعنى داسې محصر نه دې چه هدى اوليږي. او ځان حلال كړي. ① نو كه صرف په طواف زيارت باندې قادر شو. او په وقوف قادر نشو. تر دې چې حج ترې فوت شو. نو دا كس فائت الحج شو. او دې به په طواف حلاليږي. او هدى ليږل دده لپاره بدل دې. نو چه په اصل قادر شو. بدل په خپله بيكاره شو. ② او كه په وقوف عرفات باندې قادر شو. نو محصر نشو. ځكه چې په وقوف عرفات ورته حج ملاؤ شو. او د فوت كيدو ويره پاتې نشوه. ځكه چې طواف كله غواړي. كولې شي. آخرى عمره پورې ئې وخت دې.

وَقَدْ قِيلَ فِي هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ خِلَافٌ بَيْنَ أَبِي حَنِيفَةَ وَأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى او وئيلې شوى دى چې په دې مسئله كې د امام صاحب او امام يوسف رحمه الله په مينځ كې اختلاف دې وَالصَّحِيحُ مَا أَعْلَمْتُكَ مِنَ التَّفْصِيلِ، وَاللَّهُ تَعَالَى أَعْلَمُ او صحيح تفصيل دغه دې په كوم چې پرې موږ ته پوهه كړې.

تشريح:- رواية اختلاف الائمة ◉ بعضې عالمانو رحمهم الله فرمائيلي دي. چه دا صورت د طرفينو رحمهما الله او امام ابويوسف رحمه الله په مينځ كې اختلاف دې. يعنى چې څوك په حرم كې د وقوف عرفات او طواف زيارت نه بند كړې شي. ① نو د طرفينو رحمهما الله په نزدې محصر نه دې. ② او د امام ابويوسف رحمه الله په نيز محصر دې. خو صحيح خبره دا ده. چه دا تفصيل د ټولو په نيز دې. كه د طواف او وقوف دواړو نه بند شي. نو محصر دې. او كه د يو نه بند شي. نو محصر نه دې.

باب الفوات

دا باب د حج فوت كيدو په بيان كې دې.

تشريح:- الربط بماقبله ◉ احصار په منزله د مفرد دې. او فوات په منزله د مركب دې. ځكه احصار نوم دې د احرام بغير د اركانو، او فوات نوم دې د احرام او ادا كولو د اركانو.

د وقوف عرفات فوت كيدل

وَمَنْ أَحْرَمَ بِالْحَجِّ وَفَاتَهُ الْوُقُوفُ بِعَرَفَةَ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ مِنْ يَوْمِ النَّحْرِ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ او چا چې احرام او تړلو د حج او فوت شو ترې وقوف د عرفات تر دې چې د يوم نحر سهار راوختلو. نو ده حج فوت شو لِمَا ذَكَرْنَا أَنَّ وَقْتَ الْوُقُوفِ يَمْتَدُّ إِلَيْهِ په هغې وجه چې موږ ذكر كړې ده چې د وقوف وخت د سهار درې ختلو پورې اوږد دې. وَعَلَيْهِ أَنْ يَطُوفَ وَيَسْعَى وَيَتَحَلَّلَ او س په ده لازم دى چې طواف او سعى اوكړي او حلال شي وَيَقْضِي الْحَجَّ مِنْ قَابِلٍ وَلَا دَمَ عَلَيْهِ او قضا دې راوړي د حج په راتلونكي كال. او په ده دم نشته

حل اللغة * ① احرم، احراما: احرام تړل ② فاته، فات فوتا (ج): فوت كيدل ③ طلع، طلوعا (ف): راختل ④ يسعى، سعيا (ف): منډې وهل، تلل، عمل كول

تشريح:- فوت الحج بفوت الوقوف ◉ كه يو كس وقوف عرفات اونكړلو. تر دې چې د يوم النحر سهار راوختلو. نو دده نه حج فوت شو. ځكه چې موږ بيان كړې دى. چه د وقوف عرفات وخت د يوم النحر سهار راختو پورې دې. او چه وقوف عرفات فوت شو. نو حج فوت شو. او س په ده باندې لازم ده. چه عمره اوكړي. او ځان حلال كړي. او راروان كال ته د دې حج قضا راوړي. او په ده باندې د كفارې په حيثيت څه دم واجب نه دې.

لقوله عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {مَنْ فَاتَهُ عَرَفَةُ بِلَيْلٍ فَقَدْ فَاتَهُ الْحَجُّ}[1] ځكه چې د نبي ﷺ ارشاد دې چې د چا نه فوت شو وقوف د شپې نو دده حج فوت شو فَلْيَحِلَّ بِعُمْرَةٍ وَعَلَيْهِ الْحَجُّ مِنْ قَابِلٍ نو عمره دې اوكړي او حلال دې شي او په ده په راتلونكي كال كې حج دې. وَالْعُمْرَةُ لَيْسَتْ إِلَّا الطَّوَافَ وَالسَّعْيَ او عمره نه ده مګر طواف او سعى ده

تشريح:- دلائله ◉ ځكه چې نبي ﷺ فرمائيلي دي. د چا نه چې وقوف عرفه د شپې هم فوت شو. نو دده نه حج فوت شو. ده ته پكار دى. چه عمره اوكړي. او ځان حلال كړي. او په ده باندې د راروان كال حج فرض دې. او عمره د طواف او سعى نوم دې.

وَلِأَنَّ الْإِحْرَامَ بَعْدَمَا انْعَقَدَ صَحِيحًا لَا طَرِيقَ لِلْخُرُوجِ عَنْهُ او ځكه چې احرام كله صحيح منعقد شي نو ددې نه د وتلو بله لار نشته إِلَّا بِأَدَاءِ أَحَدِ النُّسُكَيْنِ كَمَا فِي الْإِحْرَامِ الْمُبْهَمِ بغير د ادا كاوه د يو نسك. لكه چې احرام مبهم كې وى، وَهَاهُنَا عَجَزَ عَنِ الْحَجِّ فَتَتَعَيَّنُ عَلَيْهِ الْعُمْرَةُ او دلته هغه د حج نه عاجزه شو نو پده عمره متعين شوه

حل اللغة * ① تتعين، تعينا: متعين كيدل

تشريح:- دوهم دليل دا دې. چه دده احرام خو په صحيح طريقه منعقد شوې دې. او س د هغې نه د وتلو لپاره بله څه لار نشته. سوې ددې نه چې دې عمره اوكړي. او د هغې د افعالو نه روسته ځان حلال كړي. دا حكم داسې دې. لكه چې يو كس مبهم احرام او تړي. يعنى صرف احرام او تړي. او ددې تعين اونكړي. چه دا د حج دې او كه د عمرې. نو په ده باندې د احرام نه د وتلو لپاره دوې [دوه] طريقې دى. يا دا چې عمره ادا كړي. او ځان حلال كړي. او يا دا چه حج ادا كړي. دغه په دې صورت كې ده لره د احرام نه وتل دى. حج خو ترې وقوف د فوت كيدو په وجه فوت شو. البته صرف عمره پاتې ده. نو عمره دې اوكړي. او ځان دې حلال كړي.

وَلَا دَمَ عَلَيْهِ، لِأَنَّ التَّحَلُّلَ وَقَعَ بِأَفْعَالِ الْعُمْرَةِ او پده دم ځكه نشته دې چې حلاليدل د عمرې په افعالو ادا كاوه سره او شو. فَكَانَتْ فِي حَقِّ فَائِتِ الْحَجِّ بِمَنْزِلَةِ الدَّمِ فِي حَقِّ الْمُحْصَرِ فَلَا يُجْمَعُ بَيْنَهُمَا نو عمره د فائت حج په حق كې پشان د قربانۍ ده د محصر په حق كې نو دې دواړو لره نشي جمع كولې.

تشريح:- عدم وجوب الدم ◉ په ده باندې دم واجب نه دې. دليل دا دې. چه فائت الحج د عمرې افعال ادا كوى. او ځان حلالوى. نو د فائت الحج لپاره عمره داسې ده. لكه څنګه چې د محصر لپاره دم دې. نو دا دواړه چې عمره او دم دى. نشي جمع كولې. يعنى د حلالوالى لپاره خو په اصل كې عمره مقرر شوې ده. خو چونكه محصر د عمرې په ادا كولو قادر نه دې. نو ځكه هدى هغه لپاره د عمرې بدل شو. او فائت الحج په عمره قادر دې. نو دې به ددې په ذريعه ځان حلالوى. نو په دې دواړو كې تبائن دې. ځكه فائت الحج په محصر باندې نشي قياس كولې.

د عمرې لپاره وخت عدم تعين

وَالْعُمْرَةُ لَا تَفُوتُ وَهِيَ جَائِزَةٌ فِي جَمِيعِ السَّنَةِ إِلَّا خَمْسَةَ أَيَّامٍ يُكْرَهُ فِيهَا فِعْلُهَا او عمره نه فوت كيږي او دا په واړه كال كې

[1] من حديث ابن عمر رضي الله عنهما أخرجه الدارقطني في سننه (۲/۲۴۱) رقم (۲۱)_

جائز ده علاوه د پنځو ورځو نه چې مکروه دی په دغو کښې عمره کول **وَهِيَ يَوْمُ عَرَفَةَ، وَيَوْمُ النَّحْرِ، وَأَيَّامُ التَّشْرِيقِ** او دغه یوم عرفه، یوم نحر، اویام تشریق دی

حل اللغة: ① سنة: کال

تشریح:- حکم العمرة في الايام الخمسة: عمره چونکه غیرموقته ده. یعنی ددې لپاره وخت نشته. نوځکه دا نه فوت کیږی. ① واړه کال ددې لپاره وخت دې. البته په پنځوورځوکې ددې ادا کول مکروه دی. هغه پنځه ورځې دعرفې ورځ د لونې اختروړځ اودرې ورځې د تشریق.

لِمَا رُوِيَ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تَكْرَهُ الْعُمْرَةَ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ الْخَمْسَةِ (١) ځکه چې دحضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت دې چې په دې پنځه ورځوکې به نې عمره مکروه کوله. **وَلِأَنَّ هَذِهِ الْأَيَّامَ أَيَّامُ الْحَجِّ فَكَانَتْ مُتَعَيِّنَةً لَهُ** اوځکه چې داد حج ورځې دی نودحج لپاره به متعین وی

تشریح:- دلائله: ① دلیل دحضرت عائشې رضي الله عنها حدیث دې. ② او دوهم دلیل دا دې. چه دا پنځه ورځې خودحج لپاره دی. نودا هم د حج لپاره متعین دی.

وَعَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ: أَنَّهَا لَا تُكْرَهُ فِي يَوْمِ عَرَفَةَ قَبْلَ الزَّوَالِ اودامام ابویوسف رحمه الله نه روایت دې چې د عرفې په ورځ د زوال نه مخکې مکروه نه ده. **لِأَنَّ دُخُولَ وَقْتِ رُكْنِ الْحَجِّ بَعْدَ الزَّوَالِ لَا قَبْلَهُ** ځکه چې د رکن دحج وخت، د زوال نه روسته وی نه چې ددې وړاندې، **وَالْأَظْهَرُ مِنَ الْمَذْهَبِ مَا ذَكَرْنَاهُ** اوپه مذهب اظهر دغه ده کومه چې موږ ذکر کړه.

تشریح:- رواية عدم الكراهة يوم عرفة قبل الزوال: ① دامام ابویوسف رحمه الله نه د عرفې په ورځ د زوال نه وړاندې دعمرې د عدم کراهت قول هم مروی دې. ځکه چې د وقوف عرفات وخت د زوال نه روسته پیل کیږی. ② خو په ظاهرمذهب کې د عرفې په ټوله ورځ کې عمره کول مکروه ده. اوددې کراهت باوجود که چا عمره اوکړله. نوعمره نې صحیح کیږی. اومحرم پاته پاتې کیږی.

وَلَكِنْ مَعَ هَذَا لَوْ أَدَّاهَا فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ صَحَّ خو که سره ددې نې اداکړه په دې ورځوکې نو صحیح به وی **وَيَبْقَى مُحْرِمًا بِهَا فِيهَا، لِأَنَّ الْكَرَاهَةَ لِغَيْرِهَا** او دې به محرم وی ځکه چې کراهت دامر غیر په وجه سره دې **وَهُوَ تَعْظِيمُ أَمْرِ الْحَجِّ وَتَخْلِيصُ وَقْتِهِ لَهُ فَيَصِحُّ الشُّرُوعُ** اوهغه د امر حج تعظیم دې او وخت ورله خالص کول دی نوشروع کول به صحیح وی.

صحة العمرة مع الكراهة: اوکه په دې ورځوکې نې دعمرې احرام اوتړلو. نوعمره دې نه ادا کوی. ځکه چې کراهت د عمرې په ذات کې نشته. بلکه دغیرد امله پیدا شوې دې. اوهغه غیرد حج تعظیم اود ورځې دحج لپاره خاص کول دی. نوهرکله چې ذات کراهت نشته. بلکه د غیرد امله دې. نوعمره تړل په کې صحیح شو. اواحرام به پاته وی. اوکه عمره نې ادا کړله. نوځنګه چې نې لازمه کړې وه. هغه شان نې ادا کړل. اګرچه کراهت په کې راغلو. لکه ځنګه چې په مکروه وخت کې دمازیګرلمونځ اوکړی. یا نفل پیل کړی اوبه مکروه وخت کې نې پوره کړی. نوسره د کراهته صحیح شو. دغه ډول دلته عمره په دې ورځوکې سره د کراهته مکروه ده.

عدد عمراة النبی ﷺ: نبی کریم ﷺ ټولې څلورعمرې کړی دی. دا څلور واړه نې دهجرت نه روسته کړی دی. اودا څلورواړه نې د ذوالقعدې په میاشت کې کړی دی. ① عمره حدیبیه کال ٦هـ ② عمره قضاء ٧هـ ③ دحجة الوداع په موقع کال ١٠هـ عمره جعرانه

(١) أخرجه البيهقى فى السنن الكبرى (٥٦٥/٤) رقم ٨٧٤١)_

دعمرې حکم

وَالْعُمْرَةُ سُنَّةٌ اوعمره سنت ده

تشریح:- المذهبان في حكم العمرة: زموږ په نیزعمره سنت ده

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: فَرِيضَةٌ او امام شافعی رحمه الله وائی چې فرض ده. **لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ {الْعُمْرَةُ فَرِيضَةٌ كَفَرِيضَةِ الْحَجِّ}** (١) ځکه چې دنبی ﷺ ارشاد دې عمره فرض ده پشان د فریضه دحج.

تشریح:- اودامام شافعی رحمه الله په نیزفرض ده. امام احمد رحمه الله هم ددې قائل دې.

دليل الشافعی رحمه الله: دامام شافعی رحمه الله دلیل دا حدیث دې. «العمرة فريضة كفريضة الحج» یعنی عمره دحج پشان فرض ده.

وَلَنَا قَوْلُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ الْحَجُّ فَرِيضَةٌ وَالْعُمْرَةُ تَطَوُّعٌ (٢) اوزموږ دلیل دنبی ﷺ دا ارشاد دې چې حج فرض دې اوعمره نفل ده. **وَلِأَنَّهَا غَيْرُ مُؤَقَّتَةٍ بِوَقْتٍ وَتَتَأَدَّى بِنِيَّةِ غَيْرِهَا كَمَا فِي فَائِتِ الْحَجِّ** ځکه چې عمره دځه وخت سره موقته نه ده. او دغه په نیت سره اداکیږی لکه په فائت حج کې چې ده **وَهَذِهِ أَمَارَةُ النَّفْلِيَّةِ** اودا د نفل کیدو نښانه ده

حل اللغة: ① امارة: نښانه علامت

تشریح:- دلائل الاحناف رحمهم الله: ① اوزموږدلیل دا حدیث دې. «الحج فريضة والعمرة تطوع» ② دوهم دلیل دا دې. چه دعمرې لپاره وخت مقرر نه دې په واړه کال کې کیږی. اودغه ډول د بل په نیت هم کیږی. لکه د کوم کس نه چې حج فوت شی. نوده نیت کړې وی. د حج خوځان حلالوی د عمرې په افعالوسره. اوچه د کوم شی لپاره وخت مقرر نه وی. اودبل په نیت سره هم ادا کیږی. نودا د نفل نښانه شوه. نومعلومه شوه. چه عمره نفل ده.

وَتَأْوِيلُ مَا رَوَاهُ أَنَّهَا مُقَدَّرَةٌ بِأَعْمَالٍ كَالْحَجِّ اوامام شافعی رحمه الله چې کوم روایت کړې دې دهغې تاویل دادې چې عمره مقدرده په اعمالو لکه حج **إِذْ لَا تَثْبُتُ الْفَرْضِيَّةُ مَعَ التَّعَارُضِ فِي الْآثَارِ** ځکه چې په آثارو کې د تعارض په وجه فرضیت نه ثابتیږی **قَالَ وَهِيَ الطَّوَافُ وَالسَّعْيُ وَقَدْ ذَكَرْنَاهُ فِي بَابِ التَّمَتُّعِ** او عمره صرف طواف او سعی ده. اوموږ دې لره په باب تمتع کې ذکر کړې ده.

حل اللغة: ① لاتثبت، ثبت ثبوتاً (ن): ثابتیدل

تشریح:- الجوابان عن مستدل الشافعی رحمه الله: ① اوامام شافعی رحمه الله چه کوم حدیث ذکرکړې دې. چه «العمرة فريضة» نوددې مطلب دا دې. چه دعمرې لپاره افعال مقرر دې. لکه ځنګه چې د حج لپاره خپل مخصوص افعال مقرر دی. ② دویمه خبره دا ده. چه د عمرې په فرضیت اوعدم فرضیت کې آثارمتعارض دی. نوچه تعارض موجود شو. فرضیت نشی ثابت کیدې. ماتن اوفرمائیل. چه عمره دطواف اوسعی نوم دې. لکه ځنګه چې د باب التمتع نه معلومه شوې ده. والله اعلم بالصواب

(١) غربه الزيلعى رحمه الله بهذا اللفظ ثم نقل عن زيد بن ثابت رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ إن الحج والعمرة فريضتان لا يضرک بأيهما بدأت أخرجه الحاكم فى المستدرک (٤٨١/١)_

(٢) غربه الزيلعى رحمه الله رفعه وعزاه موقوفاً على ابن مسعود رضي الله عنه إلى مصنف ابن أبى شيبة وأخرجه ابن ماجه فى سننه فى المناسک باب ٤٤ رقم ٢٩٨٩ برواية طلحة بن عبيدالله رضي الله عنه أنه سمع رسول الله ﷺ يقول الحج جهاد والعمرة تطوع)

باب الحج عن الغير

دا باب د بل چا نه د حج كولو په بيان كي دي.

تشريح:- مصنف رحمه الله په خپله د حج دافعالو كولو د احكامونه فارغ شو. اوس په دې باب كي د نيابت په طور د حج احكام بيانوي.

دخپل عمل ثواب بل ته بښل

الأَصْلُ فِي هٰذَا الْبَابِ أَنَّ الْإِنْسَانَ لَهُ أَنْ يَجْعَلَ ثَوَابَ عَمَلِهِ لِغَيْرِهِ اصل په دې باب كي دادې چې انسان مختار دې چې دخپل عمل ثواب دغير لپاره كړي. **صَلَاةً أَوْ صَوْمًا أَوْ صَدَقَةً أَوْ غَيْرَهَا عِنْدَ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ** لمونځ وي اوكه روژه اوكه صدقه وي اوكه غير ددې نه. داهل سنت والجماعت په نزد

حل اللغة: ① **ان يجعل، جعل جعلاً (ف):** كول، جوړول

تشريح: جعل ثواب عمله للغير⊛ كه يوكس دخپل عمل ثواب چا ته رسول غواړي. نو داهل سنت والجماعت په نيز بل ته خپل ثواب رسولي اوبښلي شي. اوهغه ته ئي ثواب رسي.

لِمَا رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَنَّهُ ضَحّٰى بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَحَدُهُمَا عَنْ نَفْسِهِ وَالْآخَرُ عَنْ أُمَّتِهِ مِمَّنْ أَقَرَّ بِوَحْدَانِيَّةِ اللّٰهِ تَعَالٰى وَشَهِدَ لَهُ بِالْبَلَاغِ (¹) خكه چې روايت دې چې نبي ﷺ دسپين اوتور رنګ دوې [دوه] ګډان قرباني كړل يو دخپل اړخ نه اوبل دخپل امت د اړخ نه كوم چې دالله ﷻ په وحدانيت او ددوی په پيغام رسانۍ ګواهي وركړې وي. **جَعَلَ تَضْحِيَةَ إِحْدَى الشَّاتَيْنِ لِأُمَّتِهِ** نو دوی يو ګډ دخپل امت لپاره كړو.

حل اللغة: ① **ضحی، تضحية:** قرباني كول ② **كبشين املحين:** دوې [دوه] سپين اودوې [دوه] تور ګډان ③ **اقر، اقراراً:** اقرار كول

تشريح:- دلائل اهل السنة والجماعة⊛ داهل سنت والجماعت دليل دا دې. چه نبي ﷺ دوې [دوه] ګډان قرباني كړل چه رنګ ئې سپين اوتور وو. په هغې كي ئې په خپل امت كي د هغه چا داړخه قرباني كړلو. څوك چې دالله تعالی په وحداينت اود نبي ﷺ په رسالت باندې اقرار كوی. ګورئ نبي ﷺ ديوګډ د قربانئ ثواب خپل امت ته اوبښل. كه چرته ثواب بښل جائزنه وو. نونبي ﷺ به ولې كولو. ② دوهم دليل دحضرت انس ﷺ حديث دې. فرمائي. چه ما رسول الله ﷺ ته عرض اوكړلو. اې دالله پيغمبره! كه د خپلو مړود اړخه صدقه وركوو. او د هغوی داړخه حج كوو. اودهغوی لپاره دعا كوو. نوددې ثواب هغوی ته رسي. نبي ﷺ اوفرمائيل. آو بلكه هغوی په دې باندې داسې خوشحاليږي. لكه څنګه چې په تاسو كي يوكس دهديه خوانچه راوړې. او خوشحاليږي. ددې نه هم د ايصال ثواب ثبوت ملاويږي. ③ اوپه قرآن پاك كي د مسلمانانو لپاره د فرښتو استغفار ذكردې. فرمائي [وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ] او [وَقُلْ رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيٰنِيْ صَغِيْرًا] ددې آياتونو نه معلوميږي. چه دبل په دعا او استغفار سره سړي ته فائده رسي.

مذهب المعتزلة⊛ په زيربحث مسئله كي معتزله وائي. چه بل ته دخپل عمل ثواب نشي بښلې. اودا جائزنه دی.

دلائلهم⊛ ① دمعتزلو دليل دالله تعالی ارشاد دې [وَاَنْ لَّيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰی] چې انسان ته صرف دهغه څه بدله ملاويږي. كوم چې ده كړې وي. اوښكاره ده. چه كوم عمل بل كس كړې وي. دهغې ثواب به ده ته څنګه ملاؤ شي. ② دوهم دليل دا دې چه ثواب نوم دې د جنت. اود چا په اختياركي دا نشته. چه دې بل څوك دجنت

(¹) من حديث عائشة رضي الله عنها أخرجه ابن ابي شيبة في سننه في الأضاحي باب ۱ رقم (۳۱۲۲)۔

مالك جوړ كړي. خكه چې دې په خپله دجنت مالك نه دې. ددې نه معلومه شوه. چه انسان دخپل عمل ثواب بل ته نشي بښلې.

الجوابان عن دليل المعتزلة ① زمونږ د اړخه د معتزلو د آيت نه څواب دا دې. چه هركله يوكس خپله سعي د بل لپاره اوګرځوله. نواوس دا سعي دهغه شوه. اودې د دې خبرې اختيارمند هم دې. چه خپله سعي دبل لپاره اوګرځي. اوجنت كي خپل استحقاق دبل لپاره اوګرځوي. په دې تاويل سره دا آيت د معتزلو مستدل پاتې نشو. ② دوهم څواب دا دې. چه په آيت كي سعي ايماني مراد ده. يعني ديوكس ايمان د بل چا لپاره ګټور نه دې.

الاستدلال بجوازالنيابة في الحج⊛ بهرحال هركله چې د اهل سنت والجماعت په نيز يوكس دخپل عمل ثواب د بل لپاره كولې شي. نوددې نه دا هم معلومه شوه. چه يوكس دبل نه حج كولې شي. خوپه دې شرط چې ماموردا ثواب دآمر لپاره ګرځولي وي. پاتې شوه دا خبره چې نفس حج به د امر لپاره واقع كيږي كه د مامور دپاره. ددې تفصيل به روستو ذكركولې شي.

وَالْعِبَادَاتُ أَنْوَاعٌ او عبادتونه په څوقسمه دی. **مَالِيَّةٌ مَحْضَةٌ كَالزَّكَاةِ، وَبَدَنِيَّةٌ مَحْضَةٌ كَالصَّلَاةِ وَمُرَكَّبَةٌ مِنْهُمَا كَالْحَجِّ** يو محض مالي لكه زكاة يو محض بدني لكه لمونځ او دريم ددې دواړونه مركب لكه حج.

حل اللغة: ① **انواع:** قسمونه

تشريح:- الاقسام الثلاثة للعبادة⊛ صاحب دهدايه ددې مسئلې د تفصيل لپاره فرمائي. چه عبادات په درې قسمه دی. ① صرف مالي لكه زكاة ② صرف بدني لكه لمونځ ③ اوددې دواړو نه مركب لكه حج، په دې كي مال هم خرچ كيږي. اوبدن په كي مشقت هم برداشت كوی.

وَالنِّيَابَةُ تَجْرِيْ فِي النَّوْعِ الْأَوَّلِ فِيْ حَالَتَيِ الْاِخْتِيَارِ وَالضَّرُوْرَةِ او نيابت چليږي په اول ډول كي په حالت د اختيار او اضطرار دواړو حالتونو كي

حل اللغة: ① **لاتجري، اجرى جرياً (ض):** جاري كيدل

تشريح:- النيابة في القسم الاول⊛ د دې درې قسمونو نه په اولني ډول يعني عبادتي مالي محضه. په دې كي نيابت صحيح كيږي. برابرده كه په حالت داختياركي وي اوكه اضطراري يعني غيراختياري حالت وي. خكه چې ددې نه مقصود دفقيرانو حاجت پوره كول دی. اودا لكه څنګه چې په خپله وركولو سره حاصليږي. دغه ډول د وكيل په ذريعه وركولو سره هم حاصليږي.

لِحُصُوْلِ الْمَقْصُوْدِ بِفِعْلِ النَّائِبِ، وَلَا تَجْرِيْ فِي النَّوْعِ الثَّانِيْ بِحَالٍ د امله د حصول دمقصود نه په فعل د نائب سره اونه جاري كيږي په دوهم ډول كي په هيڅ **لِأَنَّ الْمَقْصُوْدَ وَهُوَ إِتْعَابُ النَّفْسِ لَا يَحْصُلُ بِهِ** خكه چې مقصود كوم چې نفس ستړې كول دی په دې نه حاصليږي. **وَتَجْرِيْ فِي النَّوْعِ الثَّالِثِ عِنْدَ الْعَجْزِ لِلْمَعْنَى الثَّانِيْ** او په دريم ډول كي جاري كيږي په حالت دعجز د معنی دويمې په امله سره **وَهُوَ الْمَشَقَّةُ بِتَنْقِيْصِ الْمَالِ** اوهغه مشقت پورته كول دی په كموالي دمال سره

تشريح:- النيابة في القسم الثاني⊛ اوپه دوهم ډول يعني عبادت بدني محضه په دې كي په هيڅ صورت كي نيابت نه صحيح كيږي. كه حالت اختياري وي اوكه اضطراري. خكه چې دعبادت بدنۍ نه مقصود خپل نفس ستړې كول اومجاهده كول دی. اوښكاره خبره ده. چه دبل په عبادت سره سړې په خپله نه ستړې كيږي. اودې مشقت نه برداشت كوی. نوځكه په دې ډول كي نيابت جائزنه دی.

وَلَا تَجْرِيْ عِنْدَ الْقُدْرَةِ اونه جاري كيږي په وخت دقدرت كښې **لِعَدَمِ إِتْعَابِ النَّفْسِ، وَالشَّرْطُ الْعَجْزُ الدَّائِمُ إِلٰى وَقْتِ الْمَوْتِ** ستړې كاوه د نفس سره اوشرط د عجز برابر پاتې كيدل دی تر مركه پورې **لِأَنَّ الْحَجَّ فَرْضُ الْعُمْرِ** خكه چې حج فريضه دعمر ده

تشریح:- النيابة في القسم الثالث◉اوپه دریم ډول کي یعنی حج کي چونکه دواړه قسمه عبادتونه جمع دی. مالی اوبدنی. د مالی تقاضا دا ده.چه په حج کي نیابت جائزشی.اود بدنی تقاضا دا ده.چه نیابت جائز نشی. نوموږ په دواړوتقاضا باندې په جلا جلا محل کي عمل کوو.که پخپله د حج په ادا کاوه باندې قدرت وی.نونیابت جائزنه دې.ځکه چې حج من وجه بدنی عبادت دې.اوپه بدنی عبادت کي خپل ځان ستړي کول اوځان په مشقت کي اچول وی.اودا خبره په نیابت سره نه حاصلیږی.اوکه په خپله قدرت نه لری.نوچونکه حج من وجه مالی عبادت دې.نودبل په نیابت سره به حج جائزشی.ځکه چې په مالی عبادت کي نیابت صحیح کیږی.

وَفِي الْحَجِّ النَّفْلِ تَجُوزُ الْإِنَابَةُ حَالَةَ الْقُدْرَةِاو په نفلی حج کښې نائب جوړول جائز دی په حالت دقدرت کي. **لِأَنَّ بَابَ النَّفْلِ أَوْسَعُ** ځکه چې په باب دنفل کي فراخوالي زيات دې.

تشریح:- شرطية العجز الى الموت◉صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.چه په حج کي د نیابت لپاره دا شرط دې.چه عجزترمرګه پورې قائم وی.یعنی داسې عجزوی.هغه ترمرګه پورې نه ختمیږی.نوهله نیابت په حج کي جائزدې.ځکه چې حج داسې عبادت دې.چه واړه عمر ددې وخت دې.که په آخری عمرکي ئې اوکړی. نوهم ادا دې.قضا نه دې.

ثُمَّ ظَاهِرُ الْمَذْهَبِ أَنَّ الْحَجَّ يَقَعُ عَنِ الْمَحْجُوجِ عَنْهُ بیا ظاهرمذهب دا دې چې حج به دهغه د اړخ نه واقع کیږی چې چاد اړخ نه شوې دې

تشریح:- جوازالنيابة في الحج التطوع مع القدرة◉البته په نفلی حج کي سره د قدرت نه نیابت جائزدې.یعنی چې یوکس فرض حج کړې وی.اود نفلی حج لپاره بل څوك خپل نائب جوړوی.نودا جائزده.ځکه چې د نوافلو بناء په تخفیف ده.ګوری نه چې په نفلوکي که په قیام قادر وی.اوبیا هم په ناسته لمونځ کوی. نو جائزدې.نودغه ډول په نفلی حج کي سره د قدرته نیابت جائزدې.

وَبِذٰلِكَ تَشْهَدُ الْأَخْبَارُ الْوَارِدَةُ فِي الْبَابِاو په دې باب کي وارد شوی دی احادیث هم ددې شاهد دی **كَحَدِيثِ الْخَثْعَمِيَّةِ فَإِنَّهُ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِيهِ حُجِّي عَنْ أَبِيكِ وَاعْتَمِرِي** لکه حدیث دخثعمیعه چې حضور ﷺ دې ته فرمائیلی وو چې دپلار د اړخ نه حج اوعمره اوکړه

تشریح:- وقوع الحج عن الامردون المامور◉پاتې شوه دا خبره چې نفس حج به دچا لپاره واقع کیږی.دامر لپاره که دمامور د اړخه .وړاندې ئې چونکه ددې مسئلې بیانولووعده کړې وه.نـواوس هغه وعده پوره کوی. اوفرمائی.چه ظاهرمذهب دا دې.چه دده حج د هغه چا د اړخه واقع کیږی.چاچه ورته امرکړې وی.یعنی آمر ،دمامورد اړخه نه واقع کیږی.

وَعَنْ مُحَمَّدٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ: أَنَّ الْحَجَّ يَقَعُ عَنِ الْحَاجِّ، وَلِلْآمِرِ ثَوَابُ النَّفَقَةِ اود امام محمد صاحب نه روایت دې چې حج خوبه دحج کوونکی د اړخ نه واقع شی او آمر ته به دنفقې ثواب ملاویږی **لِأَنَّهُ عِبَادَةٌ بَدَنِيَّةٌ وَعِنْدَ الْعَجْزِ أُقِيمَ الْإِنْفَاقُ مُقَامَهُ** ځکه چې حج بدنی عبادت دې اودعجز په وخت کي خرچ کول ددې قائممقام کړې شو

تشریح:- دلیله◉دلیل دحضرت خثعمیه رضی الله عنها حدیث دې.ځکه چې دې ښځې د نبی ﷺ نه پوښتنه اوکړه.چه یارسول الله ﷺ زما پلار بوډا دې.په خپله دحج کولوقدرت نه لری.آیاماته دا اجازت شته.چه زه دهغه د اړخ حج اوکړم؟نبی ﷺ ورته اوفرمائیل.آو.ته دهغه د اړخه حج اوکړه.اوعمره اوکړه.

كَالْفِدْيَةِ فِي بَابِ الصَّوْمِ لکه په باب د روژې کي چې فدیه ده.

تشریح:- روایة وقوع الحج عن المامور◉امام محمد رحمه الله فرمائی.چه حج د مامورد اړخه واقع کیږی.اوامرته د هغه د خرچې ثواب ملاویږی.ځکه چې د صحیح قول مطابق حج عبادت بدنی دې.لکه چې په اول باب کي تیرشوی دی.اومال په وخت دعجزکي د عبادت قائم مقام ګرځی.

نظیره◉لکه په روژه کي چې د فدیه مسئله ده.یعنی په اصل کي خو روژه فرض ده.خوچه یوکس د روژې نیولونه همیشه لپاره عاجز شی.لکه شیخ فانی.نودده لپاره فدیه ورکول جائزدی.اوښکاره خبره ده. چې ده ته د فدیه ثواب ملاویږی.د روژې ثواب ورته نه ملاویږی.دغه ډول به آمرته دمال ثواب ملاویږی.د حج ثواب نه ملاویږی.

د دووکسانود حج دنیابت ذمه واری اخستل اود یوحج لپاره احرام تړل

قَالَ: وَمَنْ أَمَرَهُ رَجُلَانِ بِأَنْ يَحُجَّ عَنْ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا حَجَّةً فَأَهَلَّ بِحَجَّةٍ عَنْهُمَا یوسړی ته ددو سړونه هر یو دا حکم اوکړو چې خما د اړخ نه حج اوکړه ده دحج تلبیه اووئیله د دواړودا اړخه **فَهِيَ عَنِ الْحَاجِّ وَيَضْمَنُ النَّفَقَةَ** نودابه ددې حاجی د اړخ نه وی او د نفقې ضامن به وی. **لِأَنَّ الْحَجَّ يَقَعُ عَنِ الْآمِرِ** ځکه چې حج خو د آمر د اړخ نه نهٔ واقع کیږی. **حَتّٰى لَا يَخْرُجَ الْحَاجُّ عَنْ حَجَّةِ الْإِسْلَامِ** تردې چې دا حاجی دحج دفریضې نه نه فارغیږی. **وَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَمَرَهُ أَنْ يُخْلِصَ الْحَجَّ لَهُ مِنْ غَيْرِ اشْتِرَاكٍ** اوپدوی کي هریو خالص دځان لپاره د حج حکم کړې دې بغیر داشتراك نه، **وَلَا يُمْكِنُ إِيقَاعُهُ عَنْ أَحَدِهِمَا لِعَدَمِ الْأَوْلَوِيَّةِ** اودغه د یو د اړخ نه نشی مقرر کیدې.دعدم اولویت په وجه، **فَيَقَعُ عَنِ الْمَأْمُورِ، وَلَا يُمْكِنُهُ أَنْ يَجْعَلَهُ عَنْ أَحَدِهِمَا بَعْدَ ذٰلِكَ** نود نائب د اړخ څخه به واقع شی اودې ئې روستو هم د یو اړخه نشی ګرځولې. **بِخِلَافِ مَا إِذَا حَجَّ عَنْ أَبَوَيْهِ فَإِنَّ لَهُ أَنْ يَجْعَلَهُ عَنْ أَيِّهِمَا شَاءَ** په خلاف د هغه صورت چې څوك دمور پلار داړخه حج اوکړی چې په دوی کي د یو د اړخه ئې مقرر کولای شی **لِأَنَّهُ مُتَبَرِّعٌ بِجَعْلِ ثَوَابِ عَمَلِهِ لِأَحَدِهِمَا أَوْ لَهُمَا** ځکه چې دې په دوی کي د یو لپاره یا ددواړو لپاره دخپل عمل دثواب په ور کاوه کښې متبرع دې **فَيَبْقٰى عَلٰى خِيَارِهِ بَعْدَ وُقُوعِهِ سَبَبًا لِثَوَابِهِ** نو دې ته اختیار دې،نودې د حج سبب ثواب واقع کیدونه روسته اختیارمند دې. **وَهٰهُنَا يَفْعَلُ بِحُكْمِ الْآمِرِ** او دلته به د آمر په حکم باندې کارکوی. **وَقَدْ خَالَفَ أَمْرَهُمَا فَيَقَعُ عَنْهُ** حالانکه ده دهغوی د حکم نه خلاف کړې دې.نودده د اړخه به واقع کیږی.

حل اللغة: ① **امره،امر امراً** (ن): حکم کول ② **يقع وقوعاً** (ن): واقع کیدل ③ **ايقاع:** واقع کیدل ④ **خالف، مخالفة:** مخالفت کول

تشریح:- وقوع الحج عن الوكيل والضمان عليه للموكلان◉مسئله داده.چه یوکس ته دوو کسانود خپل اړخ نه دحج ادا کولوحکم اوکړلو.چه ته زموږ دواړو د اړخه حج اوکړه.اودې کس دیوحج لپاره احرام اوتړل.یعنی دا تعین ئې په کښې اونکړلو.چه دا حج زه دچا لپاره کوم.نوپه دې صورت کي د وکیل حج دخپل ځان داړخه شو.اود دواړو موکلانو لپاره د هغه خرچ ضامن شو.کومه خرچه چې ورته هغوی ورکړې وی.

عدم المطابقة بين الدليل والمدلول◉صاحب دهدایه رحمه الله چه ددې مسئلې لپاره کوم دلیل بیان کړې دې.په ظاهره په دلیل اومدلول کي مطابقت نه ښکاری.ځکه چې مدلول دا دې.چه حج د غنی وکیل د اړخه واقع کیږی.اودموکل لپاره به دې د خرچې ضامن وی.اوپه دلیل کي دا وائی.چه حج د آمریعنی موکل لپاره واقع کیږی.اوښکاره خبره ده.چه په دې دواړو کي څه مطابقت نشته.

تطبيق صاحب النهاية◉صاحب دنهایه رحمه الله فرمائی.چه د صاحب هدایه دلیل دهغه حکم لپاره دې.کوم چې په کتاب کي ذکرنه دې.نوتقدیرد عبارت دا دې.چه حاجی د دواړو امرکونکو موکلانو لپاره دخرچې ضامن کیږی.ځکه چې د دواړو دحکم مخالفت اوکړلو.اوکه امرکونکی یعنی موکل دحکم تابعداری ئې اوکړله.نود خرچې نه ضامن کیږی.ځکه چې په دغه وخت کي حج هم د آمریعنی موکل لپاره واقع کیږی.اووکیل حاجی به د فرض نه فارغ الذمه نه وی.اودلته صورت دا دې.چه ده د آمرمخالفت کړې دې.نوحج به د آمر لپاره نه واقع کیږی.بلکه د دماموریعنی وکیل لپاره واقع کیږی.

توضيح التطبيق◉دصاحب عنایه رحمه الله د تطبیق لنډیز دا ده.چه هم دا حج په یوحیثیت د دوو امروکونکو موکلانو لپاره واقع کیږی.اوپه یوحیثیت د ماموریعنی وکیل لپاره واقع کیږی.د لومړئی خبرې دلیل دا

دي.چه دواړه امركونكو ته ده دا حكم كړي وو.چه ته زما د اړخه داسې حج اوكړه.چه بل څوك په كې شريك نه وي.هر كله چې ده يو حج د دواړو د اړخه اوكړلو.نوده د هغوی د حكم مخالفت اوكړلو.ځكه چې هغوی ورته د مستقل اوجدا حج حكم كړي وو.چه شريك په كې نه وي.اوده دواړه په يوحج كې شريكان كړل.نود هغوی دمخالفت د امله حج په هغوی كې د يوداړخه هم نه واقع كيږي.بلكه د وكيل حاجی لپاره واقع كيږي.اوداسې هم نشي كيدې.چه حج په دواړو امركونكو كې ديو لپاره واقع شي.ځكه چې هغه دواړه په حج كې د وكالت په حكم كې برابردي.يوته هم وجه د ترجيح نه ده حاصله.نوكه دا حج د يو لپاره اوګرځولې شي.نودا ترجيح بلا مرجح شوه.اودا ناجائزده.اوس هر كله چې حج د وكيل لپاره واقع شو.نودغه دواړو امركونكوچه ده ته د حج لپاره كومه خرچه وركړې وی.دا وكيل به دهغې ضامن وی.

السوال۞اوكه څوك دا اووائی.چه په دې صورت كې دې حج د وكيل لپاره واقع شی.اوبيا دې روستوپه دغه دواړه حكم كونكوكې د يو لپاره اوګرځوی.لكه څنګه چې يوكس د مورپلار دواړو داړخه حج اوكړی اوبيا روستوهغه په دواړوكې د يو لپاره اوګرځوی.نوجائزده.دغه ډول پكارده.چه دلته هم جائزشی.

الجواب۞ددې ځواب دا دې.چه دمورپلارد اړخه حج كولوكښې حاجی متبرع دې.نه ورته مورپلارحكم كړې دې.اونه ئې ورته خرچه وركړې ده.نوچه هغه حج اوكړلو.اوكوم ثواب په حج باندې مرتب دې.هغه ددې اختيارمند دې.چه دغه حج دچا لپاره ګرځوی.ګرځولې شی.اوپه موجوده مسئله كې ده ته د موكل د اړخه حكم هم شوې دې.اوخرچه هم ملاؤ شوې ده.نودا صورت د والدينود اړخه په حج كولونشی قياس كولې.

دليل الصورة الثانية۞اود دوهم صورت دليل يعنی چې حج د آمر لپاره واقع شی.دا دې.كه دا حاجی په دې حج كې دا نيت اوكړی.چه داحج زه دخپل ځان لپاره د فرض حج په طور ادا كوم.نودده غاړه نه فارغيږی.ددې نه معلومه شوه.چه دا حج دمامور لپاره نه بلكه د آمر لپاره شو.

په وكيل باندې د موكل ضمان

وَيَضْمَنُ النَّفَقَةَ إِنْ أَنْفَقَ مِنْ مَالِهِمَا اود نفقې به ضامن وی كه د دوی دمال نه ئې څه خرچ كړی وی **لِأَنَّهُ صَرَفَ نَفَقَةَ الْآمِرِ إِلَى حَجِّ نَفْسِهِ** ځكه چې ده د آمر نفقه پخپل حج كې صرف كړه

حل اللغة: ① يضمن، ضمناً (س): ضامن كيدل ② انفق، انفاقاً: خرچ كول]

تشريح:- مسئله واضحه ده.

د غيرمعين لپاره احرام تړل

وَإِنْ أَبْهَمَ الْإِحْرَامَ بِأَنْ نَوَى عَنْ أَحَدِهِمَا غَيْرَ عَيْنٍ اوكه احرام ئې مبهم كړې وو په دې طريقه چې معين كاوه نه بغير ئې دوی لپاره نيت اوكړو **فَإِنْ مَضَى عَلَى ذَلِكَ صَارَ مُخَالِفًا لِعَدَمِ الْأَوْلَوِيَّةِ** نوكه دې په دې لاړو بيا هم مخالف شو د عدم اولويت په وجې،

حل اللغة: ① ابهم، ابهاماً: مبهم ساتل ② نوی،نية (ض): نيت كول ③ مضی: تيريدل

تشريح:- **الصورة الاولى عدم وقوع الحج عن الامر**۞مسئله،په ذكرشوی (تړلی) صورت كې كه وكيل بغيرد تعين نه احرام اوتړلو.يعنی دا ئې اونه وئيل.چه دا احرام دفلانی موكل لپاره تړل.بلكه په دواړوكې ديو لپاره احرام اوتړی.نواوس دوې [دوه] صورتونه دی.يودا چې د حج افعال پوره كړی.اوبيا دهغه خپل ادا كړې حج په دواړوكې د يو لپاره ګرځوی.نوپه دې صورت كې هم د موكل لپاره نه واقع كيږی.ځكه چې ده په هغه طريقه دهغه لپاره حج ادا نكړلو.څنګه چې ورته هغه وئيلی وو.بلكه حج هم د وكيل لپاره واقع شو. اوپه ده د موكل ضمان دې.

وَإِنْ عَيَّنَ أَحَدَهُمَا قَبْلَ الْمُضِيِّ فَكَذَلِكَ عِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللَّهُ وَهُوَ الْقِيَاسُ اوكه دافعالو كولونه مخكې ئې يو معين كړو نوبياهم دامام ابويوسف په نزد داسې ده اوقياس هم دادې.

تشريح:- **المذهبان في وقوع الحج عن الامر**۞او دوهم صورت دا دې.چه احرام خومبهم اوتړی.ديو لپاره متعين نكړی.خود احرام تړلونه روسته ئې د يو لپاره اوګرځوی.نوپه دې صورت كې هم د امام ابويوسف رحمه الله په نيزحج د وكيل لپاره واقع كيږی دموكل لپاره نه.اوقياس هم دا دې.خود استحسان د امله تعين صحيح دې.اودا د طرفينو رحمهما الله قول دې.

لِأَنَّهُ مَأْمُورٌ بِالتَّعْيِينِ، وَالْإِبْهَامُ يُخَالِفُهُ فَيَقَعُ عَنْ نَفْسِهِ ځكه چې دې په معين كاوه مامور دې او ابهام ددې خلاف دې حج به دده داړخه واقع شی

تشريح:- **وجه القياس**۞د قياس وجه دا ده.چه آمرده ته د ابتداء نه د خپل اړخه دحج كولوحكم كړې وو.اوده په ابتداء كې احرام مبهم پريښولو .نوهغه چې ورته څنګه حكم كړې وو.هغه شان ئې اونكړلو.بلكه دهغه مخالفت ئې اوكړلو.اود مخالفت په صورت كې حج دوكيل لپاره واقع كيږی.اوپه ده د موكل لپاره ضمان واجبيږی.نوپه دې صورت كې به هم حج د وكيل داړخه واقع كيږی.

نظيره۞لكه څنګه چې دوې [دوه] نفر يوكس دغلام اخستلو لپاره وكيل مقرر كړی.اوهغه بغيرد تعين نه يوغلام واخلی.اود اخستلونه روسته د يو لپاره دغه غلام متعين كړی.نوپه دې صورت كې دا تعين نه صحيح كيږی.بلكه غلام د وكيل پاره شو.دغه ډول دلته هم د ابهام نه روسته تعين نه صحيح كيږی.

بِخِلَافِ مَا إِذَا لَمْ يُعَيِّنْ حَجَّةً أَوْ عُمْرَةً حَيْثُ كَانَ لَهُ أَنْ يُعَيِّنَ مَا شَاءَ په خلاف د هغې صورت چې كله ده حج يا عمره معينه نكړه چې ده ته اختيار دې چې څه غواړی او هغه معين كړی **لِأَنَّ الْمُلْتَزَمَ هُنَاكَ مَجْهُولٌ وَهَاهُنَا الْمَجْهُولُ مَنْ لَهُ الْحَقُّ** ځكه چې هلته ملتزم مجهول دې او دلته حقدار مجهول دې

تشريح:- **السوال** ۞كه دا سوال اوشی.كه يوكس د حج يا عمرې دتعين نه بغيراحرام اوتړی.اود افعالو پيل كاوه نه وړاندې د يو لپاره احرام متعين كړی.نوپه دې صورت كې دده تعين صحيح كيږی.نوپكاردا ده. چې د وكالت په صورت كې هم تعين صحيح شی.

الجواب۞ددې ځواب دا دې.چه په دې صورت كې چې دې دوو موكلانود خپل اړخه د حج كولووكيل جوړ كړی.نوهريوآمرده ته دا حكم كوی.چه ته مستقل زما لپاره دحج احرام اوتړه.خوهركله چې ده مبهم احرام اوتړلو.نود آمرانود حكم مخالفت ئې اوكړلو.اګرچه روستوئې بيا د يو لپاره اوګرځوی.ځكه چې هغوی خو ورته د اول نه د خپل اړخه د احرام حكم كړې وو.اودمخالفت په صورت كې حج د وكيل لپاره واقع كيږی.پاتې شوهغه صورت چې دحج اوعمرې لپاره تعين د احرام نه روسته اوكړی.اوتعين ئې صحيح كيږی.ځكه چې په هغه صورت كې هغه ته د چا داړخه حكم نه دې شوې.چه دهغه مخالفت لازم شی. او تعين صحيح نشی.بلكه د مبهم احرام تړلونه روسته هغه چې كوم مبهم احرام په ځان لازم كړې وو.د هغې بيان ئې اوكړلو.لكه چې زيد په خپل ځان باندې د بكر لپاره د څه مال اقرار اوكړی.خود هغې تعين اونكړی. نوپه دې صورت كې اقرار صحيح دې.اود مقرپه بيان سره به د مقدار جهالت ختم شی.اود موكل په صورت كې چې وكيل مبهم احرام اوتړی.نوهغه كس مجهول دې.دكوم چې حق دې.لكه چې زيد په خپل ځان باندې د يوزر روپو اقرار اوكړی.خوحقدار اونه ښائی.نودده اقرار صحيح نه دې.ځكه چې دچا حق دې.هغه مجهول دې.چه دا توپير موجود وی.نود قياس كول صحيح نشو.

وَجْهُ الْاِسْتِحْسَانِ أَنَّ الْإِحْرَامَ شُرِعَ وَسِيلَةً إِلَى الْأَفْعَالِ لَا مَقْصُودًا بِنَفْسِهِ وجه د استحسان داده چې احرام خود ادائيګئ دافعالو لپاره وسيله مشروع شوې ده نه چې مقصود بذاته دې. **وَالْمُبْهَمُ يَصْلُحُ وَسِيلَةً بِوَاسِطَةِ التَّعْيِينِ** اومبهم په د تعين په ذريعه وسيله كيداې شی. نوپه شرط كيدو كې په دې اكتفاء اوكړې شوه

تشريح:- **وجه الاستحسان**۞وجه د استحسان دا ده.چه احرام مقصود نه دې.بلكه د افعالو ادا كاوه لپاره ذريعه اووسيله ده.نوپه شرطيت كې په مبهم احرام اكتفا اوكړې شوه.ځكه چې شرط څنګه موجود شی.كافی

کیږي.لکه د لمانځه لپاره اودس شرط دي.اوس چې یوکس د یخوالي حاصلولو لپاره د اودس اندامونه اووینځي.اودلمونځ ادا کولواراده ئې نه وي.خوبیا هم په دغه اودس باندې لمونځ صحیح کیږي.اګرچه ده اودس د لمانځه لپاره نه دی کړی.

بِخِلَافِ مَا إِذَا أَدَّى الْأَفْعَالَ عَلَى الْإِبْهَامِ په خلاف د هغې صورت چې کله د ابهام په حالت افعال ادا کړي. لِأَنَّ الْمُؤَدِّي لَا يَحْتَمِلُ التَّعْيِينَ فَصَارَ مُخَالِفًا ځکه چې کوم ادا شول هغه متحمل د تعین کیدونه دی.نومخالف شو.

تشریح:- وجه عدم صحة التعيين بعد الاداء◉په خلاف د وکالت د صورت ځکه چې په دې کې چې وکیل مبهم احرام اوتړي.اوبیا په دغه مبهم باندې افعال هم ادا کړي.نود افعالوادا کولونه روسته تعین نشي کیدې.ځکه چې کوم څیزیوځل ادا شي.په هغې کې د تعین مکان پاتې نه پاتې کیږي.البته چې کوم څیزلا ادا شوی نه وي.نوپه هغې کې تعین کیدای شي.بهرحال وکیل په مبهم احرام سره افعال دحج پوره کړي دي.نوده د موکل مخالفت کړی دی.اود مخالفت په صورت کې حج د وکیل لپاره واقع کیږي د موکل لپاره نه.

د قران ادا کولوپه صورت کې د دم قران مکلف

قَالَ فَإِنْ أَمَرَهُ غَيْرُهُ أَنْ يَقْرِنَ عَنْهُ فَالدَّمُ عَلَى مَنْ أَحْرَمَ که یو عاجز بل ته دحج قران کاوه حکم اوکړو نو دم د قران به په هغه وي چا چې احرام تړلې دي لِأَنَّهُ وَجَبَ شُكْرًا لِمَا وَفَّقَهُ اللهُ تَعَالَى مِنَ الْجَمْعِ بَيْنَ النُّسُكَيْنِ ځکه چې دا دم واجبیږي د شکریه په طور د توفیق موندو دجمع کاوه په مینځ د دوؤ نسکینو کې وَالْمَأْمُورُ هُوَ الْمُخْتَصُّ بِهَذِهِ النِّعْمَةِ په دې نعمت سره مامورمختص دي لِأَنَّ حَقِيقَةَ الْفِعْلِ مِنْهُ ځکه چې حقیقي فعل د ده دا ړخه دي.

حل اللغة① وجب وجوبًا (ض): واجب کیدل

تشریح:- وجوب دم القران على الوكيل◉مسئله، که یوکس وکیل ته د حج قران ادا کولوحکم اوکړلو.نوپه دې صورت کې دقران دم په وکیل باندې لازم ده.په موکل نه ده.ځکه چې د حج قران دم،دم شکر دي.چه الله تعالی ده ته د نسکینو جمع کولوتوفیق ورکړلو.اوپه یووخت په دووعبادتونومشرف شو.اودا نعمت د وکیل سره خاص دې.ځکه چې د حج افعال خود وکیل نه صادریږي.نودم قران به هم په وکیل واجب وي.

وَهَذِهِ الْمَسْأَلَةُ تَشْهَدُ بِصِحَّةِ الْمَرْوِيِّ اودا مسئله دامام محمد رحمه الله نه روایت ده عَنْ مُحَمَّدٍ أَنَّ الْحَجَّ يَقَعُ عَنِ الْمَأْمُورِ چې حج د مامور د اړخه واقع کیږي.

حل اللغة ① تشهد، شهادة:ګواهي ورکول ② مروی: روایت کړې شوې]

تشریح:- مايعلم من المسئلة◉ علامه مرغیناني رحمه الله فرمائي.چه دا مسئله ددې خبرې ګواهي ورکوي.چه حج د وکیل لپاره واقع کیږي.د موکل لپاره نه،لکه څنګه چې دامام محمد رحمه الله قول دې.

د موکل بالحج اوموکل بالعمره دواړه لپاره قران کول

وَكَذَلِكَ إِنْ أَمَرَهُ وَاحِدٌ بِأَنْ يَحُجَّ عَنْهُ وَالْآخَرُ بِأَنْ يَعْتَمِرَ عَنْهُ او دغه ډول که یو د حج اوبل دعمرې کاوه حکم اوکړو وَأَذِنَا لَهُ بِالْقِرَانِ فَالدَّمُ عَلَيْهِ لِمَا قُلْنَا او دواړو دقران اجازت ورکړو نو دم به په ده وي لکه چې مونږ وئیلی دی.

حل اللغة①ان يحج، حج حجًا (ن): حج کول

تشریح:- مسئله ښکاره ده.

د دم احصار مکلف

وَدَمُ الْإِحْصَارِ عَلَى الْآمِرِ وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ وَمُحَمَّدٍ رحمهما الله ([1]) او دم د احصار په آمر باندې دي.دامام ابوحنیفه رحمه الله اوامام محمدصاحب په نیز،

حل اللغة①امر: حکم ورکونکې

تشریح المذهبان في مكلف دم الاحصار◉ ①که مامور یعنې وکیل په څه وجه محصرشو.اودې د احصار قرباني اولیږي.اوځان حلال کړي.نود طرفینو رحمهما الله په نیزدم احصار په موکل ده.

وَقَالَ أَبُو يُوسُفَ: عَلَى الْحَاجِّ لِأَنَّهُ وَجَبَ لِلتَّحَلُّلِ او ابویوسف وائي چې په حاجي دې ځکه چې دا د حلالیدلو لپاره واجب شوې دې. دَفْعًا لِضَرَرِ امْتِدَادِ الْإِحْرَامِ وَهَذَا رَاجِعٌ إِلَيْهِ فَيَكُونُ الدَّمُ عَلَيْهِ اواوږدوالي داحرام ضررلرې کاوه دپاره.اوداضرر حاجي اړخ ته راجع دې نودم به په ده وي.

حل اللغة ① تحلل: حلال کیدل ② ضرر: نقصان③ امتداد: اوږدیدل ④ راجع: واپس کیدونکې

تشریح:- اودامام ابویوسف رحمه الله په نیزپه وکیل ده.

دلیل ابی یوسف رحمه الله ◉دامام ابویوسف رحمه الله دلیل دا دې.چه دم احصارپه محرم باندې د آسانتیا لپاره واجب شوې ده.چه ددې په ذریعه دې حلال شي.اوداحرام د پابندونه خلاص شي.اوښکاره خبره ده.چه د احرام پابندئ په وکیل دی.نوددې آسانتیا نه دې مستفید شو.نودم احصاربه هم په وکیل واجب وي.

وَلَهُمَا أَنَّ الْآمِرَ هُوَ الَّذِي أَدْخَلَهُ فِي هَذِهِ الْعُهْدَةِ فَعَلَيْهِ خَلَاصُهُ دطرفینودلیل دادې چې ده لره پدې ذمه وارئ کې آمر اچولې دې نوخلاصول به ئې هم د هغه په ذمه وي

حل اللغة ① ادخله،ادخل ادخالاً: داخل کول]

تشریح:- دلیل الطرفین رحمهما الله ◉دطرفینو رحمهما الله دلیل دا دې.چه هم موکل ده ته دا ذمه واري وربه غاړه کړې وه.نوچه چا ورته ذمه واري حواله کړي وي.هم په هغه به دم احصار واجب وي.(ځکه چې سبب ئې د هغه حکم دې)

د مړده نه د حج کولوپه صورت کې د دم احصار محل

فَإِنْ كَانَ يَحُجُّ عَنْ مَيِّتٍ فَأُحْصِرَ فَالدَّمُ فِي مَالِ الْمَيِّتِ عِنْدَهُمَا ([2]) نوکه ده حج کاوه د مړي د اړخه او محصر شونودم احصار به دمړي د مال نه وي.په نزد دطرفینو خِلَافًا لِأَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ خلاف دې د ابویوسف رحمه الله

تشریح:- المذهبان في مكلف دم الاحصارفي صورة الحج عن الميت◉که یوکس دمړي د اړخه حج کوي. او دې محصرشو.①نودطرفینو رحمهما الله په نیزدم احصار د مړي په مال کې واجبیږي.②اوامام ابو یوسف رحمه الله فرمائي.چه په وکیل واجبیږي.

ثُمَّ قِيلَ: هُوَ مِنْ ثُلُثِ مَالِ الْمَيِّتِ لِأَنَّهُ صِلَةٌ كَالزَّكَاةِ وَغَيْرِهَا ،بیا وئیلی شوی دی چې دمړي د ثلث مال څخه به وي ځکه چې دا بدله ده د زکاة وغیره پشان

حل اللغة①صلة: بدله

[1]) القول الراجح هو هذا قول الطرفين رحمهما الله كذا فی ردالمحتار(۲۶۷\۲) والبحرالرائق (۱۱۵\۳) ومجمع الأنهر(۳۰۹\۱) والتاترخانية (۵۴۸\۲) نقلاً عن القول الراجح (۲۴۰\۱)_

[2]) القول الراجح هو هذا قول الطرفين رحمهما الله كذا فی ردالمحتار(۲۶۷\۲) والخانية (۱۴۷\۱) والبحرالرائق (۱۱۵\۳) نقلاً عن القول الراجح (۲۴۱\۱)-

تشریح:- القولان في محل الوجوب في مال الميت◉ ① بیا بعضې مشائخ رحمهم الله فرمائي.چه دم احصاربه د مړي دمال په دریمه برخه کې واجبیږي.ځکه چې دا صله ده.لکه زکاة اوکفارات چې صله ده.اوصله دمړي په دریمه برخه کې واجبیږي.دغه ډول به دم احصار هم په دریمه برخه کې واجبیږي.اوصله هغې ته وائي.چه هغه د مال په عوض کې نه وي.نوکه مړي په خپل ژوند کې زکاة نه وي ورکړې.هغه به دده د دریمه برخه مال نه ادا کیږي.ځکه چې د زکاة حق داسې حق دې.چه دمال په عوض کې نه واجبیږي.

وَقِيلَ مِنْ جَمِيعِ الْمَالِ لِأَنَّهُ وَجَبَ حَقًّا لِلْمَأْمُورِ فَصَارَ دَيْنًا او ونیلې شوي دي د. واړه مال څخه به وي ځکه چې دا دمامور حق واجب شوې دې نو شو قرض.

تشریح:- اوبعضې مشائخو رحمهم الله فرمائیلي دي.چه دم احصاربه د مړي په ټوله ترکه کې واجب وي.ځکه چې چونکه وکیل د مړي د اړخه حج کوي.اودم احصاربه مړي واجبیږي.نولکه چې دا دم د وکیل د اړخه په مړي باندې پور شو.او پور دمړي دواړه مال نه ادا کیږي.دغه ډول به دم احصارهم د مړي په واړه مال کښې واجبیږي.

په حج بدل کې دجماع د دم مکلف

وَدَمُ الْجِمَاعِ عَلَى الْحَاجِّ لِأَنَّهُ دَمُ جِنَايَةٍ وَهُوَ الْجَانِي عَنْ اخْتِيَارٍ وَيَضْمَنُ النَّفَقَةَ اودم دجماع په حاجي لازم دې.ځکه چې دا دجرم دم دې او په اختیار سره جرم کوونکې دې.اود نفقه ضامن به وي **مَعْنَاهُ إِذَا جَامَعَ قَبْلَ الْوُقُوفِ حَتَّى فَسَدَ حَجُّهُ** د دې معنىٰ دا ده کله د وقوف نه مخکې جماع اوکړي تردې چې حج نې فاسد شي. **لِأَنَّ الصَّحِيحَ هُوَ الْمَأْمُورُ بِهِ** ځکه چې دې مامور دې د صحیح حج په کولو. **بِخِلَافِ مَا إِذَا فَاتَهُ الْحَجُّ حَيْثُ لَا يَضْمَنُ النَّفَقَةَ** په خلاف د هغې صورت چې کله د ده حج فوت شي.چه د نفقه ضامن به نه وي ځکه چې حج د ده په اختیار نه دې فوت شوې. **لِأَنَّهُ مَا فَاتَهُ بِاخْتِيَارِهِ** خوکه د وقوف نه روسته نې جماع اوکړه نوحج نې فاسد نشو،نود نفقې به هم ضامن نه وي **أَمَّا إِذَا جَامَعَ بَعْدَ الْوُقُوفِ لَا يَفْسُدُ حَجُّهُ وَلَا يَضْمَنُ النَّفَقَةَ** د امرد مقصود د حاصلیدو په وجه ،او دم به په هم دده د ده په مال کښې وي لکه چې ونیلې شوي دي. **لِحُصُولِ مَقْصُودِ الْأَمْرِ وَعَلَيْهِ الدَّمُ فِي مَالِهِ لِمَا بَيَّنَّا وَكَذَلِكَ سَائِرُ دِمَاءِ الْكَفَّارَاتِ عَلَى الْحَاجِّ لِمَا قُلْنَا** او دغه ډول واړه دمونه دکفاراتو په حاجي دي.لکه چې مونږ وئیلي دي.

حل اللغة: ① **جناية:** جرم ② **جاني:** جرم کونکې ③ **حصول:** حاصلیدل

تشریح:- مسئله واضحه ده.

د موصي لپاره د حج ادا کولوپه دروان کې دحاجي وفات کیدل

وَمَنْ أَوْصَى بِأَنْ يُحَجَّ عَنْهُ فَأَحَجُّوا عَنْهُ رَجُلًا وچا چې وصیت اوکړو چې د ده داړخه دې حج اوکړې شي نو وارثانو د ده دطرف نه یوسړې حج ته روان کړو **فَلَمَّا بَلَغَ الْكُوفَةَ مَاتَ أَوْ سُرِقَتْ نَفَقَتُهُ وَقَدْ أَنْفَقَ النِّصْفَ** چه کوفې ته اورسیدو نومړشو.یا غلا ترې اوشوه د نفقې او حال دا چې ده نیمه نفقه خرج کړې وه **يُحَجُّ عَنْ الْمَيِّتِ مِنْ مَنْزِلِهِ بِثُلُثِ مَا بَقِيَ وَهَذَا عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ**[1] نو دمړي داړخه به حج کوي.د کور د ده نه،په مابقي د ثلث کې .د امام صاحب رحمه الله په نزد. **وَقَالَا: يُحَجُّ عَنْهُ مِنْ حَيْثُ مَاتَ الْأَوَّلُ** اوامام محمد رحمه الله وائي دهغه ځائې څخه به حج کوي کوم ځائې چې هغه اولنې کس مړ شوې وي.

حل اللغة: ① **اوصى، ايصاء:** وصیت کول ② **سرقت، سرقة** (ض) غلاکول ③ **انفق، انفاقا:** خرج کول

[1] القول الراجح هو هذا قول أبي حنيفة رحمه الله كذا في ملتقى الأبحر(۳۰۹\۱) والدرى لمختار(۲۶۳\۲) والهندية (۲۵۹\۱) نقلاً عن القول الراجح (۲۴۲\۱)_

تشریح: صورة المسئلة◉ مسئله دا ده.چه یوکس دمرګ په وخت کې دا وصیت اوکړلو.چه زما د اړخه حج اوکړئ.وارثانودهغه د وصیت مطابق یوکس ته د حج خرچه ورکړله.اوهغه د حج لپاره روان شو.په لاره کې یا هغه نائب مړشو.اونیم مال نې خرج کړې وو.اویا ترې مال غلا کړې شو.اونیم مال نې خرج کړې وو.نود مرګ په صورت کې نیم مال پاتې دې.اود غلا په صورت کې واړه مال ختم شو.

فَالْكَلَامُ هَاهُنَا فِي اعْتِبَارِ الثُّلُثِ وَفِي مَكَانِ الْحَجِّ نودلته خبره د دریمې برخې په معتبر کیدو اود حج دځائې په اړه کې ده. **أَمَّا الْأَوَّلُ فَالْمَذْكُورُ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ** نواولنې بیان کوم چې ذکر شوې دې. هغه د امام صاحب قول دې.

تشریح:- نواوس په دې مسئله کې په دوو ځایونوکې اختلاف دې.یوپه دې کې چې دغه نائب یا بل نائب ته به

وجوب الحج في ثلث تركة الميت بعد هلاک نفقة الحج◉ د سفرخرچه دکوم مال نه ورکولې شي.نوپه دې مسئله کې دامام ابوحنيفه رحمه الله په نیزبه پاته خرچه د مړي په مال کې چې څومره پاتې وي.دهغې د دریمې برخې څخه به خرچ کولې شي.اوکه هغه هم غلا کړې شو.نوپه پاته مال کې به د دریمې برخې نه خرج کولې شي.

مثاله◉ مثلاً وصیت کونکی دمرګ په وخت کې څلورزره روپۍ پرېښولې (پرېخودې) وې.په هغې کې نې زر روپۍ دحج ادا کاوه لپاره نائب ته ورکړې.خوپه لاره کې نائب مړ شو.یا ترې پاته روپۍ غلا کړې شوې. نواوس به د مړي په ترکه کې چې کوم مال پاتې وي.دهغې په دریمه برخه کې به دحج د سفر لپاره ورکولې شي.په موجوده صورت کې هغه زر روپۍ جوړیږي.ځکه چې واړه مال څوڅلورزره روپۍ وې.په هغې کې څوزر روپۍ په اول ځل دحج د سفر لپاره ورکړې شوې وې.اوس پاته درې زره شوې.نود دریو زرو دریمه برخه زر روپۍ دی.په زروکې به د حج سفرکولې شي.اوکه بالفرض په دوهم ځل ترې هغه روپۍ غلا شوې.نوبیا به د مړي د مال په دریمه برخه کې حج کولې شي.که ممکن وي.هلته دوې [دوه] زره روپۍ پاته پاتې شوې وې.نودوې [دوه] زربه په دریوحصو ویش کړې شي.اونائب ته به دحج کاوه لپاره یوه برخه ورکړې شي.علی هذا القياس

أَمَّا عِنْدَ مُحَمَّدٍ يُحَجُّ عَنْهُ بِمَا بَقِيَ مِنَ الْمَالِ الْمَدْفُوعِ إِلَيْهِ إِنْ بَقِيَ شَيْءٌ اود امام محمد په نزد به حج کوي د ده نه په مابقي دهغې مال کې چې نائب ته ورکړې شوې وو.که څه پاته وي. **وَإِلَّا بَطَلَتِ الْوَصِيَّةُ** ورنه وصیت باطل شو

حل اللغة: ① **بطلت، بطلاً** (ن): باطل کیدل

موقف محمد رحمه الله في المسئلة◉ امام محمد رحمه الله فرمائي.چه په دې مسئله کې چې په اول ځل نائب ته کومې روپۍ ورکړې شوې وې.چه زر روپۍ وې.که په لارکې هغه ټولې غلا شوې.یا په کې څه برخه غلا شوه.نوپاته چې کومې پاتې وي.که په هغې باندې حج پوره کیدو شو.ټیک ده.اوکه نشو.نود مړي وصیت باطل شو.

اعْتِبَارًا بِتَعْيِينِ الْمُوصِي .قیاس کوي په تعین د موصي باندې، **إِذْ تَعْيِينُ الْوَصِيِّ كَتَعْيِينِهِ** ځکه چې دوصي معین کول پشان د تعین د موصي دی.

دليل محمد رحمه الله◉ د امام محمد رحمه الله دلیل د وصي په تعین باندې قیاس دې.یعنی چې یوکس وصیت اوکړي.چه زما په مال کې به په دومره روپوباندې حج اوکړئ.اود مال مقدارنې ورته مقرر کړلو.اوس په دې صورت کې که نائب د موصي لپاره حج کوي.اوهغه په لارکې مړ شي.یا ترې دسفرخرچه غلا کړې شي.نوپه دې صورت کې د موصي وصیت باطل شو.اوکه څه خرچه غلا کړې شي.نوپاته ته به ګورو.که په هغې باندې حج ادا کیداې شي.خوحج به پرې اوکړي.اوکه حج پوره کیدل پرې ممکن نه وي.نوپه دې صورت کې هم د موصي وصیت باطل شو.نوهم دغه ډول د وصیت متعین کولوحکم هم دې.یعنی چې وصي د حج لپاره کوم مال مقرر کړلو.که نائب سفراوکړلو.بیا هغه مال هلاک شي.نوپه دې صورت کې به وصیت باطل شي.اوکه څه برخه ترې هلاکه شي.نوکه په پاته باندې حج ادا کیدو شوټیک ده ګنی په دې صورت کې به هم وصیت باطل وي.

وَعِنْدَ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللّٰهُ يُحَجُّ عَنْهُ بِمَا بَقِيَ مِنَ الثُّلُثِ الْأَوَّلِ لِأَنَّهُ هُوَ الْمَحَلُّ لِنَفَاذِ الْوَصِيَّةِ اوپه نزد د ابویوسف به حج کوی د ده نه په پاته پاتې ثلث کې، ځکه چې د نفاذ د وصیت محل هم دغه دې.

تشریح:- موقف ابی یوسف رحمه الله في المسئلة⊙دامام ابویوسف رحمه الله د واړه ترکه چې کومه دريمه برخه پاتې شوې وی.دغلا نه روسته به چې په هغې ځومره پاته وی.د دوهم حج سفربه په هغې کې کولې شی.مثلاً ټوله ترکه څلورزره روپۍ دی.ددې دريمه برخه يوزر درې سوه درې ديشت روپۍ اود يوې روپۍ دريمه برخه ده.دحج خرچه زر روپۍ وه.کومه چې وصی يوکس ته ورکړې.خوپه لارکې هغه روپۍ غلا کړې شوې.اوس په ټوله ترکه کې په دريمه برخه کې درې سوه درې ديشت روپۍ اود يوې روپۍ دريمه برخه پاته ده.(ځکه چې زر روپۍ خود دريمې برخې نه د اولنی حج لپاره ورکړې شوې وې)نوکه ممکن وی.نوپه دې پاته روپوکې چې درې سوه اودرې ديشت اود يوې روپۍ دريمه برخه ده.ذې حج اوکړې شی.اونه په دې حج نشی کيدې.نود مړی وصيت باطل شو.

⊙دليل ابی يوسف رحمه الله ⊙دامام ابويوسف رحمه الله دليل دا دې.چه وصيت د واړه مال په دريمه برخه کې صحيح کيږی.نوهم په هغه دريمه برخه کبنې چې د خرچ کولويا غلا کيدو نه روسته ځومره مال پاتې وی.که د په هغې حج ممکن وی.اوبه کړی.ګنی وصيت به باطل وی.

وَلِأَبِي حَنِيفَةَ أَنَّ قِسْمَةَ الْوَصِيِّ وَعَزْلَهُ الْمَالَ لَا يَصِحُّ إِلَّا بِالتَّسْلِيمِ إِلَى الْوَجْهِ الَّذِي سَمَّاهُ الْمُوصِي اود امام صاحب دليل دا دې چې دوصی ويش کول اوجدا کول دمال به صحيح نه وی مګر په سپارلو سره هغه جهت ته کوم لره چې موصی معين کړې دې **لِأَنَّهُ لَا خَصْمَ لَهُ لِيَقْبِضَ وَلَمْ يُوجَدِ التَّسْلِيمُ إِلَى ذَلِكَ الْوَجْهِ** ځکه چې د موصی څوك خصم موجود نه دې چې قبضه اوکړی اوپ دې جهت کبنې سپارل نه دی موندې شوی

تشریح:- دليل ابی حنيفة⊙دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه د مال متروکه ويش اودهغې جداحصې برخې کول په هغه وخت کې صحيح دی.چه وصی ئې په هغه مقصدکې خرچ کړی.کوم چې موصی مقرر کړې وی.ځکه چې د موصی د ارخه څوك قبض کونکې نشته.نوقبض به هم په دې طريقه وی.چه موصی کوم وصيت کړې وی.وصی دهغه وصيت مطابق دهغه متروکه خرچ کړی.اوس په دې صورت کې په وصيت کې مال نه دې خرچ شوی.ځکه چې موصی د حج وصيت کړې وو.اوحج پرې لانه دې ادا شوی

فَصَارَ كَمَا إِذَا هَلَكَ قَبْلَ الْإِفْرَازِ وَالْعَزْلِ فَيُحَجُّ بِثُلُثِ مَا بَقِيَ نو دا داسې شوه. لکه د ويش اوجدا کاوه نه چې مخکې چه هلاك شی نود مابقی په دريمه به حج کوی.

حل اللغة * افراز: جداکيدل، بيليدل]

تشریح:- مقيس عليه⊙دا داسې شوه.لکه چې د مال دويش وغيره نه وړاندې مال هلاك شی.نوپه دې صورت کې چې ځومره مال پاتې وی.دهغه واړه مال د دريمې برخې څخه به وصيت پوره کولې شی.او دوهم حج کولې شی.نودغه ډول د موصی د مال خرچ کاوه لپاره کوم مصرف مقرر کړې وی.هغه لاپوره شوې نه وی.اومال هلاك شی.نوچه کوم مال پاته پاتې وی.دهغې په دريمه برخه کې به دوهم حج کولای شی. ترڅو چې دا مال هم د حج پوره کيدو نه وړاندې هلاك شی.نومعدوم به شمارلې شی.اوپاته چې کوم مال پاتې وی.لکه په ذکرشوی مثال کې چې دوې [دوه] ذره روپۍ پاتې کيږی.په هغې کې به په دريمه برخه کې حج کولې شی.

وَأَمَّا الثَّانِي فَوَجْهُ قَوْلِ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ پاتې شوه دويمه مسئله نودامام صاحب دقول وجه **وَهُوَ الْقِيَاسُ أَنَّ الْقَدْرَ الْمَوْجُودَ مِنَ السَّفَرِ قَدْ بَطَلَ فِي حَقِّ أَحْكَامِ الدُّنْيَا** اوهم دا قياس دې.هغه دا دې چې دسفر موجوده مقدار په دنيوی احکامو کبنې باطليږی **قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ} الْحَدِيثَ** (١) دنبی کريم ﷺ

[1] من حديث أبي هريرة ﷺ أخرجه مسلم فى الوصية رقم ١٤ وأبوداود فى الوصايا باب ١٤ رقم ٢٨٨٠ والترمذى رقم ١٤٠٣

ارشاد دې چې کله بنی آدم مړشی نود ده عمل قطع شی.سوې د دريونه. **وَتَنْفِيذُ الْوَصِيَّةِ مِنْ أَحْكَامِ الدُّنْيَا فَبَقِيَتِ الْوَصِيَّةُ مِنْ وَطَنِهِ كَأَنْ لَمْ يُوجَدِ الْخُرُوجُ** اووصيت نافذکول د دنياوی احکاموځنی دې نووصيت به د ده وطن نه پاته وی ګويا چې دې هډو وتلې نه دې.

تشریح:- المذهبان في المسئلة الثانية⊙دويمه مسئله په کومه کې چې اختلاف دې.هغه دا ده.چه سفربه د کوم ځائې نه پيل کولې شی.①نوامام ابوحنيفه رحمه الله فرمائی.چه دخپل وطن څخه به پيل کولې شی.②اوصاحبين رحمهما الله فرمائی.چه اولنې نائب چې په کوم ځائې کې مړ شوې وی.دهغه ځائې څخه به پيل کړو.

⊙دليل ابی حنيفة رحمه الله ⊙د امام ابوحنيفه رحمه الله دليل دا دې.چه اولنی نائب چې دکوم ځائې نه سفرشروع کړو.دهغه ځائې نه واخله ترد ده د مرګ دځائې پورې.دغه سفرد دنياوی احکامو په حق کې معدوم دې.ځکه چې نبی ﷺ فرمائيلی دی.کله چې انسان مړ شی.نودده عمل ختم شی.سوې د درې اعمالونه،①صدقه جاريه ②علم نافع ③ اونيك اولاد.اودا سفر په دې درې واړوکې يوهم نه دې.حالانکه وصيت نافذکول دنياوی احکاموسره تعلق ساتی.نودحديث په رڼا کې ګويا چې دده د وطن نه ترد مرګ ځائې پورې معدوم شو.لکه چې ده هډو سفرشروع کړې نه دې.اوچه سفرئې نه وی پيل کړې.نودوصيت پوره کاوه لپاره به دوباره د مړی د کلی نه دحج لپاره سفرکول واجب شی.

وَجْهُ قَوْلِهِمَا وَهُوَ الْاِسْتِحْسَانُ أَنَّ سَفَرَهُ لَمْ يَبْطُلْ دصاحبينو دقول وجه استحسان دې.هغه دا دې چې سفر نه دې باطل شوې. **لِقَوْلِهِ تَعَالَى وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ الْآيَةَ** او(الايه،ځکه د الله ﷻ ارشاد دې، اوڅوك چې اوځې دخپل کورنه هجرت کوونکې د الله ﷻ اودسول ﷺ اړخ ته ، (الايه) **وَقَالَ مَنْ مَاتَ فِي طَرِيقِ الْحَجِّ كُتِبَ لَهُ حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ فِي كُلِّ سَنَةٍ** اونبی کريم ﷺ فرمائيلی دی څوك چې مړ شو په لار دحج کې د ده لپاره به هرکال حج ليکلې کيږی. **وَإِذَا لَمْ يَبْطُلْ سَفَرُهُ اُعْتُبِرَتِ الْوَصِيَّةُ مِنْ ذَلِكَ الْمَكَانِ** اوهر کله چې د ده سفر باطل نشو.نووصيت به د هغه ځائې نه معتبروی.

تشریح:- دليل الصاحبين رحمهما الله⊙دصاحبينو رحمهما الله دليل دا دې.اودا وجه د استحسان هم ده.چه دنائب سفرمعدوم نه دې.ځکه چې الله تعالی فرمائيلی دی.﴿ وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ﴾يعنی کوم کس چې دالله تعالی اودرسول د رضا لپاره دکورنه د هجرت په نيت اووتلو.اوبيا ورته په لارکې مرګ راغلو.نودده ثواب په الله تعالی باندې دې.ددې نه معلومه شوه.چه په لارکې په مرګ سره پوره ثواب ملاويږی.اودسفرمقصود هم دا ثواب ګڼل دی.اوپه سفردهجرت کې سفرد حج اوسفردجهاد هم داخل دې.بلکه درسول الله ﷺ ښکاره حديث دې.چه کوم کس دحج په لار کې مړشو.نوده لپاره هرکال د يوقبول شوی حج ثواب ليکلی شی.بهرحال ده ته په دې سفرباندې ثواب ملاويږی.اوچه ثواب ملاويږی.نودده دا سفرباطل نشو.اوچه ثواب باطل نشو.نود دوهم حج سفربه په دهغه ځائې نه حسابيږی.په کوم ځائې کې چې اولنې حاجی وفات شوې وو.

وَأَصْلُ الْاِخْتِلَافِ فِي الَّذِي يَحُجُّ بِنَفْسِهِ وَيَنْبَنِي عَلَى ذَلِكَ الْمَأْمُورُ بِالْحَجِّ اواصل اختلاف د هغه سړی په حق کې دې چې پخپله دحج لپاره راځی اومامور بالحج پده باندې مبنی کولې.

تشریح:- المسئلة الاساسية للاختلاف⊙صاحب دهديه رحمه الله فرمائی.چه دامام ابوحينفه اوصاحبينو رحمهم الله په مينځ کې په اصل کې اختلاف په هغه مسئله کې دې.چه حاجی په خپله باندې حج ته وتليې وی.اوپه لار کې وفات شی.اودحج کولووصيت اوکړی.نودصاحبيو رحمهما الله په نيزبه د مامورحج دهغه ځائې نه حسابيږی.په کوم ځائې

والنسائى فى الوصايا باب ٨ رقم ٣٤١٢)_

کي چې امر مړ شوی وي.اوداما م ابوحنيفه رحمه الله په نيزامرپه کوم ځائي کي مړ شوی وي.نودهغه سفربه معدوم وي.اودوباره به د کور نه نفاذ وصيت وي.اوصاحبينو رحمهما الله په نيزبه د هغه ځائي نه پيل کوی.په کوم ځائي کي چې مړشوی وي.

په والدينوکي د مبهم احرام نه روسته د يو لپاره دحج مقرر کول

قَالَ وَمَنْ أَهَلَّ بِحَجَّةٍ عَنْ أَبَوَيْهِ يُجْزِيهِ أَنْ يَجْعَلَهُ عَنْ أَحَدِهِمَا چا چې دحج احرام اوړلو.اوتلبيه ئې اووئيله.دخپل موريلار دارخه نوده لره روې دی چې پدوی کي ئې د يو لپاره کړی. لِأَنَّ مَنْ حَجَّ عَنْ غَيْرِهِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ فَإِنَّمَا يَجْعَلُ ثَوَابَ حَجِّهِ لَهُ خکه چې څوك حج اوکړی د غير دارخه بغير د وينا د هغه نه نودې دې خپل ثواب هغه ته کړی وَذَلِكَ بَعْدَ أَدَاءِ الْحَجِّ فَلَغَتْ نِيَّتُهُ قَبْلَ أَدَائِهِ وَصَحَّ جَعْلُهُ ثَوَابَهُ لِأَحَدِهِمَا بَعْدَ الْأَدَاءِ اودا به دحج ادا کاوه نه روسته وی.نود ادا کولونه مخکي چې کوم نيت وړ هغه لغوه شو.او صحيح شوکول د ثواب ئې د يودپاره.نو دا د کولونه، بِخِلَافِ الْمَأْمُورِ عَلَى مَا فَرَّقْنَا مِنْ قَبْلُ په خلاف د مامور بالحج نه، بنا په هغه فرق چې موږ بيان کړو مخکښې.والله اعلم.

حل اللغة: ① اذن: اجازت ② فلغت،لغا لغوې (ن): بيکاره کيدل ③ فرقنا، تفريقًا: جلا کيدل، توپير بيانول]

تشريح:- مسئله ښکاره ده.

باب الهدی

دا باب دهدی په بيان کي دې.

دهدي ادنى درجه

الْهَدْيُ أَدْنَاهُ شَاةٌ لِمَا رُوِيَ (أَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كمتر هدی وزه ده.خکه چې روايت دې دنبی کريم ﷺ نه سُئِلَ عَنْ الْهَدْيِ فَقَالَ: أَدْنَاهُ شَاةٌ [1] پوښتنه اوشودهدی په اړه کي . نو وې فرمائيل کمتر دهدی وزه ده.

حل اللغة: ① هدی: د قربانئ حيوان (څاروې) ② شاة: چيلئ

تشريح:- مسئله واضحه ده.

دهدي دري قسمونه

قَالَ وَهُوَ مِنْ ثَلَاثَةِ أَنْوَاعٍ: الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ فرمائی دغه په دري قسمه ده.اوښ دې، اوغوې ده اوگډوزه ده.

حل اللغة: ① ابل: اوښ ② بقر: غوې ③ غنم: چيلئ

تشريح: د هدی اطلاق په دري قسمه څناورو باندې کيږی.چيلئ،اوښ اوغوا،

لِأَنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا جَعَلَ الشَّاةَ أَدْنَى فَلَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَعْلَى وَهُوَ الْبَقَرُ وَالْجَزُورُ خکه چې هرکله نبی ﷺ وزه لره ادنى مقررکړه نود دې لپاره اعلی کيدل ضروري دی اودغه غوې اوښ دي

تشريح:- دليل دا دې.چه نبی ﷺ وزه ته د هدی ادنی درجه ورکړې ده.اود ادنی لپاره اعلی ضرور وی.نواعلی ئې اوښ وغوې شوه.

وَلِأَنَّ الْهَدْيَ مَا يُهْدَى إِلَى الْحَرَمِ لِيُتَقَرَّبَ بِهِ اوخکه چې هدی هغه څناور دې چې کوم حرم ته اوليږلې شي.چه په حرم کي په دې سره تقرب حاصل کړې شي. وَالْأَصْنَافُ الثَّلَاثَةُ سَوَاءٌ فِي هَذَا الْمَعْنَى اوپه دې معنی کي دري واړه

[1]) قال الزيلعي رحمه الله غريب ولم أجده إلا من قول عطاء ..... أدنى ما يهراق من الدماء في الحج وغيره شاة (نصب الرأية ٢٠٠/٣)_

قسمونه برابر دی.

تشريح:- دوهم دليل دا دې.چه هدی هغه څناورته وائی.کوم چې حرم ته ددې لپاره ليږلې شی.چه دهغې د قربانئ په ذريعه تقرب الى الله حاصل شی.اوپه دې مقصد کي دا دري واړه (وزه غوې او اوښ) سره برابردی.نوپه دې دري واړو باندې د هدی اطلاق کيږی.

دهدي اواضحيه د قربانئ دڅارووبرابري

وَلَا يَجُوزُ فِي الْهَدَايَا إِلَّا مَا جَازَ فِي الضَّحَايَا اوپه هدايا کي جائز نه ده مگر هغه کومه چې په قربانئ کي جائز ده وَلِأَنَّهُ قُرْبَةٌ تَعَلَّقَتْ بِإِرَاقَةِ الدَّمِ خکه چې د قربانئ پشان هدی هم قربت دې کوم چې په وينه تويولو پورې متعلق دې كَالْأُضْحِيَّةِ فَيَتَخَصَّصَانِ بِمَحَلٍّ وَاحِدٍ نو دواړه به د يو محل سره مخصوص وی.

حل اللغة: ① اراقة: بهيول

تشريح:- مسئله ښکاره ده.

د دووجنايانونه علاوه په نوروکي د وزه کفايت

وَالشَّاةُ جَائِزَةٌ فِي كُلِّ شَيْءٍ إِلَّا فِي مَوْضِعَيْنِ و وزه په هره موقع کي جائز ده سوې ددو ځايونونه مَنْ طَافَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ جُنُبًا وَمَنْ جَامَعَ بَعْدَ الْوُقُوفِ بِعَرَفَةَ چا چې طواف زيارت اوکړو په حالت د جنابت کي اوچا چې جماع اوکړ د وقوف نه روسته فَإِنَّهُ لَا يَجُوزُ فِيهِمَا إِلَّا الْبَدَنَةُ وَقَدْ بَيَّنَّا الْمَعْنَى فِيمَا سَبَقَ چې په دې دواړو کي جائز نه ده مگر بدنه اوموږ مخکي د دې معنی بيان کړې ده.

حل اللغة: ① جنبًا: د جنابت په حالت کي ② جامع، مجامعة: جماع کول ③ بدنة: اوښ غوې]

تشريح: مسئله ښکاره ده.

د نفلي،تمتع اوقران د هدي نه د خوراك جواز

وَيَجُوزُ الْأَكْلُ مِنْ هَدْيِ التَّطَوُّعِ وَالْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ اوجائز دی خوړل پخپله د نفلی هدی اود تمتع هدی او دقران دهدی. لِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ فَيَجُوزُ الْأَكْلُ مِنْهَا بِمَنْزِلَةِ الْأُضْحِيَّةِ خکه چې دا د نسك دم دې نوجائزدی خوړل ددينه لکه د اضحيه پشان. وَقَدْ صَحَّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَكَلَ مِنْ لَحْمِ هَدْيِهِ وَحَسَا مِنْ الْمَرَقَةِ [1] او صحيح ثابت دی چې نبی کريم ﷺ د خپلي غوښې نه اوخوړه او د خوروه نه اوڅکله.

تشريح:- مسئله ښکاره ده.

دهدي نه د خوراك استحباب

وَيُسْتَحَبُّ لَهُ أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا لِمَا رَوَيْنَا او مستحب دی ده لره چې اوخوری ددنيه لکه چې موږ روايت کړل. وَكَذَلِكَ يُسْتَحَبُّ أَنْ يَتَصَدَّقَ عَلَى الْوَجْهِ الَّذِي عُرِفَ فِي الضَّحَايَا اوداشان مستحب دی چې صدقه ئې کړی په هغه طريقه کومه چې معلومه ده په اضحيه کښې

حل اللغة: ① يتصدق، تصدقا: صدقه کول

تشريح: استحباب الاكل والتوزيع من الهدايا الثلاثة: د ذکرشوو هدايا نه يعنی د نفلی،تمتع اوقران نه په خپله خوراك کول مستحب دی.خکه چې په حديث کي دی.چه نبی ﷺ دخپلي هدی غوښه اوخوړله .اوخوروې ئې اوڅکله.اوپه کومه طريقه چې د قربانئ غوښه تقسيمول مستحب دی.هغه دا د هدايا غوښه هم نقسيمول مستحب دی.يعنی د دريوحصو نه دې يوه برخه صدقه کړی.دويمه دې هديه کړی. او دريمه دې په خپله

[1]) تقدم تخريجه في حديث طويل لجابر رضي الله عنه)_

اوخوري.اوذخيره دې كړي.

وَلَا يَجُوزُ الْأَكْلُ مِنْ بَقِيَّةِ الْهَدَايَا لِأَنَّهَا دِمَاءُ كَفَّارَاتٍ اونه دې جائزخوراك د پاته دمونو دكفاراتو اود هداياؤنه.

تشريح:- مصرف بقية الهدايا: ددې نه علاوه چې كومې نورې هدايا دى.نودهغې څخه به په خپله خوراك نه كوى. بلكه د حرم په فقيرانو به صدقه كولې شي.

وَقَدْ صَحَّ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمَّا أُحْصِرَ بِالْحُدَيْبِيَةِ وَبَعَثَ الْهَدَايَا عَلَى يَدَيْ نَاجِيَةَ الْأَسْلَمِيِّ اوصحيح دې چې هركله نبى په حديبيه كې ايساركړې شو.اووې ليږله هدايا په لاس د ناجية الاسلمى ﷺ قَالَ لَا تَأْكُلْ أَنْتَ وَرُفْقَتُكَ مِنْهَا شَيْئًا[1] اووې وئيل دوى ته .چه مه خوره ته د دې نه هيڅ اونه دې خورى ستا ملګرى.

حل اللغة: ① **بعث، بعثا** (ف): ليږل ② **رفقة**: انډيوال

تشريح:- څكه چې دنبى ﷺ نه په صحيح سند سره ثابت دى.چه كله نبى ﷺ په مقام حديبيه كې محصرشو.اوهدايا ئې د ناجيه اسلمى په لاس باندې حرم ته اوليږلې.نوناجيه اسلمى ﷺ ته ئې اوفرمائيل.چه ددې نه په خپله هم خوراك مه كوئ.اوخپلوملګروته هم مه وركوه.دوى ئې څكه د خوراك كولونه منع كړي وو.چه هغوى توانګر وو.ددې نه هم معلومه شوه.چه دم احصاروغيره كومې چې دجناياتو اوكفاراتو قربانايانې دې.هغه د فقيرانوحق دې.نه ترې په خپله خوراك جائزدې.اونه مالدارانوباندې خوراك جائزدې.

د نفلى،تمتع اوقران د هدى په يوم النحرباندې قربانى كول

وَلَا يَجُوزُ ذَبْحُ هَدْيِ التَّطَوُّعِ وَالْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ إِلَّا فِي يَوْمِ النَّحْرِ وجائزدى ذبح كول د نفلى هدى اودتمتع اود قران دهدى مګر په ورځ د اختر (لسمې ذوالحجې) قَالَ الْعَبْدُ الضَّعِيفُ وَفِي الْأَصْلِ يَجُوزُ ذَبْحُ دَمِ التَّطَوُّعِ قَبْلَ يَوْمِ النَّحْرِ وپه مبسوط كې دى چې د نفلى هدى يوم نحر نه مخكې ذبح كول جائز دى وَذَبْحُهُ يَوْمَ النَّحْرِ أَفْضَلُ وَهَذَا هُوَ الصَّحِيحُ اوغوره ئې په يوم نحر كې ذبح كول دى.اودا صحيح ده لِأَنَّ الْقُرْبَةَ فِي التَّطَوُّعَاتِ بِاعْتِبَارِ أَنَّهَا هَدَايَا څكه چې په نوافلو كې قربت په دې اعتبارسره دې چې دغه هدى ده وَذَلِكَ يَتَحَقَّقُ بِتَبْلِيغِهَا إِلَى الْحَرَمِ اوهدى كيدل دې لره حرم ته په رسولو سره متحقق كيږى فَإِذَا وُجِدَ ذَلِكَ جَازَ ذَبْحُهَا فِي غَيْرِ يَوْمِ النَّحْرِ، وَفِي أَيَّامِ النَّحْرِ أَفْضَلُ اوكله چې دا اوموندې شوه نو جائز ده ذبح ئې بغير د يوم نحر نه.اوپه ايام نحر كې افضل ده لِأَنَّ مَعْنَى الْقُرْبَةِ فِي إِرَاقَةِ الدَّمِ فِيهَا أَظْهَرُ څكه چې معنى دقربت په توبولودوينې كې په دې ورځو كې ښه ظاهريږى أَمَّا دَمُ الْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ فَلِقَوْلِهِ تَعَالَى {فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ} پاتې شوه هدى د تمتع اودقران نو په دليل دقول دالله ﷻ ده.،خورئ د دې نه اوبدحال اومحتاج ته وركوئ بياپكار دى چې لرې كړى خپل خيرې. وَقَضَاءُ التَّفَثِ يَخْتَصُّ بِيَوْمِ النَّحْرِ او كوټ لرې كول ديوم نحر سره مخصوص دى وَلِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ فَيَخْتَصُّ بِيَوْمِ النَّحْرِ كَالْأُضْحِيَةِ اوڅكه چې دا دم نسك دې نومختص به وى په يوم نحر پورې پشان داضحيه.

حل اللغة: ① **تبليغ**: رسول ② **اراقة**: بهيول ③ **تفث**: كوټ

تشريح:- مسئله ښكاره ده.

دپاته هدايا د ذبح كولود وخت حكم

وَيَجُوزُ ذَبْحُ بَقِيَّةِ الْهَدَايَا فِي أَيِّ وَقْتٍ شَاءَ و جائز دى پاته هدايا ذبح كول په هر وخت كې چې غواړى. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَجُوزُ إِلَّا فِي يَوْمِ النَّحْرِ اعْتِبَارًا بِدَمِ الْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ امام شافعى رحمه الله فرمائى چې جائزنه دى مګر

[1] أخرجه أبوداود فى الحج باب ١٨ رقم ١٧٦٢ والترمذى فى الحج باب ٧١ رقم ٩١٠ وابن ماجه فى المناسک باب ١٠١ رقم ٣١٠٦ والنسائى فى السنن الكبرى (٤٥٤/٢) رقم ٤١٣٧)_

په يوم نحر كې .قياس په هدى دتمتع اوقران باندې كوى. فَإِنَّ كُلَّ وَاحِدٍ دَمُ جَبْرٍ عِنْدَهُ څكه چې پدوى كې هريو د ده په نزد دم جبردې. وَلَنَا أَنَّ هَذِهِ دِمَاءُ كَفَّارَاتٍ فَلَا تَخْتَصُّ بِيَوْمِ النَّحْرِ اوزمونږ دليل دادې چې دا دكفارو قربانئ دى نومختص به نه وى په يوم نحر پورې لِأَنَّهَا لَمَّا وَجَبَتْ لِجَبْرِ النُّقْصَانِ كَانَ التَّعْجِيلُ بِهَا أَوْلَى لِارْتِفَاعِ النُّقْصَانِ بِهِ مِنْ غَيْرِ تَأْخِيرٍ څكه چې كله دا د نقصان پوره كاوه لپاره واجب شوې نوبه دې كې به تلواركول غوره وى چې لرې شى نقصان په دې سره بغير د تاخير نه ، بِخِلَافِ دَمِ الْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ لِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ په خلاف د دم تمتع او قران څكه چې دغه دم د نسك دى.

حل اللغة: ① **اى وقت**: په كوم وخت كې هم ② **وجب، وجوبا** (ض): واجب كيدل

تشريح:- مسئله آسانه ده.د وضاحت محتاجه نه ده.

د هدايا په حرم كې د ذبح كولوحكم

قَالَ وَلَا يَجُوزُ ذَبْحُ الْهَدَايَا إِلَّا فِي الْحَرَمِ اوجائزنه دى‌هدى ذبح كول مګر په حرم كې.

تشريح:- محل ذبح الهديا: مسئله دا ده.كه هدى نفلى وى اوكه غيرنفلى وى.صرف په حرم كې ددې ذبح كول جائز دى.دحرم نه سوې په زمين حل كې ئې هم ذبح جائزنه ده.

لِقَوْلِهِ تَعَالَى فِي جَزَاءِ الصَّيْدِ {هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ} څكه چې دالله ﷻ ارشاد دې په جزاء د ښكار كښې (هديا بالغ الكعبه) فَصَارَ أَصْلًا فِي كُلِّ دَمٍ هُوَ كَفَّارَةٌ نودا اصل شو په هرهغه قربانئى كې چې كفاره وى

تشريح:- دلائل كون الحرم محل الذبح: دليل دا دې.① چه د ښكاردجزاء په اړه كې الله تعالى فرمائيلى دى. [هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ] اوپه آيت كې د كعبې نه عين كعبه مراد نه ده.بلكه حرم مراد دې.نودا قول په هرهغه دم كې يوبنا (بنياد) اواصل شو.كوم چې د كفاره په حيثيت واجب وى.نوهغه حرم ته رسول ضرروى دى.اود دم احصاربه اړه كې الله تعالى فرمائيلى دى[لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ] اودمطلق هدايا په اړه كې ئې فرمائيلى دى[ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ]دا واړه آياتونه په دې دلالت كوى.چه دهدايا د ذبح كولوځائې حرم دې

وَلِأَنَّ الْهَدْيَ اسْمٌ لِمَا يُهْدَى إِلَى مَكَانٍ وَمَكَانُهُ الْحَرَمُ اوڅكه چې هدى دهغې نوم دې دهغې كومه چې ليږلې شى يومكان ته اومكان د دې حرم دې. قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنًى كُلُّهَا مَنْحَرٌ وَفِجَاجُ مَكَّةَ كُلُّهَا مَنْحَرٌ[1] نبى ﷺ فرمائيلى دى چې منى واړه د قربانئ ځائې دې اود مكې لارې ټولې دقربانئ ځايونه دى.

حل اللغة: ① **منحر**: د قربانئى ځائ ② **فجاج**: لارې

تشريح:- عقلى دليل دا دې.چه هدى هغې ته وائى.چه يوځائې ته هديه كړې شى.اودهغې محل حرم دې. دغه دول نبى ﷺ فرمائيلى دى.چه منى ټوله د ذبحې ځائې دې.اودمكې لارې ټولې د ذبحې ځايونه دى.اودا دواړه مقامات په حرم كې داخل دى.(نومعلومه شوه.چه د ذبحې ځائې صرف حرم دې.كه بل ځائې وو.نبى ﷺ به ئې وضاحت كړې وو.

وَيَجُوزُ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِهَا عَلَى مَسَاكِينِ الْحَرَمِ وَغَيْرِهِمْ اوجائزدى چې ويش كړى غوښې دقربانئ په مسكينانو دحرم اود دوى نه علاوه په نورو خِلَافًا لِلشَّافِعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ په خلاف دامام شافعى

تشريح:- المذهبان في الفقراء المصرفين للهدايا: ① زمونږپه نيز د هدايا غوښه دحرم اوغيرحرم په فقيرانو باندې صدقه كول جائزدى.② اوامام شافعى رحمه الله فرمائى.چه صرف دحرم په فقيرانوئې صدقه كول جائز دى.

[1] من حديث جابر ﷺ أخرجه أبوداود فى المناسک باب ٦٤ رقم ١٩٣٧ وابن ماجه فى المناسک باب ٧٣ رقم ٤٨ وأحمد فى المسند (٣٣٦/٣)_

دليل الشافعي رحمه الله **امام شافعي رحمه الله صدقه په ذبح باندې قياس كوي.لكه څنګه چې ذبح د حرم نه سوې په بل ځائي كې نه كيږي.دغه ډول صدقه به هم د حرم د فقيرانو نه سوې په نوروفقيرانو نه كيږي.

لِأَنَّ الصَّدَقَةَ قُرْبَةٌ مَعْقُولَةٌ، وَالصَّدَقَةُ عَلَى كُلِّ فَقِيرٍ قُرْبَةٌ څكه چې صدقه يو معقول قربت دې اوصدقه كول په هر فقير باندې قربت دې.

تشريح:- الجواب عن قياس الشافعي رحمه الله ۞خومونږ وايو.چه د هدى د ذبح كولووخت عبادت اوغيرمعقول دې.اوصدقه قربت معقوله دې.نوپه هرفقيرباندې صدقه كول قربت اوطاعت دې.كه دحرم وي،اوكه د غير حرم.نويو معقول څيزپه غيرمعقول باندې قياس كول څنګه ټيك كيداې شي.

دهدايا د تعريف حكم

قَالَ وَلَا يَجِبُ التَّعْرِيفُ بِالْهَدَايَا ودهدايو تشهير واجب نه دې لِأَنَّ الْهَدْيَ يُنْبِئُ عَنْ النَّقْلِ إِلَى مَكَانٍ لِيَتَقَرَّبَ بِإِرَاقَةِ دَمِهِ فِيهِ لَا عَنْ التَّعْرِيفِ فَلَا يَجِبُ څكه چې لفظ دهدى خبردارې وركوي څه ځائې ته په منتقل كولوسره چې هلته په ذبح كاوه سره تقرب حاصل كړې شي نه كه تشهيرسره.نودا واجب نه دې.

تشريح:- عدم وجوب التعريف۞بهرحال د دواړومعانيوپه اعتبارسره دهدى تعريف واجب نه دې.څكه چې هدى نوم دې ددې چې حرم ته بوتلې شي.اوهلته ذبح كړې شي.اوغاړه ګئ (غاړه كئ) اچول دهدى نوم نه دې.نوځكه تعريف واجب نشو.حاصل دا چې د تعريف وجوب په دوو طريقوسره ثابتيدې شي.يوپه دې چې نص موجود وي. دوهم دا چې د هدى په لفظ كې د تعريف معنى پرته وي.اودلته دواړه خبرې نشته.نوځكه تعريف واجب نه دې.

فَإِنْ عُرِفَ بِهَدْيِ الْمُتْعَةِ فَحَسَنٌ لِأَنَّهُ يَتَوَقَّتُ بِيَوْمِ النَّحْرِ اوكه د هدى تمتع تشهير ئې اوكړو نودا ښه دې څكه چې دا د يوم نحرسره موقت ده. فَعَسَى أَنْ لَا يَجِدَ مَنْ يُمْسِكُهُ فَيَحْتَاجُ إِلَى أَنْ يُعَرِّفَ بِهِ اوكيدې شي چې داسې سړى له پلاس ورشي چې ايساره ئې كړي نو اړتيا به وي دې لره عرفات ته د بوتلو وَلِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ فَيَكُونُ مَبْنَاهُ عَلَى التَّشْهِيرِ او څكه چې دا دنسك قرباني ده.نود دې بناء په په تشهيروي،

حل اللغة۞ ① يمس كه،امسكامساكًا: بندول ② تشهير: مشهورتيا وركول

تشريح:- استحباب التعريف في هدايا النسك۞اوكه يوكس د هدى تعريف اوكړلو.نوښه خبره ده.كه تعريف عرفات ته د بوتلومعنى وه.نوهم ښه خبره ده.څكه چې دهدى ذبح كول د يوم النحرسره خاص دى.نو كيداې شي.كه داسې څوك پيدا نشي.چه هغه ځان سره هدى د يوم النحرپورې اوساتي.اودهغې ساتنه اوكړي .نود ساتنه لپاره ځان سره هدى عرفات ته بوتلل ښه شو.اوكه تعريف هدي ته د غاړه ګئ (غاړه كئ) نوم وي.اوهغې ته د شهرت وركاوه نوم وي.نوددې دښه والي دليل دا دې.چه هدى د حج دافعالو څنې ده. نو د دې بنا (بنياد) په تشهيرباندې پكار دې.چه طاعات په ښكاره باندې كيږي.نو خلګ وكې به جذبه پيدا شي.

بِخِلَافِ دِمَاءِ الْكَفَّارَاتِ لِأَنَّهُ يَجُوزُ ذَبْحُهَا قَبْلَ يَوْمِ النَّحْرِ عَلَى مَا ذَكَرْنَا په خلاف د قربانئ د كفارونه چې جائز دى ذبح كول دى وړاندې د يوم نحر نه لكه چې موږ ذكركړي دى وَسَبَبُهَا الْجِنَايَةُ فَيَلِيقُ بِهَا السَّتْرُ اود دوى سبب جرم دې نو پواړه ئې لائق دى.

حل اللغة۞ ① جناية: جرم.

تشريح:- عدم العريف في هدايا الكفارة۞په خلاف د كفاراتود هدايا څكه چې په هغې كې دواړه وجوه موجود نه دى.څكه چې دكفاراتوهدايا د يوم النحر پورې خاص ن دى.كه فرض كه څوك د هدى د ساتنه لپاره پيدا نشو.نود يوم النحر نه دې وړاندې ذبح كړي عرفات ته د بوتلو اړتيا نشته.اود دم كفارې سبب جرم اوجنايت دې.اوګناه سره پواړه زيات مناسب دى.نودكفاراتوپه هدايا كښې تعريف په هيڅ صورت كې بهترنه دې.

په بدنه كې د نحراوپه غوې اووزه كې د ذبح فضيلت

قَالَ وَالْأَفْضَلُ فِي الْبُدْنِ النَّحْرُ وَفِي الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ الذَّبْحُ اوپه اوښ كې افضل نحرد دې اوپه غوااو وزه كې ذبح ده لِقَوْلِهِ تَعَالَى فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ څكه چې دالله ﷻ ارشاد د دې نو لمونځ كوه دخپل رب په وړاندې اوقرباني كوه. قِيلَ فِي تَأْوِيلِهِ الْجَزُورُ ونيلي شوي دى په تاويل ددې كې چې نحر كوه اوښان. وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى {وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ} او دالله ﷻ ارشاد دې.دا چې ذبح كړئې يو غوا.دا شان دالله ﷻ ارشاد دې چه،اوددې بدله وركړو موږ يوخاروې د ذبح لپاره لوئې، وَالذِّبْحُ مَا أُعِدَّ لِلذَّبْحِ وَقَدْ صَحَّ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَحَرَ الْإِبِلَ وَذَبَحَ الْبَقَرَ وَالْغَنَمَ([1]) اوذبح هغه حيوان (خاروې) دې چې د ذبحې لپاره تيار وي.اوصحيح ثابت دى چې نبى ﷺ اوښان نحركړل اوغوې او وزه ئې ذبح كړل. ثُمَّ إِنْ شَاءَ نَحَرَ الْإِبِلَ فِي الْهَدَايَا قِيَامًا وَأَضْجَعَهَا بيا كه غواړي نواوښ دې په ولاړه نحر كړي په قربانولو كې اوكه غواړي په ډډه دې راوغورزوي وَأَيُّ ذَلِكَ فَعَلَ فَهُوَ حَسَنٌ اوهريوچه په دې اوكړي ښه دې. وَالْأَفْضَلُ أَنْ يَنْحَرَهَا قِيَامًا لِمَا رُوِيَ {أَنَّهُ ﷺ نَحَرَ الْهَدَايَا قِيَامًا} وَأَصْحَابُ كَانُوا يَنْحَرُونَهَا قِيَامًا اوغوره دا ده چې اوښان په ولاړه نحركړي څكه چې روايت دې چې نبى كريم ﷺ اوښان په ولاړې نحر كړل مَعْقُولَةَ الْيَدِ الْيُسْرَى([2]) او اصحابو رضي الله عنهم نحركړل نواودرول به ئې په دې سې حال كښې چې چپه لاس به ئې تړلې وو. وَلَا يَذْبَحُ الْبَقَرَ وَالْغَنَمَ قِيَامًا لِأَنَّ فِي حَالَةِ الِاضْطِجَاعِ الْمَذْبَحُ أَبْيَنُ اونه ذبح كوي غوې وزه په ولاړې څكه چې په ډډه دغورزولو په صورت كې د ذبحې ځائې ښه ښكاره كيږي. فَيَكُونُ الذَّبْحُ أَيْسَرَ وَالذَّبْحُ هُوَ السُّنَّةُ فِيهِمَا نوبيچ كول به زيات آسان وي اوذبح په دوى كې سنت ده.

حل اللغة۞ ① **التعريف**: دتعريف دوې [دوه] معانى دى.يوعرفات ته اوړل.او دوهم غاړكئ وغيره ورته اچول يا زخمي كول اوشهرت وركول

تشريح:- مسئله ښكاره ده.

دهدي په خپله د ذبح كولواستحباب

قَالَ وَالْأَوْلَى أَنْ يَتَوَلَّى ذَبْحَهَا بِنَفْسِهِ إِذَا كَانَ يُحْسِنُ ذَلِكَ وغوره دا ده چې پخپله ئې ذبح كړي كله چې دې پخپله ښه كولې شي. لِمَا رُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَاقَ مِائَةَ بَدَنَةٍ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَنَحَرَ نَيِّفًا وَسِتِّينَ بِنَفْسِهِ،څكه چې روايت دې چې نبى كريم ﷺسل بدنې روانې كړې په حجة الواع كې نو نحر ئې كړې څه د پاسه شپېته پخپله. وَوَلَّى الْبَاقِيَ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ([3]) اودپاته لپاره ئې حضرت على رضي الله عنه متولى كړو. وَلِأَنَّهُ قُرْبَةٌ وَالتَّوَلِّي فِي الْقُرُبَاتِ أَوْلَى لِمَا فِيهِ مِنْ زِيَادَةِ الْخُشُوعِ او څكه چې نحركول قربت دې اوپه طاعاتو پخپله متولى كيدل غوره دى.څكه چې په دې كې عاجزى زياته ده. إِلَّا أَنَّ الْإِنْسَانَ قَدْ لَا يَهْتَدِي لِذَلِكَ وَلَا يُحْسِنُهُ فَجَوَّزْنَا تَوْلِيَتَهُ غَيْرَهُ مګركله چې بنده په دې پخپله نه پوهيږي اوښه نشي كولې نو موږ په دې كار باندې بل لره متولى كول جائز كړل.

حل اللغة۞ ① ساق، سوقًا (ن): خاورې د شانه ترټل ② خشوع: عاجزى

تشريح:- مسئله واضحه ده.

---

[1]) تقدم تخريجه فى حديل جابر رضي الله عنه)

[2]) من حديث أنس رضي الله عنه أخرجه البخارى فى الحج باب ٢٧ رقم ١٥٥١ وأبوداود فى المناسک باب ٢٤ رقم ١٧٩٦ والدارمى فى المناسک باب ٧٠)_

[3]) تقدم تخريجه فى حديث جابر رضي الله عنه)_

قصاب ته په اجرت کې د هدی د څه څیز ورکول

قَالَ وَيَتَصَدَّقُ بِجِلَالِهَا وَخِطَامِهَا وَلَا يُعْطِي أُجْرَةَ الْجَزَّارِ مِنْهَا او خیرات دې کړی ددې څلونه مهارونه اونه دې ورکوی ددې نه اجرت دقصاب ۔ قَوْلِهِ ﷺ لِعَلِي تَصَدَّقْ بِجِلَالِهَا وَخُطُمِهَا ځکه چې دنبی ﷺ ارشاد دې علی رضی الله عنه ته چې صدقه کړه د دې څلونه اومهارونه وَلَا تُعْطِ أَجْرَ الْجَزَّارِ مِنْهَا (۱) اومه ورکوه قصاب ته په مزدورئ کې ددې نه

حل اللغة: ① د خناورو څل ② خطام: رسئی ③ جزار: قصاب]

تشریح:- مسئله ښکاره ده.

په بدني باندې سوریدو ته احتیاج

وَمَنْ سَاقَ بَدَنَةً فَاضْطُرَّ إِلَى رُكُوبِهَا رَكِبَهَا اوچا چې روانه کړه بدنه بیا حاجتمند شود دې سوریدو ته نوسوردې شی وَإِنِ اسْتَغْنَى عَنْ ذَلِكَ لَمْ يَرْكَبْهَا اوکه بې حاجته شود دې نه.نونه دې سوریږی. لِأَنَّهُ جَعَلَهَا خَالِصَةً لِلَّهِ تَعَالَى، فَمَا يَنْبَغِي أَنْ يَصْرِفَ شَيْئًا مِنْ عَيْنِهَا أَوْ مَنَافِعِهَا إِلَى نَفْسِهِ ځکه چې ده خالصه د الله ﷻ لپاره کړېده.نومناسب نه دی چې ددې د ذات یا منافع د خان لپاره خرچ کړی. إِلَى أَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ تردې چې خپل خائې ته اورسی

حل اللغة: ① فاضطر،اضطراراً: مجبور کیدل ② ان یصرفه صرف صرفاً (ض): ګرځول ③ ان یبلغ، بلغ بلوغاً(ن): رسول

تشریح:- کوم کس چې بدنه روانه کړې وی.اوحرم ته روان وی.په لارکې ستړې شی.اود تګ توان نه لری.تو ده ته په بدنه د سوریدو اجازت شته.خوکه د پیدل تګ توان نې وی.نوسوریږی به پرې نه.ځکه چې بدنه خالص دالله تعالی حق دې.نوددې د ذات یا منافع نه فائده اخستل مناسب نه دی.تردې چې خپلې محل ته اورسولې شی.اوذبح کړې شی.

إِلَّا أَنْ يَحْتَاجَ إِلَى رُكُوبِهَا مګر داکه په دې سپرلئ کاوه ته محتاج وی. لِمَا رُوِيَ {أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً فَقَالَ ارْكَبْهَا وَيْلَكَ} (۲) ځکه روایت دې چې نبی کریم ﷺ یوسړې اولیدو چې بدنه نې روانه کړېوه نووې فرمائیل چې سوشه په دې خوار شې. وَتَأْوِيلُهُ أَنَّهُ كَانَ عَاجِزًا مُحْتَاجًا اود دې تاویل دا دې چې هغه د تلونه عاجز سپرلئ ته محتاج وو

تشریح:- البته که سپرلئ ته محتاج شو.نو سورلی پرې کولې شی.ځکه چې په حدیث کې دی.چه یوکس هدی شړله.نبی ﷺ ورته اوفرمائیل.تباه شه (دا کوټ نه دی.دعربومحاوره ده) په دې باندې سورشه.ددې حدیث مطلب دا دې.چه هغه کس د پیدل تلونه عاجز وو.او سپرلئ ته محتاج وو.ځکه ورته نبی ﷺ په هغې د سوریدوحکم اوکړلو.

د سپرلئ په وجه دنقصان ضمان اود پیونه لوشل

وَلَوْ رَكِبَهَا فَانْتَقَصَ بِرُكُوبِهِ فَعَلَيْهِ ضَمَانُ مَا نَقَصَ مِنْ ذَلِكَ اوکه سورشو په دې اونقص پکې راغلودده په سوریدو سره نو تاوان دې پرې د نقصان دهغې.

(۱) أخرجه البخاری فی الحج باب ۱۱۳ رقم ۱۷۰۷ ومسلم فی الحج رقم ۳۴۹ وأبوداود فی المناسک باب ۲۰ رقم ۱۷۶۹ وابن ماجه فی المناسک باب ۹۷ رقم ۳۰۹۹ والدارمی فی المناسک باب ۸۹ وأحمد فی المسند (۷۹/۱) وهوعندالنسائی فی السنن الکبری (۴۵۶/۲) رقم ۴۱۴۶)_

(۲) من حدیث أنس رضی الله عنه وغیره أخرجه البخاری فی الحج باب ۱۰۳ ومسلم فی الحج رقم ۳۷۱ وأبوداود فی المناسک باب ۱۷ والترمذی فی الحج باب ۷۲ والنسائی فی الحج باب ۷۳ وابن ماجه فی المناسک باب ۱۰۰ والدارمی فی المناسک باب ۶۹ ومالک فی رم ۱۳۵ وأحمد فی المسند (۲۴۵/۲)_

حل اللغة: ① رکبها، رکب رکوباً (س): سوریدل ② فانتقص، انتقص انتقاصاً: نقص راتګ

تشریح:- جوب ضمان النقصان ۞ که په بدنه باندې د مجبورئ د امله سورلی اوکړی.خوپه سوریدوسره په هغې کې څه نقصان پیدا شو.نودهغه نقصان به دې ضامن وی.چه څومره نقصان پیدا شوې وی.په هغه اندازه به صدقه ورکړی.

وَإِنْ كَانَ لَهَا لَبَنٌ لَمْ يَحْلُبْهَا لِأَنَّ اللَّبَنَ مُتَوَلِّدٌ مِنْهَا اوکه وو دهغې شیدې نو نه په لوشی.ځکه چې شیدې دهغې نه پیدا دی فَلَا يَصْرِفُهُ إِلَى حَاجَةِ نَفْسِهِ نونه به نې صرف کوی پخپل ذاتی اړتیا کې (وَيَنْضِحُ ضَرْعَهَا بِالْمَاءِ الْبَارِدِ حَتَّى يَنْقَطِعَ اللَّبَنُ اوپه تیونوبه ئې یخې اوبه اچوی.تردې چې شیدې پکې اوچ شی.

حل اللغة: ① لبن: شیدې ی ② لم یحلبها،حلب حلباً (ن،ض): شیدې ی لشل ③ ضرع: تینه،غلانځه

تشریح:- عدم جوازحلب اللبن ۞ اوکه بدنه ښځه وی.اوهغه شیدې کوی.نودهغې څخه به شیدې نه لوشی.ځکه چې شیدې هم د هغې نه پیدا کیږی.بلکه په یخواوبو به پرې چړکاؤ کوی.چه شیدې ئې اوچ شی.

وَلَكِنْ هَذَا إِذَا كَانَ قَرِيبًا مِنْ وَقْتِ الذَّبْحِ خو دا هغه وخت ده چې دا ذبحې ته نزدې وی فَإِنْ كَانَ بَعِيدًا مِنْهُ يَحْلُبُهَا وَيَتَصَدَّقُ بِلَبَنِهَا كَيْ لَا يَضُرَّ ذَلِكَ بِهَا اوکه لرې وی نولوشئ به ترې اوخیرات کوی به دغه شیدې.چه دغه شیدې ورته ضرر اونه رسوی وَإِنْ صَرَفَهُ إِلَى حَاجَةِ نَفْسِهِ تَصَدَّقَ بِمِثْلِهِ أَوْ بِقِيمَتِهِ لِأَنَّهُ مَضْمُونٌ عَلَيْهِ اوکه پخپل ذاتی اړتیا کې ئې خرچ کړل نود هغې په مثل یا قیمت دې صدقه کړی.

تشریح:- رخصة حلب اللبن ۞ خودا حکم په هغه وخت کې دې.چه د قربانئ وخت نزدې وی.اوکه د ذبح کولووخت لرې وی.نودهغې نه دې شیدې لوشی.اوهغه شیدې دې صدقه کوی.چه د پیوته نقصان اونه رسی.اوکه دغه شیدې ئې په خپل استعمال کې راوستل.نودهغې مثل دې صدقه کړی.ځکه چې شیدې مثل دې.اوقیمت ئې صدقه ده.ځکه چې قیمت هم مثل معنوی دی.د دې دلیل دا دې.چه په ده باندې د پیو ضمان واجب دې.اوچه دکوم څیزضمان واجب وی.نودهغې حکم هم دا دې.چه دهغې مثل ورکړی.اوکه مثل نه پیدا کیږی.نوقیمت د هغې مثل معنوی دې.

د هدی په هلاکت د ضمان وجوب

وَمَنْ سَاقَ هَدْيًا فَعَطِبَ، فَإِنْ كَانَ تَطَوُّعًا فَلَيْسَ عَلَيْهِ غَيْرُهُ) اوچاچه روانه کړه هدی اودستړې والی نه هلاکه شوه نوکه دا نفلی وه نو بله پرې واجب نده لِأَنَّ الْقُرْبَةَ تَعَلَّقَتْ بِهَذَا الْمَحَلِّ وَقَدْ فَاتَ ځکه چې قربت مولښتی شوې وود دې محل سره اوهغه محل لاړو.

حل اللغة: ① تطوع: نفلی

تشریح:- سقوط الهدی بهلاک الهدی التطوع ۞ که یوکس هدی روانه کړه.اوپه لارکې هدی هلاکه شوه.نوددې دوې [دوه] صورتونه دی.که نفلی هدیه وی.نوپه ده باندې څه واجب نه دی.ځکه چې قربت اوطاعت هم په دغه محل پورې متعلق وو.چه هغه فوت شو.

وَإِنْ كَانَ عَنْ وَاجِبٍ فَعَلَيْهِ أَنْ يُقِيمَ غَيْرَهُ مَقَامَهُ لِأَنَّ الْوَاجِبَ بَاقٍ فِي ذِمَّتِهِ اوکه واجب وی نه وو نو په خائې ددې به بله اودرول په ده واجب وی.ځکه چې واجب د ده په ذمه پاته دی.

حل اللغة: ① ان یقیم، اقام اقامة: قائمول

تشریح:- وجوب الهدي الثانية في الواجب ۞ دوهم صورت دا دې.چه هغه هدی واجب وی.نوپه دې صورت کې پرې بله هدی واجب شوه.ځکه چې کومه هدی ده روانه کړې وه.هغه خپل محل ته اونه رسیدله.نودده ذمه فارغه نشوه.ځکه پرې دویمه هدی واجب ده.

وَإِنْ أَصَابَهُ عَيْبٌ كَبِيرٌ يُقِيمُ غَيْرَهُ مَقَامَهُ) اوکه په دې کې ډیرعیب راغلو نو د دې په خائې به بله مقرر کوی.

لِأَنَّ الْمَعِيبَ بِمِثْلِهِ لَا يَتَأَدَّى بِهِ الْوَاجِبُ فَلَا بُدَّ مِنْ غَيْرِهِ ځکه په دې سې عيب دارې سره واجب نه اداکيږي نود بلې ارتيا دي (وَصَنَعَ بِالْمَعِيبِ مَا شَاءَ) لِأَنَّهُ الْتَحَقَ بِسَائِرِ أَمْلَاكِهِ او د عيب دارې سره چې څه غواړي اودې کړي ځکه چې دا د ده د پاته املاکو سره ملاؤشوه.

حل اللغة: ① لابد: ضروري ② معيب: عيب دار

تشريح:- حكم صورة النقص الكثير في الهدى۞ اوکه په هدی کې داسې عيب پيدا شو.چه دهغه په وجه هغه د قربانۍ قابله پاتې نشوه.نوپه دې صورت کې هم په ده باندې دويمه هديه واجب شوه.اوچه کومه هدی عيبجنه وی.په هغې چې ني څه خوښه وی.اودې کړی.ځکه چې هغه د ده د نورو مملوك ځيزونوپشان شوه.

د بدنه د هلاکت په صورت کې نحر کول

وَإِذَا عَطِبَتِ الْبَدَنَةُ فِي الطَّرِيقِ، فَإِنْ كَانَ تَطَوُّعًا نَحَرَهَا اوکه هلاکه شوه بدنه په لاره کې نوکه نفلی وه.نونحر دې کړی وَصَبَغَ نَعْلَهَا بِدَمِهَا وَضَرَبَ بِهَا صَفْحَةَ سَنَامِهَا و قلاده دې ورلره په وينه رنګ کړی اوډقب په ډډه دې پرې جاپ اولګوی وَلَا يَأْكُلُ هُوَ وَلَا غَيْرُهُ مِنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْهَا اونه به خوری ترې دې اونه بل څوك دمالدارو نه بِذَلِكَ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَاجِيَةَ الْأَسْلَمِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ [1] په دې سره حکم فرمائلې وو نبی کريم ﷺ ناجيه اسلمی ؓ وَالْمُرَادُ بِالنَّعْلِ قِلَادَتُهَا اومراد دنعل نه ددې قلاده ده

حل اللغة: ① عطبت،عطبًا (س): هلاکيدل ② طريق: لار ③ صبغ، صبغًا (ف): رنګ کول ④ سنام: بوق

تشريح:- حكم هلاك البدنة التطوع۞ که بدنه په لارکې هلاکت ته نزدې شوه.نوددې دوې [دوه] صورتونه دی.که نفلی وی.نودهغې نحر دې اوکړی.اودهغې په وينودې دهغې نعل اوقب رنګ کړی.اودهغې نه دې نه په خپله خوراك کوی.اونه دې په نورومالدارانوباندې خوراك کوی.ځکه چې نبی ﷺ حضرت ناجيه اسلمی ؓ ته ددې حکم کړې وو.اود نعل نه مراد د هدی غاړه کئ (غاړه کئ) ده.

وَفَائِدَةُ ذَلِكَ أَنْ يَعْلَمَ النَّاسُ أَنَّهُ هَدْيٌ اود دې فائده دا ده چې خلګ پوهه شی چې دا د قربانۍ حيوان (څاروی) دی فَيَأْكُلَ مِنْهُ الْفُقَرَاءُ دُونَ الْأَغْنِيَاءِ نوخوری به ترې فقيران نه چې مالدارن. وَهَذَا لِأَنَّ الْإِذْنَ بِتَنَاوُلِهِ مُعَلَّقٌ بِشَرْطِ بُلُوغِهِ مَحِلَّهُ اوځکه چې د تناول اجازت په دې سره مشروط دې چې دغه خپل ځائې ته اورسی. فَيَنْبَغِي أَنْ لَا يَحِلَّ قَبْلَ ذَلِكَ أَصْلًا روسته د دې نه، وراندې بيخی نه حلاليږی، إِلَّا أَنَّ التَّصَدُّقَ عَلَى الْفُقَرَاءِ أَفْضَلُ مِنْ أَنْ يَتْرُكَهُ جَزَرًا لِلسِّبَاعِ دومره ده چې په فقيرانو صدقه کول غوره دی ددې نه چې درندګانوته پريښولې (پريخودې) شی وَفِيهِ نَوْعُ تَقَرُّبٍ وَالتَّقَرُّبُ هُوَ الْمَقْصُودُ اوپه دې کې يو ډول تقرب دې.اومقصود هم دا تقرب دې

تشريح:- حكمة تصبيغ النعل والسنام۞ اودنعل اوقب په رنګ کولوکې فائده دا ده.چه خلګ به پوهه شی.چه دا د هدی حيوان (څاروی) دې.نوفقيران به ترې خوراك اوکړی.او شتمن (مالدارن) به ترې نه کوی.اوددې وجه دا ده.چه دهدی د غوښې نه په خپله خوراك کول په دې شرط پورې مشروط دې.چه هغه خپل محل ته اورسی. مناسب خودا وه.چه دا د چا لپاره هم جائزنه وه.نه د فقيرانواونه د مالدارانودپاره.خود درندګانوته د پريخودو په نسبت دا ښه ده.چه په فقيرانوصدقه شی.اوپه فقيرانوصدقه کولوکې يو ډول تقرب دې.اوهم تقرب اصلی مقصد دې.

[1] أخرجه أبوداود فی الحج باب ١٨ رقم ١٧٦٢ والترمذی فی الحج باب ١٧ رقم ٩١٠ وابن ماجه فی المناسک باب ١٠١ رقم ٣١٠٦ والنسائی فی السنن الکبری (٤٥٤/٢) رقم ٤١٣٧)قال الزيلعی رحمه الله ليس فی حديث ناحية ؓ قوله ((ولاتأکل منه أنت ولا أحد من رفيقک)) ثم وجدناه فی، المغازی ، للواقدی رحمه الله (نصب الراية ٢٠٩/٣)_

فَإِنْ كَانَتْ وَاجِبَةً أَقَامَ غَيْرَهَا مَقَامَهَا وَصَنَعَ بِهَا مَا شَاءَ اوکه دغه هدی واجب وه.نود دې په ځائې دې بله اودروی اودمذبوحه سره چې څه غواړی اودې کړی لِأَنَّهُ لَمْ يَبْقَ صَالِحًا لِمَا عَيَّنَهُ وَهُوَ مِلْكُهُ كَسَائِرِ أَمْلَاكِهِ ځکه دا د هغې لائقه نشوه دکوم لپاره چې معينه شوې وه اودده ملکيت شو پشان دنورو املاکو دده.

تشريح:- حكم البدنة الواجبة۞ اوکه هغه بدنه واجب وی.نودهغې په ځائې دې بله بدنه اوليږی.ځکه چې د کوم مقصد لپاره ئې هغه روانه کړې وه.هغه مقصد ترې پوره نشو.اوپاتې شوه ددې غوښه.نوچه په هغې ئې څه خوښه وی هغه دې پرې اوکړی.ځکه چې دا د ده دنورمملوك ځيزونو پشان شوه.اوپه نوروکښې ده ته کلی اختيارحاصل دې.دغه ډول ورته په دې کې هم حاصل دې.

نفلی اوقران بدنه ته غاړه کئ اچول

وَلَا يُقَلِّدُ هَدْيَ التَّطَوُّعِ وَالْمُتْعَةِ وَالْقِرَانِ لِأَنَّهُ دَمُ نُسُكٍ اوقلاده دې واچوی نفلی اودتمتع اودقران هدی‌ته ځکه چې دا دم دنسك دې وَفِي التَّقْلِيدِ إِظْهَارُهُ وَتَشْهِيرُهُ فَيَلِيقُ بِهِ اوپه تقليد کې ددې اظهار اوتشهير دې نوتقليد ئې لائق دې. يُقَلِّدُ دَمَ الْإِحْصَارِ وَلَا دَمَ الْجِنَايَاتِ لِأَنَّ سَبَبَهَا الْجِنَايَةُ وَالسَّتْرُ أَلْيَقُ بِهَا او ددم احصار تقليدونه به نه کوی اونه د دم جنايات.ځکه چې د دوی سبب جنايت دې نوپرده اچول پرې لائق دی وَدَمُ الْإِحْصَارِ جَابِرٌ فَيَلْحَقُ بِجِنْسِهَا اودم احصار جابردنقصان دې نودخپل جنس سره مولبنتی کولی‌شی. ثُمَّ ذَكَرَ الْهَدْيَ وَمُرَادُهُ الْبَدَنَةُ لِأَنَّهُ لَا يُقَلِّدُ الشَّاةَ عَادَةً وَلَا يُسَنُّ تَقْلِيدُهَا عِنْدَنَا بيا ذکرئې هدی کړه اومراد بدنه ده ځکه چې عادتًا دوزه تقليد نشی کولې.اوزموږ په نزد ددې تقليد مسنون نه دې، لِعَدَمِ فَائِدَةِ التَّقْلِيدِ عَلَى مَا تَقَدَّمَ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ امله دنشتوالی دفائدې دتقليدنه لکه چې مخکې تيرشوی دی.والله اعلم بالصواب.

حل اللغة: ① تقليد: پټه اچول يامنل ② تشهير: مشهورکول ③ ستر: پواړه ④ البق: ډير مناسب

تشريح:- مسئله واضحه ده.

مسائل منثورة

متفرقي مسئلي دی.

أَهْلُ عَرَفَةَ إِذَا وَقَفُوا فِي يَوْمٍ وَشَهِدَ قَوْمٌ أَنَّهُمْ وَقَفُوا يَوْمَ النَّحْرِ أَجْزَأَهُمْ اهل عرفه چې په يوه ورځ د عرفې وقوف اوکړو.اوګواهی ورکړه يوقوم چې خلګو په لسمه ذی‌الحجه وقوف کړې دےنو وقوف به ورلره کافی وی

تشريح:- وجه ايراد الفصل۞ د مصنفينو رحمهم الله دا عادت وی.چه د کتاب په آخرکې د تيروشوو بابونوسره متعلقه نادرې اوناشنا مسائل ذکرکوی.اودهغې لپاره جلا فصل راوړی.اودمسائل منثوره يا مسائل مختلفه يا مسائل شتی عنوان ورته ورکوی.صاحب دهدايه رحمه الله هم ددغه عادت پشان د مسائل منثوره عنوان قائم کړې دې.

① عدم صحة الشهادة بالوقوف بيوم النحر۞ صورت د مسئلې دا دې.چه يوقوم ګواهی ورکړه.چه خلګو وقوف عرفه په لسمه ذوالحجه باندې کړې دې.مطلب دا چې وقوف عرفات د نهمې ذوالحجې نه واخله تريوم النحر سهار راختوپورې کيږی.اوس چې کوم قوم ګواهی ورکړه.چه خلګ وپه لسمه ذوالحجه وقوف کړې دې.نومطلب دا شو.چه وقوف عرفات ترې فوت شو.اوچه وقوف عرفات فوت شو.نوحج فوت شو.ماتن فرمائی.چه ددې خلګو ګواهی معتبره نه ده.بلکه وقوف اوشو.اوددوی حج پوره شو.

وَالْقِيَاسُ أَنْ لَا يُجْزِيَهُمْ اعْتِبَارًا بِمَا إِذَا وَقَفُوا يَوْمَ التَّرْوِيَةِ اوقياس دادې چې کافی نشی.قياس په هغې صورت دې چې خلګو په اتمه ورځ وقوف کړې وی. وَهَذَا لِأَنَّهُ عِبَادَةٌ تَخْتَصُّ بِزَمَانٍ وَمَكَانٍ فَلَا يَقَعُ عِبَادَةً دُونَهُمَا اودا ځکه چې وقوف داسې عبادت دې چې مختص دې د زمان اود مکان سره.نود دې نه بغيربه عبادت واقع نه وی

تشریح:- وجه القیاس⊛دقیاس تقاضا خو دا ده.چه دا وقوف دې صحیح کافي نشي.ځکه که چرته خلګ وپه اتمه ذوالحجه باندې وقوف عرفات اوکړلو.او خلګ وګواهي ورکړه.چه وقوف په اتمه ذوالحجه شوې دې.نوپه دې صورت کې دغه وقوف معتبر نه دې.بلکه دوی به په نهمه ذوالحجه وقوف کوی.نودغه ډول په لسمه ذوالحجه وقوف اوکړی.نوپکارده چې هم وقوف صحیح نشي.صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.(چه د قیاس تقاضا دا ده.)چه په ذکرشوی صورت کې د عدم صحت ځکه تیک دې.چه وقوف داسې عبادت دې.چه د زمان (دنهمې ذوالحجې د زوال نه روسته تر سهار دیوم النحرپورې) اود مکان (میدان عرفات) پورې مخصوص دې.نوځکه به د دې دواړو نه بغیروقوف عبادت نه وی.اوهرکله چې ګواهانوګواهي ورکړه.چه وقوف په لسمه ذوالحجه شوې دې.نوچونکه دا وقوف په خپل وخت کې اونشو.نودا وقوف معتبر نشو.اوچه وقوف معتبرنشو.نوحج هم اونشو.

وَجْهُ الِاسْتِحْسَانِ أَنَّ هَذِهِ شَهَادَةٌ قَامَتْ عَلَى النَّفْيِ وَعَلَى أَمْرٍ لَا يَدْخُلُ تَحْتَ الْحُكْمِ وجه داستحسان دا ده چې دا داسې شهادت دې چې په نفي قائمیږي اوپه دې سې امر قائمیږي چې دحکم لاندې داخل نه دې. **لِأَنَّ الْمَقْصُودَ مِنْهَا نَفْيُ حَجِّهِمْ، وَالْحَجُّ لَا يَدْخُلُ تَحْتَ الْحُكْمِ فَلَا تُقْبَلُ** ځکه چې ددې ګواهۍ مقصد د دوی دحج نفي ده او حج د حکم لاندې نه داخلیږي نو قبوله به نه وی ګواهي.

تشریح:- وجوه الاستحسان⊛وجه د استحسان دا ده.①چه دا ګواهي په نفي باندې قائمه شوې ده.ځکه چې ددوی دا ګواهي ورکول چې وقوف په یوم النحرکې شوې دې.نودا په حقیقت کې ددې ګواهي ورکول دی.چه وقوف نه دې شوې.اوچه وقوف اونشو.نوحج اونشو.خودا ده.چه دا ګواهي په دې سې ځیزباندې ده .چه هغه د قاضي د حکم دلاندې نه دې.ځکه چې حج د قاضي د حکم دلاندې نه دې.اوکه دا قانون دې.چه یوه ګواهي په نفي باندې قائمه وی.اوپه دې سې ځیزوی.چه هغه دحاکم اوقاضي د حکم دلاندې نه وی. نوهغه ګواهي به نشي قبلولې.اوچه ګواهي قبوله نشوه.نوپه یوم النحرکې د دوی وقوف شرعاً معتبر نشو.اوچه په یوم النحرکښې وقوف معتبرنشو.نوحج صحیح شو.

وَلِأَنَّ فِيهِ بَلْوَى عَامًّا لِتَعَذُّرِ الِاحْتِرَازِ عَنْهُ وَالتَّدَارُكُ غَيْرُ مُمْكِنٍ اوځکه چې په دې کې ابتلاء عامه ده.ددې نه بچ کیدل ګران دی اوځکه چې تدارك ناممکن دې. **وَفِي الْأَمْرِ بِالْإِعَادَةِ حَرَجٌ بَيِّنٌ فَوَجَبَ أَنْ يُكْتَفَى بِهِ عِنْدَ الِاشْتِبَاهِ** او د حج د اعادې حکم کاوه کې ښکاره حرج دې نوواجب شوه اکتفاء په دغې وقوف په وخت داشتباه کې

تشریح:- دوهم دلیل دا دې.چه په دې کې دعواموابتلاء ده.ځکه چې د میاشت په تاریخ کې اکثراختلاف واقع کیږی.اوددې نه بچ کیدل ګران دی.اوګواهي چونکه د وقوف عرفات نه روسته ورکړې شوې ده.نوددې تدارك هم ممکن نه دې.البته دا چې په راروان کال د حج راګرځولوحکم اوشي.اوراروان کال ته د حج راګرځولوپه حکم کې ښکاره حرج دې.ځکه چې په دې کې کوم تکلیفونه اوسختۍ پیدا کیږی.هغه ښکارده دی.اوالله تعالی حرج پورته کړې دې.نود اشتباه په وخت کې چې کوم وقوف شوې وی.په هغې به اکتفا کولې شي.

بِخِلَافِ مَا إِذَا وَقَفُوا يَوْمَ التَّرْوِيَةِ لِأَنَّ التَّدَارُكَ مُمْكِنٌ فِي الْجُمْلَةِ په خلاف د هغې چې خلګو په اتمه وقوف کړې وی.ځکه چې د دې تدارك ممکن دې في الجمله. **بِأَنْ يَزُولَ الِاشْتِبَاهُ يَوْمَ عَرَفَةَ** په دې طریقه چې دعرفې د ورځې اشتباه لرې شي

حل اللغة° ①تدارك:دغلطۍ اصلاح کول، صحیحوالې کول

تشریح:- پاتې شوه هغه صورت چې په اتمه ذوالحجه وقوف شوې وی.نوهلته وقوف معتبر نه دې.ځکه چې هلته د اشتباه په لرې کولوکې حرج نشته.ځکه چې د اتمې ذوالحجې نه واخله ترې لسمې ذوالحجې د سهار راختوپورې ډیروخت دې.نوپه نهمه ذوالحجه به وقوف اوکړی.اودا حساب څه ګران هم نه دې.څه چې په

لکهونو خلګ وی.په ولې په هغوی کې به داسې څوك نه وی.چه په حساب به پوهیږی

وَلِأَنَّ جَوَازَ الْمُؤَخَّرِ لَهُ نَظِيرًا اوځکه چې جواز د تاخیر ئې نظیردې. **وَلَا كَذَلِكَ جَوَازُ الْمُقَدَّمِ** اومقدم جائزکیدل داسې نه دی

تشریح:- دوهم دلیل دا دې.که وقوف عرفه د خپل وخت نه روستوکړې شي.نوددې نظیرموجود دې.لکه ځنګه چې لمونځ د خپل وخت نه روستوشي.نوقضاء ئې رووړې شي.اوکه د روژې د رمضان نه روستوشي.نوقضا ئې راوړې شي. نو دغه ډول په یوم النحرکې وقوف هم جائزدې.خودخپل وخت نه د یوعبادت د وړاندې کولونظیرموجود نه دې.نوکه په یوم الترویه باندې وقوف اوکړی.اوروستومعلومه شي.نودغه وقوف به معتبر نه وی.بلکه په ورځ د عرفې به دهغې اعاده کوی.

؟**السوال والجواب**⊛خوکه څوك اعتراض اوکړی.چه صدقه فطراوزکاة دخپل وخت نه وړاندې ورکول جائزدی.نوپه اتمه ذوالحجه د وقوف کولونظیرهم موجود شو.پکارده چې د اتمې ذوالحجې وقوف دې هم معتبرشي.نوددې نه ځواب دا دې.چه په دې دواړو صورتونوکې تقدیم خلاف القیاس ثابت شوې دې.نوبل ځیزبه په دې باندې نشي قیاس کولې.

قَالُوا: يَنْبَغِي لِلْحَاكِمِ أَنْ لَا يَسْمَعَ هَذِهِ الشَّهَادَةَ وَيَقُولَ قَدْ تَمَّ حَجُّ النَّاسِ فَانْصَرِفُوا مشائخو وئیلی دی چې حاکم لره پکار دی چې دا ګواهي دې نه اوری او وائی چې د خلګو حج پوره شو.نوتاسو واپس شئ؛ **لِأَنَّهُ لَيْسَ فِيهَا إِلَّا إِيقَاعُ الْفِتْنَةِ** ځکه چې په دې ګواهۍ کې دفتنې نه سوې بل هیڅ نشته

تشریح:- وجه عدم قبول الشهادة⊛مشائخو رحمهم الله فرمائیلي دی.چه کوم خلګ په یوم النحرد وقوف شهادت ورکړی.نوقاضي دې د دوی ګواهي نه اوری.بلکه دوی ته دې اووائی.چه تاسوپه خپلوکورونوکې کینئ؛ ځکه چې په دې ګواهي کې د فتنې نه بغیربل څه نشته.حالانکه په حدیث کې دی. «الفتنة نائمة لعن الله من أيقظها» یعنی فتنه ویده (اوده) وی.الله تعالی دې په هغه چا لعنت اوکړی.چه دا رابیداره کړی. لنډیز دا چې د دې ګواهۍ د نقصان نه سوې څه فائده نشته.ځکه چې دا ګواهي ورکړی.نوپه دې به په د خلګ وپه زړونوکې د خپل حج په اړه شك پیدا شي.چه ددوی حج اوشو اوکه نه.

وَكَذَا إِذَا شَهِدُوا عَشِيَّةَ عَرَفَةَ بِرُؤْيَةِ الْهِلَالِ دغسې که ګواهانو دعرفې په آخری وقت کې ګواهي ورکړه د میاشتې لیدو. **وَلَا يُمْكِنُهُ الْوُقُوفُ فِي بَقِيَّةِ اللَّيْلِ مَعَ النَّاسِ أَوْ أَكْثَرِهِمْ** اوامام لره په پاتې شپه کې د ټولو یا اکثرو خلګو سره وقوف ممکن نه وو **لَمْ يَعْمَلْ بِتِلْكَ الشَّهَادَةِ** نونه به کوی عمل په دې ګواهۍ باندې.

حل اللغة° ① عشية: شپه ② رویة: کتل

حکم الشهادة في الوقت الاخيرمن يوم العرفة⊛صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی.(چه خلګ په اتمه ذوالحجه وقوف اوکړی.اوبیا) په نهمه ذوالحجه بیخي په آخری وخت کې خلګو ګواهي ورکړی.چه نن د عرفې ورځ ده.اوپه دغه وخت کې شپه یا د شپې څه برخه باقي پاتې وه.اودامام لپاره په شپه کې د ټولو خلګو یا داکثرو خلګو راجمع کول ممکن نه وو.هغه داسې چې یا واړه خپاره شوې وی.یا اکثراویا دا چې راجمع کول ورله ممکن وو.خوعرفات ته د سهار ختو نه وړاندې وړاندې نشو رسیدې.نوپه دې صورت کې ګواهي داسې شوه.لکه چې د وخت نه روسته وی.نوکوم حکم چې په هغه صورت کې وو.چه د وخت وتلونه روسته ګواهي ورکړی.دغه ډول به ددې حکم هم وی.

؟**صورة لزوم الاعادة**⊛ددې مسئلې نه دا هم معلومه شوه.که امام د زیاتو خلګو سره وقوف عرفات لاندې کولې شو.نوپه دغه ګواهۍ باندې عمل لازم دې.

په اوله ورځ کې د رمي نه کولو حکم

قَالَ وَمَنْ رَمَى فِي الْيَوْمِ الثَّانِي الْجَمْرَةَ الْوُسْطَى وَالثَّالِثَةَ وَلَمْ يَرْمِ الْأُولَى چا چې په دويمه ورځ دجمره وسطى دريمه رمي اوکړه او اولى رمي ئې اونکړه فَإِنْ رَمَى الْأُولَى ثُمَّ الْبَاقِيَتَيْنِ فَحَسَنٌ بياکه ده د اولى جمرې رمي اوکړه بيا دباته دواړو نوبته ئې اوکړل لِأَنَّهُ رَاعَى التَّرْتِيبَ الْمَسْنُونَ ځکه چې ده مسنون ترتيب اوساتلو وَلَوْ رَمَى الْأُولَى وَحْدَهَا أَجْزَأَهُ لِأَنَّهُ تَدَارَكَ الْمَتْرُوكَ فِي وَقْتِهِ وَإِنَّمَا تَرَكَ التَّرْتِيبَ اوکه رمي ئې اوکړه د اولى ځانله نوداهم ده لپاره کافي ده.ځکه چې ده دمتروک تدارک دهغه په وخت کې اوکړو.صرف ترتيب ئې پريښودو.

حل اللغة: ① رمى،رميًا (ض): غورزول، ويشتل

تشريح: ترک الجمرة الاولى ثم اعادته ⊛ مسئله دا ده.چه يوحاجى په يوولسمه ذوالحجه باندې مينځنۍ او آخرى جمره اوويشتله.خود جمره اولى ويشتل ئې پريخودل.حالانکه په دې ورځ د درې واړو جمراتو ويشتل واجب دى.اوبيا دې حاجى هم په دغه ورځ کې رمي اوکړله.نوکه صرف دهغه جمرې رمي ئې اوکړله.کومه چې ئې پريښولې (پريخودې) وه.اود پاته دوو رمي ئې اونکړله.نوهم جائزده.ځکه چې ده چې کومه رمي پريښولې (پريخودې) وه.هغه ئې په خپل وخت کې اوکړله.زيات نه زيات دا اوشو.چه مسنون ترتيب ئې پريښولو .اود ترتيب په پريخودو په ده څه نه واجبيږى.اوکه ده د درې واړه جمراتو رمي اوکړله.نودا ډيره ښه ده.ځکه چې په دې کې په مسنون طريقه رمي اوشوه.

نظيره ⊛ ددې نظيردا دې.که حاجى د بيت الله طواف اوکړلو.خود حطيم طواف ئې پريښولو .نواوس که ده صرف د حطيم د طواف اعاده اوکړه.نوجائزده.خوکه د واړه بيت طواف ئې اوکړلو.نودا ډيره ښه ده.

وَقَالَ الشَّافِعِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: لَا يُجْزِيهِ مَا لَمْ يُعِدِ الْكُلَّ لِأَنَّهُ شُرِعَ مُرَتَّبًا اوشافعى وئيلى دى چې کافي به نه وى ترڅوچه واړه واپس نه کړى ځکه چې رمي په ترتيب مشروع شوې ده فَصَارَ كَمَا إِذَا سَعَى قَبْلَ الطَّوَافِ أَوْ بَدَأَ بِالْمَرْوَةِ قَبْلَ الصَّفَا نوشوه پشان دهغه چا چې سعى اوکړى اول دطواف نه اويا پيل اوکړى د مروه نه مخکې د صفا نه.

تشريح:- مذهب الشافعي رحمه الله ⊛ امام شافعى رحمه الله فرمائى.چه صرف د جمره اولى رمي کافى نه ده.بلکه د درې واړو جمراتو رمي به کوى.ځکه چې رمي چې کوم ترتيب مشروع شوې ده.ده هغه ترتيب پريخودو.اوچه هغه ترتيب ئې پريخودو.نودا داسې شوه.لکه چې ده هډو رمي کړې نه وى.

نظيره ⊛ دا داسې شوه لکه چې يوکس په عمره کې د طواف نه وړاندې سعى اوکړله.نودا په اتفاق سره ناجائزده.ځکه چې ترتيب ئې غلط کړلو.يا يوحاجى په سعى کې د صفا په ځائې د مروه نه پيل اوکړله. نو دا په اتفاق سره ناجائزده.نودغه ډول که د رمي اولى ويشتل د دويمې او دريمې نه روسته اوشى.نودا هم ناجائزه ده.ځکه چې په دې کې هم ترتيب فوت شو.

وَلَنَا أَنَّ كُلَّ جَمْرَةٍ قُرْبَةٌ مَقْصُودَةٌ بِنَفْسِهَا زمونږدليل دادې چې هره جمره بذات خود مقصود ده وَالْإِقْلَاتَعَلُّقُ الْجَوَازِ بِتَقْدِيمِ الْبَعْضِ عَلَى الْبَعْضِ روسته جوازبه دبعضو په بعضو د مقدم کاوه پورې متعلق نه وى

تشريح:- دليل الاحناف رحمهم الله ⊛ زمونږدليل دا دې.چه د هرې جمرې ويشتل بذات خود يومستقل قربت مقصوده ده.نود رمي جواز دې سره نه دې متعلق چې بعضې په بعضې باندې مقدم کړې شى.بلکه چې د کومې جمره رمي اوکړې شى.نوهغه به قربت واقع کيږى.

بِخِلَافِ السَّعْيِ په خلاف د سعى، لِأَنَّهُ تَابِعٌ لِلطَّوَافِ ځکه چې سعى تابع د طواف ده لِأَنَّهُ دُونَهُ او دطواف نه ئې درجه کمه ده. وَالْمَرْوَةُ عُرِفَتْ مُنْتَهَى السَّعْيِ بِالنَّصِّ اوپه مروه ختمول دسعى په نص سره معلوم شوى دى فَلَا تَتَعَلَّقُ بِهَا الْبَدَاءَةُ نوپه مروه به ابتداء کوى متعلق نه وى.

تشريح:- الجواب عن القياس ⊛ سپه خلاف د سعى کې ځکه چې سعى د طواف تابع ده.نواصل مقصود طواف

دې .اوسعى د هغې تابع دې.ځکه چې سعى په مرتبه کې د طواف نه کمه ده.هم دا وجه ده.چه طواف د سعى نه بغيرجائزدې.او سعى بغيرد طواف نه مشروع نه ده.حاصل دا چې د هرې جمرې ويشتل بذات خود يوعبادت مقصوده ده.يود بل تابع نه ده.اوپه سعى او طواف کې سعى د طواف تابع ده.نوځکه به رمي په سعى باندې نشى قياس کولې.اود صفا نه پيل کول د نص قرآنى [إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللهِ] نه ثابته شوې ده.يعنى مونږ ته حکم شوې دې.چه سعى د صفا نه پيل کوو.نود مروه ابتداء کول ورسره متعلق نشو.

د پيدل حج کولو نذر کول

قَالَ وَمَنْ جَعَلَ عَلَى نَفْسِهِ أَنْ يَحُجَّ مَاشِيًا چا چې لازم کړو په ځان پيدل حج کول فَإِنَّهُ لَا يَرْكَبُ حَتَّى يَطُوفَ طَوَافَ الزِّيَارَةِ نودې به نه سوريږى تر دې چې طواف زيارت پوره کړى. وَفِي الْأَصْلِ خَيَّرَهُ بَيْنَ الرُّكُوبِ وَالْمَشْيِ ،اوپه مبسوط کې ئې ده ته اختيار ورکړې دې په سوريدو اوپيدل تګ کښې، وَهَذَا إِشَارَةٌ إِلَى الْوُجُوبِ وَهُوَ الْأَصْلُ او دا اشاره ده وجوب اړخ ته اودا اصل دې.

حل اللغة: ① جعل، جعلاً (ف): کول، جوړول ② ماشيا: پيدل ③ ركوب: سوريدل

تشريح:- نذر الحج ماشياً ⊛ مسئله دا ده.که يوکس پيدل حج کول نذرکړلو.نوپه ده باندې پيدل حج کول لازم دې.نه به سوريږى.ترڅوچه ئې طواف زيارت نه وى کړې.دا د جامع صغيرعبارت دې.اوهم دا صحيح دې. اوپه مبسوط کې ورته د پيدل او سپرلۍ اختياورکړې شوې دې.

لِأَنَّهُ الْتَزَمَ الْقُرْبَةَ بِصِفَةِ الْكَمَالِ فَتَلْزَمُهُ بِتِلْكَ الصِّفَةِ ځکه چې ده دقربت التزام په صفت دکمال کړې دې نوپه دغې صفت سره به پرې لازم وى كَمَا إِذَا نَذَرَ بِالصَّوْمِ مُتَتَابِعًا وَأَفْعَالُ الْحَجِّ تَنْتَهِي بِطَوَافِ الزِّيَارَةِ لکه چې يوسړې چې دبلا ناغه روژو نيولو نذر اوکړى اودحج افعال په طواف زيارت ختميږى فَيَمْشِي إِلَى أَنْ يَطُوفَهُ نوبرابر پيدل به روان وى تر دې چې طواف زيارت اوکړى

حل اللغة: ① متتابعا: وار په وار

تشريح:- دليل وجوب المشى ⊛ صاحب دهدايه رحمه الله فرمائى.چه د جامع صغيرد عبارت «لا يركب حتى يطوف طواف الزيارة» نه د پيدل حج وجوب ثابتيږى.اوهم دا اصل دې.يعنى د قواعدو مطابق دې.ځکه چې يو کس يوعبادت على وجه الكمال په ځان باندې واجب کړلو.نوهغه به په ناقص نه ادا کيږى.اوپه پيدل حج کول صفت کمال دې.ځکه چې نبى ﷺ فرمائيلى دى. «من حج ماشياً فله بكل خطوة حسنة من حسنات الحرم، قيل وما حسنات الحرم؟ قال كل حسنة بسبع مائة» يعنى چا چې پيدل حج اوکړلو.نوده ته به په هرقدم د حرم دنيکو نه ملاويږى.پوښتنه اوشو.د حرم نيکۍ څه دى.نونبى ﷺ اوفرمائيل.چه دحرم يوه نيکى د اووه سوو نيکو برابرده.بهرحال پيدل حج کول صفت کمال دې.اوده په صفت کمال سره د حج نذرکړې دې.نوهم په هغه صفت سره به ئې ادا کوى.په کوم صفت چې ئې نذرکړې وى.يعنى پيدل حج کول پرې لازم دى.لکه څنګه چې يوسړې بلا ناغه روژې نذرکړى.نوپه ده باندې بلا ناغه روژې نيول واجب دى. اودحج افعال د طواف زيارته پورې وى.نوپه ده باندې د طواف زيارته پورې پيدل تګ واجب دې.

ثُمَّ قِيلَ: يَبْتَدِئُ الْمَشْيَ مِنْ حِينِ يُحْرِمُ وَقِيلَ مِنْ بَيْتِهِ لِأَنَّ الظَّاهِرَ أَنَّهُ هُوَ الْمُرَادُ بيا وئيلې شوى دى چې پيدل تلل به پيل کوى د احرام تړلونه اوونيلې شوى دى چې دکورنه ځکه ظاهر داده چې د ده مراد دا وو

تشريح:- القولان في ابتداء المشى ⊛ پاتې شوه دا خبره چې پيدل تګ به دکوم ځائې نه پيل کوى. ① نوبعضې عالمانوفرمائيلى دى.چه د کوم ځائې نه احرام تړى.دهغه ځائې څخه به ئې پيل کوى. ② اوبعضو وئيلى دى. چې دخپل کور څخه به ئې پيل کوى.ځکه چې په ظاهره هم دا مراد دې.

وَلَوْ رَكِبَ أَرَاقَ دَمًا لِأَنَّهُ أَدْخَلَ نَقْصًا فِيهِ که سورشو نوقربانى به کوى.ځکه چې ده په نذرکې نقص داخل کړو

تشريح:- وجوب الدم بترك المشى ﴿ که د پیدل نذر کاوه نه روسته څوك په سپرلۍ سورشو. نوپه ده به دم لازم وی. ځکه چې په کومه طریقه ئې نذرکړې وو. په هغې کې نقص راغلو. نود نقصان تلافی کاوه لپاره پرې دم لازمیږی.

٢التطبیق بین العبارتین ﴿ صاحب دهدایه رحمه الله د جامع صغیراومبسوط په عبارتونوکې تطبیق کوی. اوفرمائی. که

قَالُوا إِنَّمَا يَرْكَبُ إِذَا بَعُدَتِ الْمَسَافَةُ وَشَقَّ عَلَيْهِ الْمَشْيُ مشانخو وئیلی دی چې سوریږی به هله که مسافه اوږد وو اوپیدل تلل ګران وو وَإِذَا قَرُبَتْ وَالرَّجُلُ مِمَّنْ يَعْتَادُ الْمَشْيَ وَلَا يَشُقُّ عَلَيْهِ يَنْبَغِي أَنْ لَا يَرْكَبَ اوکه مسافه نزدې وو او دې دهغوی خلګو څنی ووکوم چې د تلو عادت وی او پیدل تلل ورته ګران نه وو نوبکار دی چې سور نشی.

٢تشريح:- التطبیق بین العبارتین ﴿ صاحب دهدایه رحمه الله د جامع صغیراومبسوط په عبارتونوکې تطبیق کوی. اوفرمائی. که مزل لرې وی. اوپیدل تګ ورته ګران وی. اوسبب دمشقت وی. نو سوریدل ورله جائز دې. اوکه مزل نزدې وی. اوپه پیدل تګ کې تکلیف نه وی. اودده عادت هم د پیدل تګ وی. نومناسب دا دی. چه سورنشی. لکه څنګه چې د جامع صغیرعبارت دې.

د اجازت کولو نه روسته د محرمې وینځې خرڅول

وَمَنْ بَاعَ جَارِيَةً مُحْرِمَةً قَدْ أَذِنَ لَهَا مَوْلَاهَا فِي ذَلِكَ چا چې داسې وینځه خرڅه کړه چې په احرام کې وه اومالك ورته اجازت کړې وو فَلِلْمُشْتَرِي أَنْ يُحَلِّلَهَا وَيُجَامِعَهَا نومشتری له جائز دی چې وینځه حلاله کړیاو جماع ورسره اوکړی.

حل اللغة* ①باع، بیعاً (ض): خرڅول ②جارية: وینځه ③یجامعها، جامع مجامعة: جماع کول

تشريح:- المذهبان في تحليل احرام الجارية المحرمة المشتراة ﴿ مسئله دا ده. ①که یوکس خپله محرمه وینزه خرڅه کړله. حالانکه د احرام اجازت ئې ورته ورکړې وو. نودده دا بیع جائزده. اومشتری که حلال وی. نوهغه په دې حلالولې شی. اوجماع ورسره کولې شی

وَقَالَ زُفَرُ: لَيْسَ لَهُ ذَلِكَ لِأَنَّ هَذَا عَقْدٌ سَبَقَ مِلْكَهُ فَلَا يَتَمَكَّنُ مِنْ فَسْخِهِ امام زفرفرمائی چې دا اختیارئې نشته ځکه چې احرام یوعقد دې چې په ملك دمشتری رومبې دې نودې ئې نشی ماتولې كَمَا إِذَا اشْتَرَى جَارِيَةً مَنْكُوحَةً دا داسې ده لکه چې دې منکوحه وینځه واخلی.

حل اللغة* ① منكوحة: د چا چې نکاح شوې وی.

٢دليله ﴿ دامام زفر رحمه الله دلیل دا دې. چه احرام داسې عقد دې. چه دمشتری په ملك کې د راتلونه وړاندې دا موجود شوې دې. نوده ته دهغه عقد د فسخ کولواختیارنشته. اودا داسې دې. لکه چې یوکس د بل منکوحه وینزه واخستله. نود اخستلونه روسته مشتری ته دا اختیارنشته. چه د هغه سره ورله نکاح فسخ کړی. اوخپله ورسره جماع اوکړی. البته که مشتری ته پته نه وی. چه دا د بل چا منکوحه ده. نو چونکه په دې صورت کې په وینزه کې عیب پیدا شو. نودې دغه وینزه واپس کولې شی. دغه ډول که په دې صورت کې هم مشتری ته دا اختیارنشته. چه وینزه د احرامه نه حلاله کړی. اوجماع ورسره اوکړی. البته که د وینزې د احرام پته نه وی. نوچونکه په دې کې نقص موجود دې. هغه نقص د احرام دې. نومشتری ته د واپس کولواختیارشته.

وَلَنَا أَنَّ الْمُشْتَرِيَ قَائِمٌ مَقَامَ الْبَائِعِ وَقَدْ كَانَ لِلْبَائِعِ أَنْ يُحَلِّلَهَا، فَكَذَا الْمُشْتَرِي دلیل دادې چې مشتری دبائع قائمقام دې اوبائع ته ددې دحلالولو اختیاروو. دغسې به دمشتری لپاره هم وی إِلَّا أَنَّهُ يُكْرَهُ ذَلِكَ لِلْبَائِعِ لِمَا فِيهِ مِنْ خُلْفِ الْوَعْدِ صرف دومره ده چې بائع لره دا مکروه وو ځکه چې په دې کې وعده خلافی ده وَهَذَا الْمَعْنَى لَمْ يُوجَدْ فِي حَقِّ الْمُشْتَرِي اودا معنی نه موجودیږی په حق د مشتری کښې

تشريح:- دلیل جمهورالاحناف رحمهم الله ﴿ زمونږدلیل دا دې. چه مشتری د بائع قائم مقام دې اوبائع ته دا اختیاروو. چه وینزه حلاله کړی. اوجماع ورسره اوکړی. نودغه ډول مشتری ته چې دهغه قائم مقام دې هم دا اختیار شته. البته دومره خبره ده. چه د بائع لپاره ددې حلالول مکروه دی. ځکه چې ده ورته د احرام اجازت کړې وو. نوګویا چې ده ورسره دا وعده کړې وه. چه زه به درسره جماع نه کوم. خوچه دې ئې داجازت نه روسته هم بیا حلالوی. نوپه خپله وعده کې مخالفت کوی. ځکه د بائع لپاره حلالول مکروه دی. اومشتری خوچونکه د احرام ترلو اجازت نه دې ورکړې. اونه ئې ورسره د جماع نه کولووعده کړې ده. نودده لپاره د وینزې په حلالولوکې کراهت هم نشته. ځکه چې وعده خلافی نشته.

بِخِلَافِ النِّكَاحِ او دا معنی دمشتری په حق کې نشی موندې. په خلاف د نکاح لِأَنَّهُ مَا كَانَ لِلْبَائِعِ أَنْ يَفْسَخَهُ إِذَا بَاشَرَتْ بِإِذْنِهِ چې بائع ته پخپله همدا اختیار نه ووچه نکاح فسخ کړی هرکله چې دده په اجازت شوې ده. فَكَذَا لَا يَكُونُ ذَلِكَ لِلْمُشْتَرِي نودغسې به مشتری ته هم دا اختیار نه وی

حل اللغة* ① يفسخ، فسخا (ن): ختمول زائل کول

تشريح:- الجواب عن قياس زفر رحمه الله ﴿ په خلاف د وینزې د نکاح د مسئلې ځکه چې د نکاح په صورت کې بائع ته په خپله دا اختیارنشته. چه نکاح فسخ کړی. سره ددې نه چې نکاح هم د هغه په اجازت سره ترلې شوې وی. نوچونکه مشتری د بائع قائم مقام دې. نوده ته به هم د خپل تصرف کاوه لپاره د نکاح فسخ کولواختیارنه وی. ځکه چې بائع ته حاصل نه وو. چه دې د هغه خلیفه دې. نوده ته به څه حاصل شی.

وَإِذَا كَانَ لَهُ أَنْ يُحَلِّلَهَا لَا يَتَمَكَّنُ مِنْ رَدِّهَا بِالْعَيْبِ عِنْدَنَا او هرکله چې مشتری ته د محرمې وینځې دحلالولو اختیار اوشو. نوپه عیب سره به ئې د واپس کولوقدرت هم نه وی زمونږ، وَعِنْدَ زُفَرَ يَتَمَكَّنُ لِأَنَّهُ مَمْنُوعٌ عَنْ غِشْيَانِهَا اوپه نزد د امام زفر رحمه الله به ورته قدرت وی. ځکه چې دې د وینزې د ځان لاندې راوستو نه منع دې

حل اللغة* ① حللها، حلل تحليلاً: حلالیدل

تشريح:- ثمرة الاختلاف ﴿ ①صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی. هرکله چې مشتری ته د وینزې د احرام نه د حلالولو اختیار شته. نودې دا وینزه نشی واپس کولې. چه دا محرمه ده. ځکه چې کوم داحرام عیب په دې کښې دې. دهغې ازاله دې کولې شی. نوعیب پاتې نشو. اوچه عیب پاتې نشو. نود واپس کولواختیارورته هم ملاؤ نشو. ②البته دامام زفر رحمه الله په نیزچونکه مشتری ته دا اختیارنشته. چه وینزه حلاله کړی. اوجماع ورسره اوکړی. نواحرام عیب دې. اوکه په مبیعه کې عیب پیدا شی. مشتری ته د واپس کاوه اختیار وی. نوځکه په دې صورت کې هم د امام زفر رحمه الله په نیز ویزه واپس کولې شی.

وَذُكِرَ فِي بَعْضِ النُّسَخِ أَوْ يُجَامِعَهَا اوپه بعضو نسخوکې ((اويجامعها)) مذکور دې. وَالْأَوَّلُ يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ يُحَلِّلُهَا بِغَيْرِ الْجِمَاعِ بِقَصِّ شَعْرٍ أَوْ بِقَلْمِ ظُفْرٍ ثُمَّ يُجَامِعُ او اول په دې دال دې چې دې به ئې حلاله کړی په غیر د جماع نه په ویختولرې کولوسره یا نوکونو پریکولو. بیا دې ورسره جماع اوکړی وَالثَّانِي يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ يُحَلِّلُهَا بِالْمُجَامَعَةِ لِأَنَّهُ لَا يَخْلُو عَنْ تَقْدِيمِ مَسٍّ يَقَعُ بِهِ التَّحَلُّلُ اودویمه نسخه په دې دال ده چې دې لره دې په مجامعت سره حلاله کړی ځکه چې دجماع نه مخکې مسه کول خامخا وی چې تحلیل واقع شی

حل اللغة* ① ظفر: نوکونه ② لايخلو، خلا خلوا (ن): خالی کیدل ③ مس: لاس لګول

تشريح:- اوامام زفر رحمه الله فرمائی. چه مشتری ته دا اختیارنشته

تشريح:- اختلاف النسختين ﴿ صاحب دهدایه رحمه الله فرمائی. چه دجامع صغیره په بعضې نسخوکې ﴿أويجامعها﴾ دی. یعنی په لومړنی نسخ کې په ﴿واو﴾ سره اوپه بله نسخه کې په ﴿أو﴾ سره دی. د لومړنی نسخې عبارت کوم چې دلته په متن کې دې. په دې خبره دلالت کوی. چه وینزه اول د جماع نه علاوه په بل څه سره حلاله کړی. لکه ویخته خرڅیل یا کټ کول. اوبیا دې ورسره جماع اوکړی. اود دویمې نسخې عبارت په دې دلالت

کوی.چه محرمه وينزه دې په جماع سره حلاله کړی.خوپه دې صورت کي به هم هغه د جماع نه وړاندې حلاليږی.ځکه چې د جماع نه وړاندې مس په شهوت سره وی.اود شهوت په مس محرمه حلاليږی.نوپه دې صورت کي هم اول حلاليږی.اوبيا ورسره جماع کيږی.

> وَالْأَوْلَى أَنْ يُحَلِّلَهَا بِغَيْرِ الْمُجَامَعَةِ تَعْظِيمًا لِأَمْرِ الْحَجِّ وَاللَّهُ أَعْلَمُ والله اعلم اوغوره دا ده چې د مجامعت نه په علاوه نې حلاله کړی د امر دحج د تعظيم په وجه والله اعلم.

تحريح:- خو مونږ وايو.چه مس په شهوت سره هم د جماع پشان ده.نوپه شهوت سره په مس حلاليدل داسې دی.لکه چې په جماع سره حلاله شی. بهتره دا ده.چه محرمه وينزه اول د جماع مس اوبوسې اخستلونه علاوه په بل څه سره حلاله کړی.اوبيا ورسره جماع اوکړی.ځکه چې دې طريقه په حلالولوکي د حج اوعمرې عظمت پاته پاتې کيږی.اوپه جماع سره په حلالولوکي دحج عظمت نه پاتې کيږی.

تمت بالخير

[امله (وجې
[اړخ (طرف
[اندیوال (ملګری
[اوپریمنځل (اووینځل
[اړتیا (ضرورت
[اړه (باره
[الغه (حلقه
[اخته (مبتلا
[اندیوالان (ملګری
[ایله کړې (پرانستې
[انا (نیا
[اکا (تره
[اونه کی (اونکړی

(ب)
[برخو (حصو
[برخه (حصه
[بیرغ (جندا
[بلا ناغه (پرله پسې
[باید ده (پکار ده
[بوخت (مشغول
[بولې (متیازې
[بازې (لوبې
[بې غوري (کوتاهی
[بوق (قب
[بته (مته
[بندی خانه (جیلخانه

(پ)
[پاته (باقی
[پیل (شروع
[پوښتنه (تپوس
[په عامه توګه (عام طور
[پرېښولو (پریخودلو
[پاته (باقی
[پرېښول (پریخودل
[پرېښولو (پریخودلو
[پزه (پوزه
[پر (په
[پرېښولو (پرېښولو)

[پیوسته (مسلسل
[پیشي (پیشو
[پیشلمی(پیشمنې
[پور (قرض
[پوست (پوستکې
[پور (قرضې
[پوولې (څرولې
[پښو (خپو
[پښې (خپې
[پوول (څرول
[پلنده (تان
[پرېښودې (پریخودې

(ت)
[توانګر (مالدار
[توپیر (فرق
[توپیر (توپیر (تبدیلی)
[تیخرګ (ترخ
[توان (طاقت
[توپیر (تبدیلی

(ټ)
[ټوک (جلد

(ټ)
[ټوک (جلد

(ج)
[جلا (جدا
[جلا جلا (جدا جدا

(چ)
[چوپوالې(خاموشی
[چپه (ګس
[چوپ (چپ
[چم (چل
[چنګوښه (چینډخ
[چوغکه (مرغۍ
[چتلي (ګندګی
[چمپلان (څپلۍ
[چاغه (تیاره
[چمپلان (څپلۍ

[چور (حمله
[چم (چل

(ح)
[حکمي مرداري (حکمي نجاست

(خ)
[خلګ (خلق
[خلګو (خلقو
[خپاره (خواره

(د)
[دغه ډول (دغه شان
[د عمل ور (د عمل وړ
[درلودۍ (لرلو
[دریم (دریم

(ر)
[راسته (ښي
[راتګ (راتلل

(ز)
[زموږ (موږ
[زیږیدل (پیدائش

(ژ)
[زموږ (موږ
[زیږیدل (پیدائش
[ژباړې (ترجمې
[ژباړه (ترجمه
[ژي (مشکیزه
[ژوول (جوئیل
[ژي (مشکیزه

(س)
[سهار (صبا
[ساتنه (حفاظت
[سربیره (دپاسه
[سراج (ډیوه
[سلواغه (بوقه
[ساعتونه (لمحات
[ساعت (لحمه
[سراج (ډیوه
[سپرلۍ (سورلۍ

[سرپټ (سرپوښ
[سرکبنه (سرکشه
[ساعت (لمحه
[سپنسي (مزې

(ش)
[شي (څیز
[شیان (شیان (څګیزونه))
[شرموښ (شرمخ
[شاګر (شاګرد
[شتمن (مالدارن
[شتمن (مالدارن

(ص)
[صحرائی (بانډیچی
[صندخ (صندوق

(ط)
[طرفه (اړخه

(ع)
[عکس (تصویر
[عجلی (تیزی

(ف)
[فرش (قالین

(ق)
[فرش (قالین
[قرضونه (پوروته
[قلف (تاله

(ک)
[کوښښ (کوشش
[کاوه (کولو
[کیداې (کیدې
[کومک (مدد
[کښته (ښکته
[کښینستل (کیناستل
[کالي (جامه
[کوځیو (کونسۍ
[کشور (شمشتۍ
[کوځیو (کوځو
[کښت (پټې
[کشف (شمشتۍ

[کولای شی (کولې شی
[کوټ (خیرې
[کوځیو (کونسۍ
[کښتۍ (کشتۍ
[کونجته (کونځله
[کولاې (کولې
[کرار کرار (مزه مزه)

(ګ)
[ګډ (شامل
[ګونډۍ (کونډۍ
[ګوله (نمړۍ
[ګښتونه (چکرونه
[ګټور (ګټور (فائده مند)
[ګټور (فائده مند
[ګرځ (ګرد

(ل)
[لنډیز (خلاصه
[لمر (نمر
[لینګۍ (پنډۍ
[لنګوټې (پټکی
[لږترلږ (کم ازکم
[لویدیځ (مغرب
[لاستې (لاسکې
[لوته (کوزه
[لاچاری (مجبوری

(م)
[مهال (دوران
[ماپښین (ماسپخین
[میړه (خاوند
[مسبوق (خلیفه
[مرداری (پلیتی
[منځنی (درمیانه
[مسافه (مسافت
[مولښتی (پیوست)
[مچی کول (ښکلول
[مندې (میاندې
[مړینه (مړکیدل
[منګوړ (کتمل

[مخکه (زمکه

(ن)
[ننښانه (ننبه
[نجوني (نجوني (جینکۍ)
[نفر(کسان
[نښلیدل (لګیدل
[ناړې (لیاړې
[نښتیزل (نچوړول
[نژدې (نیزدې
[نومول (نامدار

(و)
[ویش (تقسیم
[واړه (ټول
[اوزه (چیلۍ
[ولاړ شه (لاړ شه
[ورون (پتون
[ورونان (پتونان
[ور کولای شی (کولې شی
[ور کولاې (کولې
[وپلوری (خرخه کړی
[ویاله (نهر

(ه)
[هسکې (پچې
[هنداره (شیشه

د هر طالب قران او مفسر ضرورت

عُلُومُ القُرآن

تالیف: حضرت مولانا مفتی اعظم پاکستان محمد تقی عثمانی مدظله العالی

پښتو ترجمه او کمپوزنګ

مرکز التحقیق والعلوم العصریة

زیر نګرانی: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس،

امداد العلوم، جامعه اسلامیه چارسده

خصوصیات

په دې کتاب کښې هغه ټول علوم او معارف ذکر شوی دی کوم چې د تفسیر د مقدمه په توګه د طالب قران او مفسر دپاره د ومره ضروری دی لکه څنګه چې قران.د ترجمې دپاره ناظره ضروری ده که یو مفسر ته د دې مبادیاتو علم نه وی نو دا یقینی ده چې هغه د قران د تفسیر حق نشی ادا کولې

خورونکې

فیصل کتب خانه محله جنګی پیښور

موبائیل ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵